

MUZEUL JUDEȚEAN "ȘTEFAN CEL MARE" VASLUI

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS

ANUARUL MUZEULUI JUDEȚEAN
"ȘTEFAN CEL MARE" VASLUI
XXII-XXIV
VOL. I

2001-2003

MUZEUL JUDEȚEAN “ȘTEFAN CEL MARE” VASLUI

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS

XXII-XXIV

1

2001-2003

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS

COLEGIUL DE REDACȚIE:

IOAN MANCAȘ - redactor responsabil,
Secretar de redacție: VIORICA ZGUTTA,
CORINA URSACHE, LAURENȚIU CHIRIAC, LIVIU PREUTU,
CĂTĂLIN ȘELARU , RADU ANICOLAESEI- membri.

Tehnoredactare: ANCA ISABELA IACOB

Orice corespondență se va adresa Muzeului „Ștefan cel Mare” Vaslui, Piața Independenței nr. 1, Vaslui, telefon/fax: 0235-311626, e-mail: museumvs@yahoo.com.

Toute correspondance sera envoyée à l'adresse: Muzeul „Ștefan cel Mare” Vaslui, Piața Independenței nr. 1, Vaslui – Roumanie, tel/fax: 0235/311626, e-mail: museumvs@yahoo.com.

Richten Sie bitte jedwelche Korrespondenz an die Adresse: Muzeul „Ștefan cel Mare” Vaslui, Piața Independenței nr. 1, Vaslui Roumănen, tel./fax: 0235/311626, e-mail: museumvs@yahoo.com.

Please send any mail to the following adress: Muzeul „Ștefan cel Mare” Vaslui, Piața Independenței nr. 1, Vaslui Romania, tel./fax: 0235/311626, e-mail: museumvs@yahoo.com.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale

MUZEUL JUDEȚEAN “ȘTEFAN CEL MARE” VASLUI

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS

ANUARUL MUZEULUI JUDEȚEAN “ȘTEFAN CEL MARE” VASLUI

Editura “Cutia Pandorei”, 2004

p.cm.

Bibliogr.

ISBN : 973-8049-54-7

Editată de Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui

ABREVIERI – ABBREVIATIONS – ABBREVIATIONS – ABKÜRZUNGEN

- AARMSI** = Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice, București.
- ACMI** = Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice, București.
- Acta Arch.** = *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, Budapesta.
- ActaMM** = *Acta Moldaviae Meridionalis* - Anuarul Muzeului Județean “Ștefan cel Mare” Vaslui, Vaslui.
- AEH** = Anuarul Eparhiei Hușilor, Editura Episcopiei Huși, Huși.
- AER** = Anuarul Eparhiei Romanului, Editura Episcopiei Romanului, Roman.
- AGA** = Anuarul de geografie și antropogeografie, București.
- AIIAI** = Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie “A. D. Xenopol” Iași, Iași.
- AIIN** = Anuarul Institutului de Istorie Național Cluj, Cluj - Napoca.
- AN - DJ Vaslui** = Arhivele Naționale - Direcția Județeană Vaslui.
- AN - DMB** = Arhivele Naționale - Direcția Municipiului București.
- Antonovici Iacov,**
Doc. bârlădene = *Documente bârlădene*, vol. I - V, Bârlad - Huși, 1911 - 1926.
- ArhMedie** = Arheologia Medievală, Uniunea Arheologilor Medieviști, Reșița.
- ArhMold** = Arheologia Moldovei, Institutul de Arheologie Iași, București.
- ArheologijaS** = *Arheologija Sofia*. Institutul de Arheologie și Academia de Științe, Sofia.
- ArhStBuc** = Arhivele Statului București.
- ArhStIași** = Arhivele Statului Iași.
- AT** = *Ars Transilvaniae*, Revista Institutului Național de Istorie și Artă, Cluj.
- Balcania** = *Balcania* - Revista Institutului de Studii Balcanice, București.
- BCMI** = Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, București.

- BEH = Buletinul Episcopiei Huși, Editura Episcopiei Huși, Huși.
- Bibl Acad Rom. = Biblioteca Academiei Române, București.
- BMI = Buletinul Monumentelor Istorice, București, Direcția Monumentelor Istorice, 1970-1975 și 1990-2002 (serie nouă).
- BOR = Biserica Ortodoxă Română, Patriarhia Română, București.
- BR = Buciumul român, București.
- BSNR = Buletinul Societății Numismatice Române.
- București* = *București* - Revista Muzeului și Pinacotecii Municipiului București.
- Carpica* = *Carpica* - Muzeul de Istorie "Iulian Antonescu" Bacău, Bacău.
- Călători străini...* = *Călători străini despre Țările Române*, vol. I - IX, coordonator Maria Holban, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1968 - 1996.
- CDM = *Catalogul documentelor moldovenești din Arhiva Istorică Centrală a Statului - București*, vol. I - V, *Arhivele Statului București*, 1957 - 1975.
- CI = Cercetări istorice, Complexul Național Muzeal "Moldova" Iași, Iași.
- CL = Convorbiri literare, Iași.
- Crisia = Crisia - Culegere de Materiale și Studii, Muzeul Crișurilor, Oradea.
- CSMP = Comisia Superioară a Monumentelor Publice, București.
- Dacia NS* = *Dacia*, Nouvelle Serie. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne, Buc.
- Danubius* = *Danubius* - Muzeul de Istorie Galați, Galați.
- DIR*, A , = *Documente privind istoria României, A. Moldova, veacurile XIV-XVII (1384-1625)*, 11 volume, București, Editura Academiei, 1951 - 1995.
- DJAN Vaslui = Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Vaslui.
- DR = Documente răzeșești, Bârlad, 1932-1934.
- DRH* A = *Documenta Romaniae Historica, A. Moldova*, vol. I - XXIII, București, Editura Academiei Române, 1968 - 1996.

FMIL	= Foaie pentru minte, inimă și literatură, București.
FTJVs	= Fond Tribunalul Județului Vaslui.
GB	= Glasul Bisericii, Mitropolia Olteniei, Craiova.
Ghibănescu Gh.,	
<i>Surete și izvoade</i>	= <i>Surete și izvoade</i> , vol. I - XXV, Iași - Huși, 1906 - 1933.
GM	= Glasul monahilor, Mitropolia Română, București.
<i>Hierasus</i>	= <i>Hierasus</i> - Anuarul Muzeului Județean Botoșani, Botoșani.
II	= Însemnări ieșene, Iași.
IN	= Ion Neculce, Buletinul Muzeului Municipal Iași, Iași.
Iorga N.,	
<i>Stud. și doc.</i>	= <i>Studii și documente cu privire la Istoria Românilor</i> , 34 volume, București - Vălenii de Munte, 1906 - 1916.
JL	= Junimea literară, Iași.
MA	= Mitropolia Ardealului, Editura Mitropoliei Ardealului, Cluj-Napoca.
<i>Materiale</i>	= <i>Materiale și cercetări arheologice</i> , București.
MC	= Miron Costin, Bârlad.
MCA – DA	= Ministerul Cultelor și Artelor - Departamentul Artelor.
MCIP	= Ministerul Culturii și Instrucțiunii Publice.
MemAntiq	= <i>Memoria Antiquitatis. Acta Musei Petrodavensis</i> , Piatra Neamț.
MI	= Magazin istoric, București.
MIA	= Monumente Istorice și de Artă, București.
MMS	= Mitropolia Moldovei și Sucevei, Revista Mitropoliei Moldovei, Iași.
MNIR	= Muzeul Național de Istorie a României, București.
MO	= Mitropolia Olteniei, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova.
Pontica	= <i>Pontica. Acta Musei Tomitani</i> , Constanța.

PT	= Păstorul Tutovei, Bârlad.
RA	= Revista arhivelor, București.
RESEE	= Revue des Études Sud-Est Européennes, București.
RI	= Revista istorică, București, 1974-1979.
RIR	= Revista istorică română, București, 1915-1946..
SAI	= Studii și articole de istorie, București.
SCI	= Studii și cercetări istorice, Institutul de Istorie "A.D. Xenopol" Iași, Iași.
SCIA	= Studii și cercetări de istoria artei, București.
SCIV(A)	= Studii și cercetări de istorie veche (și arheologie), București.
SCN	= Studii și cercetări de numismatică, București.
SCSI	= Studii și cercetări științifice, Istorie, Iași.
SMIM	= Studii și materiale de istorie medie, București.
ST	= Studii teologice, Sibiu.

SUMAR

ABREVIERI.....	3
----------------	---

STUDII ȘI CERCETĂRI ISTORICE

IONEL BAUMAN, GEORGE IACOBESCU - <i>Un pumnal de tip „akinakes” descoperit la Brașov</i>	19
DRAGOȘ MÂNDESCU - <i>Considerații cu privire la fibulele de schemă tracică din tezaurele de la Bunești-Averești și Epureni-Huși (jud. Vaslui)</i>	23
LIVIU MĂRGHITAN - <i>Arta argintului la geto-dacii de la est de Carpați</i>	27
CRISTIAN ONEL - <i>Organizarea ecleziastică a Scythiei Minor în secolele IV-VI</i>	47
MARIN ROTARU, GHEORGHE GHERGHE - <i>Descoperiri din evul mediu în partea de sud-est a județului Vaslui</i>	54
SORIN LANGU - <i>Aspecte ale circulației monedei maghiare în Țara Românească (1300 – 1550)</i>	58
PARASCHIVA VICTORIA BATARIUC - <i>Elemente vestimentare figurate pe cahle din Moldova medievală</i>	62
MIRCEA D. MATEI, COSTICĂ ASĂVOAIE, GHEORGHE SION, LAURENȚIU CHIRIAC, VERONICA PREDOI, VITALIE JOSANU <i>Investigațiile arheologice sistematice de la “Curțile Domnești”- Vaslui din anii 1998 – 2002</i>	83
VIOREL ȚIBULEAC - <i>Prima parte a conflictului moldo - turc (1470 - 1475). Bătălia de la Podul Înalt din 1475</i>	130
SERGIU ȘTEFĂNESCU - <i>O moșie “bătrână” - Delenii</i>	155
GHEORGHE CLAPA - <i>Notițe istorice despre Mănăstirea Răchitoasa</i>	172
KATIUȘA PÂRVAN - <i>Un mic tezaur de secol XVII descoperit la Vaslui</i>	185
ELISABETA SADAGURSCHI - <i>Începuturile penetrației greco-levantine în Moldova în epoca evului mediu</i>	196
VASILE CALESTRU - <i>Dimitrie Cantemir și campania de la Prut</i>	205
VASILE CALESTRU - <i>Voltaire despre campania de la Prut (1711)</i>	212
DORIN DOBRINCU - <i>Dărilor în Moldova epocii fanariote (II - III)</i>	215
GRIGORE NECULAI CIUBOTARU - <i>Documente privitoare la familia moldovenească Condrea</i>	260
VASILE CALESTRU - <i>Mișcările sociale în preajma și în timpul anului revoluționar 1848 în Moldova</i>	264
CONSTANTIN PARTENE - <i>Istoria târgului Drânceni (1853 – 1970)</i>	270

VASILE NOVAC - 24 de scrisori și telegrame trimise de Dumitru Brătianu lui Mihail Kogălniceanu între anii 1857 și 1891.....	281
VASILE CALESTRU - Unionismul hușean.....	287
OVIDIU SAVU - Cărturarii brașoveni și Unirea Principatelor de la 1859.....	298
ALEXANDRU NICOLAE TOMESCU, DORINA TOMESCU – Principi și monarhi străini în vizită la curtea regelui Carol I.....	302
ELISABETA SADAGURSCHI Premisele constituirii Statului Național Român Unitar.....	308
ELENA COJOCARIU Permanențe bucovinene ale luptei pentru unitate națională	327
VIRGILIU Z. TEODORESCU Dr. Constantin I. Istrati - militant pentru unitatea tuturor românilor	333
ALEXANDRU NICOLAE TOMESCU, DORINA TOMESCU - Cercetașii din România în timpul primului război mondial	353
VIORICA ZGUTTA - Generalul Constantin Prezan și bătălia de pe Argeș și Neajlov sau bătălia Bucureștilor	357
VIORICA NEAGU - Incursiune în instituția mareșalatului. Cartea de mareșal al lui Constantin Prezan.....	361
MIOARA IONIȚĂ Publicația "România Mare" (1917) și problema voluntarilor români din Austro – Ungaria.....	368
GHEORGHE RADU - Marea Unire și județul Neamț	373
ALEXANDRU DONOVICI - Mormântul soldatului necunoscut	376
FLORIN GEORGESCU - Capitalul străin în industria românească interbelică.....	388
FLORIN ȚUSCANU - Un nedreptățit al istoriei – Mitropolitul Visarion Puiu.....	403
COSTIN CLIT - Un document inedit privind activitatea din Eparhia Hușilor (1925 – 1943)	408
ADOLF MINUȚ - Activitatea Partidului Național Agrar (1932-1935).....	423
CONSTANTIN FOCȘA - Mareșalul Antonescu și problema Transilvaniei.....	433
CONSTANTIN FOCȘA - Mareșalul Antonescu și evreii.....	446
ALEXANDRU DONOVICI - Armata română între Est și Vest	453
NICOLAE IONESCU - Administrația din Nordul Moldovei în perioada martie - august 1944	457
CONSTANTIN FOCȘA - Mareșalul Ion Antonescu conștiința întreagă a unui neam	472
NICOLAE IONESCU - Consecințele aplicării Convenției de Armistițiu din 12 septembrie 1944	481

SOMMAIRE

ABREVIATIONS.....	3
-------------------	---

ÉTUDES ET RECHERCHES HISTORIQUES

IONEL BAUMAN, GEORGE IACOBESCU	<i>Un poignard de type "akinakes" découvert à Braşov</i>	19
DRAGOŞ MĂNDESCU -	<i>Considérations sur les fibules d'origine tracique des trésors de Buneşti-Avereşti et Epureni – Huşi (département de Vaslui)</i>	23
LIVIU MĂRGHITAN -	<i>L'art de l'argent chez les Géo-Daces de l'est des Carpates</i>	27
CRISTIAN ONEL -	<i>L'organisation ecclésiastique de Scythia Minor entre le IV-ème et le VI-ème siècle</i>	47
MARIN ROTARU, GHEORGHE GHERGHE -	<i>Découvertes du Moyen-Age au sud-est du département de Vaslui</i>	54
SORIN LANGU	<i>Aspects de la circulation de la monnaie hongroise en Valachie (1300-1550)</i>	58
PARASCHIVA VICTORIA BATARIUC	<i>Éléments vestimentaires représentés sur les "cahle" de la Moldavie médiévale</i>	62
MIRCEA D. MATEI, COSTICĂ ASĂVOAIE, GHEORGHE SION, LAURENȚIU CHIRIAC, VERONICA PREDOI, VITALIE JOSANU -	<i>Investigations archéologiques systématique aux Cours Princières de Vaslui entre 1998-2002</i>	83
VIOREL ȚIBULEAC -	<i>La première partie de la guerre Moldo - Turc (1470 - 1475). La bataille de la Podul Înalt de 1475</i>	130
SERGIU ȘTEFĂNESCU -	<i>Un ancien domaine – Delenii</i>	155
GHEORGHE CLAPA -	<i>Notes historiques sur la Monastère Răchitoasa</i>	172
KATIUȘA PÂRVAN -	<i>Un petit trésor du XVII-ème siècle découvert à Vaslui</i>	185
ELISABETA SADAGURSCHI -	<i>Les commencements de la pénétration gréco-levantine dans la Moldavie médiévale</i>	196
VASILE CALESTRU -	<i>Dimitrie Cantemir et la campagne de Prut</i>	205
VASILE CALESTRU -	<i>Voltaire sur la campagne de Prut (1711)</i>	212
DORIN DOBRINCU -	<i>Les taxes dans la Moldavie de l'époque phanariote (II - III)</i>	215
GRIGORE NECULAI CIUBOTARU	<i>Documents concernant la famille moldave Condrea</i>	260

VASILE CALESTRU - <i>Les mouvements sociaux à l'approche de et pendant la révolution de 1848 en Moldavie</i>	264
CONSTANTIN PARTENE - <i>L'histoire de la localité Drânceni (1853-1970)</i>	270
VASILE NOVAC - <i>24 lettres et télégrammes envoyés par Dumitru Bratianu à Mihail Kogalniceanu entre 1857 et 1891</i>	281
VASILE CALESTRU - <i>L'unionisme à Huși</i>	287
OVIDIU SAVU - <i>Les érudits de Brașov et l'Union des Principautés de 1859</i>	298
ALEXANDRU NICOLAE TOMESCU, DORINA TOMESCU <i>Princes et souverains étrangers en visite à la cour du Roi Carol I.</i>	302
ELISABETA SADAGURSCHI <i>Les prémisses de l'établissement de l'Etat National Unitaire Roumain</i>	308
ELENA COJOCARIU - <i>Permanences de la Bucovine dans la lutte pour l'unité nationale</i>	327
VIRGILIU Z. TEODORESCU <i>Dr. Constantin I. Istrati – militant pour l'union de tous les roumains</i>	333
ALEXANDRU NICOLAE TOMESCU, DORINA TOMESCU - <i>Les éclaireurs de la Roumaine pendant la première guerre mondiale</i>	353
VIORICA ZGUTTA <i>Le général Constantin Prezan et la bataille sur les rivières Argeș et Neajlov ou la bataille de Bucarest</i>	357
VIORICA NEAGU <i>Incursion dans l'institution de maréchal. Le livre de maréchal de Constantin Prezan</i>	361
MIOARA IONIȚĂ <i>La publication "La Grande Roumanie"(1917) et le problème des volontaires roumains en Autriche-Hongrie</i>	368
GHEORGHE RADU - <i>La Grande Union et le département de Neamț</i>	373
ALEXANDRU DONOVICI - <i>Le Tombeau du Soldat Inconnu</i>	376
FLORIN GEORGESCU <i>Le capital étranger dans l'industrie roumaine de l'entre-deux guerres</i>	388
FLORIN ȚUSCANU - <i>Un Homme lésé de l'histoire - le Métropolite Visarion Puiu</i>	403
COSTIN CLIT - <i>Un document inédit concernant l'activité de l'Eparchie de Huși (1925-1943)</i>	408
ADOLF MINUȚ - <i>L'activité du Parti National Agraire (1932-1935)</i>	423
CONSTANTIN FOCȘA <i>Le maréchal Antonescu et la problème de la Transylvanie</i>	433
CONSTANTIN FOCȘA - <i>Le maréchal Antonescu et les Juifs</i>	446
ALEXANDRU DONOVICI - <i>L'armée roumaine entre L'Orient et Occident</i>	453
NICOLAE IONESCU <i>L'administration du Nord de la Moldavie au moins et de mars - august 1944</i>	457

CONSTANTIN FOCȘA	<i>Le maréchal Antonescu – toute une conscience d'une nation .....</i>	472
NICOLAE IONESCU	<i>- Les conséquences de l'application de la Convention d'armistice de 12 septembre 1944.....</i>	481

INHALT

ABKÜRZUNGEN	3
NOTENS UND REKHARCHENS GESCHICHTE	
IONEL BAUMAN, GEORGE IACOBESCU - <i>Ein Dolch Muster , "akinakes", der in Braşov entdeckt worden ist</i>	19
DRAGOŞ MĂNDESCU <i>Meinungen in Bezug auf die Fibulă nach dem dazischen Schema in den Schätzen in Buneşti-Avereşti und Duda- Epureni-Huşi (Kreis Vaslui)</i>	23
LIVIU MĂRGHITAN - <i>Die Silberkunst bei den Dazier im Osten von Karpaten</i> CRISTIAN ONEL - <i>Die kirchliche Veranstaltung von Scyntia Minor in den 4-ten 6-ten Jahrhunderten</i>	27
MARIN ROTARU, GHEORGHE GHERGHE <i>Entdeckungen aus dem Mittelalter in Südosten Kreises Vaslui</i>	54
SORIN LANGU - <i>Gesichtspunkte des Umlaufes des ungarischen Münze in der Walachei (1300 - 1550)</i>	58
PARASCHIVA VICTORIA BATARIUC <i>Übertragene Kleidungselemente auf die Keramikplatten in der mediävalen Moldau</i>	62
MIRCEA D. MATEI, COSTICĂ ASĂVOAIE, GHEORGHE SION, LAURENȚIU CHIRIAC, VERONICA PREDOI, VITALIE JOSANU - <i>Systematische Nachforschungen Archäologische in den "Fürstlichen Höfen" in Vaslui - zwischen den Jahren 1998 – 2002</i>	83
VIOREL ȚIBULEAC - <i>Der Ein Partich auf Weltkrieg Moldo - Türkisch (1470 - 1475). Die Schlacht von dem Podul Înalt vom 1475</i>	130
SERGIU ȘTEFĂNESCU - <i>Ein altes Landgut -Delenii</i>	155
GHEORGHE CLAPA - <i>Geschichtliche Notizen über das Kloster Răchitoasa</i>	172
KATIUȘA PÂRVAN <i>Dem dazischen kund in den 17-ten der in Vaslui entdeckt worden ist</i>	185
ELISABETA SADAGURSCHI <i>Die Anfänge der griechisch-levantischen Eindringung in der Moldau im Mittelalter</i>	196
VASILE CALESTRU - <i>Dimitrie Cantemir und der Feldzug von dem Fluß Prut</i>	205
VASILE CALESTRU - <i>Voltaire wur der Feldzug von dem Fluß Prut (1711)</i>	212
DORIN DOBRINCĂ - <i>Die Steuern in der Moldau zur Zeit der "phanariotischen " Herrschaften (II - III)</i>	215

GRIGORE NECULAI CIUBOTARU	<i>Urkunden in Bezug auf die moldauische Familie Condrea.....</i>	260
VASILE CALESTRU -	<i>Der Battenz socializzes in Herrschafte Revoluschie die 1848 in der Moldau .....</i>	264
CONSTANTIN PARTENE -	<i>Die Geschichte des Städtchen Drânceni(1853-1970) .....</i>	270
VASILE NOVAC -	<i>Die 24 Briefe und Telegramme, die Dumitru Bratianu sendete Mihail Kogalniceanu zwischen den Jahren 1857 und 1891.....</i>	281
VASILE CALESTRU -	<i>Die Vereinigungsbewegung in der Stadt Huși.....</i>	287
OVIDIU SAVU	<i>Die Gelehrten von Brașov und die Vereinigung der Fürstentümer in 1859 .....</i>	298
ALEXANDRU NICOLAE TOMESCU, DORINA TOMESCU -	<i>Der Prinke und Szuveranss Kitrengers in visitte der kourt von König Karol I.....</i>	302
ELISABETA SADAGURSCHI -	<i>Die Prämissen der Bildung des eintlichen rumänischen Nationalstaat .....</i>	308
ELENA COJOCARIU	<i>Die Permanenz der Bukovina im Kampf für die Nationaleinheit.....</i>	327
VIRGILIU Z. TEODORESCU -	<i>Doktor Constantin I. Istrati - Kämpfer für die Einheit aller Rumänen.....</i>	333
ALEXANDRU NICOLAE TOMESCU, DORINA TOMESCU	<i>Die Erforscher aus Rumänien während des ersten Weltkrieg .....</i>	353
VIORICA ZGUTTA -	<i>Der General Constantin Prezan und die Schlacht auf den Arges - und Neajlovflüssen oder die Bukarestschlacht.....</i>	357
VIORICA NEAGU	<i>Streifzug in der Marschallamtinstitution. Das Marschallbuch Constantin Prezans.....</i>	361
MIOARA IONIȚĂ -	<i>Die Publikation "Das Große Rumänien" (1917) und das Problem der rumänischen Freiwilligen aus der österreichisch – ungarischen Monarchie.....</i>	368
GHEORGHE RADU	<i>Die große Verseinigung und der Kreis Neamț.....</i>	373
ALEXANDRU DONOVICI -	<i>Das Grabmal des Unbekannten Soldat.....</i>	376
FLORIN GEORGESCU	<i>Das Fremdkapital in der rumänischen Industrie zwischen den Weltkriegen.....</i>	388
FLORIN ȚUSCANU -	<i>Ein Unrechter der Geschichte - der Metropolit Visarion Puiu.....</i>	403
COSTIN CLIT -	<i>Eine unveröffentlichte Urkunde in Bezug auf die Tätigkeit in der Eparchie Huși (1925 – 1943) .....</i>	408
ADOLF MINUȚ -	<i>Die Aktivität der Agrarischen Nationalpartei (1932- 1935) .....</i>	423

CONSTANTIN FOCŞA - <i>Der Marschall Antonescu und das Siebenbürgische Problem</i>	433
CONSTANTIN FOCŞA - <i>Der Marschall Antonescu und die Juden</i>	446
ALEXANDRU DONOVICI <i>Rumänischen Heer zwischen und Orient und West</i>	453
NICOLAE IONESCU <i>Der Verwaltungsapparat im Norden der Moldau zwischen März und August 1944</i>	457
CONSTANTIN FOCŞA <i>Der Marschall Ion Antonescu das Bewußtsein eines ganzen Volkes</i>	472
NICOLAE IONESCU <i>Die Folgen der Anwendung der Waffenstillstandskonvention vom 12 September 1944</i>	481

CONTENTS

ABBREVIATIONS.....	3
STUDIES AND HISTORICAL RESEARCHES	
IONEL BAUMAN, GEORGE IACOBESCU - <i>An "akinakes" type dagger found at Braşov.....</i>	19
DRAGOŞ MĂNDESCU - <i>Considerations of the "fibulae" of Thracian draft from the treasures of Buneşti-Avereşti and Epureni – Huşi (Vaslui - department) .....</i>	23
LIVIU MĂRGHITAN - <i>Silver art at the Geto-Dacians from the east of the Carpathians.....</i>	27
CRISTIAN ONEL - <i>The ecclesiastic organization of Scythia Minor in IV-VI centuries.....</i>	47
MARIN ROTARU, GHEORGHE GHERGHE - <i>Medieval discoveries in the South-East of Vaslui Department.....</i>	54
SORIN LANGU - <i>Aspects of the Magyar currency circulation in Wallachia (1300-1550) .....</i>	58
PARASCHIVA VICTORIA BATARIUC - <i>Clothing elements found on the "cahle" in the mediaeval Moldavia .....</i>	62
MIRCEA D. MATEI, COSTICĂ ASĂVOAIE, GHEORGHE SION, LAURENŢIU CHIRIAC, VERONICA PREDOI, VITALIE JOSANU - <i>Systematic investigations archeologies at the "Princely Courts" from Vaslui between 1998-2002.....</i>	83
VIOREL ȚIBULEAC - <i>The First Party of a War Moldo - Turkish (1470 - 1475). The Battle on the Podul Înalt from the 1475.....</i>	130
SERGIU ȘTEFĂNESCU - <i>An "old" estate – Delenii .....</i>	155
GHEORGHE CLAPA - <i>Historical notes on Răchitoasa monastery.....</i>	172
KATIUȘA PÂRVAN - <i>The treasure of the XVII century found at Vaslui.....</i>	185
ELISABETA SADAGURSCHI - <i>The beginning of the Greek – Levantine penetration in the medieval Moldavia .....</i>	196
VASILE CALESTRU - <i>Dimitrie Cantemir and the Prut campaign .....</i>	205
VASILE CALESTRU - <i>Voltaire about the Prut campaign (1711) .....</i>	212
DORIN DOBRINCĂ - <i>Taxes in the Phanariot epoch of Moldavia (II - III) .....</i>	215
GRIGORE NECULAI CIUBOTARU - <i>Documents concerning the Moldavian Condrea Family .....</i>	260
VASILE CALESTRU - <i>The social movements on the eve of and during the 1848 revolution in Moldavia .....</i>	264

CONSTANTIN PARTENE - <i>Drânceni borough history (1853-1970)</i>	270
VASILE NOVAC - <i>24 letters and telegrams sent by Dumitru Bratianu to Mihail Kogalniceanu between 1857 and 1891</i>	281
VASILE CALESTRU - <i>The Union movement in Huși</i>	287
OVIDIU SAVU - <i>The Brașov Scholars and the Principalities' Union from 1859</i>	298
ALEXANDRU NICOLAE TOMESCU, DORINA TOMESCU - <i>Foreign princes and sovereigns on a visit to king Carol I's court</i>	302
ELISABETA SADAGURSCHI - <i>The premises of the National Unitary State's setting up</i>	308
ELENA COJOCARIU - <i>Bucovina's permanencies of the struggle for national unity</i>	327
VIRGILIU Z. TEODORESCU - <i>Dr. Constantin I. Istrati – militant for the union of all Romanians</i>	333
ALEXANDRU NICOLAE TOMESCU, DORINA TOMESCU - <i>The Romanian scouts during the first world war</i>	353
VIORICA ZGUTTA - <i>Marshal Constantin Prezan and the battle on the Argeș and Neajlov rivers on the Bucharest battle</i>	357
VIORICA NEAGU - <i>A foray into the Marshal's institution. Marshal's book of Constantin Prezan</i>	361
MIOARA IONIȚĂ - <i>"România Mare" publication (1917) and the problem of the Romanian volunteers from Austrian-Hungary</i>	368
GHEORGHE RADU - <i>The Great Union and the Neamț Departament</i>	373
ALEXANDRU DONOVICI - <i>The Grave of Unknown Warrior</i>	376
FLORIN GEORGESCU - <i>The foreign capital in the Romania between – wars industry</i>	388
FLORIN ȚUSCANU - <i>A wronged man of history - the metropolitan bishop Visarion Puiu</i>	403
COSTIN CLIT - <i>A new fangled document concerning the activity of Huși diocese (1925- 1943)</i>	408
ADOLF MINUȚ - <i>The Agrarian National Party's Activity (1932 –1935</i>	423
CONSTANTIN FOCȘA - <i>Marshal Antonescu and the problem of Transylvania</i>	433
CONSTANTIN FOCȘA - <i>Marshal Antonescu and the Jews</i>	446
ALEXANDRU DONOVICI - <i>The Romanian Army between Est and West</i>	453
NICOLAE IONESCU - <i>North – Moldavian Administration between March – August 1944</i>	457
CONSTANTIN FOCȘA - <i>Marshal Antonescu a country full consciousness</i>	472
NICOLAE IONESCU - <i>Results of the Armistice Convention's application from the 12th of september 1944</i>	481

I

STUDII ȘI CERCETĂRI ISTORICE

UN PUMNAL DE TIP „AKINAKES” DESCOPERIT LA BRAȘOV

Ionel Bauman, George Iacobeanu

În patrimoniul Muzeului Județean de Istorie Brașov a intrat, cu mult timp în urmă, un pumnal de tip „akinakes” (nr. inv. 11732) descoperit în împrejurimile Brașovului.¹ După toate probabilitățile această piesă a fost descoperită în zona Bartolomeu, unde de-a lungul timpului au fost semnalate descoperiri atribuite sciților, între care amintim două morminte conținând un inventar specific acestei populații.²

Piesa pe care o supunem discuției a fost lucrată din fier, prin forjare, având lungimea totală de 36,9 cm (pl. 1). Dimensiunile lamei până la mâner sunt: lungimea de 27,1 cm iar lățimea de 4,5 cm. În ceea ce privește dimensiunile mânerului acestea sunt: lungimea de 9,2 cm iar lățimea de 1,5 cm. Pe mâner se află o nervură cu lățimea de 0,03 cm. La capătul mânerului se află o bară cu lungimea de 6,5 cm și lățimea de 1,5 cm. Garda este alcătuită din două plăci cordiforme, în lungime totală de 6,5 cm, având lobi inegali (2,3 x 2 cm, respectiv 2,1 x 2 cm). Precizăm că aceste plăci au fost lucrate separat și aplicate prin batere la cald. Acest mod de execuție n-a făcut posibilă realizarea unor serii de piese absolut identice, fiecare piesă având unul sau mai multe elemente care o particularizează. Lama pumnalului este dreaptă, fiind prevăzută cu două tăişuri și este romboidală în secțiune. Indiferent cum vom denumi această piesă (pumnal de tip „akinakes” sau sabie scurtă ³), ea face parte din tipul A, cu bară la mâner, varianta A2, conform schemei tipologice stabilită de cercetătorul clujean Valentin Vasiliev ⁴ Având în vedere caracteristicile gârzii și ale lamei, această piesă se datează în secolul al VI-lea î. Chr.⁵, fiind caracteristică epocii scitice arhaice.⁶

În ceea ce privește starea de conservare precizăm că akinakes-ul era acoperit cu o peliculă subțire constituită din particule de praf fin, coloidal. Efectuarea investigațiilor a pus în evidență prezența miezului metalic în proporție de 98%. Ariile lacunare datorate coroziunii se situează la vârful lamei, cuprinzând selectiv cele două tăişuri și, parțial, cei patru lobi care formează garda. Pe întreaga suprafață a fost identificată prezența compușilor de culoare brun-închis specifici fierului, depuneri de culoare roșiatică, caracteristice fierului activ, cloruri, precum și o coroziune în puncte (pitting) survenită atunci când anumite puncte ale suprafeței metalului își pierd starea pasivă prin apariția unei diferențe de potențial, adică prin apariția în anumite puncte a elementelor locale, comportând dimensiuni variabile atât în adâncime cât și în lățime. Pe mâner era inscripționat numărul de inventar cu vopsea albă de ulei.

OPERATIUNI DE RESTAURARE

Tehnici mecanice

Am procedat la înlăturarea particulelor de praf prin aspirare, folosind pensule de mărimi diferite ale căror vârfuluri au fost retezate drept sau oblic, partea metalică fiind ușor aplatizată. Degroșările au fost efectuate prin utilizarea a trei grupe de freze pentru uz dentar, după cum urmează:

Prima grupă de freze marca „EDENTA”, cod 859, 863, 897, 890 și 891. A doua grupă de freze, aceeași marcă, cod 856 Turbo și 860 Turbo. A treia grupă de freze, tot marca „EDENTA”, având codul 1511 și 1515. (Codul grupelor de freze menționat mai sus este conform catalogului EDENTA DENTALPRODUKTE A.G. SWITZENLAND) De asemenea au fost utilizate ace din oțel cu secțiuni cuprinse între 3 și 9 mm, ascuțite și apoi lustruite fin cu oxid de crom și ulei mineral, urmată de o degresare în acetona. S-au mai folosit perii semifine și fine cu fir de oțel, îndeosebi pentru activarea efectului băilor chimice. La încheierea operațiunii periile au fost curățate și pasivate.

Demontarea gărzii s-a efectuat prin utilizarea unor pense adaptate acestei operațiuni, iar montarea acesteia s-a realizat prin folosirea instrumentalului adecvat și utilizarea rășinii epoxydice „D 2020” bicomponente, care oferă o bună adeziune și rezistență mecanică

Completarea zonelor lacunare

Principiul: Minima intervenție

Domeniu de aplicare: Zonele mai mari de 3 mm/1 mm

Argument: S-a avut în vedere criteriul originalității precum și că zonele de sub aceste dimensiuni nu pun în dificultate lectura piesei, informația științifică și estetica acesteia.

Ariile unde au fost efectuate completările

- a) Lama-zona tășului: 7 mm/6 mm
- b) Lama-zona tășului: 6 mm/4 mm
- c) Lama-zona tășului: 8 mm/3 mm
- d) Zona de sub umărul de fixare a gărzii: 8 mm/6 mm și 15 mm/4 mm.
- e) Unul din lobii gărzii: 14 mm/6 mm

Completările au fost efectuate utilizând rășină epoxydică, bicomponentă „D 2020” transparentă, integrată cromatic cu un semiton mai jos față de tonul local, dar suficient de aproape pentru a evita stridența și a pune în același timp în valoare originalul.

Degresarea piesei

Această operațiune a vizat în prima fază îndepărtarea numărului de inventar localizat pe una din cele două părți ale mânerului, iar în a doua fază îndepărtarea totală a urmelor de praf instalate pe suprafața piesei. Pentru prima fază s-a folosit acetona și o pensulă cu fire moi precum și foiță de hârtie de filtru ALDRICH. Pentru a doua fază s-a utilizat alcool etilic absolut, operațiunea desfășurându-se prin tamponare, urmată de spălarea sub jet de apă în clătiri repetate în apă distilată.

Tratamente chimice

Acestea au constat în imersia piesei într-o baie conținând acid fosforic 10% cu inhibitori, știut fiind faptul că utilizarea a doi inhibitori în aceeași baie mărește considerabil protecția metalului. Piesa a fost menținută în două băi de trei ore și, respectiv, o oră, cu schimbarea soluției și perieri intermediare sub jet de apă. Tratamentul a continuat cu clătiri repetate în apă distilată alternativ cald-rece.

Neutralizare

S-a efectuat prin imersie, cu menținerea piesei în băi alternative de apă distilată rece și caldă, conținutul băilor fiind schimbat de cinci ori. A urmat testul standard pentru

determinarea clorurilor al cărui rezultat a fost negativ. Subliniem faptul că atât înainte, cât și după efectuarea tratamentelor de restaurare, a fost imperios necesar să cunoaștem dacă piesa a avut sau nu cloruri, pentru că, de acest aspect depinde sănătatea ei și, implicit, durata de viață. Extracția clorurilor bazându-se, în esență, pe o difuziune, ea depinde de factorul timp (North). Aceasta explică și durata lungă, necesară tratamentelor de stabilizare. În acest caz, metoda folosită de noi a fost cea a spălării intensive, cu imersarea în apa rece și fierbinte sub o strictă supraveghere.

Pasivarea

A fost efectuată utilizând o soluție de acid fosforic 20%, cu imersarea piesei timp de 6 minute.

Uscarea

S-a făcut pe hârtie de filtru la temperatura mediului ambiant, operațiunea fiind făcută cu alcool etilic, prin tamponare.

Taminarea

S-a făcut prin metoda EMMERLIG.

Conservarea

A fost realizată cu lac nitrocelulozic în solvent D 209 la o vâscozitate adecvată.

Revenind la categoria de piese căreia îi aparține și cea pe care am pus-o în discuție credem că a avut un dublu rol, atât cultic cât și militar⁷

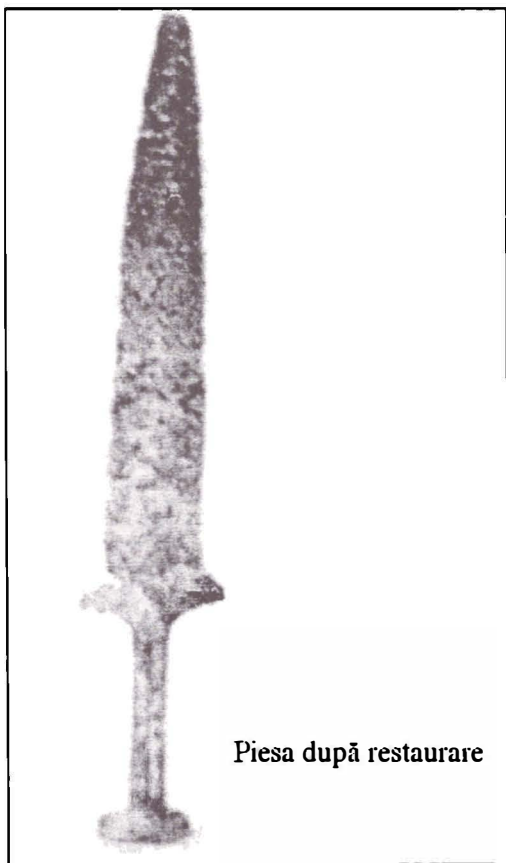
NOTE:

1. I. H. Crișan, în „Omagiu lui Constantin Daicoviciu”, 1960, p. 117, fig. 1; V. Vasiliev, „Sciții agatârși pe teritoriul României”, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1980, p. 143, pl. 10/7; idem, „Despre pumnale hallstattiene târzii sau «pumnale akinakes»”, în AMN, XXVIII, 1981, p. 371; Fl. Costea, „Repertoriul arheologic al județului Brașov (I), 1995, p. 75.
2. Pentru acesta a se vedea bibliografia anterioară.
3. A. Isac, „Un akinakes de la Cincșor, jud. Brașov”, în AMN, 31, 1994, p. 180
4. V. Vasiliev, „Sciții agatârși....”, p. 83.
5. Ibidem, p. 85.
6. Ibidem, p. 89.
7. Herodot, „Istorii”, vol. I, Edit Științifică, 1961, p. 333.

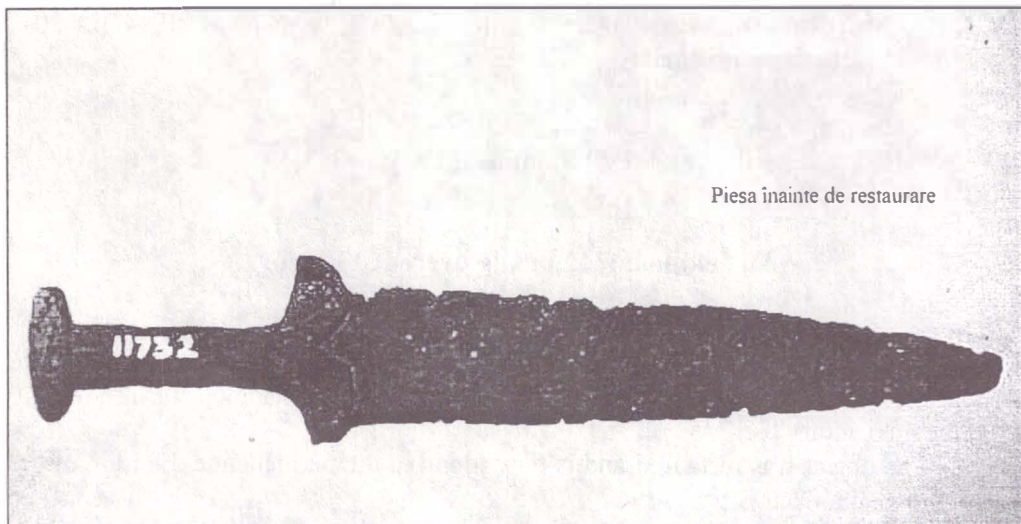
An „akinakai” knife discovered at Brașov

From the collections of the History Museum from Brașov takes part this knife discovered around Brașov. This object, made by the scits, is made out of iron, dating from the 6th century b.c.

The object was restaured and is now found in the permanent exhibition of the History Museum from Brașov.

Planșa 1

CONSIDERAȚII CU PRIVIRE LA FIBULELE DE SCHEMĂ TRACICĂ DIN TEZAURELE DE LA BUNEȘTI-AVEREȘTI ȘI EPURENI-HUȘI (JUD. VASLUI)

Dragoș Măndescu

In memoriam Violeta Veturia Bazarciuc

În urma analizei inventarului funerar în complexele închise din situri reprezentative (necropola getică de la Zimnicea¹ de exemplu), se poate constata că fibulele de schemă tracică erau purtate de cele mai multe ori într-un număr redus, de obicei una sau două exemplare (din cele 37 morminte ce conțineau fibule de schemă tracică la Zimnicea, 21 sunt cu o singură fibulă și opt cu două fibule). Se pune acum întrebarea dacă, în cazurile în care fibula apare într-un singur exemplar, s-ar putea determina și locul de prindere a acestei piese în ansamblul vestimentației. Nu este ușor de răspuns, deoarece aproape toate mormintele cu fibule de schemă tracică sunt de incinerare. Sunt însă și câteva de înhumare, care permit observarea poziționării reale a fibulei — mormântul de la Histria Necropola tumulară², cel de la Histria-sat³, dar și unul dintre puținele morminte de înhumare de la Zimnicea C15 M57⁴. În toate acestea fibula se afla în zona umărului drept. Un alt mormânt de înhumare, de la Poiana⁵, conținea un schelet de copil cu o fibulă pe umărul stâng de astă dată.

Detaliile de construcție ale fibulelor de schemă tracică oferă indicii prețioase în privința portului acestora. Privite frontal, se observă că cea mai mare parte a fibulelor de schemă tracică cunoscute (excepțiile sunt foarte rare, a se vedea mai jos) au portagrafele dispuse pe stânga piesei. Dacă se admite că poziția firească a fibulei era cu resortul spre centrul pieptului, cu piciorul spre exterior și cu arcul în sus, portagrafa nefiind expusă privirii, atunci acea majoritate a fibulelor cu portagrafa pe stânga era destinată a fi purtată pe umărul drept sau pe partea dreaptă a pieptului, ceea ce concordă cu cele trei cazuri concrete prezentate anterior.

Printre complexele închise cu un mare număr de fibule, două morminte de la Zimnicea ies în evidență cu cele opt (C2 M16) și nouă (C10 M34) fibule pe care le conțineau. „Recordul” îl deține însă mormântul de incinerare din tumulul trei de la Iablanîța (Bulgaria)⁷: zece fibule din bronz (nici una din ele nu are portagrafa dispusă pe dreapta piesei). Ultimele trei cazuri sunt excepții care par să ilustreze mai curând înmormântarea defunctei (ni se pare evident că este vorba de o femeie) cu întregul său „set” de podoabe / accesorii vestimentare, decât o garnitură reală de port în viața de zi cu zi.

Pe de alta parte, o atentă determinare antropologică a materialului osteologic din mormintele respective nu este exclus să ducă la o repartizare a acestuia la doi sau mai mulți indivizi, ceea ce ar schimba datele problemei, anulând statutul de excepții. Mai mult, fibulele din aceste morminte nu par să fi fost destinate unei garnituri propriu-zise, care ar trebui să fie legată într-o măsură oricât de redusă de ideea de simetrie, toate piesele ilustrate fiind pentru partea dreaptă a pieptului (în funcție de detaliile specificate anterior). Cvasitotalitatea pieselor ce formează garniturile prezentate mai sus au portagrafa pe partea stângă a piesei, fiind destinate, după cum

am arătat, portului pe partea dreaptă a pieptului sau pe umărul drept - poziția firească a fibulei de schemă tracică în ansamblul vestimentației. Ele sunt piese de serie, procurate în cantități variabile de către purtător, toate la un moment dat, sau acumulate în timp, din ateliere care produceau exemplare pentru uzul obișnuit, standardizat, comun.

O notă distinctă în ansamblul fibulelor de schemă tracică este constituită de exemplarele descoperite în tezaurele de la Bunești-Averești (1979⁸ și 1981⁹) și Epureni-Huși¹⁰. Acestea au trăsături tipologice bine conturate: toate sunt din argint; arcul este masiv, puternic îngroșat și fațetat; piciorul subțire, ușor îndoit, nu se ridică prea mult; butonul terminal — mare, proporțional cu piciorul — este de cele mai multe ori decorat¹¹. Varianta aceasta este una exclusiv est-carpatică și mai exact - caracteristică Podișului Central Moldovenesc: la fibulele din cele trei tezaure se adaugă încă două, cu aceleași trăsături distinctive — una (din bronz) se află în Muzeul de istorie din Bârlad¹², iar cealaltă (din argint) provine de la Poiana-Nicorești (jud. Galați)¹³.

Atât în tezaurul de la Epureni, cât și în cele de la Bunești, jumătate din piese sunt destinate spre a fi purtate pe dreapta (privite frontal, au portagrafa și resortul format pe stânga) și jumătate pe stânga (resortul și portagrafa pe dreapta fibulei). Considerăm că evidenta simetrie de dispunere a acestora, dată de particularitățile de construcție, îndreptățesc afirmația că piesele din fiecare tezaur sunt accesoriile unui costum, avându-și locul bine stabilit în cadrul aceluiași tip de port. Ideea de simetrie este întărită și de numărul par al pieselor: Bunești-Averești 1979 12 fibule, Bunești-Averești 1981 — două fibule, Epureni-Huși patru fibule. Foarte probabil, acestea au fost realizate de la bun început ca garnituri unitare de podoabe, ca rezultat al unei concepții estetice, de dispunere, prestabilită. Diferența clară între aceste garnituri din tezaure și garniturile din morminte alcătuite din piese "ordinare" (să le numim așa) ni se pare destul de evidentă.

În privința datării fibulelor variantei central-moldovenești, un pseudosprijin sunt monedele împreună cu care au fost descoperite la Bunești și la Epureni. La Bunești, din tezaurul 1979 făcea parte și o drahmă histriană¹⁴. Asocierea fibulelor cu această monedă nu ajută prea mult, perioada ei de circulație fiind cuprinsă între sec. IV și sec. I a.Chr. / I p.Chr. chiar¹⁵. În ceea ce privește tipul menetar Huși-Vovriești cu care fibulele erau asociate la Epureni, dar și la Bunești, pentru început au fost plasate în sec. II a.Chr.¹⁶, avându-se drept argument datarea fibulelor respective pe baza tipologiei lui D. Berciu. Dacă C. Preda încadra monedele Huși-Vovriești între sfârșitul sec. III și prima jumătate a sec. II a.Chr.¹⁷, atribuindu-le bastarnilor, V. Mihăilescu-Bârliba are o atitudine ceva mai nuanțată — le pune în legătură cu elementele celtice antrenate în migrația populațiilor germanice dintre Elba și Oder, situându-le între aceleași limite cronologice ca cele ale culturii Poienești-Lukașevka, aproximativ 150 - sfârșitul sec. I a.Chr. Era astfel acceptată "fără reținere" limita superioară (mijlocul sec. II a.Chr.) de utilizare a fibulelor aflate în asociere cu aceste monede¹⁸. Însă M. Babeș atrăgea atenția, în 1993, asupra faptului că nici o monedă de acest tip nu a fost găsită în vreun sit Poienești-Lukașevka, neexistând nici un argument pe baza căruia să se presupună o legătură între acestea și bastarni. Chiar dacă aria lor de răspândire

corespunde în Moldova cu aceea a culturii Poienești-Lukașevka, aceste piese aparțin perioadei “prebastarnică”¹⁹ Către o încadrare cronologică a acestor monede în limitele sec. III, mai precis în a doua jumătate a sec. III a.Chr. pledează și tezaurul de la Turulung, în care alături de monede Huși-Vovriești se afla și o tetradrahmă de la Eumenes I al Pergamului (263-241 a.Chr) emisă în 260²⁰ Ținând seama de aceste ultime argumente, cât și de aspectul stilistic (tipologic ele ilustrează o ipostază evoluată a fibulei de schemă tracică), considerăm că fibulele de la Bunești-Averești și Epureni-Huși pot fi datate la mijlocul și în cea de-a doua jumătate a sec. III a.Chr., poate cel mult spre sfârșitul său, neavând nici un argument pentru depășirea limitei superioare a acestui secol.

NOTE:

¹ A.D. Alexandrescu, *La nécropole gète de Zimnicea*, Dacia N.S.24, 1980, p. 19-126.

² P. Alexandrescu, *Necropola tumulară. Săpături 1955-1961*, în vol. Histria, II, București, 1966, p. 231, pl. 102.

³ E. Condurachi și colaboratorii, *Șantierul arheologic Histria*, Materiale 9, 1970, p. 218, fig. 31 și 32.

⁴ A. D. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 34, fig. 47/19.

⁵ R. Vulpe și colaboratorii, *Șantierul Poiana*, SCIV 3, 1952, p. 95, fig. 4/2, dreapta.

⁶ A.D. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 21, respectiv p. 26.

⁷ A. Bojkova și D. Agre, *Trakiiski moghili v mesnosta Iablanitza krai Etropole*, Arheologija Sofia 37, 1995, 4, p. 34-35, fig. 3.

⁸ V.V. Bazarciuc, *Tezaurul geto-dacic de la Bunești, jud. Vaslui*, SCIVA 32, 1981, 4, p. 563-570.

⁹ V.V. Bazarciuc, *Cetatea geto-dacică de la Bunești, jud. Vaslui*, SCIVA, 34, 1983, p. 249-273.

¹⁰ G. Severeanu, *Trèsor de Huși. Ornaments et monnaies daces de la région Huși*, București 1-2, fasc. 1, 1935, p. 17-36.

¹¹ D. Berciu, *Ein Problem au der Frühgeschichte-Südösteuropas. Die trakischen Fiblen*, Balcanica 6, 1943, fig. 6, varianta Vc; V.V. Zira, *Bemerkungen zu den thraco-getischen Fiblen*, Dacia N.S. 40-42, 1996-1998, p. 46-48, fig. 6 – varianta nu este însă diferențiată de grupa generală a fibulelor cu piciorul în formă de S și cu arcul fațetat.

¹² Piesă inedită. Locul descoperirii: Bârlad grădina publică. Mulțumesc pentru informație d-lui dr. Mircea Babeș.

¹³ S. Teodor și S. Țau, *Obiecte de port și podoabă din așezarea geto-dacică de la Poiana, jud. Galați, I. Fibule*, Arheologia Moldovei 19, 1996, p. 94, fig. 2/14, nr. catalog 23.

¹⁴ *Supra*, nota 8, p. 568.

¹⁵ V. Mihăilescu-Bârliba, *Dacia răsăriteană în secolele VI-I î. e. n. Economic și monedă*, Iași, 1990, p. 49.

¹⁶ C. Preda, *Tezaurul de monede geto-dacice de la Vovriești*, Arheologia Moldovei 4, 1966, p. 165.

¹⁷ *Ibidem*, p. 165; idem. *Monedele geto-dacilor*, Biblioteca de arheologie 19, 1973, p. 126.

¹⁸ V. Mihăilescu-Bârliba, *op. cit.*, p. 71-72, 74.

¹⁹ M. Babeș, *Die Poienestî-Lukaşevka Kultur. Ein Beitrag zur Kulturgeschichte im Raum östlich der Karpaten in den letzten Jahrhunderten von Christi Geburt*, Saarbrucker Beiträge zur Altertmskunde 30, Bonn, 1993, p. 55.

²⁰ T. Bader, SCN 6, 1975, p. 174, fig. 1 / 4, apud M. Babeș, *op. cit.*, p.55; M. Gramatopol, *Arta monedelor geto-dacice*, Curente şi sinteze 61, Bucureşti, 1997, p. 86.

CONSIDÉRATIONS CONCERTANT LES FIBULES DE SCHÉMA THRACIQUE DES TRSORS DE BUNEŞTI-AVEREŞTI ET EPURENI-HUŞI (DÉP. VASLUI)

La fibule de schéma thracique portée d'habitude en nombre réduit dans l'ensemble de la vestimentation - un ou deux exemplaires, sur la partie droite de la poitrine ou sur l'épaule droit. La majorité des exemplaires sont des pièces de série, produites dans des ateliers en grande quantité pour l'emploi ordinaire, standardisé, commun.

Une note distinctive est constitué par les fibules d'argent des trésor de Buneşti-Avereşti et Epureni-Huşi, celles - ci faisant partie d'une variante propre au Plateau Central de Moldavie. Elles ont été réalisées dès le début comme des garnitures unitaires d'ornements, le résultat d'une conception esthétique, de disposition, préétablie. La symétrie de leur disposition dans le cadre de l'ensemble vestimentaire respectif est renforcée encore par le nombre pair des pièces: Buneşti-Avereşti 1979 - 12 fibules, Buneşti-Avereşti 1981 - deux fibules, Epureni-Huşi - quatre fibules.

On peut les dater dans la deuxième moitié/la fin du III-ème siècle av. J. Chr.

ARTA ARGINTULUI LA GETO-DACII DE LA EST DE CARPAȚI.

(Repertoriul descoperirilor din secolele XIX-XX)

Liviu Mărghitan

Despre arta prelucrării artistice a argintului în spațiul geo-etnic carpato-danubian al geto-dacilor se poate face afirmația că aceasta s-a autodescoperit. Repertoriul tezaurelor și obiectelor geto-dacice de podoabă lucrate din argint – însumând descoperirile din secolele XIX și XX ale celui de-al II-lea mileniu – totalizează 159 de apariții, care au înregistrat locul în care au ieșit la iveală (denumirea localității), arată că 110 erau aduse la lumină de descoperiri întâmplătoare, numai 49 fiind datorate săpăturilor arheologice sistematice. Pe cuprinsul țării noastre acest gen de descoperiri sunt în prezent pe raza a 34 din județele din României, iar fără astfel de vestigii geto-dacice sunt județele Dâmbovița, Ialomița, Maramureș și Suceava, dar nu este nicidecum exclus ca în viitor să iasă la iveală bijuterii dacice de argint, fie în mod întâmplător, fie prin săpături arheologice.

Chiar și începutul acordării unui interes față de obiectele antice de argint de pe actualul cuprins al patriei noastre s-a datorat tot hazardului. Pe teritoriul adiacent satului Cioara (în prezent Săliștea, județul Alba), în anul 1821 a apărut într-o lucrare gospodărească, ce necesitase săparea unei gropi, un număr apreciabil de obiecte având forme ciudate, lucrate dintr-un metal alb. Acel aspect cu totul bizar al vestigiilor respective a adus descoperirea în atenția autorităților locului, acestea preluând de la descoperitor cam toate piesele pe care le scosese din pământ. Apoi, foruri de autoritate superioare, au preluat tezaurul și au luat inițiativa ca o parte să fie trimise la Viena unde împărații dinastiei de Habsburg înjghebaseră o colecție de antichități (obiectele ce au fost reținute de către înalții funcționari din Zlatna, nu se știe cu precizie câte și de ce tip erau, sunt astăzi dispărute).

Vestea că cei de la tezaurariatul din Zlatna au făcut cadou împăratului niscaiva obiecte curioase, iar acesta le-a inclus în „muzeul” său, se răspândise cu destulă rapiditate pe teritoriul Transilvaniei. Evident că și alți funcționari imperiali au început să privească cu alți ochi descoperirile arheologice ocazionale, spre a trimite și ei la Viena astfel de obiecte, care pentru ei nu însemnă nimic. Și în felul acesta, o serie de descoperiri constând în unele cazuri și din bijuterii confecționate din argint luaseră calea Vienei sau a Budapestei pe tot parcursul secolului al XIX-lea. Evident că la acea vreme nu se cunoștea faptul că respectivele loturi de felurite bijuterii de argint erau de factură geto-dacică.

Spre o astfel de atribuire au condus descoperirile întâmplătoare ce au sporit în Transilvania în cursul multor zeci de ani ce au trecut de la prima apariție „înregistrată”, aceea din anul 1821. Pe la finele secolului al XIX-lea arheologul Francisc Römer a emis părerea că bijuteriile de argint antice ar putea să aparțină unei populații care a trăit pe aceste locuri. Ceva mai târziu, în debutul celui de-al doilea deceniu al secolului XX-lea, arheologul Gabriel Téglaș a mers cu această observație

un pas mai înainte decât antecesorul său, semnalând amănuntul că podoabele de argint antice din Ardeal sunt găsite în niveluri de locuire străveche de epocă anteromană.

Dar, așa cum se cunoaște, cel dintâi studiu metodic și de profunzime științifică a vestigiilor ornamentale din argint apărute în spațiul nord-dunărean, și mai cu seamă în Transilvania, îl datorăm academicianului Vasile Pârvan. Cu excepționala-i putere de analiză comparată, dublată de-a dreptul impresionant de cunoștințe în materie de antichități la scară continentală, deși dispunea de un număr mic de descoperiri, în jur de 20-25 de astfel de apariții (și în totalitate fiind provenite din descoperiri întâmplătoare), a demonstrat că ele sunt „produsul unei arte caracteristice dacice, ale cărei formă diferă esențial de produsele artei celtice contemporane” (Vasile Pârvan, *Getica*, 1924, p. 530).

Studierea artei argintului din Dacia anteromană ar fi urmat un curs normal de evoluție științifică, așa cum o începuse Vasile Pârvan, dacă nu interveneau în istoriografia europeană o serie de distorsiuni determinate de cauze ce nu aveau nici o tangență cu obiectivitatea științifică.

Deteriorarea relațiilor politice dintre România și Ungaria de după primul război mondial au dus la apariția în rândul istoricilor maghiari a unui adevărat curent contestatar al întregului trecut istoric al națiunii române. Pe lângă faptul că se căutau febril elemente doveditoare ale faptului că aria de apariție a poporului român nu se situase pe teritoriul statului actual românesc, sau era contestată simbioza daco-romană, proces istoric în urma căruia a apărut poporul român, s-a trecut și la denigrarea daco-geților, făcând din aceștia nu un popor ci o populație barbară aflată pe o treaptă într-atât de inferioară de evoluție încât ar fi fost imposibilă romanizarea acestora. Unul din argumentele „forte” al istoricilor unguri era acela al imposibilității prezenței în lumea daco-getică a unor preocupări elevate, cum ar fi de exemplu producerea și purtarea de obiecte de podoabă confecționate din metale prețioase.

Școala istorică budapestană și-a amplificat astfel manifestările neștiințifice și vădit partizane antiromânești odată cu acutizarea pretențiilor de redobândire a Transilvaniei, din deceniul al treilea al secolului al XX-lea. În publicații de specialitate, toate având o largă răspândire în lumea științifică europeană, au fost inserate, în limbi de circulație amplă, laborioase articole cu morgă științifică, în care căutau să argumenteze inexistența unei arte a argintului în Dacia preromană. Și-au pus semnătura pe astfel de „făcăături” nume de rezonanță la acea vreme în arheologia continentului nostru, ca Istvan Paulovics, Ianos Harmatta, Elisabeth Patek și Nandor Fetiș.

Replica istoricilor români ai timpului respectiv a fost destul de insignifiantă și nu a constat în replici publicate în periodice de anvergură internațională așa cum erau, spre pildă „*Antiquitas Hungarica*” și „*Acta Archaeologica Academiae Scientiae Hungaricae*”

Dar ceea ce nu au făcut istoricii români au reușit să săvârșească descoperirile arheologice ocazionale sau cele din cadrul săpăturilor sistematice. Și anume, în perioada ce a urmat celui de-al doilea război mondial au ieșit la iveală într-atât de numeroase tezaure și obiecte izolate daco-getice din argint, precum și unelte utilizate la confecționarea bijuteriilor respective, încât polemica începută cu colegii arheologi

maghiari a trebuit să stingă „de la sine”. Bunăoară, în anul 1947 repertoriul tezaurilor și obiectelor de argint daco-getice număra 65 de locuri de proveniență, în anul 1971 se înregistraseră 111 astfel de tezaure, 1976 erau deja 120 de descoperiri, iar în momentul de față, așa cum am arătat sunt aproape 160. Nu mai aducem în discuție și răspândirea acestora în teritoriu, ele lipsind în momentul de față numai din cuprinsul a patru din cele 40 de ale României.

Un câștig științific remarcabil în această chestiune a studierii artei argintului din Dacia de dinaintea cucerii romane l-a avut istoriografia românească din ultimele decenii ale secolului al XX-lea prin atestarea unor asemenea descoperiri în Moldova și în Dobrogea. Prezența bijuteriilor de argint în spațiul est Carpatic este o dovadă a faptului că și asupra acestei întinse zone avusese efect de lege acel monopol regal asupra aurului, măsură ce se preconizează că ar fi fost instituită odată cu apariția statului geto-dac întemeiat de către Burebista, în primul secol al erei în care încă nu existase creștinismul. În consecință se poate conchide că formațiunea statală geto-dacică includea în aria sa, chiar din veacul I a.Chr., și comunitățile de aceeași etnie care supraviețuiseră dincolo de versantul răsăritean al munților Carpați. Până unde se extindea autoritatea regală dacică spre răsărit este deocamdată dificil de apreciat deoarece până în prezent în spațiul transprutean studierea prin săpături arheologice a epocii daco-getice nu a constituit o preocupare a cercetătorilor basarabeni. De abia în cursul anului 2002 astfel de cercetări au debutat în Republica Moldova, prilej cu care a fost identificată și cercetată o așezare dacică, de către domnul Nicolae Telnov de la Institutul de Arheologie din Chișinău. Cu certitudine că în arealul cuprins între râul Prut și fluviul Nistru stațiunea dacică de la Pruteni n-a fost nicidecum singulară, iar viitoare investigații științifice vor aduce la lumină și alte vestigii de atare atribuire etnică.

Rămânând cu aprecierile noastre la lotul destul de consistent al bijuteriilor de argint dacice de la estul Carpaților, descoperite în secolele XIX-XX, mai precizăm că astfel de antichități provin din nu mai puțin de 21 de localități, după cum vom arăta în cadrul *Repertoriului* de mai jos.

REPERTORIU

Județul BACĂU

1. Brad (sat), comuna NEGRI.

a) Plăcuță dreptunghiulară din bronz peste care s-a aplicat o foaie de argint. La cele patru colțuri obiectul are un orificiu rotund.

Lungimea = 3,00 cm

Lățimea = 1,20 cm

Greutatea nu este precizată.

b) Nit din bronz având capul stelat acoperit (placat) cu o folie de argint.

Diametrul capului de nit = 1,20 cm.

Alte dimensiuni nu sunt precizate.

c) Nituri de bronz având capul rotund acoperit cu o foiță de argint (sunt șase exemplare identice).

Diametrul capului unui nit = 1,00 cm.

Alte dimensiuni nu sunt precizate.

Provin din secțiunile trasate în cursul campaniilor arheologice întreprinse în intervalul dintre 1980-1984.

Argintăria unor piese din bronz era caracteristică artei prelucrării argintului din Dacia preromană. Spre exemplu, la Cugir, județul Alba și la Peteni, județul Covasna există piese din argint placate cu foiță de aur.

Piesele descoperite la Brad se păstrează în cadrul Muzeului Județean de Istorie și Arheologie „Iulian Antonescu”.

Bibliografie:

Vasile Ursachi, *Rituri și ritualuri de înmormântare la populația dacică din cetatea de la Brad, comuna Negri, județul Bacău*, Memoria Antiquitatis, XII-XIV, 1986, p. 109-110.

2. Dăminești (comună).

a) Inel realizat din sârmă subțire de argint (grosimea în secțiune a sârmei = doi milimetri). Capetele sârmei sunt petrecute încrucișat și înfășurate pe bară, prin câte șapte și opt rotiri.

Diametrul = 2,30 cm.

Greutatea nu este precizată.

Provine din săpăturile arheologice efectuate între anii 1983-1992, fără a se preciza în cadrul cărei campanii de cercetare s-a descoperit și nici în ce context stratigrafic era depus. Se păstrează la Muzeul Județean de Istorie și Arheologie „Iulian Antonescu” – Bacău.

Bibliografie:

Ion Mitrea, *Dăminești. Cronica cercetărilor arheologice 1983-1992*, București, 1997, p.28, pl. XVII, nr. 9.

3. Nănești (sat), comuna, Parincea.

a) Brățară având secțiunea pătrată, din argint, ce se închide prin ochi și cârlig. Aceste ultime două componente au ca decor câte o volută de sârmă rotită în formă de melc. Are 16 rotiri voluta de lângă cârlig și 12 rotiri la voluta de lângă ochiul rotund.

Diametrul = 7,20 cm.

Greutatea nu este precizată.

Provine dintr-o descoperire întâmplătoare. Nu se știe data descoperirii. Unica precizare este aceea că a apărut în perimetrul localității Nănești. Se păstrează la Muzeul Județean de Istorie și Arheologie „Iulian Antonescu” – Bacău.

Bibliografie:

Mihail Macrea, *Les daces à l'époque romaine*, Dacia, N.S., I, 1957, p. 212.

Viorel Căpitanu, *Contribuții la cunoașterea populației autohtone în sec. II-III e.n. în județul Bacău*, Muzeu Național, II, 1975, p. 312, 322, fig. 31.

Șeiva Sanie, Paul Șadurschi, *Tezaurul de Dersca (jud. Botoșani)*, Cercetări Istoric - Iași, VI, 1976, p. 88.

4. Oncești (comună).

a) O brățară din argint formată dintr-o bară având secțiune rombică în partea sa „centrală” și ovoidală la extremități. Are capetele petrecute și rulate pe bară câte opt rotiri ale sârmei. Este fragmentată în trei segmente.

Dimensiunile nu sunt precizate.

b) Cercel din sârmă de argint. La una din extremități este ceva mai gros și are secțiunea triunghiulară.

Dimensiunile nu sunt precizate.

Bibliografie:

Viorel Căpitanu, *Contribuții la cunoașterea populației autohtone în sec. II-III e.n. în județul Bacău*, Muzeul Național, II, 1975, p. 315, fig. 7-10 și p. 323.

5. Răcătău de Jos (sat), comuna Horgești.

a) Brățară din bară de argint având secțiunea pătrată. Se închide prin ochi și cârlig. Are atașate trei inele din sârmă subțire de argint.

Dimensiunile nu sunt precizate.

b) Fibulă de tipul lingură. Este din foaie de argint și îi lipsesc resortul spiralic și acul de fixare. Este ornamentată cu un șir de excizii având aspectul literei „S” și cu linii incizate ce urmează conturul piesei.

Lungimea = 6,60 cm.

Greutatea nu este precizată.

c) Fibulă de tipul lingură. Este din foaie de argint. Are ca decor două linii incizate, fine ce urmează conturul piesei. Lipsesc resortul spiralic și acul de fixare.

d) Fibulă de argint aproape identică cu cea de mai sus.

Dimensiunile nu sunt precizate

e) Cercel din sârmă de argint, material a cărui grosime este în scădere progresivă spre una din extremități. Porțiunea cea mai groasă este aplatizată. Firul de sârmă a fost răsucit de mai multe ori în jurul axului longitudinal, rotiri în urma cărora arată ca un șurub cu pas des.

Diametrul = 3,80 cm.

Greutatea nu este precizată.

f) Pereche a cercelului de mai sus (e). Este însă ceva mai mic.

Diametrul = 2,30 cm.

Greutatea nu este precizată.

g) Cercel de tipul celor de mai sus, dar mai mic decât cel de la punctul f).

Diametrul = 1,60 cm.

Greutatea nu este precizată.

h) Inel din sârmă de argint rotundă în secțiune. Extremitățile sunt petrecute și înfășurate pe corpul piesei.

Diametrul = 2,30 cm.

Greutatea nu este precizată.

i) Inel de tipul celui de sus, dar ceva mai mic.

Diametrul = 1,60 cm

Greutatea nu este precizată.

Provin din diferite puncte ale așezării antice situate pe înălțimea „Cetățuia”, obiectiv cercetat prin săpături arheologice în mai multe campanii între anii 1968-1970. Se păstrează în colecția Muzeului Județean de Istorie și Arheologie „Iulian Antonescu” – Bacău.

Bibliografie:

Viorel Căpitanu, *Principalele rezultate ale săpăturilor arheologice în așezarea geto-dacică de la Răcățoiu (județul Bacău)*, Carpica, VIII, 1976, p. 64, fig. 43, nr. 7 și fig. 42, nr. 1.

Nicolae Chidioșan, *Contribuții la problema originii podoabelor dacice de argint din spațiul carpato-danubian*, Crisia, VII, 1977, p. 37, nota nr. 37a.

***Trésor des daces (Catalog expozițional), Paris, 1980, nr. 326 și 327.

JUDEȚUL BOTOȘANI

1. Dersca (comună).

a) Brățară din bară de argint. În partea „centrală” bara are secțiunea octogonală și grosimea maximă de 0,9 cm. Spre extremități materialul se subțiază treptat și devine rotund în secțiune, ajungând la numai 0,3 cm. Porțiunea subțiată e modelată în formă de ochi compus din trei spirale, după cum se înfășoară pe corpul piesei prin rotiri.

Diametrul = 9,20 cm.

Greutatea = 160,50 g.

S-a descoperit întâmplător, în anul 1973, pe dealul denumit de către localnici „Marginea Văii”. E păstrată în colecția Muzeului Județean Botoșani.

Bibliografie:

Șeiva Sanie, Paul Șadurschi, *Tezaurul de la Dersca*, Studii Istorice-Iași, VI, 1976, p. 88.

Alexandru Păunescu, Paul Șadurschi, Vasile Chirica, *Repertoriul Arheologic al Județului Botoșani*, București, 1976, p. 108, XVIII, 1.

JUDEȚUL GALAȚI

1. Poiana (sat), comuna Nicorești.

a) Brățară din bară de argint. Are secțiunea octogonală. Pe cinci dintre fațete sunt imprimate șiruri de puncte. Capetele sunt tăiate drept și ușor depărtate unul de celălalt.

Diametrul = 7,20 cm

Lungimea desfășurată = 19,50 cm

Greutatea = 55,95 gr.

Grosimea barei = 0,60 cm

b) Verigă din sârmă de argint. Are un capăt rulat pe corpul piesei.

Diametrul = 3,10 cm

Lungimea desfășurată = 13,20 cm

Greutatea = 6,99 gr.

Grosimea sârmei în secțiune = 0,32 cm

c) Opt inele monospiralice din sârmă de argint. Toate au extremitățile petrecute și rotite pe corpul piesei.

Diametrul minim = 1,80 cm

Diametrul maxim = 2,40 cm

Lungimea minimă desfășurată = 11,70 cm

Lungimea maximă desfășurată = 15,30 cm

Greutatea minimă = 1,17 gr

Greutatea maximă = 2,66 gr.

Secțiunea sârmei: minim = 0,22; maxim = 0,25 cm.

d) Pereche de cercei din sârmă de argint. Unul din capete este în formă de protomă animalieră. Firul este răsucit în jurul axului longitudinal.

Diametrul = 3,80 și 3,40 cm

Lungimile desfășurate = 11,50 și 10,00 cm

Greutățile = 8,97 și 4,76 gr.

e) Patru fibule confecționate din bară de argint prin batere cu ciocanul și plierea părților componente. Pe arc au ca decor nodozități (noduri) semidiscoideale. Piciorul este terminat printr-un buton dispus vertical. Au resort spiralic bilateral din care pornește acul de fixare.

Lungimile: 4,20; 3,96; 2,70 și 2,80 cm.

Lungimile desfășurate: 38,50; 23,20; 23,20 și 24,70 cm.

Greutățile: 9,73; 9,80; 4,40 și 4,51 gr.

f) Fragment dintr-o fibulă de argint. Este de dimensiuni mici. Are resort spiralic bilateral, arc neornamentat, iar din acul de fixare se păstrează o mică parte.

Lungimea = 2,20 cm.

Greutatea = 3,65 gr.

g) Cataramă din bară rotundă din argint.

Diametrul = 3,60 cm

Secțiunea barei = 0,52 cm.

Greutatea = 18,19 gr.

h) Inel din sârmă de argint. Extremitățile sunt petrecute și apoi rotite pe corpul piesei.

Diametrul = 2,80 cm

Lungimea desfășurată = 17,00 cm

Greutatea = 3,77 gr

i) Fibulă de tip lingură (linguriță) din foaie de argint. Nu are resortul spiralic și nici acul de fixare.

Lungimea = 4,50 cm

Greutatea = 1,49 gr.

j) Au mai făcut parte din acest lot o brățară de argint ale cărei extremități erau modelate în formă de capete de șarpe și o pereche de cercei din sârmă de argint, bijuterii care s-au pierdut în cursul timpului.

Acest grup de obiecte dacice de argint a intrat în literatura de specialitate ca fiind aflat la Poiana, Tecuci. Acolo unde s-au desfășurat mai multe campanii de săpături arheologice în perioadele 1927-1940 și respectiv 1949-1953, cercetări efectuate pe promontoriul numit „Cetățuia” Nu se cunoaște punctul topografic al fiecărei piese de argint, nici profunzimea la care au fost găsite. Deși relativ numeroase, podoabele de

argint dacice de Poiana, județul Galați, nu au făcut parte dintr-un tezaur alcătuit din antichitate. Se păstrează în cadrul Muzeului Național de Istorie a României. Pieseile dispărute au făcut parte din colecția Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan” și au dispărut în timpul celui de-al doilea război mondial.

Bibliografie:

- Radu și Ecaterina Vulpe, *Les fouilles de Poiana*, Dacia, III-IV, 1927-1932, p. 328, fig. 108 și 344, fig. 127.
- Dorin Popescu, *Object de paure géto-daces en argent*, Dacia, VII-VIII, 1937-1940, p.201.
- Radu Vulpe și colaboratorii, *Activitatea șantierului arheologic Poiana-Tecuci*, SCIV, II, 1, 1951, p. 197, 205, 208, fig. 25/4.
- Kurt Horedt, *Die dakischen Silberfunde*, Dacia, N.S. XVII, 1973, p. 164, nr. 47.
- Liviu Mărghitan, *Tezaure de argint dacice*, București, 1976, p. 37-40. pl. XII-XIII.
- Nicolae Chidioșan, *Contribuții la problema originii podoabelor dacice de argint din spațiul carpato-danubian*, Crisia, VII, 1977, p. 37, nota 37a.

JUDEȚUL IAȘI

1. Câmpeni (sat), comuna Prăjești

a) Inel din sârmă de argint.

Dimensiunile nu sunt precizate.

Ocazional, în anul 1903, în localitate s-a descoperit un tezaur de monede antice. Împreună cu piesele numismatice mai făceau parte un cercl de aur și un inel de argint. Bijuteria din urmă s-a pierdut în decursul timpului.

Bibliografie:

- Constantin Moisil, *Monete și tezaure monetare din România Mare– vechiul teritoriu geto-dac*, Buletinul Societății Numismatice Române, XVII, nr. 41-42, 1922, p. 58, nr. 93 (la anul descoperirii tezaurului satul se numea Flămânzi și aparținea comunei Lătăi din fostul județ Botoșani de dinaintea celui de-al doilea război mondial).
- Virgil Mihăilescu-Bârliba, *Dacia răsăriteană în secolele VI-I î.e.n. Economie și monedă*, Iași, 1990, p. 150, nr. 19.

2. Cucuteni (comună).

a) Brățară confecționată din sârmă de argint. Sârma este răsucită și pliată de la jumătatea lungimii. Capetele sunt libere.

Diametrul = 9, 00

Greutatea nu este precizată.

b) Două fragmente dintr-o brățară. Sunt bare de argint răsucite în jurul axului lor longitudinal.

Dimensiunile nu sunt precizate.

Săpăturile arheologice de la finele secolului al XIX-lea întreprinse de către Schmit au distrus o necropolă tumulară geto-dacică care suprapunea stațiunea neolitică. Din respectiva necropolă provin piesele de argint menționate mai sus.

Bibliografie:

Silvia Marinescu-Bâlcu, *Un torques geto-dacic, de argint, descoperit în Moldova*, SCIV, XIII, 1, 1962, p. 111, nota 2.

Nicolae Chidioșan, *Contribuții la problema originii podoabelor dacice de argint din spațiul carpato-danubian*, Crisia, VII, 1977, p. 37, nota 37a.

3. Dumbrava (sat), Comuna Ciurea .

a) Fibulă cu miez de bronz placată cu foaie de argint. Are arc neornamentat, curbat puternic, din care se prelungește resortul spiralic bilateral (compus din 16 spirale).

Lungimea = 4,70 cm.

Greutatea nu este precizată.

Provine dintr-o așezare daco-getică situată pe colina denumită de localnici „La căprărie” Cercetarea arheologică s-a desfășurat în perioada dintre anii 1969-1972. Nu se cunoaște din care punct al așezării a apărut. Se păstrează la Institutul de Istorie și Arheologie „A.D. Xenopol”.

Bibliografie:

Silviu Sanie, Șeiva Sanie, *Cercetările arheologice de la Dumbrava (comuna Ciurea, județul Iași)*, Cercetări Istorice – Iași, IV, 1973, p. 80, fig. 16. nr. 4.

4. Iași (municipiu).

a) Fibulă din bară de argint confecționată prin batere cu ciocanul și plierea părților componente. Arcul nu are nici un decor. Resortul spiralic bilateral (compus din 14 spire) are coarda rulată pe capătul arcului. Acul de fixare se introducea într-un șanțuleț creat prin aplatizarea și plierea unei porțiuni a arcului.

Lungimea = 4,20 cm

Greutatea nu este precizată.

S-a descoperit ocazional, cândva la finele secolului al XIX-lea pe teritoriul orașului Iași. A fost achiziționat de către colecționarul bucureștean George Severeanu. În prezent nu știm unde se află.

Bibliografie:

George Severeanu, *Fibules Appartenent aux collections du Musée de Bucarest et du Dr. Severeanu*, București - revista Muzeului Pinacotecii Municipiului București, II, 1935, p. 199, nr. 23, fig. 36.

JUDEȚUL NEAMȚ

1. Dărmănești (localitate suburbană a municipiului Piatra Neamț)

a) Verigă din sârmă de argint. Extremitățile îi sunt petrecute și rotite pe corpul piesei. Dimensiunile nu sunt precizate.

Provine dintr-o descoperire întâmplătoare făcută pe terasa inferioară de pe malul stâng al pârauului Cuiejd. Nu se cunoaște data recuperării obiectului respectiv. A fost depusă în colecția Complexului Muzeal Județean Neamț.

Bibliografie:

Constantin Matasă, Ion Zamoșteanu, Mihail Zamoșteanu, *Săpăturile de la Piatra Neamț*, Materiale și cercetări arheologice, VII, 1961, p. 345, fig. 6/4.

2. Piatra Neamț (municipiu).

a) Fibulă confecționată din bară de argint prin batere cu ciocanul și plierea părților componente. Arcul nu este ornamentat și din el pornește resortul spiralic bilateral. Dimensiunile nu sunt precizate.

b) Verigă din sârmă de argint, rotundă în secțiune, având capetele petrecute și rulate pe corpul piesei.

Dimensiunile nu sunt precizate.

S-au descoperit în cetatea dacică de pe înălțimea „Bâtca Doamnei” în cursul săpăturii arheologice din anul 1958. Se păstrează în colecția Complexului Muzeal Județean Neamț.

Bibliografie:

Constantin Matasă, Ion Zamoșteanu, Mihail Zamoșteanu, *Săpăturile de la Piatra Neamț*, Materiale și cercetări arheologice, VII, 1961, p. 342, fig. 3/3, 3/5.

Kurt Hordt, *Die dakischen Silberfunde*, Dacia, N.S., XVII, 1973, p. 164, nr. 45.

Nicolae Chidioșan, *Contribuții la problema originii podoabelor dacice de argint din spațiul carpato-danubian*, Crisia, VII, 1977, p. 37, nota 37a.

3. Târpești (sat), comuna Petricani.

a) Colan (torques) confecționat dintr-o singură bară de argint a cărei secțiune este pătrată. Se păstrează numai jumătate din piesa inițială. Extremitatea este aplatizată și

are aspectul unei lame (are 10,00 cm). Decorul, aplicat pe cele două fațete ale barei, constă din cerculețe în alternanță cu liniuțe, toate incizate.

Lungimea = 13,40 cm

Grosimea barei = 0,90 cm

Greutatea nu este precizată.

S-a descoperit întâmplător, pe locul denumit de către săteni „Râpa lui Budăi”, în anul 1960. Este păstrat la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”

Bibliografie:

Silvia Marinescu-Bâlcu, *Un torques geto-dacic de argint descoperit în Modova*, SCIV, XIII, 1, 1962, p. 111-112, fig. 1.

Kurt Horedt, *Die dakischen Silberfunde*, Dacia, N.S., XVII, 1973, p. 165, nr. 74.

4. Văleni (sat) comuna Boțești.

a) Brățară din bară de argint pătrată în secțiune. Are capetele rulate și formează un ochi și un cârlig. Acesta din urmă este ornamentat cu un „melc” rezultat dintr-o rotire a materialului.

Diametrul = 9,40 cm

Grosimea barei = 0,15 cm

Greutatea nu este precizată.

Provine dintr-o necropolă carpo-dacică, din zona denumită de cercetători „Cimitirul II”. Săpăturile arheologice s-au efectuat în intervalul dintre anii 1964-1967. Se păstrează la Complexul muzeal Județean Neamț.

Bibliografie:

Ion Ioniță, Vasile Ursache, *Noi date arheologice privind riturile funerare la carpo-daci*, SCIV, XIX, 2, 1968, p. 219, fig. 3.

JUDEȚUL VASLUI

1. Bunești-Averești (comună).

Tezaurul prim:

a) Fibulă de argint. A fost lucrată prin batere cu ciocanul și plierea părților componente. Arcul, puternic curbat, are grosimea maximă la mijlocul lungimii sale. Pe el se află un decor compus din cinci grupe a câte trei linii adâncite ce sunt așezate oblic. Între liniuțe se impun ove conturate prin linii adâncite. Piciorul este modelat în forma literei „S” și se termină printr-un buton cu aspect conic. Din arc se prelungește resortul spiralic unilateral, compus dintr-o singură rotire a sârmei, după care urmează acul de fixare. Portagrafa lipsește. Este o fibulă de tip tracic.

Lungimea = 4,90 cm

Greutatea = 21,29 gr.

b) Fibulă de argint. Este de același tip cu cea de mai sus, identică în privința decorului. Este mai scurtă decât cea anterioară cu 1,60 cm.

Lungimea = 3,30 cm

Greutatea = 7,70 gr.

c) Fibulă de argint. Este identică cu cele de mai sus. Prin resortul spiralic unilateral e trecută o sârmă de argint, rulată în formă de cerc, obiect de care sunt atașate două verigi de argint.

Lungimea = 3,40 cm

Greutatea = 9,60 gr.

d. e, f, g, h, i) Șase fibule din argint al căror arc e modelat în câte opt fațete longitudinale. Picioarele sunt în formă de „S” și se termină prin butoni de aspect conic. De arcul fibulei d) erau atașate două verigi din sârmă de argint. Toate sunt fibule de tip tracic.

d) Lungimea = 3,20 cm

Greutatea = 7,35 gr.

Nu se precizează dacă s-a făcut cântărirea cu tot cu verigi.

e) Lungimea = 4,10 cm

Greutatea = 9,39 gr

f) Lungimea = 3,50 cm

Greutatea = 8,63 gr

g) Lungimea = 3,90 cm

Greutatea = 10,92 gr

h) Lungimea = 4,10 cm

Greutatea = 9,98 gr

i) Lungimea = 4,30 cm

Greutatea = 10,07 gr.

j, k, l, m, n) Cinci fibule de argint de tipul celor de mai sus având arcurile modelate în câte șase fațete longitudinale.

j) Lungimea = 3,50 cm

Greutatea = 6,23 gr.

Lipsește butonul terminal conic.

k) Lungimea = 3,30 cm

Greutatea = 7,18 gr.

Butonul este ornat cu linii adâncite.

l) Lungimea 0 3,50 cm

Greutatea = 6,70 gr

Lipsesc arcul și portagrafa.

m) Lungimea = 3,50 cm

Greutatea = 7,35 gr

Butonul conic este ornat cu linii duble adâncite dispuse rombic.

n) Lungimea = 2,40 cm

Greutatea = 3,70 gr

Butonul conic nedecorat.

o) Brățară unispiralică din bară de argint. Are secțiunea octogonală. Pe cinci fațete se află incizate cerculețe cu punct central. Extremitățile sunt libere și depărtate una de cealaltă.

Diametrul = 6,00 cm

Greutatea = 38,33gr

Grosimea barei = 0,60 cm

p) Brățară de tipul celei de mai sus. Bara de argint are secțiunea octogonală. Pe trei fațete există un decor din puncte incizate, iar pe alte două fațete, șiruri de liniuțe oblice.

Diametrul = 5,80 cm

Greutatea 35, 67 gr

Grosimea barei = 0,50 cm

r) Brățară bispiralică compusă din sârmă de argint rotundă în secțiune. Extremitățile sunt modelate în formă de protome de șarpe. Capul de șarpe e schițat prin incizii în forma literei „X”. Între brațele literei sunt plasate puncte incizate cu un instrument fin.

Diametrul = 3,90 cm

Greutatea = 15,38 gr

Grosimea sârmei nu este precizată.

s) Grupaj compus din cincisprezece exemplare de verigi din sârmă de argint, dintre care patru exemplare sunt legate două câte două.

Diametrul maxim = 4,05 cm

Diametrul minim = 1,80 cm

Greutatea totală = 42,49 gr

Tezaurul secund

a) Brățară bispiralică din sârmă de argint a cărei secțiune este rotundă. Extremitățile sunt modelate în forma unor protome animaliere foarte stilizate.

Diametrul = 7,90 cm

Greutatea = 49,00 gr

Grosimea sârmei = 0,40 cm

b) Brățară de argint identică cu aceea de mai sus.

Diametrul = 8,40 cm

Greutatea = 49 gr

Grosimea sârmei = 0,40 cm

Bijuterii recuperate din mai multe puncte cercetate arheologic pe „Dealul Bobului”

a) Brățară monospiralică din bară de argint. Bara are secțiunea octogonală. La ambele extremități, pe câte cinci fațete identice sunt incizate cerculețe cu punct central. Capetele sunt tăiate drept și depărtate puțin unul de celălalt.

Diametrul = 6,00 cm

Alte dimensiuni nu sunt precizate.

c) Brățară din bară de argint. Diferența față de celelalte două de mai sus constă în decorul ce se compune din puncte incizate și hașuri (și ele incizate).

Diametrul = 6,00 cm

Alte dimensiuni nu sunt precizate.

d) Perechi de fibule de argint. Au arcul puternic curbat și modelate în opt fațete. Picioarele sunt curbate în forma literei „S” și se termină prin butoni de aspect conic. Butonii sunt ornamentați cu linii incizate dispuse în triunghiuri.

Lungimea = 4,40 cm

Alte dimensiuni nu sunt precizate.

e) Trei fibule de argint, doar menționate.

Toate bijuteriile daco-carpice de argint s-au descoperit prin săpăturile arheologice efectuate în cursul a patru campanii de cercetare desfășurate în intervalul dintre anii 1978-1981 pe „Dealul Bobului”. Se păstrează în colecția Muzeului din Huși.

Bibliografie:

Tezaurul prim:

Violeta Veturia Bazarciuc, *Cetatea dacică de la Bunești - Dealul Bobului, jud. Vaslui*, Materiale și cercetări arheologice. A XIV-a Sesiune anuală de rapoarte, Tulcea, 1980, p. 169, fig. 10, fig. 11-13.

Violeta Veturia Bazarciuc, *Tezaurul geto-dacic de la Bunești, jud. Vaslui*, SCIVA, 4, 1981, p. 563-570. pl. 1-4.

Sever Dumitrașcu, *Arheologia românească la sfârșit și început de mileniu*, Oradea, 1995, p. 188-189.

Tezaurul secund:

Violeta Veturia Bazarciuc, *Noi descoperiri în cetatea geto-dacică de la Bunești* (jud. Vaslui), SCIVA, 1, 1987, p. 37.

Valeriu Sârbu, *Credințe magico-religioase ale geto-dacilor reflectate în descoperiri arheologice*, SCIVA, 4, 1987, p. 303.

Bijuterii recuperate din mai multe puncte:

Violeta Veturia Bazarciuc, *Cetatea geto-dacică de la Bunești, jud. Vaslui*, SCIVA, 3, 1983, p. 262, 265, 266.

2. Epureni (sat), comuna Duda Epureni

a. b) Pereche de fibule din argint. Au arcul curbat și fațetat în șase segmente delimitate prin nervuri. Picioarele sunt curbate în forma literei „S” și se termină prin câte un buton. Resortul spiralic este unilateral și are o singură rotire a sârmei, după care urmează acul de fixare.

a) Lungimea = 5,10 cm

Greutatea = 28,48 gr

b) Lungimea = 4,60 cm

Greutatea = 25,62 gr

c, d) Pereche de fibule de argint al căror arc este modelat în șase fațete fără ca delimitarea acestora să fie marcată de nervuri. Ambele fibule au piciorul în forma literei „S” și câte un buton la capăt. Resortul este monospiralic și unilateral. Din aceeași sârmă a resortului se continuă acul de fixare.

c) Lungimea = 6,60 cm

Greutatea = 66,10 gr

d) Lungimea = 6,60 cm

Greutatea = 65,10-gr

e, f) Pereche de brățări confecționate din bară de argint. Are secțiunea rotundă (bara) și măsoară 0, 47 cm în diametru. Se compun din câte două spirale și sunt ornamentate cu nervuri longitudinale pe bară. Extremitățile sunt modelate aidoma unor picioare de cerveid.

e) Diametrul = 8,00 cm

Lungimea desfășurată = 22,00 cm

Greutatea = 86,80 gr

f) Greutatea = 97, 20 cm

Celelalte dimensiuni sunt identice cu cele ale pieselor de mai sus (e).

Provin dintr-o săpătură a „căutătorilor de comori” care în 1922 au deranjat o movilă (un tumul) din aria teritorială a satului Epureni. Deoarece ei au vândut obiectele unui bijutier din Iași, acesta din urmă a solicitat detalii în privința numărului real al bijuteriilor de argint descoperite (poate că erau mai multe exemplare). De la bijutierul ieșean au intrat, prin achiziționare, în colecția Dr. G. Severeanu din București.

Bibliografie:

George Severanu, *Trésor de Huși. Ornement set monnaies daces de la region de Huși*, Bucureștii. Revista muzeului și pinacotecii Municipiului București, 1, 1935, p. 23-26, 32, pl. L, fig. 2-5, pl. LI, fig. 9-10.

Kurt Horedt, *Die dakischen Silberfunde*, Dacia, S.N., XVII, 1973, p. 163 (nu îl consideră tezaur tipic dacic și face trimitere bibliografică la Dorin Popescu, Dacia, VII-VIII, 1937-1940, p. 199; este vorba de studiul *Objets de parure géto-daces en argent*). La data elaborării materialului semnat de către Kurt Horedt nu se cunoștea tezaurul (tezaurele) de la Bunești-Averești.

3. Huși

a) Vas din foaie de argint. Alte detalii lipsesc.

În data de 18 mai 1866 „în ruptura unui drum dintre viile ce înconjoară orașul (Huși, n.n.)” s-a găsit un recipient de argint în care se afla un tezaur monetar constând din denari republicani romani. Descoperitorul ocazional a păstrat numai monedele și a abandonat recipientul care le conținea. Având în vedere că monedele erau din secolul I ante Christos e de admis că vasul era de factură locală, daco-carpică.

Bibliografie:

Constanța Știrbu, *Documente inedite din sec. al XIX-lea privind descoperiri monetare*, Cercetări Numismatice, III, 1980, p. 150.

JUDEȚUL VRANCEA

1. Cândești (sat), comuna Dumbrăveni.

A) Coasta Nacului

a) Fibulă confecționată din bară de argint. Arcul este ornamentat cu două protuberanțe, iar piciorul are la capăt un buton de aspect conic. Resortul bilateral se compune din 12 spirale.

Lungimea = 3,00 cm

Greutatea nu este precizată.

b) Pandantiv de argint filigranat. Se aseamănă cu o pereche de perle lipite una de alta (îngemănate). Este doar o parte dintr-o bijuterie. Obiectul de podoabă integral nu s-a găsit.

Dimensiunile nu sunt precizate.

Au fost recuperate din cadrul unui mormânt de înhumăție (mormântul nr. 71) situat pe dealul „Cetățuia”, locul numit „Coasta Nacului”. Cercetarea arheologică a avut ca obiectiv dezvelirea unei necropole dacice și s-a desfășurat în anul 1971. Obiectele de mai sus se păstrează la Muzeul Județean Vrancea.

Bibliografie:

Victor Bobi, *Mormântul 71 descoperit în necropola de la Cârdești-Vrancea, Vrancea*. Studii și comunicări, V-VII, 1982-1984, p. 334, 335, nr. 3, fig. 4/1,6,12, (volumul apărut în anul 1987, n.n.).

B) Coasta Banului

c) Fibulă realizată dintr-o singură bucată de argint prin batere cu ciocanul și plierea părților componente. Arcul, puternic curbat, are înfățișarea unui cap de lup redat naturalist. Din gura fiarei pornește portagrafa. Ochii animalului de pradă sunt marcați printr-o pereche de cavități circulare. E de presupus că în antichitate să fi fost în respectivele gropițe oculare mici pietre semiprețioase colorate, sau bucățele de sticlă. Pe gâtul proeminent e înfățișată o coamă stufoasă modelată prin o succesiune de incizii dispuse oblic (zece în total). Resortul spiralic bilateral e continuat de acul pentru fixare, care are o grosime apreciabilă.

Lungimea = 3,70 cm

Greutatea = 5,30 gr.

S-a descoperit prin săpătura arheologică în locul numit „Coasta Banului”, în nivelul de locuire datat în secolul I d. Chr. Se păstrează la Muzeul Județean Vrancea.

Bibliografie:

Victor Bobi, *Două fibule dacice din colecțiile muzeului vrâncean, Vrancea*. Studii și comunicări, IV, 1981, p. 507-509, fig. 2

2. Clipicești (sat), comuna Țifești.

a) Fibulă de argint păstrată fragmentar. Este partea din picior ce se prelungește deasupra arcului. Poartă ca decor patru nodozități (noduri) dintre care trei sunt triple (nodozitatea mare este flancată de două inele excizate).

Lungimea = 13,50 cm

Greutatea = 60, 00 gr.

b) Șapte verigi din sârmă de argint unite între ele prin sârme de argint răsucite și prevăzute la capete cu câte patru ochi. Trei verigi sunt prinse una de alta prin câte patru „răsucituri”, alte trei prin câte trei răsucituri, iar într-un singur punct verigile se prind printr-o singură sârmuliță răsucită.

Lungimea totală = 49,00 cm

Greutatea totală = 65, 00 gr

Diametrul unei verigi = 4,00 cm

Lungimea unui fir răsucit = 3,30 cm

c) Trei foi de tablă din argint. Nu au nici un decor. Una are o perforație la unul din capete.

Alte detalii lipsesc.

S-au găsit întâmplător în anul 1966 pe locul numit de săteni „Lungeasca”, împreună cu monede antice grecești (tetradrahme emise în insula Thasos). Se păstrează la Muzeul Județean Vrancea.

Bibliografie:

Ion Mitrea , *Un tezaur de tetradrahme thasiene și podoabe dacice de argint descoperit în Moldova*, SCIV, 4, 1972, p. 641-643, fig. 1-4.

Victor Bobi, *Mărturii privind civilizația geto-dacică pe teritoriul județului Vrancea*, Focșani, 1980, fig. 32 și 33 (lucrare nepaginată).

Virgil Mihăilescu-Bârliba, *Dacia răsăriteană în secolele VI-I î.e.n. Economie și monedă*, Iași, 1990, p.150, nr. 19.

3. Mănăstioara (sat), comuna Fitionești

a) Fibulă de argint de tipul lingură (linguriță). Este împodobită pe arc cu butoni semisferici și o pereche de locașuri pentru încrustarea cu pietre colorate. Și pe cupa fibulei există șase proeminente. Portagrafa are ca decor un zigzag din linii incizate. Resortul spiralic și acul de fixare lipsesc.

Lungimea = 4,80 cm

Greutatea = 3,70 gr.

Recuperată prin săpături arheologice efectuate în intervalul dintre anii 1960-1965. Se păstrează la Muzeul Județean Vrancea.

Bibliografie:

Marilena Florescu, Gheorghe Constantinescu, *Așezare din epoca bronzului de la Mănăstioara-Fitionești*, Danubius, I, 1967, p. 61.

Victor Bobi, *Două fibule dacice din colecția muzeului vrâncean*, Vrancea. Studii și comunicări, IV, 1981, p. 507 și 509, fig. 1.

Orfèvrerie gèto-daces en Moldavie ***Résumé***

Formée au cours des VIe – IIe siècles av. J.Chr. la civilisation gèto-daces devait toucher à son apogée sous les rois Bourebista et Décébale. A leur époque a connu la première unité culturelle, sous le rapport matériel et spirituel. Un aspect nettement individualisée de la culture spirituel était l'orfèvrerie de gèto-daces, une véritable art de l'usinage des métaux précieux dans l'espace carpatho-danubien. Cet art qui a réussi inclure une série d'éléments parvenus de l'extérieur, a forgé un styl original, qui le distingue vis-à-vis des réalisations similaires de cet ordre de l'Europe antique.

De nombreuses fouilles occasionnelles à côté des recherches systématiques ont mené à la découverte d'un grand nombre de pièces décoratives confectionnées particulièrement en argent. Dans le cadre du thème abordé dans ces travaux une place importante est détenue par les objets d'orfèvrerie gèto-daces découvertes en Moldavie.

Les bijoux d'argent trouvés à Brad, Dăminești, Nănești, Oncești, Răcățau de Jos (département Bacău), Dersca (dép. Botoșani), Poiana (dép. Galați), Câmpeni, Cucuteni, Dumbrava, Iași (dép. Iași), Bunești-Averești, Epureni, Huși (dép. Vaslui), Căndești I, Căndești II, Clipicești, Mănăstioara (dép. Vrancea). La découverte des objets de parure gèto-daces en Moldavie est très importante pour l'histoire antique si peu connue de la zone est-carpathique de la Roumanie.

ORGANIZAREA ECLEZIASTCĂ A SCYTHIEI MINOR ÎN SECOLELE IV-VI

Cristian Onel

Istoricii care au studiat trecutul Dobrogei ori al regiunilor dunărene ca Raymund Netzhammer¹, Jacques Zeiller², Vasile Pârvan³, Radu Vulpe⁴, Ion Barnea⁵, Emilian Popescu⁶, Nelu Zugravu⁷ etc s-au oprit și asupra organizării ecleziastice a Scythiei Minor în secolele IV-VI.

În problema existenței unuia sau a mai multor episcopate în Scythia Minor Raymund Netzhammer⁸ și Jacques Zeiller⁹ nu admit decât episcopatul Tomis, iar ca arie de păstorire a lui, întreaga provincie fără episcopi sufragani.

Vasile Pârvan care a abordat problema episcopatului în Scythia Minor în mai multe rânduri, a adoptat o atitudine care s-a modificat cu timpul. Astfel, considera că în „eparhia Scithiei Mici (Minor) a existat un singur episcopat, cel de Tomis, nu numai pentru timpul până la Justin ci și de la Justin înainte”¹⁰ Luând în considerare vestigiile de artă creștină descoperite în Scythia Minor, acceptă că este posibil să se fi creat înainte de secolul al VI-lea și pentru o perioadă scurtă de timp, eparhii autonome în teritoriile ocupate de barbarii federați, fără legătură cu Biserica oficială. O dată cu noua ordine și siguranță introduse de Justinian (527-565), este posibil să se fi găsit deja constituite asemenea episcopate neautorizate de vreo instanță bisericească superioară¹¹

Radu Vulpe admite o dezvoltare a organizării ecleziastice pentru epoca lui Justinian, care cuprindea mai multe episcopate¹², deși adaugă că critica modernă contestă acest lucru. „Provincia Scythia Minor redusă de fapt la viață religioasă la coasta Pontului Euxin, constituia un singur episcopat, cel de Tomis. Altele, autonome, nerecunoscute oficial, se formaseră probabil în interiorul provinciei sub autoritatea barbarilor”¹³

Alți istorici, ca Ion Barnea¹⁴, Emilian Popescu¹⁵ și Nelu Zugravu¹⁶, acceptă că din secolul al V-lea în provincia dunăreană existau mai multe episcopate subordonate mitropoliei tomitane.

Izvoarele antice care vorbesc de organizarea ecleziastică a Scythiei Minor sunt numeroase.

Prima informație o datorăm scriitorului ecleziastic Sozomenus care în *Istoria bisericească* scrie despre *Scythia Minor*: „până în ziua de azi / către mijlocul secolului al V-lea / stăpânește acolo / în *Scythia Minor* / vechiul obicei ca bisericile întregului neam să aibă un singur episcop”¹⁷ Cu alte cuvinte prelatul tomitan avea jurisdicție deplină asupra tuturor comunităților din provincie.

Această stare de lucruri este confirmată de un alt scriitor ecleziastic, Theodoretos de Cyros, care, vorbind de Brettanion, episcopul *Tomis-ului*, precizează că „strălucea prin tot felul de virtuți și conducea ca episcop orașele întregii *Scythii*”¹⁸.

Următoare știre, care atestă veridicitate informațiilor lui Sozomenus și Theodoretos de Cyros, este scrisoare din 458, când *thronos*-ul tomitan era ocupat de

Theotimus humilis Scythiae regionis episcopus – Theotimus II¹⁹, care în anul amintit răspundea unei enciclice trimise de împăratul Leon I Tracul (457-474), tuturor mitropolilor din imperiu și persoanelor oficiale mai de vază, în care li se cerea să se pronunțe în legătură cu evenimentele sângeroase din Egipt, unde patriarhul Proterius fusese ucis datorită atașamentului său pentru doctrina de la *Chalcedon*²⁰

Această realitate va fi confirmată o jumătate de secol mai târziu într-un paragraf al legii din 480 a împăratului Zenon (476-491) prin care se hotăra scoaterea de sub incidența prevederilor acesteia, ce viza crearea echivalenței dintre oraș și episcopat, a „preasfintelor biserici aflate sub oblăduirea orașului *Tomis* din eparhia sciților” și rămânerea lor „cu organizarea proprie”. Amintita lege a lui Zenon invocă drept cauze ale exceptării faptului că „aceste preasfinte biserici sunt zdruncinate fără întrerupere de incursiunile barbarilor și nu pot fi ajutate în alt chip decât prin mijlocirea iubitorului de Dumnezeu, episcop de *Tomis*”²¹

Din cele prezentate mai sus reiese că organizarea ecleziastică este strâns legată de condițiile istorice. Odată cu îmbunătățirea acestor condiții este posibilă schimbarea ordinii bisericești.

În *Scythia Minor* și în Imperiul Bizantin se poate constata o redresare a situației politice și economice în secolul al VI-lea, dar aceasta își are premisele în secolul al V-lea. Începând din timpul lui Zenon (476-491), gravele probleme politice încep să primească o rezolvare mai ușoară după destrămarea Imperiului lui Attila și după plecarea ostrogoților în Italia²².

Anastasius I (491-518), este de fapt cel care marchează începutul unei noi perioade în *Scythia Minor*, restabilind securitatea în provincie²³, iar orașele au cunoscut o viață înfloritoare și în urma abolirii de către împărat a impozitului cunoscut sub numele de *chrysargyron*, care apăsa greu asupra populației comerciale și meșteșugărești din centrele citadine²⁴.

Începând cu Anastasius I (491-518), are loc o schimbare în cadrul organizării ecleziastice în *Scythia Minor*. Dacă până la Anastasius toți ierarhii semnează în acte oficiale cu formula: numele ....*episcopus Tomitanus*, din acest moment formula se schimbă. Din actele unui conciliu ținut la Constantinopol în 520, aflăm că întâi stătătorul ținutului scytan era „*paternus misericordia de episcopus provinciae Scytiae metropolitanus*”

Din titulatura acestuia se desprinde concluzia că la începutul secolului al VI-lea, *Tomis* devenise mitropolie, ceea ce însemna că avea în obediență mai multe scaune episcopale²⁵

Într-o scrisoare din 519, trimisă papei Hormisdas de către episcopii Germanus și Iohannes, diaconii Felix și Dioscorus și preotul Bladus despre tulburările pe care „călugării sciți” le provocau în legătură cu formula theopaschită, se menționează că aceștia îi acuzau pe „episcopii / la plural / din provincia lor, printre care se află Paternus, episcopul din cetatea Tomis, pentru că nu aderă la dogma lor”²⁶.

Astfel, nu încape nici o îndoială că la acea dată în *Scythia Minor* existau alături de *Tomis* și alte episcopii. Acest lucru este confirmat și de *Notitia episcopatum* a lui Carl de Boor, în care mitropolia tomitană apare ca având în jurisdicția sa 14 episcopi sufragani²⁷

Așadar, conform izvoarelor istorice, din punct de vedere al statutului ecleziastic, pe parcursul secolelor IV-V *Scythia Minor* a format o eparhie unitară, cu

un singur scaun episcopal la *Tomis*²⁸. Data și împrejurările în care au luat ființă nu sunt cunoscute. Primul episcop este atestat documentar abia în anul 369²⁹

Înainte de această dată sunt amintiți unii episcopi, dar în izvoare mai puțin sigure³⁰. În *Actul pămîririi sfinților mucenici, Epictet și Astion, la Halmyris*, se relatează că părinții celui din urmă au pornit în căutarea fiului lor. Ajungând la *Halmyris* și aflând de moartea lui martirică, s-au creștinat și ei, fiind botezați de episcopului locului Evangelicus (290). Bazați pe actul martiric de mai sus, unii istorici îl consideră ca fiind primul episcop cunoscut al *Tomis*-ului³¹. După Evangelicus, ar fi păstorit la *Tomis*, Efrem, pomenit în *Sinaxarul constantinopolitan* pe ziua de 7 martie, care ar fi pățit moarte de martir (300-304)³². Un alt episcop martir a fost Titus, în primele două decenii ale secolului al IV-lea³³.

La lucrările Sinodului ecumenic de la *Niceea* din 325 a participat și un episcop din părțile *Scythiei*, poate chiar din *Tomis*. După o listă a participanților, ar fi vorba de episcopul Marcu de la *Tomis*³⁴.

Primul episcop de *Tomis* a cărui existență nu poate fi pusă la îndoială a fost Betranion sau Vetrion (367-369)³⁵, despre care Theodoretos de Cyrus scria că era „plîn de credință...a înfruntat stricarea dogmelor și fărâdelegile săvârșite de Valens”³⁶.

În anul 381 între participanții la lucrările Sinodului II ecumenic de la *Constantinopol*, se număra și episcopul Gerontius (Terentius) al *Tomis*-ului. În anul 392 era amintit ca episcop de *Tomis*, Theotim I, despre care Fericiut Ieronim scria că „a scos scurte tratate sub forma unor dialoguri, în stilul vechii retorici”³⁷, iar istoricul Sozomenus afirmă că era „scit de neam”³⁸. Dacă acceptăm afirmația lui Sozomenus, că era „scit”, înseamnă că Theotim I a fost un localnic, un daco-roman.

După Theotim, întâlnim pe *thronos*-ul de la *Tomis* pe episcopul Thimotei, fără să știm dacă i-a fost urmaș direct. Numele său este întâlnit în legătură cu lucrările celui de-al treilea Sinod ecumenic de la *Efes*, din anul 431, la care este condamnată erezia lui Nestorie³⁹.

Pe la 445-446 întâi stăpător era Ioannes, autor al unor rugăciuni și scrieri apreciate în epocă, mare apărător al credinței adevărate și adversar al ereziilor nestoriană și monofizită⁴⁰. După el a urmat Alexandros, cel care în 449, la un sinod ținut în capitala Imperiului, semna *Alexander reverendissimus episcopus Tomitanorum civitatis provinciae Scythiae*⁴¹.

În anul 458 episcop era Theotimus II, care în anul amintit răspundea unei scrisori trimise de împăratul Leon I Tracul (457-474) *ad universos metropolitanos episcopus totius Orientis et Occidentis* privitoare la canoanele conciliului de la *Chalcedon*, apărând în modul cel mai ferm profesiunea de credință elaborată de prelații adunați în orașul microasiatic, „Noi nu știm mai multe decât cele ce Sfântul Duh a învățat prin rostul atâtor Părinți”⁴².

Următorul episcop de *Tomis* a fost Petrus (470-496)⁴³. Din actele unui conciliu ținut la *Constantinopol* în 520, aflăm că întâi stăpătorul în ținutul scytan era Paternus (498-520)⁴⁴. Din titulatura acestuia se desprinde concluzia că la începutul secolului al VI-lea *Tomis* devenise mitropolie „*Paternus metropolitanus*”

Ultimul episcop despre care avem știri este Valentian (550)⁴⁵, informațiile despre episcopia *Tomis*-ului încetând. Totuși ea își va fi continuat un timp existența în pofida numeroaselor incursiuni ale avarilor, care în 587 au distrus principalele așezări din *Scythia Minor* și *Moesia Inferior*.

Creșterea numărului de adepți, construirea mai multor biserici, apariția parohiilor urbane și rurale, presupun și o dezvoltare corespunzătoare a aparatului bisericesc.

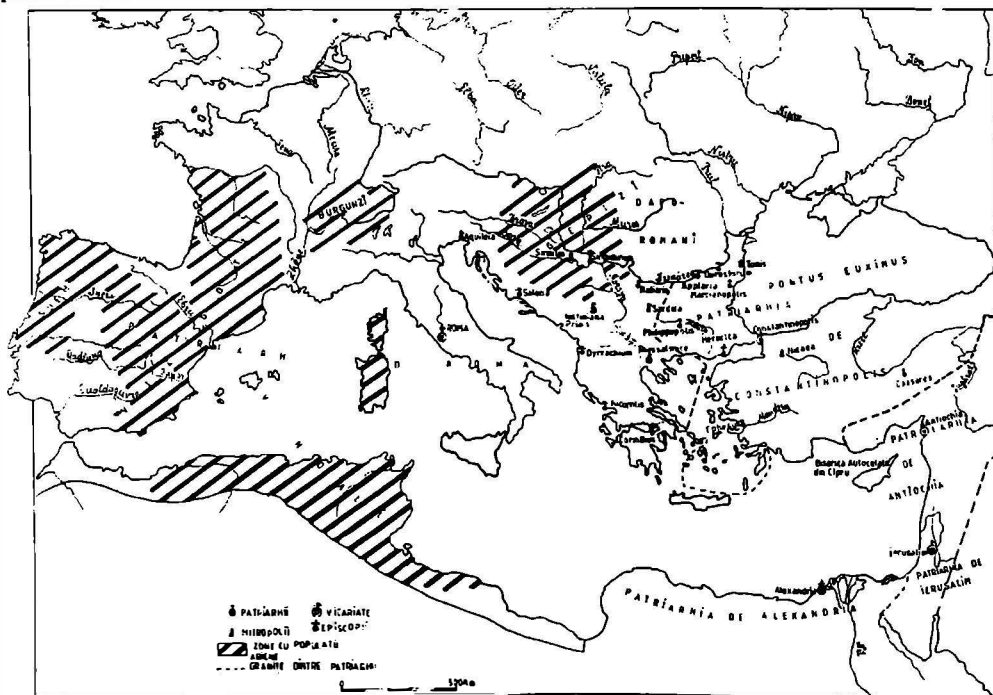
Două inscripții de la *Tomis* datând de la cumpăna veacurilor IV-V, pomenesc un *presbyteros* (preot) *Patricius* și respectiv *pragmateutes* (administrator) al Bisericii Sfântul Ioan⁴⁶

Alte trepte ale ierarhiei ecleziastice pot fi presupuse pe baza prevederilor conciliare din secolul al IV-lea. Conform acestora, în așezările rurale (*vicii, pagii, locis*) pe proprietăți (*fundii*) sau în cetăți (*castra*) trebuiau să slujească preoți (*presbyteri*), horepiscopi (*chorepiscopi, vicarum episcopi*) sau periodeuți (*periodeutas*), subordonați cu întregul lor teritoriu episcopului. Lor le era interzis săvârșirea unor taine, în special euharistia și botezul, rezervate episcopului⁴⁷.

Apariția sistemului diocezan s-a soldat cu înmulțirea numărului de slujitori bisericești, însă informațiile în *Scythia Minor* sunt puține: un econom sanctulus, un anume Heraclide, „citet al Sfintei Biserici universale” din capitala eparhiei, un Stefanus diak (*onus*) la biserica Sfinții Cosma și Damian din *Bizone* (Kavarna, județul Varna, Bulgaria) și un hipodiacon pe nume Paul Sirianul din *Tomis*.

Cu toate acestea prezența în așezările provinciei a aproape 40 de biserici, uneori mai multe în aceeași localitate, nu lasă nici o îndoială asupra faptului că aparatul bisericesc era mult mai numeros⁴⁸.

Așadar, conform izvoarelor istorice, din punct de vedere al statutului ecleziastic, pe parcursul secolelor IV-V, *Scythia Minor* a continuat să formeze o eparhie unitară, cu un singur scaun episcopal, *Tomis*, devenit la cumpăna dintre veacurile V-VI arhiepiscopat autocefal subordonat patriarhiei de *Constantinopol*⁴⁹. Secolul al VI-lea marchează o etapă de ascensiune, de consolidare și de afirmare puternică a creștinismului în *Scythia Minor*, lucru reliefat și de cele 14 episcopii subordonate mitropoliei tomitane și de cele peste 40 de basilici creștine descoperite până acum.

Organizarea bisericii în secolele V-VI

ORGANIZAREA BISERICII ÎN SUD-ESTUL EUROPEI ÎN SECOLELE IV-VI

Organizarea bisericii în sud-estul Europei în secolele IV-VI

NOTE :

- ¹ R. Netzhammer, *Die Christlichen Altertumer der Dobrudscha, Bukarest*, 1918, p. 132.
- ² J. Zeiller, *Les origines chretiennes dans les provinces danubiennes de l' Empire romain*, Paris, 1918, p. 170-181.
- ³ V. Pârvan, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*, în *Studii de istoria culturii antice*, studiu introductiv, note, comentarii, indici de N. Zugravu, cuvânt înainte de ⁴Al. Zub, București, 1992, p. 210.
- R. Vulpe, *Histoire ancienne de la Dobroudja*, Bucarest, 1938, p. 321-340.
- ⁵ I. Barnea, în *Din istoria Dobrogei*, II, R. Vulpe, I. Barnea, *Romanii la Dunărea de jos*, București, 1991, p. 446-448.
- ⁶ E. Popescu, *Christianitas Daco-Romana. Studiorum Florilegium*, București, 1994, p. 74-92.
- ⁷ N. Zugravu, *Geneza creștinismului popular al românilor*, București, 1997, p. 234-283, 364-406.
- ⁸ R. Netzhammer, *op. cit.*, p. 38.
- ⁹ J. Zeiller, *op. cit.*, p. 170.
- ¹⁰ V. Pârvan, *op. cit.*, p. 214.
- ¹¹ Idem, *Cetatea Tropaeum. Considerații istorice*, București, 1912, p. 109.
- ¹² R. Vulpe, *op. cit.*, p. 321-325.
- ¹³ Idem, *Dobrogea meridională în antichitate*, în *Analele Dobrogei*, 19, 2, 1938, p. 44.
- ¹⁴ I. Barnea, *op. cit.*, p. 458.
- ¹⁵ E. Popescu, *op. cit.*, p. 88.
- ¹⁶ N. Zugravu, *op. cit.*, p. 365.
- ¹⁷ Sozomenos, *Istoria bisericească*, VI, 21, 3, *Fontes Historiae Daco-Romanae*, București, II, 1970, p. 225.
- ¹⁸ Theodorestos de Cyros, *Istoria bisericească*, IV, 351, 1, *FHDR*, II, p. 235.
- ¹⁹ N. Zugravu, *op. cit.*
- ²⁰ *Ibidem*.
- ²¹ *Codicele lui Iustinian*, I, 3, 35 (36) (*FHDR*, II, p. 373).
- ²² E. Popescu, *op. cit.*, p. 294.
- ²³ *Ibidem*.
- ²⁴ I. Barnea, *op. cit.*, p.446.
- ²⁵ N. Zugravu, *op. cit.*
- ²⁶ Papa Harmisdas, *Scrisori*, 2, 17, 6 (*FHDR*, II, p. 331)
- ²⁷ N. Zugravu, *op. cit.*, p. 364.
- ²⁸ *Ibidem*.
- ²⁹ M. Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ediția a II-a, București, 1992, p. 143.
- ³⁰ *Ibidem*.
- ³¹ *Ibidem*.
- ³² E. Popescu, *op. cit.*, p. 214.

³³ *Ibidem.*

³⁴ M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 144.

³⁵ E. Popescu, *op. cit.*, p. 294.

³⁶ Theodoretos de Cyros, *Istoria bisericească*, IV, 351, 1, (FHDR, II, p. 233).

³⁷ M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 145.

³⁸ Sozomenos, *Istoria bisericească*, IV, 21, 3 (FHDR, II, p. 226).

³⁹ M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 146.

⁴⁰ N. Zugravu, *op. cit.*, p. 365.

⁴¹ *Ibidem.*

⁴² *Ibidem.*

⁴³ E. Popescu, *op. cit.*, p. 294.

⁴⁴ M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 149.

⁴⁵ N. Zugravu, *op. cit.*, p. 244.

⁴⁶ *Ibidem.*

⁴⁷ *Ibidem.*

⁴⁸ *Ibidem.*

L'organisation ecclésiastique en Schytia Minor dans les IVème - VIème siècles

Le problème du christianisme dans *Schytia Minor*, de sa pénétrations et de sa dispersion dans les premières siècles, de la forme d'organisation adoptée c'est à dire de l'union des communautés créées dans un seul ou plusieurs évêchés et du moment quand ce changement s'est produit, représente un problème essentiel de l'histoire du christianisme.

Conformément aux documents historiques, du point de vue de l'Etat ecclésiastique, durant les IVe et Ve siècles, Schytia Minor, a continué à former un diocèse unitaire, avec un seul trône épiscopal à Tomis (Constata).

Pendant l'empereur byzantin *Anastasius Ier* (491-518), conformément aux données de *Notitia episcopatum*, Tomis devient évêché mitropolitain subordonné à la patrie de Constantinople chose soulignée aussi par les quatorze évêchés subordonnés au palais mitropolitain de Tomis et par 40 basiliques chrétiennes découverts jusqu'à présent.

DESCOPERIRI DIN EVUL MEDIU ÎN PARTEA DE SUD-EST A JUDEȚULUI VASLUI

Marin Rotaru, Gheorghe Gherghe

Învățătorul Maricel Istrati din comuna Mălușteni, sensibil la antichitățile care apar la tot pasul în această zonă a descoperit în grădina sa un topor, un vârf de săgeată și un pinten, pe care ni le-a pus la dispoziție pentru publicare¹

În colecțiile muzeului „Valea Elanului” din Giurcani se află un topor donat de locuitorul Ilie Milea din același sat, în timpul plantării spalierilor la via din punctul „Via Lupeș” sau „Budăi” Pieseile menționate mai sus ne-am propus să vi le prezentăm.

În locul descoperirii toporului de la Mălușteni (fig. 1/1) nu există urmele unor vestigii pentru încadrarea cronologică și culturală a piesei. Din declarațiile domnului Maricel Istrati piesa a apărut la suprafața solului în urma lucrărilor agricole. Toporul are o lungime de 203 mm, diametrul găurii de înmănușare este de 37 mm, lungimea tăișului de 63 mm, iar greutatea de 740 gr. Gaura de înmănușare, cilindrică, a fost realizată prin îndoirea unei extremități a barei de fier, în prealabil subțiată, în jurul unui obiect rotund, sudarea făcându-se, așa cum se observă, într-o parte, în zona gâtului, procedeu curent întrebuițat².

Toporul se înscrie în seria celor cu corpul îngust. Ceafa este cilindrică, cu două aripioare în prelungirea părții superioare a muchiei destul de bine reliefate, executate pentru o mai bună priză la coadă. Trecerea de la ceafă la lamă se face lin, printr-un gât slab individualizat, puțin curbat spre interior. Lama este ușor arcuită pe latura internă, iar tăișul a fost executat simetric pe ambele fețe. Funcționalitatea toporului este dublă: „în primul rând armă și în al doilea rând unealtă de tăiat”³

Toporul de la Mălușteni își găsește analogii în piesele asemănătoare de la Dulcești⁴, jud. Neamț și de la Arbore⁵ jud. Suceava. Topoarele de acest tip au fost datate cu precădere în intervalul secolelor IX-XI⁶. R. Müller consideră că exemplarele de acest tip care depășesc lungimea de 150 mm, se încadrează în secolele X-XI⁷ Pornind de la aceste precizări considerăm că toporul de la Mălușteni poate fi datat în limitele secolelor X-XI.

Împreună cu toporul a fost găsit și un vârf de săgeată (fig. 2/1) cu tub de fixare a tijei și frunza plată. Piesa bine păstrată are lungimea de 110 mm, iar tubul de fixare are un diametru de 8 mm la extremitate și adâncimea de 30 mm, cu orificiu de prindere pe tub. Vârful de săgeată poate fi datat în secolele X-XI, găsindu-și analogii la Dinogetia⁸, Epureni⁹, Horga și Râșcani¹⁰.

Locul descoperirii toporului de la Giurcani (fig. 1/3) coincide cu o așezare cunoscută, cu urme de materiale din secolele X-XI și XII-XIII¹¹. Toporul a fost găsit la aproximativ 50-60 cm adâncime. Piesa este lucrată dintr-o bucată de fier modelată prin forjare, folosindu-se același procedeu ca și la toporul de la Mălușteni, dar sudura s-a făcut la muchie unde a apărut și o fisură. Și toporul de la Giurcani se înscrie în seria celor cu corp îngust, cu ceafa rotunjită, turtită pol din cauza loviturilor, cu două

aripioare foarte bine marcate în partea superioară a muchiei, prin decuparea din ceafă a unor bucăți, dând părților laterale ale acestuia forma romboidală.

Trecerea de la ceafă la lamă se face lent printr-un gât format prin îngustarea cefei și a laturii interioare a lamei, care este puțin albiată la partea superioară. Lama este foarte puțin arcuită la exterior și puțin mai mult la interior. Tăișul are lungimea de 60 mm și are la plecare gâtul, în dreptul cefei, între cele două laturi are grosimea minimă de 20 mm, iar între fețele lamei 40 mm. Tăișul este executat simetric pe ambele fețe.

Piesa are lungimea totală de 210 mm, diametrul găurii de înmănușare are 45 mm, iar greutatea 1105 g. Toporul putea fi utilizat ca armă de luptă, dar și ca unealtă în gospodărie. Dacă se ia în considerație clasificarea lui R. Müller, și toporul de la Giurcani se încadrează în perioada secolelor X-XI.

Prezentarea celor două topoare permite nuanțarea tipologică a repertoriului topoarelor de fier de pe teritoriul României, lărgind totodată aria descoperirilor.

Pintenul de la Mălușteni (fig. 2/2) este confecționat din fier și se încadrează în tipul celor cu rozetă, socotit clasic și are lungimea de 117 mm. Are brațele arcuite, iar tija care se termină printr-un bulb despicat este scurtă și are, față de traiectul brațelor, o poziție oblică. Pintenul nu mai are rozeta, dar se păstrează bine și își găsește analogii în pintenii descoperiți la Păcuiul lui Soare¹². Pineni asemănători s-au descoperit la Cetățeni, Sâncrăieni¹³, Măgura Codlei¹⁴, Piatra Craivii¹⁵ și aparține cronologic secolelor XII-XIV.

Descoperirile reprezintă arme de luptă și o parte din echipamentul călărețului din evul mediu de pe Valea Elanului. Punerea în circuitul științific a acestor antichități vin să îmbogățească cunoștințele asupra unor perioade frământate a istoriilor românilor.

NOTE:

¹. Mulțumim și pe această cale domnului Maricel Istrate.

². Ioan-Emil Emandi, *Cercetare privind uneltele de tăiat de pe teritoriul României, în perioada secolelor IX-XVII*, Studii și comunicări de istorie a civilizației populare din România, vol. II, Muzeul Brukenthal, Sibiu, 1981, p. 19-65.

³. *Ibidem*.

⁴. Marius Alexianu și Ștefan Scoțaru, *Două topoare din evul mediu descoperite în județul Neamț*, Memoria Antiquitatis, XV-XVII, 1983-1985, p. 159-166.

⁵. Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic în veacurile V-X e.n.*, Iași, 1978, fig. 30/5; Victor Spinei, *Moldova în secolele IX-XIV*, 1982, p. 103, fig. 21/6;

⁶. Ioan-Emil Iamandi, *op. cit.*, p. 31.

⁷. R. Müller, în *Acta Arheologica*, XVII, 1975, Budapesta, p. 66.

⁸. I. Barnea, în *Dinogetia*, I, p. 339, fig. 182/25.

⁹. Ghenuță Coman, *Contribuții la cunoașterea fondului etnic al civilizației secolelor V-VIII, în jumătatea sudică a Modovei*, Carpica, XI, 1979, p. 181-216, fig. 5/6.

¹⁰. Ghenuță Coman, *Statormicie, continuitate. Repertoriul județului Vaslui*, 1980, fig. 155/1,10.

¹¹. *Ibidem*, p. 143.

- ¹². Petre Diaconu, Silvia Baraschi, *Păcuiul lui Soare, II, aşezarea medievală*, 1977, p. 145-146.
- ¹³. C. Preda, *Sâncrăieni*, p. 563, fig4/7.
- ¹⁴. Florea Costea, *Măgura Codlei*, p. 87, fig. 7/3-7.
- ¹⁵. Gh. Anghel şi I. Beciu, *Piatra Craivii*, p. 315, fig. 6/12.

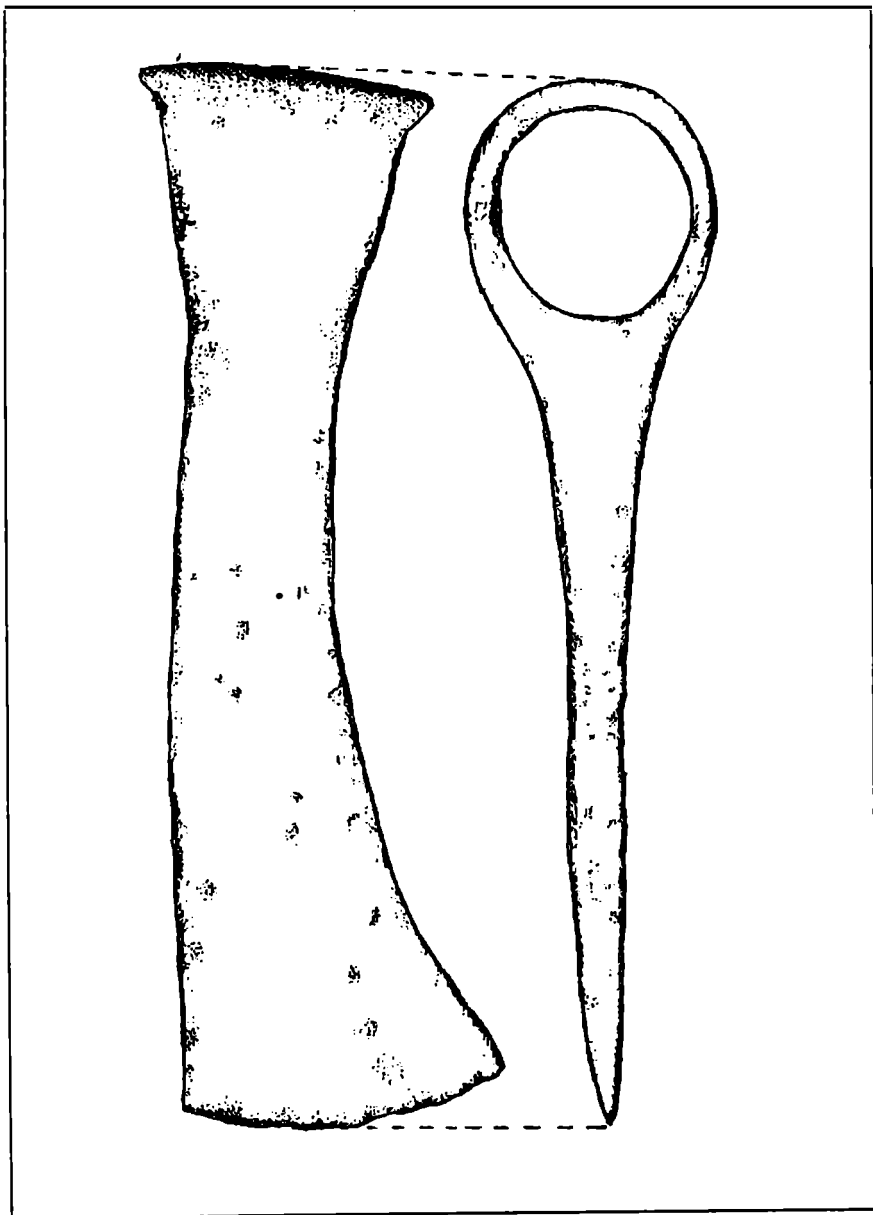
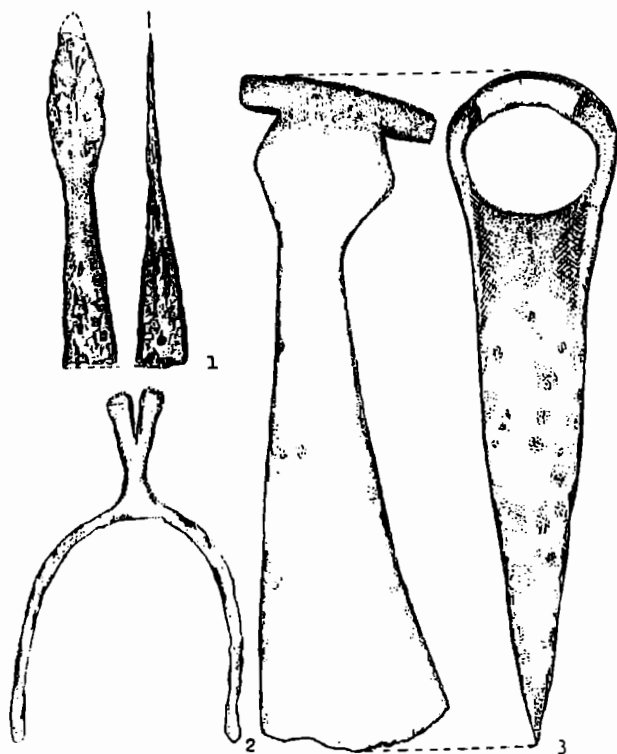

Fig. 1- Topor de lupta descoperit la Malusteni

Découvertes du Moyen Âge au Sud-Est du département de Vaslui Résumé

On a découvert dans le village de Mălușteni une hache (fig.1), une pointe de lance (fig. 2/1) et un éperon (fig 2/2), et dans le village Giurcani une hache en fer (fig.2/3). Les haches et la pinte de lance peuvent être datées aux X-XI siècles et l'éperon aux XII-XIV siècles.

Les découvertes représentent des armes blanches et l'éperon fait parti de l'équipement du cavalier du Moyen Âge roumain.

ASPECTE ALE CIRCULAȚIEI MONEDEI MAGHIARE ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ (1300 – 1550)*

Sorin Langu

Relațiile româno - maghiare sunt prezente cu mult înainte de constituirea Țărilor Române și reprezintă o componentă esențială în dinamica spațiului carpato-balcanico- pontic¹ Pentru Țara Românească, aceste relații sunt și mai importante, ea pendulând continuu între Ungaria și alt stat (Serbia și țările bulgare, Imperiul Otoman, vremelnice chiar Moldova și Polonia). Relațiile numismatice încep încă din sec. XI², fără a putea vorbi însă de relații economice. Afirmarea puterii maghiare se face greu, fiind mereu frânată de către un eveniment intern sau extern. Excelentul moment al războiului civil dintre Toqta și Noghay, din 1300 – 1301, nu este fructificat, deoarece stingerea dinastiei arpadiene în 1301 declanșează o gravă criză în Regatul Ungariei, încheiată parțial în 1310 prin recunoașterea lui Carol Robert de Anjou ca rege³

Obiectivul noului rege era să ajungă la Dunăre și la Marea Neagră. Obiectiv ratat la Posada, în 1330. Urmașul său - Lodovic I de Anjou, mult mai pragmatic, va încerca să-și îndeplinească țelul, prin legiferarea “coridorului” Buzău – Prahova ce ducea până la Brăila⁴

În aceste condiții, apare evident faptul că moneda maghiară a fost o prezență constantă în tot acest interval. În acest studiu dorim să prezentăm doar traseul penetrării monedei maghiare, celelalte aspecte făcând obiectul unor viitoare articole.

În urma cuantificării materialului numismatic, au rezultat 471 + x⁵ monede maghiare, reprezentând 26 de descoperiri izolate și 10 tezaure, atât singulare, cât și mixte.

Am împărțit Țara Românească în 3 regiuni: Oltenia, Muntenia de Vest (jud. Argeș, Dâmbovița, Teleorman, Giurgiu), Muntenia de Est (Ilfov, Prahova, Buzău, Brăila, Ialomița, Călărași) și am urmărit repartitia monedelor pe etape și pe regiuni:

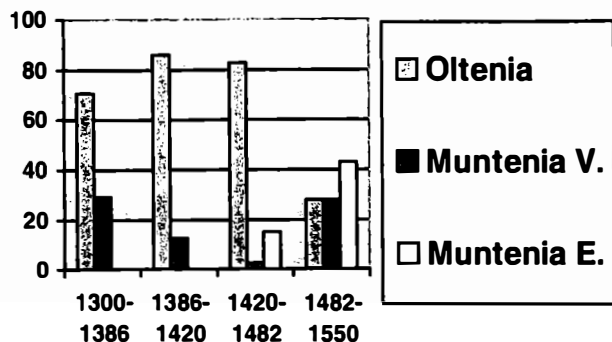
Tabel 1

	1300 – 1386	1386 – 1420	1420 – 1482	1482 – 1550
Oltenia	46	55	236	16
Muntenia de Vest	19	8	7	16
Muntenia de Est	–	–	44	25
	65	63	287	57

Procentual tabelul arată astfel:

Tabel 2

	1300 – 1386	1386 – 1420	1420 – 1482	1482 – 1550
	70,76	85,93	82,80	28,07
Muntenia de Vest	29,24	12,50	2,45	28,07
Muntenia de Est	–	–	15,08	43,07

Se observă concentrarea masivă a monedei maghiare în Oltenia, datorată atât Banatului de Severin, cât și apropierii de Serbia și Țaratul Bulgar de Vidin - cu care se făceau intense schimburi. Penetrarea monedei maghiare în prima etapă e relativ modestă, în doar trei locații - Curtea de Rgeș, Drobeta și Teiuș - Olt, semn că relațiile comerciale din punctul de vedere al maghiarilor trebuiau impulsionate. Ar fi putut fi un motiv pentru acțiunea lui Ludovic, din 1358. În etapa a II-a, moneda maghiară ajunge în mijlocul Munteniei, prin dinarii de la Târgoviște⁶, dar este prezentă în cinci locații.

În etapa a III-a, moneda maghiară este prezentă în șase locații și atinge Dunărea, la Piuia Pietrii⁷, pentru ca în etapa a IV-a să fie prezentă în 15 locații, în special în estul Munteniei.

Deși moneda maghiară (în special, dinarul) a circulat în toată această perioadă, el s-a limitat, la început, la Oltenia și vestul Munteniei, apariția lui în est fiind destul de târzie și puțin consistentă. O posibilă cauză ar putea fi inconstanța calității dinarilor⁸, căci de-abia Matei Corvin va efectua în 1467 o reformă în care exista un etalon clar, pe baza căruia s-au bătut cantități mari de dinari⁹.

Să vedem cum arăta situația la dinari: Tabel 3

	1300 – 1386	1386 – 1420	1420 – 1482	1482 – 1550
Oltenia	46	43	75	16
Muntenia de Vest	19	6	7	16
Muntenia de Est	–	–	2	24
	65	49	84	56

Se observă o distribuție echilibrată a dinarului, ceea ce arată o prezență continuă la sud de Carpați, în ciuda unor probleme de calitate. Și dinarul se concentrează masiv la Curtea de Argeș și Drobeta, o situație fără aceste două centre arătând astfel:

Tabel 4

	1300 – 1386	1386 – 1420	1420 – 1482	1482 – 1550
Oltenia	20	–	1	2
Muntenia de Vest	–	4	–	1 2
Muntenia de Est	–	–	2	24

Se observă că dinarul maghiar a cucerit definitiv Țara Românească în etapa a IV-a din punct de vedere al distribuției geografice, chiar în momentul în care asprul otoman își consolida dominația la nord de Dunăre¹⁰.

Situația pe emitenți și regiuni arată alte aspecte:

Tabel 5

	1300 – 1386	1386 – 1420	1420 – 1482	1482 – 1550
Carol Robert de Anjou (1308-1342)	12	–	1	1
Ludovic de Anjou (1342 - 1382)	52	1	–	–
Sigismund I de Luxemburg (1382 - 1437) ¹¹	–	48	46	–
Vladislav I (1440 - 1444)	–	–	5	–
Ladislau V (1444 - 1457)	–	–	3	–
Iancu de Hunedoara (1446 - 1453)	–	–	2	–
Matias Corvin (1458 - 1490)	–	–	24	4
Vladislav II (1490 - 1516)	–	–	–	19
Ludovic II (1516 - 1526)	–	–	–	8
Ferdinand I de Habsburg (1526 - 1566)	–	–	–	17
Neprecizați	–	–	3	7

De regulă, dinarii anteriori rareori mai erau folosiți, excepție făcând dinarii lui Matias Corvin, prezenți și în tezaur de secol XVI și chiar XVIII¹².

Concluzionând, moneda maghiară a circulat pe întregul areal al Țării Românești, dar cu o distribuție diferită de la o zonă la alta, ajungând la Dunăre de-abia după 1482. Credem că descoperirile ulterioare și/sau publicarea lor vor aduce noi precizări în legătură cu distribuția monedei maghiare la sud de Carpați, fără a modifica considerabil raportul deja prezent.

NOTE:

* Studiul a fost realizat pe baza descoperirilor publicate în diferite lucrări ca: A. Berciu - Drăghicescu, A. Ursu, *Descoperiri monetare de pe teritoriul Țării Românești (secolele XIV – XVI)*, în *CSSȘA*, I, 1989, p. 171; Ioan Stângă, *Circulația monetară în Cetatea Severinului (secolele XIII – XIV)*, în *CN*, VII, 1996; V. Drâmbocanu și I. Rusu, *Contribuții la repertoriul descoperirilor monetare de pe teritoriul județului Buzău*, în *BSNR*, 1976 – 1980; P. Stancu, *Monede descoperite la Piua Pietrii în campaniile arheologice din anii 1993 și 1994*, în *CN*, VII ș.a.

Sergiu Iosipescu, *Românii din Carpați Meridionali la Dunărea de Jos de la invazia mongolă (1241 – 1243) până la consolidarea a toată Țara Românească. Războiul victorios*

purtat la 1330 împotriva cotropirii ungare, în vol. *Constituirea statelor feudale românești*, București, 1980.

vezi trei monede de argint, două de la Ștefan I, una de la Solomon, doi oboli din sec. XII de la București – Văcărești, B. Mitrea, *Oboli ungurești din prima jumătate a secolului al XII-lea descoperiți în Muntenia*, în SCN, IX, 1968, p. 411; Brâncoveni – Olt, Celei – Olt, Orlea – Olt în D. Ciobotea, *Circulația monetară în Oltenia în preajma constituirii statului feudal independent Țara Românească (sec. X – XIV)*, în AO, II, 1983, p. 80, 81, 84; Viespești – Olt, în C. Știrbu, *Un tezaur de silique din sec. IV, descoperit în satul Viespești, comuna Sprâncenata, județul Olt*, în MN, III, 1976, p. 193; Voievozi – Dâmbovița, în A. Berciu - Drăghicescu, A. Ursu, *op. cit.*, p. 171.

3 Dinu C. Giurecu, *op. cit.*, p. 41.

4 vezi privilegiul comercial din 1358, DRH, D, 1, doc. 39, p. 72.

5 din cauza a altor numeroase descoperiri, pierdute sau care nu au fost identificate, V. Aldeni "monede medievale ungurești", în *op. cit.*, p. 611.

6 A. Berciu - Drăghicescu, A. Ursu, *op. cit.*, p. 165.

7 P. Stancu, *op. cit.*, p. 170.

8 O. Iliescu, *Moneda în România (491 - 1864)*, București, 1970, p. 39 – 40.

9 B. Murgescu, *Circulația monetară în secolul XVI*, București, 1996, p. 104: "deteriorarea calității dinarului în jurul mijlocului sec. XV duce la căutarea unor alternative: asprul turcesc sau monede divizionare maghiare (quartingi – Râmnicu Vâlcea, Drobeta) sau chiar de aur (Căldărușani)".

10 vezi M. Cazacu, *L'impact ottoman sur le pays roumains et ses incidences monétaire (1452 – 1504)*, în RRH, XII, 1, 1973, p.159 – 192.

11 am inclus și monedele emise de Maria, singură sau cu Sigismund.

12 vezi de exemplu Pietrele – Giurgiu, în C. Știrbu, Ana Maria Velter, *Tezaurul de la Pietrele*, București, 1996, p. 18 – 20 sau cel de la Rast – Dolj, Bucur Mitrea în BSNR, 1976 – 1980, p. 606.

THE ASPECTS OF HUNGARION CURRENCY TRAFIC IN VALACHIA

(1300 – 1550)

Summary

The trafic of Hungarion Currency in Valachia proves, during the Midle Age, the complexity of romanian-hungarion relations, in the political reality and in the some time in the comercial activities.

The substantiality and the presence of Hungarion dinars on romanian peaship was atachment with interests of Maghyar Kindom on the side down of Dunărea River and also on Chilia and Cetatea Albă.

In the some time, all this Hungarion numismatic tresories discovered in Valachia - prove the conflict of interests in economic transity and political reality, win begins at Bleak Sea and it ends to Balic Seaside.

This researce ment to be a study of repartition Hungarion dinars in cronological step and on regions of Valachia.

In the end, we can say that the Hungarion dinars have an important role in economyc development of Valachia.

ELEMENTE VESTIMENTARE FIGURATE PE CAHLE DIN MOLDOVA MEDIEVALĂ

Paraschiva -Victoria Batariuc

În iulie 1862, în *Revista română*, tânărul Alexandru Odobescu, după ce făcuse o călătorie de documentare la biserici și mănăstiri vechi din Muntenia, a publicat studiul *Câteva ore la Snagov*, unde era făcut un adevărat inventar al surselor de cunoaștere a istoriei vestimentației în țările române: „...izvoarele sarbede și puțin atrăgătoare, ...foi de zestre...hrisoave mucedă și la portrete de biserici, aspre și înegrite...”¹ Au fost menționate, între posibilele surse de studiere a pieselor de port, reprezentările din pictura murală: „portrete de biserici”, ori mărturiile documentare: „foi de zestre” și „hrisoave mucedă”, surse valabile și astăzi. În a doua jumătate a secolului XIX, descoperirile arheologice nu erau luate în calcul drept potențiale izvoare documentare privind istoria și evoluția costumului în spațiul locuit de români în evul mediu, deși încă din anul 1856, în urma deschiderii mormintelor de la mănăstirea Putna², au putut fi cercetate și cunoscute veșmintele domnești aflate aici. Secolul XX a pus la dispoziția cercetătorilor, în urma săpăturilor, numeroase fragmente textile, dar și veșminte întregi descoperite în morminte, piese care au permis studierea evoluției costumului în țările române³. Cercetările arheologice au dus la descoperirea unei game extrem de diverse de obiecte ținând de viața cotidiană, între care, cahlele, specia cea mai răspândită a ceramicii monumentale, constituie un inepuizabil izvor de informații prețioase legate de civilizația medievală. Repertoriul iconografic al cahlelor descoperite în Moldova și care datează din secolele XIV-XVII este deosebit de variat și complex: motive geometrice, vegetale, zoomorfe, povestiri moralizatoare, elemente heraldice, subiecte religioase, scene inspirate de eposul cavaleresc și viața de curte.⁴ Registrul ornamental al cahlelor figurate, acoperind o mare diversitate de teme iconografice, tratate într-o diversitate de variante, se constituie într-un izvor istoric de primă mână privind realitățile epocii în care au fost create aceste obiecte de uz curent. Cu ocazia tratării diverselor teme ornamentale, pe cahle au fost reprezentate arhitecturi de inspirație gotică, veșminte și podoabe, arme și armuri, steme și embleme, instrumente muzicale etc.

Ne propunem, în cele ce urmează, prezentarea succintă a elementelor vestimentare figurate pe cahle descoperite în Moldova și datând din perioada secolelor XV-XVII.

Veșminte și detalii de costum, caracteristice epocii în care au fost realizate aceste obiecte de uz cotidian, apar pe cahle cu o ornațională diversă, cu ocazia reprezentării unor scene având ca protagoniști ființe umane: scutieri și paji, cavaleri, vânători șoimari, dansatori, precum și personaje care țin de istoria sacră: regele-profet David, Iisus și Fecioara Maria, arhanghelul Gavriil, cei trei regi magi, Apostolii Petru și Pavel, sfinții Gheorghe și Ladislau. Dar se cunosc și cazuri când elemente vestimentare apar și în tratarea unor animale fantastice sau a unor fabule și povestiri cu animale.

Elemente de costum întâlnite pe cahle sunt diverse și în același timp complexe: de la pălării, la o ținută completă, atât masculină cât și feminină, întregită de accesorii precum nasturii și centurile.

Acoperămintele de cap purtate de personajele figurate pe cahle sunt de o mare diversitate. Pe o cahă cu decorul realizat în tehnicile *sgraffito* și *champlevé* provenind din „casa domniei” de la Suceava a fost figurat un personaj fantastic, o pasăre cu cap de om, un soi de harpie de sex masculin⁵ (fig. 1/1), purtând o pălărie care-i acoperă urechile, asemănătoare dar nu identică cu cea a dogelui venețian Leonardo Loredano din portretul realizat de Giovanni Belini⁶. Tot pe cahle cu decor sgraffitat descoperite în „casa domniei” de la Suceava și datând din ultimele decenii ale secolului XV se întâlnesc personaje purtând pălării tronconice, având calota rotunjită amintind căciulile - și împodobite cu egrete din pene⁷ (fig.1/3; 2/1), precum și un acoperământ de cap realizat din benzi care se suprapun, sugerând un turban (fig.1/2), fapt ce l-a determinat pe regretatul Radu Popa să considere că s-a dorit reprezentarea unui turc⁸.

O pălărie înaltă, având calota rotunjită, borurile răsfărte și împodobită cu pene, poartă tânărul vânător figurat pe cahle descoperite în locuința L 4 din apropierea bisericii catolice de la Baia⁹ (fig.3/3). Pe o cahă descoperită într-o locuință de orășean, din zona Curții Domnești de la Suceava, distrusă în incendiul din anul 1476, a fost reprezentat un oștean înarmat cu un arc, purtând o căciulă cu vârful ascuțit¹⁰ (fig.3/1). O căciulă ascuțită poartă și cântărețul din cimpoi, figurat pe cahle și fragmente de cahle descoperite la Borniș-Obârșia (jud. Neamț)¹¹ (fig.2/2,3) și Curtea Domnească din Suceava¹² (fig.3/4) și datând din secolele XV și XV-XVI.

Din secolul XVII datează cahle și fragmente de cahle descoperite la Iași, decorate cu trei personaje îmbrăcate cu veșminte largi și purtând căciuli înalte și ascuțite (fig.11/1), care tocmai datorită acestui tip de acoperământ de cap, caracteristic tătarilor, au fost considerate a reprezenta pe războinicii stepelor.¹³ Pe un fragment de cahă provenit de la Cetatea Soroca¹⁴ (fig.2/7) și pe altele descoperite în locuințe de orășeni de la Târgu Trotuș (fig.10/3), personajele figurate călare poartă niște acoperămintele de cap de forma unor triunghiuri cu vârful în jos, amintind calpacele popoarelor de stepă. Pe cahle fragmentare provenind, de asemenea, de la Târgu Trotuș a fost figurat un personaj călare purtând o cucă decorată cu un surguci de pene¹⁶ (fig.10/1). Se știe că această pălărie de o formă specială era acordată, în cadrul ceremoniei de investitură, domnilor din țările române, alături de caftan și steag.¹⁷ Am presupus că personajul figurat pe fragmentele de cahle trotușene este Vasile Lupu, domnul Moldovei¹⁸, ipoteză întărită și de faptul că acesta apare îmbrăcat într-un veșmânt brodat cu blană, un caftan și purtând un buzduhan.

Personajele feminine figurate mai cu seamă pe cahle cu reprezentarea unor scene de dans, descoperite atât în locuințele de orășeni de la Suceava¹⁹ (fig.4/1), Baia²⁰ (fig.4/3), dar și la curțile domnești de la Cotnari²¹ și Iași²² (fig.4/2), precum și la Suceava, în „casa domniei”²³ (fig.4/4), au fost redată având capul descoperit, cu părul buclat (fig.2/5), lăsat pe umeri (fig.4/1) ori strâns într-o coadă ce atârnă pe spate (fig.4/4). Excepție fac două din cahlele considerate ca aparținând ciclului sfântului rege Ladislau, descoperite în locuința L 5 din zona bisericii catolice de la Baia²⁴, unde tinerele fete au fost înfățișate purtând, peste părul buclat, scufe cu burlet striat, ce le

încadrează fețele, acoperăminte de cap caracteristice celei de a doua jumătăți a secolului XIV²⁵

Elemente propriu-zise de costum se întâlnesc pe cahle atât în cazul reprezentării unor personaje masculine, cât și feminine, laice ori legate de istoria sacră.

Personajele masculine care populează cahlele datând din a doua jumătate a secolului XV, indiferent de subiectul decorativ, au fost înfățișate înveșmântate, în cele mai frecvente cazuri, după moda burgundă, cu o tunică scurtă, strânsă în talie de o centură, nădragi pe picior și pantofi cu vârful lung și ascuțit, așa-numitele *solerets à la Poulaine*. Se constată diferențe în modul de tratare a principalei piese vestimentare - tunica, care poate fi simplă, ori cu numeroase falduri.

Tunici simple, cu partea inferioară dreaptă (fig.4/3) sau răscoite în față (fig.3/2,3), apar pe cahle cu reprezentarea unei fabule cu vânător și urs²⁶ și cu o scenă de dans²⁷, descoperite în locuința L 4 din apropierea bisericii catolice de la Baia, dar și a tenanților care susțin stema lui Ioan de Hunedoara, corbul cu inel în cioc, din aceeași locuință de la Baia²⁸ (fig. 3/2) și de la Curtea Domnească din Suceava²⁹

Personajele îmbrăcate cu tunici cu falduri dese se dovedesc a fi mai numeroase, de la Melusina, ființă fantastică având în loc de picioare trupuri de pește, fiind figurată pe cahle descoperite la Suceava³⁰ (fig.6/1), Baia³¹, Iași³², Cetatea Nouă de la Roman³³, la vânătorul cu șoim³⁴ și „turcul” din „casa domniei” de la Suceava³⁵ (fig.1/2), ori la tinerii dansatori de pe cahle provenite din locuințe de orășeni³⁶, precum și din „casa domniei”³⁷ de la Suceava (fig.4/4) sau de la curțile domnești de la Iași³⁸ (fig.4/2), Vaslui³⁹, Hârlău⁴⁰, Bacău⁴¹. Tunicile au fost redactate scurte, până la coapse (fig.4/1,2), dar și lungi, până aproape de genunchi (fig.4/4), strânse în talie de o centură simplă (fig.4/4) ori formată din plăcuțe rectangulare (fig.4/2), tunici terminate cu falduri dese. În unele cazuri, dansatorul de pe cahlele din „casa domniei” (fig.4/4), „turcul” cu turban (fig.1/2) sau tânărul reprezentat pe un fragment de cahă descoperit la Curtea domnească de la Suceava⁴² (fig.2/6) au fost înveșmântați cu tunici încheiate în față cu un șir (fig.2/6; 4/4) sau cu două șiruri (fig.1/2) de nasturi globulari, asemănători cu cei aflați în morminte contemporane cu cahlele respective.

În secolul XVII, reprezentările vestimentare se diversifică, astfel că întâlnim figurați pe cahle un voievod îmbrăcat într-un caftan brodat cu blană (fragmente de cahle de la Târgu Trotuș)⁴³ (fig.10/1), cavaleri purtând o pălărie cu pană, o tunică cu guler *fraise*, pantaloni bufanți până la genunchi și cizme „mușchetar” (cahle și fragmente de cahle de la Suceava)⁴⁴ (fig.10/4), dar și tunici drepte, decorate pe piept cu pasmanterie (fragmente de cahle de la mănăstirea Căpriana)⁴⁵ (fig.10/2) sau cu numeroase brandenburguri, amintind dolmanul de husar (cahle de la Târgu Trotuș)⁴⁶ (fig.10/3).

Veșmintele feminine sunt mai puțin diversificate și apar cu precădere pe cahle cu reprezentarea unor scene de dans. Pe cahle datând din a doua jumătate a secolului XV și din primele decenii ale celui următor, provenite din locuințe de orășeni de la Baia⁴⁷ (fig.4/3), Suceava⁴⁸ (fig.4/1), dar și din medii aulice precum „casa domniei” de la Suceava⁴⁹ (fig.4/4), curțile domnești de la Hârlău⁵⁰ (fig.4/2), Iași⁵¹ (fig.4/2), Vaslui⁵², Bacău⁵³, tinerele fete au fost figurate îmbrăcate cu rochii lungi, ample, strânse în talie cu o centură simplă (fig.4/1,4), ori compusă din plăcuțe

dreptunghiulare (fig.4/2) și purtând pantofi cu vârful ascuțit (fig.4/2,4). Pe cahle fragmentare provenind de la Curtea Domnească din Hârlău⁵⁴, Melusina a fost redată drapată într-o rochie cu mâneci lungi și falduri mici și dese (fig.6/2). O reprezentare inedită apare pe un fragment de cahă descoperit într-o locuință de orășean de la Suceava și datat la sfârșitul secolului XV⁵⁵. Tânăra fată este îmbrăcată cu o rochie având corsajul plisat și brodat, mânecile lungi, încrețite, ținuta fiind completată de un colier de mărgele mari, rotunde (fig.2/5).

Pe cahle cu scene de dans, datând din secolul XVII și provenite de la Cetatea de Scaun⁵⁶, Mănăstirea Zamca⁵⁷, Curtea Domnească de la Suceava⁵⁸, tânăra fată poartă o tocă cu pene, o rochie cu un guler mare dreptunghiular și o fustă brodată cu șiruri (fig.10/4). Despre acest motiv decorativ, în urmă cu aproape șapte decenii, profesorul sucevean Rudolf Gassauer a avansat ipoteza că meșterul care a realizat cahlele respective s-a inspirat dintr-o carte cu modele pentru cusături.⁵⁹

O situație aparte o constituie cele șase cahle aflate în locuința L 5 din zona bisericii de la Baia și considerate de descoperitori drept ilustrarea unui moment din legenda Sfântului Ladislau, și anume „odihna regelui Ladislau”⁶⁰, unde personajele reprezentate au fost înfățișate îmbrăcate în veșminte caracteristice celei de a doua jumătate a secolului XIV⁶¹. Regele, purtând o coroană masivă, cu trei fleuroni, este îmbrăcat cu o surcotă lungă, ce coboară mult dincolo de genunchi, cu umeri largi, încheiată în față cu nasturi rotunzi și strânsă în talie de o centură decorată cu aplici discoidale (fig.6/3; 7/1,3,4), centură de care, în două cazuri, atârnă o pungă trapezoidală, prevăzută cu aceleași aplici discoidale (fig.7/3,4), pungă destinată banilor pentru milostenii (*aumonière*), iar în alte două cazuri o spadă cu garda în cruce (fig.7/2,3). Fata poartă o rochie lungă și dreaptă, ușor mulată, cu mânecile până la cot, simplă (fig.6/3; 7/4) sau încheiată în față cu nasturi mari, rotunzi (fig.7/1-3) și strânsă în talie de o centură decorată cu aplici discoidale (fig.7/3). Într-un caz, pe întreaga suprafață a rochiei au fost imprimate șiruri succesive de mici cercuri, care, cu siguranță, sugerează motivul decorativ al țesăturii (fig.7/2,4), cercuri ce se regăsesc și pe surcota regelui (fig.6/3; 7/2).

Veșmintele în care apar îmbrăcate personajele legate de istoria sacră, din *Vechiul și Noul Testament* ori din povestirile hagiografice sunt asemănătoare cu cele ale cavalerilor și dansatorilor. Astfel, regele profet David a fost figurat pe cahle descoperite la Baia⁶² și Cetatea de Scaun a Sucevei⁶³, îmbrăcat cu o tunică cu numeroase falduri (fig.9/4), după cum magul Balthasar oferind ciboriul, redat pe cahle care provin de la Drăgoiești⁶⁴ (fig.8/3) și Iași⁶⁵ (fig.8/4), poartă o tunică scurtă cu falduri dese. Magul Melchior, figurat pe cahle fragmentare descoperite la Suceava, oferind cutia cu aur⁶⁶, poartă peste o tunică strâmtă cu mâneci, o amplă mantie cu numeroase falduri, iar soleretele cu vârf ascuțit au pînteni cu tija lungă și duriță, în timp ce scutierul care strunește calul cu greu este îmbrăcat cu o tunică simplă, scurtă cu glugă (fig.8/1). Sfinții Apostoli Petru și Pavel au fost reprezentați pe cahle descoperite la Cetatea de Scaun a Sucevei⁶⁷ și la curtea boierească de la Spătărești - „La Hate”⁶⁸ desculți, drapați în dalmatice cu falduri dese, peste care poartă ample mantale, cu numeroase cute (fig.8/2), în timp ce Sfântul Gheorghe în luptă cu balaurul a fost figurat pe cahle descoperite la Suceava⁶⁹ și Baia⁷⁰, îmbrăcat cu o tunică cu

falduri dese, pantaloni strânși pe picior și *solerets à la Poulaine* (fig.6/4). Îngerii pseudotenanți care susțin *cimier*-ul stemei dinastice a lui Ștefan cel Mare au fost redați îmbrăcați în ample dalmatice cu mânecile lungi, strânse în talie de centuri compuse din plăcuțe rectangulare, dalmatice cu falduri dese, agitate, sugerând ideea de mișcare. Astfel de cahle au fost descoperite la Cetatea de Scaun⁷¹ (fig.5/3) și „casa domniei” de la Suceava⁷² (fig.5/1), curțile domnești de la Hârlău⁷³, Cotnari⁷⁴, Iași⁷⁵ (fig.5/2), Vaslui⁷⁶, Bacău⁷⁷ (fig.5/4). În scene precum Buna Vestire figurată pe fragmentele de cahle de la Cotnari⁷⁸, Suceava⁷⁹, Baia⁸⁰ (fig.9/4), Crucificarea, de la Iași⁸¹ (fig.9/1) sau Fecioara cu Pruncul de la Suceava⁸² (fig.9/2), Maica Domnului a fost înfățișată purtând o rochie amplă, cu falduri dese (fig.9/2,4) sau drapată într-o mantie (fig.9/1).

Conform mentalității medievale occidentale, toate personajele scenelor sacre au fost considerate contemporane cu cei care le executau și, consecință, au fost înfățișate înveșmântate după moda burgundă, cu pantaloni colanți, tunici scurte cu falduri dese, mantii ample, *solerets à la Poulaine*, armuri canelate, coifuri *Bacinet* sau *Armet*. Așa îi vedem figurați pe regele David, creatorul Psalmilor, pe sfinții Gheorghe și Ladislau, pe regii magi Balthasar și Melchior, în timp ce Fecioara Maria este drapată într-o bogată rochie de aparat și nu în maforionul tradițional. După cum am văzut, majoritatea covârșitoare a veșmintelor reprezentate pe cahlele descoperite în Moldova se dovedesc a fi de sorginte occidentală, fiind inspirate de moda gotico-burgundă, un adevărat curent internațional în evoluția costumului european.

În aceste condiții, problema care se pune pentru noi este aceea de a ști dacă elementele de costum întâlnite pe cahlele descoperite în Moldova reflectă o realitatea existentă în teritoriul est-carpatic, dacă locuitorii țării, cel puțin în secolul XV și în prima jumătate a celui următor, perioadă în care pot fi încadrate cronologic cele mai multe cahle, purtau veșminte de croială occidentală, fiind receptivi la marile curente europene în materie de vestimentație.

Cele câteva reprezentări figurate care au ajuns până la noi și ne referim la ctitorii figurați fie în tablourile votive realizate în frescă⁸³, fie în broderie⁸⁴, dar și la cunoscutul portret al lui Ștefan cel Mare din *Tetraevangheliarul* de la Humor⁸⁵ ne permit să spunem că, la nivelul familiei voievodale, dar și a unor înalți dregători precum Ioan Tăutu⁸⁶ și Luca Arbure⁸⁷ erau purtate atât veșminte de tradiție bizantină sau orientală, somptuoasele granațe brodate cu perle și pietre prețioase, cât și caftane, dar și cele de sorginte occidentală, precum tunica scurtă, pantalonii strânși pe picior, mantia răscoită la mâneci, brodată cu falduri dese, ce coboară până la genunchi. Descoperirile arheologice făcute în necropola medievală de pe Câmpul Șanțurilor de la Suceava⁸⁸, dar și altele, au dovedit că măcar o parte a slujitorilor și curtenilor ce locuiau în Cetatea de Scaun purtau veșminte de croială occidentală. Putem să avansăm ipoteza conform căreia cel puțin o parte a populației din teritoriul est-carpatic, mai cu seamă din mediul urban, purta veșminte de modă occidentală.

Dar trebuie să menționăm și un alt aspect legat de elementele de costum figurate pe cahle, și anume acela că veșmintele de croială occidentală se constituie într-un indiciu referitor la originea meșterului ori a meșterilor care au creat modelele sau chiar cahlele respective. Nu este exclus ca o parte a modelelor pentru cahle să fi fost creată în Moldova și ne referim, în mod special, la scena de dans figurată pe cahle

descoperite în „casa domniei” și în locuințe de orașeni de la Suceava (fig.4/4) și la „Odihna regelui Ladislav” de la Baia (fig.6/3,4; 7/1-4). Pe cahlele sucevene, tânăra fată apare îmbrăcată cu o rochie cu mânecile răscoite oblic, detaliu ce caracterizează iile românești până în zilele noastre.⁸⁹ Dar cea mai mare parte a motivelor decorative întâlnite pe cahlele descoperite în teritoriul est-carpatic au fost create în spațiul central-european, care a cunoscut soba din cahle și au fost vehiculate de meșteri itineranți, veniți să lucreze în Moldova ori pe calea schimbului.⁹⁰

Rămâne să sperăm că noile descoperiri arheologice, coroborate cu cercetări interdisciplinare, să își aducă contribuția la cunoașterea, sub toate aspectele sale, a civilizației medievale românești, la care evoluția vestimentației constituie o componentă importantă.

NOTE:

1. Al. Odobescu, *Câteva ore la Snagov*, în *Opere*, II, București, 1967, p.212.
2. I. Porumbescu, *Desmormântarea domnitorilor Moldoveni: În catacombele mănăstirii Putna*, în *Calendarul pentru români*, Iași, 1857; idem. *Desmormântarea domnilor Moldoveni: Sfinte oseminte la Putna*, Cernăuți, 1865, passim; C.A. Romstorfer, *Die Eröffnung der gr.-ort. Klosterkirche Putna, befindlichen Fürstengräber im Jahre 1856. Protokoll und Akten hierüber*, Cernăuți, 1904, passim; I. Zugrav, V. M. Demciuc, *Commissionsprotokoll über die Eröffnung der Klostergrüfte von Putna*, în „*Codrul Cosminului*”, 2 (12), 1996, p.380-408.
3. P.V. Batariuc, *Din istoria vestimentației în Țările Române. Costumul feminin de la Siret*, în *AT*, VIII-IX, 1998-1999, p.261-286 cu bibliografia problemei.
4. Eadem, *Cahle din Moldova medievală. Secolele XIV-XVII*, Suceava, 1999, p.98-133, fig.8-66 (se va cita în continuare *Cahle din Moldova*).
5. R. Popa, M. Mărgineanu-Cârstoiu, *Mărturii de civilizație medievală românească. O casă a domniei și o sobă monumentală de la Suceava din vremea lui Ștefan cel Mare*, București, 1979, p.68-71, fig.51.
6. *Istoria ilustrată a picturii. De la arta rupestră la arta abstractă*, București, 1968, p.63.
7. R. Popa, M. Mărgineanu-Cârstoiu, *op.cit.*, p.79, 81, fig.66/5a; p.67, fig.47.
8. *Ibidem*, p.60-61, fig.40.
9. L. Bătrîna și A. Bătrîna, *Elemente decorative în ceramica monumentală de la Baia (jud. Suceava)*, în *Suceava*, XI-XII, 1984-1985, p.150, 153, fig.2 (se va cita în continuare *Elemente decorative*).
10. E.I. Emandi, *Contribuții la cunoașterea evoluției urbanistice a orașului Suceava, în secolele XIV-XX*, în *RMM-MIA*, 1, 1988, fig.9.
11. R. Popovici, *Despre motivele decorative de pe cahlele din secolul al XV-lea descoperite la Borniș, jud. Neamț*, în *ArhMold*, XXI, 1998, p.169, fig.2.
12. P.V. Batariuc, *Noi cahle descoperite la Curtea Domnească din Suceava*, în vol. *Artă. Istorie. Cultură. Studii în onoarea lui Marius Porumb*, Cluj-Napoca, 2003, p.123-124, fig.5.
13. N. N. Pușcașu, V.M. Pușcașu, *Mărturii de civilizație și urbanizare medievală descoperite în vatra istorică a Iașilor*, în *RMM-MIA*, 2, 1983, fig.30.
14. P. Bârnea, P.V. Batariuc, *Cahle descoperite în Moldova dintre Prut și Nistru*, în *ArhMold*, XVII, 1994, p.286, fig.4/7.

15. Al. Artimon, *Orașul medieval Troțuș în secolele XIV-XVII. Geneză și evoluție*, Bacău, 2003, p.168, fig.52/1 (se va cita în continuare *Orașul medieval Troțuș*).
16. *Ibidem*, p.169, fig.53/2.
17. C. Nicolescu, *Istoria costumului de curte în țările române*, București, 1970, p.151 și notele 9, 13. Cf. *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, București, 1988, sub voce caftan (p.63-64) și domn (p.170).
18. P.V. Batariuc, *Cahle cu reprezentări de cavaleri din secolele XVI-XVII descoperite în Moldova*, în SCIVA, 49, 1998, 2, p.204.
19. R. Gassauer, *Teracote sucevene*, în BCMI, XXVIII, 1935, pp.151, 162, fig.32.
20. L. Bătrâna și A. Bătrâna, *op.cit.*, p.150, fig.1.
21. B. Sălăteanu, *Ceramica de la Coțnari*, I, în RFR, V, 1938, 10, fig.14. P.V. Batariuc, Fl. Hău, *Momente din viața de curte ilustrate pe cahle descoperite în Moldova - scenele de dans*, în AT, VI, 1996, p.76.
22. Al. Andronic, Eug. Neamțu și M. Dinu, *Săpăturile arheologice de la Curtea Domnească din Iași*, în ArhMold, V, 1967, p.241-244, fig.47.
23. R. Popa, M. Mărgineanu-Cârstoiu, *op.cit.*, p.47-48, fig.24.
24. L. Bătrâna și A. Bătrâna, *Legenda „eroului de frontieră” în ceramica monumentală din Transilvania și Moldova*, în SCIVA, 41, 1990, 2, p.174-179, fig.7-12 (se va cita în continuare *Legenda „Eroului de frontieră”*).
25. Pentru reprezentarea unor scufe cu burlet asemănătoare, cf. P. Chihaiia, *Perechile galante și paftaua de la Argeș*, în vol. *Sfârșit și început de ev, Reprezentări de cavaleri la începuturile Renașterii*, București, 1977, p.105-106.
26. L. Bătrâna și A. Bătrâna, *Elemente decorative*, p.150, 153, fig.2.
27. *Ibidem*, p.150, fig.1.
28. *Ibidem*, p.153, fig.3.
29. P.V. Batariuc, *Cahle în locuințe de orășeni la Suceava*, în ArhMed, I, 1996, p.93, fig.18/4 (se va cita în continuare *Cahle în locuințe*).
30. R. Popa, M. Mărgineanu-Cârstoiu, *op.cit.*, p.51, fig.28; P.V. Batariuc, S. Haimovici, *Elemente animaliere pe cahle descoperite în Moldova medievală*, în ArhMold, XXVI, 2003, fig.3/1.
31. Inedite, în colecțiile Complexului Muzeal Bucovina, Suceava.
32. N.N. Pușcașu, V.M. Pușcașu, *op.cit.*, fig.23.
33. P.V. Batariuc, *Cahle din Moldova*, p.172.
34. R. Popa, M. Mărgineanu-Cârstoiu, *op.cit.*, p.67, fig.47.
35. *Ibidem*, p.60, 61, fig.40.
36. P.V. Batariuc, *Cahle în locuințe*, p.90-91, fig.16/4.
37. R. Popa, M. Mărgineanu-Cârstoiu, *op.cit.*, p.47-48, fig.24.
38. Al. Andronic, Eug. Neamțu și M. Dinu, *op.cit.*, p.241-244, fig.47.
39. R. Popescu, *Câteva elemente de factură gotică descoperite la Curțile domnești din Vaslui*, în RMM-MIA, 1, 1981, p.55, fig.11.
40. C. Nicolescu, *Arta în epoca lui Ștefan cel Mare. Antecedentele și etapele de dezvoltare ale artei moldovenești din epoca lui Ștefan cel Mare*, în vol. *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1964, fig.37.
41. Al. Artimon, *Date istorice și arheologice cu privire la Curtea Domnească din Bacău*, în RMM-MIA, 2, 1987, fig.11/6,7 (se va cita în continuare *Date istorice și arheologice*).
42. P.V. Batariuc, *Ceramică ornamentală din secolul al XV-lea descoperită la Curtea Domnească din Suceava*, în Suceava, X, 1983, p.249, pl.III/2.
43. Al. Artimon, *Orașul medieval Troțuș*, 2003, p.169, fig.53/2.

44. C. A. Romstorfer, *Cetatea Sucevei descrisă pe temeiul propriilor cercetări făcute între 1895 și 1904*, București, 1913, p.79, fig.75/p,s; R. Gassauer, *op.cit.*, p.162, fig.33; N. Constantinescu, *Precizări în legătură cu data construirii mănăstirii armenesti Zamca-Suceava*, în SCIA, 2, 1961, p.368, fig.7; P.V. Batariuc, *Motive decorative în ceramica ornamentală din secolul al XVII-lea de la Curtea Domnească - Suceava*, în Suceava, VIII, 1981, p.115, 119, pl.6/2 (se va cita în continuare *Motive decorative*).
45. Gh. Postică, N. Constantinescu, *Căpriana. Repere istorico-arheologice*, Chișinău, 1996, fig.82.
46. Al. Artimon, *op.cit.*, p.168, fig.52/1.
47. L. Bătrîna și A. Bătrîna, *op.cit.*, p.150, fig.1.
48. R. Gassauer, *op.cit.*, pp.151, 162, fig.32.
49. R. Popa, M. Mărgineanu-Cârstoiu, *op.cit.*, p.47-48, fig.24.
50. C. Nicolescu, *op.cit.*, fig.37.
51. Al. Andronic, Eug. Neamțu și M. Dinu, *op.cit.*, p.241-244, fig.47.
52. R. Popescu, *op.cit.*, p.55, fig.11.
53. Al. Artimon, *Date istorice și arheologice*, fig.11/6,7.
54. B. Slătineanu, *Trei plăci de ceramică din secolul al XVI-lea*, în RIR, V-VI, 1935-1936, fig.1.
55. P.V. Batariuc, *Cahle în locuințe*, p.91, fig.15/1.
56. C.A. Romstorfer, *op.cit.*, fig.75/p,s; R. Gassauer, *op.cit.*, fig.33.
57. N. Constantinescu, *op.cit.*, fig.7.
58. P.V. Batariuc, *Motive decorative*, p.115, 119, pl.6/2.
59. R. Gassauer, *op.cit.*, p.158, fig.33.
60. L. Bătrîna și A. Bătrîna, *Legenda „eroului de frontieră”*, p.174-179, fig.7-12.
61. *Ibidem*, p.178
62. Eug. Neamțu, *Cahle cu reprezentarea profetului David descoperite la Baia*, în SCIVA, 25, 1974, 4, p.473-476, fig.1.
63. R. Gassauer, *Beiträge Kulturgeschichte der Bukowina*, în Sudost Forschung, München, 1941/1, fig.1.
64. Idem, *Teracote sucevene*, în BCMI, XXVIII, 1935, p.161, fig.20.
65. N.N. Pușcașu, V.M. Pușcașu, *op.cit.*, pl. XVI.
66. C.A. Romstorfer, *op.cit.*, pl. VI; M.Nicorescu, *Noi descoperiri de ceramică ornamentală din secolele XV-XVI la Suceava*, în ArhMold, IV, 1966, pp.321-322, fig.4/1.
67. P.V. Batariuc, *Cahle decorate cu subiecte religioase descoperite în Moldova*, în AT, IV, 1994, p.128 (se va cita în continuare *Cahle cu subiecte religioase*).
68. L. Bătrîna, O. Monoranu, A. Bătrîna, *Cercetările arheologice din zona Fântâna Mare-Spătărești, com. Vadu Moldovei, jud. Suceava*, în CAMNI, VIII, 1986, p.92, fig.5/3.
69. P.V. Batariuc, *Cahle cu Sfântul Gheorghe descoperite la Suceava*, în SCIA, AP, 39, 1992, p.34, fig. 1/2.
70. L. Bătrîna și A. Bătrîna, *Elemente decorative*, p.156, 161, fig.8.
71. C.A. Romstorfer, *op.cit.*, pl.V.
72. R. Popa, M. Mărgineanu-Cârstoiu, *op.cit.*, p.46, fig.22.
73. Gh. I. Brătianu, *Originile stemelor Moldovei și Țării Românești*, în RIR, I, 1931, pp.54-55; M.Berza, *Stema Moldovei în timpul lui Ștefan cel Mare*, în SCIA, 1-2, 1955, pp.81-82, fig.13.
74. B. Slătineanu, *Ceramica de la Cotnari, I*, în RFR, V, 1938, 10, fig.15.
75. Eug. Neamțu, *Contribuții la cunoașterea stemei dezvoltate a Moldovei în epoca lui Ștefan cel Mare*, în ArhMold, VI, 1969, p.332-333, fig.1,2.
76. R. Popescu, *Cahle și plăci decorative descoperite la Curtea Domnească din Vaslui*, în RMM-MIA, 2, 1978, p.63, 65, fig.3/2.

77. Al. Artimon, *Civilizația medievală urbană din secolele XIV-XVII (Bacău, Târgu Trotuș, Adjud)*, Bacău, 1998, pp.74-76, fig.34/1-2.
78. P.V. Batariuc, *Cahle cu subiecte religioase în Moldova*, p.118.
79. C.A. Romstorfer, *op.cit.*, pl. V; R. Gassauer, *op.cit.*, p.161, fig.25, 26.
80. Eug. Neamțu, V. Neamțu, S. Cheptea, *Orașul medieval Baia în secolele XIV-XVII*, vol.II, Iași, 1984, p.239, 242, fig.107/5.
81. N. N. Pușcașu, V.M. Pușcașu, *op.cit.*, fig.24.
82. C.A. Romstorfer, *op.cit.*, pl. V; P.V. Batariuc, *op.cit.*, fig.3/1.
83. T. Voinescu, *Portretele lui Ștefan cel Mare în arta epocii sale*, în vol. *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1964, p.463-478, fig.2-7.
84. M.A. Musicescu, A. Dobjanschi, *Broderia veche românească*, București, 1985, fig.19, 20, 41, 42, 44, 48, 53, 64.
85. C. Popescu-Vâlcea, *Miniatura românească*, București, 1981, fig.10, 11.
86. C. Popa, *Bălinești*, București, 1981, fig.34.
87. V. Drăguț, *Arbore. Dragoș Coman - maestrul frescelor de la Arbore*, București, 1969, fig.1.
88. C. Nicolescu, *Istoria costumului de curte în țările române*, București, 1970, p.113-114, fig.32, pl.LXXXV-LXXXVII.
89. P.V. Batariuc, *Cahle din secolul al XV-lea decorate cu scene inspirate din viața cavaleriească, în Suceava, XIII-XIV*, 1986-1987, pp.152-153.
90. Eadem, *Cahle din Moldova*, pp.58-68.

Fig.1 Cahle descoperite la Suceava, după R. Popa, M. Mărgineanu-Cârstoiu (1-3);

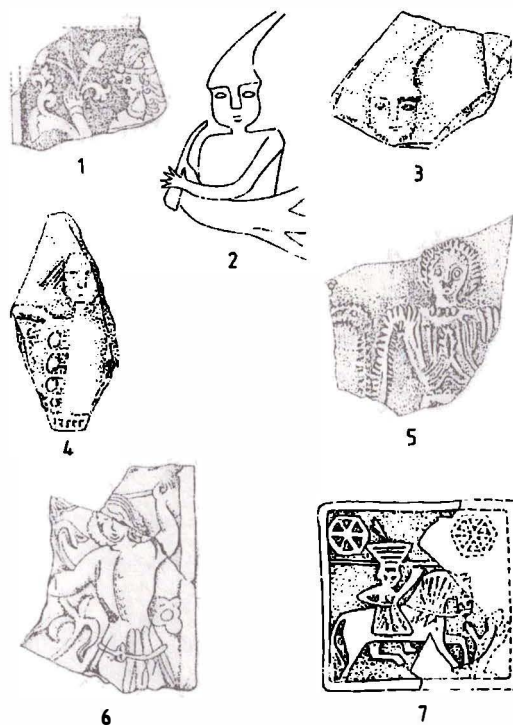

Fig.2 Fragmente de cahle descoperite la Suceava (1, 5, 6), după R. Popa, M. Mărgineanu Cârstoiu (1), Borniș, după R. Popovici (2, 3, 4) și la Cetatea Sorocea, după Gh. Cebotarenco (7);

1

2

3

4

Fig.3 Cahle descoperite la Suceava (1, 4), după E.I. Emandi (1) și la Baia, după L. Bătrîna și A. Bătrîna (2, 3);

1

2

3

4

Fig.4 Cahle descoperite la Suceava, după R. Gassauer (1) și R. Popa, M. Mărgineanu-Cârstoiu (4), Vaslui, după R. Popescu (2) și Baia, după L. Bătrîna și A. Bătrîna (3).

1

2

3

4

Fig.5 - Cahle descoperite la Suceava (1, 3), după R. Popa, M. Mărgineanu-Cârstoiu (1), Iași, după Eug. Neamțu (2) și Bacău, după Al. Artimon (4).

1

2

3

4

Fig.6 Cahle descoperite la Suceava (1), Hârlău, după B. Slătineanu (2) și Baia, după L. Bătrîna și A. Bătrîna (3, 4).

1

2

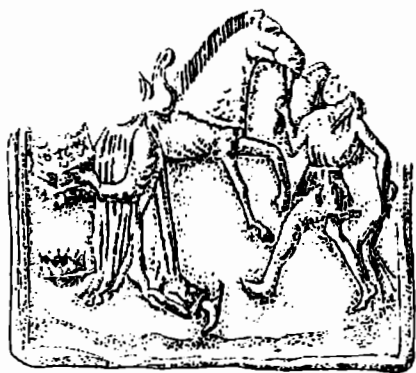

3

4

Fig.7 Cahle descoperite la Baia, după L. Bătrîna și A. Bătrîna (1-4).

1

2

3

4

Fig.8 - Cahlă fragmentară descoperită la Suceava, după M. Nicorescu (1), cahlă descoperite la Spătărești, după L. Bătrîna, O. Monoranu, A. Bătrîna (2), Iași, după N.N. Pușcașu, V.M. Pușcașu (3) și Drăgoiești, după R. Gassauer (4).

1

2

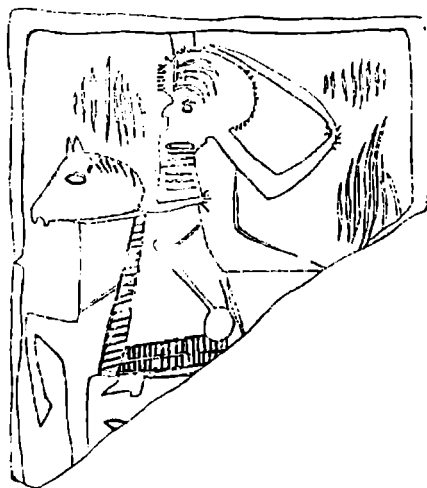

3

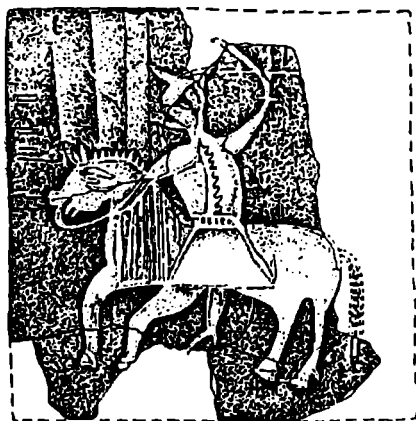

4

Fig.9 Cahle descoperite la Iași, după N.N. Pușcașu, V.M. Pușcașu (1), Suceava (2) și Baia, după Eug. Neamțu, V. Neamțu, S. Cheptea (3, 4).

1

2

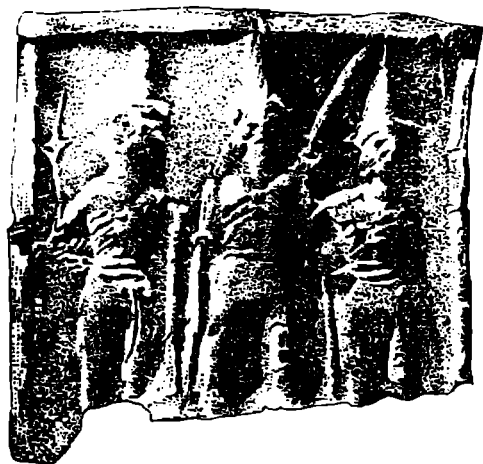

3

4

Fig.10 Cahle descoperite la Tg. Trotuș, după Al. Artimon (1, 3), Mănăstirea Căpriana, după Gh. Postică, N. Constantinescu (2) și Suceava, după R. Gassauer (4).

1

2

Fig.11 Cahle descoperite la Iași, după N.N. Pușcașu, V.M. Pușcașu (1, 2).

EXPLICATIONS DES FIGURES

- Fig. 1 Carreaux de poêle découverts à Suceava, d'après R. Popa, M. Mărgineanu – Cârstoiu (1-3).
- Fig. 2 Fragments de carreaux de poêle découverts à Suceava (1,5,6), d'après R. Popa, M. Mărgineanu – Cârstoiu (1), à Borniș, d'après R. Popovici (2,3,4), à citadelle de Soroca, d'après Gh. Cebotarenco (7).
- Fig. 3 Carreaux de poêle découverts à Suceava (1,4), d'après E.I. Emandi (1) et à Baia, d'après L. Bătrîna, A. Bătrîna (2,3).
- Fig. 4 Carreaux de poêle découverts à Suceava, d'après R. Gassauer (1), R. Popa, M. Mărgineanu – Cârstoiu (4), à Vaslui, d'après R. Popescu (2) et à Baia, d'après L. Bătrîna, A. Bătrîna (3).
- Fig. 5 Carreaux de poêle découverts à Suceava (1,3), d'après R. Popa, M. Mărgineanu – Cârstoiu (1), à Iași, d'après Eug. Neamțu (2) et à Bacău, d'après Al. Artimon (4).
- Fig. 6 Carreaux de poêle découverts à Suceava (1), à Hârlău, d'après B. Slătineanu (2) et à Baia, d'après L. Bătrîna, A. Bătrîna (3,4).
- Fig. 7 Carreaux de poêle découverts à Baia, d'après L. Bătrîna, A. Bătrîna (1-4).
- Fig. 8 Fragment de carreaux de poêle découvert à Suceava, d'après M. Nicorescu (1); carreaux de poêle découverts à Spătărești, d'après L. Bătrîna, O. Monoranu, A. Bătrîna (2), à Iași, d'après N.N. Pușcașu, V.M. Pușcașu (3) et à Drăgoiești, d'après R. Gassauer (4).
- Fig. 9 Carreaux de poêle découverts à Iași, d'après N.N. Pușcașu, V.M. Pușcașu (1) à Suceava (2) et Baia, d'après Eug. Neamțu, V. Neamțu, S. Cheptea (3,4).
- Fig. 10 Carreaux de poêle découverts à Tg. Trotuș, d'après Al. Artimon (1,3), à Monastère Căpriană, d'après Gh. Postică, N. Constantinescu (2) et à Suceava, d'après R. Gassauer (4).
- Fig. 11 Carreaux de poêle découverts à Iași, d'après N.N. Pușcașu, V.M. Pușcașu (1,2).

Éléments vestimentaires représentés sur des carreaux de poêle médiévaux de Moldavie - Résumé -

L'étude des pièces vestimentaires des Pays Roumains, a de multiples sources, partant des témoignages documentaires et des représentations de la peinture murale jusqu'aux fragments de costumes découverts pendant les recherches archéologiques.

Les éléments vestimentaires apparaissent aussi sur des carreaux de poêle avec une ornementation variée; les protagonistes des scènes représentées sont des animaux fantastiques, des écuyers et des pages, des chevaliers, des chasseurs avec des faucons, des danseurs, ainsi que des personnages qui tiennent de l'histoire sacrée: le roi-prophète David, Jésus-Christ, La Vierge Maria, l'archange Gabriel, les Rois-mages, les apôtres Pierre et Paul, les saints Georges et Ladislav.

Les éléments de costume rencontrés sur les carreaux de poêle sont divers et en même temps complexes; ils évoluent des chapeaux de formes variées, ayant la calotte arrondie (fig. 1/1,3; 2/1; 3/3) ou aiguïlée (fig. 2/2,3; 3/1; 11/1), même d'un turban (fig. 1/2) ou d'une toque (fig. 10/1), jusqu'à une tenue complète, masculine ou féminine, achevée grâce aux accessoires comme les boutons ou les ceintures.

Les personnages masculins figurés sur les carreaux de poêle du XV-e siècle et dès le début du siècle suivant ont été représentés revêtis de tuniques courtes, simples (fig. 3/2,3; 4/3) ou terminées en nombreuses pliures (fig. 1/2; 2/6; 4/1,2,4; 6/1) et serrées sur la taille à l'aide d'une ceinture, des chausses et chaussures à bout aigu, les ainsi-nommées *solerets à la Poulaine*. On peut apercevoir sur les carreaux de poêle du XVI-e et XVII-e siècles des personnages vêtus de vêtements simples (fig. 2/7) ou bordées de fourrure, mais aussi de tuniques décorées de passementerie (fig. 10/2,3).

Les vêtements féminins sont moins diversifiés; il s'agit de longues robes, amples, ayant plusieurs plis, resserrées sur la taille à l'aide d'une ceinture simple (fig. 4/1,4) ou composée de plaquettes rectangulaires (fig. 4/2).

Les personnages sacrés apparaissent, à leur tour, vêtus conformément à la mentalité moyenâgeuse occidentale; ils sont considérés contemporains aux exécutants des carreaux de poêle et en conséquences, ils sont habillés avec des tuniques aux plis drus, des manteaux amples, des *solerets à la Poulaine* ou des robes très plissées (fig. 8/1-4; 9/1-4).

La grande majorité des vêtements représentés sur les carreaux découverts en Moldavie sont d'origine européenne, inspirés de la mode gothique-bourguignonne, un véritable courant international dans l'évolution du costume européen.

Selon notre avis, les éléments de costume figurés sur les carreaux de poêle découverts en Moldavie constituent un argument soutenant l'hypothèse que, le long du XV-e siècle sur le territoire qui se trouve à l'Est des Carpates, au moins une partie de la population, et surtout celle urbaine, portait des vêtements taillés selon la mode occidentale. Mais, on doit mentionner, aussi, un aspect lié aux éléments de costume figurés sur les carreaux; il s'agit des informations sur l'origine de l'artisan ou des artisans qui ont créé les modèles et les patrons pour les carreaux de poêle respectifs, qui, certainement, étaient originaires de l'espace central-européen.

INVESTIGAȚIILE ARHEOLOGICE SISTEMATICE DE LA "CURȚILE DOMNEȘTI" - VASLUI DIN ANII 1998-2002

prof. dr. MIRCEA D. MATEI,
cercet. șt. COSTICĂ ASĂVOAIE,
arhitect GHEORGHE SION,
LAURENȚIU CHIRIAC,
VERONICA PREDOI,
VITALIE JOSANU

1. Prezentarea sitului arheologic:

Târgul medieval **VASLUI** s-a întemeiat pe locul unei mai vechi așezări, întrucât săpăturile arheologice din 1942 și din anii 1958-1959 au dat la iveală obiecte din paleolitic și din neolitic, din perioadele Hallstatt și La Tène, precum și morminte de înhumare din epoca migrației popoarelor.¹ Însă, prima mențiune documentară internă despre acest oraș datează din 1423, când - într-un document emis de cancelaria lui Alexandru cel Bun - este amintit, ca martor în divanul domnesc, un "pan Șerbea ot Vasluia".² Totuși, cea mai importantă mențiune despre acest târg este în scrisoarea din 1435, prin care Iliș-vodă (fiul lui Alexandru cel Bun) anunța pe regele Poloniei că s-a împăcat cu fratele său, Ștefan-voievod, dându-i acestuia să stăpânească, între altele, "orașul Vaslui și ocolul ce ascultă de acest oraș".³ Într-adevăr, multe din documentele comune ale celor doi frați sunt date din acest târg.

Astfel, din felul cum era menționat în 1435, alături de alte centre vechi ale țării, ca Bârladul și Chilia, apoi din împrejurarea că, în 1491, Ștefan cel Mare întărea orașenilor "obiceiul cel vechi" ca să nu plătească, în cuprinsul târgului, nici un fel de vamă pentru mărfurile aduse acolo spre vânzare (cu excepția carelor de pește!), Vasluiul apărea ca unul din orașele vechi ale Moldovei. Chiar dacă nu figura ca punct vamal în privilegiul comercial din 1408 acordat liovenilor, va avea însă această calitate la reînnoirea din 1460, când se prevedea ca negustorii din Liov - care duceau postavuri în Țara Românească - să plătească, în afară de vama principală din Suceava (trei groși de grivnă), și câte doi zloți de car în orașele principale prin care treceau, printre care e amintit și Vasluiul.⁴ De asemenea, acest târg era locul unde se plătea vama internă pentru peștele adus cu carele de la Dunăre sau Nistru.

Faptul că Vasluiul se afla la întretărirea unor importante drumuri comerciale - cum ar fi drumul internațional care lega orașele galițiene (Cracovia și Lembergul) de cetățile Chilia și Cetatea Albă, iar de aici până la Marea Neagră - și faptul că era situat la confluența râului Bârlad cu Vasluietul și cu Racova, i-a determinat pe cei doi fii ai lui Alexandru cel Bun să aleagă acest târg drept loc de reședință domnească și chiar capitala Moldovei Meridionale, dar și să-l considere un important punct de vamă și un centru comercial strategic. Vasluiul oferea și un cadru natural propice de dezvoltare

urbană, mai ales că vatra târgului era amplasată pe terasele înalte ale Dealului Morii - constituind, astfel, o adevărată barieră naturală în fața atacurilor din exterior.

În atari condiții, în 1435, în timpul lui Ștefan al II-lea (fiul lui Alexandru cel Bun), se construiește aici o **Curte domnească**. Totuși, există și ideea - pertinentă, de altfel - că această *Curte* ar fi putut fi construită încă din timpul lui Alexandru cel Bun sau chiar de dinaintea domniei acestuia.⁵ Cert este faptul că locul denumit, în mod tradițional, de către localnici drept "Curțile Domnești" se află în imediata vecinătate sudică a actualei **biserici "Sf. Ioan Botezătorul" din Vaslui**, cunoscute fiind în acest amplasament încă din vremea lui Vasile Lupu (e voba de anii 1635 și 1646).⁶

Despre existența și importanța "Curților Domnești" din Vaslui s-a știut dintotdeauna, fapt pentru care punerea lor în valoare s-a încercat, de către Primăria Vaslui, încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Primul sondaj arheologic a fost făcut de către asistentul universitar D. Constantinescu de la Institutul de Istorie "A.D. Xenopol" din Iași, în 1942, dar rezultatele acestuia au rămas nepublicate. Abia în anii 1958-1959, cu ocazia lucrărilor de amenajare a terasei pe care s-a construit stadionul orașenesc, s-au desfășurat primele cercetări arheologice cu caracter sistematic. Aceste investigații arheologice au continuat, cu câteva întreruperi, și în anii 1976-1982. Toate aceste săpături arheologice au fost coordonate științific de către Institutul de Arheologie din București, în colaborare cu alte instituții de profil, iar colectivul de cercetare a fost condus, ani în șir, de către regretatul *prof. univ. dr. Alexandru Andronic*. El a fost ajutat, în timp, de merituoși colaboratori, cum ar fi: *Rica Popescu, Florentina Banu, Ionel Bauman, Ruxandra Maxim-Alaiba, Magda Istrati, Tamilia Marin* etc.⁷ Trebuie spus și faptul că, din 1976, aceste lucrări s-au desfășurat și sub egida Muzeului Județean "Ștefan cel Mare" Vaslui.

Principalele descoperiri arheologice de la "Curțile Domnești" din Vaslui, în **perioada 1958-1959 și 1976-1982**, au fost:

fragmente ceramice din epoca neo-eneolitică, din perioadele Hallstatt și La Tène, dar și unele morminte de înhumatie din perioada migrației popoarelor;

- fragmente de cahle de sobă, smălțuite și specifice reședințelor domnești din vremea lui Ștefan cel Mare, precum și diferite obiecte din secolele XV-XIX;

- două monede din aramă, anepigrafe, de la Alexandru cel Bun (provenind, probabil, dintr-un mormânt din prima jumătate a secolului al XV-lea) și fragmente de vase de uz comun, precum și o serie de cahle din pastă roșie (smălțuite și nesmălțuite, cu ornamente geometrice și zoomorfe, în tehnica traforului);

o importantă construcție patrulateră din piatră (denumită de către Al. Andronic drept locuința domnească *L. 10*), un nivel de locuire și un pavaj din pietre de râu (ce suprapune humusul medieval), precum și alte fragmente de zid - toate datate în secolul al XV-lea;

- o monedă de argint de la Vladislav al II-lea al Ungariei (emisă după 1490), dar și numeroase obiecte de podoabă (cercei, inele, cruciulițe etc.) din secolul al XV-lea;

- un cuptor de ars piatra de var din prima jumătate a secolului al XVI-lea (în interiorul căruia erau fragmente de butoni triunghiulari din pastă roșie cu smălț verde

sau galben-auriu și fragmente de cărămidă smălțuită - folosită la decorul exterior al bisericii ștefanieni din 1490);

- numeroase fragmente de pictură murală (provenind de la biserica amintită deja) ;
- diferite complexe și obiecte din secolele XVII-XIX: fragmente de sticlă, un nivel de locuire din secolul al XVIII-lea, resturi de vase de lux etc.
- resturile unei construcții din piatră (denumită *L. 9*) , demantelată aproape în întregime .

Toate aceste descoperiri arheologice au fost publicate⁸ și ele se constituie într-un important tezaur de cunoștințe pentru analiza evoluției "Curților Domnești" ale Vasluiului, așa încât oricine dorește să cerceteze acest sit arheologic nu poate să nu țină cont de această efervescentă muncă a colectivului coordonat de Alexandru Andronic.

După o perioadă mai puțin fastă pentru "Curțile Domnești" de la Vaslui - care a urmat etapelor consistente de cercetare amintite, începând cu anul 1998 s-au reluat investigațiile arheologice la acest important obiectiv. Lăudabila inițiativă a reluării săpăturilor arheologice a aparținut *prof. Ioan Mancaș* - directorul Muzeului Județean "Ștefan cel Mare" din Vaslui, el beneficiind de susținerea morală a *prof. univ. dr. Mircea D. Matei*, dar și de susținerea materială a Primăriei Vaslui. Colectivul de cercetare arheologică care s-a constituit cu această ocazie îl are ca responsabil științific de șantier pe *cercet. șt. Costică Asăvoaie* de la Institutul de Arheologie din Iași, el fiind ajutat de: *prof. univ. dr. Mircea D. Matei* de la Universitatea "Valahia" din Târgoviște, consultant științific; *arhitect Gheorghe Sion* de la Institutul Național al Monumentelor Istorice, șef proiect de restaurare; *arheolog Laurențiu Chiriac* de la Muzeul Județean Vaslui, responsabil sector B; *arheolog Veronica Predoi* de la Muzeul Județean Teleorman, responsabil sector D; *arheolog Vitalie Josanu* de la Complexul Muzeal Neamț. De asemenea, este important de precizat faptul că la aceste investigații arheologice au participat o serie de studenți-practicanți de la Facultățile de Istorie din Iași, Târgoviște, București, Galați și Suceava, fapt pentru care a fost creată, în paralel cu cercetarea arheologică, **Școala de Arheologie Medievală Românească de la Vaslui**, în cadrul căreia studenții au învățat și noțiuni teoretice referitoare la problematica Curților domnești din Moldova medievală.

Actualmente, "**Curțile Domnești**" de la Vaslui se află amplasate pe strada Ștefan cel Mare, nr. 56 A, din orașul cu același nume, fiind situate în imediata vecinătate sudică a actualei Biserici "**Sf. Ioan Botezătorul**". Datorită neprotejării și neamenajării lor, devenind, în timp, drept loc de deversare a resturilor menajere provenite de la locuitorii clădirilor din jur, "Curțile Domnești" se află într-o vizibilă stare de degradare continuă, fapt pentru care este necesară luarea unor măsuri importante pentru protejarea și conservarea lor. Acest sit arheologic are codul RAN 161954.01 și reprezintă un complex arheologic de tip reședință domnească (datând din sec. al XV-lea și până în sec. al XIX-lea).

Importanța acestui sit este dată de faptul că tocmai clarificarea problemelor legate de această Curte domnească poate contribui la lămurirea multor aspecte controversate din istoriografia noastră, cum ar fi: diferențierea dintre o Curte

domnească și o reședință voievodală, rolul Vasluiului în Evul Mediu moldav, precum și importanța acestor curți domnești în cadrul sistemului militar defensiv al Țărilor Române etc.

2. Obiectivele cercetării arheologice:

Cercetarea arheologică de la "**Curțile Domnești**" din Vaslui a fost extinsă din 1998 și până în anul 2002, fapt pentru care putem spune că la acest sit arheologic s-au avut în vedere mai multe **obiective**:

principalul obiectiv a fost (și rămâne, deocamdată) acela de a stabili stratigrafia generală de pe axele N - S și E - V ale întregului sit arheologic;

- un alt obiectiv important a fost acela de a stabili rolul pe care l-a avut biserica (aflată în

imediată vecinătate) în cadrul complexului medieval "**Curțile Domnești**";

depistarea tuturor complexelor arheologice găsite de colectivul coordonat de Al. Andronic și (re)interpretarea lor;

identificarea, reinventarierea și conservarea-restaurarea tuturor obiectelor arheologice descoperite la "**Curțile Domnești**" Vaslui, atât a celor descoperite în cadrul investigațiilor anterioare, cât și a celor depistate în anii 1998-2002;

un alt obiectiv important a fost și acela de a sesiza limitele spațiale și cele cronologice ale cimitirului bisericii deja menționate;

în sfârșit, dar nu în ultimul rând, un alt obiectiv a fost acela de a marca, conserva, restaura și pune în valoare muzeistică toate elementele de construcție depistate la "**Curțile Domnești**" Vaslui.

3. Rezultatele cercetării și interpretarea lor:

Încă din 1998, odată cu reluarea investigațiilor, s-a considerat, chiar de la început, că punctul "0" al întregului sit arheologic ar trebui să fie decroșul sud-vestic al absidei sudice a actualei biserici "Sf. Ioan Botezătorul". De fapt, s-a plecat de la următoarea supoziție: aceea că biserica ar fi putut fi capela Curții Domnești. Cercetările din teren au confirmat această supoziție, astfel încât acest punct "0" a devenit punctul principal de referință pentru toate săpăturile arheologice efectuate ulterior.

În consecință, s-a început cu trasarea secțiunii S. 1/1998 (cu lățimea de 2 m. și lungimea de 56 m.) - ca o secțiune magistrală, având orientarea N-S. Axul longitudinal al acestei secțiuni a fost tocmai decroșul sud-vestic al absidei sudice a bisericii. *Cele mai importante rezultate* ale investigațiilor de la această secțiune au fost:

- a) Descoperirea - sub fundațiile actualei biserici - a altor două fundații mai vechi. Aceste două fundații se suprapun și ele aparțin unor construcții ecleziastice mai vechi: prima fundație aparține unci **biserici de plan treflat** (care, spunem noi, ar putea fi o ctitorie din timpul lui Alexandru cel Bun sau din timpul urmașilor săi imediați); cea

de-a doua fundație aparține unei **biserici de plan triconc moldovenesc** (atribuită, în mod firesc, perioadei ștefaniene, construită la 1490). Abia peste cele două fundații s-a pus **temelia actualei biserici de la 1820**. Așadar, actuala construcție (aflată "în picioare") nu aparține lui Ștefan cel Mare, ci este mai târzie, chiar dacă pisania reîncastrată în fațada principală este cea originală. Astfel, urmele ctitoriei din 1490 a marelui domn se află sub fundația actualei biserici (construită, așa cum se știe, abia pe la 1820). Totuși, prima fundație, aflată sub cea ștefaniană, poate să aparțină unei ctitorii a lui Alexandru cel Bun sau unei ctitorii a fiilor acestuia.⁹ Oricum, întrucât nu s-au găsit elemente certe de datare, această problemă rămâne deschisă, urmând ca cercetările ulterioare din interiorul actualei biserici să o clarifice.

b) Descoperirea **cimitirului medieval târziu** generat de existența bisericii, în relația sa de delimitare sudică și cronologică față de Curtea Domnească propriu-zisă. Astfel, s-a constatat că această necropolă este mai târzie, datând cel mai devreme de la *mijlocul secolului al XVI-lea* (pe baza unor elemente certe de datare: monede și fragmente ceramice).

Tot în 1998, concomitent cu *S. I*, s-au trasat alte două secțiuni magistrale (*S. II/1998* și *S. III/1998*), paralele cu prima și având același scop de a stabili stratigrafia generală a sitului arheologic. Cele două secțiuni amintite au confirmat rezultatele primei magistrale: existența a două fundații mai vechi sub temelia actualei biserici, existența unui cimitir medieval târziu, dar, mai ales, bulversarea straturilor arheologice care ar fi putut să ne lămurească în privința etapelor de construcție, de reconstrucție sau chiar de demantelare. De aici și imposibilitatea noastră, pentru moment, de a stabili exact stratigrafia generală pe axa N-S. Secțiunea *S. II* a fost trasată cu aceleași dimensiuni ca *S. I*, dar având ca ax longitudinal tocmai muchia care delimitează fațada vestică a bisericii de cea sudică. Având aceleași dimensiuni, *S. III* a fost executată la egală distanță între primele două magistrale, dar cu axul longitudinal fixat pe linia care delimitează naosul de pronaos. Toate cele trei magistrale începute în 1998 au fost cercetate (din păcate, parțial) și în anii 1999-2002, fiind extinse și numerotate ca atare. Aceste prelungiri au dat, în general, aceleași rezultate pe care le-am amintit mai sus.

În campania anului 2000, continuându-se extinderea săpăturilor arheologice pe direcția N-S, s-a observat clar că limita sudică a cimitirului menționat deja a existat dintru început pe aliniamentul care delimitează actuala proprietate a bisericii "Sf. Ioan Botezătorul" de locul unde au existat construcțiile Curții domnești propriu-zise. Acest lucru sugerează faptul că necropola bisericii este mai târzie și aparține fazei în care deja **biserica nu mai era capela Curții domnești, ci devenise una orășenească**. De aici și ideea noastră că cimitirul apare abia după încetarea funcționalității reședinței domnești propriu-zise (adică, după jumătatea secolului al XVI-lea). Chiar dacă prima monedă descoperită în cimitir datează din 1535 (e vorba de un dublu gros), totuși trebuie spus faptul că durată de circulație a acestui tip de monedă nu este cert cunoscută, așa încât aserțiunea noastră poate fi menținută. De fapt, dacă avem în vedere și imperativul Porții otomane adresat lui Alexandru Lăpușeanu - acela de "a dezafecta" cetățile și fortificațiile de apărare ale Moldovei, atunci putem corela încetarea funcționalității Curții domnești de la Vaslui cu acest

eveniment major. În consecință, tot de la mijlocul secolului al XVI-lea, *capela de Curte* este adaptată necesităților mai mari de cult și, astfel, devine o *biserică a tuturor orășenilor*. În același timp, această reședință domnească de la Vaslui a mai continuat să existe o vreme.¹⁰

Din păcate, în ceea ce privește stabilirea stratigrafiei generale pe axa N-S, nici în campania anului 2000 nu s-a reușit acest lucru, datorită atât intervențiilor moderne care au afectat terenul, cât și a resturilor de zid din aceeași perioadă. De asemenea, s-a încercat și finalizarea secțiunilor magistrale începute în 1998 și continuate în 1999, dar abia în anii următori au putut fi cercetate exhaustiv.

Paralel cu investigațiile arheologice din zona bisericii și din cea a cimitirului, încă din 1998, s-a trecut și la redescoperirea vechilor complexe arheologice cercetate de colectivul coordonat de Alexandru Andronic. Astfel, am reperat fundațiile construcției denumită *L. 10* (de către Al. Andronic)¹¹, dar se pare că ele nu constituie întreaga locuință domnească, ci - mai degrabă - doar a unei aripi din această clădire. Și această problemă am elucidat-o în cadrul următoarelor campanii de săpături arheologice. În anii 1999-2002 am executat alte două secțiuni, orientate E-V, de mici dimensiuni (2 x 8 m.), dar care nu au dat nici un rezultat. În aceeași ani, am deschis o a treia secțiune, orientată tot E-V, de aceleași dimensiuni, dar prevăzută cu martori intermediari. Această secțiune ne-a permis să identificăm un nivel de demantelare (datând din secolul al XVII-lea). Concomitent, am descoperit și un nivel de călcare (tot din secolul al XVII-lea) - aflat în partea vestică a construcției denumită *L. 10*.

Cercetările arheologice din anii 2001-2002 au constatat și în prelungirea secțiunilor magistrale *S. I/2000* și *S. II/2000*, cu scopul de a completa imaginea stratigrafică generală a întregului sit arheologic. Pe parcursul acestor săpături, s-a confirmat ipoteza emisă anterior - conform căreia cimitirul generat în jurul actualei Biserici "Sf. Ioan Botezătorul" din Vaslui este o necropolă târzie față de ultimul moment de funcționare a Curții domnești propriu-zise și datează abia din a doua jumătate a secolului al XVI-lea.

Cele mai semnificative rezultate ale săpăturilor arheologice efectuate în anii 2001-2002 și finanțate de către Ministerul Culturii și Cultelor au constatat în descoperirea unor ziduri ce provin de la mai multe construcții de suprafață și care formau în trecut aripa estică a unei **posibile amenajări cu caracter aulic** din cadrul Curții domnești. Aceste ziduri au fost descoperite la o adâncime de -1,55 m. față de actualul nivel de călcare, au o orientare SV-NE și au o grosime de 1,2 m.

Pentru a urmări traseul acestor ziduri, s-a mai trasat o altă casetă *C. I/2001*, la o distanță de 1 m. spre est față de *S. I/2001*, în care au fost surprinse colțurile dinspre N-E ale zidurilor descrise mai sus. Mai mult decât atât, aceste colțuri de zidărie sunt și ele puternic demantelate și suprapuse de construcții moderne. Tot spre est, dar la o distanță de 4 m. față de secțiunea inițială *S. I/2000*, a fost trasată o altă secțiune *S. IV/2001*, cu scopul de a descoperi zidurile de pe latura estică a clădirilor de suprafață mai sus amintite. Și aceste ziduri au aceeași grosime, sunt puternic demantelate și sunt, de asemenea, suprapuse de construcții moderne. O importanță deosebită o reprezintă faptul că și ruinele cunoscute până acum (descoperite în anii 1976-1979 de

către colectivul coordonat de profesorul Al. Andronic) fac parte din aceeași aripă estică a "Curților Domnești". De asemenea, trebuie spus faptul că toate aceste ziduri ce provin de la vechiul edificiu aulic sunt demantelate sistematic și suprapuse de alte construcții moderne, dar totuși urmele lor sunt evidente și ne îndreptățesc să emitem ipoteza că această Curte Domnească a funcționat începând cu un moment plasat undeva cu mult înainte de epoca lui Ștefan cel Mare.

Ca o primă concluzie, putem spune că, din punct de vedere stratigrafic, săpăturile arheologice de până acum au evidențiat existența a cel puțin **3 etape** o primă etapă datează din *prima jumătate a secolului al XV-lea*, următoarea etapă coincide cu *epoca lui Ștefan cel Mare*, iar a treia etapă datează cel mai devreme de la *mijlocul secolului al XVI-lea*. Dacă avem în vedere și situația de la **Biserica "Sf. Ioan Botezătorul"** din apropiere (cu aceeași evoluție în **3 etape**), se poate ajunge la concluzia că întregul complex unitar al "Curților Domnești" din Vaslui (adică, *Curtea domnească propriu-zisă și Biserica*) datează dintr-o perioadă cel mult contemporană primei părți a domniei lui Alexandru cel Bun (1400-1432).

Din punct de vedere planimetric, situația de la "Curțile Domnești" din Vaslui s-a modificat, ca interpretare, în urma săpăturilor arheologice din anii 2001-2002. Ea arată deja faptul că cele cunoscute până acum reprezintă doar elemente de substrucție ale unei construcții care are un plan ce poate fi asemuit cu cel al unui **palat cu două laturi** - unite între ele printr-un corp de clădiri de suprafață. Între cele două aripi se profilează existența unei **Curți de reprezentare**, sub forma amenajărilor întâlnite la marile Curți ale seniorilor europeni ai Evului Mediu Occidental*. De altfel, această ipoteză nu o mai regăsim printre observațiile istoriografice făcute până în prezent de către cercetătorii români care s-au ocupat de problematica Curților Domnești de la noi (e vorba de Mircea D. Matei, Emil Iamandi, Nicușor Constantinescu, Gheorghe Cantacuzino etc.).

În ceea ce privește evoluția **construcției cu caracter aulic** din cadrul sitului arheologic "Curțile Domnești" de la Vaslui, se mai poate afirma faptul că elementele de arhitectură care s-au mai păstrat până acum nu pot constitui dovezi peremptorii pentru a fi susținută ideea că ele ar aparține unei epoci mai vechi decât prima jumătate a secolului al XVII-lea. Aceasta nu înseamnă că obiectivul arheologic cercetat își pierde din importanța sa, datorită elementelor moderne care îl suprapun. Mai degrabă, urmează ca cercetările ulterioare să clarifice întreaga evoluție arhitecturală a construcțiilor de la "Curțile Domnești" din Vaslui.

4. Scurtă descriere a descoperirilor arheologice:

În cadrul celor cinci campanii de săpături arheologice (1998-2002), s-au descoperit o serie diversificată de obiecte - cele mai multe aparținând creștinilor înmormântați în cimitirul bisericii. Astfel, pe parcursul celor cinci ani, am identificat 102 morminte care aparțineau, în general, oamenilor de rând din târgul Vaslui. Toate aceste morminte au avut un inventar relativ sărăcăcios, iar orientarea morților era evident creștinească. Ele au fost descoperite la o adâncime minimă de -1,5 m. (față de actualul nivel de călcare) și la o adâncime maximă de -3 m. (față de actualul nivel de

călcare). Aparțineau atât femeilor și copiilor (cu vârste cuprinse între 5-15 ani pentru copii și 18-70 ani pentru femei), cât și bărbaților (cu vârste cuprinse între 18-70 ani). În secțiunea *S. I/1998*, în carourile 1-4, s-au găsit și morminte care aparținuseră preoților bisericii "Sf. Ioan Botezătorul" (cinci morminte), dar și unor importante persoane ale orașului (patru morminte). La fel, în secțiunile *S. II/1998* și *S. III/1998*, tot în primele carouri, am reperat alte opt morminte ale preoților și demnitarilor orașului. Firesc, ele aveau un inventar ceva mai bogat și mai diversificat.

În schimb, inventarul relativ sărăcăcios al mormintelor ce aparținuseră locuitorilor de rând cuprindea: circa 150 de monede (datele între anii 1535-1938); circa 30 de obiecte de podoabă din secolele XVI-XX (mărgel, cercei, inele, pandantivi, lăntișoare, aplice etc.); fragmente textile (provenite de la îmbrăcăminte decedatilor); fragmente ceramice (ceramică de uz casnic, olane, teracotă, cahle, discuri, rozete, plăci, etc) și bucăți de zidărie (provenite, în special, din fazele de construcție și restaurare a bisericii actuale). La fel, inventarul mormintelor preoților și demnitarilor vasluieni cuprindea cam aceleași obiecte, numai că erau mai valoroase și mai multe (raportate la numărul mic de morminte).

Concomitent cu descoperirea obiectelor menționate mai sus, s-au găsit și elemente de construcție provenite atât de la biserică, cât și de la Curtea domnească propriu-zisă. E vorba de fragmentele de stucatură ce aparțin restaurării din perioada interbelică a bisericii, dar și de fragmentele de zid rămase de la casele construite, în secolele XIX-XX, în arealul fostei Curți domnești. De asemenea, nu putem omite descoperirea elementelor de decor de la biserică, amintite deja.

Dintre monedele găsite, rețin atenția - în mod deosebit - dublii groși emiși între anii 1535-1575 și cei emiși între 1635-1654, având o stare de conservare relativ bună. Interesant este faptul că emisiunile monetare de la mijlocul secolului al XVII-lea și, mai ales, cele din secolul al XVIII-lea sunt extrem de rare, iar cele din secolele XIX-XX sunt foarte multe (mai ales cele emise în 1867). Cele mai multe monede sunt cele de circulație curentă, dar câteva dintre ele este posibil să fi fost păstrate în scopul teaurizării lor (ne referim la dublii groși).

Fragmentele textile provin, probabil, de la accesoriile vestimentare (de la brăie, încingători, dantele sau chiar de la o cămașă). Ele sunt din in și bumbac, dar au o frumoasă ornamentație (cu motive populare specifice moldovenești și chiar cu fire din aur și argint). Ele au fost descoperite, cu precădere, în mormintele preoțești și cele ale demnitarilor urbei, dar nu lipsesc nici din mormintele oamenilor de rând. De asemenea, obiectele de podoabă au fost găsite în aceleași morminte în care erau și fragmentele textile, toate fiind bine conservate. Rețin atenția două perechi de cercei și două inele - datând, probabil, din secolele XVI-XVII, frumos lucrate și ornate cu pietre prețioase. În schimb, mărgelile descoperite nu mai prezintă aceeași valoare artistică, fiind lucrate modest și din materiale de slabă calitate.

Ceramica găsită este, în general, cea de uz casnic (străchini, căni, cupe, furfurii etc.), cu o ornamentație săracă și aparținând oamenilor obișnuiți. Această ceramică datează din secolele XV-XVII (mai rară), dar, mai ales, din secolele XVIII-XX (marea majoritate). Fragmentele de olane și teracotă provin de la construcția din

1820 a bisericii "Sf. Ioan Botezătorul", ca și cele din cărămidă inscripționată aparținând mormintelor preoțești din cimitir.

În cadrul campaniilor de săpături din anii 2001-2002 s-a mai descoperit o altă serie de fragmente ceramice din secolele XV-XVII, dar mai ales din secolele XVIII-XIX. Acestea provin, în marea lor majoritate, de la obiectele de uz casnic (oale, străchini, farfurii, olane etc.). S-au găsit și fragmente de zidărie provenite de la fazele de construcție, reconstrucție sau de restaurare ale clădirilor din cadrul "Curților Domnești" de altădată.

De asemenea, tot în cadrul cercetărilor arheologice din anii 2001-2002, au fost găsite și două piese monetare care datează din două etape diferite: prima monedă datează din secolul al XVI-lea și este emisă de Ferdinand de Habsburg, iar cea de a doua este o monedă măruntă otomană din secolul al XIX-lea. Toate aceste obiecte arheologice sunt depozitate la Muzeul Județean "Ștefan cel Mare" din Vaslui, iar marea majoritate dintre ele au fost deja cercetate. Însă, o parte a pieselor (cum ar fi: fragmentele de textile și resturile osteologice) sunt în curs de cercetare, în cadrul unor laboratoare specializate din Iași. Cele mai multe dintre obiectele arheologice au fost supuse deja procesului de restaurare-conservare.

5. Obiectivele cercetărilor arheologice viitoare:

Principalele obiective pe care le are în vedere colectivul de cercetare de la Vaslui sunt următoarele:

- a) continuarea investigațiilor arheologice, cu scopul de a stabili stratigrafia generală a întregului sit, atât pe axa N-S, cât și pe axa E-V;
- b) salvarea, protejarea și conservarea-restaurarea întregului material arheologic care va fi descoperit;
- c) identificarea tuturor elementelor de construcție ale sitului arheologic "Curțile Domnești" (a celor care s-au mai păstrat), precum și stabilirea datelor planimetrice, a repartiției și destinației lor;
- d) stabilirea traseului eventualei incinte de zid a "Curților Domnești"-Vaslui.

6. Propuneri de conservare, restaurare și protejare a sitului arheologic:

Pe viitor, pentru conservarea, protejarea și punerea în valoare (din punct de vedere muzeistic și turistic) a "Curților Domnești" de la Vaslui, colectivul de cercetare arheologică propune următoarele *măsuri*:

- a) obtinerea căii de acces (aleea Ghica-Vodă) care străbate, pe direcția E-V, actualul sit arheologic, precum și îngrădirea zonei acestui sit fie cu panouri din tablă, fie cu gard viu (în scopul delimitării și protecției sale);
- b) marcarea cu dale și tablă ondulată a fiecărui zid care a aparținut complexului medieval "Curțile Domnești", precum și protecția individuală a acestor ziduri;
- c) crearea - în cadrul viitorului **Plan de restaurare-conservare** (ce va fi conceput de firma ABRAL-ART PRODUCT din București) - a unor condiții propice

amenajării unui **parc arheologic**, prevăzut cu spații verzi între zidurile restaurate și supraînălțate, parcuri auto și căi de acces pentru publicul vizitator (în scopul punerii în valoare muzeistică a acestui sit arheologic);

-d) punerea în valoare muzeistică a pietrelor și lespezilor de mormânt (descoperite fie în săpătură arheologică, fie în cadrul construirii sau restaurării bisericii actuale), prin crearea in situ a unui mini-muzeu în aer liber, sub forma unui **lapidarium**;

-e) marcarea, prin dale divers colorate, a principalelor etape de evoluție ale bisericii "Sf. Ioan Botezătorul" din Vaslui: *etapa I* - prima fundație, aparținând unei biserici de plan treflat, *etapa a II-a* - fundația bisericii ștefanieni, de plan triconc și *etapa a III-a* - fundația actualei biserici, construită în secolul al XIX-lea. Considerăm necesar acest lucru, întrucât credem că restaurarea-conservarea și punerea în valoare muzeistică a reședinței domnești propriu-zise și, deopotrivă, a bisericii trebuie să se desfășoare în mod unitar.

7. Cele mai recente referințe bibliografice:

Pentru o mai bună înțelegere a situației de la "Curțile Domnești"-Vaslui, pot fi consultate următoarele materiale scrise:

- Alexandru Andronic, art. *Considerații privind geneza orașelor medievale din Moldova în lumina urbanizării localității Vaslui*, în revista "**Historia Urbana**", nr.1/1994, tomul II, Editura Academiei Române, București, p. 19-22;

Idem, *cap. II Mărturii arheologice și istorice*, în volumul **Cronica Vasluiului. Partea I**, autori: Al. Andronic, Mihai Ciobanu și Petru Nicula, Editura Publirom, Iași, 1999, p. 43-94;

- Al. Andronic și Ioan Olaru, *cap. III - Biserica "Sf. Ioan Botezătorul"*, din același volum **Cronica Vasluiului. Partea I...**, p. 95-134;

Rapoartele arheologice privind cercetarea "Curților Domnești" de la Vaslui, campaniile 1998-2002 (ele au fost publicate în **Cronica cercetărilor arheologice din România**, volume apărute în anii 1999, 2000, 2001 și 2002, sub egida Serviciului Arheologie din cadrul Ministerului Culturii și Cultelor). Autorii celor patru rapoarte arheologice sunt membrii colectivului științific de la "Curțile Domnești"-Vaslui.

NOTE:

1 Al. Andronic, E. Neamțu și Fl. Banu, *Săpăturile de salvare de la Vaslui*, în « MCA », VIII, București, 1962, p. 89-101; Al. Andronic, I. Ioniță și Fl. Banu, *Șantierul arheologic Vaslui*, în *op. cit.*, VIII, 1962, p. 795-802; Al. Andronic, *Mărturii arheologice privind continuitatea de locuire pe meleagurile vasluiene*, în "Acta MM" - Anuarul Muzeului Județean Vaslui, I, Vaslui, 1979, p. 9-18.

2 M. Costăchescu, *Documentele moldovenesti înainte de Ștefan cel Mare*, II, Iași, 1932, p. 680.

3 *Ibidem.*, II, p. 682.

4 I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, II, București, 1913, p. 274-279.

5 Este doar o ipoteză de lucru a colectivului științific de la Vaslui, făcându-se corelația între vechimea primei fundații (aparținând unei biserici de plan treflat) și reședința domnească propriu-zisă.

6 *Documente privind istoria României (DIR). A. Moldova. Veacul al XVII-lea*, vol.II, București, Editura Academiei Române, 1954, p. 263 și p. 278; prin cele două documente emise, Vasile Lupu interzicea luarea de pietre și materiale de construcție de la clădirile aflate în ruină ale fostei Curți domnești de la Vaslui.

7 vezi Al. Andronic, *cap.II-Mărturii arheologice și istorice*, în *Cronica Vasluiului. Partea I*, autori: Al. Andronic, Mihai Ciobanu și Petru Nicula, Iași, Editura Publirom, 1999, p. 43-94.

8 vezi Al. Andronic, Ionel Bauman, Magda Istrate, Ruxandra Maxim-Alaiba, Rica Popescu, *Șantierul arheologic Vaslui. Principalele rezultate ale săpăturilor din anii 1976-1977*, în "Acta MM"- Anuarul Muzeului Județean Vaslui, I, Vaslui, 1979, p. 101-118; de asemenea, vezi Al. Andronic și Rica Popescu, *Principalele rezultate ale cercetărilor arheologice de la Vaslui-Curțile Domnești, din anul 1978*, în *op. cit.*, I, 1979, p.119- 128; vezi și Al. Andronic, *Curtea Domnească de la Vaslui în vremea lui Ștefan cel Mare*, în "MN", VI, București, 1982, p. 153-166; vezi și trimiterea de la nota 7.

9 Este doar o ipoteză de lucru a întregului colectiv de cercetare de la Vaslui, având în vedere forma și amploarea acestei fundații.

10 Este un punct de vedere al colectivului științific, corelat cu fenomenele similare de la celelalte Curți domnești din Moldova, dar și cu informațiile scrise din acea vreme.

11 vezi Al. Andronic și colab., *Șantierul arheologic Vaslui. Principalele rezultate ale săpăturilor din anii 1976-1977 ...*, în revista "Acta MM" ..., p.107.

*Trebuie precizat faptul că această idee reprezintă un punct de vedere al responsabilului de șantier, dar ea nu este altceva decât o simplă ipoteză de lucru care urmează a fi clarificată de rezultatele cercetărilor arheologice viitoare.

THE ARCHEOLOGICAL RESEARCHES ON VASLUI PRINCEALY RESIDENCES BETWEEN 1998-2002

- Summary -

In the Middle Age, VASLUI, from the history and strategical importance, of the city could exist as a *Voievodal Residence*, but not for a long time. That why, iure, in that time, was built a *Princeal Cancelary*. Since 1435, this Cancelary was permanently development.

The *Princeal Residence* was used first by Alexandru cel Bun's sons (Ștefan and Iliaș), then by Alexandru cel Bun himself and later by Ștefan cel Mare.

In the same time, in Medieval Vaslui City has been also built a *Princeal Chearch* by Alexandru cel Bun. Because of historical movements, this *Cearch Voievodal* didn't sunrise. In 1490, Ștefan cel Mare thought that this ruins can be a good plan for a new Chearch. So, he built this new chearch, as a cappela of Princeal Residence and he gone it the nome of "Sf. Ioan Botezătorul".

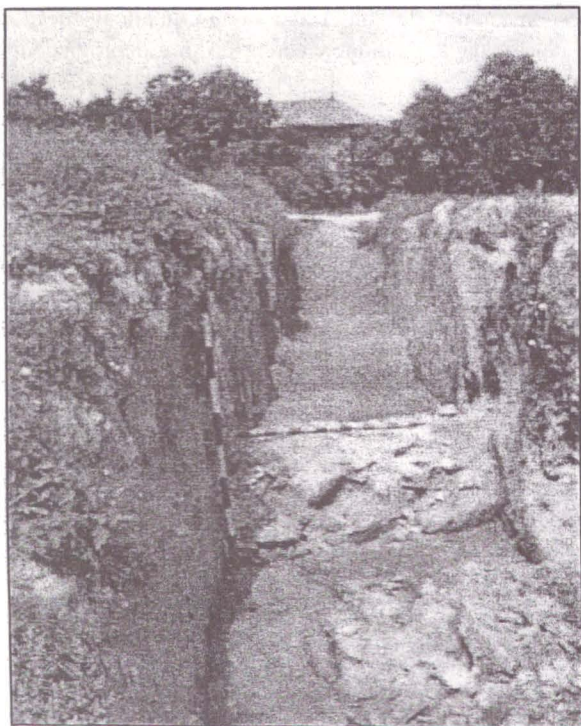
The archeological researches between 1998-2002 has proved the real plan of *Representative Residence*. The archaeologists have the sunrise to see the similitude with the famous Medieval Seniories of West Europe. Those two sides of the building can make us to think to a quadrilater like a real *Voievodal Putace*.

In the end, we can say that this Princeal Residence from Vaslui was, in the past, a large building which has a *personal Chearches*, a *Cancelary*, some *Princial houses* and other auxiliary building. That why, all this can represent the environment for the development of social, political and economic reality.

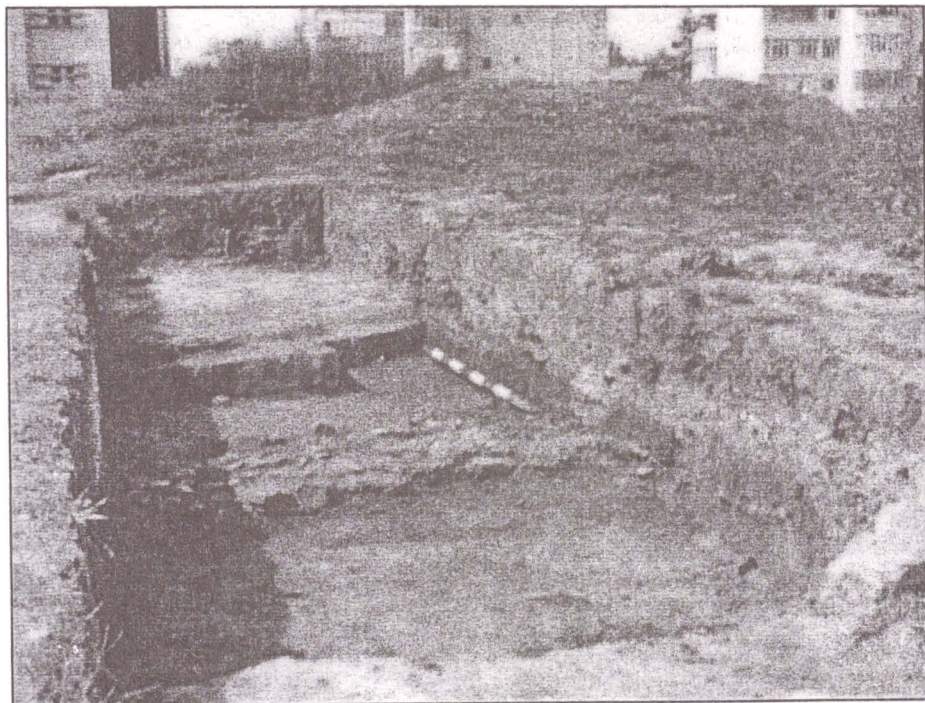

Fig. 1

Fig. 1-36
Imagini de la săpăturile
arheologice de la Șantierul
„Curțile Domnești” – Vaslui
(1998-2002)

Fig. 3

Fig. 4

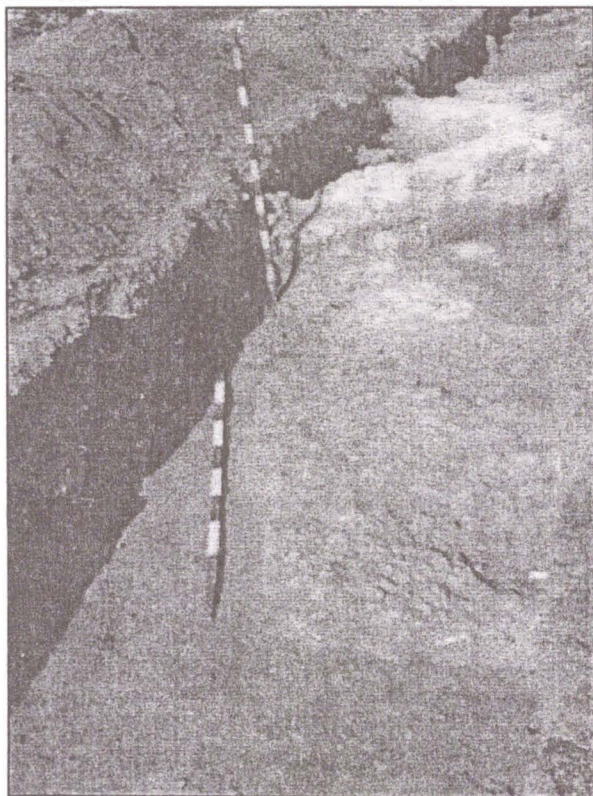

Fig. 5

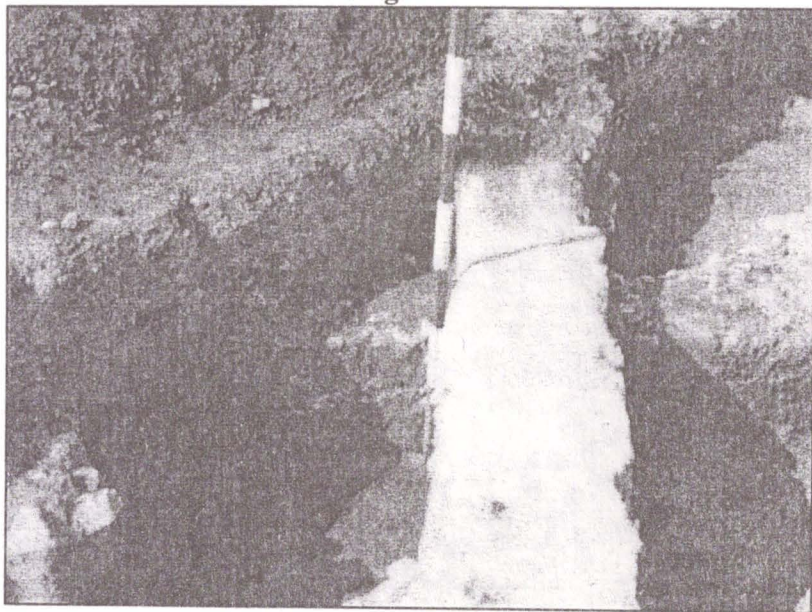

Fig. 6

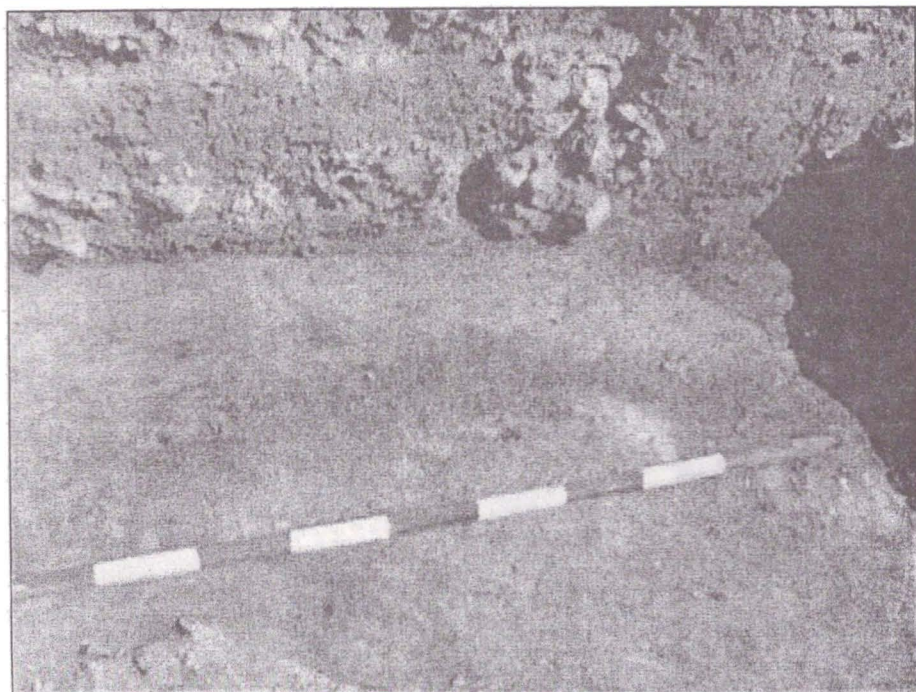
Fig. 7

Fig. 8

Fig. 9

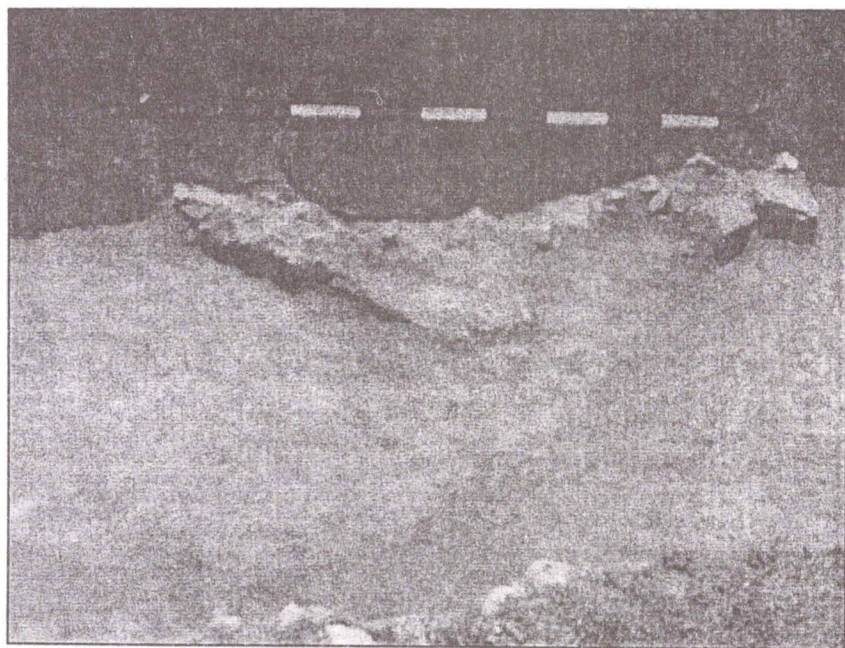

Fig. 10

Fig. 11

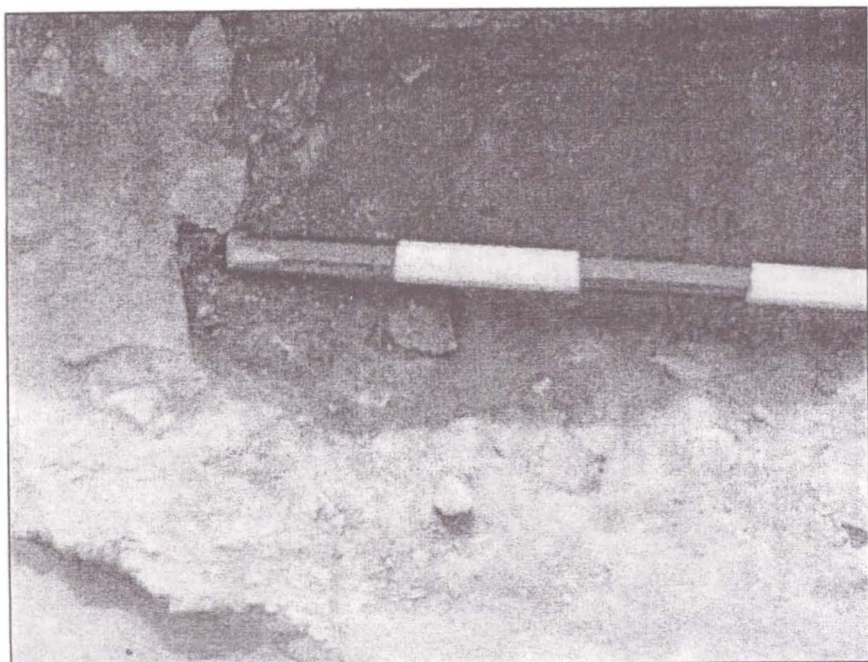

Fig. 12

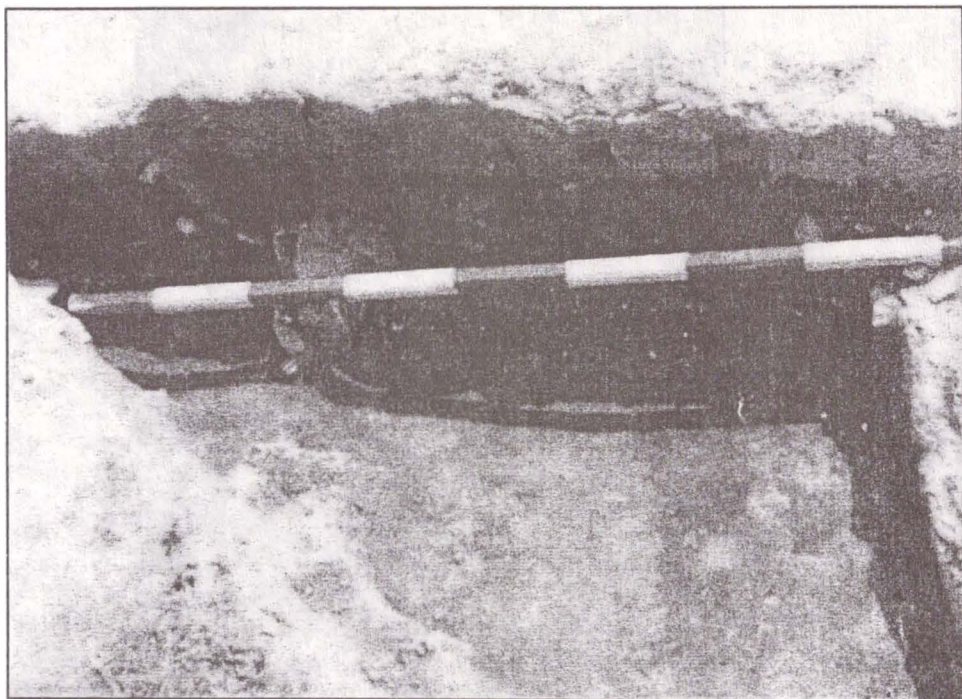

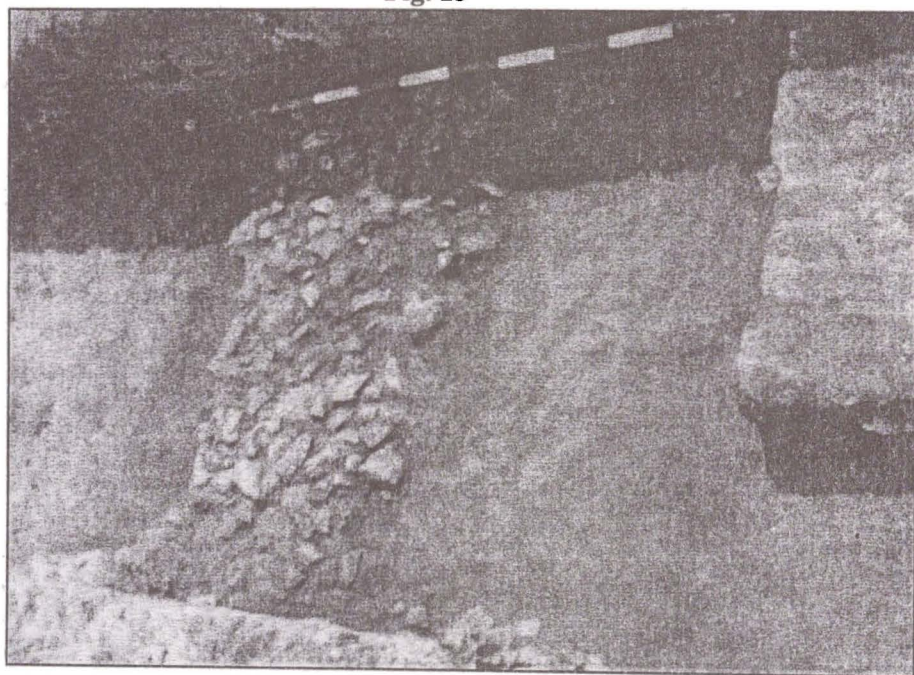
Fig. 13

Fig. 14

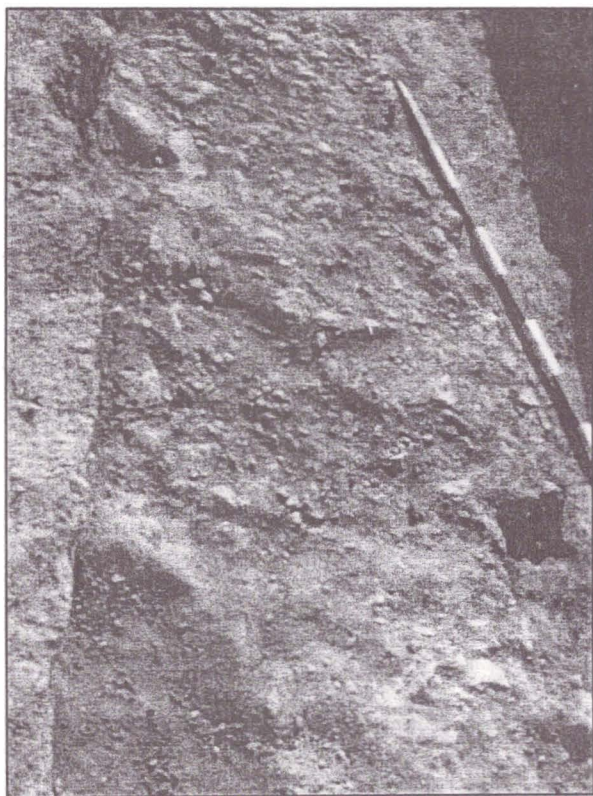

Fig. 15

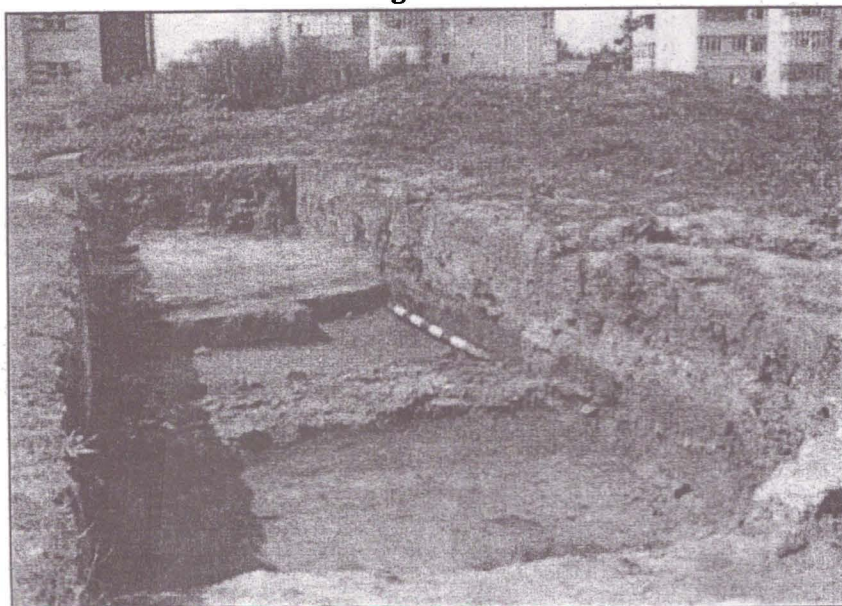

Fig. 16

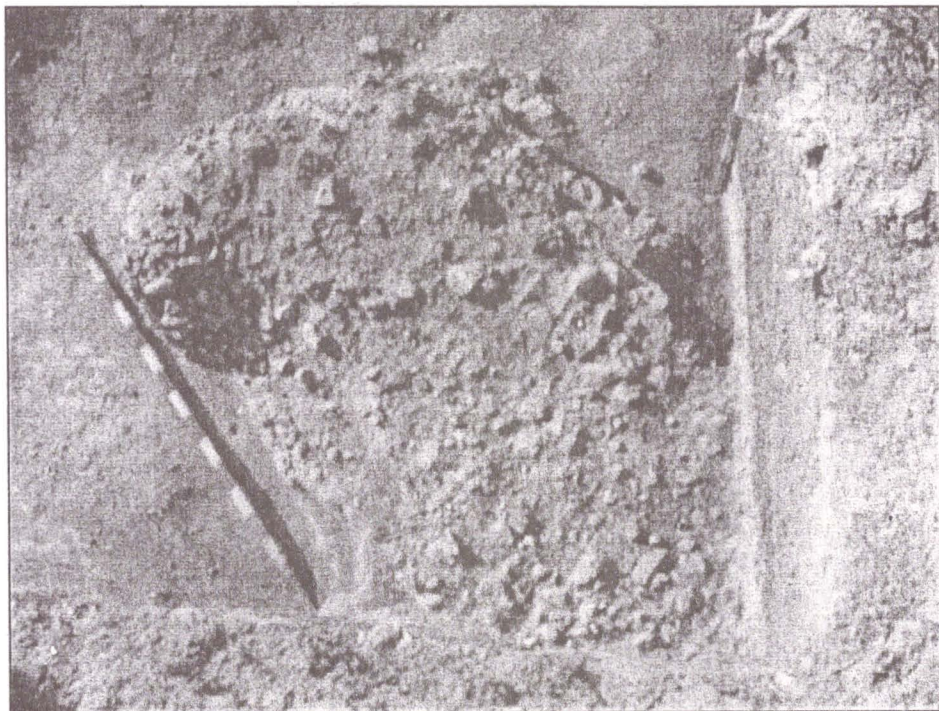

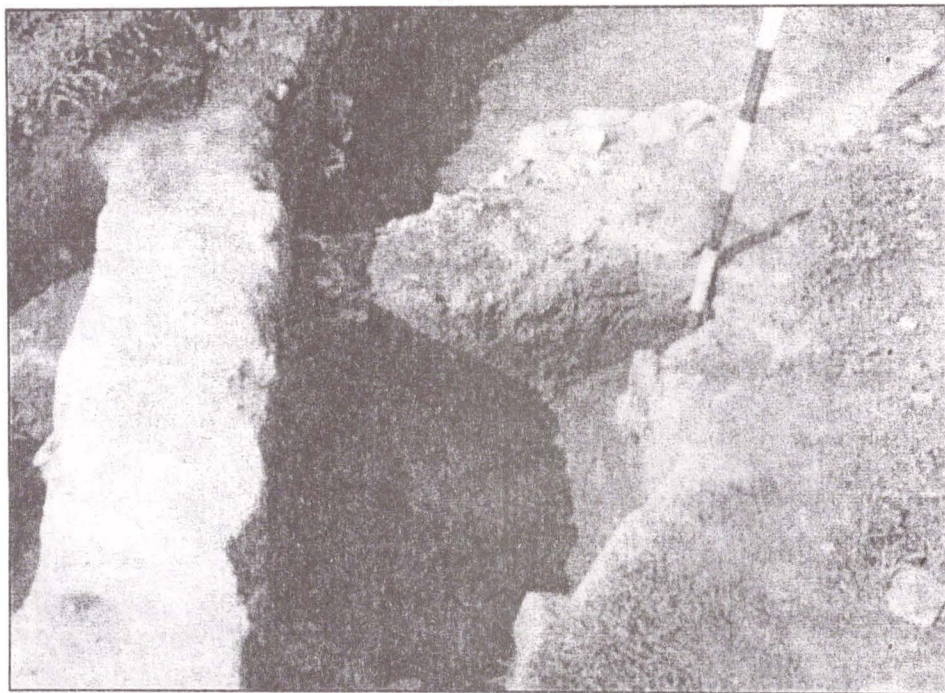
Fig. 17

Fig. 18

Fig. 19

Fig. 20

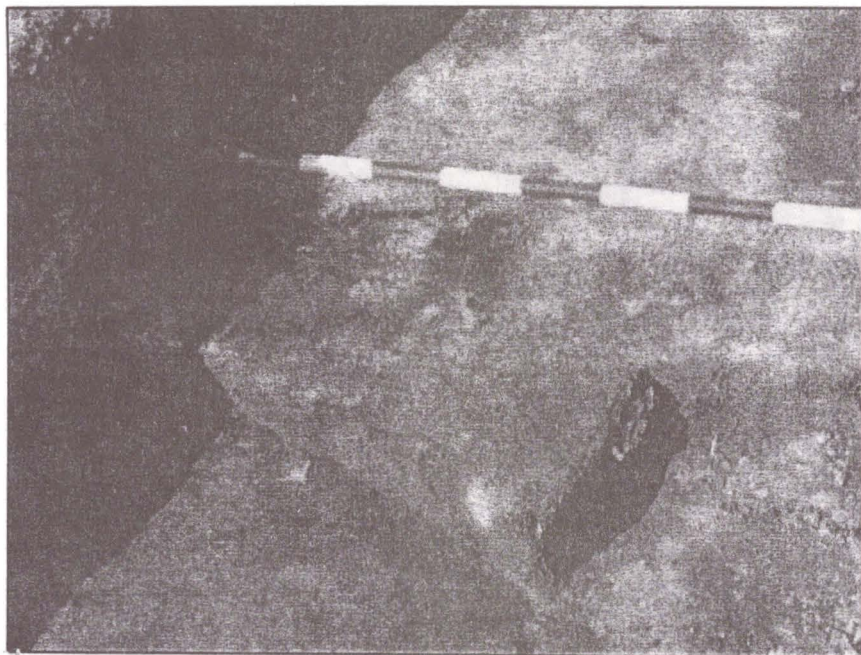

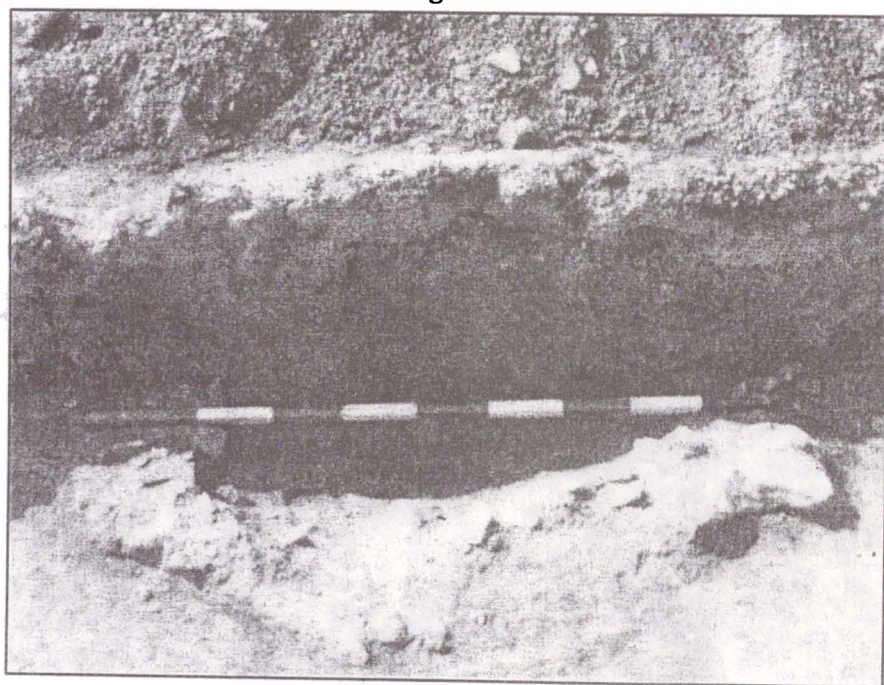
Fig. 21

Fig. 22

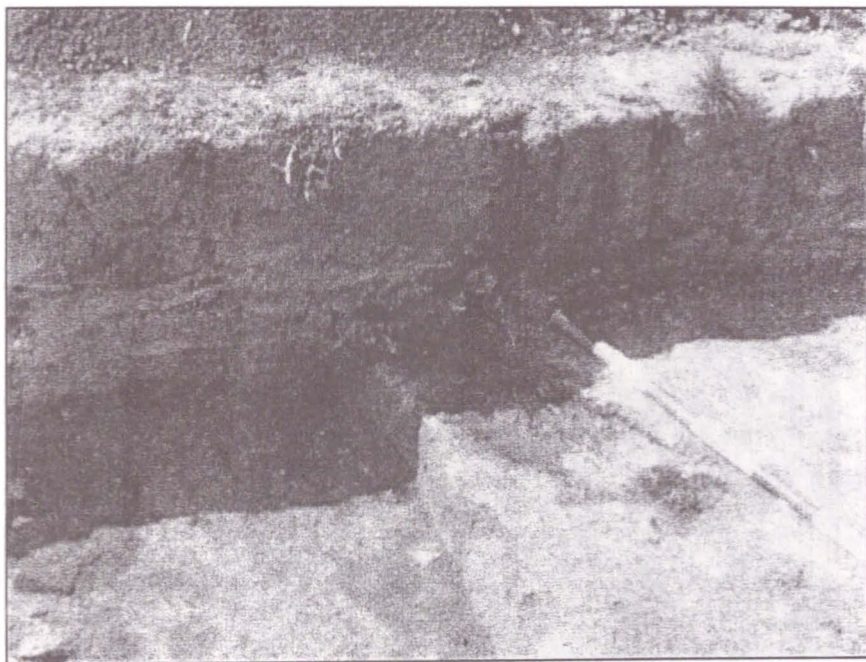

Fig. 23

Fig. 24

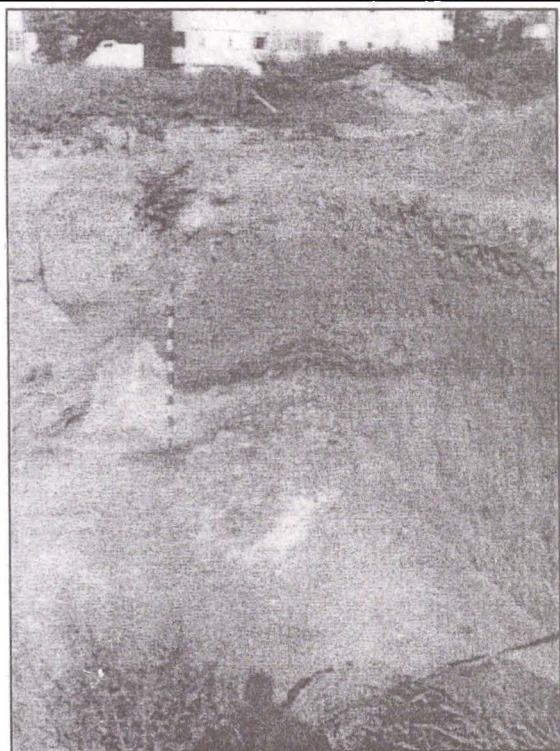

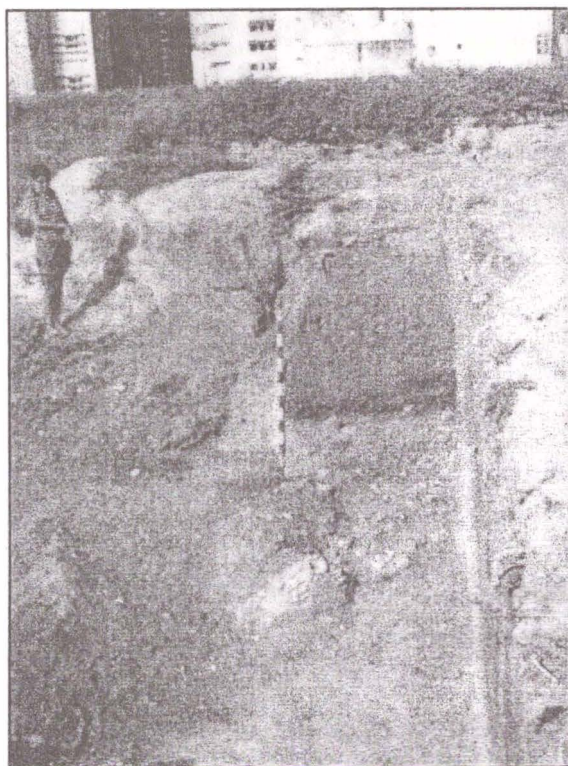
Fig. 25

Fig. 26

Fig. 27

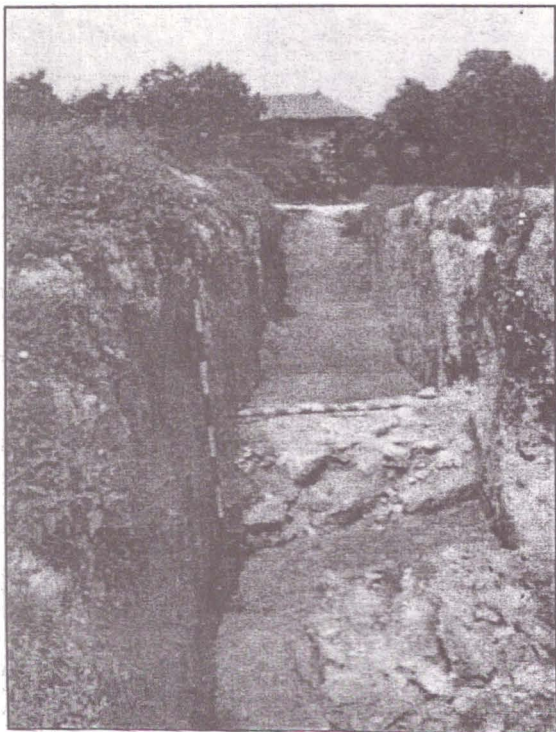

Fig. 28

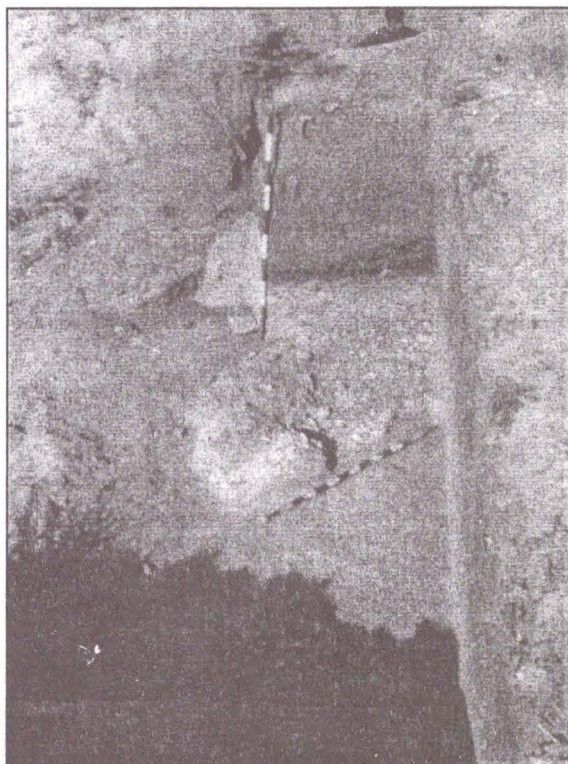

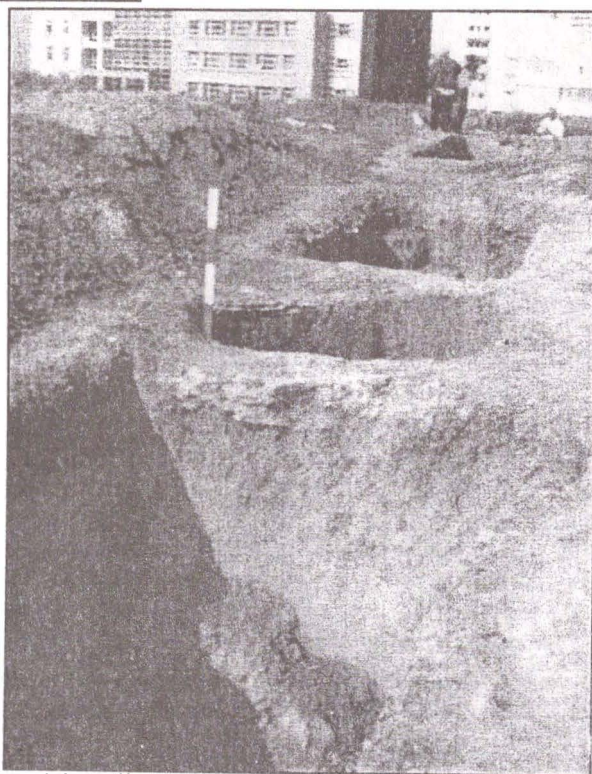
Fig. 29

Fig. 30

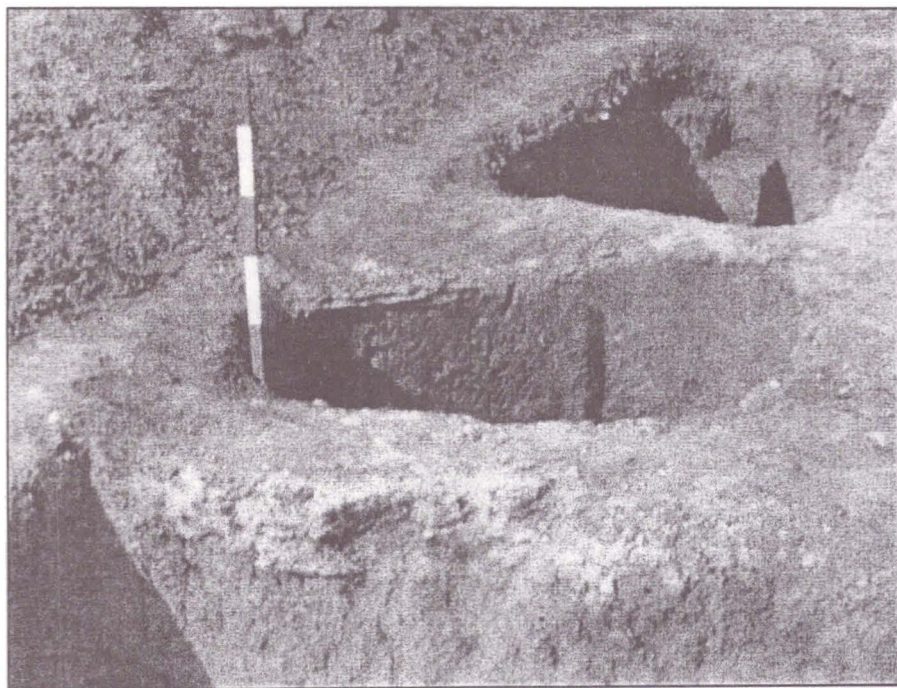

Fig. 31

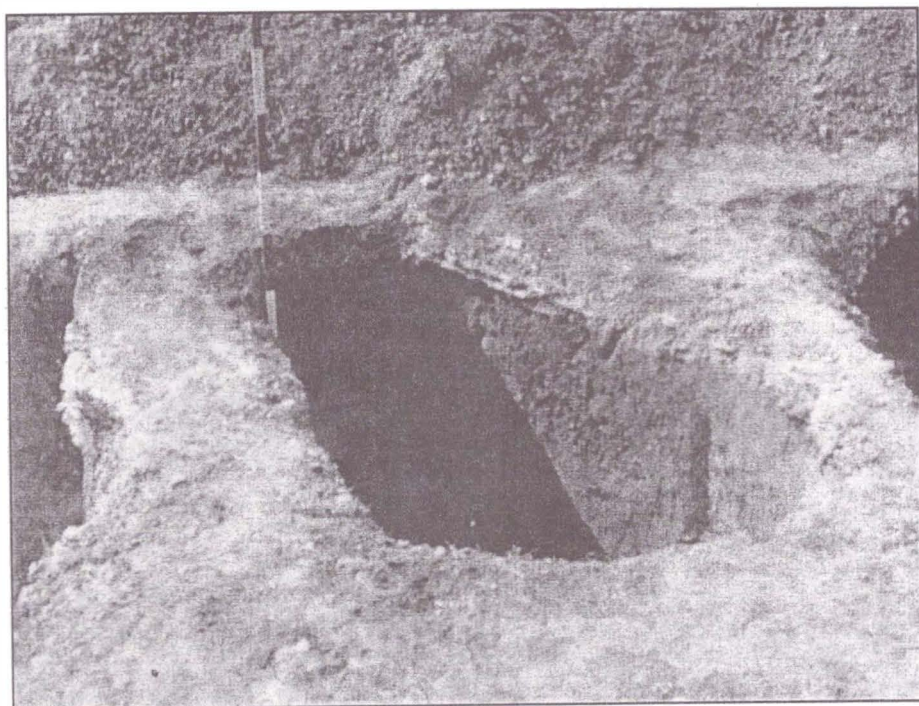

Fig. 32

Fig. 33

Fig. 34

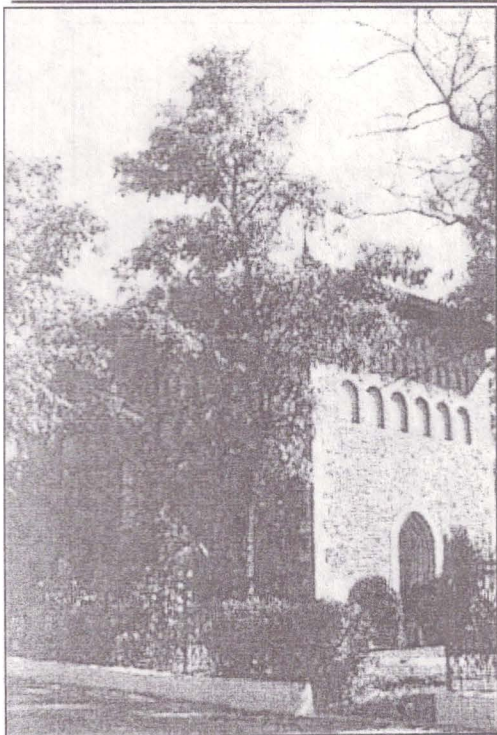

Fig. 35

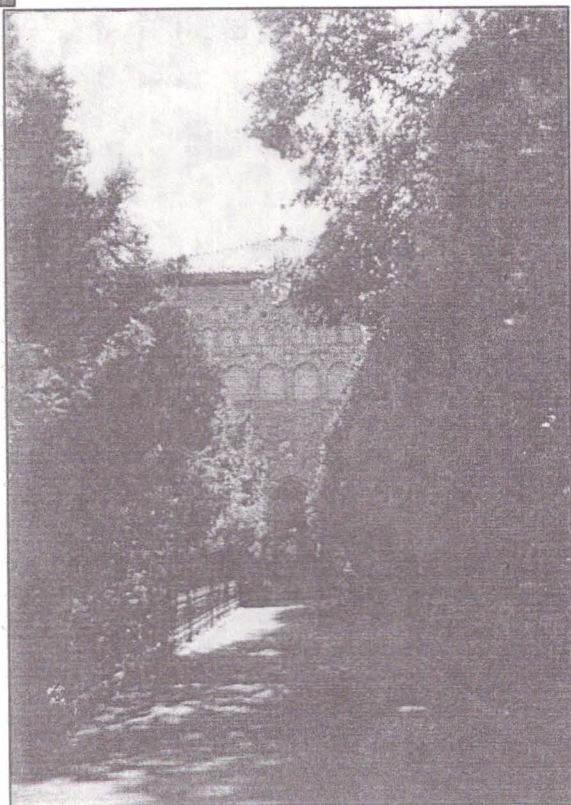
Fig. 36

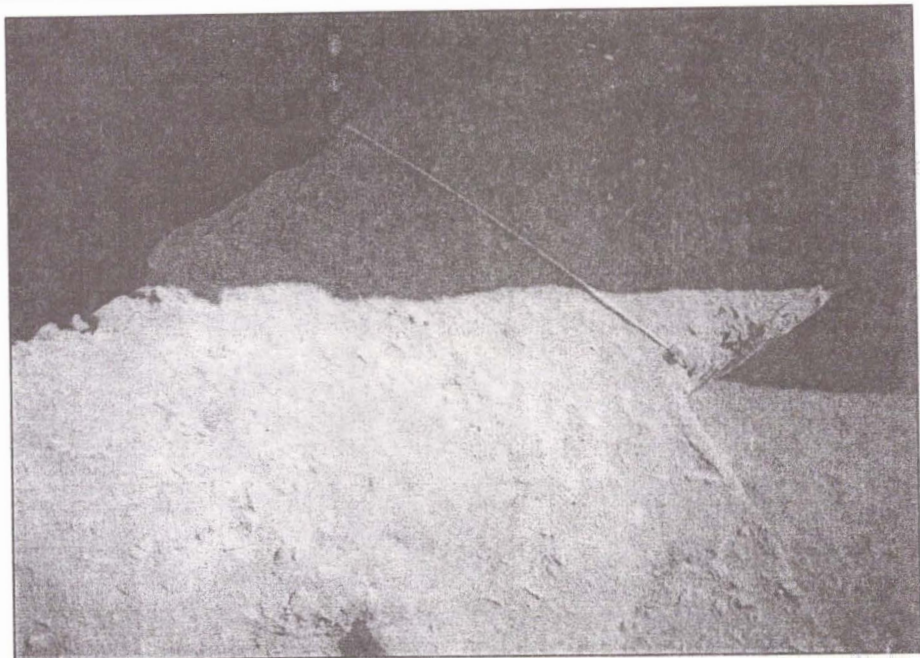

Fig. 37

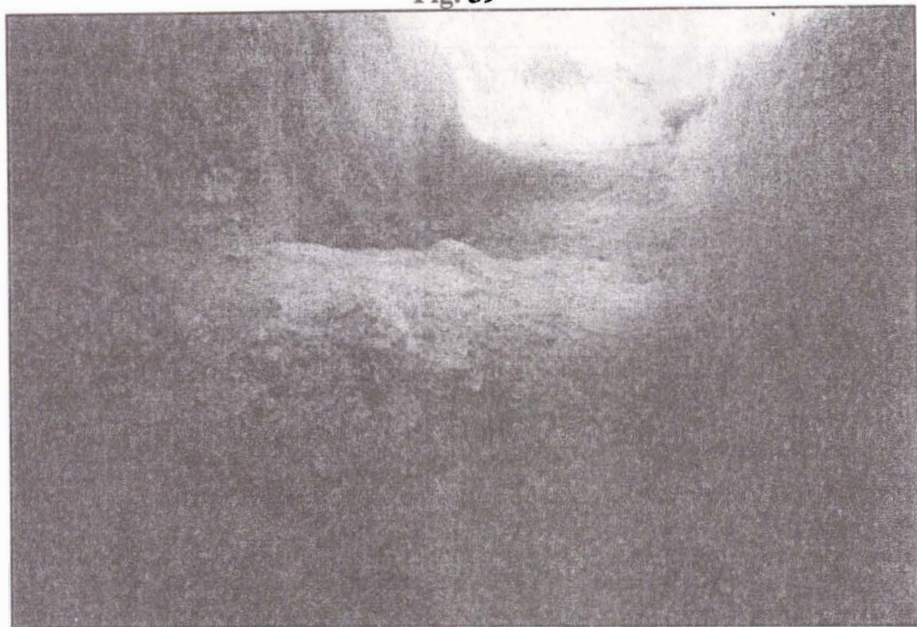
**Fig. 37-38 Biserica „Sf. Ioan
Botezătorul“ din Vaslui**

Fig. 38

Fig. 39

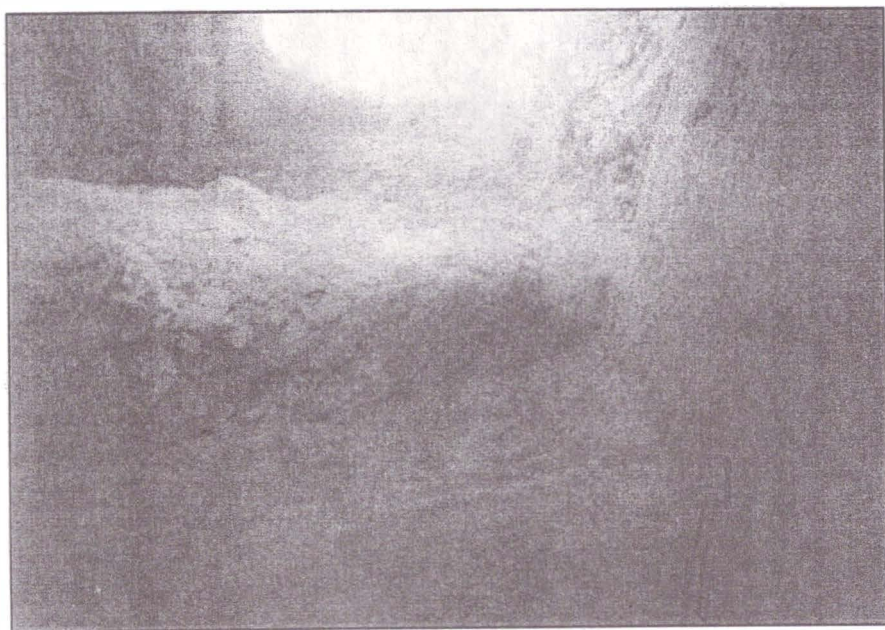
Fig. 40

Fig. 39-45 – Imagini cu latura sud-vestică a posibilei amenajări aulice de la „Curțile Domnesti” - Vaslui

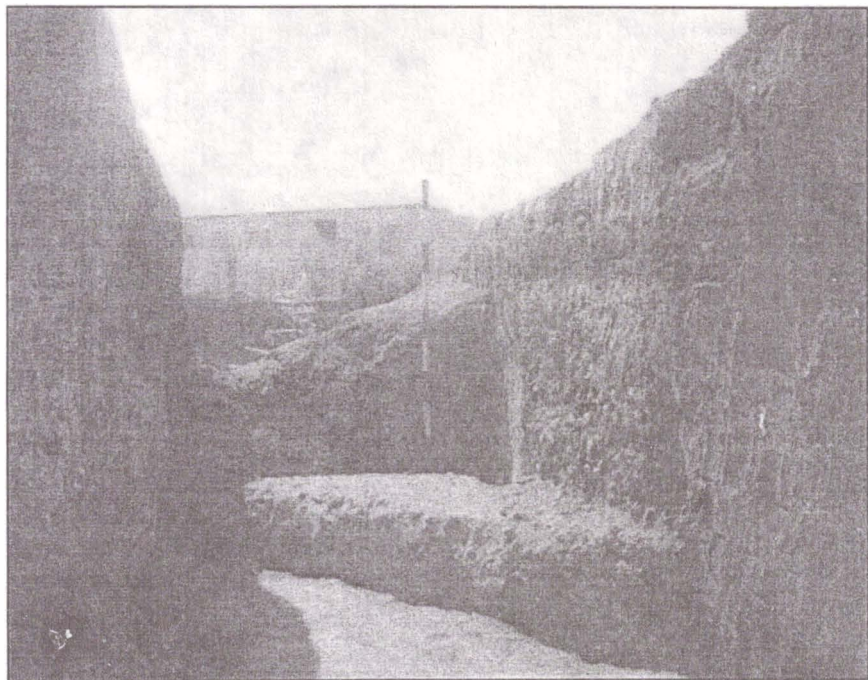

Fig. 41

Fig. 42

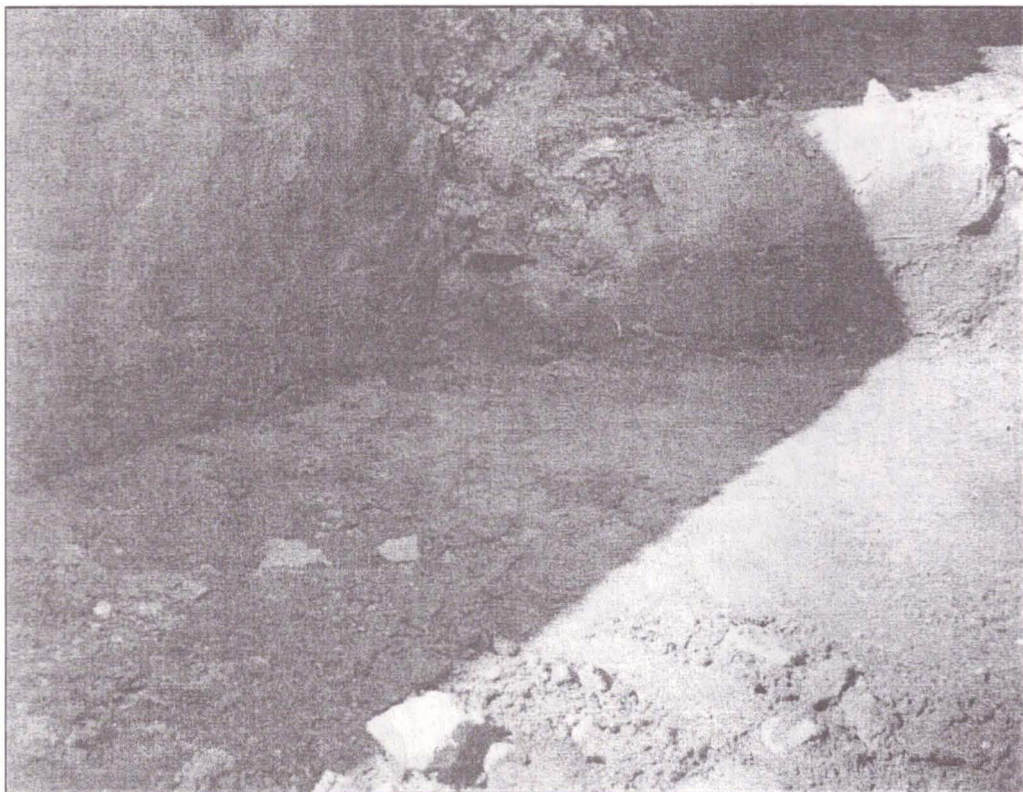

Fig. 43

Fig. 44

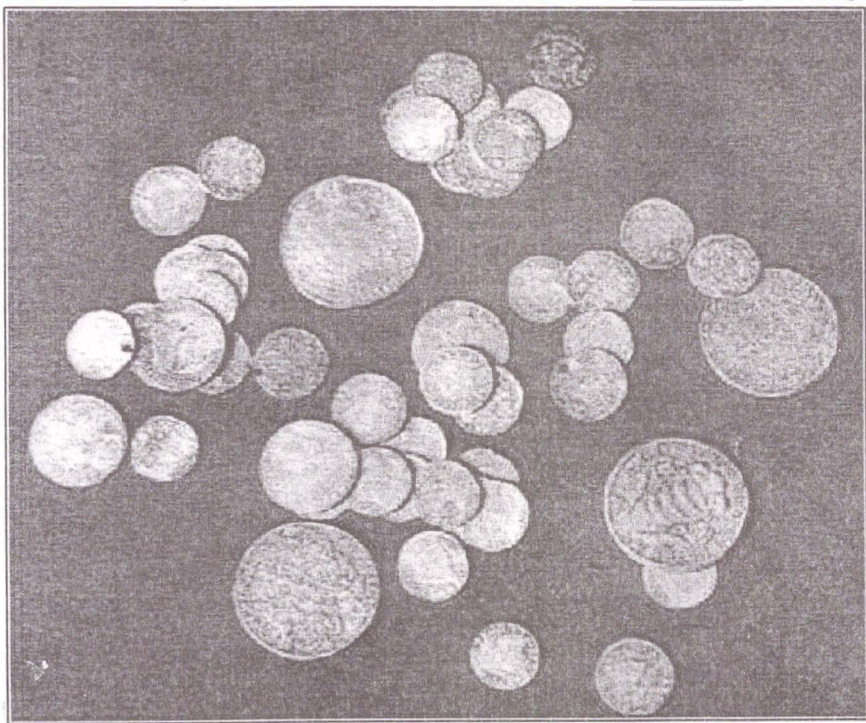

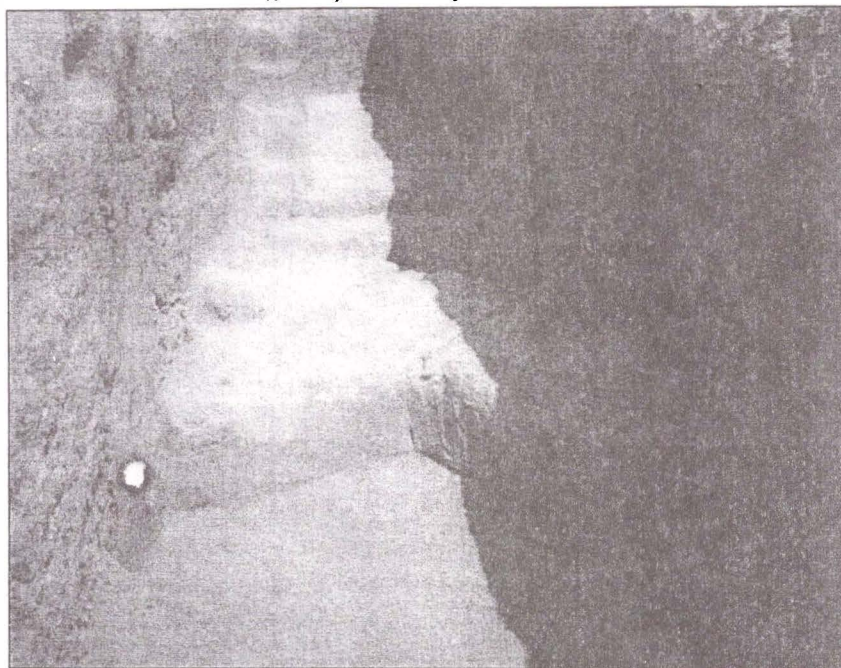
Fig. 45

Fig. 46 – Monede din aur (sec. XIV), descoperite la „Curțile Domnești“ - Vaslui

Fig. 47 – Monede din argint (secolele XV-XVII) descoperite la „Curtile Domnești“ -Vaslui

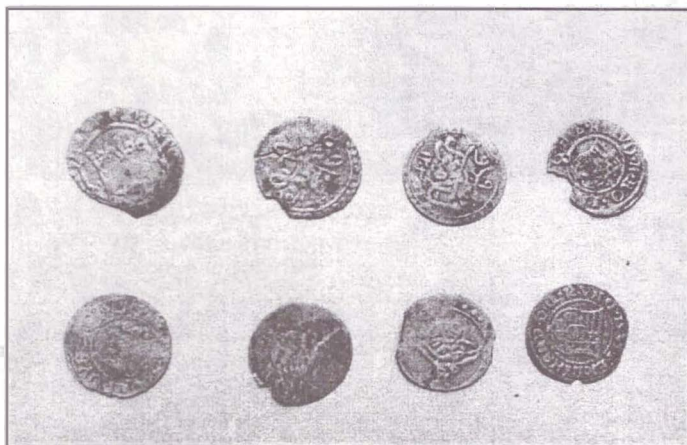

Fig. 48- Colțul nord-estic al construcției aulice de la „Curtile Domnești“ - Vaslui

Fig. 49

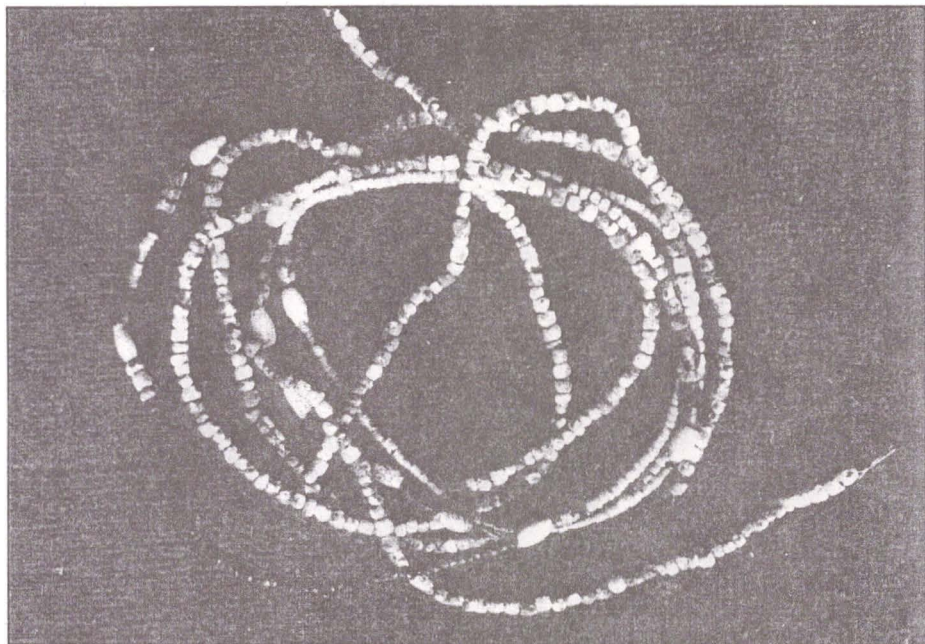

Fig. 50

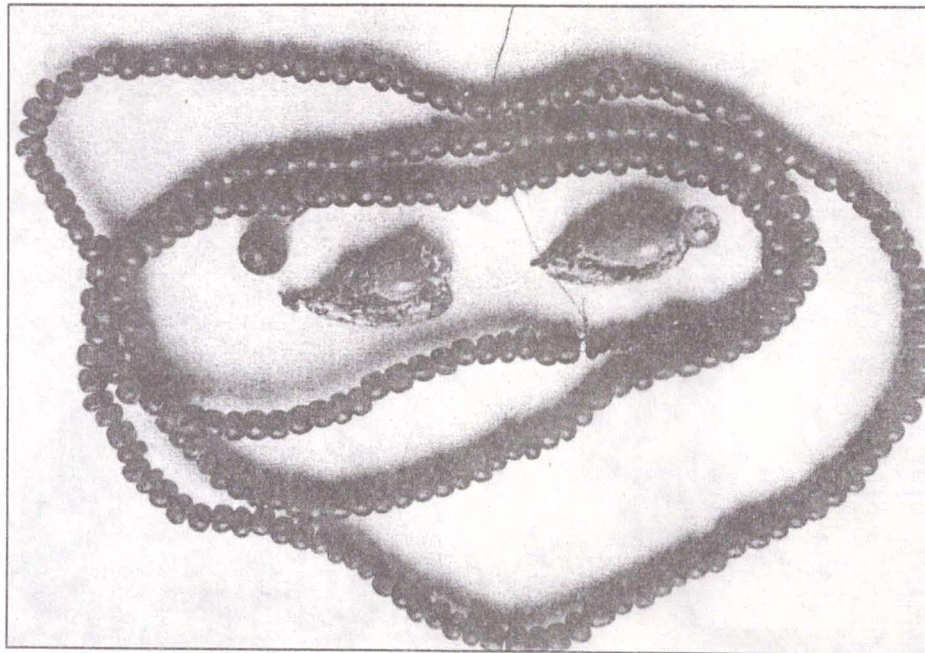

Fig. 51

Fig. 49-51 – Monede din argint (secolele XVI-XVII) descoperite la „Curțile Domnești“ Vaslui

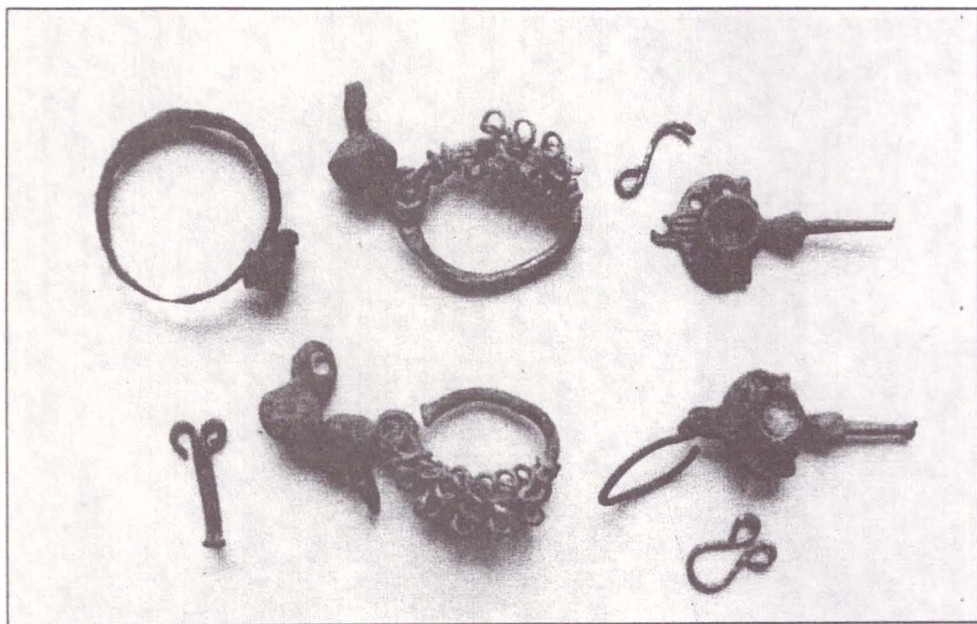
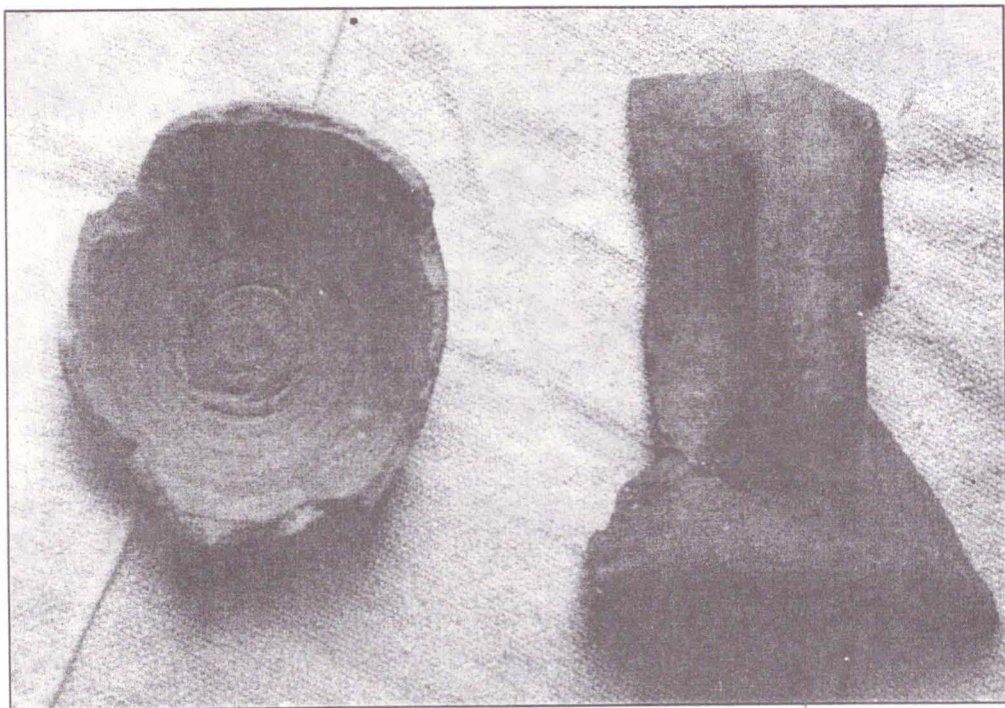

Fig. 52

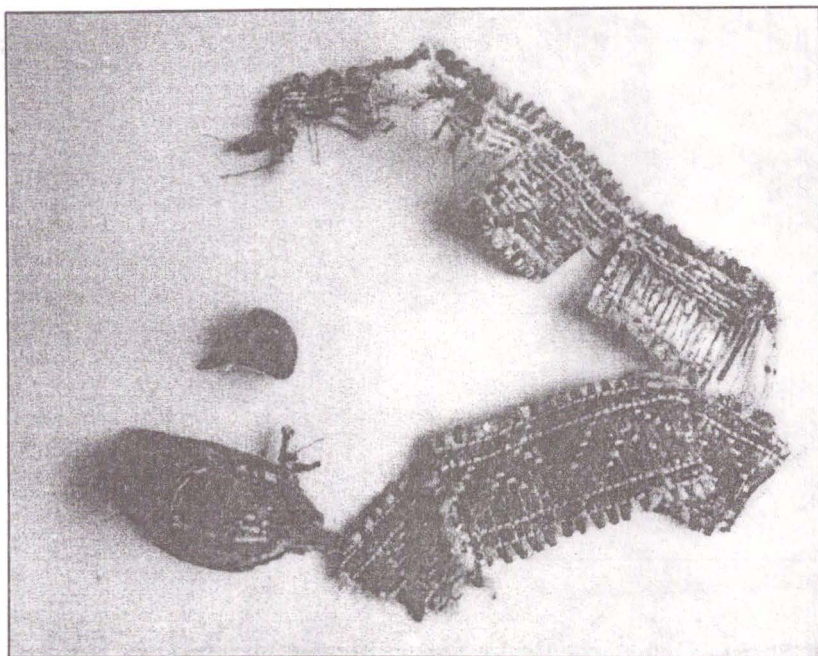
**Fig. 52-57 – Obiecte de podoabă și fragmente ceramice (secolele XV-XVII)
descoperite la „Curțile Domnești” - Vaslui**

Fig. 54**Fig. 55**

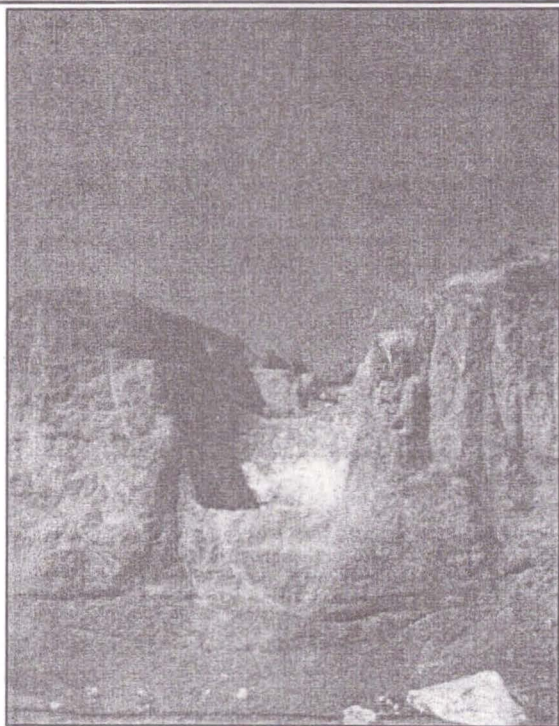

Fig. 56

Fig. 57

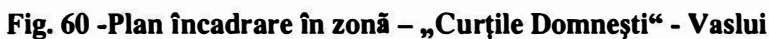

Fig. 58

Fig. 59

Fig. 58-59 – Urme arheologice ale cimitirului medieval târzlu din cadrul ansamblului „Curților Domnești” de la Vaslui

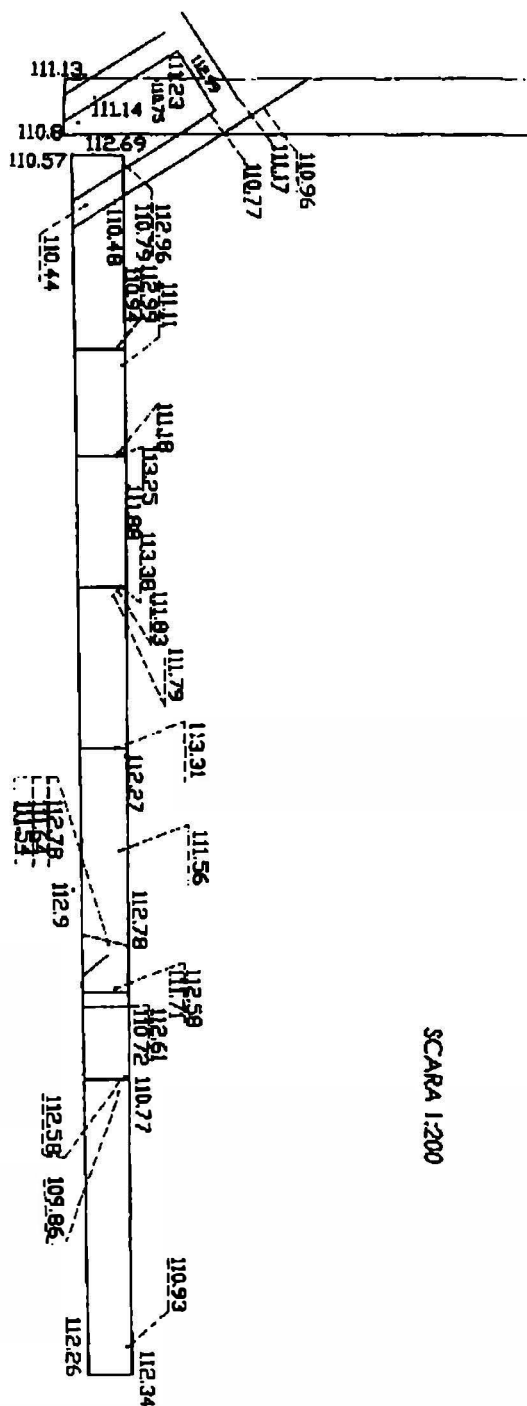

Fig. 61 – Schiță - secțiunea arheologică magistrală S I de la „Curțile Domnești” - Vaslui

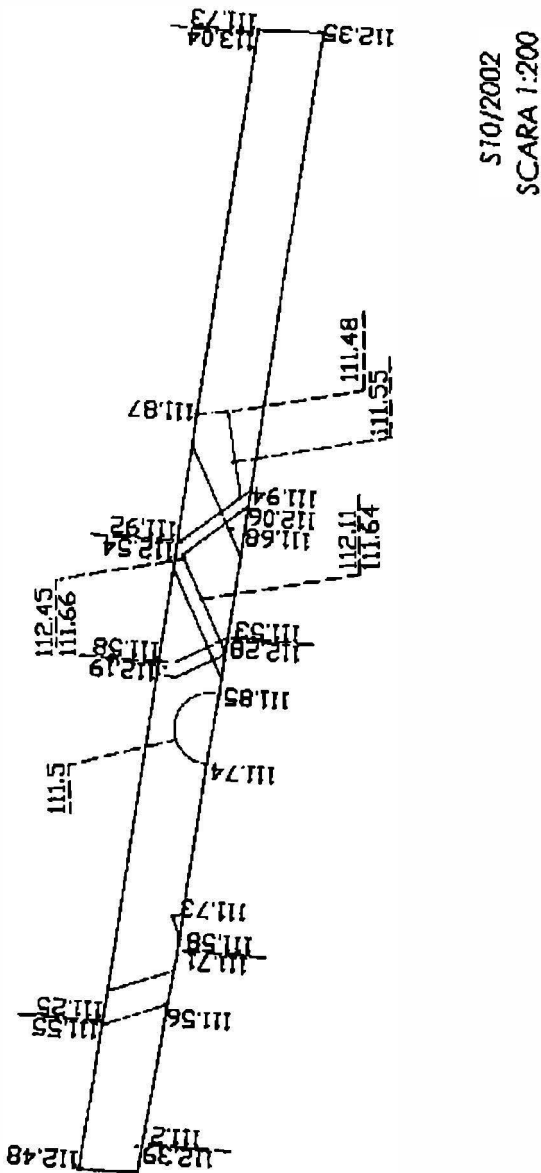
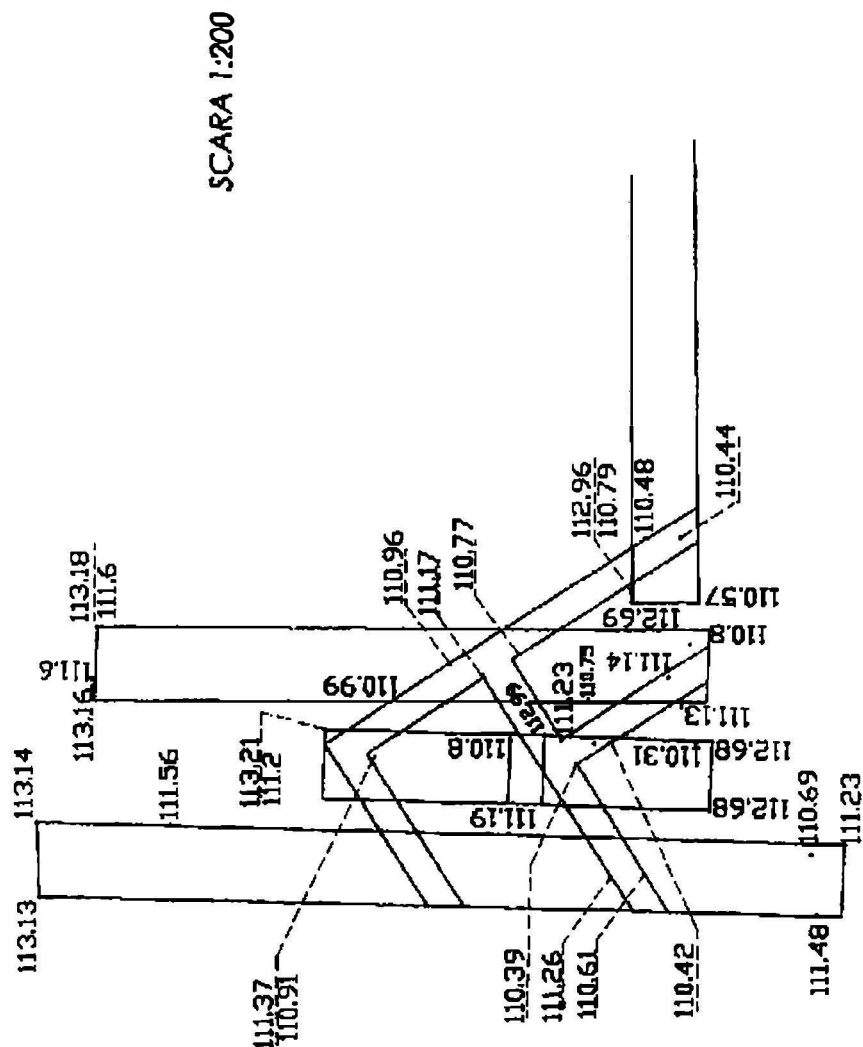
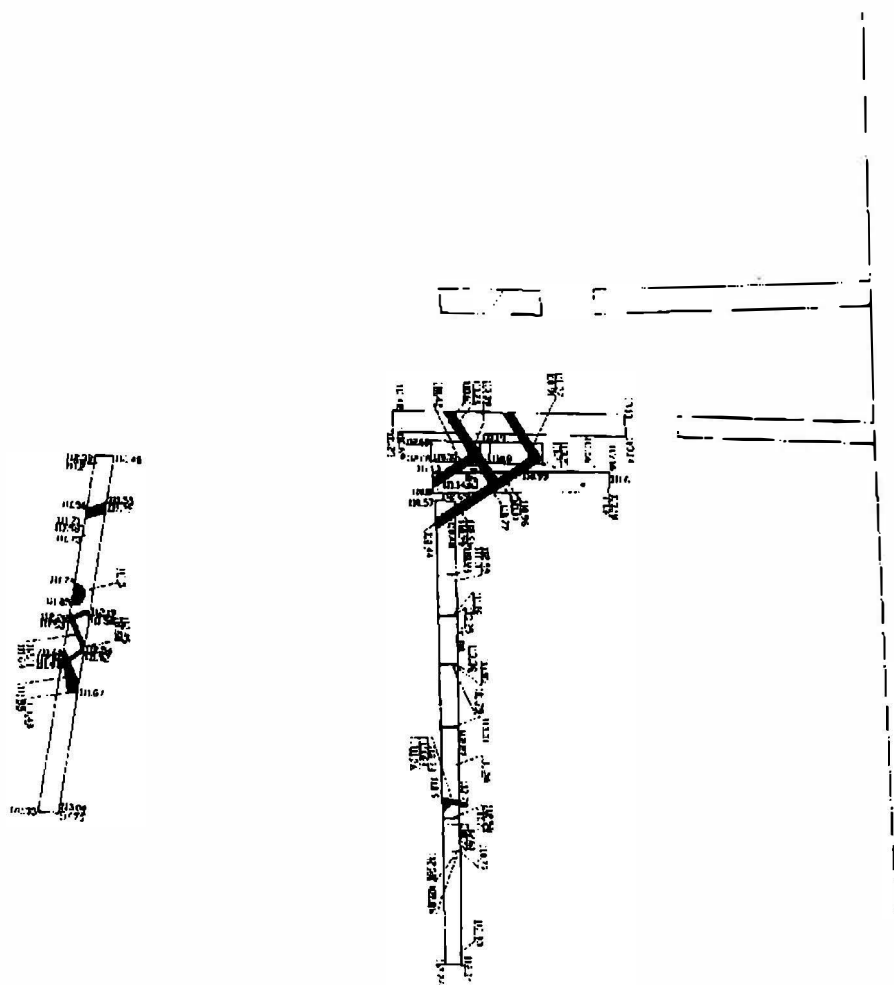

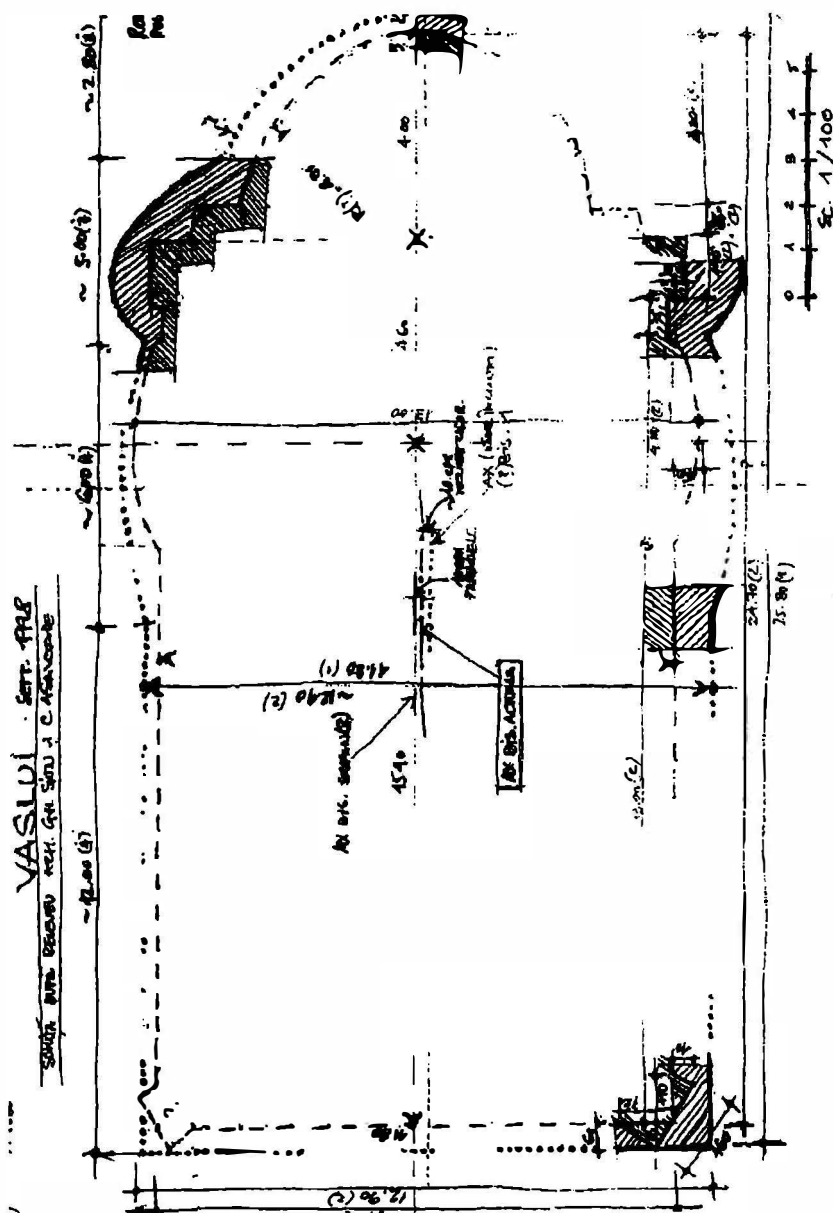
Fig. 62 – Schița secțiunii arheologice magistrale S 10/2002

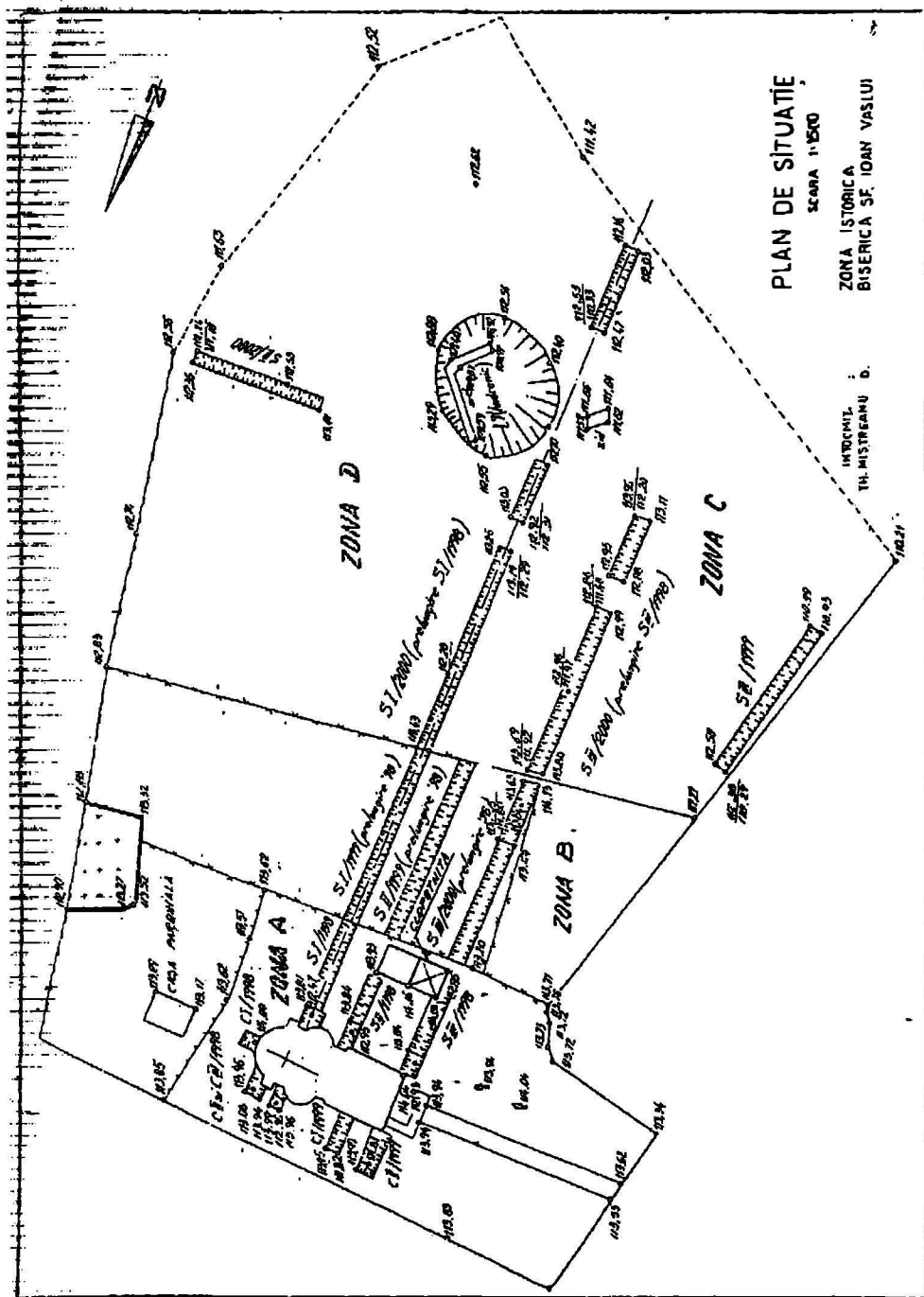
Fig. 63 -Traseul zidurilor de la construcția cu caracter aulic din cadrul „Curtilor Domnești“ - Vaslui

Fig. 64 - Schiță - Colțul nord-estic al amenajării aulice din cadrul „Curților Domnești” - Vaslui

Relevu – schiță - Biserica „Sf. Ioan Botezătorul” - Vaslui (cu cele trei etape de evoluție ale edificiului)

Fig. 66 - Plan de situație – Șantierul arheologic „Curțile Domnești” - Vaslui

Fiului meu, Bogdan

PRIMA PARTE A CONFLICTULUI MOLDO-TURC (1470-1475). BĂTĂLIA DE LA PODUL ÎNALT DIN 1475

VIOREL ȚIBULEAC

1. *Reinterpretarea istoriei este o funcție a nevoilor prezentului;*
2. *Reinterpretarea istoriei este o funcție a efectelor evenimentelor trecutului, efecte ivite în prezent.*

(ADAM SCHAFF, "ISTORIE ȘI ADEVĂR")

Introducere

Puține din evenimentele trecutului, apreciate ca fapte istorice, se petrec având ca martori naratorii lor. Mai exact, atât cât cuprinde o viață de om. Celelalte fapte istorice sunt preluate din urmele lăsate de acestea în conștiința popoarelor - povestiri, legende, mituri, etc. sau din moștenirea materială: înscrisuri, relicve, obiecte, construcții. Înțelegerea fenomenelor și a faptelor istorice este condiționată, pe de o parte, de accesul subiectului la aceste urme, categorisite drept indicii, iar - pe de altă parte - de predispoziția profesională a acestuia de a le sesiza sensurile și conexiunile. Rezultatul acestui demers cognitiv va fi, la rândul său, influențat de scopul propus al demersului inițiat, de raportul dintre subiectul cunoscător și obiectul studiului, ajungându-se invariabil la întrebarea lui Adam Schaff: "De ce se schimbă continuu concepția asupra procesului istoric, de ce istoricii rescriu mereu altfel istoria ?!"

Parafrazându-l respectuos pe cuviosul ieromonah Agapit Popovici, declar chiar de la început că nu am intenția de a scrie o nouă istorie, nu am nici competența profesională și nici tupeul atâtor obraznici care-și prezintă ineptiile drept adevăruri imuabile ale istoriei. Nici nu încerc să răspund la întrebări care mă depășesc catastrofal.ⁱⁱ Vreau doar să prezint o etapă de cotitură a istoriei noastre văzută nu prin ochii cercetătorului, ci prin ochii cercetașului. Adică, cine ar mai fi și așa?! Păi, ar fi un cetățean căruia munca dură de culegere de informații, timp de 30 de ani, i-a creat deprinderea de a sta cu un ochi pe teren, cu unul pe hartă, cu un ochi pe adversar și cu unul pe subordonați; adică, mai pe scurt, pentru a nu se face de râs - profesional - și de plâns - personal - a trebuit să stea permanent cu ochii în patru. Această muncă mi-a creat posibilitatea găsirii indicilor de descoperire a inamicului și a interpretării lor. În cazul de față, mi-a dat posibilitatea găsirii acestor semne (indicii) în documentele epocii și ale perioadelor următoare, în studierea hărților topografice și cele ale zonei geografice și tradițional-istorice a Vasluiului, precum și posibilitatea interpretării lor în limitele unor situații similare, ceva mai bine cunoscute, petrecute în vremuri succesive și având valoare de reguli sau legi ale istoriei.

Iată de ce am ales această perioadă de maximă înflorire economică și tărie militară, reprezentată de începutul conflictului deschis cu turcii, conflict ce a avut ca moment culminant al unei primei ctapc bătălia de la Podul Înalt. Puțin forțat, dar

elocvent, Dimitrie Cantemir afirma: "Din vremea când oștile turcești s-au ivit pe malurile Dunării și până în vremea lui Ștefan cel Mare, moldovenii și-au apărat vitejește slobozenia și nu s-au lăsat înșelați nici de lingușeli, nici de mari făgăduieli și nici de pilda vecinilor lor, a valahilor, ca să-și vâre grumajii în jug strain."ⁱⁱⁱ

Consider că nu este suficient să-l numim "cel Mare" pe eroul acelor vremi pentru a-i desemna exhaustiv calitățile. Descrierea personalității sale se reduce, de regulă, la variațiuni stereotipe ale temei: "ctitor de biserici, meșter la războaie, mic de stat și mare de mânie" Aceste lucruri, într-un fel, le-au făcut și alții, fără a avea aura unică a geniului care a înfruntat și a înfrânt marile puteri contemporane ale vremii. Lucrarea nu cuprinde noutăți, ci lucruri cunoscute, dar neluate în seamă și prin care voi încerca să relievez măreția celui pe care, cu atâta fariseism, îl comemorăm în acest an.

Prin urmare, sursele din care mi-am cules informațiile sunt următoarele:

- Prima categorie de informații sunt cele oferite în mod neinterpretabil de cronicarul direct al epocii, Grigore Ureche;
- A doua categorie de informații sunt datele neinterpretabile ale celorlalți cronicari ai evului mediu românesc: Miron Costin, Ion Neculce, Dimitrie Cantemir etc.;
- A treia categorie de informații am obținut-o din analiza comparată a altor documente (interne și externe) din opera marilor istorici;

Ultima categorie de informații am obținut-o din studiul hărților terenului și a tradițiilor istorice ale zonei Vasluiului - lucru pe care, cu regret, nu l-a făcut nimeni în mod serios.

CAP I – Situația politico-militară a Moldovei la începutul conflictului cu turcii

I.A. SITUAȚIA INTERNĂ

Martor al înlăturării sângeroase a părintelui său, cunoscător al istoriei luptelor dinastice ale înaintașilor săi, pribeag la curțile lui Vlad Țepeș și Iancu de Hunedoara, Ștefan a realizat de la început următoarele:

- rolul nefast al anarhiei feudale asupra puterii statului;
- necesitatea unei domnii ferme care să se bucure de un sprijin social larg;
- implacabila ciocnire cu puterea turcească aflată în plină expansiune.

În acest sens putem interpreta măsurile luate la urcarea pe tron și în perioada imediat

următoare. Iată câteva dintre ele:

- a) - *Reorganizarea conducerii oștirii*: "Deciia Ștefan vodă gătindu-să de mai marii lucruri să facă, nu cerca să așeze țara, ci de războiu să gătiia, că au împărțitu oștii sale steaguri și au pus hotnogi și căpitani, carile toate cu noroc i-au venit."^{iv} Acest act a însemnat, fără îndoială, înlăturarea comandanților militari aparținând familiilor boierești ostile sau nesigure prin activitatea anterioară. Acordarea steagurilor reprezenta actul

militar religios în timpul căruia luptătorii și comandanții lor jurau credință noului domn;

b) - *Preocuparea înlăturării pretendenților la tron* - plasați în apropierea granițelor, cu prioritate a lui Petru Aron, căpetenie subînțeleasă a oricăror grupuri de nemulțumiți interni;

c) *Întărirea sistemului de cetăți*, plasate unor oameni de încredere, sub directul control al domnului, precum și recuperarea cetăților din centura exterioară: Hotinul (în 1464), Chilia (în 1465), Crăciuna (în 1475);

d) - *Supravegherea și descurajarea mișcărilor grupărilor boierești care* - în virtutea unor privilegii speciale, decurgând din perioada formării specifice a statului moldovean^v și a statutului de monarhie ereditar-eligibilă - avea un rol major în conducerea statului; în acest sens se înscrie executarea grupului de boieri de la Suceava sau de la Vaslui. Înlăturarea boierilor îndoielnici era urmată de ridicarea de boieri noi din rândul boierimii mărunte. Acestora li se atribuiau, conform rangului, averile boierilor uciși sau fugari, slăbind astfel baza economică a opoziției. Totodată, are loc o ridicare a rudelor apropiate, în special a rudelor materne, munteni fără legături tradiționale în Moldova și care erau împrăștiți cu precădere în zona de sud a Țării de Sus, unde vor forma o zonă sigură de sprijin Isaia, Șendrea, Petru Iachinovici, Vlaicu, Duma. Putem, astfel, concluziona că, la începutul conflictului cu turcii, Ștefan era "bine înfipt în sa, ținând ferm hăturile conducerii"^{vi}

I.B SITUAȚIA EXTERNĂ

I.B1 - Relațiile cu Polonia

La urcarea pe tron, relațiile cu Polonia erau încurcate și încordate. În Polonia se afla adăpostit Petru Aron și partida boierilor susținători. Polonia deținea din 1454 cetatea Hotinului. Presiunea exercitată de moldoveni a condus la îmbunătățirea treptată a relațiilor care, începând cu tratatul de la Overchelăuți din 1459, au cunoscut o ascendență permanentă, culminând cu trimiterea documentului omagial din 2 martie 1462. Trenarea depunerii omagiului personal, act care consfințea legal tratatul de vasalitate, a limitat interesul practic al regelui polon în ajutorarea Moldovei.

Pentru a nu-l îndepărta pe primejdiosul moldovean, el a intervenit în medierea conflictului cu Matei Corvin, a poruncit nobilului polon Buczacki (o fi rudă cu Buczacki, participant la bătălia de la Crasna sau e același cu Buczacki la care a făcut apel Petru Aron?) să pregătească o intervenție la nevoie, în sprijinul lui Ștefan.

Cert este faptul că în bătălia de la Podul Înalt, contingentul polon originar din Podolia a fost condus de un Buczacki. Sigur este și faptul că, neavând supunerea legală a lui Ștefan și având tătării într-o coastă, iar pe cavalerii teutoni în cealaltă coastă, regele polon a evitat angajarea decisivă în conflictul cu turcii, constituind însă, la acea dată, o zonă de siguranță.

I.B2 - Relațiile cu Ungaria

Au cunoscut o evoluție la fel de spectaculoasă, mergând de la conflictul armat până la angajarea negocierilor de alianță. Urmărirea cronologiei evenimentelor va reliefa clar evoluția sus amintită. Astfel, în 1459, Ștefan susține pe Frederic al III-lea de Habsburg pentru obținerea coroanei Ungariei, iar, în 1460, Petru Aron, îngrădit de tratatul moldo-polon, găsește adăpost la Sebastian Rogozi, probabil în secuime, zonă atacată în 1461 de către moldoveni. În 1462, Ștefan atacă Chilia cedată de Petru sin Ștefan sin Alexandru vodă lui Iancu de Hunedoara. În același an, Matei Corvin îl cheamă pe Petru Aron la Buda, recunoscându-l astfel drept pretendent oficial la tronul Moldovei. În 1465, Ștefan atacă din nou și reușește cucerirea Chilieii.

În prima parte a anului 1467, Ștefan sprijină nemulțumiții, apoi răsculații din Transilvania. După înfrângerea acestora, Matei Corvin atacă Moldova, dar este înfrânt categoric în bătălia de la Baia. La sfârșitul anului 1467, Ștefan atacă secuimea (sub forma unor represalii datorate adăpostirii acolo a rivalului său), atac repetat în 1468 și în 1469, când reușește capturarea și pedepsirea lui Petru Aron. După această perioadă, se remarcă o aplanare a stării conflictuale, pe de o parte datorită campaniilor maghiare din alte zone, pe de altă parte datorită intervenției regelui polon, dar și datorită medierii negustorilor și voievodului Transilvaniei (cu care Ștefan păstrase bune relații) în cadrul acestui conflict moldo-maghiar.

În 1471, Ștefan refuză, în două rânduri, cererile polone de ajutor armat împotriva maghiarilor, pentru ca în 1473 el să întărească privilegiile negustorilor brașoveni și să intre în tratative cu Matei Corvin. În 1474, regele maghiar cere lui Mihai Francosy să pregătească, la nevoie, trupe pentru sprijinirea lui Ștefan. În ianuarie 1475, o solie moldavă pleacă la Buda, înapoiindu-se cu o solie maghiară, cu care se stabilește, la Iasi, clauzele viitorului tratat dintre cele două state. Acesta se va finaliza abia în 1476, prin acordarea de către Matei Corvin lui Ștefan a cetăților Ciceul și Cetatea de Baltă. Putem concluziona că, în fața pericolului turcesc, animozitățile existente au fost dominate de interesul sprijinului reciproc, Ștefan asigurându-și liniștea la acest hotar.

I.B3 - Relațiile cu tătarii

Am exprimat bine entitatea etnică turco-mongolă care popula zona nordică a Mării Negre și nu o entitate statală, deoarece și aici situația era confuză. Nominal, teritoriul din imediata vecinătate a Moldovei aparținea Lituaniei, practic el era zona de manevră a unor formațiuni tătărești. Aceste formațiuni desprinse din Imperiul mongol al Kapceacului sau din Hoarda de Aur - erau, în principal, Hanatul Crimeii (sub dinastia Gheraizilor, din 1430) și Hanatul de la Kazan (din 1445).

Relațiile cu Moldova, dacă putem spune așa, constau în prevenirea, respingerea sau suportarea consecințelor atacurilor pustiitoare ale tătarilor. Altă formațiune cu influență în politica externă a Moldovei a fost Hoarda Oilor Albe, statul lui Uzun Hasan, rudă - prin Maria de Mangop - cu Ștefan cel Mare, în același timp

adversar redutabil, dar nenorocos, al turcilor otomani. Semnificativ este faptul că Ștefan a avut permanent sentimentul primejdiei din această direcție.

I.B4 - Relațiile cu Tara Românească

În analiza acestui domeniu, ar trebui să ținem cont de faptul că o serie de aspecte ale problemei au fost insuficient documentate, insuficient analizate în operele istorice și prezentate într-o manieră prezenteistă, determinată de nevoia permanentă a înfățișării istoriei ca principal reazem al intereselor naționale. În primul rând, nu trebuie să uităm faptul că, pe linie maternă, Ștefan era muntean. Acest lucru incumbă, în afara rudelor venite din Moldova și naturalizate aici, rude ale acestora rămase în Muntenia cu interese politice și patrimoniale diferite.

Legat de relațiile de familie, nu trebuie să uităm nici prezența la curtea lui Ștefan a soției și fiicei lui Radu cel Frumos, din 1473. Este vorba de Maria Voichița, viitoarea doamnă a Moldovei și mama moștenitorului tronului, la rândul ei având relații de rudenie în Muntenia.

În al doilea rând, să nu omitem faptul că Muntenia era tributară turcilor, stare în care se afla încă din vremea lui Mircea cel Bătrân. În virtutea acestui statut, ea era obligată să adopte o poziție ostilă Moldovei, iar faptul că, din grupul de complotiști executați la Vaslui, cel scăpat (Roman Gârbovăț) a găsit refugiu în Muntenia poate semnifica clar inițiatorul mișcării. Posibil ca grupul să fi reprezentat boierimea nemulțumită de atacarea nordului Munteniei și distrugerea Brăilei în 1470. Asta însemna direct atacarea Sublimei Porți. În conformitate cu prevederile dreptului otoman, protecția teritoriilor și statelor supuse revenea suveranului: "Paza țării islamice este datoria padișahului meu" - cita Viorel Panaite pe Bostandze Mehmed Efendi. Această obligație se extinde și asupra statelor tributare care trebuiau protejate nu numai împotriva abuzurilor comise de autoritățile și supușii musulmani, ci mai ales împotriva oricăror acțiuni ale puterilor vecine.^{vii}

Conflictul este escaladat de expediția de răspuns a lui Radu cel Frumos, terminată cu înfrângerea de la Soci. În anul 1473, are loc bătălia de la Izvorul Apei, de această dată Ștefan cucerind cetatea Dâmboviței pe 24 noiembrie. Aici capturează tezaurul domnului fugit la Giurgiu (la adăpostul turcilor) și înscăunează pe Laiotă Basarab. Însă, Laiotă nu reușește să se întărească în scaun, fiind atacat de Radu - venit cu ajutor turcesc. Lupta s-a dat în 23 decembrie, undeva la hotarul de sud al Moldovei, deoarece în 24 decembrie turcii au ajuns până la Bârlad. La 1 octombrie 1474, Ștefan atacă și cucerește Teleajenul, iar pe 5 octombrie îl înfrânge pe Basarab cel Tânăr (Țepeluș), venit cu ajutor ungar. Pe 20 octombrie îl înfrânge pe Basarab cel Bătrân (Laiotă), iar pe 29 noiembrie îl găsim în tabăra de la Vaslui. Ultimele date sunt importante, deoarece le vom analiza în cadrul studiului marșului oștirii otomane spre Vaslui.^{viii}

Politica munteană a lui Ștefan nu i-a adus avantajul scontat, ci, dimpotrivă, adăugarea unor dușmani care - după cum arăta Jan Duglosz - vorbind aceeași limbă și având aceleași obiceiuri loveau (pe moldovenii) mai rău decât turcii.

I.B5 - Relațiile cu Poarta Otomană

La venirea pe tron, Ștefan găsisse Moldova în postura de stat tributar turcilor, statut acceptat de Petru Aron încă din 1456. Așa cum arăta acesta din urmă, într-un act din 5 iulie 1456, "pentru că nu aveam nici un fel de sprijin și de ajutor din nici o parte." Situația este concluzionată elocvent și de Nicolae Iorga: "Voievodul Moldovei era amenințat de tătari, urât de unguri și părăsit de polonezi." Drept pentru care, în urma adunării de la Vaslui (din 1456), Petru Aron hotărăște trimiterea unei solii care să negocieze închinarea către turci. Răspunsul lui Mahomed al II-lea a fost: " Ai trimis pe solul acesta și boier al tău, Mihul logofat și printrînsul cuvintele domniei tale pe care le-a spus. Deci, dacă vei trimite haraciu, 2000 de zloți de aur domniei mele, în fiecare an, pacea va fi încheiată. Și pentru aceasta punem soroc peste trei luni. Dacă va sosi la împlinirea acestora, atunci pacea va fi încheiată cu domnia mea. Dar dacă nu va veni, aceasta o veți ști și voi." ^{lx} Astfel, se punea Moldova și domnul ei în postura de "harac ghiuzar", plătitor de haraci.

Acest act încheia, practic, acțiunile începute prin da'vetul (somația politică) din 5 octombrie 1455. ^x Haraciul sau djizye reprezenta, pe de o parte, răscumpărarea păcii, iar, pe de altă parte, taxa pentru folosirea teritoriului, deoarece pământul era considerat proprietatea lui Allah, a Profetului și a musulmanilor. Până în 1471 Ștefan a respectat înțelegerea cu turcii.

Analizând cele mai sus arătate, trebuie să subliniem faptul că Ștefan încalcă trei din cele patru clauze pentru care dreptul islamic al popoarelor impunea ruperea ahd'ului (jurământului de pace), recomandând grabnica pedepsire a vinovatului:

- neplata haraciului;
- relații cu dușmanii Sublimei Porți;
- atacarea teritoriilor din dar al Islam.

Aceste lucruri au grăbit intervenția Porții împotriva Moldovei. Având în vedere că plata tributului era și un mijloc pentru umilirea necredincioșilor, înainte de pornirea oștilor lui Soliman pașa, sultanul expediază somația (da'vetul) în termeni ultimativi: "De astă dată să aduci tu însuși tributul, așa cum face beyul Țării Românești." ^{xi}

Concluzionând problema relațiilor moldo-turce, subliniez evoluția conflictului astfel: relații normale pe perioada respectării clauzelor tratatului de pace și plata tributului; apoi, atacarea teritoriilor protejate de turci și respingerea tentativelor de intervenție punitivă a acestora; în final, inițierea tratatelor cu țările dușmane turcilor și refuzul plății tributului.

Ca o concluzie generală asupra întregului capitol, apreciez ca semnificative următoarele aspecte:

- perioada de început a domniei a reprezentat perioada întăririi și centralizării puterii domnești, având două coordonate esențiale: întărirea oștirii și sistemului de cetăți, precum și înlăturarea opoziției interne și a pretendenților la tron;
- asigurarea unui statut convenabil față de puterile vecine;

declanșarea conflictului cu Poarta otomană și încercarea realizării unei alianțe internaționale.

Așadar, răspunzând daevetului lui Mahomed al II-lea nu numai cu refuz, ci și prin atacarea Țării Românești, Ștefan era conștient că va declanșa reacția imediată și furibundă a acestuia.

CAP II - Războiul moldo-turc din 1474-1475

II.A. RĂZBOIUL PREVENTIV

În mod cert campania din Muntenia din 1474 s-a înscris în categoria unui astfel de război. Informat de concentrarea oștilor turcești la Sofia, Ștefan putea trage următoarele concluzii:

- din zona de concentrare era clar că nu se planifica o campanie vizând nordul Mării Negre, zona respectivă fiind prea îndepărtată de mare;

- nu viza regiunile nord-vestice ale Balcanilor, căci aveau flancul drept expus loviturilor maghiare;

- nu viza Transilvania, deoarece se știa că Dieta maghiară votase o sumă importantă pentru pregătirea anti-otomană, acțiune la care era de așteptat să se ralieze și Ștefan cel Mare, aflat din 1473 în tratative cu Matei Corvin;

- este posibil ca Ștefan să fi fost informat că la începutul lunii octombrie, data atacării Munteniei, turcii să fi terminat concentrarea forțelor și materialelor, dacă nu vor fi și început pregătirea trecerilor peste Dunăre (probabil în zona raialei Giurgiu).

Concluzionăm logic faptul că, pârjolind nordul și estul Munteniei, moldovenii lipseau turcii de baza logistică, imposibil de refăcut până în anul viitor. De asemenea, se sconta, probabil, pe explozia de mânie a bătrânului cuceritor, care se credea nu va mai aștepta condițiile favorabile ale începutului anului viitor și va ordona expediția, indiferent de condiții - fapt care s-a și întâmplat.

Pe de altă parte, campania urmărea reducerea numerică a luptătorilor ce se vor ralia turcilor. Altfel spus, "stricarea țării" în zona amintită, până la restabilirea ordinii, dând aspectul unui ținut pustiit. De ce n-am lua în considerație și posibilitatea ca războinicul domn să fi dorit punerea boierimii în fața faptului împlinit, declanșând, peste capul ei, războiul cu turcii. În acest caz, putem considera că ducerea campaniei din Muntenia s-a făcut cu oștile "în leafă" și cele de curte, o campanie de 5-6 luni: septembrie-mobilizarea, octombrie, noiembrie-campania în Muntenia, numai că decembrie, ianuarie-lupta cu turcii ar fi fost prea mult, din punct de vedere economic, pentru întreaga oștire a Moldovei. Se poate aprecia, în urma derulării evenimentelor, că obiectivele acestui război au fost îndeplinite cu succes.

II.B. RĂZBOIUL INFORMATIV

"În acest timp, se organizează un serviciu secret de informații, pentru a pregăti expediția; prin spioni s-a studiat țara vrăjmașă, configurația terenului, drumurile, trecătorile munților și apelor, fortărețele, forțele și resursele militare; au fost plătiți

trădătorii și nemulțumiții; s-au înrolat călăuze, iar agenții clandestini au fost plantați peste tot." ^{xii} Prin acest citat, Gheorghe Brătianu prezintă pregătirea informativă a expedițiilor lui Gingis-Han. Veniți în Europa, școliți pe aceleași principii, turcii le-au adăugat și experiența bizantină în domeniu. Este natural să avem convingerea că Ștefan era, la rândul său, absolvent al ambelor școli, știind la ce se poate aștepta și luându-și măsuri de contracarare adecvate. Însuși modul de purtare al bățăliilor, marșului, dispunerea unităților pe câmpul de luptă, locul și rolul căpeteniei în desfășurarea bătăliei, magistral prezentate de Neagoe Basarab în *Învățăturile* lui, vădesc aceste influențe. Putem trage concluzia că și concepția organizării muncii informative cuprindea cele două laturi:

- a) cercetarea (cercetarea strategică sau spionajul); cercetarea operativ-tactică;
- b) contrainformațiile;

a) Sursele informative în acest domeniu erau multiple:

- negustorii cu interese în Moldova;
- străinii rămași de voie - de nevoie sub stăpânirea otomană;
- coloniile italiene din nordul Mării Negre;

relațiile de familie ale domnitorului sau boierilor moldoveni din Muntenia (nu degeaba au scăpat jupânii Stan logofăt și Mircea comis din masacrul de la Soci);

- populația zonelor de margine (să nu uităm că la Movila Tecuciului a fost înștiințat de apropierea oștilor muntene de chiar starostii Crăciunei.

b) Era un serviciu îndeplinit de oamenii cei mai de încredere, în general personaje tăcute și foarte șterse social; aceștia erau ajutați în munca lor de societatea umanitară a călăilor domnești, tipi prietenoși și foarte apropiați de oameni; a doua categorie furniza primeia informații stoarse cu duhul blândeții și unelte specifice, prima furnizând secunzilor motive pentru a cere spor de muncă prelungită. Sursele informative nu s-au prea schimbat de-a lungul istoriei: soția limbută, hangița curioasă, preotul ce avea ca alternativă a păstrării tainei spovedaniei butucul călăului sau un sejur la ocnă, orbul cu ochii-n patru, nebunul mai înțelept ca Esop, ruda neîndreptățită, megieșul invidios și tot neamul lor cel neadormit "ispoveditu-s-au la un călugăr în Galații, grec, trecând Dunărea. Și acel călugăr i-au pârât lui Duca Voda." ^{xiii}

Eficiența serviciului s-a vădit în faptul binecunoscut al descăpățânării căpoșilor la Suceava, Vaslui și aiurea, la faptul că nici Corvinul, nici Hadâmbul (se va vedea) și nici alții nu au reușit să închege grupări ostile, iar turcii au venit atâta până la bairamul de la Vaslui.

II.C. RĂZBOIUL PSIHOLAGIC

În 1475?! Nu-i prea pretențios zis?! Nu contează cum zicem, contează mijloacele și rezultatele. "Necredincioșii, dușmanii crucii, dușmanii creștinătății", așa erau denumiți cei împotriva cărora erau chemați să lupte. Și moldoveanul își făcea sfânta cruce convins că Hristos Împăratul este de partea sa. "Vin să ne robească soțiile și copiii, să ne jefuiască avutul" și moldoveanul își făcea a doua cruce, convins că fără

ghioaga lui turcii vor da iama la nohanul din zamnic. "Dăm slobozenie la un sfert, o jumătate sau cutare și cutare element din pradă să rămână celor care le-au câștigat în luptă.", iar ochii moldoveanului sclipeau de bucurie, făcându-și a treia și ultima cruce înainte de a se aburca pe cal. Ba chiar și cei lipsiți de obligații militare, dar buni de oștire, se grăbeau sub steaguri, căci și prada făcea parte din legile războiului. Cam astea erau cuvintele pe care le cuprindeau chemările la luptă. Căci dacă lui vodă i-ar fi trăsnet cuvântări aiurea, precis ar fi mers la luptă doar cu hatmanul și cumetria.

Înainte de toate era ceva deodată cu firea, mai presus de vodă, de nediscutat și neînălăturat, convingerea fiecărui om liber, din orice grup social, că face parte din "țară" iar țara era pământul în care zăceau strămoșii, pentru care luptau acum frații, verii și moșii lui. "Să nu dăm locul, că pământul acesta iaste frământat cu sângele moșilor și al strămoșilor noștri."^{xiv}

Toate acestea reprezentau psihologia pozitivă. Reversul era arătat dușmanilor. Cum altfel putem interpreta masacrarea prizonierilor la Lipiști, Vodna, Teleajen și, mai târziu, la Vaslui. În opoziție cu legile războiului din acea vreme? Din antichitate sunt cunoscute numele cailor zeului Marte: Phobos și Deimos, iar teroarea care a însoțit acțiunile hunilor, tătarilor și turcilor se corobora cu cele cunoscute de Ștefan pe viu, la curtea lui Vlad Țepeș, fără îndoială surse ale învățăturii și priceperilor acestuia.

Hărțuirea inamicului, cu rezultate cunoscute în cazul secuilor care îl adăposteau pe Petru Aron, a dus la sensibilizarea până la isterizare a oștirii lui Soliman, diminuându-i împreună cu vremea moralul până acolo încât "șoimii care zburau în lupte păreau niște găini plouate". Aceștia au cedat la prima izbitură a moldovenilor, deoarece numai panica generală poate produce o retragere atât de precipitată încât să se calce în picioare unii pe alții. Să nu uităm esențialul: cra oștirea care cucerise Constantinopolul, îngenunchiase Balcanii, stârnea coșmaruri Europei, ghaziii care participau la djihađ fanatizați de Islam. Nu putem considera că marele sultan a cedat jocului psihologic al vicleanului moldovean, trimițând la furie oastea să lupte în condiții atât de vitrege? Poate să pară exagerat, deoarece folosim termeni actuali, dar, așa cum am început teza, nu rezultatul acțiunii contează?!

În baza celor arătate, putem considera fără rezerve că se poate discuta deslușit de un război psihologic și că acesta a fost câștigat de Ștefan. Ar fi interesant să legăm aceasta și de războiul mediatic (nu, că nu se potrivesc termenii!), dar nu vreau să fiu acuzat de căderea în protocronismul pe care-l negam.

II.D. OASTEĂ LUI SOLIMAN PAȘA

"Într-acea vreme, Mehmed împăratul turcescu, armându 120.000 de oastea sa și oastea tătarască să margă cu Radul vodă, au trimis asupra lui Ștefan vodă."^{xv}

Având în vedere situația din Orient - care bloca oștile Anatoliei - este de presupus că oastea turcească era mobilizată din Rumelia. Nu avem date referitoare la apartenența tătarilor convocați, respectiv dacă erau de la Crâm (la acea dată independenți) sau de pe Volga. Participarea efectivelor muntene se conforma statutului de stat tributar. Dacă la început domnii români erau chemați să participe doar la campaniile conduse

de sultan, în vremea discutată, prin abuz, au fost obligați să participe la orice campanie din zonă, pe principiul "dacă nu vei veni, eu nu mă voi lenevi să merg asupra ta".^{xvi}

II.D.1. - Oastea turcească

Voi înșira, ab initio, datele cunoscute pentru a putea, în cunoștință de cauză, să analizăm compunerea și efectivele acesteia. Nicolae Grigoraș citându-l pe Jan Dlugosz - aprecia numărul călăreților la 30. 000.^{xvii} Din cronica lui Ureche și din scrisoarea lui Ștefan de la Suceava (din 25 ianuarie 1475) aflăm că printre demnitarii turci capturați la Podul Înalt se număra și Piri beg, căpetenia ienicerilor. Tot din cronica lui Ureche aflăm că au fost capturate tunurile turcilor. Fără îndoială era vorba de artileria de câmp, transportată pe care sau pe cai, căci e greu de crezut că artileria de asediu ar fi putut fi transportată prin noroaiele Moldovei. Deci avem până în prezent ieniceri, călăreți și topcii. Din scrierile cronicarilor moldoveni aflăm că expedițiile turcești erau însoțite de efective variabile de ieniceri. Aceștia constituiau un corp de luptători de elită bine antrenați și disciplinați dotați cu armament superior, probabil inclusiv cu armamentul de foc individual, care începuse să se generalizeze. Aceștia constituiau garda personală a sultanului în campanie, erau specialiști în asedii și apărarea cetăților. Importanța efectivelor de ieniceri rezida și din faptul că, reduși la număr, erau desemnați numeric în mod separat.

"Iar vădzându ca cuprindu leșii Țara Moldovei, au orânduit pe Caazi Gherei soltan, hanul Crâmului și 2. 000 de ieniceri, către 70. 000 care avea oaste tătărăscă"^{xviii}

"Iera gata Schinderu pașa să margă cu oști asupra leșilor de toată oastea 60. 000 și 1. 000 de ieniceri ..." ^{xix} "Are scrie Hronograful, că din limbi și din iscoade ce ave leșii la turci, cum au avut sultan Osmanu 300. 000 de călări, 12. 000 de ieniceri, 80. 000 de tătari ... fără de oștile muntenești ..." ^{xx}

Am prezentat citatele de mai sus pentru a sublinia, în afară de prezența permanentă a ienicerilor în cadrul corpurilor expediționare, faptul că numai în campaniile conduse personal de sultan participau toți cei 12. 000 de ieniceri pe care Grigore Ureche preciza că îi are oastea otomană. Faptul că Piri beg, căpetenia ienicerilor, care a fost, se pare, singurul demnitar capturat și nedecapitat la Vaslui, ulterior chiar eliberat, a fost singurul cerut nominal de sultan în 1476 arată cu claritate importanța acestora.

Analizând în continuare cifrele cunoscute să vedem ce puteau reprezenta cei 30. 000 de călăreți. În primul rând trebuie să menționăm spahiii, având în vedere conducerea expediției de Beglerbeyul Soliman, căpetenia lor. Despre aceștia, Grigore Ureche spunea "ieste și altă curte, ce se cheamă spahii, care sunt suptu beglerbey. Aceștia au cinste mare, au sate de la împărăție în loc de leafă și de aceștia nu sunt puțini, ca tot locul, cât ține împărăția plin ieste de dâșii".^{xxi}

Tot călăreți erau și achingiii (achin=incursiune), ostași așezați în zonele de graniță, trăitori din pradă la pace și război. În campanie acopereau flancurile dispozitivelor de marș, cercetau teritoriul, capturau prizonieri și provizii, păzeau

convoaiele și punctele obligate de trecere, mai rar putând fi folosiți în acțiuni de front, datorită lipsei pregătirii adecvate. Având în vedere faptul că linia Dunării, datorită ralierii muntenilor și prezenței oștirii în campanie, era sigură, putem aprecia că achingii din Dobrogea și nordul Balcanilor vor fi furnizat efectivele acestui gen de trupe.

Totalizând aceste genuri de arme putem considera că nucleul de bază al oștirii turcești se cifra la aproximativ 40. 000 de oameni. Diferența a format-o oastea în plată, adunată din toată zona Balcanilor: turci, bulgari, sârbi etc., ^{xxii} fără îndoială de o scăzută calitate militară. Subliniez ultima mențiune, deoarece o voi folosi mai târziu în analiza raportului de forță.

II.D.2. - Oastea tătarască

Oaste de călăreți, evitând atacul cetăților și a zonelor greu accesibile, redutabilă în atacuri în câmp deschis, în jefuirea și pârjolirea teritoriului ocupat. Erau folosiți în acțiuni de hărțuire pe direcții independente sau pe flancurile oștirii turcești. La data în cauză, fiind încă independenți față de Poarta Otomană, apariția lor pe câmpul de luptă s-ar fi justificat doar pentru jaf. Lipsa consemnărilor privind prezența pe câmpul de luptă s-ar putea justifica astfel:

au fost loviți și nimiciți la hotarele Moldovei; efectul distructiv de mari proporții ale atacurilor lor se va vedea în anul următor, când Ștefan a preferat să-i neutralizeze pe aceștia, fapt care a ușurat trecerea turcilor peste Dunăre;

- au asigurat trecerea oștirilor turcești în zona Galați-Oblucița;

- au fost în număr mic, acționând în cadrul aripii drepte turcești;

nu au intrat în acțiune datorită timpului nefavorabil atacului lor: "nărocul tătarilor că nu puteau trece apa, că nu-i ținea gheața, nici puteau trece prin apă". ^{xxiii}

Deci tragem concluzia că nu posedau mijloace genistice și personal calificat pentru realizării trecerilor peste apele importante, iar condițiile de iarnă (precizate în cronica lui Neculce) nu permiteau trecerea înot. Altă posibilitate ar fi fost participarea la expediție a tătarilor dobrogeni ca achingii, cei de la Crâm nefiind încă supuși turcilor.

II.D.3. - Oastea munteană

Nici acesteia nu-i este semnalată prezența operativă pe câmpul de luptă. O sumară analiză ar arăta următoarele:

- În ultimii patru ani a purtat o serie de bătălii, toate pierdute, în fiecare caz cu multe pierderi omenești: "Soci, Vodița, București, bătălii sub comanda lui Radu cel Frumos, Basarab cel Bătrân, Basarab cel Tânăr;

- Perindarea în același an 1474 a trei domni în Muntenia sugerează trei grupări boierești, învinșii părăsind pentru siguranță țara sau retrăgându-se în zone ferite; ei se sustrăgeau astfel efortului general;

În cadrul expediției din 1474-1475, muntenii vor fi îndeplinit următoarele misiuni:

asigurarea logistică a trupelor în campanie, rol în general jucat de țările mici pe teritoriul cărora aliații mai puternici desfășurau acțiuni de luptă: "Și au trimis solie la Ștefan vodă ... și să-i găteze stetie de hrană de oaste" ^{xxiv}

"Viindu la Hotin împărăția, n-au aflatu nimic grijit, nici poduri, nici conace... s-a scârbit pe Alexandru vodă așea de rău cât numai că nu-l omorâră" ^{xxv} "Și au orânduit pre moldoveni și pre munteni să meargă înainte pe Prut, să fie strajă și să strângă oștirii zaherea" ^{xxvi}

- construirea și asigurarea trecerilor peste râuri, în special peste Siret; fără îndoială că, în campania din noiembrie 1474, moldovenii în retragere au distrus tot ce putea fi folosit pentru construirea trecerilor peste ape;

- strângerea mijloacelor de hrană din zonele nelovite de război, transportul lor și a celor venite de peste Dunăre spre eșalonul de luptă; îndeplinirea misiunilor de călăuze, tâlmaci, cercetași etc.;

Cea mai importantă misiune a fost aceea de rezervă strategică, dispusă în zona Ploiești-Buzău, pentru a preveni un atac din Transilvania pe direcția văilor Prahovei, Buzăului, Oituzului, așa cum era de așteptat și prezentat ca justificare în 1476 de către ungurii care și-au reținut ajutoarele de frica unei intervenții din sud a lui Laiotă Basarab. Această ultimă afirmație justifică și apariția unei oștiri muntenești la Râmnic, la numai trei zile de la bătălia de la Podul Înalt. Tot acest lucru ar justifica efectivele care au luptat cu șanse egale împotriva a aproximativ jumătate din oastea moldovenească.

II.E. ITINERARIUL DE MARȘ AL OȘTIRII TURCEȘTI

Citându-l pe Ion Ursu, Nicolae Grigoraș afirma că în cursul lunii septembrie oastea turcă s-a concentrat la Sofia. Fără îndoială se referă la efectivele retrase de la Skodra și cele mobilizate din vestul și sudul Balcanilor. Efectivele din Dobrogea și estul actualei Bulgarii s-au concentrat undeva în această zonă, nejustificându-se nici deplasarea la Sofia, nici ocolul prin zona Vidin sau, mai probabil, zona Giurguiului, acolo unde efectivul garnizoanei cu muncitori adunați din Muntenia și Bulgaria au amenajat trecerea peste Dunare.

Deci Sofia, septembrie, an 1474. Până la Vaslui sunt aproximativ 600 de kilometri, dacă acceptăm că traseul drumurilor actuale, în mare măsură, este același de mii de ani. Poate ne este greu să credem că sub asfaltul actual, purtător al cailor turbați ai erei benzinei, se afla praful stârnit de copitele cailor hunilor, tătarilor, turcilor. Din punct de vedere operativ, marșul a cuprins trei etape :

- Etapa balcanică din interiorul "dar al Islam" - în care deplasarea s-a făcut în coloane de unități cu siguranța asigurată de trupele și cetățile din zone;

Etapa munteană începută după trecerea Dunării ("apa de ghazii") - marca trecerea în "dar al Kefere" sau "dar al Dhijhad", etapă în care ciocnirea cu elementele înaintate ale dușmanului erau posibile; siguranța marșului era făcută în comun de trupele turcești și muntene.

- Trecerea Siretului marca intrarea în "dar al Harb", iar dispozitivul de marș era un dispozitiv premergător de luptă, cu posibilitatea desfășurării rapide a

elementelor de luptă, precum și cu manevrarea fluentă a mijloacelor logistice. Și aici vom cita un exemplu privind marșul oștilor lui Gingis-han, ale cărui principii militare le moșteneau turcii: "Armata în campanie este precedată de grupuri de cercetași la două zile de marș. Ordinea de luptă comporta posturi înaintate, apoi o avangardă de cavalerie ușoară. De fiecare parte și în spatele avangărzii sunt eşalonate cele două aripi...; în sfârșit, în centru, între cele două aripi și în spate, corpul principal își alinia rândurile strânse ale cavaleriei grele".^{xxvii}

În cazul nostru, având în vedere compunerea de luptă, modificările ce apar în structura corpului principal se referă la apariția pedestrimii și a artileriei. Aceasta se deplasa pe direcția principală, folosind drumurile și lucrările existente reamenajate genetic. În compunerea sa intrau, deci, elita oștirii ienicerii, comandamentul, pedestrima și cavaleria corpului principal - chiar și mijloacele logistice. În stânga și în dreapta, la distanță de 2-6 km. pe crestele dealurilor sau la poalele versanților care mărgineau valea Bârladului, se deplasau cele două aripi. Este posibil ca trecerea în acest dispozitiv să se fi făcut pe un aliniament la nord de Bârlad. Argumentez afirmația și prin următoarele: retragerea unei părți a oștirii turcești s-a făcut pe direcția Vaslui - Bârlad - Tecuci - Ionășești. Altă parte a turcilor s-a retras pe direcția Vaslui - Galați, iar altă parte s-a retras pe direcția Podul Înalt - masivul împădurit din sudul acestuia - valea Similei:

"Dacă i-au bătut... și i-au gonit pe turci până i-au trecut Siretiul la Ionășești..."^{xxviii}

"Ajunși la Dunăre, au fost uciși de urmăritori și mulți s-au înecat în apele adânci ale fluviului"^{xxix}

"Au fost uciși de români sau s-au înecat în Dunăre".

Dacă i-au bătut pe turcii ce de la Podu Înaltu au luat-o pen păduri și-au ieșit unde porcede apa Smilei în ținutul Tutovei."

Prin aceste citate, dorim să arătăm că turcii s-au retras pe direcțiile pe care au înaintat. Găsește cineva un motiv pentru care o unitate fugind în panica de pe câmpul de luptă să se deplaseze pe altă direcție decât cea cunoscută, adică cea pe care a venit?! La data bătăliei, Bârladul se vărsa în Dunăre, undeva în apropierea Galațiului: "la năruiturile cetății de la Galați din sus, unde cade Bârladul în Dunăre".^{xxx} E greu de crezut că, retrăgându-se în contact cu inamicul, turcii ar fi stat să facă poduri pentru a se uni cu corpul principal. Să nu uităm că practica turcilor în campanii era de a marca itinerariile trupelor lor: "...cum vedem și acum pre împărații turcești și pre vezirii lor, pe unde mergu cu oștile, fac movile pre sleavul oștilor și pentru vestea și îndireptarea celor care vin, ori oșteni, ori olăcari, ori niguțători pre urma după oști".^{xxxi}

Argumentele prezentate susțin următoarele:

- turcii au pătrus în Moldova prin două zone: zona Ionășeștilor și zona Galațiului;
- coloana pătrunsă pe la Galați s-a deplasat ca aripă dreaptă a dispozitivului turcesc pe partea estică a văii Bârladului; faptul că pe partea vestică a văii Bârladului s-au deplasat două coloane s-a văzut din citatele enumerate.

Prin urmare, putem concluziona că aripa stângă s-a deplasat până la Bârlad în capul coloanei; de la nord de Bârlad, ea s-a deplasat pe direcția valea Smilei, dealul Cerușa, dealul Horăiața, dealul Tunsăști, dealul Piscul Berzei, dealul Porcului (cunoscut în zonă ca drumul turcilor), dealul Paiului (cota 246,9), dealul

Ghiorghitoaiei; în același timp, coloana forțelor principale (centrul dispozitivului) s-a deplasat pe drumul existent pe direcția Ionășești-Tecuci-Bârlad-Podul Înalt. În fine, aripa dreaptă formată din forțele venite din Dobrogea s-a deplasat pe direcția Galați-Murgeni-Zorleni, de aici luând în compunere forțele și mijloacele de întărire și continuându-și deplasarea pe direcția Bârlad-Crasna-Vaslui, urmând drumul de costișă de pe versantul estic al văii Bârladului.

II.E.1. - Calculul timpului

Și aici trebuie să adunăm și să comparăm indiciile disparate ale diferitelor scrieri direct sau indirect legate de problema noastră. Deși exprimat în unități de măsură diverse, raportul dintre timp și distanță (ritmul de marș) se va vedea destul de uniform la aducerea la un numitor comun, respectiv km/h din actualitate.

"Și l-au aflat pe acel om în sus, pre apa Vasluietului, cale de patru ceasuri"^{xxxii}
Deci Vaslui, movila lui Purcel, aproximativ 24 de km., rezultând ritmul de marș 6 km/h. Ca om care am marșăluit mii de km. după regulamentele armatei române contemporane vă garantez că este egal cu ritmul actual de marș. Justificarea documentară o fac mai jos, iar pe cea logică în continuare. Deplasările călare, în afara condițiilor de luptă, se făceau la pas. Umblau în galop olăcarii, fugarii și ibovnicii prinși de zori prin iatacuri străine.

"Dece, cum au purces Nicolae vodă din Galații s-au și ridicat toată țărănimea Țării de Gios cu jalba asupra zloțașilor în Tecuci, în Bârlad, în Schinteia...pe la toate conacile...."^{xxxiii}

"Și întâi Timuș cu tabăra căzăcească și al doilea conac au stat la Podu Înaltu pre Bârlad."^{xxxiv}

"Baiazid însuși, stăpânul turcilor, se afla cu armata foarte mare la Adrianopol, de unde în cinci zile putea ajunge cu ușurință la Dunăre."^{xxxv}

"Provincia mea, Țara Românească, nu e mai departe de scaunul tiranului, care se numește Constantinopole, decât cale de cinci zile."^{xxxvi}

Având etalonul actual putem aprecia că o zi de marș al unei coloane mixte era de aproximativ 40 km., deoarece nici Baiazid, nici Vodă Neculaiu, nici Timuș nu mergeau numai cu călăreți sau numai cu pedestri. În baza aproximativelor etaloane acceptate ar rezulta, contabiliceste, că distanța Sofia-Vaslui (600 km.) ar necesita 15 zile de marș. Timpul total, considerând luna septembrie necesară mobilizării forțelor și mijloacelor, ar totaliza aproximativ 100 de zile. Să încercăm să le deslușim, deoarece nu cred că ar fi îndrăznit Hadâmbul să risipească în van pilaful sultanului. Adunând timpul necesar unor acțiuni specifice luăm în calcul:

- cele 5 zile minime necesare deplasării de la Sofia la Dunăre (de pe același aliniament cu Adrianopolul citat);
- minim 7 zile necesare amenajării unui pod și trecerii trupelor;
- 5 zile necesare marșului prin Muntenia;
- cel puțin 15 zile necesare construirii unui pod peste Siret (cu materiale aduse de la Dunăre) și trecerii trupelor, deoarece forțarea din mișcare a Siretului în condiții de

iarnă ploioasă nu era posibilă;"Venia apele Siretiului mare, pentru care au căutat oștilor câteva zile a face zăbava, până a se face pod peste vase."^{xxxvii}

Un total aproximativ relevă un număr de 30 de zile. Marșul până la Vaslui (pe care-l vom analiza separat) a durat, după Nicolae Grigoraș^{xxxviii}, din decembrie până pe 10 ianuarie 1475, adică 40 de zile. Cele treizeci de zile neîncadrate vor fi fost folosite pentru asigurarea unei administrații cât de cât coerente într-o țară în care am arătat că fîințau cel puțin trei grupări politice și realizarea unei baze de aprovizionare viabile pentru trupele în campanie.

Deși distanța Siret-Vaslui este de aproximativ 110 km., timpul astronomic de 40 de zile este exagerat, căci ar însemna mai puțin de 3 km. pe zi. Nici cel mai nebun comandant nu ar concepe asemenea deplasări. Singura concluzie care se poate trage, în afara faptului că drumurile noroioase ridicau greutăți imense, este organizarea unor marșuri de scurtă distanță, cu instalarea de tabere în zone natural protejate pentru perioade de odihnă mai lungi. Acest lucru asigura, pe de o parte, cercetarea temeinică a terenului, iar - pe de altă parte - menținea oștirea la capacitate ridicată de luptă. De asemenea, se asigura sosirea ritmică a convoaielor cu mijloace strict necesare într-un teritoriu pârjolit și pustiit. La acest capitol mai rămâne de analizat opțiunea turcilor de a înainta pe valea Bârladului. Din studiul hărții și cel al cronicarilor rezultă următoarele direcții de deplasare spre centrul și nordul Moldovei: văile Siretului, Bârladului și Prutului. Un alt aspect este acela că invazia cu scop punitiv viza, natural, capitala țării, spre care drumul cel mai scurt era pe valea Siretului. Este indiscutabil faptul că în momentul trecerii Siretului, turcii aveau o direcție stabilită deja. Nici terenul, nici timpul, nici situația operativă nu permiteau manevre de schimbare a direcției fără eforturi incalculabile. Elementele ce vor fi stat la baza hotărârii sunt multiple și diverse.

Este posibil ca turcii să fi cunoscut din vreme, prin acțiunea informativă proprie sau atrași de vicleanul moldovean, dispunerea forțelor Moldovei. Știind că va fi atacat, este posibil ca Ștefan să-și fi ales reședința de iarnă la Iași și Vaslui, poziții protejate natural. Așa s-ar justifica prezența la Iași, după bătlăliile de la începutul anului 1475, a solilor maghiari.

O altă posibilitate ar fi fost teama turcilor de a fi loviți în flanc de oștile maghiare. O situație inversă o vom găsi în 1476, când voievodul Transilvaniei își va justifica tăragănarea intervenției în Moldova de teama unui atac din flanc a oștilor muntene prin pasul Oituz.^{xxxix}

La fel de probabil este faptul că turcii să se fi bazat pe existența vreunui complot în rândul boierimii Țării de Jos. Dimitrie Cantemir descrie josenii ca fiind locuitorii cei mai războinici, dar și cei mai imprevizibili și gata de răscoală ai Moldovei.^{xl}

Măsurile adoptate ar justifica pe deplin acestea. Pe de o parte, concentrarea oștirii în inima Țării de Jos descuraja orice mișcare centrifugă. Pe de altă parte, invazia turcească dădea o lovitură economică grea acestora, punându-i în situația de a-l sprijini din interes. În același timp, se protejau interesele patrimoniale ale domnului și ale grupării muntene aflate în sudul Țării de Sus. În lipsa acestor elemente (și poate a multor altora), turcii ar fi atacat, așa cum vom vedea în 1476, pe valea Siretului, spre

Suceava. Varianta alegerii acestei direcții pentru favorizarea joncțiunii operative cu efectivele tătarăști a fost analizată deja.

II.E.2. - Compunerea oștirii moldovene. Încercarea de realizare a unui raport de forțe.

II.E.2.a. Nucleul oștirii lui Ștefan era alcătuit din oastea de țară organizată și dotată conform concepției vremii privind ducerea războiului. Nu mă opresc asupra analizei acesteia în detaliu, deoarece ar depăși de multe ori volumul întregii lucrări prezente. În prea multe lucrări s-au resimțit, pe problemă, păreri dătătoare de apă la moară suficientilor rău grăitori. Conform estimării lui Jan Dlugosz, citat de Nicolae Grigoras^{xli}, aceasta se cifra la 40.000 de oameni. Categorisirea luptătorilor ca fiind "țărani" se referea, fără îndoială, la faptul că erau locuitori ai satelor. În fapt, grosul armatei moldovene o formau răzeșii, a căror pregătire militară, făcută în paralel cu muncile cotidiene și înrădăcinată prin secole de slujba militară, este indiscutabilă. Sunt "țărani" care au înfrânt teutonii în zale, pan Jane !

II.E.2.b. Contingentul secuiesc a fost estimat la 5. 000 de luptători. Posibil să fi făcut parte din efectivele poruncite de Matei Corvin în 1474 pentru a fi gata să intervină în sprijinul lui Ștefan. Trebuie să înțelegem că, fără a fi spectaculos numeric, ajutorul îi era valoros, căci secuii, locuitorii teritoriului de graniță, erau buni luptători, bine instruiți și înarmați.

II.E.2.c. O altă componentă a efectivelor luptătoare o constituie cei 2000 de cavaleri polonezi. Comandați de un Buczacky, ei erau originari din Podolia. Probabil că majoritatea vor fi fost ortodocși, fapt ce i-ar fi oferit scuze duplicitarului rege polon în cazul succesului turcilor, afirmând o inițiativă independentă, zonală. De fapt, cam așa s-ar justifica și modestia efectivelor maghiare, poate doar pentru a descărca puțin sumele pe care Papa le trimitea lui Matei Corvin ca sprijin pentru războiul cu turcii. Cert este că 2. 000 de cavaleri în zale ar echivala cu două brigăzi de tancuri actuale. Iată cum descrie Miron Costin o astfel de oaste: "Acel fel de oaste, precum s-a dzis, este tot în heru, numai ochii și vergile gurii să vād...iar în fruntea cailor pun câte o tablă de heru și mulți și la piepturile cailor pentru fereala de glonțuri. Nici hiece calu încălica husarii, ci tot cai mari groși...Sulițele lor sunt de câte opt coți de lungi...ca un zidu stau la război."^{xlii} Astfel de oștire, așa cum arăta plastic un scriitor: "apărându-se doar cu lăncile ar fi oprit orice șarjă, ori șarjând ar fi spart orice linie de cavalerie." Mai precizăm faptul că, fiind temeiul inițial al domniei, iar domnia fiind sub semnul războiului, oștirea era dotată cu divers armament de foc individual sau de câmp, era compusă cu precădere din călăreți bine instruiți, cu arme și cai de bună calitate.

La un calcul sumar aş reduce raportul valoric al efectivelor de la 2,5-3 la 1 până la 1,5-2 la 1, raport absolut, dar și relativ. Dacă, moral, avântul ghaziilor turci purtători ai Islamului pe tărâmurile străine ar egala dârzenia moldovenilor apărându-și țara, din celelate puncte de vedere moldovenii au fost net superiori. Dar peste acestea

s-a adăugat geniul adevărat al voievodului. Retrăgându-și oștirea pe alinamente succesive, pandând și lovind permanent oastea dușmană, aștepta clipa prielnică înclăștării finale. Aceasta s-a ivit la Podul Înalt, în momentul în care vremea prielnică completa valoarea oștirii și avantajele uriașe ale terenului. Afirm cu tărie că Ștefan a procedat așa și nu a stat la Vaslui să aștepte turcii săpând șanțuri. Nu putea ști că pe 10 ianuarie, ziua binecuvântată de Dumnezeu, oastea turcească va ajunge în locul în care cele trei coloane atacate separat nu ar fi putut reacționa ca un organism unitar din cauza mlaștinilor, iar negura ar fi zădărnicit atât de eficient cercetarea tactică turcească. La ce bun să-ți mai trimiți călăreții în ceață, atâta vreme cât, de când au călcat pe pământul Moldovei, toți cei ce dispăreau din ochii oștirii dispăreau și de pe fața pământului? O situație similară, ca efect cel puțin, a fost descrisă de Miron Costin în bătălia de la Cornul lui Sas: "Mergea fără nice o tocmală, fără străji a puterea hi fără limbi, să știe ce felu sau ce soma de neprieteni are unde merge... atunci au vădzut Pototchii unde au venit."^{xliii}

În cazul nostru, se va vedea diferența dintre conducerea executată de Soliman, înghesuită între ce putea face și porunca sultanului, și gândirea vie, adaptabilă situației, "meștersugul" lui Ștefan. Magnific punctează cronicarul scripirea de geniu: "...deci ajutorându puterea cea dumnezeiască, cum să vrea tocmi voia lui Dumnezeu cu cea a oamenilor, așa i-au cuprinsu pe turci negura, de nu să vedea unu cu altu."^{xliv}

Întorcând paginile cronicii până la anul 1454, vom remarca manevra similară a lui Bogdan al II-lea în războiul cu polonii care-l sprijineau pe Alexandru vodă: "Ci Bogdan vodă n-au vrut să le dea război, socotindu să-i bage la strâmtori și zăbovindui, să-i flămânzească. Așa i-au purtat din loc în loc până la apa Bârladului, iară el ținea pădurile... iară Bogdan vodă să ascuția, ca să-i poată undeva vâna...că Bogdan vodă cu oamenii săi cum era învățați ținea pădurile...ci de iznoavă să lovească pre leși că-i știa că sintu slăbiți de tot ajutorul"^{xlv} Cu siguranță Ștefan a luptat alături de tatăl său și lecția învățată a aplicat-o magistral turcilor în 1475.

II.F. BĂTĂLIA DE LA PODUL ÎNALT

II.F.1. - Câmpul de luptă

Așa cum am arătat deja, câmpul de luptă a fost ales de Ștefan, oferindu-i maximum de avantaj asupra turcilor. Trec în revistă informațiile documentare referitoare la acest aspect:

"...le-au ieșit înaintea turcilor din sus de Vaslui, la Podu Înalt ...tocmisa puțini oameni preste Lunca Bârladului împedicându-i apa și lunca ... iară dindărăt Ștefan vodă cu oastea tocmită iau lovituri ... unde nu era loc a-și tocmirea oastea, nici a să îndrepta, ci așa ei în de sine tăindu-să ... "

"...ei de la Podu Înaltu au luat pen păduri ș-au ieșit unde purcede apa Smilii ... "

"...în acea groapă s-au înglodat caii multor mii de oameni, rămânând cu ei în mlaștina morții."^{xlvii}

"Și i-au gonit încă opt mile întregi pe un noroi greu." ^{xlviii}

O parte a forțelor moldovene întârite cu cei 5. 000 de secuți a fost dispusă în apropierea confluenței pârâului Racova cu Bârladul: "Circa paludem Racowietz ie fluviu Berlad" ^{xlix}

"Iar Ștefan vodă au pornit după dâșșii cu ai săi moldoveni și cu 2. 000 oaste leșească." ^l

La data bătăliei, zona cuprinsă între 1 km sud. Mărășeni, Dealul Paiului, Desalul Munteni, valea Vasluiului până la Moara Domnească era o zonă mlăștinoasă, desecată în perioada modernă și contemporană. Vasluiul se vărsa în Bârlad, în actuala zonă a Întreprinderii de prelucrare a laptelui. Cursul râului Bârlad se sfârșea în Dunăre, în apropiere de Galați și nu în Siret (ca în prezent). Este posibil ca inundația uriașă care a schimbat cursul Bârladului și al Vasluiului în mod substanțial să fi modificat și cursul final al Racovei, existând deci posibilitatea ca vărsarea sa în Bârlad să se fi făcut spre zona de nord a actualului sat Munteni. Începând de la Crasna, cursul Bârladului se apropie de versantul estic al văii pe porțiunea sud Secuia, zona de nord Munteni, sudul dealului Morii (Vaslui), ocolește spre vest până sub dealul Ghiorghioaiei, merge paralel cu acesta până la ieșirea din pădurea Bălteni; se apropie din nou de versantul estic la Cântălărești.

Așa cum am arătat, zona estică, sudică și vestică a Vasluiului era mlăștinoasă, traversarea necesitând amenajări în genul podurilor (astăzi, cunoscutele poduri ale Bucureștilor) și având în traseul lor și ceea ce acceptăm modern ca pod, trecere peste ape. Astfel, mai sunt cunoscute în zonă podul Hușului sau podul necunoscut din "josul" Vasluiului - unde, în 1514, Bogdan al III-lea l-a înfrânt pe Trifăilă. Situată podului pomenit pe drumul principal justifică o lucrare de mai mare amploare care să-i fi adus denumirea de Podul Înalt. Apreciez că drumul principal nu trecea prin Vaslui, ci venea încă de la Bârlad pe versantul vestic al văii Bârladului, "drumul de costișă", și nu pe firul văii prin mlăștini, datorită următoarelor: drumul modern are același traseu cu drumul antic pe porțiunile Bârlad-Crasna și Vaslui spre nord; dacă drumul vechi ar fi trecut pe traseul actual între Crasna și Vaslui ar fi necesitat trei "Poduri Înalte", în loc de unul: peste Bârlad, peste Crasna, peste Vaslui.

Confirmarea faptului că Podul Înalt era plasat lângă Vaslui și nu în altă parte este făcută și de Miron Costin. Așa cum am arătat anterior, al doilea popas al oștilor lui Timuș a fost la Podul Înalt. Ar fi fost dificilă trecerea drumurilor prin Vaslui, spațiul dintre râu și curțile domnești fiind foarte mic. Rezultă clar că pe Podul Înalt drumul trecea de pe versantul vestic pe versantul estic al văii, justificând astfel și construcția ulterioară a podului de piatră de la Cântălărești.

Concluzii

Dacă bătălia s-ar fi dat pe partea estică a văii Bârladului spre a fugi prin păduri spre valea Smilei, turcii ar fi trebuit să forțeze Bârladul la cote de inundație, lucru care nu se pomeneste niciunde. Informația lui Dlugosz privind prezența secuilor la confluența Bârladului cu Racova arată faptul că, hotărând să oprească turcii pe aliniamentul Vasluiului, Ștefan a organizat poziția defensivă în acel loc, gătit între râu și pădure, fără posibilitatea turcilor de a-l manevra, cu dublu scop: oprirea aripii drepte turcești și protejarea orașului.

Cursurile râurilor și pâraielor, prezența mlaștinii în care nici moldovenii n-au stat, nici turcii n-au trecut, oferea următoarele posibilități:

atacarea coloanei principale pe direcția dealul Ghiorghitoaiei pantele nordice ale dealului Paiului;

- atacarea coloanei aripiei stângi în curs de regrupare după trecerea Rahovei;
- oprirea coloanei aripiei drepte pe aliniamentul nord Munteni.

II.F.2. - Lupta de la Podul Înalt

II.F.2.a. Poziția moldovenilor

Față de dispozitivul premergător de luptă al turcilor cu cele trei elemente de dispozitiv, deplasându-se în coloană pe itinerarii paralele, pe distanțe de 2-6 km. și pe diferite aliniamente ale itinerariului, posibil cu coloana centrală mai avansată, moldovenii au adoptat un dispozitiv nearticulat, pe un eșalon, cu o rezervă puternică de cavalerie. Surpriza turcilor care se așteptau să atace un dispozitiv după regulile cunoscute ale războiului și, în schimb, s-au pomenit atacați din toate direcțiile, fără a vedea clar inamicul care-i ataca, trebuie să fi fost colosală.

Aripa stângă moldovenească ocupa un dispozitiv de apărare între râul Bârlad și dealul Muntenilor, cu misiunea de a respinge înaintarea aripiei drepte turcești pe direcția Vaslui și a împiedica realizarea joncțiunii cu corpul central sau introducerea în luptă pe un aliniament la nord de Vaslui. Formată din pedestrași moldoveni, întăriți cu contingentul secuiesc și un mare număr de tunuri, armata moldavă amenajează o poziție de apărare formată din șanțuri cu flancurile protejate de râul Bârlad, de coasta împădurită, precum și de artileria primită ca întărire. A rezistat cu greu atacurilor turcilor, necesitând sprijinul rezervelor comandate de domnul însuși.ⁱⁱ

Atacul acestuia combinat cu sosirea știrilor despre înfrângerea celorlate corpuri au determinat retragerea și părăsirea în fugă a câmpului de luptă. Cele opt mile de urmărire a turcilor prin noroi greu reprezintă aliniamentul Crasna-Costești aproximativ 16 km. De aici domnul a luat comanda unui corp de oaste care îngloba și contingentul polon. Centrul oștirii moldovenești format din pedestrime și cavalerie descălecată (pentru mascarea sonoră a dispozitivului) s-a dispus pe pantele nordice ale dealului Ghiorghitoaiei, lovind corpul central turcesc aflat în deplasare pe direcția dealul Paiului-Podul Înalt-dealul Bârladului. Folosind momentul de derută al turcilor creat de grupul de buciumași de pe dealul Bârladului, la care se adaugă faptul că turcii din coloană ofereau flancul, iar elementele de comandă de la beglerbey până la ultimul bulucbașa nu se aflau pe locurile din care puteau transmite poruncile spre execuție, armata moldavă a încheiat cu succes atacul.

Debandada oștirii turcești după nimicirea corpului ienicerilor este caracteristică războaielor turcilor: "Că așa lîi obiceiul; că el a vădzut când au bătut nemții pe turci la Varadin, că dupa ce au bătut nemții pe ieniceri, iară călărimea au purces a fugi care cum putea."ⁱⁱⁱ În fapt, părăsirea pedestrimii era o practică a bătăliilor Evului Mediu pe care o vom întâlni în multe bătălii pierdute:

"...îndată au plecat fuga călăreții, iar beții dărăbani, părășiți de călăreți, se buldzisă la o răpă deasupra Tauteștilor,"ⁱⁱⁱⁱ

...câți au putut a să încălăra cazaci și au plecat și Timuș cu Vasile vodă fuga, lăsând toată tabăra și beții pedestrași la pieire."

Aripa dreaptă moldovenească dispusă pe valea Rahovei avea misiunea de a lovi aripa stângă turcească în lungul văii Racovei, la ieșirea acesteia din pădurile de la vest de dealul Paiului. Avea în componere cavaleria moldovenească și nucleul blindat al polonilor, fiind singura direcție pe care se putea dezvolta eficient o șarjă a cavaleriei grele. Rezerva de cavalerie sub comanda directă a domnului a ocupat poziție, probabil, pe pantele estice ale dealului Morii (la vest de Vaslui) sau pe pantele sudice ale dealului Bârladului, cu posibilitatea de a interveni pe fiecare din cele trei direcții.

Așadar, observăm geniala repartizare a forțelor și mijloacelor:

în aripa stângă, o parte a pedestrimii (inclusiv infanteria greu înarmată a secuilor) manevra pentru îndeplinirea misiunii inițiale de apărare a unei poziții; tot aici s-a folosit și artileria - care, chiar în cazul focului neochit, putea face ravagii în desimea turcilor;

în centru, pedestrima rămasă și o parte a cavaleriei descălecate care a atacat din ambuscadă nu avea nevoie de spațiu pentru șarjă;

în dreapta era cavaleria, inclusiv cavaleria grea, terenul în pantă având oarecare drenaj natural și oferind posibilitățile unei șarje eficiente;

în sfârșit, dispunerea majorității forțelor în dreapta râului arată aprecierea justă a grupării principale turcești pe acea direcție.

II.F.2.b. Desfășurarea luptei

Succesul atacului moldovenesc s-a datorat indiscutabil lovirii prin surprindere a coloanei forțelor principale. Prinși în coloană, într-o zonă improprie desfășurării frontale, cu inamic marcat printr-o diversiune credibilă (diversiune care le-a determinat o întoarcere reflexă - respectiv, expunerea flancului și a spatelui formației), atacați din spate, dar și cu o conducere paralizată momentan de lipsa informațiilor și lipsa timpului efectiv pentru transmiterea comenzilor (nu mai calculăm și lipsa timpului efectuării lor eventuale), turcii au cedat instantaneu. Practic, unitățile din spatele coloanei au aflat de atacul ghiaurilor nu pe linie de comandă, ci prin năvala puhoiului care încerca să scape de măcel. Acest lucru a mărit dezastrul, unitățile ce înaintau în formație strânsă împingând în mlaștină unitățile decimate care se retrăgeau în pripă. Așa putem explica și ne putem imagina cele spuse de Ureche: "ci ei îndesine tăindu-să"^{liv} sau afirmația din cronicile turcești: "părăsind lupta și măcelul, au fugit astfel încât nici nu s-au uitat îndărăt...ci s-au călcat în picioare unii pe alții ca niște turme de oi și nici cei viteji și bravi nu au mai putut găsi cale ca să mai lupte".^{lv}

Aripa dreaptă a moldovenilor a atacat probabil în același timp sau la scurt timp aripa stângă turcească, încolonându-se după ieșirea din pădurile de la est de dealul Paiului. Argumentez prin următoarele faptul că nucleul acestei aripi l-a constituit cavaleria grea:

- dacă s-ar fi aflat în rezervă și ar fi atacat pe aripa stângă moldovenească ar fi trebuit să treacă peste pedestrima moldovenească înclăștată cu turcii pe un front strâns ce nu

ar fi permis ferirea șarjei; în al doilea rând, ar fi avut de escaladat șanțurile moldovenilor, exercițiu greu pentru cavaleria ușoară, dar imposibil pentru cavaleria grea;

- în aripa dreaptă moldovenească, superioritatea numerică a turcilor putea fi întrecută de superioritatea în cai și armament a polonezilor;

în plus, manevra de front a cavaleriei grele de la dealul Morii la dealul Munteni - aproximativ 5 km. - ar fi necesitat un timp suficient de lung pentru ca dispozitivul moldovenesc să fie dat peste cap de turci.

Rezultă limpede că aripa dreaptă moldovenească a izbit forțele turcești în curs de regrupare, le-a pus pe fugă, cele trecute de Racova spre sud, celelalte spre pădure către valea Smilei. Cavalerii poloni au continuat șarja producând un nou impact nimicitor asupra turcilor aflați în situația descrisă anterior. Întâi prin puhoiul fugărilor care au lovit și învâlmășit coloanele, apoi tăvălugul blindat împreună cu pedestrima moldoveană au creat unanimitate în opiniile turcilor: nasul spre Mecca și viteza cât mai mare papucilor! Unitățile de cavalerie turcești, mai bine zis rămășițele acestora, s-au distanțat repede de pedestrima care a fost în totalitate nimicită sau capturată - așa cum arăta mai târziu, la altă bătălie, Miron Costin: "Nime nu s-au gândit pentru pedestrima căzăcească să iasă viu din cât rămase după fugă oștii celii călări".^{lv}

Cavaleria ușoară moldovenească a pornit în urmărirea turcilor fugiți prin păduri pe calea pe care sosiseră. Ciocnirea în aripa stângă moldovenească s-a petrecut în mod cert ulterior atacului centrului oștirii turcești, concomitent sau mai curând ulterior atacului aripii drepte. Dacă ar fi început aici lupta, zgomotul tunurilor ar fi demascat și ar fi determinat fixarea poziției inamicului, determinând reacții adecvate ale turcilor.

Faptul că Ștefan a intervenit cu rezervele semnifică idea că el a înțeles desfășurarea favorabilă a luptei în centru și pe aripa dreaptă. În caz contrar, mlaștina Vasluietului și târgul (chiar rudimentar fortificat) i-ar fi oferit timpul necesar să rezolve problemele în zona majorității forțelor turcești, chiar dacă trebuia să sacrifice aripa stângă a oștirii sale.

II.F.2.c. Lupta de urmărire

După înfrângerea forțelor principale și începerea retragerii, oastea moldovenească s-a fracționat, probabil, în patru corpuri:

rezerva de cavalerie (comandată de Șendrea, hatmanul oștirii și locțiitorul voievodului) a continuat urmărirea turcilor până la Galați; acest lucru este probat de afirmația "într-aciaa au sosit Șendrea hatmanul, cumnatul lui Ștefan Vodă, cu o samă de oști ce au fost rămasă înapoi" (față de orientarea Tecuci-Râmnic, Galațiul poate fi considerat "înapoi");

- cavaleria polonă și cea care a luptat în centru, sub comanda voievodului, a continuat urmărirea pe direcția Bârlad-Tecuci-Ionășești;

aripa dreaptă, posibil sub comanda paharnicului Costea (Coste), a urmărit turcii pe valea Smilei-valea Bârladului-Ionășești;

- pedestrima a închis câmpurile de bătălie, a adunat prizonierii, răniții, animalele și armamentul, a asigurat îngroparea turcilor uciși; moldovenii i-au dus pe ai lor să-i îngroape cum se cuvine neamurile.

Adunarea prăzilor era o activitate de mare importanță pentru învingători. Importanța ei rezida din faptul că era legiferată și în Occident și la turci, prin urmare și la moldoveni, prin cutume greu de încălcat.

Astfel, turcii - deși purtau războaiele în numele lui Allah - prevedeau clar că o cincime din pradă revenea sultanului și se considera trecerea în "dar al Islam". Împărțirea prăzilor se făcea astfel: două treimi revenea cavaleriștilor și o treime pentru pedestrași. Nu se omitea prelevarea unei părți pentru auxiliarii necombatanți care au participat la campanie. În afara prăzii, se obțineau prizonieri pentru răscumpărare și trofee etalate cu fală, uneori trimise spre mărturie domnilor vecini.

"Mai apoi întorcându-să ajutorii leșescu acasă cu multă dobândă, au trimis Ștefan vodă de i-au dus 36 de steaguri, arătând ce viteză au făcut și i-au mulțumit de ajutoriu."^{lvii} Faptul că Ștefan a executat prizonierii turci trebuie interpretat ca o referire la prizonierii luați pe seama domniei, act care s-ar înscrie în politica de teroare pe care am amintit-o. Încercarea voievodului de a prelua ceilalți prizonieri ar fi întâmpinat opoziția hotărâtă a luptătorilor, cărora legile războiului le-ar fi dat, în acest caz, dreptul la răscumpărare din partea domnului.^{lviii}

În prima fază a bătăliei de urmărire, probabil pe distanța celor "opt mii întregi" aproximativ 16 km a fost nimicită pedestrima și zdrobită rezistența ultimelor unități de cavalerie. Turcii fugari vor fi fost hăituiți de țărani locului, așa cum am văzut la Baia^{lix} sau în alte ocazii. Cavaleria scăpată de la Vaslui, inițial pe trei, apoi pe două direcții, a evacuat Moldova sub presiunea urmăritorilor, astfel încât unii s-au înecat în Dunăre, alții au scăpat în Muntenia, fără a mai avea timp să distrugă în urma lor trecerea peste Siret. Aceasta va fi folosită de Ștefan în ultima fază a luptei, bătălia de la Râmnic. Înștiințat de apropierea oștilor muntene, Ștefan își concentrează forțele la movila cea mare a Tecuciului. Având în vedere că oastea munteană a fost estimată la 17. 000 de oameni, rezultă că Ștefan a avut cel puțin 20. 000 de ostași. Motivarea manevrei oștirii muntene se datorează încercării de a apăra trecerea peste Siret și o eventuală invazie a Munteniei de către Ștefan.

Întrebările care se ridică au din păcate răspunsurile în zona probabilului:

- de ce Ștefan a primit informația de la starostele de Crăciuna și nu de la Costea - care, acționând pe teritoriul muntean, era destul de probabil să le fi putut obține?

ce sistem informativ, eficient și rapid funcționa, având în vedere circulația informației din tabăra munteană, la sud de Râmnic, la starostii de Crăciuna, la nord de Focșani și mai departe la Ștefan, la sud de Tecuci?

- din ce motiv detașamentul care a efectuat cercetarea prin luptă a fost comandat de Șendrea și nu de Costea, recent întors de pe acele locuri?

Dar cea mai complexă problemă este hotărârea luată de Ștefan, după înfrângerea muntenilor, de anexare a ținutului Putnei, ținut care, după poziția conducătorilor ei, vădea conștiința unei apartenențe la Moldova; despre neștiuta legătură cu Episcopia Cumaniei, cu culoarul Cuman, cu Casa Regală Cumană de Panciu, cu Țara Vrancei, probabil documentele distruse de Sobietszki la Iași ne-ar fi

lămurit pe deplin. Este o întrebare care depășește posibilitățile mele și se pare curajul profesioniștilor trecuți și prezenți. Poate nu și viitori.

Așa cum mi-am propus, am prezentat o interpretare coroborată a informațiilor interne și externe, în lumina legilor politice și militare ale vremii și ale terenului văzut în mod concret. Prin aceasta, am încercat să subliniez măreția marelui voievod care a înfrânt cu forțe puține dușmanii interni și externi mult mai puternici, înlocuind forța oarbă cu războiul neconvențional, atât de eficient.

SUMMARY

The writing presented doesn't contain new elements from the documentary point of view but from the interpretation of reached information point of view, from various sources, referring to events of the given moment in history. Only one element could be considered new - the placing of events on real terrain and not on imaginary realms, dreamt of in offices. On this real terrain I have tried to sketch physically possible actions, possible to be performed, besides some slight epical sliding (I am a Moldavian!) data and simple questions to which I tried to give possible answers. Where this couldn't be done I respectfully declined my competence towards the professionals.

I briefly presented the political and military, internal and external situation of Moldavia until the beginning of the Turkish conflict. In this sequence I've also tried to point out the actions performed by the Turks before the direct confrontation. Then I analysed the known data regarding the Ottoman army structure, numbers, the unwinding of their march and Steven's army starting, without deepening the problem, a light calculation of the proportion of the forces. I referred a lot to the great lord's personality whose genius I tried to describe.

This genius, well supported by the "country", determined that the proportion of forces, numerically favourable to the Turks, favourable to the Moldavians from the deeds point of view. I've pointed out that by using the advantages of weather, terrain, the operative condition of the enemy, by offering the enemy an unconventional war (elaborated and put in action during the night of the Turks last stop - the night of 9/10 January and the dawn of 10th of January) he achieved tactical superiority on the battlefield, snatching the Turks a great victory. I devoutly dedicated my work to the man who was not only "the Great" but also "the Greatest" in the history of Moldavia.

NOTE:

ⁱ Adam Schaff, *Istorie și adevăr*, București, Editura Politică, 1982, p. 311.

ⁱⁱ Agapit Popovici, *Ecumenismul încotro?*, București, Editura Ecumenică, 2003, p. 9.

ⁱⁱⁱ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, București, Editura Biblioteca pentru toți, 1981, p. 180.

^{iv} Grigore Ureche, *Letopiseșul Țării Moldovei*, București, Editura E.S.P.L.A., 1958, p. 91.

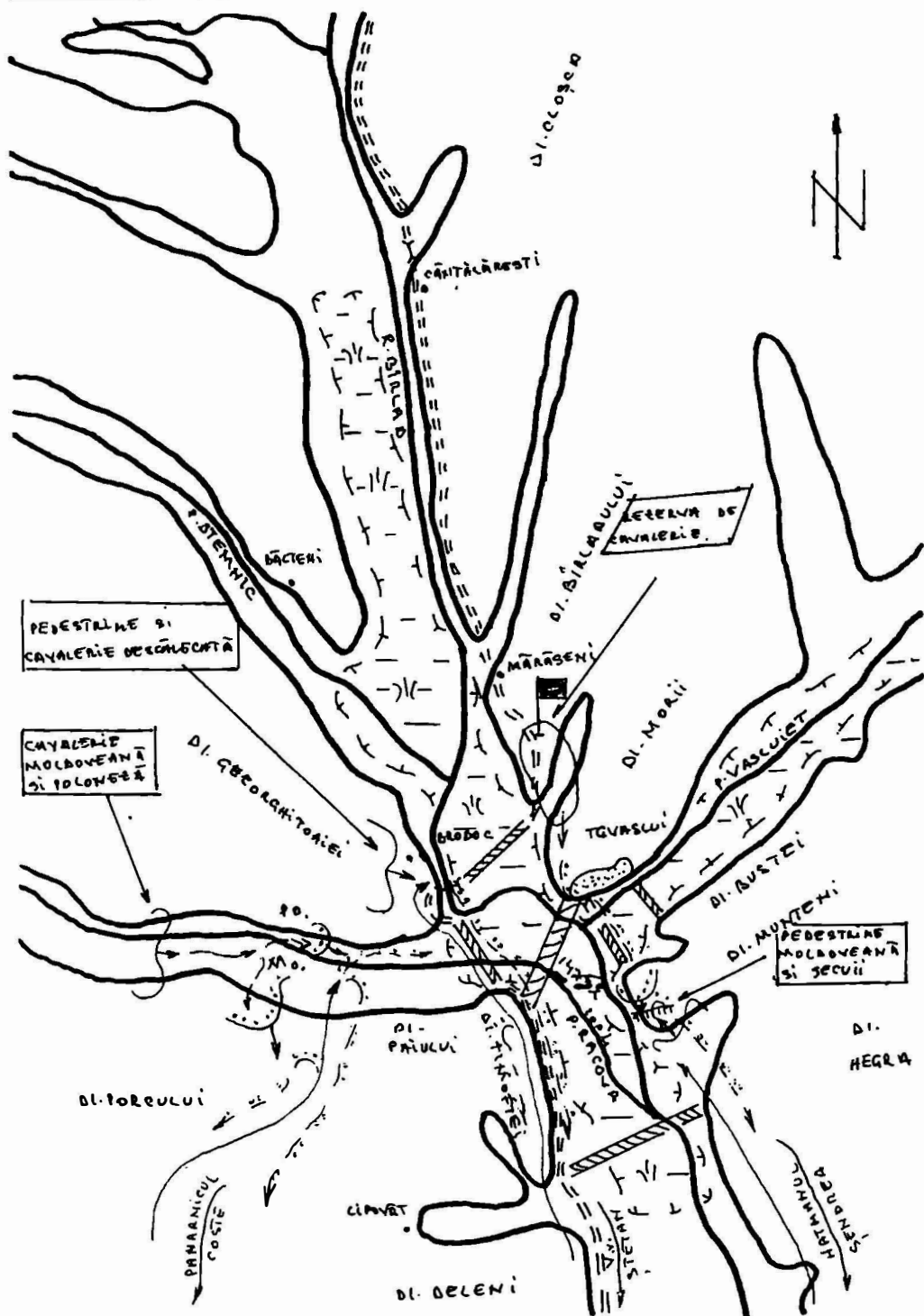
^v Nicolae Grigoraș, *Moldova lui Ștefan cel Mare*, Iași, Editura Junimea, 1982, p.82.

^{vi} Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 96.

^{vii} Viorel Panaite, *Pace, război și comerț în Islam*, București, Editura AII, 1997, p. 345.

^{viii} Nicolae Grigoraș, *op. cit.*, p. 156.

- ix Viorel Panaite, *op. cit.*, p. 152.
- ^x*Ibidem*, p. 152.
- ^{xi}Nicolae Grigoraș, *op. cit.*, p. 115.
- ^{xii}Gheorghe Brătianu, *Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești*, București, Editura Eminescu, 1980, p. 269.
- ^{xiii}Ion Neculce, *Letopiseșul Țării Moldovei*, București, Editura Minerva, 1986, p. 99.
- ^{xiv}*Ibidem*, p. 81.
- ^{xv}Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 101.
- ^{xvi}Viorel Panaite, *op. cit.*, p. 341.
- ^{xvii}Nicolae Grigoraș, *op. cit.*, p. 118.
- ^{xviii}Miron Costin, *Letopiseșul Țării Moldovei*, București, Editura pentru literatură, 1961, p. 9.
- ^{xlx}*Ibidem*, p. 55.
- ^{xx}Miron Costin, *op. cit.*, p. 69.
- ^{xxi}Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 132.
- ^{xxii}*Ibidem*, p. 132.
- ^{xxiii}Ion Neculce, *op. cit.*, p. 286.
- ^{xxiv}*Ibidem*, p. 280.
- ^{xxv}Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 109.
- ^{xxvi}Miron Costin, *op. cit.*, p. 84.
- ^{xxvii}Gheorghe Brătianu, *Marea Neagră*, Iași, Editura Polirom, 1999p. 269.
- ^{xxviii}Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 102.
- ^{xxlx}Nicolae Grigoraș, *op. cit.*, p. 128.
- ^{xxx}Miron Costin, *op. cit.*, p. 346.
- ^{xxxi}*Ibidem*, p. 341.
- ^{xxxii}Ion Neculce, *op. cit.*, p. 16.
- ^{xxxiii}*Ibidem*, p. 203.
- ^{xxxiv}Miron Costin, *op. cit.*, p. 202.
- ^{xxxv}Viorel Panaite, *op. cit.*, p. 281.
- ^{xxxvi}*Ibidem*, p. 282.
- ^{xxxvii}Miron Costin, *op. cit.*, p. 203.
- ^{xxxviii}Nicolae Grigoraș, *op. cit.*, p. 118.
- ^{xxxix}*Ibidem*, p. 178.
- ^{xl}Dimitrie Cantemir, *op. cit.*, p. 209.
- ^{xli}Nicolae Grigoraș, *op. cit.*, p. 118.
- ^{xlii}Miron Costin, *op. cit.*, p. 27.
- ^{xliii}*Ibidem*, p. 38.
- ^{xliv}Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 100.
- ^{xlv}*Ibidem*, p. 88.
- ^{xlvi}*Ibidem*, p. 100 - 101.
- ^{xlvii}Nicolae Grigoraș, *op. cit.*, p. 127.
- ^{xlviii}*Ibidem*, p. 128.
- ^{xlix}*Ibidem*, p. 123.
- ^lGrigore Ureche, *op. cit.*, p. 101.
- ^{li}Nicolae Grigoraș, *op. cit.*, p. 126.
- ^{lii}Ion Neculce, *op. cit.*, p. 255.
- ^{liii}Miron Costin, *op. cit.*, p. 43.
- ^{liv}Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 100.
- ^{lv}*Istoria militară a poporului român*, vol.II, Comisia română de istorie militară, București, Editura Militară, 1986, p. 318.
- ^{lvi}Miron Costin, *op. cit.*, p. 212.
- ^{lvii}Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 102.
- ^{lviii}Andrei Pippidi, *Contribuții la studiul legilor războiului în Evul Mediu*, București, Editura Militară, 1974, p. 119.
- ^{lix}Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 93.

O MOȘIE „BĂTRÂNĂ” - DELENII

Sergiu Ștefănescu

„...au mai venit, ...sluga noastră Toader Hasnaș...și au vândut a lui direaptă ocină...doao sate pre Bârlad, ...anume Bălteni, în gura Stebnicului, și de iastă parte de Bârlad, Delenii, și o seliște anume Micleștii...”¹

Acest fragment din uricul domnesc, ce atestă peste veacuri constituirea moșiei târgului Vaslui, prin cumpărarea satelor și moșiilor limitrofe de către Ștefan cel Mare, ne-a incitat întru cercetarea și aflarea istoriei acestor locuri. Cele două sate și seliștea, amintite mai sus, se află pe teritoriul actualei comune Bălteni din județul Vaslui.

1. *Scurt istoric, cadrul fizico – geografic și economic*

Aceste sate, împreună cu alte două care fac obiectul studiului nostru, se află în bazinul mijlociu al râului Bârlad și în bazinul inferior al pârâului Stemnic², deci în Podișul Central Moldovenesc³

Satele amintite în acest hrisov domnesc se găseau pe teritoriul comunei Bălteni, care, din punct de vedere administrativ, se află în mijlocul județului, la circa 10 km NV de Vaslui.

Comuna are un relief ușor vălurat, cu două culmi de deal, orientate N-S, ce delimitează, spre vest, bazinul pârâului Racova⁴ de cel al Stemnicului. A doua culme de deal desparte bazinul pârâului Stemnic de valea râului Bârlad, situată la est de acesta. Înălțimile lor nu depășesc 300 m.

Deși aparține din punct de vedere administrativ de comuna Bălteni, satul Capul Rediului, devenit (după 1968) Bălteni - Deal (II), nu face obiectul studiului nostru. Moșia sa, orientată N-S, făcea parte din moșiile aflate în bazinul pârâului Racova.

Râul Bârlad are în această zonă o luncă lată de circa 1,5 - 1,8 km. O luncă mai îngustă însoțește pârâul Stemnic. Pădurile, care odinioară acopereau aceste dealuri și luncile celor două ape, s-au „retras” continuu din fața focului „pus” și al securii; acum mai există pădurea din lunca Bârladului, în S-E, trupul de pădure Brăhășoiaia, în N, și două petice de pădure la N de Bălteni - Deal și respectiv Chetrești.

Pentru deslușirea informației necesare am apelat, pe lângă studiul documentelor istorice și al toponimiei locului și la amănunțite cercetări arheologice (efectuate, deocamdată, pe circa 75% din suprafață).

Cercetând aspectul istoric al zonei la care ne referim, observăm o densă locuire începând de la cultura Cucuteni, prezentă în 4 - 5 locuri, continuând cu Ciste de Piatră, Foltești II, Noua și Hallstatt. La nici una nu ne vom opri deoarece ele au făcut obiectul unor studii anterioare. Dar, spre surprinderea noastră, am observat cum aproape toate locuirile medievale și feudale suprapun locuiri dacice, din sec. V – II î.Chr., ori așezări carpice din sec. II – V d.Chr. Vatra veche a Delenilor suprapune o locuire carpică din sec. II – IV e.n., care la rândul ei suprapune o așezare Foltești II.

Seliștea satului Bonteștii pe Bârlad se suprapune, în unele porțiuni, pe o așezare dacică din sec. V – IV î.Chr., peste care locuiseră și carpii în sec. II – III d.Chr. O

prisacă de pe moșia Bălteni, situată la circa 1,8 km, N, de stația CFR Bălteni, a fost amplasată peste o locuire de daci și bastarni din sec. III – II î.Chr.

La circa 700 m, E, de stația CFR Bălteni, în punctul Grindul Oilor, se află seliștea Micleştii ce suprapune o locuire Noua-finală – Hallstatt.

Pe seliștea veche a Băltenilor, de-a lungul drumului de pământ Bălteni-Vale – Chetrești, între stâlpii LEA (linie electrică aeriană) nr.112/1968 – 106, a existat în sec. III – V d.Chr. o așezare de carpi. Și de asemenea, pe prima vatră, de jos, a Cucușerilor, locuiseră, în sec. III–IV d.Chr., carpii. Aceasta denotă o continuitate și o identitate a exigențelor privind modul de alegere a viitoarelor vetre de sat.

În aproape toate aceste așezări, dacice sau carpice, s-au descoperit resturi ceramice de proveniență romană și elină, iar pe seliștea Delenilor am găsit ceramică a Hoardei de Aur. Aceasta dovedește existența unor legături comerciale strânse cu imperiul roman, dar și cu hanatul tătarăsc .

Am fost mirați, găsind, în jumătatea de nord a seliștei Delenilor, fragmente de teracotă (nesmălțuită) datând din sec. XV/XVI, iar pe vatra veche a Băltenilor teracotă din sec. XVI. Nicăieri, în toată zona cercetată, nu am mai găsit teracotă atât de veche. Aceasta dovedește existența, atunci, a unei puteri economice concentrate. În primul caz considerăm că acea sobă a încălzit casa familiei lui Toader Hasnaș, cel ce a vândut, la 1491, Delenii și Băltenii lui Ștefan cel Mare.

Precizăm că atenția noastră are în vedere relația sat–moșie; stăpânul (ori stăpânii) acestora nu constituie obiectul studiului nostru decât accidental.

După prezentarea, în mare, a aspectelor istorice ale acestor locuri, se impune și prezentarea, succintă, a laturii economice. Vom face referiri la perioada de timp mai veche de anul 1850.

Între sec. VIII – XV, când populația acestor sate era neînsemnată, iar terenurile avute la dispoziție imense, tot „economicul” se rezuma la producția de subzistență. Ponderea cea mai importantă o deținea creșterea animalelor, iar cu o valoare mai mică venea agricultura, ce se practica rudimentar și pe suprafețe mici; apoi defrișarea pădurilor ce a creat locuri de fânețe și ogoare pentru cultivarea cerealelor. În urma acestora se situa prelucrarea primară a lemnului, olăritul (ocupație de la care vine toponimul Pârâul Olarului), confecționarea sculelor și uneltelor necesare în gospodărie și, de prin sec. XIV – XV, albinăritul.

Nu putem vorbi de relații comerciale decât, poate, de prin sec. XVII/XVIII. Nu am reușit să aflăm unde erau morile de apă (probabil pe Bârlad), nici dacă aveau cârciume și unde anume. Am descoperit că pe cea de a doua vatră a Băltenilor (la 100 – 150 m, N, de ultima casă din sat) pe a doua terasă a Stemnicului, a existat (pe lângă o curte boierească), pe la începutul sec. XIX, un atelier de confecționat olane pentru aducerea apei. Spărturile rebuturilor lor acoperă o mare întindere de teren.

Revenim la una din cele mai de seamă ocupații ale localnicilor, timp de circa 600 de ani, albinăritul.

Cercetările noastre ne-au permis să descoperim, până acum, cel puțin 12 – 15 vetre de prisacă. Nu am controlat pădurile, nu am parcurs întreaga suprafață, nu putem aprecia câte vetre de prisacă s-au pierdut în vetrele de sat, așadar, pe teritoriul fostei moșii bătrâne +Delenii, nu este exclus să fi fost 40 – 50 prisăci! Dacă avem în vedere

că acum 3 – 5 secole pădurile de șleau, ce cuprindeau numeroase specii de arbori meliferi (tei, arțari, sălcii, meri, peri, arbuști) ocupau suprafețe imense, luncile Bârladului, a Stemnicului și a pâraielor din zonă erau acoperite cu o vegetație erbacee de talie uriașă (2 – 3 m, +h), plus întinsele suprafețe de fânețe, putem aprecia potențialul melifer al zonei ca fiind unul excepțional.

Enumerăm în continuare câteva vetre de prisacă identificate de noi până acum.

La circa 1,8 km, N, de stația CFR Bălteni, la circa 200 m, V, de linia ferată, pe șes, am găsit o vatră de prisacă, pe moșia Bălteni, folosită în sec. XVI/XVII – XVIII. La 150 – 200 m, NE, de biserică din Bălteni Deal, am descoperit două vetre de prisacă folosite în sec. XV/XVI – XVIII și respectiv în sec. XV/XVI – XVIII/XIX. La circa 80 m, la E de biserică, și circa 100 m mai jos de cele două menționate anterior, se află o vatră de prisacă utilizată în sec. XIV/XV(?), XV(?) – XV/XVI – XIX. De la 80 – 250 m, V, de Pârâul Olarului, la circa 600 – 700 m, E, de biserică, la baza unui platou prăbușit, am descoperit vetrele a 3 – 4 prisăci, folosite în sec. XV/XVI – XVIII. Toate acestea s-au aflat pe moșia Delenii.

Pe malul stâng al Pârâului Olarului, vis a vis de cele de mai de sus, am găsit o vatră de prisacă, pe moșia Bălteni, folosită în sec. XV/XVI – XVIII. La ENE de satul Chetrești, într-un bazinet deschis spre sud, la 150 m, N, de pârâu, am identificat două(?) vetre de prisacă folosite în sec. XV/XVI – XIX. De asemenea, la ESE de satul Chetrești, pe versantul sudic al dealului, la N de pârâu, sunt 2 – 3(4) vetre de prisacă utilizate în sec. XVI/XVII – XVIII.

Așadar, specificările din o serie de documente feudale, privind tranzacțiile cu „butoaie” de miere și „pietre” de ceară aveau un fundament real.

2. *Observații privind moșiile și legăturile lor cu satele de pe ele*

Noi considerăm a fi moșie o suprafață de teren de formă și mărime foarte diferite, ce poate avea în cuprinsul ei terenuri arabile, fânețe, vii, livezi, pășuni, păduri, ape și, neapărat, vatra satului pe care îl hrănește și care îi dă numele; nume pe care și-l schimbă odată cu cel al satului.

Deși hotarele moșiilor inițiale (așa zise „bătrâne”) dăinuie de peste un mileniu, în interiorul lor au fost trasate noi limite, mărginind moșii mai tinere, ce au luat ființă odată cu sate desprinse din cele vechi.

Relația sat – moșie este de interdependență totală; odată cu desființarea satului de pe ea, o moșie își pierde „rangul” de moșie, „retrogradând” în acela de trup sau tarla al altei moșii cu sat pe ea. De altfel, *fostele moșii sunt foste sate...*⁵

În general orice moșie se compune din două părți:

- a) Moșia propriuzisă (cea mare), fiind ceea ce astăzi numim „extravilan”, în care se includ și pădurile, apele, căile de comunicație, deci totul exclusiv vatra satului;
- b) Moșia mică, numită acum „intravilan”, care cuprinde doar vatra satului.

Din constatările noastre rezultă, fără dubii, că *nu poate exista sat fără moșie și nici moșie fără sat*. Deși în numeroase urice domnești sunt înscrise adesea mai multe sate, ce aparent există pe aceeași moșie, realitatea nu este aceasta.

Susținem și dovedim că pe o moșie nu poate exista mai mult de un sat. Dubiile s-au născut datorită, de regulă, a două situații:

- a) Hrisoavele domnești, de „întărire” a unor sate, au fost emise, în general, între sec. (XIV)XV – XVII, în timp ce moșiile bătrâne luaseră ființă în sec. IX –

XII/XIII. Între timp, familia celui ce se prezenta la domnie pentru uric domnesc reușise să „comaseze” 2 – 3 sate (și moșii) sub administrarea – stăpânirea sa și a rudelor apropiate.

b) În numeroase cazuri satul putea avea mai multe vetre dihotomice, plus 1 – 2 seliști pe care a avut, cândva, vatra. Unele din aceste vetre, de-a lungul secolelor, au putut deveni sate de sine stătătoare, *dar fiecare cu moșia sa*, defalcată din trupul moșiei bătrâne, moșiei matcă.

Tabelul nr.1

cuprinzând satele (și seliștile) din zonă, cu prima atestare documentară cunoscută (nouă) precum și vechimea materialelor arheologice descoperite ⁶

Continuând firul afirmațiilor de mai sus observăm că după vânzarea de la 15 octombrie 1491, numeroase moșii, între care +Bălteni și +Delenii lui T. Hasnăș au fost comasate în moșia, cu mult mai mare, a Târgului Vaslui. O asemenea moșie, uriașă, putea avea pe teritoriul său 10 – 15 sate, dar aceasta era o „construcție” artificială, relativ recentă, nicidecum nu era ceea ce înțelegem noi prin moșie „bătrână”, „din veac”.

Toader Hasnăș și alții ca el au primit, probabil, sarcinile unor administratori locali, ocupându-se de colectarea dijmei, de acoperirea și evidența zilelor de clacă, de asigurarea bunului mers al fostelor moșii, devenite acum „trupuri” ale moșiei Târgului Vaslui.

Am mai observat că odată cu înmulțirea populației unui sat, crește și suprafața „moșiei mici”, în defavoarea „moșiei mari”, iar când un sat dispare ori se mută pe altă vatră, „moșia mică” devine seliște și se contopește cu „moșia mare”; în același timp altă porțiune din „moșia mare” devine „moșie mică”, vatra satului respectiv.

Din datele înscrise în tabelul nr.1 se observă fenomenul de dihotomie la satul +Bonteștii. Din observațiile noastre rezultă că vetrele dihotomice ale satelor erau amplasate în locuri care ofereau cele mai bune locuri de trai. Ele erau apropiate una de alta, adesea peste o mică vale, peste un pârâu ori peste o culme de deal, întotdeauna cu o sursă de apă în apropiere.

Soluția de așezare a satului pe două (trei) vetre dihotomice era adoptată de săteni, deoarece în condițiile unei populații reduse numeric, dar care avea la dispoziție sute de hectare de teren, ocupația de bază a sătenilor fiind creșterea animalelor, se urmărea crearea de noi suprafețe de pășune și evitarea producerii de pagube de către animalele domestice în puținele ogoare pe care le cultivau.

Vetrele dihotomice ale unui sat purtau, de obicei, același nume, diferențiate prin apelative ca: „de jos”, „de sus”, „din deal”, „din vale”, „de răsărit”, „de apus”, etc.

Totuși, uneori, satul este nevoit să-și părăsească vatra datorită unor cauze de forță majoră ⁸ și vremuri de restriște. Nu cunoaștem motivul pentru care sătenii din +Deleni, +Bălteni și Chetrești au fost nevoiți, în sec. VIII – IX/X, să-și părăsească

Nr. rând	Denumirea cunoscută a satului (sau seliștii)	Prima atestare documentară	Vechimea materialelor arheologice recoltate
1a	+Delenii	1491	VII, VII/VIII, X – XVIII
1b	Bălteni-Deal (I)	1892	XV/XVI – XXI
2	Bălteni, Bălteni-Vale	1491	VII/VIII, X – XI, XIII/XIV – XXI
3	+Micleștii	1491	XV
4a	Răduștii	1816	XV – XXI
4b	+Bonteștii (pe Stemnic)	1442	VIII – X, XIII/XIV ?
4c	+Bonteștii (La Două Fântâni)	1442	IX/X – XI, XV – XVIII
5	Chetreștii (Cucoșerii)	1491	VII/VIII, X – XI, XIV/XV – XXI

ășezările, mutându-se, așa cum era de așteptat, pe o vale îngustă acoperită de pădure, în punctul Hârboanca, situat în partea de nord a moșiei lor, la est de actualul sat Răduști. În sec. X, în urma întoarcerii pe vechile vetre, unii săteni au rămas pe loc, continuând existența sătucului înființat în sec. VIII, cunoscut în sec. XV sub denumirea de +Bonteștii⁹

Informațiile pe care le vom prezenta în continuare au fost obținute, în cea mai mare parte, din cercetările arheologice pe care le-am efectuat, ca și din studiul documentelor publicate.

3. *Relații de înrudire între sate. Ascendențe și descendențe.*

Cele ce urmează a fi prezentate s-au născut din dorința de a putea afla care moșie, dintr-o zonă oarecare, este moșie „bătrână” și care nu. Sau, cum putem stabili că moșiile „b”, „c” și „d” provin din moșia mamă-mată „a” și dacă, astfel, locuitorii satelor aflate pe ele descind din strămoși comuni.

Efectuarea de cercetări arheologice amănunțite ne-a permis să stabilim de când până când s-a locuit într-un anumit loc, dacă locuirea a fost continuă, în ce secole a fost mai intensă, ori mai slabă, etc.

Sintetizând toate datele obținute, inclusiv cele din documente, ne-am propus să transpunem grafic, în timp și spațiu, evoluția acestei moșii „bătrâne”, +Delenii, și a celor desprinse din ea, din sec. VII/VIII până în sec. XIX/XX.

Din cercetările noastre rezultă că satele (și moșiile) evoluează lent. Au și ele, ca și oamenii, „ascendențe”, „descendențe” și, uneori, rude „colaterale”. (vezi *Tabloul nr.2*)

În acest tablou, în stânga sus, am înscris satul „matcă”, cel mai vechi, din care presupunem că au roit celelalte. Satele „descendente” le-am situat spre dreapta și tot mai jos, în ordinea descrescătoare a vechimii¹⁰; cele mai tinere se află în partea cea mai de jos. La ultimul rând ajung doar satele existente la finele sec. XX¹¹

Vom continua cu prezentarea a opt schițe ce arată evoluția în spațiu a moșiei Delenii. Ele acoperă perioada de timp din sec. VII până în sec. XX. Dacă este semnalată schimbarea amplasamentului unui sat pe hartă, nu este o greșală; de-a lungul secolelor am urmărit situarea vetrei principale. Satele se mutau și de bunăvoie, „trăgându-se”, de pe la începutul sec. XIX, pe lângă drumurile mari, mai ales că proprietarii moșiilor amplasau lângă acestea cârciumi, rateșuri, mori etc. Alte mutări ale unor vetre de sat se datorau fie lipsei de spațiu pe vechea vatră în urma sporului demografic, fie expropriierilor de moșii efectuate la 1864 și 1921, când unele sate se mută sau se extind pe terenuri cu condiții mai bune de trai, chiar dacă anterior nu le aparținuseră.

Venim cu câteva observații-precizări referitoare la cele opt hărți.

În prima se observă că satul Cucoșeri ia ființă pe două vetre simultan (poate la o generație una de alta, diferența neputând fi sesizată arheologic). Toate ășezările, exclusiv +Delenii, au luat ființă pe valea Stemnicului. În a doua schiță observăm retragerea tuturor locuitorilor, spre nord, înființând un nou sat între pâraul Hârboanca și Stemnic. A treia hartă semnalează apariția ășezării +La Două Fântâni, pe Bârlad, în sec. IX. Un secol mai târziu (X – X/XI) urmașii sătenilor ce au înființat +Bonteștii (de

pe Stemnic), ca și toți locuitorii +Bonteștilor de pe Bârlad, revin pe seliștile pe care locuiseră în sec. VII/VIII, reînființând vechile sate. Din harta nr.4 reiese dispariția celor două sate dihotomice, +Cucoșerii și +Băltenii, retrase, din nou, la +Bonteștii de pe Stemnic. +Delenii se pare că au preferat să se mute pe dealul împădurit de lângă actuala biserică. Această masivă deplasare de populație credem că se datorează ocupației cumane din sec. XI (resimțită și în satele de pe valea Bârladului superior). În sec. XII/XIII și XIII revin pe vechile vetre doar +Delenii și +Băltenii. Din a cincea hartă se observă revenirea pe vechea vatră a +Cucoșerilor de Jos, ca și înființarea unei vetre dihotomice a +Delenilor, +Micleștii, devenită seliște în mai puțin de un secol. În harta nr.6 sesizăm defalcarea trupului de moșie a +Bonteștilor de Jos (+La Două Fântâni) și alipirea, cu tot cu sat, la +Călugărenii Vechi, în urma cumpărării acestuia de către Toader Marele, la 1490 Ianuarie 14.

Se mai constată mutarea treptată a sătenilor din +Delenii, peste Stemnic, spre vest pe valea Pârâului Olarului și pe dealul de la sud de ea, defrișând pădurea pentru a deschide vetre de prisacă. Și +Băltenii își schimbă treptat vatra, mutându-se lângă limita sudică a moșiei lor. Fiind o perioadă de timp mai liniștită și prosperă, se înregistrează sensibile sporuri demografice. Astfel că revine pe vatra sa veche și +Cucoșerii de Sus și va începe să ia ființă viitorul sat +Petreștii, cu locuitori din cele două așezări +Cucoșerii. În același timp satul +Bonteștii (de pe Stemnic) își ia numele actual de Răduștii.

Harta nr.7 arată că, începând cu sec. XVIII/XIX, vetrele +Delenilor și +Băltenilor vor deveni seliști și satele se vor așeza pe vetre noi devenind +Băltenii - Deleni și +Bălteni - Vale. Locuitorii celor două vetre ale +Cucoșerilor le vor părăsi la finele sec. XVIII, mutându-se mai sus, pe deal, populând viitorul sat Chetrești.

Harta nr.8 prezintă situația actuală a zonei cercetate (și a împrejurimilor). Dintre toate satele, doar Băltenii – Vale își va mai schimba odată vatra, după exproprierile de la 1864 și 1921, înlesnindu-i-se așezarea totală a vetrei pe moșia +Delenilor (acum Bălteni - Deal).

Din toate cele de mai sus rezultă o istorie zbuciumată, cu părăsirea vetrelor de sate și apoi revenirea pe aceleași locuri, de câte două-trei ori, oamenii fiind nevoiți a se da după vremuri.

Întregim informațiile cu cele ce urmează.

Actualii Chetrești se numeau, până prin sec. XV – XVI Cucoșeri ¹². Denumirea de Petrești, devenită Chetrești apreciem că vine de la cei doi frați, Vană și Stan Petrescul care stăpâneau satul la 1495 ¹³

Fostul sat La Două Fântâni (Bonteștii de pe Bârlad), vatră dihotomică a Bonteștilor de pe Stemnic, sat întărit lui Marco Bonta ¹⁴, a fost vândut de Toader Hăsnăș (Hasnăș) cu nepoții lui, Bilțu și Nicoară Șeremet, lui Toader Marele și nepotului lui de frate, Costin, la 1490 ¹⁵. Această vânzare arată că:

a) Moșiile de pe valea Stemnicului erau orientate vest – est, perpendicular pe apa pârâului respectiv și pe cea a Bârladului.

b) Deși vatră dihotomică, ea va fi vândută ca sat de sinestătător.

c) Moșia s-a împărțit în două. Terenurile de pe valea Stemnicului, din deal în deal, au rămas Bonteștilor de Sus, deveniți Răduștii. Terenurile din creastă dealului

dinspre est, până la mijlocul apei Bârladului, cuvenite Bonteștilor (de Jos), au fost vândute.

d) Aceasta a făcut ca hotarele moșiei „bătrâne” Delenii să se modifice; actualmente, teritoriul Bonteștilor de Jos (La Două Fântâni) nu se mai află pe raza comunei Bălteni, ci pe cea a comunei Ștefan cel Mare, deoarece moșia cumpărată de Toader Marele a fost alipită la satul +Călugărenii Vechi, deveniți +Brăhășești, acum Brăhășoiaia ¹⁶.

e) Harta comunei Ștefan cel Mare ¹⁷ prezintă, incontestabil, porțiunea alipită ce se afla, din creasta dealului dinspre apus până în apa râului Bârlad, situată la sud de actualul sat Brăhășoiaia.

f) Se observă că răzeșii din +Deleni, Toader Hasnăș, se țineau rude, provenind din strămoși comuni cu cei din Bontești (Bilțu și Nicoară Șeremet), sat pe care ei îl înființaseră în sec. VIII – IX/X, retrăgându-se în el și în sec. XIII/XIV.

Ne abatem puțin de la obiect, înregistrând un fapt aparte. Am observat că atunci când două sate mici, cu posibilități limitate, dar înrudite la origini, se hotărăsc să-și ridice biserică, acestea o construiesc cât mai aproape de hotarul dintre cele două moșii. De exemplu Biserica Sf. Treime, ridicată la 1848, în Dumești (județul Vaslui) chiar pe hotarul dintre moșiile Meleșcani și Marcoviceni. Apoi Biserica Sf. Constantin și Elena, ridicată la 1761, în Dumeștii Vechi, de comisul Constantin Grecul, era foarte aproape de hotarul dintre moșiile Dumești și Slobozienii (de Miază Noapte și Apus) ¹⁸. În cazul de față biserica din Bălteni Deal a fost clădită la limita dintre moșiile Delenii și Băltenii. Nu putem generaliza aspectul, cunoscând puține exemple.

4. Contribuții la studiul moșiilor bătrâne

Revenim la subiectul nostru. Am observat că așezările înființate în sec. VII/VIII – IX, dintre care multe existente și astăzi, în toată zona cercetată de noi, au constituit „mugurii” din care în acele vremuri (sec. VIII – IX) s-au dezvoltat limba și obiceiurile poporului român.

Conducerea acelor sate era asigurată de cei mai vrednici săteni, aceștia constituind „obștea” satului. Aceste obștii s-au încheiat pe la începutul sec. IX, iar către mijlocul aceluiași secol putem vorbi de asocieri de obștii, ale mai multor sate învecinate.

Spicuind din lucrarea noastră (mult extinsă) „*De când au apărut, oare, moșiile „bătrâne”?*”, ne punem, firesc, întrebarea: oare aceste patru moșii sunt dintre cele „bătrâne”? Răspunsul este afirmativ pentru toate patru moșiile, +Delenii, +Băltenii, +Cucoșerii și +Bonteștii, chiar dacă, la începutul începuturilor, a existat, în sec. VII, doar o singură, neînsemnată, așezare, Delenii, cu hotare vag delimitate.

Din aceeași lucrare amintită mai sus, desprindem și prezentăm pentru subiectul tratat aici, următoarele:

a) Moșii „bătrâne”, cu hotarele stabilite „din veac”, sunt cele înființate înainte de sec. XIII.

b) Cert este că *un sat nu poate exista fără moșie și nici o moșie nu poate exista fără sat.*

Oricât de mică sau de mare ar fi o suprafață de pământ, nu poate fi considerată moșie dacă nu are niște limite și un sat (constituit chiar și din trei-patru familii) în cuprinsul ei. Deci primele moșii ar fi trebuit să ia ființă odată cu primele sate.

Observăm că primele așezări au luat ființă în sec. VII/VIII (în zona noastră). Fiind însă așa de rare și mici, iar suprafețele de teren înconjurătoare, uriașe, nu putem vorbi, încă, de moșii și hotarele lor. Primii gospodari sosiți (indiferent de unde) au avut grijă să-și aleagă un loc frumos, înșorit, adăpostit de vânturile reci, cu un curs de apă suficient de bogat în apropiere. Cât despre trasarea hotarelor terenurilor luate în stăpânire, în mare parte acoperite cu păduri virgine, nu constituia o prioritate.

Totuși în sec. VIII/IX, când așezările s-au mai mărit și îndesit, a fost necesară stabilirea unor limite între proprietăți, chiar și „în mare”¹⁹ Pentru aceasta au folosit limitele naturale, în special culmile de deal și apele.

O moșie trebuie să fie bine delimitată, „stâlpită cu pietre la cheotori”, cu „bouri” însemnați în pădure, pe culmi de dealuri, cu „mobile săpate” amplasate pe versanți și platouri. Toate acestea presupun o bună cunoaștere a terenului, forțe de muncă și, mai ales, buni, foarte buni „cadaștri”.

Înființarea celor mai vechi moșii „bătrâne” o putem aprecia a fi avut loc în două etape distincte.

Prima, stabilită empiric de comunitățile locale, în sec. VIII/IX, cu hotare însemnate doar ici-colo.

A doua etapă este cea în care a trebuit să fie stabilite hotare precise și echitabile pentru fiecare sat, hotare de veșnică folosință, multe păstrându-se și astăzi. Pentru aceasta a fost necesară înființarea unui organism competent recunoscut de toți locuitorii fiind constituit din sătenii cei mai energici și inteligenți, aleși din și de fiecare sat. Acesta este numit „obștia obștiilor” sau „obștia mare” aflată pe un teritoriu mai întins, poate pe o întregă vale.

Din constatările noastre rezultă că amplasarea în spațiu a tuturor moșiilor constituie o realizare de calitate excepțională. *Un monument de gândire și inteligență, de o echitate indubitabilă.*

Având în vedere complexitatea și întinderea lucrărilor de fixare a limitelor moșiilor, nu este exclus ca ele să fi durat 50-60 de ani.

Apreciem că cea de-a doua și cea mai importantă etapă a avut loc în sec. IX (IX/X). Cele mai vechi moșii „bătrâne” s-au născut deci prin secolele VIII/IX.

Luând ființă noi sate, suprafața moșiilor s-a tot micșorat, acestea au fost divizate mai întâi de-a lungul apoi în curmeziș. Totuși, unele moșii cu suprafață relativ mică, cu terenuri frământate, acoperite în mare parte de păduri, nu au putut fi divizate, rămânând, de la înființare, secole de-a rândul, cu aceleași hotare²⁰.

Multe moșii și-au păstrat hotarele inițiale timp îndelungat, nu însă și stăpânii. Dar, știut fiind că din sec. XVII a început formarea latifundiilor, unii boieri și unele mânăstiri acaparând zeci de sate și moșii, au strămutat populația, desființând numeroase sate și modificând iremediabil hotarele acestora. Exproprierile de la 1864 și 1921 au corectat parțial această situație, permițând satelor să se așeze pe noi vetre, mai propice traiului, chiar dacă fuseseră cândva moșia altui sat. Reforma agrară din

1945 și acțiunile de colectivizare care au urmat au bulversat adesea proprietăți (sătești) vechi de secole, detașând trupuri de moșie, tarlale de le un sat la altul.

5. *Câteva observații, precizări, corecturi*

Având tangență cu subiectul abordat (alteori relații colaterale), vom face unele referiri pe care le considerăm necesare unei mai bune informări.

Numeroși cercetători au studiat originile și relațiile celor mai vechi așezări, întemeietorii acestora, modul de administrare, apariția regulilor juridice (dreptul obișnuielnic) ale satelor noastre. Aceasta a dat naștere la numeroase dispute științifice. Multe dintre acestea nu au putut fi tranșate nici până azi, la toți cercetătorii lipsind concluziile trase în urma unor cercetări arheologice susținute și amănunțite.

Două dintre subiectele controversate sunt:

- a) Originea vechilor sate devălmașe (deci și a moșiilor lor), și
- b) Întemeietorii acestora.

Concluziile la care am ajuns în urma unor minuțioase cercetări arheologice (și istorice) ne permit să susținem afirmațiile făcute de R. Rosetti ²¹; pe cele ale lui N. Iorga, citat de H. H. Stahl ²², ca și pe cele ale lui Constantin Giurescu ²³

Cercetările noastre confirmă concluzia la care a ajuns H. H. Stahl, în opera sa (I, p. 6), privind existența satelor devălmașe ²⁴.

Subscriem total la cea mai răspândită teorie qvasiunanim recunoscută, cum că: Satul devălmaș nu ar fi altceva decât o familie crescută, mărită, descendentă dintr-un strămoș unic, erou eponim al satului, care era și proprietarul unic al pământului ²⁵

Ne raliem total la concluzia lui H. H. Stahl cum că: Satele devălmașe erau piese unitare componente ale marilor confederații de obști. Noi am amintit mai sus extraordinara operă de cadastru funciar efectuată prin sec. IX, de-a lungul a zeci de ani, pentru delimitarea și fixarea hotarelor moșiilor, ce a fost executată de cei mai destoinici săteni reprezentând fiecare sat, constituiți în obștii și obștii de obștii ²⁶.

Abordăm, pe scurt, un alt subiect controversat, anume „umblarea pe bătrâni” Deși H. H. Stahl scrie că „...negăm caracterul de străvechime al sistemului umblător pe bătrâni, pe care îl considerăm o apariție târzie...” ²⁷, aproape toți cercetătorii admit că forma „umblătoare pe bătrâni” a devălmașiei sătești este originară și străveche, constituind dovada absolută a teoriei genealogice ²⁸

În plus, autorul contestă că devălmașia umblătoare pe bătrâni ar fi de origine răzășească, afirmând că originea ei este boierească, existând cete de boieri devălmași, aflați în indiviziune devălmașă ²⁹

Ne punem firesc întrebarea de unde au apărut atâtea cete boierești prin sec. IX – XI ? Dar, coroborând informațiile oferite de documente cu cele obținute prin cercetări arheologice, rezultă, fără excepție, că satele, în sec. IX – XV, erau foarte mici, majoritatea neputând avea mai mult de 7-8-10 familii ³⁰. Presupunem că descendenții fondatorului (fondatorilor) unui sat vechi puteau avea, după 2 – 3 secole, un număr foarte diferit de urmași-moștenitori, cărora urma să le fie împărțit atât patrimoniul sătesc, cât și veniturile care puteau fi obținute. Rezultă clar interesul grupelor de descendenți de a-și delimita cotele-părți ce le reveneau din hotarul sătesc. Acestea

trebuiau să coincidă cu poziția fiecărui individ în arborele genealogic al satului. Singura soluție rămânea identificarea și memorarea ascendenților, dintâi, cei mai bătrâni, din care se trăgeau. Este foarte posibil ca această evidență genealogică să se fi născut deja în mintea sătenilor chiar după primele 4 – 5 generații. Odată identificați și memorați „bătrânii”, sistemul nu mai putea fi părăsit dovedindu-se extrem de necesar. Așa se face că pe baza lui s-a dezvoltat un sistem juridic de proprietate, în care dreptul de protimis era o componentă de maximă importanță.

S-ar mai putea obiecta că, după un secol, „bătrânii” puteau fi uitați. Aspectul se rezolva alegându-se dintre urmașii acelorași „bătrâni”, alții, mai apropiați în timp, care, la rândul lor, după 100-150 de ani, erau „reactualizați”.

Revenind la cele patru moșii pe care le-am luat în studiu în acest articol, concluziile la care am ajuns sunt:

+Delenii, deveniți +Băltenii – Deleni, apoi Băltenii – Deal, moșia matcă, cea mai importantă, mergea pe patru „bătrâni”.

+Băltenii, deveniți Bălteni – Vale, cuprindea descendenții a trei „bătrâni”.

+Cucoșerii, numiți apoi +Petreștii și în final Chetreștii, „umblau” pe doi „bătrâni”

Tot pe doi „bătrâni” umblau inițial și Bonteștii, numiți ulterior Răduștii. Prin vânzarea +Bonteștilor de Jos (de pe Bârlad) au rămas cu un singur „bătrân”.

Nu putem încheia studiul nostru fără a aborda alte câteva subiecte legate de aceste moșii. Astfel, un interes aparte trebuie acordat drumurilor pe care le-au creat și folosit satele la care ne referim.

În urma sutelor de periegeze pe care le-am efectuat într-o zonă întinsă, a reieșit că primele așezări ³¹ au luat naștere pe văile largi ale apelor mai importante, abia din sec. XII – XIII satele încep să se așeze și pe văile unor pâraie secundare, ori pe platourile înalte.

Cu aceeași ocazie, a cercetărilor de teren, am observat și studiat și numeroase trasee de drumuri vechi. Coroborând acestea cu seliștile sau vetrele inițiale ale unor sate vechi, am constatat că, în general, drumurile vechi au vârsta satelor pe care le deservesc, ele urmând atât văile apelor cât și culmile dealurilor. Adesea, laturile scurte ale moșiilor erau delimitate de (cu) drumuri. Nu este exclusă nici folosirea unor porțiuni de drum datând din sec. II – VI.

În cazul nostru este indubitabil că, în sec. VII – VIII, existau drumuri pe văile Bârladului, Stemnicului și Racovei. Cele patru sate vechi ³² erau legate între ele de drumul de pe valea Stemnicului, care are o ramificație la est de pârau pe care se aflau +Băltenii și +Cucoșerii. Toate aceste trasee se păstrează și astăzi.

Nu pretindem că am epuizat subiectul propus, ci doar ne-am străduit să prezentăm o parte din istoria zbuciumată a acestor locuri, atât cât am putut noi desluși. Suntem siguri că subiectul în cauză mai are numeroase aspecte necunoscute, pe care noi, deocamdată, nu am reușit să le aflăm. Aceasta se constituie într-o invitație ce este adresată tinerilor cercetători interesați de subiect.

NOTE:

1. *DRH, III, A, Moldova*, p. 188 - 191, doc. 96 din 1491 (6999) Octombrie 15.
2. Afluent de dreapta al râului Bârlad, la NV de municipiul Vaslui.
3. V. Băcăoanu și colab., *Podișul Moldovei*, p. 297 - 300, București, 1980.
4. Afluent de dreapta al Bârladului, la SV de Vaslui.
5. Date și informații net detaliate, referitoare la sate și moșii, se găsesc în studiul nostru intitulat: *De când au apărut, oare, moșiile „bătrâne” ? Invitație la dialog.*, în curs de apariție.
6. Cercetările arheologice la care ne vom referi au fost, în cea mai mare parte, efectuate de noi. Au fost publicate în “A.M.M.”, XV - XX, I, p. 155 - 248 și în “A.M.M.”, XXI, p. .... Pentru datarea materialelor arheologice recoltate am fost îndrumați de specialiștii Institutului de Arheologie din Iași, de prof. N. Ursulescu de la Universitatea Al. I. Cuza și de prof. Ruxandra Măxim - Alaiba de la Institutul de Tracologie, filiala Iași, cărora le aducem mulțumirile noastre.
7. Pentru Rădușești și Bontestii (de pe Stemnic), informația arheologică am preluat-o după G. Coman, *Statornicie, Continuitate. Repertoriul arheologic al județului Vaslui*, (R.A. Vs.), București, Editura Litera, 1980, p. 110, XXII, 20, 21.
8. Năvăliri ale unor popoare străine, careucid sau (și) robesc populația satului, epidemii de ciumă ori holeră, alunecări masive de teren, etc.
9. *DRH, I, A*, p. 312 - 313, doc. 222 din 1442 (6950) August 1.
10. Pentru satele înființate după 1772 am preluat informațiile necesare și din I.F.R.Iș., *Tezaurul toponimic al României, Moldova, I₁₊₂, 1772-1988. Repertoriul istoric al unităților administrativ - teritoriale*, București, 1991 - 1992.
11. Pentru a nu complica informațiile, am luat în considerare câte o singură vatră pentru fiecare sat.
12. Gh. Ghibănescu, *Surete și Izvoade, VIII*, doc. CLXXVII din 1695 Aprilie 14.
13. *DRH, III, A*, p. 320, doc. 176 din 1495 (7003) Ianuarie 25.
14. Vezi nota nr.9.
15. *DRH, III, A*, p. 114 - 115, doc. 60 din 1490 (6998) Ianuarie 14.
16. I.F.R.Iș., *op. cit. I, I*, p. 145 col. 1.
17. R.A. Vs., p. 230.
18. Gh. Ghibănescu, *Zapise și Ispisoace, V₁*, p. 37, 104.
19. Radu Rosetti, *Pământul, sătenii și stăpânii*, Tomul I, *De la origini până la 1834*, București, 1907, p. 107 - 108 „Odată cu înființarea primelor sate, s-a împărțit și pământul între ele, pentru a înlătura gâlceville privitoare la vânat, pescuit și pășunat.” Henri H. Stahl, *Contribuție la studiul satelor devălmașe românești*, Editura Academiei Române, București, vol. I, 1958; vol II, 1959; vol. III, 1965. În vol. I, p. 106, afirmă că: “...80,3% din sate existau cu hotarele lor gata trasate înainte de 1383”.
20. În cazul nostru, toate cele patru moșii își păstrează hotarele fixate încă din sec. X. Gh. Ghibănescu, în *Surete și Izvoade, VIII, Documente Racovițene*, Iași, 1914, la p. 86, face observația că: “hotarele moșiei întărite lui Dan Vameșul la 1400 Februarie 11, erau, la 1912. aproape neschimbate față de cele descrise cu peste 500 de ani în urmă.”
21. R. Rosetti, *op. cit.*, p. 169, spune că: “Obștia răzășească se trage dintr-un strămoș comun, care odinioară stăpânea întreg hotarul.”
22. H. H. Stahl, *op.cit.*, I, citează pe N. Iorga la p. 59, cu: “Întreg pământul țării la început a fost locuit de țărani liberi, ei au fost creatorii satelor noastre”, iar la p. 66 reia tot după N. Iorga: “...un sat aparținea odinioară uneia și aceleași familii...scoborătorii unuia și aceluiași strămoș.”. Același autor continuă la p. 60: „Pământul venea de la strămoșul

dintâi și fiecare descendent avea dreptul care-i revenea, în funcție de poziția sa în arborele genealogic. Satele devălmașe erau 'sate genealogice', se trăgeau dintr-un strămoș comun."

23. H. H. Stahl, *op.cit.*, I, la p. 60 citează pe Const. Giurescu: "...megieșii dintr-un hotar aparțin mai totdeauna aceluiași neam sau unor neamuri înrudite."
24. Ele au un caracter străvechi și s-au născut înainte de întemeierea principatelor autohtone și înainte de apariția documentelor.
25. H. H. Stahl, *op.cit.*, I, p. 49-53.
26. *Ibidem*, II, p. 7 (8).
27. *Ibidem*, I, p. 67.
28. *Ibidem*.
29. *Ibidem*.
30. vezi și R. Rosetti, *op. cit.* p. 111.
31. Sec. VII/VIII – X.
32. +Delenii, +Bălteni, +Cucoșerii, +Bonteștii (pe Stemnic).

AN "OLD" ESTATE – DELENII - Summary -

By Sergiu Ștefănescu

The "old" Delenii estate lies at 10-15 km NW distance from Vaslui municipality on the territory of the following communes: Bălteni (aprox.80%), Delești and Ștefan cel Mare (10% each).

On their territory there existed the following villages: +Delenii, +Micleștii, +Bonteștii de Sus, +Bonteștii de Jos, Bălteni, +Cucoșerii. In our days, there are only the following villages: Bălteni-Vale, Bălteni-Deal, Chetreștii and Răduștii.

The age of the archaeological materials related to these villages dates from (VII), VII/VIII-XX cent. There are documentary attestations on them dating from August 1, 1442, January 14, 1490, Oct. 15, 1491 and January 25, 1495.

After the historical presentation, we analyzed the economical activity pointing out the animal and bee breeding, clay pots making.

We then presented the relations between villages, peasants and estates with some examples of some villages' dichotomy.

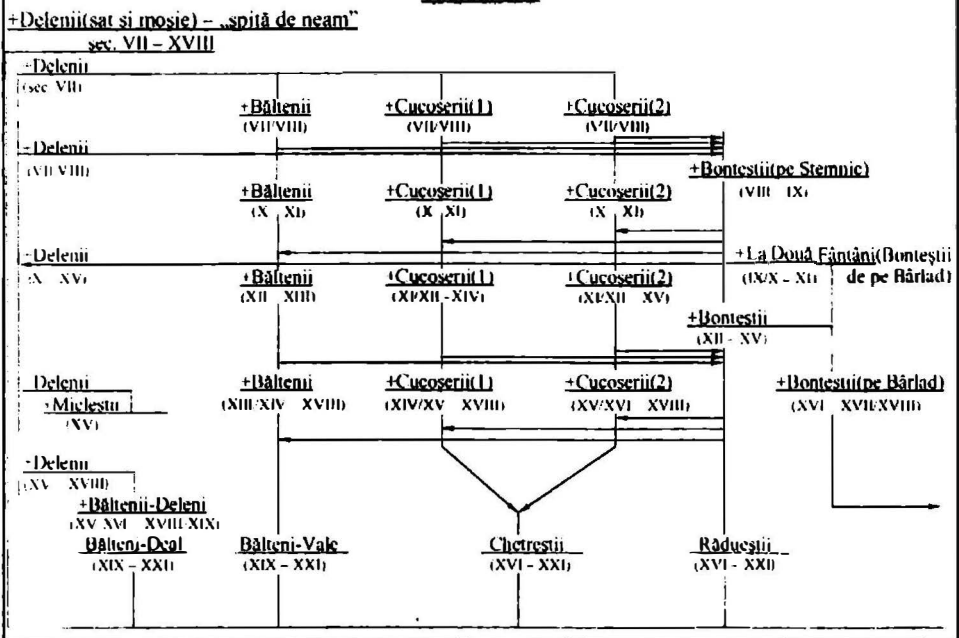
We made a table (no.2) and with the presentation of the established, leaving and returning meaning the evolution of the villages in this territory between 700-2000 with the motivation of all these actions. Having in view this table (no.2) we can conclude that all these villages are related in their origins, having common ancestors from +Delenii village and estate being established before IX century and the following "old" estates: +Bălteni, +Cucoșerii and +Bonteștii.

The delimitation of the boundaries of these estates took place in about 50-60 years around IX cent. (all in the same position in our days too). Some changes took place in 1864, 1921 and 1945 after some expropriations and appropriations.

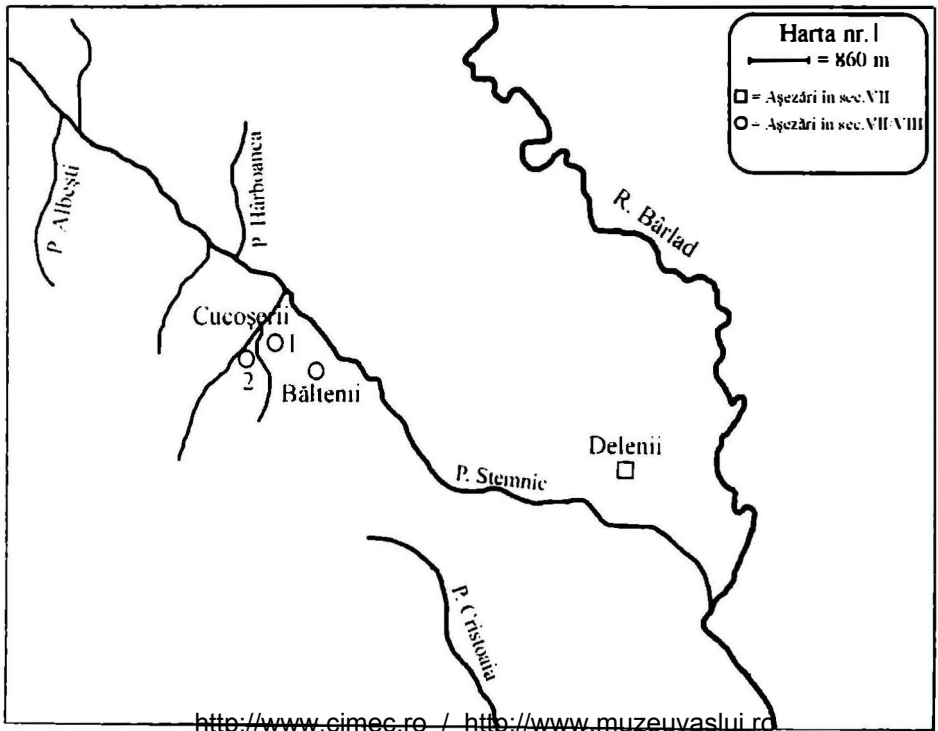
Finally, we pointed out the "walking on old people" and the old roads nets still in use today in all these villages.

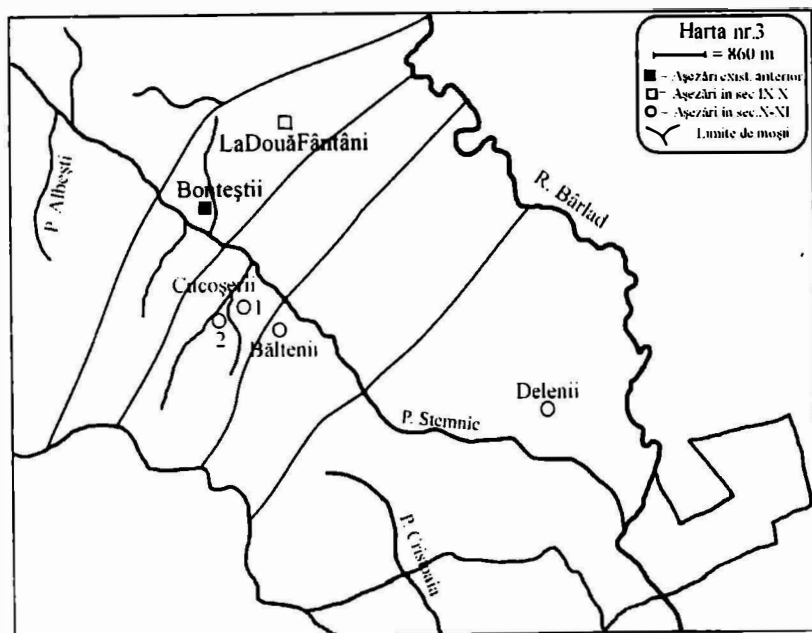
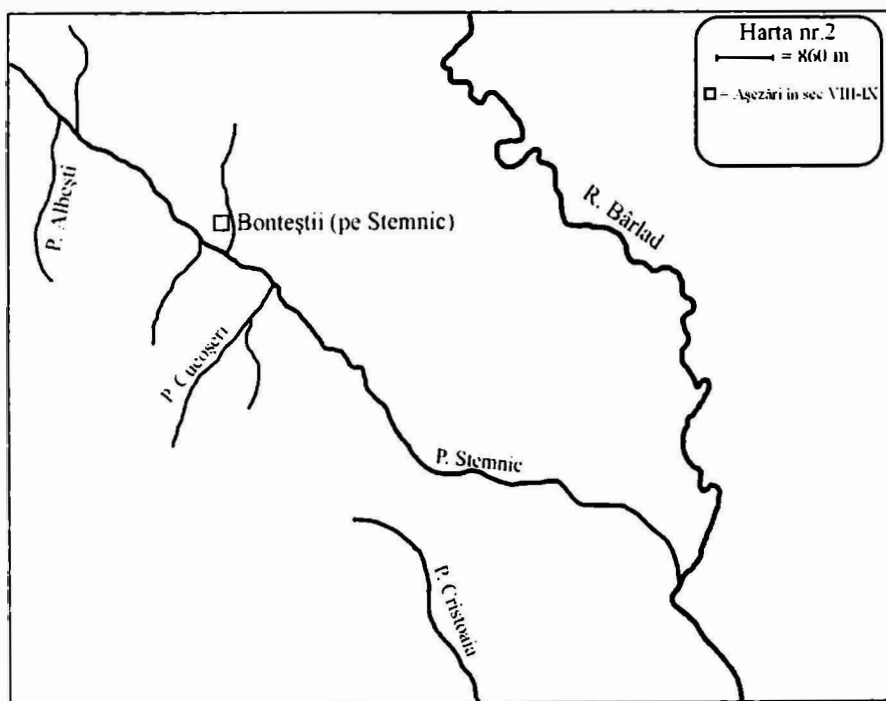
This is a useful paper archaeologically and historically documented up to XX cent.

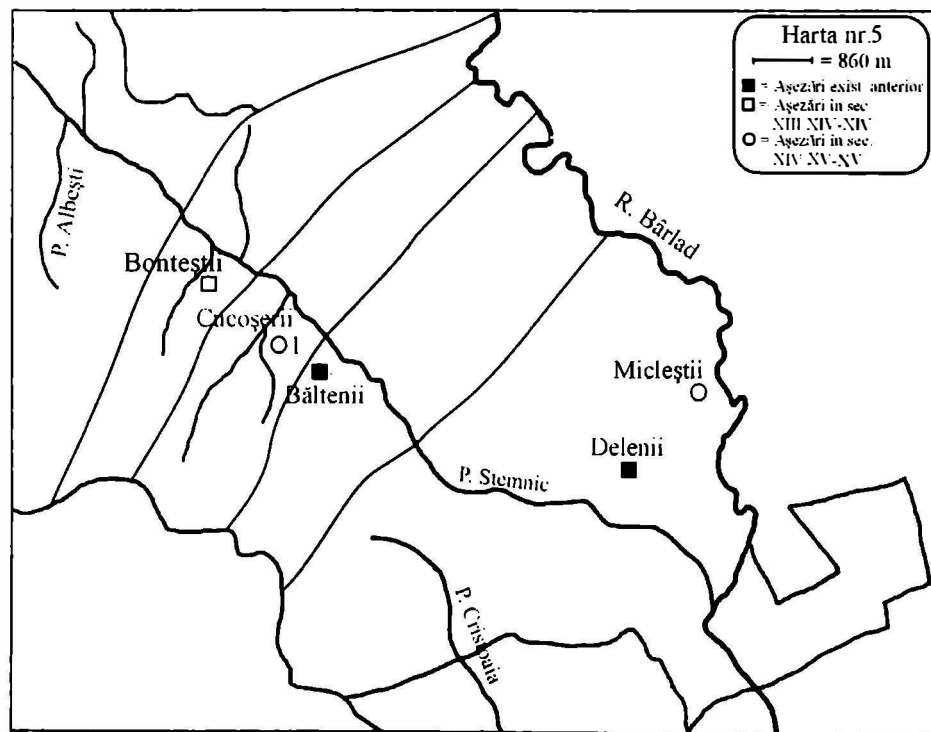
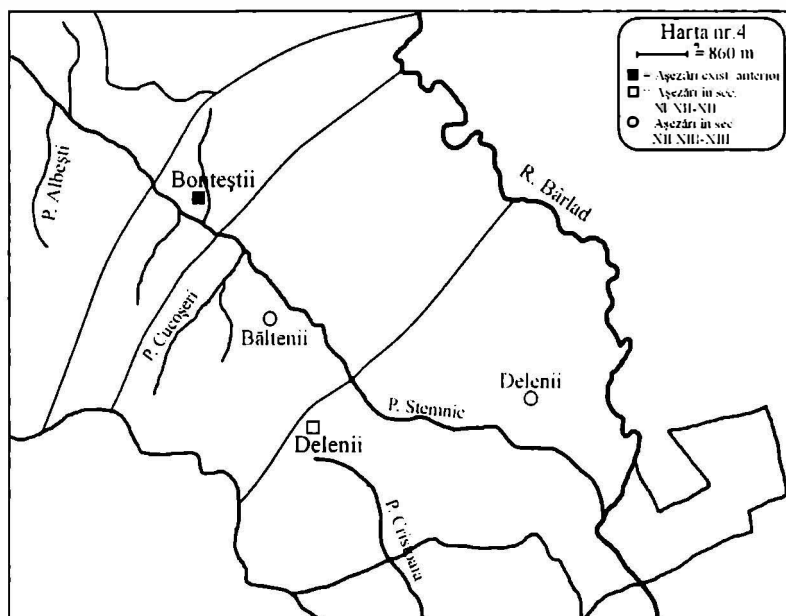
Tabloul nr.2

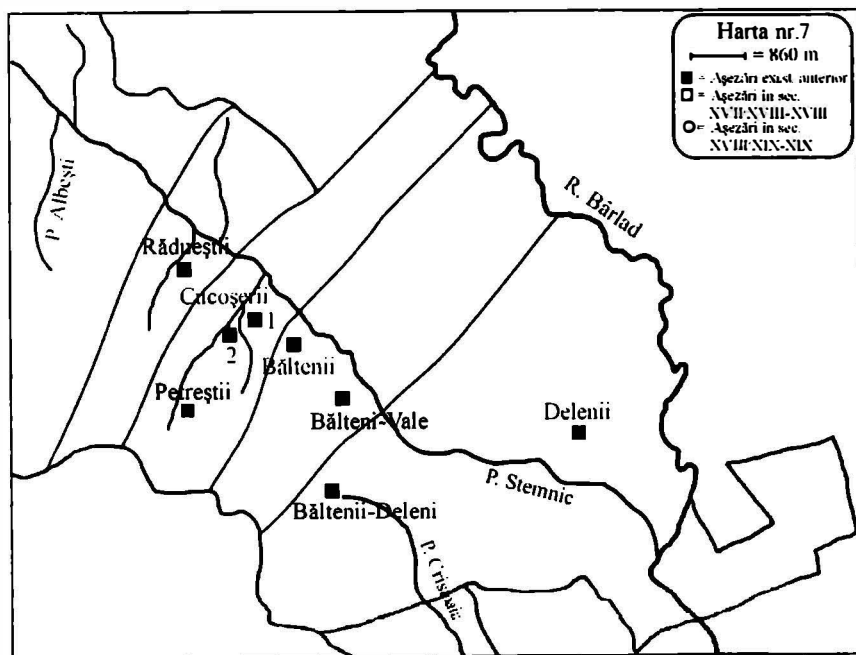
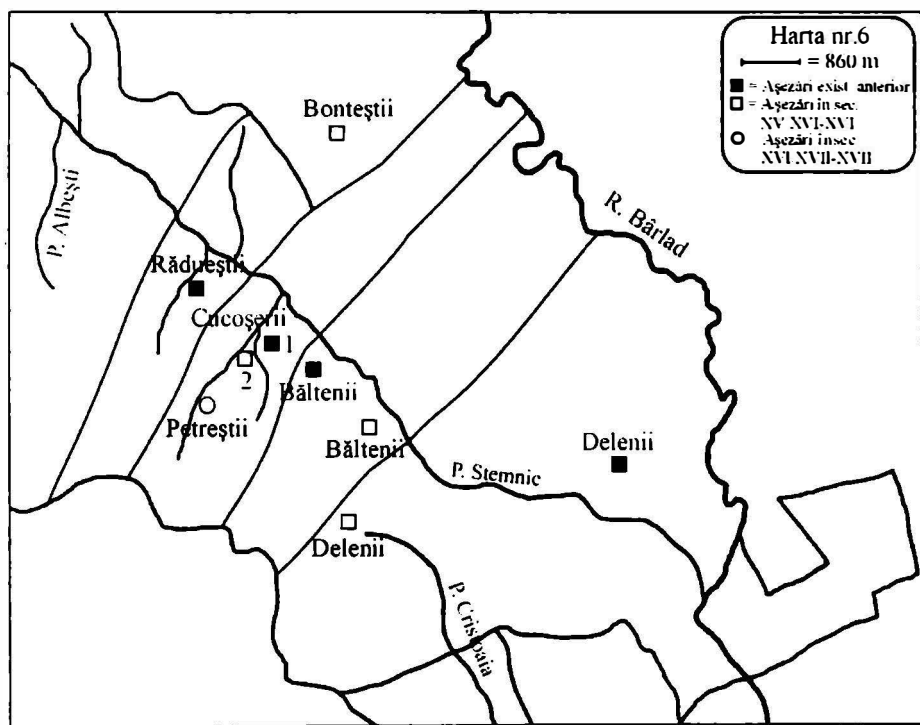

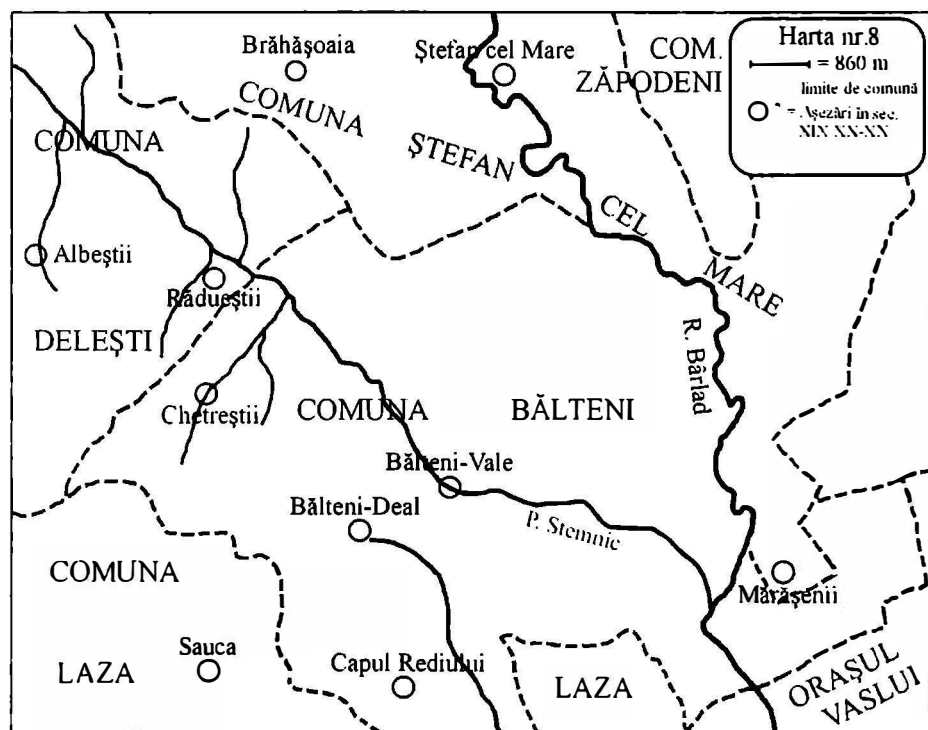
De la orașul cu același nume. Din tabloul nr. 1, se vede că...

NOTIȚE ISTORICE DESPRE MĂNĂSTIREA RĂCHITOASA (SECOLUL AL XVII-LEA)

Gheorghe Clapa

Plaiurile bârlădene, cercetate cu osârdie și cu iubire de istorici ca episcopul Iacov Antonovici și Gheorghe Ghibănescu, de folcloriști ca Tudor Pamfile și Virgil Caraivan, cântate de poeți ca Alexandru Vlahuță, George Tutoveanu, G.G. Ursu, C.D. Zeletin ș.a. sunt cele pe care le circumscriu hărțile. Se poate vorbi, însă despre plaiuri bârlădene și într-un sens ce depășește geografia, într-o accepțiune spirituală, astfel că plaiuri bârlădene putem găsi mult mai la vest de cât ne îngăduie orice hartă din nordul fostului județ Tecuci, către Podul Turcului și Răchitoasa pe Valea Zeletinului. Din cele mai vechi timpuri și până astăzi, cea mai mare parte a legăturilor economice, sociale și culturale ale acestor așezări s-a făcut nu cu Tecucii sau cu Bacăul ci cu Bârladul.

Răchitoasa este un sat străvechi, atestat la 21 decembrie 1452*, și este situat în partea de nord-vest a municipiului Bârlad, la o distanță de 36 km. Mănăstirea Răchitoasa, de pe Valea Zeletinului, era pe vremuri una din cele mai bogate mănăstiri din Moldova. Ea a fost întemeiată în anul 1697 de către Ilie Enache Țifescu, poreclit „Frige Vacă” și de soția sa Tofana, sora domnitorului Mihai Racoviță. Dar, prima ctitorie a Mănăstirii Răchitoasa reiese din documentul din 19 iunie 1677 când Andonie, feciorul lui Ilie, nepotul lui Ignat și alții, strănepoți a lui Ignat din Răchitoasa dăruiesc lui Enache clucerul un loc pentru zidirea unei mănăstiri, cu pomeți, câmpuri, pământuri de arat, fânaș, vad de moară, râmnice de pește și pădure, partea unchilor lor, Istrate și Mihul¹. Clucerul Enache face și alte cumpărături din satul Răchitiș de la Simion și de la cumnatul său Ursu².

În secolul al XVII-lea procesul depozitării de pământ a răzeșilor, unii dintre ei urmașii direcți ai foștilor boieri, cu pământul fărmițat prin moșteniri succesive, este evident. Sate întregi se vindeau mai rar. Proprietarii mai pătrund fraudulos în obștile răzeșilor prin false adopții sau danii pentru salvarea din nenorociri imagine, de fapt vânzări mascate. În felul acesta era eludată legea protimisicului sau dreptul de preemțiune, inițial un răzeș nu avea voie să vândă unui străin, mai târziu o putea face, dar numai cu deplinul acord al membrilor obștei. De remarcat faptul că vistiernicul Gheuca și clucerul Enache, împreună cu rudele lor, mai ales cel din urmă, au fost principalii cumpărători de pământ din zonă, de la sfârșitul secolului al XVII-lea.

În conformitate cu datele din Dicționarul ... lui Nicolae Stoicescu vom încerca să descurcăm încrengăturile acestor familii legate de Mănăstirea Răchitoasa precum și legăturile dintre ele. Din prima familie, menționată mai sus, s-au impus în arena politică a Moldovei, trei mari dregători. Gheuca Simion, frate cu Dumitru, din vechea familie boierească Caraghiuzel, a îndeplinit mai multe dregătorii importante pârcaș, medelnicer, mare comis, mare spătar, ctitorește biserica din Băcani, moare pe la 1640 fără copii. Gheuca Bejan, nepotul lui Simion, a fost vornic de Bârlad, mare pitar, pârcaș de Galați, moare pe la 1668. Fiul său, Gheuca Vasile a avut cele mai mari demnități – logofăt, mare vistiernic – o viață aventuroasă și un sfârșit tragic.

Urmărind să fie domn după Antonie Ruset, a organizat un complot împreună cu jîtnicerul Bogdan și Lupul slugerul. Au trimis scrisori cu iscălitura falsă a lui Dumitrașcu Vodă Cantacuzino către lăpușneni și orheeni, îndemnându-i la răscoală. Căpitanul Decuseară îl înștiințează pe hatmanul Buhuș, acesta la rândul său, pe domnul Moldovei Gheorghe Duca. Deși soțiile lor erau verișoare, domnitorul poruncește să fie ucis la 2 octombrie 1680³

La 20 iulie 1645 (7153) Vasile Lupu Voievodul Moldovei întâlnește lui Iftimie Vătaful răscumpărarea unei ocine din Dracsini, de la Dumitrașcu Gheuca, întorcând acestuia 75 de galbeni ungurești⁴

Ioniță namesnicul Bârladului și mai mulți oameni de seamă din oraș și împrejurimi, adevăresc, la 22 februarie 1646 (7154), cum Balan Hulpe și cu nepotul său Arimeuca și Balan, feciorul Catrinei și Istrate, feciorul Agahiei – toți din satul Greci -, vând părțile lor de moșie lui Dumitrașcu Gheuca, drept 24 ughi⁵

Ioniță vornicul de Bârlad și Ionașco șoltuzul cu 12 pârgari și alți orășeni adevăresc, la 24 februarie 1646 (7154), că Gligorașco, feciorul lui Dumitrașcu Gheuca, plătind capul cumnatu – său Cazacului de la pierzare, cu un cal bun drept 12 ughi și 6 galbeni, bani gata, a luat de la acesta părțile de moșie, ce le avea în Fărânești, ținutul Covurlui și în Strâmba din ținutul Tutova⁶.

Ionașco șoltuzul cu 12 pârgari ai orașului Bârlad, împreună cu alți târgoveți martori, pe lângă care și Gheorghe parcălabul de Tutova, adevăresc la 6 iunie 1647 (7155), că Constantin cu frații și surorile lui, din satul Răchitișu, au vândut partea lor de moșie, de acolo, lui Dumitrașcu Gheuca, vornicul, în 30 lei bătuți; de asemenea și Albul și cu frate – său, Gheorghe, din Greci, partea lor de moșie, drept 6 unghi bătuți, aceluiași cumpărător⁷

Iordachi și soră-sa Bâia, feciorii lui Constantin, nepoții Savei de Ceucani, vând la 7 iunie 1662 (7170) jumătate de sat din Strâmba lui Gavril și lui Pascal, feciorii lui Glegorași ot Ruși, drept 69 lei bătuți.

La 4 iunie 1667 (7175) este făcută hotarnica Frunțișenilor și a Balumireștilor, de către Bejan Gheuca ce a fost pitar mare, în urma poruncii ce i s-a dat de către Ilieș Alexandru Vodă (1667 – 1668)⁹

În Iași este emis, la 18 martie 1676 (7184), un act de către Antonie Ruset (Rosetti) Voievod care împuternicește pe Constantin Iorga și pe Vasile Gheuca a opri și ține satul Jorăști și părțile din Românești, Comănești și Hărmănești pe Jeravăț, pe care le ține Vrabie cu nepoții lui, până vor da aceștia un uric de țigani a lui Simion Jora¹⁰

Chiriac și cu ai săi, vând la 21 martie 1685 (7193), jumătate de bătrân din moșia Românești de pe Jeravăț, visternicesei Gheucăi în valoare de 12 lei¹¹

Negura cu surorile sale fac danie Siminei visterniceasa Gheculesei părțile lor de ocină și moșie din Românești și Vicoleni¹², la 2 aprilie 1686 (7194).

Tot din Iași, la 2 iulie 1688 (7196), Constantin Cantemir voievod scrie boierului Vasile Costache vel vornic, ca, să meargă pe unde sunt moșiile rămase de la răposatul Isar și, să le împartă între feciorii acestuia, dându-le în a lor stăpânire și părțile rămase de la frații lor cei morți, Canolachi, Vasile și Ion, avându-se acum în vedere și izvodul de împărțeală de la Bejan Gheuca și de la Vâlcu¹³

Scrisoarea lui Ion Grădescul pitar și Toderașco vornic din 24 iulie 1692 (7200) este adresată marelui vornic Alexandru Ramandi în chestiunea pârii ce a avut Gr. Isar cu visterniceasa lui V. Gheuca pentru un loc, odae de vaci, la Bădeana, lângă Bârlad¹⁴

Cartea lui Alexandru Ramandi vel vornic de Țara de Jos este dată la Bârlad, în ziua de 24 iulie 1692 (7200), în pricina dintre Grigore Isar și visterniceasa răposatului Vasile Gheuca, vistiernicul, pentru o odae de vaci, ce s-ar fi făcut la Bădeanul, mai jos de Bârlad, dă rămas pe Isar, după cercetarea făcută la fața locului de către V. Grădescul pitar¹⁵

Enache Cunupi mare clucer, fost cămăraș, spătar al doilea și paharnic, cunoscut de obicei sub numele de Enache clucerul, avea ca mamă pe Safta, fiica lui Dumitru Gheuca, fiind nepotul lui Bejan Gheuca. A murit la 28 februarie 1679, fiind înmormântat la Mănăstirea Răchitoasa. Fiul său Enache Ilie, știut mai mult ca Ilie Țifescu poreclit „Frige – Vacă” era un personaj bine cunoscut în epocă. Prin soția sa Tofana, era înrudit cu mari familii de boerești și voievodale: Racoviță, Palade, Costin. A fost clucer, ispravnic de Tutova, sluger, mare stolnic și mare spătar. A jucat un rol nu prea onorabil în uciderea lui Miron și Velico Costin, pârându-i la domnie pentru organizarea unui complot împotriva lui Constantin Cantemir. Atât Enache clucerul cât și Ilie Țifescu cu acaparat sate întregi de răzeși, transformând locuitorii în clăcași. Metoda obișnuită de pătrundere în obști era, după cum s-a arătat mai sus, vânzarea mascată, falsele danii. O tradiție populară spune că Ilie Țifescu se ruga de răzeși să-i dea atât pământ cât să-i acopere zborul drept al unei albine, atât de lată să fie hliza sa. Aceasta, fiindcă oricât de mică ar fi fost suprafața de pământ, posesorul ei devenea membru al obștii și avea drept la cumpărături în mod legal, nu mai trebuia să i se „dăruiască”¹⁶

Documentele ce urmează a fi prezentate sunt păstrate în depozitele Direcției Generale a Arhivelor Naționale ale României (A.N.R.) și fac parte din fondul Mănăstirii Răchitoasa. Prin vechimea, varietatea și multitudinea lor, documentele prezentate în lucrarea de față constituie surse prețioase de informare pentru cercetarea istorică. Hrisoave, cărți domnești, hotărnicii, zapise, mărturii etc., reflectă procesul de formare și evoluție a domeniului medieval laic și ecleziastic, prețul și circulația proprietății răzășești, preocupările locuitorilor de pe aceste plaiuri pentru agricultură, meșteșuguri și comerț. Mare parte din documente se referă la vânzări, danii și întăriri de moșii.

Numeroase zapise, mărturii, hotărnicii și jalbe ilustrează procesul de deposedare al țăranimii de pământ de către marii proprietari, care redau pricini și neînțelegerile pentru moșii între răzeși și boieri. Documentele atestă și reacția răzeșilor față de fenomenul acapărării pământurilor de către boierime și cler. Este cunoscut modul în care vistiernicul Gheuca, prin mijloace diverse ajunge la sfârșitul veacului al XVII-lea și începutul celui următor, unul dintre cei mai mari latifundiați din Moldova de Jos. Din documentele prezentate rezultă și formarea domeniului funciar al clucerului Enache. Aceste informații sunt valoroase în privința evoluției proprietății în această zonă și a modului în care proprietarii amintiți au reușit să acapareze o mare

suprafață de pământ în dauna răzeșilor prin vânzări silite sau împrumuturi zălogite și neachitate.

Aceste documente ilustrează procesul de transformare a orânduirii medievale, de apariție și evoluție a elementelor capitaliste, în special în agricultură. Astfel, iese în evidență sistemul arendării moșiilor și al formării „tovărășiilor” arendașești, al muncii plătite, precum și procesul de transformare a sistemului medieval de impunere în sistemul fiscal al societății capitaliste.

Agricultura, ramura de bază a economiei și ocupația principală a locuitorilor, relațiile agrare în general, sunt obiectul hrisoavelor, zapiselor etc. Din documente se desprind informații bogate despre clasa medievală, despre țărănimea liberă sau aservită, precum și despre alte categorii sociale.

La 9 mai 1654, mai mulți boieri mărturisesc că Dabija mare spătar a răscumpărat de la Statie vistiernicul, satul „Fechitești de la Pereschiu”, cu 400 de lei, cu cât l-a vândut acestuia Anghelina, jupâneasa lui Chicoș șătrar¹⁷

Din zapisul emis la 1665 (7173) aprilie 26 desprindem cum Ursu, feciorul lui Mihăilă și al Oprinei, fata lui Constantin Cimbilovici diacul vinde lui Enache mare cămăraș, satul Copcești (Cupcești, lângă Ruși – n.n. azi comuna Puiești), care s-a chemat Ionășești, la Ținutul Tutovei, cu 110 lei¹⁸

Un zapis de vânzare din 11 martie 1667 menționează că Tănase, feciorul lui Grigore din Fechitești, vinde lui State clucerul partea sa de ocină din satul Glăvănești, o jumătate de bătrân din câmp, vad de moară, săpături și pomeți, cu 20 de lei bani gata¹⁹

Prin cartea domnească emisă la data de 25 august 1669 (7177), Ieremia Movilă voievodul Moldovei poruncește să se scrie „dresele” de cumpărătură pe care Ursu călugărul din Gâlțești le va prezenta cu prilejul vinderii către Enache paharnicul al doilea, a treia parte din jumătate de bătrân din acel sat, cu 10 lei, bani de argint. Printre martori figurează diaconul Gligorie iar actul de vânzare – cumpărare este scris de popa Grigore. Prin bătrân se înțelegea partea de pământ provenită de la unul din strămoșii satelor de răzeși. După numărul acestora, satele „mergeau” după unul sau doi bătrâni, de regulă cel mult patru²⁰

Zapisul din 1673 (7181) august 29 menționa faptul că Irimia, feciorul lui Anton pitarul, dăruiește lui Enache, mare clucer, vârul său de al doilea, părți din Ceucani și Divițeni, pe Tutova și o treime din a patra parte din Gura Strâmbei cu casă, pomet, râmnice, vad de moară, locuri de prisacă gata, ca să-l îngrijească pe el și nevasta lui²¹

La 10 aprilie 1674 Pavel, ginerele lui Ștefan Ciocănel, soția sa Strahilia, soacra sa Meliana dăruiesc clucerului Enache o bucată de loc din Gura Strâmbei „... ce i-au fost cumpărătură de la Dumitrescu Buciumaș”²²

Prin zapisul din 1674 (7182) mai 7, Tudora, fata Ilinei, nepoata Cetinei din Strâmba cu feciorul lui Toader, vând lui Enache clucerul moșia lor din Cupcești și Stănugești, primind patru lei li urmând să ia restul după ce vor alege părțile de pământ²³

Zapisul din 1674 (7182) mai 8 se referă la faptul că Toader din Cristești, cu soția sa Gahia, fata popii din Gâlțești, împreună cu nepoții, vând lui Enache clucerul a

patra parte din siliște din hotarul satului Frasini (pe Iezer, la nord de Ruși) cu 30 lei bătuți. Între martori Vasile Ciobotarul²⁴

Vasile și femeia sa Vasâlca, fata Techii din satul Croitori, scriu și mărturisesc cum au dat și au dăruit a lor dreaptă ocină și moșie toată partea femeii Vasâlca ce se va alege la satul Sâmzenești ce este la ținutul Tutovei, au dat și dăruit dumnisale Vasile Gheuca, pentru mult bine ce le-au făcut și i-au scos din mare nevoie²⁵, 1674 (7182) iunie 10.

Cât de adevărată a fost această „dăruire” se vede clar, din documentul următor, datat 10 septembrie 1674: „Enache clucerul dă mănăstirii Răchitoasa, partea sa de moșie ce o are de „cumpărătură” din Gura Strâmbei – Tutova²⁶

Documentul din 1675 (7183) martie 12 este un zapis prin care Cristea fiul lui Toader Cosciug face danie lui Vasile Gheuca, ocina lui din Croitori, pentru binele făcut (?). marele „binefăcător” logofătul Vasile Gheuca mai primește și alte „daruri”²⁷

Un alt zapis emis la 1675 (7183) aprilie 9 menționează că Vasile Rătundul din Croitori și cu femeia sa Maria scriu și mărturisesc cu dreaptă ocină și moșie, un pământ și două săpături de sat la Sâmzenești, ținutul Tutovei, dumnisale Vasile Gheuca ce iaste logofăt pentru binele ce l-au făcut. Între martorii care au asistat s-a aflat și vornicul cel mare Miron Costin²⁸.

Printr-un act din 1676 (7184) ianuarie 3, Fane cu soția sa Nica, fata Ieremie, vând lui Enache clucerul moșia lor din Gâlțești, a treia parte din bătrânul Gâlțescu, cu 80 lei bătuți²⁹

Un alt act de vânzare emis la 1676 (7184) aprilie 29, este zapisul prin care Calița fata lui Toader Coșciug din Cociuba, cu fratele ei Ioniță, vând lui Enache clucerul moșia lor din acel sat, ținutul Tutova, de pe Iezer un bătrân care face a patra parte din tot satul, din câmp, pomi, fânaș, etc., cu 30 lei bătuți. Între martori popa Pavel din Cociula³⁰

Pe data de 9 septembrie 1676 (7184) Pascal, căpitan de la Ruși, împreună cu cumnatul său Gavril cumpără moșie la Gura Strâmbei, își revinde apoi partea sa către Gavril, fiul lui Grigoraș din Ruși, alcătuindu-se peste tot partea vistiernicului Gheuca³¹

La 6 octombrie 1676 (7184), Enache clucerul primește noi „daruri” de pământ de la Malanca, mama lui Gavril armaș și alte rude ale sale, mai multe părți din aceeași Gura Strâmbei³².

Din documentul datat în anul 1677 (7185) ianuarie 2 reținem că Gligorie, cu fratele său Vasile, feciorii Măgdălinei, nepoții Tudorii și Maftioaiei din Cociuba, vând lui Enache clucerul un bătrân din acel sat cu 15 lei bătuți³³

La 19 iunie 1677, într-un document dat la Răchitoasa, prin care este dăruit lui Enache clucerul un loc pentru zidirea unei mănăstiri, sunt pomeniți mai mulți martori din satele învecinate prin care și din Colunești (Biserica de lemn cu hramul „Cuvioasa Parascheva”)³⁴

În ziua de 16 septembrie 1677 (7185) Marușca lui Tircă dăruiește lui Enache clucerul partea sa care se va alege din Cociuba și Gâlțești³⁵

În anul 1678 aprilie 6, schitul exista deja, primind o danie din partea lui Gavril, feciorul Mariei, fata popii din Răchitoasa și Ioniță, feciorul Ilenei, o moșie ce

le aparținea și care cuprindea a cincea parte din acest sat, cu loc de prisacă, de țarină, câmp, de fânaș, loc de pădure, vatră de sat și loc de rămnic. Tot atunci schitul din Răchitoasa primește în dar și moșiile lui Ștefan Ghid din Răchitiș și Răchitoasa³⁵

La 16 octombrie 1678, egumenul Sava dăruiește mănăstirii „Sf. Nicolae” din Galați partea lui Constantin din Răchitiș, din satul Colonești, din uricul lui Petru Munteanu. Probabil Petru Șchiopul (1582 – 1591), frate cu domnul muntean Alexandru al II-lea. Același document consemnează că s-a dat mănăstirii și partea Stancăi, fata lui Năstasi Tălmăciu, a treia parte de la Colonești, de sub Dealul Mare. Interpretarea documentului ne permite să deducem atestarea localității în timpul lui Petru Șchiopul Voievod (1582 – 1591), care dăduse uric pentru o parte din satul Colonești³⁷

Marele clucer Enache Cunupi a încetat din viață la 28 februarie 1679, fiind înmormântat la Mănăstirea Răchitoasa, ctitoria sa³⁸

Dintr-un document din 25 iunie 1679 rezultă că Ion, feciorul lui Lazăr din Fichitești și Vasile, feciorul Antimiei, vând lui Enache clucerul (n.n. Ilie, fiul) a șasea parte din bătrânul lui Ion Buză din satul Gălățești, pe apa Ezărului ținutul Tutova, cu 12 lei bătuți. La aceeași dată sunt pomeniți mai mulți martori din Fichitești, la vânzarea unei ocine din ținutul Tutova³⁹

Al treilea document având aceeași dată este tot un zăpis prin care Ion, feciorul lui Lazăr și Vasile al Antimiei, nepoții Gahiei, vând aceluiași cumpărător, a șasea parte din bătrânul lui Ion Buză din satul Gălățești, pe Iezer, cu 12 lei bătuți. Al patrulea document cu aceeași dată ne prezintă un zăpis prin care Catrina Năstăsăoaie, fata Calistratiei, nepoata lui Ionașco Bălănel din Gălățești, vinde lui Enache clucerul (n.n. fiul) partea sa de ocină, bătrânul Drăgălinii din satul Gălățești, a patra parte⁴⁰.

În documentul din 24 august 1679 (7187) se menționează că Strățulat și soția sa Solanca, fata Calistratiei, nepoata lui Ionașco Bălănel, vând lui Enache clucerul (Ilie) moșia lor din satul Gălățești din bătrânul Mușei și altă parte din acea moșie din bătrânul Ion Buză cu 80 lei bătuți⁴¹

La data de 1 iunie 1681 (7189) Domnului Gheorghe Duca voievodul Moldovei i se face cunoscut de către Cantemir, fost vornic și alții alegerea ce au făcut-o părților de moșie din Gălățești, ale lui Ilieș, feciorul lui Enache clucerul (n.n. Ilie Țifescu), cumpărate de la Catrina și sora sa Solanca, fetele Catrinei, nepoatele lui Bălănel, în total doi bătrâni și jumătate, 238 de pământuri⁴².

La 8 august 1682, Duca vodă, motivat de plângerea făcută de Ion, feciorul Nastasiei din Fichitești, asupra lui Vasile, feciorul diaconului de acolo, poruncește lui Iorga, pârcașul de Tutova, că, dacă va fi dreptul, să sechestreze cele 240 vedre de vin de la Vasile; iar în caz când acesta din urmă nu va voi să se înfățișeze împreună la divan⁴³

Mai mulți martori din Fichitești, Galbeni, Dănceni și Sarba au fost menționați la 30 martie 1685, la vânzarea unei case cu moșie din satul Dănceni, ținutul Tecuci, pe apa Zeletinului⁴⁴

Prima scutire de deseatină de stupi, goștină de oi și de mascuri și de alte dări o primește schitul de la Răchitoasa din partea domnului Moldovei, Constantin Cantemir, la 24 august 1685. Schitul își întindea stăpânirea asupra mai multor ocini, siliști și

moșii atât prin daniile care i se fac, cât și prin numeroasele cumpărături care apar în documente moldovenești de la sfârșitul secolului al XVII-lea⁴⁵

Zapis – 1685 (7193) octombrie 15 – prin care Catrina Turcoaie din Gâlțești, cu feciorii Ion și Apostol, vând lui Ilieș postelnicul, fiul clucerului Enache (Ilie Țifescu), jumătate de bătrân din Gâlțești pe lezer cu 40 de lei⁴⁶

Sidor din Cârna, la 20 iunie 1686, dă partea lui de moșie egumenului Veniamin de la mănăstirea Răchitoasa și lui Ilie postelnicul. Pe lângă acestea le mai dă și siliștile Sparta, Oprișești și Colunești, din vatra satului, câmp de arătură, aoș de fân, vaduri de mori, pomeț și loc de prisăci⁴⁷

Într-un document din 21 iunie 1686 sunt pomenite mai multe siliști situate în Oprișești și alte sate, pe care le pe care le plătește Sidor din Cârna drept pagube lui Veniamin, egumenul mănăstirii Răchitoasa⁴⁸.

La sfârșitul secolului al XVII-lea mănăstirea Răchitoasa, zidită de Enache fost clucer, își întinde stăpânirea peste părțile de moșie cu câmp, fânaș, siliști, vad de moară, râmnice de pește, locuri de prisăci, pomeți, săpături, păduri și vii din mai multe sate, printre care Oprișești Răchitoasa, Cârna ș.a., pentru care Antioh Cantemir voievod întărește un uric mănăstirii la 1 iunie 1687⁴⁹

În a doua jumătate a secolului al XVII-lea într-un tabel cu scăderea scutelnicilor din satele ținutului Tutova, Fichiteștii apar cu un leu la scăderi⁵⁰

La 1 ianuarie 1690 Gavril din Ruși își mărește proprietatea cu părțile din Gura Strâmbei ale lui Tanasie Buciumaș⁵¹. alt cumpărător în aceeași localitate este mănăstirea Răchitoasa care la 5 septembrie 1690 intră în posesia unor părți de sat stăpânite înainte de Malanca⁵² Un al treilea document este zapisul datat 1690 (7198) octombrie 7, prin care Ion, fiul lui Eftimie din Gherghești dăruiește lui Apostolache, fiul răposatului Enache clucerul părțile sale de moșie din Cociuba cu săpături⁵³

Se observă că falsele dăruiri se practicau și între rude mai mult sau mai puțin îndepărtate, cupă cum vedem din exemplul următor: Gavril armaș, fiul lui Pascal și al Malancăi, nepotul lui Grigoraș din Ruși, dăruiește lui Apostol, fiul lui Enache clucer partea sa de baștină din Gura Strâmbei, pe 29 august 1691. Într-un alt document, având aceeași dată, se asociază acestei dăruiri și sora sa Ancuța⁵⁴.

Printr-un zapis cu dat de 11 mai 1696, vornicul Costache și fratele său Solomon șatrul dădeau lui Ilie stolnicul mai multe părți de moșie pe apa Tutovei, în schimbul altor părți tot de acolo, fiind pomenite satele Bogești și Pogana⁵⁵ la 20 septembrie 1697 Antioh Cantemir Voievod porunca lui Dabija clucerul și lui Gheorghită fost serdar, ca să aleagă părțile lui Solomon deosebit de cele ale lui Ilie, stolnic și alți răzeși din Pogana⁵⁶.

La 11 noiembrie 1697 Antioh Cantemir Voievod întărea marelui stolnic Ilie Enache stăpânirea pentru un loc de prisacă în satul Dragomirești, cu casă, cu două zămnice, cu săpături și pomeți, danie de Țigărea, feciorul lui Cioran⁵⁷

În condițiile creșterii puterii economice a mănăstirii Răchitoasa Ilie Enache – Țifescu, zis Frige Vacă, mare spătar construiește în anul 1697 o a doua biserică de zid cu hramul „Adormirea Maicii Domnului”⁵⁸

Cele două denumiri ale satului Pogana (Coțmănești) se întâlnesc în documentul de la Antioh Cantemir Voievod care, la 10 octombrie 1698, întărea lui

Ilie Enache, mare stolnic, stăpânirea peste mai multe părți de moșii din mai multe sate, printre care și din satul „Coțmănești ce se chiamă Pogana, pe apa Tutovei”⁵⁹

Prin alte părți de sate de pe valea Zeletinului, pentru care Antioh Cantemir Voievod întărea uric mănăstirii Răchitoasa la 1 iulie 1697, se numără și părțile din Colunești. Alături de celelalte sate vechi răzeșești de pe Valea Zeletinului⁶⁰ satul Colonești pierde părți însemnate din moșia sa care trec la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea fie sub stăpânirea mănăstirii Răchitoasa, aflată în plină expansiune, fie în proprietatea Hagi Panaint și a urmașilor săi⁶¹

În a doua jumătate a secolului al XVII-lea, mai multe părți din moșia și satul Șendrești au fost dăruite mănăstirii Răchitoasa care atunci se înfiripase, astfel că la 1 iulie 1697, Antioh Cantemir Voievod întărește uric acesteia pentru stăpânirea peste mai multe sate, printre care și Șendrești⁶² Tot pe atunci Simion Păcurărescu cu frații și surorile lui dăruiau moșia tatălui lor din Șendrești „sfintei mănăstiri a dumnisale Ionașcu Bogdan postelnicul de la Fătăciune”⁶³

Prin cartea domnească din 1699 (7207) ianuarie 3, Antioh Cantemir voievodul Moldovei întărește lui Ilie Enche feciorul lui Enache clucer, strănepotul lui Dumitrașco Gheuca vornic pentru mai multe sate, între care Cupcești, ce sa numit Ionășești, pe apa Iezerului⁶⁴

La 10 mai 1699 Ion, feciorul Caterinii, fata lui Iftimie Scurtă din Dragomirești vindea lui Ilie Enache, mare stolnic, toate părțile de moșie, numită Pogana, pe apa Tutovei, cu locuri de heleșteu, vaduri de moară, loc de țarină, loc de fânaț în câmp, loc de prisăci în pădure și dumbravă, cu 80 de lei⁶⁵

Printr-o altă Carte domnească datată 1699 (7207) iunie 17 același Antioh Cantemir voievodul Moldovei întărește lui Ilie Enache, feciorul clucerului, pentru satele Frasini și Cociuba. La aceeași dată Antioh Cantemir, mare stolnic, cost clucer, stăpâna peste părțile de moșie din mai multe sate printre care și Stâncășeni, din vatra satului, câmp, livezi, săpături și loc de heleșteu⁶⁶

Pe când biserica se afla la mănăstire, adăpostea o piatră de mormânt ce avea următoarea inscripție: „Această piatră o au făcut și o au înfrumusețat giupâneasa Anna, mare vornoceașă, fiului său Irimie în zilele lui Ioan Duca voievod anul 7188 (1680)”⁶⁷

O altă piatră de mormânt, care se află în biserica mare de zid, are următoarea inscripție: „Această piatră o au înfrumusețat dumnealui Iane (n.n. citire corectă Ilie) mare stolnic cuconilor săi Alexandru și Sata (n.n. citire corectă Safta) a. 7297 (n.n. transcriere corectă 7207 (~ 1699) mai 31”⁶⁸

Din documentele prezentate rezultă formarea unei mari averi a clucerului Enache și a fiilor săi Apostolache și Postolache – Apostol și Ilie, prin deposedarea răzeșilor, realizată prin cumpărături și false danii prin care de cele mai multe ori se plăteau datoriile. Acumulări de pământ s-au făcut și în Strâmba sau Gura Strâmbei din actuala comună Puiești, dar, în primul rând, pe valea Iezerului, în continuarea moșiilor de pe valea Studinețului, satele de răzeși Ruși, Gâlțești, Cociuba devenind definitiv de clăcași. Spre sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea, Mănăstirea Răchitoasa poseda 20 de moșii întregi și 51 parțiale, iazuri de pește, stupine, mori de apă etc. și mult aur lichid sau înodoare.

Cunoscutul spătar Ilie Enache Țifescu, zis Frige Vacă, ajuns la cele mai înalte trepte în ierarhia țării e cunoscut mai ales prin rolul odios pe care l-a avut în omorârea cronicarului Miron Costin și a fratelui său Velicico. În 1691, la Băcani lângă Bârlad se căsătorește Ion Palade cu fata lui Ion Racoviță. La această nuntă se pune la cale un complot care este divulgat lui Constantin Cantemir de către Ilie Enache Țifescu și care are ca rezultat tragică omorârea a lui Miron Costin cronicarul și a fratelui său Velicico. Omorârea celor doi frați care se bucurau de multe simpatii în societatea vremii a stârnit un val de indignare care s-a răsfrânt mai ales asupra lui Ilie Enache, autorul moral al acestei nenorociri. Fapta care îi apăsă conștiința l-a determinat probabil ca, în 1697, să clădească mănăstirea Răchitoasa, căreia îi lasă prin testament jumătate din averea lui, cealaltă jumătate rămânând fiului său Gavrilă care murind fără urmași întreaga sa avere rămâne mănăstirii Răchitoasa⁶⁹

Secolul al XVII-lea a înmulțit bisericile din eparhia Romanului. Unele sunt ctitorii domnești iar altele boierești. Cum se obișnuia, unele au fost clădite în locul bisericilor mai vechi. Printre cele mai importante din punct de vedere arhitectural zidite în secolul al XVII-lea amintim mănăstirea Răchitoasa.

NOTE:

*Două sate aveau să poarte toponimele de Răchitiș și altul mai târziu de Răchitoasa. Satul Răchitiș este atestat documentar la 21 decembrie 1452 (D.R.H.A., II, nr.23). Răchitișul este pomenit în uricul din 22 ianuarie 1495 (D.R.H.A., III, nr.172). În Arhivele Naționale ale României (A.N.R.) în Condica Mănăstirii Răchitoasa la nr. 576, f.50, se află un document datat 1597 iunie 7 din care reiese că Dănilă Voitlu cu 12 pângari din Târgul Bârlad depun mărturie. La 1598 siliștea Ruși pe Orbic era a lui Simion Sechiul cămăraș (**Documente**, XVII, vol. IV, p.208). La data de 1604 aprilie 2 este emis la Bârlad un zapis prin care Greaca împreună cu rudele sale vând o parte din satul Cupcești lui Costea diac „Scriș la Bârlad (A.N.R., fond m-rea Răchitoasa, X/17 peceți aplicate). Satul Ruși – Roman este menționat în **Documente**, XVII, vol. II, p.43 în anul 1606. Satul Răchitoasa apare într-un document din 15 aprilie 1607. Actul – o danie – este întărit la 14 mai 1613 și la 28 decembrie 1616 (C.M.D., I, nr. 1320, D.I.R., veac XVII, vol, nr.261; Ibidem, vol. IV, nr.106). La 1623 seliștea Ruși aparținea lui Dumitrașco Sechiu (**Documente**, XVII, vol.V, p.247). La 11 octombrie 1630 are loc o danie – un loc de prisacă din satul Răchitoasa de la Vârnavă din Răchitiș (C.D.M., II, nr. 601). Vasile Lupu poruncește la 27 iunie 1634 lui Vasile Zeletin, spătarul din Sparta să dea lui Toma din Răchitoasa toată partea de ocină a lui Boldea ... (D.R.H.A., XXII, nr. 170). La 1635 septembrie 2 satele Cărbunești – Neamț, Pleșești – Iași, Ruși – Roman și Vlădești – Tutova se împărțeau între strănepoții și nepoții lui Petrică hatman din secolul al XVI-lea, printre care se află și Petriceico mare armaș (A.N.R., m-rea Răchitoasa, III/7). O danie este întărită de Vasile Lupu la 22 martie 1636, împreună cu satul Răchitiș (C.D.M. II, nr. 1140). La 17 iunie 1654 este menționat într-un zapis Arion călugărul din Răchitiș (C.D.M. III, nr. 76). Documentul din 2 ianuarie 1655 se referă la un act de danie din satul Răchitoasa

întărit de Gheorghe Ștefan. Satul Cărbunești – Neamț este menționat la 1658 în *Uricarul*, XVI, p.206. Răchitișul și Răchitoasa erau două sate învecinate la 15 aprilie 1662 (C.D.M. II, nr. 81). La 1663 seliștea Ruși – Neamț, cu case era a lui C. Buhușel jîtnicer („Arhiva Română”, V, 1940, p.335 – 338).

1. C.D.M., IV, nr.188.
2. *Ibidem*, nr. 147.
3. Nicolae Stoicescu *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova, sec XIV-XVII*, Editura enciclopedică română, București, 1971, p.401 – 402.
4. Iacov Antonovici, *Documente bărlădene*, vol. IV, Bârlad, Tip. și leg. de cărți Constantin D. Lupașcu, 1924, p.87.
5. *Ibidem*, p.89.
6. *Ibidem*, p.90.
7. *Ibidem*, p.94.
8. *Ibidem*, p.98.
9. *Ibidem*, p.106.
10. *Ibidem*, p.116.
11. *Ibidem*, p.122.
12. *Ibidem*, p.129.
13. *Ibidem*, p.134.
14. *Ibidem*, p.145.
15. *Ibidem*, p.147.
16. Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p.399.
17. C.D.M., III, nr. 71.
18. A.N.R. fond m-rea Răchitoasa. La 1665 august 5 Pleșeștii – Iași fusese a vornicului Grigore Ureche (*Ibidem*, fond Mitropolia Moldovei; CXLVII/4).
19. C.D.M., III, nr. 1149.
20. A.N.R., fond m-rea Răchitoasa.
21. *Ibidem*.
22. *Ibidem*.
23. *Ibidem*.
24. *Ibidem*.
25. *Ibidem*. La 1674 iunie 22, Crucian feciorul Dochiei, nepotul lui Pitic vinde lui Enache clucerul moșia sa din satul Mănoiu, scrie Toader diacul din Bârlad, X/16.
26. *Ibidem*, fond m-rea Răchitoasa.
27. *Ibidem*.
28. *Ibidem*.
29. *Ibidem*.
30. *Ibidem*.
31. *Ibidem*.
32. *Ibidem*.
33. *Ibidem*.
34. C.D.M., IV, nr. 188.
35. A.N.R., fond m-rea Răchitoasa.
36. C.D.M., IV, nr.260.

37. *Ibidem.*, nr. 306.
38. Nicolae Stoicescu, op. cit. p. 399.
39. C.D.M., IV, nr. 398; *Ibidem.*, nr.399.
40. A.N.R., fond m-rea Răchitoasa.
41. *Ibidem.*
42. *Ibidem.*
43. I. Antonovici, *Documente bârlădene*, vol. IV, Bârlad, 1924, p. 121. La 1682 aprilie 15 satul FiŃinghești (Răzimești) – Putna era al fiilor lui Enache clucer (A.N.R., m-rea Răchitoasa, VII/30). Satul Păunești – Putna este amintit la 1682 iunie 2 când se spune că Ursul Pârcălab era ctitorul său (*Ibidem*, m-rea Răchitoasa, VII/32). Vezi și „Miron Costin”, Bârlad, 1913, p.67, documentul din anul 1638.
44. C.D.M., IV, nr.865.
45. *Ibidem*, nr.914.
46. A.N.R., fond m-rea Răchitoasa. La 1685 mai 9, Ilie Enache postelnicul închină schitul Păunești – Putna ca metoh mănăstirii Bârnova „... ca să nu mai stea pustiu și închis”. (Idem, ms. 646. f.38)
47. C.D.M., IV, nr.1022.
48. C.D.M., IV, nr.1022.
49. *Ibidem*, nr. 1933. Istoria Burdusacilor este comună cu a Răchitoasei, Oprișeștilor și Cârnei, mai ales cu mutarea în vechime a bisericii „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril” de prin dreptul Cârnei în locul unde se află astăzi, între Cârna („Lunca” în noua toponimie aleatorie – cel puțin în acest caz), Oprișești și Burdusaci. Satul Oprișești s-a format mai jos de Răchitoasa fiind atestat la 21 decembrie 1452, prima dată. Uricul dat la Vaslui, la 22 ianuarie 1495 de Ștefan cel Mare întărea lui Toader Iucaș și rudelor sale, ocina lor, mai multe sate, printre care și Oprișești pe Zeletin (Documentul din 21 decembrie 1452 are cota D.R.H., A., II, 1976, nr. 23 iar cel din 22 ianuarie, Idem, III, 1980, nr. 172. La 12 mai 1555 nepoții lui Toader Iuroș vând lui Mihăilă Motaș o bucată de pământ din Oprișești (M. Costăchescu, op. cit., vol. II, p.434). Un ispisoc dat la 2 iulie 1611 se referea la stăpânirea răzeșilor asupra pământurilor din mai multe sate, printre care și Oprișești în timpul lui Constantin Movilă voievod (Constantin Solomon și C.A. Stoide, *Documente tecucene*, vol. I, Bârlad, 1938, p.6). La 22 iunie 1614 în cartea dată de Ștefan Tomșa voievod sunt pomenite mai multe urice ce aparțineau lui Dorobăț din Oncești și Balotă din Oprișești (Idem, vol. III, p.7). Un zapis din 1621 – 1622, aparținând lui Gheorghe feciorul Salomii, menționează vânzarea părții sale din Oprișești, a cincea parte din partea de gios lui Ion Pascu, feciorul lui Zeletin, drept 6 galbeni (Idem, vol. I, p.9). În pisania bisericii de lemn din Oprișești apare numele lui Toader Zeletin, alături de alți ctitori, din același arbore genealogic cu cel din zapisul de mai sus, biserica fiind ridicată doar cu 2-3 decenii mai târziu. Dintr-o scrisoare adresată judecătoriei ținutului

- Iași în anul 1835, rezultă că s-a pierdut ispisocul sârbesc din anul 1638 iulie 23, prin care Vasile Lupu a hotărât delimitarea moșiilor Tudora, Oprișești și Cucuieți (col. doc. de la Fil. arh. st. Bacău, București, 1976, nr. 979). Două documente purtând aceeași dată, 5 iulie 1645, consemnează partea din moșia Oprișești, dată lui Lazăr de către feciorii Gaftonei, pentru a scăpa de la pe fratele său Dumitru (C.D.M., II, nr.1788 și 1789). În anul 1668 iulie 7, Iliaș Alexandru voievod întărește stăpânirea asupra satului Oprișești, dând și un uric în acest sens (Const. Solomon și C.A. Stoide, op. cit., vol. II, p.27). Un zapis de vânzare a lui Borode, feciorul lui Clasăi din Oprișești, poartă data de 2 martie 1672 (Idem, vol. III, p.21). În satul Oprișești a avut loc cumpărătură și marele logofăt Miron Costin, după cum rezultă dintr-un zapis datat 25 decembrie 1676, pentru a cincea parte din stâlpul Popeștii din Oprișești (Idem, p.22-23), precum și din cartea de întăritură a lui Anton Ruset voievod, din 6 ianuarie 1677 (Ibidem, p.23).
50. I. Antonovici, op. cit., p.61.
  51. A.N.R. fond m-rea Răchitoasa. „Ion Neculce”, 1924, p.218 (doc. C.1688, satul Ruși – Roman lăsat de G. Costache fiicei sale Todosica).
  52. *Ibidem*.
  53. *Ibidem*.
  54. A.N.R., Filiala Iași, pachetul 608.
  55. „Miron Costin”, Bârlad, I, 1913, p.20.
  56. A.N.R., fond m-rea Răchitoasa. La 1697 august 8, satul Glăvănești (fost Sănătești) era tot al lui Ilie Enache mare stolnic (A.R.N., ms. 573, f.126). Vezi și hotărârile moșiei satului la Acad. României, MCCLXXXIX/273 și A.N.R., Mit. Mold., dos. 138/1847.
  57. C.D.M., nr. 1876.
  58. N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, București, 1974, p.696-697.
  59. C.D.M., IV, nr.2034. La 1698 iulie 29, satul Fiținghești (Răzimești) – Putna a mai rămas doar al lui Ilie Enache fost mare clucer (A.N.R. fond m-rea Răchitoasa, IIV/42). Vezi și opusul de doc. din 1837 (Acad. României, MCCXCI/18).
  60. Documente anterioare lui Ștefan cel Mare precizează poziția așezărilor în funcție de localizarea pe văi. Astfel în 1428 sunt amintite sate pe Zeletin (M. Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. II, „Viața Românească”, vol. I-II, Iași, 1931-1932). În bazinul inferior al Pereschivului se află așezarea Liești atestată la 1443, 1448 etc., întemeiată de cneazul Lie (Ibidem). Un document din 1428 menționează că se dă șui Sinata trei sate: „unul pe Zeletin, unde este casa lui și pe Frmușel, unde au fost Dragoș”⁶⁶. Satul de Zeletin este actualul Glăvănești, cel de pe Frumușel, Frumușelu (D.I.R., veacul XIV, XV, A., Moldova, vol.I (1384 – 1475), Editura Academiei, București, 1954. Printr-un uric din 1430 se dă „... satili pe amândouă părțile” (Ibidem; Radu Rosetti, <http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

Pământul, sătenii și stăpânii în Moldova, București, 1907). Cele mai multe așezări figurează în bazinele Zeletinului, Berheciului, Pereschivului, Tutovei etc. Documentele medievale atestă așezări situate pe văi, poziția lor fiind indicată prin referiri la văile în care se află. Există de asemenea mențiuni pentru Zeletin din 1438, 1452, pentru Berheci 1428, 1438, Frumușelu din 1428 (C.Cihodaru, *Câteva constatări în legătură cu proprietatea feudală în Moldova în a doua jumătate a secolului al XV-lea*, în „Studii și cercetări științifice” seria istorie, anul XII, fasc.1, Editura Academiei, București, 1961. M. Costăchescu, op. cit., D.I.R., veacul XIV, XV, A., Moldova, vol. I (1384 – 1475). Cele mai vechi așezări din Moldova aveau un caracter dual, fapt atestat pentru Colinele Tutovei: „... jumătate de sat din Cârna di pi Zăletin, parte di gios, pe amândouă părțile Zăletinului” – 1492 (M. Costăchescu, op. cit., D.I.R. veacul XIV, XV, A., Moldova, vol. I (1384 – 1475).

61. C.D.M., IV, nr.1933.
62. C.D.M., IV, nr.157, 263, 1933.
63. Corneliu Istrati, *Condica Visteriei Moldovei din anul 1816*, Editura Academiei R.S. România, Iași, 1979, p.64.
64. A.N.R., fond m-rea Răchitoasa.
65. C.D.M., IV, nr. 2096.
66. *Ibidem*, nr. 2105.
67. *Marele dicționar geografic al României*, vol. V, 1902, p.200.
68. *Ibidem*.
69. I. Tanoviceanu, Marele spătar Ilie Țifescu în „Anal. Acad. Rom.”, 1909 – 1910, p.809.

Notițe istorice despre Mănăstirea Răchitoasa (secolul al XVII-lea)

Rezumat

În categoria monumentelor istorice și de artă este inclusă și mănăstirea Răchitoasa, ca lăcaș de închinare din eparhia Romanului, fiind remarcabilă atât prin vechimea ei, cât și prin particularitățile arhitecturale sau prin picturile sale.

UN MIC TEZAU DE SECOL XVII DESCOPERIT LA VASLUI¹

Katiușa Pârvan

Monedele ce alcătuiesc această “comoară” de mici dimensiuni au fost descoperite în jurul anului 1955, în localitatea Vasiui². Sunt patru piese eşalonate pe aproximativ 40 de ani și provin din spațiul nord-vest european: doi taleri-leu emiși de Confederația olandeză în atelierele din Campen și Zwolle și doi florini de 28 de stüveri (achtunwintigi) emiși în timpul domniei împăraților Mathias al II-lea (1616-1619) și Ferdinand al III-lea (1637-1657) de orașul liber imperial Zwolle și Comitatul de Oldenburg (Anton Günther). Prezentăm mai jos descrierea acestor piese:

CONFEDERAȚIA PROVINCILOR UNITE ALE ȚĂRILOR DE JOS TALER-LEU

GELDERN

Atelierul Harderwyk

1640

1. Av. **MO.ARG.PRO.CO. - .FFOE.BELG.GEL.**

Cavaler cuirasat având capul întors spre dreapta, ținând în față scutul cu leul olandez.

Rv. **CONFIDENS.DNO.NON.1 OVETA.VR.1640.**

Emblema Confederației Țărilor de Jos, leul rampant.

AR, 26,74 g, 42 mm, ←, circulată, Delmonte 825, var. legendă Av (ca la nr. 826 dar cu anul 1640), inv. MNIR Pv. 1334/A.1216/1

CAMPEN

1649

2. Av. **MO.AR.CIVI.IM. - P.BEL.CAMPEN.**

C.m.s. dar cavaler cu capul spre stânga

Rv. **CONFIDENS.DNO.NON.MOVETUR.16 *49**

C.m.s.

AR, 26,72 g, 43 mm, ←, Delmonte 862, var. legendă Av, uzată, ștearsă, puțin tăiată, inv. MNIR Pv. 1335/A.1216/2.

IMPERIUL ROMANO-GERMAN

FLORIN DE 28 DE STÜVERI

Mathias al II-lea (1616-1619)

ZWOLLE

1619

3. Av. **FLOR.CIVIT.IMP.ZWOL:E**

Scutul încoronat al orașului Zwolle

Rv. **MATTH.IDG.RO.IMP.SEM.AUGUS.**

Acvilă bicefală încoronată; pe piept glob cruciger având înscrisă cifra 28.

AR, 19,74 g, 40,5 mm, ↓, circulată; Delmonte 1114 (tip general), inv. MNIR Pv. 1336/A.1216/3.

Ferdinand al III-lea (1637-1657)**COMITATUL DE OLDENBURG****Anton Gunther (1603-1667)**

<1637-1657>

4. Av. **FLOR.AN:GV.C.O(28)[---].IDI.IE A.K-**

Scutul Comitatului de Oldenburg și Delmenhorst și al Signoriei de Jever și Kniphausen.

Rv. **FERD.III.D.G.ROM.IMP.SEMP.A.V.G.**

C.m.s.

AR, 19,39 g, 41x40 mm, ↑, uzată, ștearsă; Delmonte 1112 (tip general), A. Engel, R. Serrure, *Traité de numismatique (époque moderne)*, Paris, 1897, pp. 235-236; T. Rădulescu, *Tezaurul monetar din secolul XVII de la Brabova jud. Dolj*, în "Arheologia Olteniei" ("A.O."), 7-8, nr. 1988/1989, p. 46 (ambele exemplare identice cu al nostru), MNIR Pv. 1337/A.1216/4.

Cea mai veche este moneda de 28 stüveri bătută de orașul liber imperial Zwolle în timpul împăratului Mathias al II-lea. Cea mai recentă, piesa de 28 stüveri emisă de Anton Günther, conte de Oldenburg, de Jever și Kniphausen sub domnia împăratului Ferdinand al III-lea. Ambele exemplare nu sunt date.

Talerul leu (leeuwendaalder) a fost bătut prima dată în 1575 de Provincia Holland, iar din 1685 de Utrecht, Geldern, Zeeland, Ommelanden. Reprezentarea de pe revers (leul rampant) a devenit mai târziu emblema Provinciilor Unite. Aceste monede s-au emis în cantitate foarte mare după 1620, pentru plata cheltuielilor legate de susținerea războiului de 30 de ani, a luptelor antiotomane, precum și pentru piața constantinopolitană, unde s-au exportat masiv mai ales între 1650-1670.

Moneda de 28 de stüveri, numită și achtunwintig pentru că valoarea 28 de stüveri/soli, a fost bătută în anumite teritorii ale Țărilor de Jos spaniole către sfârșitul secolului al XVI-lea și a însoțit talerii olandezi ca o subdiviziune a lor. Este o piesă egală cu florinul de argint și guldenul german, valorând 60 de kreuzeri sau 2/3 taler. Astfel de monede s-au bătut în cantitate mare în secolul al XVII-lea în orașul imperial Emden, ducatul de Oldenburg, orașele imperiale libere Campen, Zwolle.

Toate piesele noastre au fost emise de ateliere care au făcut parte din Cercul monetar Westfalia. Țările din acest cerc erau situate între Marea Nordului, Țările de Jos, Saxa Inferioară și Superioară, Rinul de Jos. Deși nu formau o regiune uniformă

din punct de vedere politic și religios, economic alcătuiau o unitate de interese la granița dintre Provinciile Unite și orașele imperiale libere. Specificul zonei se datora destinului comun (teritoriile au făcut parte din moștenirea burgundă paternă a împăratului Carol Quintul, care le-a lăsat lui Filip al II-lea al Spaniei), precum și coexistenței emisiunilor de uniune cu cele particulare provinciale. După revolta celor șapte provincii care au format Confederația olandeză, în ciuda luptelor religioase și politice, relațiile dintre statele Confederației (protestante) și orașele imperiale vecine (catolice) au continuat; olandezii aveau nevoie de armele și mercenarii germani, iar spațiul catolic imperial, deținătorul antrepozitelor pentru comerțul cu grâne de la Lübeck, Bremen, Emden, avea nevoie de corăbiile olandezilor. Această zonă economică înfloritoare (beneficiara unei părți însemnate din argintul spaniol adus din America) a avut susținerea materială baterii unei mari cantități de monede, absorbite de lumea europeană atât pe calea comercială cât și pe cea militară și politică.

Prin urmare atât interesele economice cât și dreptul monetar au determinat existența unui spațiu aparte la gurile Emsului, caracterizat prin sisteme politice și religii diferite, dar o economie complementară; fiind supus aceluiași drept monetar, a fost nevoit de timpuriu să-și echivaleze emisiunile proprii cu sistemul imperial, dar și cu cel olandez³

În Provinciile Unite olandeze au funcționat ateliere la Dordrecht (Holland), la Middelbourg (Zeeland), Nimègue și Zutphen, apoi Harderwyk (Geldern), Anvers și Maestricht (Brabant), Bruges (Flandra)⁴. Aceste orașe au bătut monede diferite, amplificând haosul monetar existent încă din vremea lui Carol al V-lea. Astfel, statele din Overijssel au decis în 1582 să transforme atelierul spaniol de la Hesselt în monetărie provincială. Atelierul a fost mutat la Campen, oraș imperial care deținea deja propriul său drept monetar. Aici s-au bătut monede de uniune - taleri leu dar și piese de tip anterior⁵. După războiul cu Spania, în urma reformei contelui de Leicester prin care s-a încercat din nou unificarea tipurilor monetare, uniunea a hotărât ca în fiecare provincie să funcționeze un singur atelier monetar. Acestea au rămas la Dordrecht (Holland), Middelburg (Zeeland), Harderwyk (Geldern), Utrecht (Utrecht), Leewarden (Frisia). Pentru Overijssel a funcționat un atelier ambulant la Deventer, apoi la Campen și Zwolle. Mai exista un atelier la Grăningen⁶. După 1589 statele au revenit la tipurile proprii. De exemplu, Geldern a bătut piese din argint, rijksdaalder și leeuwendaalder, iar Frisia, din 1601, a bătut florini de argint sau guldeni numiti achtunwintigi pentru că valorau 28 stüver⁷. Aceste monede variate care urmau norme diferite, adesea contrafăcute sau executate din aliaje slabe, mențineau și amplificau dezordinea. Ca urmare, în 1606, o nouă ordonanță a reglementat tipurile monetare ce urmau să se bată în statele uniunii, controlând foarte strict activitatea atelierelor. Între piesele din argint care s-au emis după această dată se aflau: rijksdaalder și leeuwendaalder, 8 8/9 la o marcă, 9 grăunțe aliaj; jumătate leeuwendaalder din același aliaj; escalin - piesă de 20 groși sau 10 stüveri. În 1614, o altă ordonanță completa sistemul cu piese de dublu sol/dublu stüver, 142 2/9 la o marcă și un aliaj de 7 grăunțe, precum și sol/stüver, 284 4/9 la o marcă, dintr-un aliaj de 7 grăunțe. În 1615 s-au adăugat noi tipuri un sfert leeuwendaalder și jumătate stüver. Sistemul astfel completat a rămas neschimbat până în

1659⁸

Orașele imperiale Campen, Deventer și Zwolle au făcut parte din Provincia Overijssel. Ele au primit dreptul monetar de la împăratul Frederic al III-lea (în 1486 Deventer, în 1488 Zwolle și Campen). Din 1488 până în 1588 au bătut monedă împreună, în atelierul Deventer. După câțiva ani orașele și-au reluat emisiunile, fiecare din ele bătând separat, cu numele propriu. Orașele au emis și taleri leu, deși făceau parte din Cercul monetar Westfalia fiind supuse dreptului monetar imperial. Cele mai importante și numeroase au fost emisiunile orașului Campen.

Geldern a devenit posesiune imperială prin atașarea la Țările de Jos burgunde moștenite de Carol Quintul (ducatul în 1473, iar orașul în 1543). A bătut prima dată taleri în 1538, în primele ateliere de la Nimègue (enclavă imperială), Zutphen, Bömmel. După războiul pentru succesiune a trecut la Țările de Jos spaniole, orașele sale (Ruremonde, Anhem, Zutphen, Bömmel) primind dreptul monetar de la regele Spaniei, pe care l-au menținut și după trecerea ducatului la Țările de Jos. Deoarece Camera din Spire i-a contestat (în 1563) dreptul de a bate tipuri monetare proprii, ducatul a emis monede după sistemul spaniol al regelui Filip al II-lea. Geldern a bătut și piese de 30 stüveri. Din 1567 a fost recunoscut membru al Cercului monetar Westfalia. În 1582 a deschis un al doilea atelier la Zutphen, care a functionat un an apoi, fiind reluat de spanioli, a emis același tip de monede ca și orașul enclavă imperială Nimègue. Ambele orașe au bătut monedă imperială între 1585-1591. În acest timp statele de la Geldern au mutat atelierul la Harderwyk, unde au bătut monedă specifică uniunii.

Ducatul de Oldenburg, situat între Saxa Inferioară, Ostfrizia (la vest), Comitatul de Hoya și Münster (la sud), Marea Nordului (la nord), a fost atașat la Comitatul de Delmenhorst. A bătut primele monede în 1535. Ducele Anton Günther a adăugat la comitat și Segnoria de Jever, dar monede a emis doar Oldenburg. Pieseile aveau reprezentate scuturile reunite ale Comitatului de Oldenburg și Delmenhorst și al Signoriilor de Jever și Kniphausen. Comitatul a făcut și el parte din Cercul monetar Westfalia; pe una din fețele monedelor oldenburgheze este reprezentat vulturul imperial, iar legenda conține numele împăratului romano-german care exercita dreptul monetar asupra acestui comitat.

Cele patru monede prezentate sunt circulate, uzate (nr. 4 partial ștersă, nr. 2, tăiată). Starea de conservare asemănătoare indică o circulație simultană și îndelungată a pieselor, un lot unitar, poate inițial mai mare.

Secolul al XVII-lea a fost dominat de moneda olandeză ce a acaparat comerțul mediteranean. Înființarea Companiei Indiilor Orientale în 1602, încheierea capitulațiilor cu Imperiul Otoman de către Provinciile Unite în 1612, au deschis drum corăbiilor olandeze spre toate schelele Levantului. În acest context se înscrie și înființarea unor antrepozite olandeze la Galați și Chilia⁹.

Talerii leu (și subdiviziunile lor, jumătățile de taler și florinii de 28 de stüver) au pătruns în Moldova cu precădere din sud, fiind aduși de pe piața constantinopolitană prin intermediul comerțului cu vite (în special mici) fie pe drumul de-a lungul Dobrogei, fie prin vămile situate pe Dunăre, care tranzitau sarea, mierea și grânele spre rutele balcanice către Constantinopol și orașele italiene. Aceste filiere

sunt confirmate și de existența tezaurelor cu astfel de piese, descoperite în Dobrogea¹⁰ și Țara Românească. Cantitatea mare de taleri leu și cea apreciabilă de florini 28 de stüveri prezintă în tezaurele din Muntenia poate fi o dovadă în acest sens¹¹. O altă direcție de penetrare a monedelor de acest tip este nordul Moldovei, prin intermediul aceluiași comerț cu grâne baltice aduse de Polonia. Mărturie sunt tezaurele care conțin, alături de piesele în discuție și monedă poloneză (vezi nota 17).

Jumătățile de taleri leu sunt rare în descoperirile monetare din țările române, însă florinii de 28 de stüveri sunt numeroși, ei îndeplinind rolul de subdiviziune a talerilor leu, întocmai ca în zona amintită¹². Considerăm faptul încă o dovadă a pătrunderii acestor monede în principal pe calea comerțului cu grâne din antrepozitele baltice spre Levant, fie pe calea maritimă olandeză, fie pe cea terestră poloneză. Faptul că monedele se regăsesc în acumulările lefegiilor (călărași și dorobanți) indică sursa din care era plătită această categorie socială din țările române.

O altă sursă pentru monedele în discuție o reprezintă plățile politice și mercenariale. Privind aceste monede din tezaurele încheiate în jurul anului 1650, observăm preponderența celor emise între 1640-1648/9. Poate nu greșim considerând că o parte importantă a lor a pătruns pe piața Moldovei (în general a țărilor române) după 1645, odată cu antrenarea lor în războiul de treizeci de ani. Cele mai multe tezaure au fost descoperite în localități unde se aflau reședințele dorobanților și călărașilor, oșteni plătiți pentru a asigura paza vâmlor, vadurilor, cetăților, care aveau atribuții fiscale și vamale¹³. Cei peste 200 de stüveri din tezaurul de la Brabova pot fi la fel de bine o plată de război, nu numai un capital comercial¹⁴.

Deci prezența monedelor noastre la Vaslui se poate explica atât prin comerțul ponto-baltic cu grâne și vite amintit, cât și prin existența unei unități de lefegii cu sediul în această localitate¹⁵.

Îngroparea pieselor trebuie pusă în legătură cu starea de nesiguranță de la sfârșitul domniei lui Vasile Lupu generată, printre altele, de invaziile cazacilor și tătarilor care au ars multe localități (inclusiv Vasluiul), precum și de răscoalele seimenilor care au izbucnit în centrele unde își aveau sediul dorobanții și călărașii¹⁶. În tot acest timp categoria lefegiilor a fost posesoarea unor venituri (monede) intrate regulat prin plata lunară de la domnie, cu care a putut achiziționa bunuri de la populația obligată de nevoi - epidemii de ciumă, intemperii, recolte slabe, foamete, silită să vândă celor cu bani la prețuri modeste. Harta descoperirilor monetare din prima jumătate a secolului al XVII-lea marchează direcțiile pătrunderii monedelor care fac obiectul articolului de față în Moldova precum și specificul circulației lor¹⁷.

Prin acest mic tezaur am urmărit să prezentăm evoluția unor specii monetare europene care au circulat în țările române în secolul al XVII-lea precum și specificul pătrunderii și circulației lor în Moldova.

NOTE:

¹ Articolul a fost prezentat la sesiunea anuală de comunicări a Muzeului Județean Vaslui, în anul 1993.

² Piesele, din fondul vechiului Cabinet Numismatic al Bibliotecii Academiei Române, se păstrează în custodie la MNIR. Nu se cunosc amănunte legate de descoperirea lor. Se știe doar

că au fost găsite la Vaslui și au fost dăruite Cabinetului Numismatic al Academiei Române de I. Coroiu, profesor la Universitatea din București, la 26 iunie 1955.

³ Diferitele regiuni germane și-au păstrat sistemele de cont, iar imperiul a căutat să le adapteze tarifului său. Astfel, în țările renane care aveau un sistem de cont bazat pe gulden, unitatea era guldenul de 60 kreuzeri, iar pe Rin talerul era socotit 90 de kreuzeri, 30 de groși sau 1/2 gulden. În țările unde sistemul de cont era de tip taler, guldenul se calcula la 2/3 de taler sau 20 de groși. La nord de Elba se calcula după sistemul 1 marcă = 1/4 de taler. Războiul de 30 de ani a impus echivalarea acestor sisteme de cont pentru ușurarea circulației monetare în centrul și vestul Europei. Astfel, în 1623 monedele reale trebuiau să fie 2/3, 1/3, 1/6 de taler, adaptându-se celor trei sisteme amintite. Statele care calculau după sistemul guldenului băteau 1 gulden, 1/2 gulden, 1/4 gulden, din același aliaj și cu aceeași greutate cu 2/3, 1/3, 1/6 taler, pe piese fiind înscrisă și valoarea în kreuzeri - 60, 30, 15, un florin (sau 2/3 taler) fiind echivalent cu 1/2 taler în sistemul de calcul prin taler sau gulden. Prin urmare cele patru monede găsite la Vaslui constituie o sumă de trei taleri, solda pe o lună a unui oștean pedestru. Pentru prezentarea sistemului de cont după 1623, vezi A. Engel, R. Serrure, *Traité de numismatigue moderne. III*, reprint Bologna, 1965, pp. 59-90 și Viorel M. Butnariu, coordonator, *Tezaure din muzeele orașului Chișinău secolele XVI-XVII*, Chișinău, 1994, pp. 72-73.

⁴ A. Engel, R. Serrure, *ibidem*, p. 86.

⁵ *Ibidem*, pp. 87-88.

⁶ Pentru existența atelierelor, A. Engel, R. Serrure, *ibidem*, pp. 89-90.

⁷ A. Engel, R. Serrure, *op. cit.*, pp. 90-91.

⁸ A. Engel, R. Serrure, *op. cit.*, pp. 92-93.

⁹ Pentru analiza tabloului politico-economic în prima jumătate a secolului al XVII-lea, vezi F. Braudel, *Mediterrana și lumea mediteraneană în timpul lui Filip al II-lea*, București, 1986, III, pp. 197-350; Constanța Știrbu, Ana Maria Velter, *Unele aspecte ale circulației talerilor în Moldova (tezaurul de la Tanacu, jud. Vaslui sec. XVII)*, în *Acta Musei Moldaviae Meridionalis, Anuarul Muzeului județean "Ștefan cel Mare"*, XII-XIV, 1990-1992, pp. 401-417 (AMMM); idem, *Tezaurul de la Săpoca, județul Buzău*, în Mousaios, IV/I, 1994, pp. 343-365; Katiușa Pârvan, *O monedă italiană rară de aur descoperită lângă Călugăreni județul Giurgiu*, în *Cercetări Numismatice VIII*, număr sub tipar.

¹⁰ Menționăm doar câteva descoperiri: tezaurul Cernavodă, jud. Constanța, alcătuit din 2394 piese din argint - monede turcești (zloți, guruși, jumătăți de guruși), un ort Sigismund al III-lea Polonia/1622, precum și doi florini de 28 de stüberi, unul ne identificat și celălalt emis la Emden de Ferdinand al II-lea, G. Custurea, *Pontica*, XI, 1978, nr. 2392-2394, pp. 253-257; monede imperiale descoperite în Dobrogea passim - două piese de 28 de stüberi, nedatate, bătute la Emden de Ferdinand al II-lea și la Deventer de Mathias al II-lea (fals argintat); doi taleri leu emiși de Geldern/1641 și Utrecht/1681 (fals placat cu argint) și încă un taler emis de Provinciile Unite în 1660, tot fals argintat, G. Custurea, A. Vertan, G. Talmațchi, *Pontica*, XXXI, 1998, nr. 1994-1995 și 1997-1999, pp. 309-328; un taler leu Geldern/1636, descoperit la Potârniche, *ibidem*, nr. 1951. Relativa "abundentă" de falsuri după taleri leu (dar și florini de 28 de stüberi) exportati pe piața levantină de olandezi, a fost urmată de adoptarea unei legislații împotriva falsificatorilor. Astfel, Vasile Lupu în Moldova (1646, Carte românească de învățătură) și Matei Basarab în Țara Românească (1652, Pravila lui Matei Basarab) prevăd capitole aparte pentru cei care fac, umblă și păstrează banii răi.

¹¹ Vezi lista descoperirilor la Constanța Știrbu, Ana-Maria Veiter și E. Păunescu, *Circulația talerilor în secolele XVI-XVII în Țara Românească - problema falsurilor (tezaurul de la Urziceni, jud. Ialomița)*, în *Cercetări Numismatice (CN) VI*, 1990, pp. 162-187, un studiu important privind circulația pieselor mari de argint în țările române.

¹² Cea mai mare cantitate de astfel de monedă s-a emis la Geidern, Westfriesland și Overysse; Delmonte, *Le Benelux d'argent*, Amsterdam, 1967, pp. 277-293.

¹³ DRH B, *Țara Românească, sec. XVII*, doc. 244 și 413, unde sunt menționate sumele primite lunar: călărașii - cinci taleri pentru un cal, pedestrașii trei taleri, vâtafii patru taleri, iar pentru masa pe întreaga lună, 50 taleri.

¹⁴ T. Rădulescu, *Tezaurul monetar din secolul XVII de la Brabova jud. Dolj*, în AO, 7- 8, 1988/1989, pp. 46-.

¹⁵ N. Stoicescu, *Curteni și slujitori*, pp. 237, 224 și notele.

¹⁶ Țările române au participat la războiul de 30 de ani alături de coaliția inițiată de principele Gheorghe Rackoczi I, la bătălia de la Drégelypalank (1644) unde trupele imperiale au fost înfrânte. În același timp Viadislav al IV-lea regele Poloniei, inițiatorul unei coaliții antiotomane la care urma să participe Veneția și împăratul Ferdinand al III-lea, a început constituirea unei importante armate de mercenari, intenționând atragerea Moldovei în alianță, a susținut căsătoria nobilului polon Ianusz Radziwil cu Maria, fiica lui Vasile Lupu, care a și avut loc la Iași, în 1645. În 1647 oastea regală adunată la Liov aștepta să treacă prin Moldova în Transilvania și Țara Românească, Moldova și Muntenia urmând să participe cu 25.000 de oameni. Rackoczi a aderat la coaliție împăcându-se cu imperialii. În cadrul acestei coaliții Vasile Lupu a acordat sprijin țarului rus (vezi cantitatea mare de monede distribuită cu precădere în tezaure care se înșiruie pe frontiera răsăriteană a Moldovei !) iar Matei Basarab, Poloniei. În 1648, prin moartea lui Gheorghe Rackoczi I și Vladislav al IV-lea coaliția antiotomană s-a destrămat. Vasile Lupu s-a amestecat apoi în războiul pentru eliberarea Ucrainei, înrolând și un mare număr de orașeni care au fost trimiși pe Prut. Până în 1650 Moldova a avut de suferit atacuri numeroase din partea cazacilor, care treceau pe aici spre Polonia. Deci, în intervalul la care ne referim, în Moldova au luptat mercenari și temporar, lefegii orașeni plătiți cu monede din spațiul amintit, care alimenta visteria poloneză prin intermediul comerțului baltic cu grâne. Aceasta poate fi o explicație pentru cantitatea mare de taleri leu și florini de 28 de stüveri, monede venite din zona gurilor Emsului, din nord-vestul Cercului monetar Westfalia; *Istoria României, III*, 1963, pp. 163-165 și N. Stoicescu, *op. cit.*, pp. 109, 112-3, 323-324.

¹⁷ Amintim câteva tezaure descoperite în Moldova, care conțin taleri leu și 28 stüveri, îngropate în jurul anului 1650: 1. **Bravicea**, r. Călărași, Rep. Moldova, descoperit în 1956, 18 taleri leu emiși între 1576-1649: Imperiul Romano German - Campen, 1646/1, 1647/1, 1648/2, 1649/1, Provinciile Unite - Friesland, 1600/1, Geldern, 1640/1, 1641/1, 1648/2, Overysse, 1640/1, Utrecht, 1647/1, Westfriesland, 1632/1, 1633/1, 1647/1, Spania - Holland, 1576/1, Nudel'man, A. A., 1976, *Topografia kladov i nahodok edinicinih monet*, Chișinău, 1976 (Topografia) 39, Viorel M. Butnariu, coordonator, *Tezaure din muzeele orașului Chișinău secolele XVI-XVII*, Chișinău, 1994, (Tezaure) 34; Caracușenii Vechi, r. Briceni, Rep. Moldova, descoperit în 1957, alcătuit din 76 monede din argint emise între 1612-1648 - taleri leu: Imperiul Romano German - Campen, 1647/3, 1648/1, 1/2 taler 1646/1, 1647/1, Zwolle, 1633/1, 1637/3, 1644/1, 1646/2, 1648/1; Provinciile Unite - Geldern, 1641/1, 1647/2, 1648/1, Utrecht, 1643/1, 1646/1, 1647/2, 1648/1, Westfriesland, 1648/1; Polonia - taler Gdansk, *Topografia* 7, **Tezaure 32; Chișinău, Rep. Moldova**, descoperit în deceniul șase al sec. XX, alcătuit din 19 monede din argint emise între 1492/1501-1637/1657: 28 stüveri Imperiul Romano German - Campen, 1618/1, Emden, f.a./2, Ferdinand III - Zwolle, 1621/1, Spania - taler leu Holland 1576/1, Polonia - numerar mărunt, apoi Suedia, Elbing, Riga, *Topografia* 54, **Tezaure 35; Cobusca Veche**, r. Anenii Noi, descoperit în 1969, alcătuit din 23 monede din argint Imperiul Romano German - Campen, 28 stüveri 1618/1, f.a./1 Mathias II, Oldeburg, f.a./3, Anton Günther, Ferdinand III - Zwolle, 1619/1, 1621/1, taler leu 1646/1; Provinciile Unite - taleri lei emiși de Overysse, 1617/1, Utrecht, 1649/1; monedă poloneză emisă în atelierul Coroanei,

Prusia, Gdansk, *Topografia* 56, *Tezaure* 36; Corbu, r. Dondiușani, Rep. Moldova, 1620-1650, AMMM: Cordon I, jud. Neamț, monede emise între 1619/1637-1652, taleri leu emiși de Campen. 1646/1, 1647/1, 1648/8, 1650/1, 1652/1, Geldern, 1641/1, 1647/1, 1648/5, 1649/2, 1651/3, Holland, 1650/1, 1651/1, neid./1, Westfriesland, 1629/1, 1647/2, 1648/1, 1650/2, 1652/1, Utrecht, 1641/1, 1646/1, 1647/1, 1651/1, Zeeland, 1650/1, Zwolle, 1644/1, 1646/1, 1648/2, 1649/6, 1650/2, jumătăți de taler lei, Geldern, 1646/2, Utrecht, 1646/2, Zwolle, neid./1, 28 stüberi Emden, Ferdinand al II-lea/2, 15 stüberi/1, Domnița Hordilă, *Tezaurul feudal de la Cordon*, în MemAnt, VI-VIII, 1981, pp. 279-286; Corjova, r. Criuieni, Rep. Moldova, descoperit în 1952, alcătuit din 11 monede din argint, imperiul Romano German - Emden, 28 stüberi f.a. Ferdinand II, Provinciile Unite, taleri lei emiși de Geldern, 1648/1, Overyssei, 1613/1, 1616/1, 1637/1, Spania, real f.a., taler leu Holland 1576, *Topografia* 48, *Tezaure* 33; Criuieni, r. Criuieni, descoperit în 1961, monede emise între 1581-1640, alcătuit din 50 monede de argint emise de Principatele Unite - Geldern, 1637/2, Overysse, 1633/1, 1639/2, Utrecht, 1640/1, Westfriesland, 1630/1, 1638/2, 1639/1, apoi monede poloneze, lituaniene, Gdansk, Ragusa, *Topografia* 4, *Tezaure* 29; Frunzeni, fost Cenușa, r. Florești, descoperit 1972, alcătuit din 13 monede din argint emise între 1615-1644 de Imperiul Romano German Zwolle, taler leu 1644/13, 1/2 taler leu 1644, Provinciile Unite - taler leu Geldern, 1641/1, 1643/1, 1644/1, 1/2 taler leu 1641/1, Overysse, 1/2 taler leu 1633/1, Utrecht, taler leu 1642/1, 1643/1, Polonia, ort de Danzig, *Topografia* 16, *Tezaure* 30; Ghidiani, r. Ghidiani, Rep. Moldova, AMMM 35, 1647-1652; Hîjdieu, r. Glodeni, descoperit 1976, alcătuit din obiecte de podobaș și trei monede din argint emise între 1637-1657 de Imperiul Romano German - 28 stüberi f.a. Ferdinand III, Provinciile Unite - Utrecht, taler leu 1647/1, 1648/1, *Tezaure* 37; Holboca, oraș Iași, jud. Iași, AMMM 38, 1654; Iași III Cartierul Tătărași, jud. Iași, AMMM 36, monede emise între sec. XVI-1652; Iași, tezaur descoperit în 1984 cu prilejul lucrărilor de restaurare la hotelul "Traian", alcătuit din monede poloneze - emisiuni ale Coroanei, Riga și Danzig, precum și un taler emis de Provinciile Unite și un florin imperial, Virgil Mihăilescu-Bărliba și Viorel Butnariu, Descoperiri monetare din Moldova. II, în Arheologia Moldovei, 16, 1993, nr. 30 (AM); Inovăț Rădăuți, jud. Suceava, AMMM 27, monede emise între 1625-1647; Lopatnic, r. Edineț, descoperit în 1958, 28 monede argint emise între 1615-1671 de Imperiul Romano German - Campen, taler leu 1635/1, 1637/1, 1647/1, 1655/1, 1667/2, 1671/2, Zwolle, taler leu 1648/1, Provinciile Unite, taleri leu Geldern, 1643/1, 1666/1, 1667/1, Overysse, 1616/1, 1646/1, 164-/1, Utrecht, 1640/1, 1643/1, 1664/1, Westfriesland, 1617/1, 1631/1, 1662/1, 1670/1, 1671/1, Zeeland, 1616/2, Spania, patagon Flandra 1645/1, *Topografia* 8, *Tezaure* 39; Măndrești, r. Telești, Rep. Moldova, AMMM 37, 1614-1653; Păun, comuna Mihălășeni jud. Botoșani, 212 monede de argint Polonia, Riga, Lituania, Imperiul Otoman, două piese arabe, 10 monede imperiale emise de Saxonia, Campen, Eugenia Neamțu, G. Foit, *Tezaurul de obiecte și monede feudale descoperit la Păun, comuna Mihălășeni (jud. Botoșani)*, în AM. 7, 1972; Peciște, r. Rezina, descoperit în 1956, cinci monede argint emise de Imperiul Romano German - taler leu Ungaria, 1692/1, Provinciile Unite, taler leu Overysse, 1645/1, neprecizat, 1649/4, *Topografia* 21, *Tezaure* 40; Tanacu, jud. Vaslui, din care s-au recuperat doar 15 piese: Imperiul Romano German - Campen, 28 stüber/1618, f.a./1; Provinciile Unite, taleri lei bătuți la: Zeeland, 1616, Westfriesland, 1629/1, 1650/1, Geldern, 1652/1, Utrecht, 164-/1, 1660/1, 1685/1, Overysse, 1641/1, 1683/1, Zwolle, 1646/1, 1685/1, Deventer, 1685/1, Constanța Știrbu, Ana Maria Velter, *Unele aspecte ale circulației talerilor în Moldova...*, pp. 401-417; Telița, r. Anenii Noi, Rep. Moldova, AMMM 39; Trebisăuți, r. Briceni, descoperit 1982, 21 monede din argint învelite în brocart, emise între 157--1644 de Polonia, Provinciile Unite, Westfriesland - taler leu 1616/1, 1/2 taler leu 1635/1, 1644/1, Spania, 1/2 taler leu Holland 157-/1, *Tezaure*

53; Trifești, jud. Neamț, 109 monede emise de Imperiul Romano-German, taleri lei Campen, 1646/1, 1648/2, 1652/1, 1664/1, 1667/1, 1671/1, 1672/2, 1681/1, 1682/2, 1683/1, 1684/1, Deventer, 1640/1, 1684/1, Zwolle, 1646/2, Provinciile Unite, Geldern, 1635/1, 1639/1, 1640/3, 1641/1, 1644/2, 1646/1, 1648/1, 1658/1, Westfriesland, 1624/1, 1636/1, 1637/1, 1651/1, 1656/1, 1668/1, 1670/5, 1682/1, Holland, 1576/3, 1589/1, 1600/1, 1663/1, Utrecht, 1606/1, 1617/1, 1640/1, 1641/1, 1644/11, 1645/2, 1648/1, 1679/1, Overijssel, 1612/1, 1615/1, 1643/1, Zeeland, 1636/1, 1648/1, 1649/1, 1651/1, 1/2 taler leu Holland 1664/1, Polonia, 33 orți 1622-1623, Gdansk, 10 orți 1624-1625, Domnița Hordilă, *Tezaurul de monede medievale de la Trifești, jud. Neamț*, în MemAnt, XVIII, 1992, pp. 251-260; Umbrărești, jud. Galați, AMMM 41, monede emise în 1659, 1655; Valea Adâncă, r. Camenca, descoperit 195518 monede argint emise între 1620-1660 de Imperiul Romano German, Ungaria, Polonia, Provinciile Unite, Utrecht 1620/1, taler leu 1644/1, Suedia, Elbing, *Topografia* 11, *Tezaure* 38; Viile, jud. Constanța, ce conține taleri lei olandezi, G. Custurea, *Pontica*, 12, 1979, pp. 207-219; Vlădiceni, com. Tomești, jud. Iași, tezaur alcătuit din 22 piese argint emise între 151.-1690, monede poloneze, lituaniene, orți de Danzig, un denar unguresc, taleri Provinciile Unite, un taler imperial și o jumătate de taler spaniol, AM 16, nr. 35; Zănești, jud. Neamț, AMMM, 29, 1580-1648.

Un petit trésor du XVIIe siècle découvert à Vaslui Résumé

L'auteur présent un petit trésor ou un fragment d'un trésor dispersé qui consiste en quatre pièces, découvert à Vaslui en 1955. Les monnaies ont été données au Cabinet des Médailles de la Bibliothèque d'Académie Roumaine en 1955 par I. Coroiu, professeur à l'Université de Bucarest.

Les quatre pièces sont:

- a) deux leeuwendaalders (écus aux lions) - frappés par la Confédération des Provinces Unies des Pays Bas, dont deux pour la province Geldern (dans l'atelier de Harderwyk) en 1640 et pour la province de Campen, en 1649.
- b) deux florins de 28 stüvers (sous) frappés au noms des empereurs Mathias II, dans l'atelier Zwolle, en 1619 (la plus ancienne pièce du trésor) et de Ferdinand III dans l'atelier d'Oldenbourg, par le comte Antoine Günther vers 1637-1657. Cette monnaie est la plus récente pièce du lot publié.

Les quatre pièces, portent les traces d'une forte usure, due à leur circulation prolongée. Il s'agit d'émissions des pays « cercle monétaire » de Westphalie, situé entre les Pays Bas Hollandais et les villes impériales libres. L'auteur présent l'évolution des espèces monétaires frappées dans cette zone, très populaires aux Pays Roumains, surtout pendant le XVIIe siècle. Cette aire monétaire constituait une région uniforme de point de vue économique, mais très différent du point de vue religieux et politique.

L'apparition des espèces monétaires du « cercle de Westphalie » sur le marché moldave a été provoquée par des causes militaires, politiques et économiques. D'un côté ces monnaies sont arrivées aux Pays Roumains, par deux directions, à travers du commerce pratiqué par les marchands Hollandais dans la mer Baltique et à Constantinople. La seconde filière qui a déterminé la diffusion de ces monnaies ont été

les paiements politiques faites aux princes roumains pendant la Guerre des 30 ans et les guerres anti-ottomanes de la Ligue Sainte.

Selon l'auteur, l'enfouissement du trésor dont ont fait partie les quatre pièces y publiées a eu lieu pendant les invasions des Tartares, des Cosaques et la révolte des « seimeni » (mercenaires d'origine balkanique, utilisés par les prince pour surveiller les douanes, les forteresses, aussi que pour collecter les impôts), événements qui ont marqué d'un façon tragique l'histoire de la Moldavie pendant les dernières années du règne du prince Basile Lupu (1634-1653).

- 1-2. Taleri leu emiși Confederația Provinciilor Unite ale Țărilor de Jos la Geldern (1) și Campen (2) în 1640 și 1649.
- 1-2. Des leeuwendaalders (écus aux lions) frappés à Geldern, en 1640 (1) et a Campen, en 1649 (2).
- 3-4. Florini de 28 de stüveri emiși de împărații Mathias al II-lea la Zwolle în 1619 (3) și Ferdinand al III-lea la Oldenburg de către contele Anton Gunther <1637-1657> (4).
- 3-4. Des florins de 28 stüvers (sous) frappés aux noms des Empereurs Mathias II à Zwolle, en 1619 (3) et de Ferdinand III, a Oldenburg, par le conte Antoine Günther vers 1637-1657. (4).

ÎNCEPUTURILE PENETRAȚIEI GRECO-LEVANTINE ÎN MOLDOVA ÎN EPOCA EVULUI MEDIU

Elisabeta Sadagurschi

Legăturile populației de pe actualul teritoriu al țării noastre cu lumea grecească sunt mult mai vechi. În epoca Evului Mediu aceste legături se amplifică, se produce o pătrundere a elementului greco-levantin pe mai multe căi: religioasă, economică, social-politică.

Pătrunderea elementelor greco-levantine este demonstrată de prezența lor, în perioada de care ne ocupăm, în ierahia ecleziastică și politică, precum și în viața economică a Țărilor române.

Pe cale religioasă au existat mai multe elemente care au favorizat pătrunderea levantinilor în Moldova.

În primul rând, după formarea statului de sine-stătător, Moldova, domnii care au urmat la conducerea lui, simțeau nevoia unui cărmuitor al bisericii, a unui înalt ierarh. Astfel, știm ca până la 26 septembrie 1387, Petru Mușat depune jurământ de credință regelui polon. Pentru primirea acestui jurământ era nevoie de un episcop ortodox. Din moment ce se recurge la Kiprian al Kievului¹, rezulta concluzia că Moldova nu avea un asemenea înalt ierarh.

Apoi, existența unui înalt ierarh în Moldova era impusă și de necesități de ordin politic. În concepția politică a domnului, Petru Mușat, recunoașterea cererii de înființare a unei mitropolii în Moldova însemna recunoașterea independenței statului și înlăturarea pretențiilor de suveranitate polonă asupra Moldovei, care din punct de vedere religios ținea de Halici. Înființarea mitropoliei și alegerea mitropoliților necesita învoirea Patriarhiei din Constantinopol. Din această cauza vor începe demersurile către aceasta. Patriarhia va lua în seamă cererea de a înființa o mitropolie în fruntea căreia se gândise să impună, potrivit obiceiului, un grec². Domnul și boierii țării nu accepta amestecul patriarhiei dorind un ierarh local. Conflictul va lua sfârșit în timpul lui Alexandru cel Bun (1400-1431) prin recunoașterea lui Iosif ca mitropolit, ca unul care era din partea locului³. Succesorul lui Iosif a fost Macarie. Patriarhul Eftimie (1410-1416) refuza recunoașterea lui Macarie ca mitropolit, interzicându-i accesul în capitală⁴, ceea ce ne determină să credem că și acesta ar fi fost tot un ierarh local. Numai după Macarie în scaunul de mitropolit a fost Damian, un înalt Ierarh grec⁵.

Deci, Moldova devine o provincie ecleziastică a Patriarhiei de Constantinopol, într-o vreme în care Bizanțul încerca să compenseze decăderea sa politică și

îngustările teritoriale suferite, prin extinderea jurisdicției Marii Biserici asupra teritoriului unor tinere formațiuni politice.

Având dreptul de a întări subdiaconi și diaconi, de a hirotonisi preoți, Damian a jucat un rol important în pătrunderea grecilor în Moldova. Aceleși lucru îl vor face și ceilalți mitropoliți de origine greacă care vor urma în scaunul de mitropolit al Moldovei.

Venirea grecilor în Moldova a fost de la început îngreunată de faptul că liturgia se ținea în limba slavă. La aceasta se adaugă și rezistența domnului și a țării împotriva întinderii jurisdicției patriarhiei.

Sunt momente când biserica Moldovei iese de sub jurisdicția patriarhilor Orientului ortodox. Un astfel de moment este cel din timpul domniei lui Ștefan cel Mare. În timpul lui, domnia preia grija ajutorării mănăstirilor athonite⁶.

Închinarea de mănăstiri constituie alt element care contribuie la pătrunderea grecilor în Moldova. Astfel, în 1934, "Isac de Rusoclahia" închină două mănăstiri patriarhului care le accepta ca stavropighii⁷. Stavropighia presupunea timiteria de călugări greci spre a administra bunurile acestor mănăstiri.

Țările Române au întreținut legături directe cu lumea grecească prin intermediul mănăstirilor de la Muntele Athos către care mergeau numeroase ajutoare care se materializau prin donații de vase sacre și veșminte, prin plăți de datorii colosale a diferitelor mănăstiri, prin reparații de mănăstiri⁸. Se mai materializau și prin danii de moșii. Alexandru cel Bun este cel care inaugurează sistemul daniilor către mănăstirile asuprite de turci. La 1429, închina mănăstirii Zograf câteva mănăstiri din Basarabia⁹. Pentru ridicarea celor donate către mănăstirile din Muntele Athos și altele din Orientul ortodox erau trimiși călugări greci. Aceștia au preferat de cele mai multe ori, să rămână aici, nu numai pentru faptul că legile bisericești sunt mai puțin aspre, dar și pentru faptul că mănăstirile noastre dispuneau de mari bogății...

Căderea Constantinopolului determină creșterea numărului celor care vin în Țările române. Chiar patriarhii, în aceasta perioadă, inaugurează seria călătorilor prin țările străine. Care este motivul care determina aceste călătorii? Acum se ivesc o mulțime de pretendenți la scaunul patriarhal. Ei încep să mituiască pe înalții dregători ai împărăției otomane și ajung să cumpere pe bani această înaltă catedră¹⁰. Desele schimbări de patriarhi, sumele colosale făcute de candidați dregătorilor turci, aduseră pe cea mai mare parte din acești candidați la o extremă sărăcie și de aici nevoia în primul rând, de a recurge la împilarea clerului inferior și a oamenilor de rând. Dar când nici aceștia n-au mai putut plăti, înalții prelați s-au hotărât să facă acele călătorii

prin țările străine, de care am amintit mai sus, pentru a căuta "cloșca cu puii de aur"...

Atenția principală este îndreptată spre Țările române, pentru faptul că pe atunci țările noastre se bucurau de o poziție strălucită față de celelalte popoare din Peninsula Balcanică. Erau singurele țări care aveau domni creștini, apoi, așa cum am mai arătat, domnitorii români începuseră încă de mult a ajuta clerul ortodox din Orient. Pentru aceste motive domnii români au început a fi considerați ca urmașii vechilor imperatori bizantini¹² și ochii tuturor nemulțumiților și lipsiților, au început să se îndrepte către dâșii. De aici înainte patriarhii, mitropoliții, episcopii și călugării greci vor începe să vină în Țările române după mila pentru strângerea sumelor de care aveau nevoie. Ei erau primiți de români și ajutați cu multă dăruire pentru motivele că erau frați de aceeași credință, de pe o parte, iar pe de altă parte, pentru faptul că erau persecutați. Vestea despre ospitalitatea românească și binefacerile domnitorilor români, făcea ca aceștia să sosească în număr tot mai mare¹³.

Călugării greci, profitând de influența colosală a patriarhilor și episcopilor greci, care vizitau foarte des Țările române, vor reuși în scurt timp să acapareze numeroase bogății și să pătrundă în țară.

Apoi mai exista un element de care se leaga începuturile penetrației greco-levantine în Moldova. Reprezentanții Patriarhiei veneau în nordul Dunării nu numai din cauza cuceririlor turcești în Balcani, ci și mai ales ca reprezentanți ai ortodoxismului într-o regiune vizată de catolicism. În a doua jumătate a secolului al XVI-lea, Patriarhia a făcut eforturi disperate de a menține biserica Moldovei sub autoritatea sa. Ea a avut de înfruntat o puternică propagandă catolică ca urmare a pierderii unor însemnate teritorii de către scaunul papal. Noua propagandă catolică viza și Moldova. Ca urmare se iau măsuri și pentru reorganizarea bisericii catolice din această țară. La 1572 este ales episcop catolic, cu sediul la Bacău, un grec din Chios, Ieremia Arsenghi¹⁴. Propaganda catolică a determinat o puternică reacție din partea Răsăritului ortodox și un nou motiv de pătrundere a grecilor în Țările române. Astfel, la 1594, fusese trimis în părțile noastre de către patriarhul Alexandriei, Meletie Pigas, ca singhel în Rusia polonă, Kiril Lucaris¹⁵. Misiunea acestui trimis patriarhal consta în stăvilirea prozelitismului catolic.

Considerăm că elementele prezentate până acum sunt cele care determină începuturile penetrației greco-levantine în Moldova pe cale religioasă.

La sfârșitul secolului al XVI-lea în Moldova încep închinările de mănăstiri. Închinarea constituie o nouă formă a legăturilor cu lumea grecească, contribuind la o pătrundere masivă a grecilor în Moldova mai ales în secolul al XVII-lea.

Așa cum am arătat, elementele greco-levantine pătrund în țările române și pe cale economică.

Începuturile pătrunderii greco-levantinilor în Moldova pe cale economică în epoca Evului Mediu, sunt legate de comerțul de tranzit care se desfășura pe drumurile din Moldova. Sub Paleologi, italienii sunt cei care reușesc să dețină un rol preponderent în Mediterana și Marea Neagră¹⁶. Din centrele comerciale de la Marea Neagră se deschid drumuri spre nord. O importanță deosebită a avea drumul tătarăsc care la sfârșitul secolului al XIV-lea este părăsit, deschizându-se o variantă a lui prin Țările române până la Liov. Drumul moldovenesc¹⁷, cale comercială de importanță internațională, reprezenta un debuseu al produselor orașelor hanseatice și flamande spre Orient, iar în direcția inversă a produselor orientale spre Europa centrală. În legătură cu aceste drumuri Cetatea Alba era ultimul loc de tranzit pentru mărfurile pe care negustorii moldoveni și galițieni le duceau în Crimeea, Asia Mica și Peninsula Balcanică, și primul loc de descărcare pentru mărfurile aduse prin Caffa de la tătari și genovezi și le exportau prin Moldova în apus.

Grecii, buni navigatori și negustori, vor fi atrași de activitatea comercială din porturile Mării Negre și vor reuși să transforme comerțul desfășurat de ei într-un mijloc de penetrație în Moldova.

Pătrunzând pe cale economică, elementele greco-levantine nu vor întâmpina rezistența în Țările române, comerțul aducând un venit considerabil acestora. Sunt acordate privilegiile comerciale negustorilor străini care conțin prevederi privind normele de desfășurare a comerțului. Ruina comerțului grăbește decăderea politică a Moldovei în veacul al XVI-lea, perioada în care tata nu mai poate opune turcilor o împotrivire serioasă, mai ales din cauza lipsei de mijloace financiare¹⁸.

Cucerirea Constantinopolului a întrerupt pentru puțin timp activitatea negustorilor greci în Moldova. Cucerirea avea să schimbe caracterul Constantinopolului. Nu numai pentru a înlocui pe cei care cauzează în timpul apărării și al măcelului "legal"¹⁹ de trei zile, dar pentru a avea o capitală plină de lume, Mahomed al II-lea va popula din nou orașul cucerit. În privința naționalității și a religiei fu destul de mărinimos²⁰. Pe lângă greci, orașul a fost colonizat cu armeni, evrei și italieni. Cu timpul, din ce în ce mai mulți greci au venit de bună voie ca să se folosească de înlesnirile pe care orașul renăscut în strălucire le prilejuia neguțătorilor și meseriașilor. Grecii, armenii, evreii și italienii negustori prin excelență, stabiliți în capitală, erau oameni pe care Imperiul otoman avea nevoie în exploatarea economică a noilor regiuni cucerite sau vizate cu scopul de ale subordona intereselor sale.

În cursul veacului al XVI-lea, grecii ajung stăpâni ai economiei Imperiului otoman, nu atât datorită culturii lor, cât mai ales prin aceea ca ei formau grosul

orășenilor din principalele porturi ale împărăției turcești²¹. Grecii intra în legătură cu țările din apus, în care încep relațiile capitaliste, și formează o categorie de negustori bogați, un patriciat orășenesc în Imperiul otoman, care pune cu încetul stăpânire pe întreaga viață economică a imperiului.

În această perioadă, pătrunderea grecilor în Țările române s-a făcut, pe de o parte, prin venirea negustorilor greci în rândurile boierimii acestor țări, încuscrindu-se cu familiile boierești române și câpătând moșii, pe de altă parte, însuși negoțul Moldovei și Țării Românești cade în mâinile grecilor deoarece exploatarea economică a produselor celor două țări de către Imperiul otoman se face prin mijlocirea negustorilor greci.

Cucerirea orașelor comerciale de pe coasta Mării Negre constituie alt eveniment care a ușurat pătrunderea elementelor greco-levantine în Moldova. Aceasta este și cauza care a contribuit mai mult la decăderea comerțului pe drumul moldovenesc. Prin căderea orașelor comerciale de pe coastele Mării Negre sub stăpânirea turcilor: Caffa în 1475, Chilia și Cetatea Alba în 1484. Marea Neagră devine un lac turcesc, rezervat flotei otomane. În Polonia, Liovul decăzu. Italienii dispar din Moldova și din Polonia. Locul negustorilor italieni fu luat atunci de greci ²²

Aceștia, aproape cu totul absenți în legăturile de negoț din veacul al XIV-lea, în Polonia și Moldova, se fac tot mai numeroși în secolul al XVI-lea și al XVII-lea²³

În concluzie, putem spune că în secolul al XVI-lea au fost create toate condițiile pentru o pătrundere masivă a grecilor și pe cale economică în Moldova, fenomen ce se va amplifica îndeosebi în secolele următoare.

Despre pătrunderea elementelor greco-levantine în Moldova, pe cale economică, în prima jumătate a secolului al XVII-lea, ne vom ocupa într-un capitol următor.

Acum ne rămâne să arătăm în capitolul de față începuturile pătrunderii elementelor greco-levantine în Moldova, în perioada Evului Mediu, pe cale social-politică.

Calea social-politică completează calea religioasă și economică a penetrației greco-levantine în Moldova. Considerăm că începuturile pătrunderii pe aceasta cale sunt strâns legate de începuturile relațiilor externe ale Moldovei cu Imperiul otoman. La sfârșitul secolului al XV-lea, buna desfășurare a relațiilor politice cu Imperiul Otoman necesita înființarea unei noi instituții prin care domnul își desfășura politica sa externă, iar Poarta controla fidelitatea domnului moldovean. Instituția nou creată era cea a ostaticilor²⁴ Potrivit vechilor tratate încheiate cu Poarta – a capitulațiilor – domnii noștri trimiteau la Poarta unul dintre fiii lor, de preferință cel mai mare, împreună cu șase copii de boieri. Aceștia trimiși își făceau educația la Constantinopol,

iar la întoarcerea lor în țară își luau pe prietenii lor care, de cele mai multe ori, erau greci sau turci²⁵

Ostaticii pot fi considerați primele noastre capuchehai într-o primă fază când cele două instituții se confundau (a ostaticilor și capuchehailacului). Primul nostru ostatic la Poarta a fost Alexandru²⁶, fiul lui Ștefan cel Mare.

Datorită avantajelor materiale și politice, această dregătorie este încet acaparată de greci, cu sau fără voia domnului, lăsându-le chiar și moștenire. Concludentă în acest sens este afirmația potrivit căreia "această boierie o aveau grecii cei mari"²⁷

De aici se poate desprinde faptul că agenții diplomatici ai domnului încep să fie recrutați din rândul grecilor înlesnindu-se astfel pătrunderea lor în țară întrucât, ca o recunoaștere a serviciilor aduse, agenții diplomatici erau răsplătiți de domni cu sume de bani, moșii, chemați în țară unde li se ofereau dregătorii, în numeroase cazuri fiind acceptați în familia domnească.

În secolul al XVI-lea, după căderea Moldovei sub dominație otomană, penetrația grecească pe cale social-politică se intensifica. În această perioadă grecii "deveniră" stăpâni din slugi, ce erau mai înainte și poruncitori mândri din smeriți ascultători, prin două împrejurări, care îi urcară din pulbere la mărire și onoruri neauzite. Aceste împrejurări sunt: cunoștința limbilor străine și daravelile bănești²⁸

Ei reușeau să aibă cuvântul hotărâtor chiar în politica externă a Imperiului. Turcii, convingându-se ca talentele militare și disciplina spahiilor nu ajung pentru menținerea imperiului, ca cele mai însemnate succese se pot câștiga nu de generali învingători, ci de diplomați alibi, recurg la cultura și inteligența supușilor lor greci, încredințându-le diferite slujbe și în special de dragomani²⁹

Conducând politica externă a Imperiului, ei aveau o influență covârșitoare în numirea domnilor români și chiar în cârmuirea țărilor dunărene ușurând și mai mult pătrunderea lor în Moldova.

Greco-levantinii pătrund în Moldova și în calitate de creditori ai domnului. Consecința imediată a instaurării dominației otomane asupra Moldovei a fost amestecul tot mai insistent al turcilor în viața politică a țării. La început, domnii Moldovei erau aleși dintre nobilii țării printr-o alegere generală ce urma să fie încuviințată de către sultan. Mai târziu, marele vizir e cel ce face alegerea sau mai degrabă închiriază celui care dă mai mult funcția de domn al Moldovei. Pentru încuviințarea apoi pentru închiriere, viitorii domni ai Moldovei trebuiau să plătească mari sume de bani pe care le împrumutau de la greci și negustorii italieni din Constantinopol³⁰ Mai mult decât atât, li se oferea greco-levantinilor posibilitatea, prin banii de care dispun, să ajungă ei domni ai Moldovei.

Grecii, cunoștințe ale domnului, pătrund în număr și mai mare în Moldova, dacă ținem cont și de faptul că turcii, din necesitatea menținerii dominației lor fără accidente, au impus regula potrivit căreia domnii trebuiau nu numai numiți, fără excepție, de Poartă, dar și schimbați cât mai des. În felul acesta, de fiecare dată, cu noul domn ajuns la conducerea Moldovei, apar și noi elemente greco-levantine ținând cont de faptul că, creditorii nu rămân mereu aceleași persoane.

Din cele relatate până acum se poate deduce faptul că după căderea Moldovei sub dominație otomană, penetrația greco-levantină pe cale social politică ia amploare ajungând să fie precumpănitoare în secolele următoare, lucru ce-l vom arata pentru prima jumătate a secolului al XVII-lea într-un capitol următor.

În concluzie, putem spune că începuturile penetrației greco-levantine în Moldova, în epoca Evului Mediu, sunt determinate de factori de ordin intern și extern.

Pe cale religioasă, începuturile penetrației elementelor greco-levantine se leagă de înființarea Mitropoliei Moldovei, lucru impus de rațiuni de ordin politic.

Pe cale economică, începuturile penetrației elementelor greco-levantine, sunt legate de comerțul de tranzit care se desfășura prin Moldova.

Pe cale social-politică, începuturile sus arătate, sunt determinate, de necesitățile de a întreține legături diplomatice cu străinătatea.

Factorul extern, care determina o pătrundere masivă a elementelor greco-levantine în Moldova pe toate căile, este pătrunderea turcilor în Europa.

RÉSUMÉ

Le commencement de la pénétration gréco-levantin en Moldavie au Moyen-Âge

Les rapports de la population qui habitait sur le territoire de notre pays avec le monde grec sont plus vieux. Au Moyen-Âge ces rapports se sont amplifiés et on a eu lieu la pénétration de l'influence gréco-levantin par plus de voies: religieuse, économique, sociale-politique.

Cette pénétration est démontrée de leur présence dans cette époque historique: dans l'hérarchie ecclésiastique et dans la vie économique des Pays Roumains.

Dès le début, sur la voie religieuse, après la constitution de l'État Moldavie, les princes régnants ont désiré créer une institution supérieure de l'église orthodoxe en leur pays. L'Église centrale, le patriarcat de Constantinopol a accepté ça, mais le chef de cette église, le patriarche devait être Grec.

Donc, le premier patriarche grec sera Damian. Lui, il a eu un rôle très important pour la pénétration des grecs en Moldavie. Et les autres aussi.

À la fin du 16ème siècle, la donation des monastères sera aussi un élément qui conduira à la pénétration des Grecs en Moldavie. Ainsi, en 1934, Isac de Rusoclahia va faire une donation de deux monastères au patriarche du Constantinopol. Les deux états roumains ont entretenu des rapports directs avec le monde grec à l'aide des monastères du Mont Atos où ils ont envoyé d'argent, des vases saints, des vêtements etc.

Les abbayes du Mont Atos, pour prendre ces donations, ont envoyé des moines grecs. Ceux-ci réussiront d'accaparer beaucoup de richesses et puis de

rester dans ces pays-là. Les représentants de l'Église Orthodoxe de Constantinople sont venus aussi en Moldavie pour protéger cette région de la propagande catholique.

Le début de la pénétration économique des gréco-levantins au Moyen-Âge en Moldavie est lié du négoce en transit sur la terre de la Moldavie.

Sous les Paleologi, les italiens ont réussi d'avoir un rôle très important dans les pays de la Méditerranée et de la Mer Noire. D'ici, de ces centres commerciales, se sont ouverts des chemins vers le Nord. Très important a été le chemin tatar et puis la route moldave qui a lié les villes du Nord (flamandes) avec l'Orient et les villes du levant avec l'Europe Centrale.

La Cité Blanche a été le dernier lieu de transit pour les marchandises que les commerçants moldaves et de Galitzia les ont apportées en Crimée, en Asie et dans la Péninsule Balcanique. Ici a été le premier lieu où ont été déchargées les marchandises apportées de Caffa par les Tatars et exportées vers l'Ouest.

Les Grecs, bons navigateurs et commerçants, ont été attirés par les activités commerciales des ports de la Mer Noire et ils ont réussi transformer le commerce dans un moyen de pénétrer la Moldavie.

Le commerce dans ces pays va apporter une rente considérable et pour ça les grecs commerçants ont reçu plus d'avantages.

Au 16ème siècle, les grecs sont devenus les patrons de l'économie de l'Empire Ottoman. Ils ont occupé les villes de la Mer Noire : Caffa, Chilia, La cité Blanche et, aussi, la Mer Noire est devenue un lac turc. Ainsi les commerçants grecs ont pris les lieux des autres commerçants en 16ème et 17ème siècles. Ce phénomène va être amplifié.

Les éléments gréco-levantin sont entrés en Moldavie, au Moyen-Âge par la voie sociale-politique, aussi.

Celle-ci complète les autres voies présentées avant ça.

Les commencements de cette pénétration sont liés des relations de la Moldavie avec l'Empire Ottoman.

À la fin de 15ème siècle a été créée une nouvelle institution après laquelle le prince régnant a déroulé sa politique extérieure. Elle s'est appelée des otages.

Les princes régnants ont envoyé à la Sublime Porte l'un de ses fils, le plus grand accompagné de ses enfants de boyards.

Ceux-ci ont fait leur éducation à Constantinople et après, quand ils sont revenus à la maison, en Moldavie, ils ont apporté avec eux leurs amis grecs ou turcs.

Le premier otage de la Moldavie a été Alexandru, le fils d'Etienne le Grand.

Grâce aux avantages cette haute fonction a été prise par les Grecs, « ces habitants des boyards les avaient seulement les grands Grecs ». De cette façon les diplomates du prince ont été recrutés des Grecs.

Au 16ème siècle, quand la Moldavie a été occupée par les Turcs, les Grecs ont réussi d'avoir la parole décisive dans la politique extérieure de l'Empire Ottoman et d'avoir aussi une grande importance pour la nomination du prince roumain en Moldavie. Ils sont devenus aussi, eux-mêmes, les princes régnants à l'argent qu'ils ont eu.

Donc la pénétration gréco-levantin en Moldavie, au Moyen-Âge a été déterminée des causes internes et externes :

- la création d'une institution supérieure de l'Église Orthodoxe en Moldavie ;
- le commerce de transit sur le territoire de la Moldavie ;

la nécessité d'entretenir les liaisons diplomatique avec les autres pays ;
la pénétration des Turcs dans l'Europe.

NOTE :

¹ N. Iorga, *Condițiile de politică generală în care s-au întemeiat bisericile românești în secolele XIV-XV*, în "Analele Academiei Române", 35 (1913), p. 407.

² Gh.I. Moisesescu, Șt. Lupsa, Alex. Filipescu, *Istoria bisericii române*, vol.I, București, 1957-58, p.180.

³ Hurmuzaki, *Documente*, vol.XIV, partea I, p. 31 – 34.

⁴ *Ibidem*. p. 37 – 38.

⁵ Gh.I.Moisesescu, Șt.Lupsa, Alex. Filipascu, *op. cit.*, p.228

⁶ Hurmuzaki, *op.cit.* , p. 3.

N.Iorga, *Istoria bisericii românești si a vieții religioase a românilor*, vol.II, Ed. a II-a Bucuresti. 1932, p. 99.

⁸ Idem, *Condițiile de politică generală în care s-au întemeiat bisericile românești în secolele XIV-XV*, p. 99.

⁹ Gh.M.Ionescu, *Istoricul închinării mănăstirilor românești și abuzurile călugărilor străini*, București, 1899, p. 11.

¹⁰ T. Bogodae, *Ajutoarele românești la mănăstirile din Sf. Munte Athos*, Sibiu, 1941, p. 189.

¹¹ Gh.M.Ionescu, *op.cit.*, p. 11.

¹² *Ibidem*, p. 12.

Ibidem, p. 16.

¹⁴ S.Pușcariu, *Istoria literaturii române. Epoca veche*, ed.a II-a , Sibiu, 1930, p. 103.

¹⁶ *Ibidem*, p. 255.

Idem, *Istoria comerțului românesc. Epoca veche*, Bucuresti, 1925, p.117.

¹⁸ P.P.Panaiteescu, *Introducere la istoria culturii românești*, Ed. științifică, București , 1969, p. 273.

¹⁹ P.P.Panaiteescu, *Drumul comercial al Poloniei la Marea Neagră în evul mediul*, în *Interpretări românești*, București , 1947, p. 128.

²⁰ N. Iorga, *Bizant după Bizant*, Ed. Enciclopedica, Bucuresti, 1972, p. 42.

²¹ *Ibidem*.

²² P.P. Panaiteescu, *Contribuții la istoria culturii românești*, București, 1971, p. 84.

²³ Idem, *Drumul comercial al Poloniei la Marea Neagră în evul mediu*, în *op. cit.* , p. 127.

²⁴ N. Iorga, *Istoria comerțului românesc*, vol.I, Vălenii de Munte, 1915, p. 203.

A. Golimas, *Despre capuchehaile Moldovei și poruncile Porții către Moldova până în 1829*, Iași, 1943, p. 23

²⁶ Gh.I. Moisesescu, Șt. Lupsa, Alex. Filipascu, *op.cit.* , p. 104.

²⁷ A. Golimas, *op. cit.* , p. 73.

²⁸ *Ibidem*. p. 39.

²⁹ A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol.VI, București, 1896, p. 32.

³⁰ *Ibidem*, p. 39.

³¹ *Ibidem*, vol. V. p. 119.

DIMITRIE CANTEMIR ȘI CAMPANIA DE LA PRUT (1711)

Vasile Calestru

În Evul Mediu, ținutul Fălciu, parte a Moldovei, deși era unul din cele mai mici ținuturi ca suprafață și populație, totuși el reprezenta un interes mare din punct de vedere strategic.

Situat la extremitatea estică a țării, pe linia de demarcație a apelor, care unele se varsă în bazinul Prutului, iar altele în cel al Siretului, lipsit de o arteră mare de comunicație, ținutul Fălciului era și unul din cele mai izolate. Vecin cu Bugeacul, el reprezenta o stavilă puternică împotriva tătarilor în secolul al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea. Ca urmare a unor războaie ruso-austro-turce, se afirmă tot mai mult Rusia, care va urmări cu consecvență înlăturarea definitivă a controlului otoman asupra Țărilor Române.

În aceste împrejurări istorice, urcă pe tronul Moldovei Dimitrie Cantemir (1710-1711) "cel crescut între cărți înțelepte și oameni cuminți"¹

Noul Domn își avea obârșia în ținutul Fălciului². D.Cantemir avea o vastă cultură, idealist, știind a vorbi și a scrie în 11 limbi calsice și europene, autor a numeroase lucrări și primul istoric român³

Un contemporan l-a caracterizat ca fiind "drăguț, onest, civilizat de o conversație dulce, șlefuit, ușor vorbind limba latină"⁴.

A fost ostatec la Istanbul și a înțeles foarte bine faptul că criza politică și militară prin care trecea Poarta Otomană se agrava. De aceea, Domnul Moldovei se va orienta către o alianță cu Rusia, sperând să elibereze țara de dominația otomană cu sprijinul țarului Petru I. Cine era acest monarh? Unii istorici l-au descris ca pe un om cu privire de pasăre de pradă, cu o voință de fier, impulsiv, brutal și crud, practic și ambițios în urmărirea scopurilor sale⁵.

Prin tratatul de la Luck (sau Luțk, 13 aprilie 1711) D. Cantemir și Petru I deveneau aliați. Acordul stabilea hotarele Moldovei între Dunăre și Mare, respectarea autonomiei și integrității sale teritoriale, iar Domnia devenea ereditară în familia Domnului. Totodată Rusia se obliga să acorde sprijin militar oastei moldovene în campania antiotomană.

Unii istorici și-au dat seama de naivitatea Domnului moldovean în politică, după încheierea acestui tratat.

Despre neamestecul Rusiei în treburile interne ale Moldovei nu poate fi vorba. Ion Neculce face o legătură directă între "Apelul marelui B.P. Șeremetev" (17 mai 1711), lansat "poporului moldovenesc, tuturor îndeobște și fiecăruia îndeosebi nobililor domni cârmuitori și dregătorilor de toate rangurile și tuturor"⁶ și Proclamația lui D. Cantemir" (3 iunie 1711)⁷ S-a transmis porunca ca "toată boierimea și slujitorimea, toți să încalce, să vie la oaste cu plată, iar care n-a veni va rămâne podan și lipsit de moșiile sale. Țăranii să aibă a aduce bucate fără frică, să le dea bani. Deci Dumitrașco-Vodă îndat-au răpezit la țară, făcându-le știre tuturor"⁸

Deși în articolul I al Tratatului de la Luțk se preciza că “țara Moldovei cu Nistru să-i fie hotarul și Bugeacul cu toate cetățile tot a Moldovei să fie”, iar conform art. III “țarul nu avea voie să mazilească pe Domni”, totuși aceste clauze erau anulate de alin 2 al art. I, unde se menționează că “prin cetăți să se așeze muscali oșteni până s-ar întemeia țara”. Art. IV preciza că țarul putea să-l înlăture pe Domn, “când s-ar haini”. iar prin art. VIII se acorda Rusiei dreptul de a ține în Moldova o oaste de 10.000 de oșteni⁹

Ce s-ar fi întâmplat în cazul în care unei victorii obținute de Petru I ? Care ar fi fost soarta Moldovei?

Sunt întrebări la care, după opinia noastră, nu este chiar atât de greu de răspuns.

Cert este faptul că această campanie, așa cum rezultă în cele ce urmează, nu a fost suficient de bine pregătită.

Campania de la Prut a cunoscut o mare răspândire europeană. Astfel, în Italia, doi tineri poeți din Faenza au scris un sonet despre această luptă¹⁰.

În Europa Centrală, desfășurarea campaniei a fost răspândită și de un ziar tipărit în limba germană.

Pe prima pagină a gazetei se afla o gravură (autor Kriege) care înfățișa aspectul câmpului de luptă și care purta titlul de “Adevărata înfățișare a taberei rusești încercuită cu dibăcie de regele suedezilor și care s-a predat, per acord, în ziua de 15 iulie marelui vizir”.

Relatarea cuprinde și un raport amănunțit, intitulat “Traseul adevărat și reproducerea întocmai a taberei moscovite împresurată de turci și tătari împreună cu haturile ce au avut loc acolo și în urma căroră oastea moschicească, după o mare foamete, a fost silită să părăsească spre o pace neprielnică: toate, cum s-au petrecut pe câte s-au putu afla, pe scurt și nepărtinitor descries”¹¹.

Documentul ne informează despre evenimentele din iulie 1711, efectivele armatelor turcești și rusești, despre comandanții militari ai ambelor armate și se încheie cu enumerarea condițiilor tratatului dintre ruși și turci.

La două luni de la încheierea păcii, a apărut la Hamburg o broșură, având următorul titlu: “Jurnal autentic și relațiune despre cele ce s-au petrecut între armata M.S. Țarului și a turcilor de la 30 mai 1711. Despre luptele desfășurate între cele două armate și despre pacea care s-a încheiat cu turcii. De asemenea despre atacul și cucerirea cetății numite Brăila de către armata M.S.Țarului de sub comanda generalului Rönne”¹².

Este o expunere de însemnări zilnice a desfășurării campaniei începând de la 30 mai, când avangarda armatelor ruse a trecut Nistru și terminând cu data de 17 iulie, după încheierea păcii.

Este amintită misiunea lui Kropotov, trimisul țarului pe lângă D.Cantemir, în vederea trecerii domnului de partea Rusiei, intrarea armatelor ruse în Moldova, sosirea țarului la Iași, consiliul militar care a avut loc la Iași, organizat de comandamentul rus, cu participarea lui D.Cantemir, în legătură cu planul de campanie al armatei ruse. Sunt prezentate date referitoare la înaintarea avangărzii armatelor ruse pe malul drept al

Prutului de sub comanda generalului Ianuș, primele ciocniri cu avangarda armatelor turcești (7-8 iulie 1711).

Așadar, cum s-au desfășurat evenimentele? La 25 mai 1711, oștile rusești au intrat în Moldova, iar la 24 mai 1711 țarul Petru I a sosit la Iași, fiind întâmpinat de domn, mitropolit, boieri și târgoveți.

După ce turcii au trecut Dunărea, domnul a propus țarului să trimită armata pe malul drept al Prutului, până la Fălciu. Turcii, trecând dincolo de acest râu, hărțuiesc detașamentul de avangardă (circa 4000 de oșteni) și reușesc, în cele din urmă, să-l încercuiască. Această armată este obligată să se retragă în formație compactă spre nord, unde se afla cea mai mare parte a trupelor de sub comanda directă a țarului.

Între timp, oastea moldovenească sub comanda lui D.Cantemir, venind în ajutorul celor încercuiți, încearcă să oprească înaintarea armatelor turco-tătare. Despre una din aceste bătălii (7 iulie), în ajunul luptelor ce au urmat la Stănilești, relatează însuși D.Cantemir:

“Am susținut lupta timp de trei ceasuri împotriva a șaizeci de mii de cavalerie turcească și tătară și, respingând nu fără oarecare pierderi, oastea se putu întoarce întreagă în tabără”¹³

Bătălia de la Stănilești pe Prut ¹⁴, localitate situată la o distanță de 10 Km de Huși, a avut loc, în zilele de 8-12 iulie 1711.

Datele statistice referitoare la efectivele armatelor beligerante sunt uneori contradictorii și exagerate (în timp ce datele cronologice sunt, în cea mai mare parte exacte).

Din broșura care a apărut la Hamburg ¹⁵(despre care am amintit în prima parte a acestui articol - n.a.), rezultă câteva cifre relative la efectivele armatelor turcești: 57.862 - infanterie, 61.800 trupe cavalerie, plus 70.000 tătari.

Artileria turcă era dotată cu 84 de tunuri mari și 360 tunuri de câmp, 25 mortiere; total 469 guri de foc.

În timpul desfășurării campaniei, armatele turcești erau formate din infanterie, care cuprindea 61.803 combatanți, din care 20.000 ieniceri, 10.000 gebegii, 7000 tunari, 1400 pionieri, 3403 ieniceri din Egipt, 2000 bosniaci și arnăuți, 70.000 tătari; în total erau 189.665 oameni. Cavaleria turcă cuprindea 20.170 spahii, “ziаметurile și timarele” - 17.873 oameni, patru armate de spahii - 17.773, o unitate de gardă - 2046; în total efectivele de cavalerie erau de 57.862 spahii.

După datele oferite de un prizonier turc (cum afirmă Ion Neculce)¹⁶, armata turcă dispunea de 120.000 ieniceri, 250.000 spahii, 40.000 serdenghecidii și 400 guri de foc.

Din jurnalul lui Petru I, rezultă că armata turcă era formată din 100.000 ieniceri, 120.000 spahii, 50.000 tătari, 44 tunuri mari și de câmp, 25 mortiere. Generalul Poniatovski considera că armata turcă era alcătuită din peste 100.000 combatanți fără tătari și 1000 poloni.

O știre din Veneția ne oferă următoarele date: 80.000 turci, 30.000 cazaci și 7000 tătari¹⁷, iar dintr-un document suedez rezultă faptul că armata turcă era formată

din 200.000 ieniceri și spahii, 45.000 tătari și 1000 poloni, iar armata rusă - 50.000 de oameni.

Armata ¹⁸rusă avea un efectiv de 30.000 soldați, 8000 cazaci, 6000 moldoveni și 52 guri de foc ("pusci mari").

În legătură cu artileria rusă, aceeași broșură apărută la Hamburg ne oferă următoarele date: 2 tunuri de metal, 8 tunuri cu ghiulele de 12 pfunzi¹⁹, 18 tunuri cu ghiulele de 8 și 3 pfunzi, 2 mortiere cu ghiuleaua de 40 pfunzi, 12 tunuri cu ghiulele de 6 pfunzi și un altul de 20 pfunzi, 69 tunuri cu ghiuleaua de 3 pfunzi.

Și cronicile moldovene sunt contradictorii și exagerate. N. Costin arată că efectivele armatelor turcești erau: 150.000 - 200.000 și 70.000 tătari, iar armatele rusești: 90.000, la care se adaugă 2000 moldoveni.

Deși atacul principal al armatelor turco-tătare, de la 9 iulie 1711, a fost respins. totuși situația oștilor moldo-ruse s-a înrăutățit mult²⁰.

Turcii și tătarii, sub comanda marelui vizir Mehmed Baltagi - Pașa, superiori din punct de vedere numeric - 119.665 turci și 70.000 tătari, față de 38.000 ruși și 6000 moldoveni reușesc să încercuiască armatele ruse și moldovene, care erau epuizate de hărțuieli și de foame (în acel an 1711 - recolta a fost distrusă de invazia lăcustelor - n.n.).

Situația precară a trupelor atacate s-a înrăutățit și mai mult, datorită lipsei ajutorului promis de Constantin Brâncoveanu, Domnul Țării Românești și neintervenția armatelor polone, pe care țarul scontase²¹. Luptele vor mai continua, fiind de o intensitate mică. La cererea lui D. Cantemir, s-a încercat un asalt general împotriva meterezelor turcești. Asaltul, la care au participat și oștenii moldoveni, s-a izbit de apărarea înverșunată a ienicerilor.

În aceste condiții, se pare că ambele părți beligerante erau interesate să pună capăt ostilităților.

Tratatul de pace întreprins de trimisul lui Constantin Brâncoveanu, comisul Gh. Castriota²², ca și propunerile de pace făcute de același sol, au fost acceptate de țar și de Domnul Moldovei. De asemenea, țarul Petru I a lăsat feldmareșalului B.P. Seremetev libertatea să ducă tratative cu turcii.

Astfel, Campania de la Prut lua sfârșit printr-un eșec al armatei ruse și moldovene.

În ceea ce privește pierderile, situația se prezintă în felul următor: 2872 ruși (752 morți, 732 prizonieri și dispăruți, 1388 răniți) și 6000 turci (morți, fără răniți)²³.

La 12 iulie 1711 s-a încheiat Tratatul de pace de la Vadul Hușilor, conform prevederilor tratatului, situația Moldovei nu a fost discutată, ea rămânând fără ocrotire, descoperită în fața pericolului tătar²⁴.

Turcii, care nu este exclus să fi fost mituiți, se obligau să escorteze oștile moldo-ruse încercuite, care trebuiau să se retragă ca armate învinse și iertate de marele vizir.

Înțelegerea încheiată prevedea, totodată, distrugerea unor întărituri pe malul Mării de Azov, cedarea cetății de Azov, care aparținea Rusiei, neamestecul acesteia în treburile Poloniei, asigurarea libertății comerțului.

Așadar, pacea îngăduia țarului să se retragă, lăsând Moldova , în continuare, sub stăpânirea Porții Otomane.

Armatele ruse, sub comanda generalului Rönne, au atacat cetatea Brăilei, care va capitula (13 - 14 iulie). La 17 iulie, țarul trimite un ordin prin care cerea să fie cedată cetatea turcilor. Cu prilejul acestui atac, pierderile rușilor au fost: 100 morți și 300 răniți, iar dintr-o sursă rusească (un ofițer rus), pierderile au fost 53 morți și 78 răniți, iar tabăra otomană 743 morți și 100 prizonieri.

După acest eveniment, armatele ruse s-au retras din Moldova către granița Poloniei, în timp ce o delegație rusă alcătuită din cancelarul Safirov și generalul Șeremetev, fiul feldmareșalului B.P. Șeremetev, împreună cu armatele otomane, s-au îndreptat spre Constantinopol, în vederea păcii.

După ce a trecut pe la Iași, împreună cu soția și suita sa D.Cantemir a luat calea exilului în Rusia.

Mari nenorociri se vor abate asupra acestor locuri: epidemii, foamete, devastări ale turcilor, tătarilor și cazacilor, instaurarea regimului fanariot, subordonat Porții Otomane și amenințarea rusească ca urmare a deselor războaie ruso-austro-turce din sec XVIII-lea și la începutul sec. XIX-lea.

Nicolae Costin a deplâns pustiirea țării de către turci și tătari. El condamnă politica greșită a lui D. Cantemir astfel: "Acest bun țării l-au agonisit Dumitrișco-Vodă cu socoteala lui cea grabnică, de nu se mai îndrepta în veci" Țara era în pericol de a fi transformată în pașalâc.

Rusia pierdea Azovul și accepta dărâmarea unor cetăți din Ucraina, iar Moldova primea o grea lovitură prin transformarea , în 1713, a cetăților Hotin și Camenița, cu ținuturile din jur, în raiale turcești. Turcii au stabilit aici o garnizoană mare de apărare dinspre Rusia și Polonia, Valea Prutului transformându-se într-un adevărat drum de scurgere pentru armatele turcești.

"Pre acele vremi, spune Ioan Neculce, era greu în țară, nu de biruri, ci de alte supărări, că turcilor le era calea tot prin țară, mergând și viind la Hotin; unii veneau pre la Focșani de mergeau pre Siretiu, alții pe la Bârlad și pe la Iași, alții pre Prut și ca niște oșteni păgâni ce era, toți stricăciuni făceau"²⁵

Spre deosebire de D.Cantemir, Constantin Brâncoveanu, Domnul țării Românești, a fost mai abil și mai prudent în politica sa "socotindu-se prea slab ca să ajute pe ruși ce nu se dovedeau că pot birui"²⁶

Apreciind politica lui C. Brâncoveanu, un boier muntean scria în urma înfrângerii de la Stănilești:

"Dumnezeu să binecuvânteze pe Domnul Nostru, care a ferit această țară de neplăcerile Moldovei, printr-o cârmuire înțeleaptă, așteptând sfârșitul unei bătălii, în care s-a văzut până la urmă că sub haina nemțească, moscoviții tot moscoviți rămân"²⁷

Toma Cantacuzino va trece de partea armatelor rusești, la asediul Brăilei și astfel domnul s-a compromis în ochii turcilor, care nu-l vor ierta. În 1714, C. Brâncoveanu va muri împreună cu cei patru fii ca un domn -martir, sfârșitul său tragic având legătură, probabil și cu politica filorusă. D.Cantemir își va sfârși și el zilele departe de țară, în Rusia, fără a avea un destin atât de trist (1723).

NOTE:

1. Nicolae Iorga, *Despre Dimitrie Cantemir. Cu prilejul aducerii în țară a rămășițelor lui, Vălenii de Munte*, 1935, p.4
2. D.Cantemir s-a născut la 26 octombrie 1673 în satul Silișteni din ținutul Fălciu (sat dispărut, în apropiere de mun. Huși)
3. P.P. Panaitescu, *D.Cantemir*, Buc. 1958, p. 105
4. I.Marson de Brassey, *Memoires politique*, vol. I, p. 47; apud Al. I. Conta, *Relațiile românilor cu slavii de răsărit până la 1812*, ed."Universitas", Chișinău, 1993, p. 112
5. Ibidem
6. Vezi C.Șerban, *Jurnalul feldmareșalului B.P. Șeremetev despre campania de la Prut (1711)*, în "Relațiile româno-ruse în trecut", Buc, 1957, p. 7-8,10.
7. Andrei Pippide, *Politică și Istorie în Proclamația lui D.Cantemir din 1711*, în "Studii" tom 26, nr. 5, Ed. Academiei R.S.R. 1973, p. 12
8. Ion Neculce, *Letopiseșul Țării Moldovei*, Buc. 1955, ed.I. Iordan, p. 273.
9. Al. I. Gonța, op. cit., p. 112-113.
10. N.Iorga, *Acte și fragmente*, vol. I, Buc., 1895, p. 310-311
11. Vezi Scarlat Calimachi, *Din Cărți Vechi*, Buc. 1946, p. 140
12. C.Șerban, *Un episod al Campaniei de la Prut. Cucerirea Brăilei, (1711)*, în "Studii și materiale de istorie medie", Buc. 1958, p. 452. Informațiile din broșură proveneau de la Comandamentul armatei ruse. În partea de jos a paginii de titlu, se menționează faptul că aceste date au fost transmise de contele G.J. Golofkin, cancelarul Rusiei, fiul său contele Golofkin, trimisul extraordinar al țarului la Berlin, din ordinul căruia broșura (Jurnalul) a fost tipărită la Hamburg la 11 sep. 1711.
13. D.Cantemir, *Istoria Imperiului Otoman*, trad. de I. Hodos, în "Opere", vol III-IV. ed. Soc. Academiei Române, Buc. 1876, p. 539; Paul Simionescu, *D. Cantemir*, Ed. Enciclopedică Română. Buc. 1969, p. 63-64.
14. C.Șerban, *O publicație contemporană referitoare la Campania de la Prut (1711)*, în "Studii. Revista de Istorie, nr. 5. Ed. Academiei, Buc. 1961. Despre Campania de la Prut, vezi mărturiile contemporanilor, care au participat personal și au fost martori oculari ai acestor evenimente: Jurnalul lui Petru cel Mare, în "Studii și cercetări istorice", Iași, 1946, p.47-100; B.P. Șeremetie, *БОЕНО ПОХОДЖИ журналы, 1711 ШИ 1712*, Petersburg, 1898. Pentru jurnalul L.N. Allart, vezi "Arhivele rusești", 1892, nr.11, p. 250-252. "Raportul generalului Poniatowski" și "Cronica lui Mehmed Rașid din tabăra turcească", vezi Moreau de Brassey, *Memoires politique veritopolie*, 1716. În prima parte, autorul ne prezintă celebrul "patrulater" formație de luptă adoptată de armata rusă în retragere spre Iași, iar în a doua parte tabăra turcească și cea rusească de pe malul Prutului, (C.Șerban, *Un plan inedit privitor la Campania de la Prut 1711*), în "Studii și materiale de istorie medie", vol. IV, 1960, p. 519). Un document cartografic de mare importanță privind campania se află în original în Arhivele Ministerului Afacerilor Externe din Franța și într-o fotocopy în Biblioteca Ac. Române din București. Despre această Campanie, vezi și N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, vol. II, Buc. 1928, p.115-124; I. Neculce, *Letopiseșul Țării Moldovei*, ed. a-II-a, Buc. 1959; Hurmuzaki, *Documente*, vol. VI, p. 378-385; vol. I p. 395-400; Gh. Bezviconi, *Călători ruși în Moldova și Muntenia*, Buc. 1974, p. 99; V. Papahagi, *Informațiile venețiene relative la războiul ruso-turc din 1711*, în "Revista Istorică", 1932, p. 107-132; S. Calimachi, *Un document privitor la colaborarea româno-rusă*, în "Studii", 1950, p. 178-179; P.P. Panaitescu, *D. Cantemir. Viața și opera*, Ed. Academiei, 1958; C.C. Giurăscu, *Istoria Românilor* ed. Albatros, Buc. P 414; A. Boldur,

Expediția de la Prut 1711 și Jurnalul lui Petru cel Mare ca izvor de informații pentru istoria românilor în "Studii și cercetări istorice", Iași, p.47-100. Specialiștii recomandă și unele acte turcești (firmatele sultanilor), actele de cancelarie ale marelui vizir, scrisorile cadiilor și pașalelor din zona Dunăreană și din celelalte regiuni aflate sub dominația otomană.

15. vezi C.Șerban, *Un episod al Campaniei de la Prut*, p.452
16. I.Neculce, *op.cit.*, ed. 1995, p.276
17. N.Iorga, *Acte și fragmente*, vol I p.312
18. I.Neculce, *op.cit.*, ed. 1955, p.276
19. 1 pfund=0.5 Kg
20. Din datele prezentate anterior, este evidentă disproporția dintre cele două armate beligerante.
21. Cf. Paul Simionescu, *op.cit.*, p. 65.
22. vezi Radu Greceanu, *Viața lui Constantin Brâncoveanu*, București, 1906, p. 199
23. Și datele referitoare la pierderile celor două armate sunt exagerate.
24. Hurmuzaki, *Documente* VI, p. 81; C.C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol III, Buc. 1944, p. 221
25. Ion Neculce, *op.cit.*, ed. 1959, p. 276
26. Al. I. Gonța, *op. cit.* p.114.
27. E. Hurmuzaki, *Documente*, I. Supliment I, nr. 618, p.414

VOLTAIRE DESPRE CAMPANIA DE LA PRUT (1711)

Vasile Calestru

În Evul Mediu, ținutul Fălciu, parte a Moldovei deși era unul din cele mai mici ținuturi ca suprafață și populație, totuși interesul cel mai mare îl reprezenta acest ținut din punct de vedere strategic.

Situat la extremitatea estică a țării, pe linia de demarcație a apelor, dintre care unele se varsă în bazinul Prutului, iar altele în cel al Siretului, lipsit de o arteră mare de comunicație, ținutul Fălciu era și unul din cele mai izolate.

Vecin cu Bugeagul, el reprezenta o stavilă puternică împotriva tătarilor. În acest ținut, dincolo de Prut, erau vestiții codri ai Tigheciului, stăpâniți de renumiții Codreni, care formau o "republică" militară și care se bucurau de privilegii din partea Domniei, fiind apărătorii țării din această parte a țării.

La sfârșitul secolului XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, în economia ținutului Fălciu și a orașului Huși se produce o înviorare, deși după anexarea Basarabiei de către Rusia (1812) nu se poate vorbi de o dezvoltare normală. Legăturile economice cu principalele centre din Basarabia (Chișinău, Leova, Hâncești, Cahul etc) au fost întrerupte, iar podul de la Albița (pe Prut) și-a încetat activitatea.

Evenimentele importante au loc pe plan internațional, la începutul secolului al XVIII-lea. Se afirmă tot mai mult Rusia, care stimulată de victoriile obținute împotriva Franței (1812), va urmări cu consecvență înlăturarea definitivă a controlului otoman asupra Țărilor Române.

Dimitrie Cantemir, noul domnitor al Moldovei (1710-1711), "cel crescut între cărți înțelepte și oameni cuminiți" (Nicolae Iorga), care își avea obârșia în aceste locuri¹ și care a fost ostatic la Istanbul, a înțeles foarte bine că Poarta Otomană trecea printr-o criză care se agrava; de aceea el se va orienta către o alianță cu Rusia, sperând să elibereze țara de dominația otomană cu sprijinul țarului Petru I.

Prin tratatul de la Luck (sau Luțk) -13 aprilie 1711-D. Cantemir și Petru I deveneau aliați. Acordul stabilea hotarele Moldovei între Dunăre și Mare, respectarea autonomiei și integritatea teritorială, iar Domnia devenea ereditară în familia Domnului. Totodată Rusia se obliga să acorde sprijin militar oastei moldovene în campania antiotomană.

Voltaire, marele gânditor francez al secolului al XVIII-lea, a fost atras de cele două personalități istorice, Dimitrie Cantemir și țarul Petru I, cunoscute pe plan european.

În cele ce urmează, vă prezentăm Campania de la Prut (1711), descrisă de de Voltaire²

**CAMPANIA DE LA PRUT ,
după VOLTAIRE DE EMIL MANOLIU - INSTITUTOR, Tipografia C.S. Lețcae,
Huși, 1915 (traducere V. Calestru)**

Când sultanul Ahmed al III-lea declară război lui Petru I țarul fu nevoit să părăsească scena războiului în Occident, pentru a merge să lupte pe fronturile Turciei.

La început înaintă spre Moldova 10 regimente care erau în Polonia; îi dă ordin mareșalului Sheremeta să plece din Livonia însoțit de corpul său de armată; și însărcinându-l pe prințul Menzincov cu treburile la Petersburg, el va da în Moscova toate ordinele în vederea campaniei care se deschidea.

Moldova și Valahia trebuiau să scape de jugul turcesc. Prințul D. Cantemir , domnitor sau voievod al Moldovei, gândi că a venit timpul să scape de dominația turcă și să devină independent prin protecția țarului. El antrenă chiar pe domnitorul Valahiei, prințul Basarab Brâncoveanu să intre în conspirația de a cărui victorie spera să se bucure. (Planul său era de a deveni stăpân al celor două provincii).

Generalul Sheremeta³ înaintă până la Iași, capitala Moldovei, pentru a vedea și pentru a susține realizarea acestor mari planuri. Cantemir veni și el aici pentru a-l întâlni. Domnitorul Valahiei, care desluși curând proiectele sale ambițioase, renunță la plecare și se întoarse la treburile lui.

Vizirul Baltagi-Mehmet trecuse deja Dunărea în fruntea a 100.000 de oameni și se îndrepta spre Iași, de-a lungul Prutului.

În timp ce armata otomană trecea Dunărea, țarul înainta pentru a merge să-l elibereze pe mareșalul Sheremeta, care, fiind la sud de Iași, pe malurile Prutului, era amenințat cu încercuirea de către cei 100.000 de turci și de o armată de tătari.

Lui Petru, înainte de a trece Dnieper-ul, i-a fost teamă să-și expună soția la un pericol care devenea pe zi ce trecea tot mai cumplit; însă Catherine consideră această grijă a țarului ca o insultă față de afecțiunea și curajul său.

Ajuns în sfârșit la Iași, unde trebuia să fixeze niște depozite, Petru se grăbi să meargă pe malul drept al Prutului. Armata marelui vizir înainta curând spre aceea a Țarului, de-a lungul fluviului. Cele 2 armate se deosebeau foarte mult: aceea a turcilor, întărită de tătari, era se zice, de aproape 250.000 de oameni, aceea a rușilor nu avea decât în jur de 37.000 de luptători. Un corp de armată considerabil, sub conducerea generalului Renne, era dincolo de munții Moldovei, pe malul Siretului, însă turcii întrerupseseră legăturile de comunicație. Țarul începea să ducă lipsă de hrană, iar trupele sale, deși instalate nu departe de fluviu, abia dacă puteau avea apă. Ele erau expuse unei numeroase artilerii amplasată de marele vizir pe malul stâng, împreună cu un corp de trupe care trăgea neîncetat asupra rușilor.

Atunci Petru se află într-o poziție mai rea decât Carol al XII-lea la Pultava; a fost încercuit precum acesta de o armată superioară, cunoscând mai mult decât el foametea. Trebuia să obțină o victorie completă sau să piară până la ultimul om, sau să devină sclavii turcilor. Atunci Catherine își convinse soțul să încerce calea negocierilor. Ea adună puținele bijuterii pe care le adusese în această călătorie

războinică, a căror splendoare și lux erau excluse; la acestea mai adaugă 2 haine de blană de vulpe neagră; chiar ea alege un ofițer isteț care trebuia să ducă darurile marelui vizir. I se înmână ofițerului și o scrisoare de la mareșalul Sheremeta pentru Mehmet-Baltagi.

Baltagi, care nu iubea războiul, și care totuși îl făcuse, crezu că expediția sa este destul de fericită dacă pune în mâinile marelui domn orașele și porturile pentru care el lupta. În zadar insistă turcii asupra extradării lui Cantemir; Petru scrie aceste cuvinte vicecancelarului Shaffirof "voi lăsa mai degrabă turcilor întregul teren care se întinde până la Cursk; îmi va rămâne speranța de a-l recupera; însă pierderea credinței mele este ireparabilă; nu pot să trădez.

Nu avem nimic propriu în afară de onoare; a renunța la ea înseamnă a înceta să mai fiu monarh"

În sfârșit, tratatul fu încheiat și semnat lângă satul numit Fălciu, pe malurile Prutului.

Această nefericită campanie de la Prut a fost mai nefastă Țarului decât fusese bătălia de la Narva; căci după Narva, el știuse să profite din plin din însăși înfrângerea sa, să recupereze toate pierderile și să-i ia Ingria lui Carol al XII-lea; însă, după ce a pierdut prin tratatul de la Fălciu în fața sultanului, porturile sale și fortărețele de pe Marea Azov, trebui să renunțe la imperiul de pe Marea Neagră.

NOTE:

1. D. Cantemir s-a născut la 26 octombrie 1673 în satul Silișteni din ținutul Fălciu (sat dispărut).
2. vezi Voltaire, *Campania de la Prut* (publicată de Emil Manoliu, institutor) Tipografia și Legătoria de Cărți C.S. Lețcae, Huși, 1915. Traducerea și comentariile, prof. Vasile Calestru.
3. B.P. Șeremetiev, comandantul armatelor ruse.

DĂRILE ÎN MOLDOVA EPOCII FANARIOTE* (II)

Dorin Dobrinu

7. Dărilor pe produse

În perioada fanariotă, ca și în cea anterioară, asupra produselor agricole, animaliere, apicole și viticole au grevat numeroase dări. În cadrul acestora intrau: desetina de stupi, mierea, untul, seul, pieile, folăritul, vădrăritul, ilișul, chilele și zahareaua, precum și ușurul.

7.1. Desetina de stupi

Numele desetinei vine din cuvântul slav д, care înseamnă zece, a zecea, adică dijma, cuvenită domnului sau proprietarului, din toate produsele³¹⁴. După N. Iorga, acest impozit și numele lui a fost împrumutat de români de la unguri, deși îl aveau și slavii, sub denumirea de **desetină**³¹⁵.

Cea mai veche dare directă, în natură, cunoscută, este desetina de vin (1 septembrie 1429), după care urmează desetina de albine (31 iulie 1431) sau zeciuala din stupi (18 august 1438), care este totuna cu desetina "de la albine", desetina din porci (11 martie 1446), desetina din albine și din porci (8 decembrie 1454)³¹⁶.

Din a doua jumătate a secolului al XVI-lea și până la mijlocul secolului al XVIII-lea, desetina s-a referit îndeosebi la darea de stupi, rămânând una dintre cele mai importante surse din care Vistieria realiza venituri foarte mari³¹⁷. Albinăritul deținea un loc important în gospodăria țărănească. Dimitrie Cantemir amintea că locuitorii Moldovei "trag foarte mari foloase de pe urma lor" (albinelor, D.D.) și că "dacă un țăran a avut stupi poate ușor din produsul lor să plătească impozitul pe anul întreg", deoarece dacă anul era bun, un singur stup "ajunge să dea într-o singură tăietură două sau mai multe măsuri de miere, iar o măsură se vindea cu un imperial³¹⁸". Tot Cantemir scria că din "zeciuala pe stupi și pe porci" se strângea anual un venit de 25000 de imperiali³¹⁹. Aceasta reprezenta circa 20% din totalul veniturilor Moldovei la vremea respectivă, care, împreună, se ridicau la ceva mai mult de 100000 de imperiali³²⁰.

La începutul perioadei fanariote desetina era suportată de toate categoriile sociale care aveau stupi, dacă nu dețineau acte de scutire. Impunerea la desetină nu era, însă, aceeași pentru toți locuitorii țării, categoriile sociale privilegiate plătind mai puțin decât cele care nu aveau privilegii, în special țăranii. Unii domni n-au ținut cont de privilegii și i-au obligat pe toți locuitorii să dea "desetină țărănește". La 8 august 1712, Nicolae Mavrocordat a hotărât, împreună cu arhieriei, cu tot sfatul de boieri, cu egumenii și cu preoții, să nu se mai perceapă desetină de stupi și gorștină de porci de la arhieriei, mănăstiri, preoți, boieri mari și mici, feciori de boieri, jupănese sărace, mazili, negustori, curteni și alte "bresle", care până atunci fuseseră socotiți "țărănește", după cum se instituiseră în timpul celei de-a doua domnii a lui Mihai Racoviță. Impunerea se făcuse atunci fără deosebire de categorie, toți fiind impuși "țărănește". Procedura a fost modificată, stabilindu-se ca desetina să se plătească după vechiul

obicei. Hotărârea era întărită cu blestemul patriarhal și al arhierilor moldoveni³²¹, ceea ce ilustrează importanța hotărârii luate. Măsura lui Nicolae Mavrocordat pentru înlăturarea "desetinei țărănești" de pe categoriile privilegiate se regăsește și în cronică³²², ceea ce constituie o dovadă în plus a sensibilităților și intereselor existente în epocă față de această dare.

Însă liniștea privilegiaților a fost de scurtă durată, în contextul instabilității instituției domniei. În cea de-a treia domnie moldovenească, Mihai Racoviță a impus țara la "desetină țărăneasă de stupi îndoită și de mascuri de au plătit tot omul, și țăran și boiar, și mazil", după cum scria Ion Neculce³²³. Un alt cronicar, N. Muste, amintea și el episodul impunerii boierilor, cu precizarea că se plăteau 48 de bani de stup. Efectele nu au întârziat să se facă simțite, numărul stupilor a scăzut, la fel și veniturile boierilor³²⁴. Domnitorul a procedat astfel datorită presiunilor economice turcești, la care se adăuga necesitatea satisfacerii clientelei grecești care venise în țară odată cu el³²⁵. După cum menționează *Cronica anonimă* și *Cronica Ghiculeștilor*, alți domnitori mai săraci decât Mihai Racoviță nu au procedat, în privința desetinei, în felul în care a făcut-o el³²⁶. Nu e de mirare că impunerea tuturor locuitorilor la desetina țărăneasă, pe deasupra și dublată, a generat vii nemulțumiri. O manifestare sugestivă s-a produs la mazilirea lui Mihai Racoviță, la sfârșitul lunii septembrie 1716: "Vrut-au atunce o samă de mazili să-i facă gâlceavă, să lege știubeie deșerte, să le spânzure pe lângă drum", pe unde avea să treacă domnul scos din scaun, "pentru că li-au rămas de la dânsul obicei de desetină de stângerea caselor"³²⁷.

Moldovenii au răsuflat ușurați odată cu venirea la domnie a lui Grigore al II-lea Ghica. Acesta a desființat dările introduse de predecesorul său, hotărând ca mănăstirile, marii boieri și mazilii să plătească desetină un leu pe 10 "bucate". Și altor bresle le-a acordat înlesniri, deosebindu-i de țărani³²⁸. Ni s-a păstrat hrisovul din 30 iulie 1728 prin care Grigore al II-lea Ghica fixa desetina pe stupi și pe porci pentru "fiecare ceată". Mitropolitul, episcopii din scaune, arhierii mazili, toate mănăstirile, boierii dregători și cei mazili, "giupănesele sărace", feciorii holtei ai boierilor, negustorii din Iași care aveau dajdie la Vistierie, boiernașii de curte până la ușierii de al doilea rang, căpitanul cel mare, porușnicul care avea "rândul" precedentului și căpitanul de menzil al Iașului, toți aveau să plătească pentru stupii lor un leu pentru 10 "bucate"; la fel și doi uricari. Căpitanii cei mari de margine, de la Cernăuți, Soroca, Fălciu, Covurlui și Tecuci urmau să beneficieze de aceeași prevedere doar pentru 100 de "bucate", iar în cazul în care vreunul era fiu de boier avea să plătească la fel ca boierii. Căpitanii ce aveau steaguri și căpitanii mazili cu dajdie aveau să achite pentru 50 de stupi un leu pentru 10 "bucate". Aceeași prevedere era și pentru păhârniceii, diecii de divan, doi bulucbași, căpitanii de dragoni, sotnicul de cazaci, căpitanul de vânători, căpitanul de catane, patru bulucbași hătmănești, opt bulucbași agești, hatmanul agesc, ruțașii cămării, copiii de casă, armășeii și aprozii divanului. Doi preoți ai doamnei, precum și protopopul, doi preoți și un diacon de la biserica Sfântul Nicolae primeau același privilegiu pentru 50 de stupi. Ceilalți preoți din Iași și din alte târguri, preoții de țară și diaconii se bucurau și ei de același avantaj, dar numai pentru 30 de stupi. Toți cei menționați în hrisov aveau să plătească în plus doar un potronic de cruce răsura. Obligația lor era de a nu primi stupii altor proprietari între ai lor, în

caz contrar confiscându-li-se stupii, scutirile anulându-se și decăderea la statutul de țăran a întregului neam. Breslele care nu erau menționate în hrisov erau impuse "țărănește", iar cei care aveau reduceri pentru un număr fix de stupi aveau să plătească tot ca țăranii pentru ceea ce trecea peste numărul fixat. Călugării care aveau stupi deosebiți de ai mănăstirilor erau impuși țăărănește; la fel și preoții fără biserici³²⁹

Prevederile hrisovului lui Grigore al II-lea Ghica nu vor fi respectate de Constantin Mavrocordat, care la începutul primei sale domnii i-a impus pe boieri la desetină țăărănească, câte 22 de potronici pentru 10 stupi³³⁰. Domnul va reveni însă asupra măsurii luate, restabilind desetina boierilor la un leu pentru 10 stupi, la fel cum fusese în vremea predecesorului său³³¹. În cea de-a domnie, Constantin Mavrocordat a promis că va anula impunerea boierilor și mănăstirilor la desetină și vădărarit, cu condiția să aibă suficiente resurse financiare pentru a face față obligațiilor către turci³³².

Abia numit domn în Moldova, în iulie 1743, Ioan Mavrocordat a scris din Constantinopol caimacamilor să vândă desetina, cu precizarea ca ea să fie plătită îndoite de întreaga populație, inclusiv boieri și mănăstiri. Motivul era nevoia de bani a noului domn. Acesta considera că era o măsură provizorie, fiind hotărât să acorde reduceri boierilor³³³. Ioan Mavrocordat s-a ținut de cuvânt, boierii beneficiind în timpul domniei lui scutiri de dări pentru vitele și stupii lor³³⁴.

Cele mai multe documente în care este menționată desetina de stupi indică scutirile acordate mănăstirilor, Mitropoliei, episcopiilor, unor biserici și preoți din Iași și din alte localități, boierilor dregători sau mazili, unor slujitori domnești, "șalgăilor și altor rufeturi a Ocni", poslușnicilor și altor categorii de oameni mănăstirești.

Mănăstirilor din Moldova, de țară sau închinat, le erau acordate cele mai multe scutiri de desetină. Numărul stupilor scutiți varia de la caz la caz și de la o domnie la alta. La 10 ianuarie 1713, mănăstirea Bursucii, din ținutul Fălciu, era exceptată de la plata desetinei pentru toți stupii ei³³⁵, pentru ca la 10 septembrie 1740 să nu i se mai scutească decât 100 de stupi³³⁶. Constantin Mavrocordat acorda, la 1 septembrie 1733, un act sihăstriei de la Deleni, ținutul Hârlău, prin care i se scuteau de desetină 100 de stupi³³⁷. Prevederea va fi întărită de Grigore al II-lea Ghica la 10 aprilie 1736³³⁸ și de Constantin Racoviță în 1756 (fără precizarea lunii și zilei)³³⁹. Mănăstirea Solca primea de la Constantin Mavrocordat, la 17 ianuarie 1757, scutire pentru 100 de stupi³⁴⁰, pentru ca la 4 noiembrie 1762 Grigore Callimachi să-i scutească 150 de stupi³⁴¹. Același domn îi confirma privilegiile la 14 ianuarie 1768³⁴². Scutiri importante de desetină a obținut mănăstirea Putna: dacă la 10 ianuarie 1736 Grigore al II-lea Ghica îi scutea 80 de stupi³⁴³, numărul acestora avea să se ridice la 1000, prin hotărârea lui Ioan Th. Callimachi din 5 februarie 1759³⁴⁴.

Și cele mai mici așezări monahale, schiturile, au primit scutiri de desetină de stupi. La 15 mai 1741, Grigore al II-lea Ghica acorda schitului de la Hlăgești, ținutul Neamț, scutire de desetină pentru 20 de stupi³⁴⁵. Scutirile pentru schituri puteau fi și mai mari, cum erau cele stabilite la 5 februarie 1757 pentru schitul Vovidenia de la Neamț, care se ridica la 300 de stupi³⁴⁶. Schitul de la Orgoești, ținutul Tutova, primea de la Scarlat Callimachi, la 8 iulie 1817, scutire pentru 100 de porci și stupi de

desetină: condiția era ca aceștia să fie ai schitului³⁴⁷. Privilegiul era întărit de același domn la 28 aprilie 1819³⁴⁸.

Numeroase scutiri de desetină pentru stupi au obținut și mănăstirile închinat. Uneori domnii acordau asemenea favoruri pentru a-și arăta recunoștința, cum proceda Mihai Racoviță în anul 1717, când ierta pentru totdeauna mănăstirea Cetățuia de desetină de stupi. Domnitorul își aflase scăparea în mănăstirea de la marginea capitalei moldave într-un moment greu al vieții sale, când cătanele austriece fuseseră pe punctul de a pune mâna pe el, în același an 1717³⁴⁹. Un hrisov era emis de Grigore al II-lea Ghica, la 3 august 1728, pentru mănăstirile închinat Sfântului Mormânt, la solicitarea patriarhului Hrisant al Ierusalimului. Acestor mănăstiri le erau scutiți un număr total de 2.500 de stupi, repartizați astfel: Galata, 800 de stupi; Barnovschi, 600; Cetățuia, 500; Sf. Sava, 300; Bârnova, 200; Sf. Gheorghe din Galați, 100 de stupi. Pentru aceștia aveau scutire deplină, iar pentru ceea ce trecea peste aveau să plătească câte un leu pentru fiecare 10 stupi³⁵⁰. Mănăstirile Sfântului Mormânt aveau să fie beneficiarele unui hrisov de scutire și de la Constantin Mavrocordat, emis la 20 aprilie 1743 ca urmare a vizitei în Moldova a patriarhului Partenie al Ierusalimului. Prevederile depășeau tot ce acordaseră domnitorii precedenți: mănăstirile Galata, Barnovschi, Cetățuia, Sf. Sava, Bârnova, Bistrița, Sf. Gheorghe din Galați, Pobrata, Tazlăul, Cașinul și Soveja erau exceptate integral de la plata desetinei pentru stupii lor. Condiția era să nu fie trecuți alți stupi pe numele mănăstirilor amintite, în caz contrar privilegiul anulându-se³⁵¹.

Mănăstirile Muntelui Athos au beneficiat, de asemenea, de scutiri de desetină. La 15 septembrie 1734, mănăstirea Răchitoasa, închinată mănăstirii Vathopede de la Athos. era exceptată de la plata unor dări, între care și 500 de stupi de desetină³⁵². Mănăstirii Mira, închinată tot la Vathopede, îi erau scutiți de desetină, la 5 iunie 1735, 400 de stupi³⁵³. Mănăstirea Dancul din Iași, închinată mănăstirii Xeropotama de la Athos, obținea la 10 septembrie 1742 scutire permanentă și totală de desetină pentru stupii săi³⁵⁴.

În mai multe rânduri și din partea mai multor domni au fost acordate dispense la desetină, pentru 50 de stupi, Mănăstirii "Schitul cel Mare" din Polonia³⁵⁵.

Mitropoliei Moldovei i se scuteau la 20 februarie 1734 toți stupii și porcii de desetină³⁵⁶. Mitropoliții care nu mai erau în funcție beneficiau de scutiri de desetină. Spre exemplu, fostului mitropolit Iacov, retras la mănăstirea Putna i se acorda, la 1760, scutiri de desetină pentru 500 de stupi, scutire întărită și la 1 iunie 1767³⁵⁸.

Episcopiile au fost în atenția domniei, primind și scutiri de desetină de stupi. Astfel, la 12 septembrie 1740, Episcopia Hușilor primea hrisov pentru scutirea permanentă a 500 de "matce" de desetină³⁵⁹. Constantin Racoviță acorda Episcopiei de Roman, la 2 mai 1756, un hrisov prin care i se scuteau, între altele, 1000 de stupi de desetină³⁶⁰. La 10 mai 1758, Scarlat Callimachi acorda și el scutiri de desetină aceleiași episcopii, dar numai pentru 500 de stupi³⁶¹.

Scutiri de desetină au fost acordate și episcopului catolic de la Bacău. De pildă, Grigore al II-lea Ghica îi acorda, la 27 august 1741, exceptare de la desetină pentru un număr neprecizat de stupi și de mascuri³⁶².

La începutul perioadei fanariote se menționa documentar concedarea către mănăstiri, episcopii și Mitropolie a desetinei de stupi și a gorștinei de oi și de porci din satele și de la poslușnicii acestora. La 10 iunie 1712, Nicolae Mavrocordat acorda hrisov de scutiri Mitropoliei pentru satul Bosanci, din ținutul Suceava, și pentru poslușnicii pe care-i avea la Suceava. Cei în cauză urmau să dea mitropolitului venitul pe bunurile lor: stupi, oi și porci, ca ajutor pentru Mitropolie, conform și cu hrisovul de la Constantin Cantemir. Gorștinarii de țară aveau dispoziție pentru respectarea privilegiului³⁶³ Episcopul de Huși primea, la 28 decembrie 1713, carte de așezare cu rupta pentru 20 de poslușnici ai mănăstirii. Desetina de stupi și gorștina de oi și mascuri aveau să revină episcopului³⁶⁴. Asemenea concedări de venituri din desetină și gorștină de oi și de porci au primit și mănăstirile³⁶⁵. Ultima mențiune documentară a acestei practici este din 23 iunie 1718, când Mihai Racoviță stabilea ca poslușnicii mănăstirii Soveja să dea gorștina și desetina egumenului³⁶⁶. După această dată nu se mai întâlnește în documente concedarea acestor venituri unor mănăstiri, episcopiilor sau Mitropoliei, ceea ce ne permite să afirmăm că nu mai era utilizată de domnie.

De desetină de stupi au fost scutiți și unii preoți și diaconi, în special cei de la bisericile domnești. Nicolae Mavrocordat înnoia, la 18 ianuarie 1712, cărțile de scutire ale preoților de la biserica domnească din Bârlad. Cei trei preoți și doi diaconi erau scutiți de desetina de stupi după obicei, ca și alți preoți domnești din alte târguri, de la alte biserici domnești³⁶⁷. Hrisovul era întărit de Constantin Mavrocordat, la 25 mai 1733³⁶⁸, și de Matei Ghica, la 15 mai 1754³⁶⁹. Peste câțiva ani, la 25 ianuarie 1759, Ioan Th. Callimachi acorda un hrisov pentru doi preoți și doi diaconi de la biserica domnească din Bârlad, prin care li se scuteau doar 50 de stupi pentru fiecare, pentru ceilalți urmând "să plătească boerește"³⁷⁰. Și preoții de la alte biserici au fost scutiți de desetină pentru un anumit număr de stupi. Trei preoți și un diacon de la biserica din Cucorâni obțineau la 16 decembrie 1818, de la Scarlat Callimachi și în urma insistențelor hatmanului Manolache Manu, scutire de desetină pentru 150 stupi sau porci de fiecare om³⁷¹.

Scutiri de desetină au fost acordate și unor membri ai clerului altor culte existente în Moldova fanariotă. În cea de-a doua domnie moldovenească, Nicolae Mavrocordat scutea de desetină de stupi cinci preoți și un diacon care erau la cele două bisericești armenesti din Iași. Preoții catolici au beneficiat de scutiri pentru un număr determinat de stupi. Mihai Racoviță îi scutea preotului catolic din Răchiteni, la 2 mai 1724, un număr de 20 de stupi³⁷². Același număr de stupi îi scutea Grigore al II-lea Ghica, la 6 mai 1727, preotului catolic de la Galați³⁷³. Tot Grigore al II-lea Ghica scutea preoților de la biserica catolică din Iași, la 3 octombrie 1736, 50 de stupi de desetină³⁷⁴, prevedere pe care o va întări la 3 octombrie 1747³⁷⁵. Aceleași biserici catolice din Iași îi erau scutiți de către Alexandru Mavrocordat Delibei, la 1 decembrie 1784, un număr de 70 de stupi; ceea ce depășea cifra stabilită urmă să fie plătit "ca și țara"³⁷⁶.

Scutiri de desetină erau obținute și de unii dregători sau foști dregători. Un exemplu revelator îl constituie un document din 1738, când Grigore al II-lea Ghica îi întărea vel armașului Constantin Cantacuzino cartea de la Constantin Mavrocordat din leat 7243 (fără lună și zi), prin care i se scuteau pentru totdeauna 1000 de stupi de

desetină³⁷⁷ Același număr de stupi neimpuși erau prevăzuți și fostului mare armaș Mihălache Hrisoverghi, la 15 martie 1741.³⁷⁸

La 17 februarie 1741, Grigore al II-lea Ghica îi scutea de biruri pe cei 28 de "îmblători" de la Cernăuți, iar la vremea desetinei pentru un număr de 50 de stupi și mascuri aveau să plătească un leu pentru zece "bucate"³⁷⁹. Pintilie Custișan, călăraș de Țurigrad, din satul Lunca, ținutul Iași, primea la 1 iulie 1814, de la Scarlat Callimachi, scutire pentru 30 de stupi sau porci.³⁸⁰

"Șalgăii de Ocna și alte rufeturi a Ocni" au fost beneficiarii unor hrisoave care prevedeau ocrotirea lor de unele dări. În toate hrisoavele de scutire care le-au fost acordate era menționată și scutirea de desetină pentru 200 de stupi și mascuri.³⁸¹

În hrisovul pe care Alexandru Mavrocordat Delibei îl emitea, în septembrie 1783, breslei negustorilor din Iași, se stabilea ca negustorii să plătească desetina pentru 10 "bucate" un leu vechi și câte 10 bani vechi "de cruce răsura"; starostelui breslei i se scuteau 100 de stupi la desetină.³⁸² În noiembrie 1786, Alexandru Mavrocordat Firaris scutea aceleași bresle 300 de stupi de desetină, pentru restul stupilor urmând să plătească 4 parale de stup și câte 4 parale "de cruce răsura".³⁸³ Prevederile erau menținute și în hrisovul din septembrie 1795, de la Alexandru Callimachi, dar numărul stupilor scutiți ajunsese la 500.³⁸⁴

Negustorii ieniceri de la Bender plăteau desetină, pentru stupii pe care-i aveau în Moldova, câte un leu vechi pentru 10 stupi, după cum plăteau mazilii și ruțașii, potrivit hotărârii lui Grigore al II-lea Ghica, din 3 februarie 1731.³⁸⁵

Suma plătită la desetină nu a fost mereu aceeași. Țăranii au plătit în mod obișnuit 22 de potronici pentru 10 stupi³⁸⁶, pe când boierii și mănăstirile, precum și alți privilegiați, au plătit un leu pentru zece stupi.³⁸⁷ Disproporția dintre valoarea desetinei plătite de țăranii și cea plătită de privilegiați era foarte mare, dacă luăm în considerare că 12 potronici erau echivalenți cu un leu, iar 20 de potronici cu un galben.³⁸⁸ Cu alte cuvinte, țăranii plăteau aproape dublu în comparație cu privilegiații.

De regulă, desetina de stupi era strânsă prin arendarea ei de către unii boieri, fie singuri³⁸⁹, fie asociindu-se.³⁹⁰ La rândul lor, aceștia o subarendau unor boiernași.³⁹¹ În unele cazuri boierii arendași nu trimiteau banii la Vistierie³⁹², fugind cu ei, de aceea li se confiscau satele, cum s-a întâmplat în 1717 cu Vasile Ceaurul. La fel se proceda și în cazul în care subarendașii nu plăteau sumele de bani pe care le datorau boierilor arendași.³⁹³

Când nu era arendată, desetina se percepea sub supravegherea directă a domnilor, de către desetnici, adică slujitorii care strângeau desetina. Uneori desetnicii puneau "năpăști" pe locuitori și pe cei care nu dețineau stupi și mascuri, luându-le bani. De aceea domnii au intervenit pentru a ameliora situația, transmitând porunci ispravnicilor pentru a interveni în favoarea locuitorilor³⁹⁴ sau scriind desetnicilor să nu pună "năpăști" pe oameni.³⁹⁵ De asemenea, locuitorii satelor erau îndemnați să se plângă domniei în caz de abuzuri.³⁹⁶

Desetina de stupi a constituit o importantă sursă de venit a Vistieriei pe tot parcursul perioadei fanariote. Dimitrie Cantemir scria la începutul secolului al XVIII-lea că "zeciuala pe stupi și pe porci" aducea 25000 de imperiali.³⁹⁷ Date statistice cu privire la veniturile realizate din desetina pe stupi ne oferă și relatările călătorilor

străini din cea de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, care au cunoscut realitățile din Principate. Raguzanul Stephan Raicevich, agent consular austriac, arăta că albinăritul aducea un venit anual de 120000 de lei în Moldova, față de numai 70000 de lei în Țara Românească³⁹⁸, în vreme ce Franz Ioseph Sulzer nota că albinăritul în Moldova dădea 200000 de lei³⁹⁹. Andreas Wolf reținea o cifră mai redusă când se referea la venitul pe care îl încasa domnia de pe albine, doar 60000 de lei⁴⁰⁰.

Datorită importanței ei pentru Vistieriei, de la plata desetinei nu era exceptată nici o categorie socială, deși impunerea se făcea diferit pentru privilegiați față de neprivilegiați. Perioadele de favorizare la plata desetinei de stupi și scutiri pentru unele categorii sociale au alternat cu cele de impunere a tuturor locuitorilor țării, în unele cazuri desetina fiind percepută îndoit, ceea ce a dat naștere unor mari nemulțumiri.

7.2. Mierea

Nu știm când s-a introdus în Moldova o dare pentru cantitatea de miere recoltată sau pentru procurarea ei. A existat această tendință încă din prima jumătate a secolului al XV-lea. Darea în miere sau pentru miere este atestată și în secolele XVI-XVII⁴⁰¹.

Ea apare și în documentele din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, referindu-se toate la scutirile acordate unor mănăstiri⁴⁰² sau oamenilor acestora⁴⁰³. Nu se poate stabili cuantumul acestei dări și nici cine erau cei care o încasau.

7.3. Untul

Introducerea unei dări în unt a fost o inovație fiscală a secolului al XVII-lea⁴⁰⁴. În prima parte a celui de-al XVIII-lea veac, darea untului apare în documente împreună cu darea de miere și se referă, ca și în cazul celei din urmă, la scutirile acordate unor mănăstiri⁴⁰⁵ sau oamenilor acestora⁴⁰⁶.

Spre sfârșitul perioadei fanariote, într-un hrisov din 20 martie 1803, dat de Alexandru Moruzi pentru privilegiile mazililor, erau menționați "banii untului". Mazilii erau scutiți de această dare, care se ridicase la un leu de cruce⁴⁰⁷.

7.4. Seul

Obligația dării în seu este amintită pentru prima oară la 11 mai 1660⁴⁰⁸. Scriind despre dregătorii moldoveni, Dimitrie Cantemir arăta: "Cămărașul de lumini sau supraveghetorul lumânărilor ia pe seama lui, de îndată ce s-a strâns, dajdia pe ceară și seu, care se numește bezmăn, și dintr-însa se îngrijește să facă lumânări și opaițe, pentru trebuințele curții"⁴⁰⁹. În același timp, domnii Moldovei trimiteau turcilor, la sărbătoarea Bairamului, 12000 de imperiali pentru seul corăbiilor otomane⁴¹⁰.

Darea seului este rar menționată în documentele din primele decenii ale secolului al XVIII-lea. La 4 martie 1716, Mihai Racoviță întărea mănăstirii Socola dreptul de a avea 12 poslușnici pentru pază, scutindu-i, între altele, de seu⁴¹¹. Doi mesercii (măcelari, D.D.) din Suceava, care erau ai mitropolitului, erau scutiți de seu la 1 decembrie 1738⁴¹².

În unele cazuri domnia institua un adevărat monopol asupra comercializării seului. Astfel, la 20 octombrie 1741, lui Pascale, marele ispravnic al curții, i se dădea un act pentru a opri seul de la toate măcelăriile din Iași, "să nu vândă la alții, fără cât

numai la domnie să se dea tot seul, cu prețul lui pe bani gata, pentru treaba lumânărilor" curții domnești⁴¹³

7.5. Piei

Existența unei obligații fiscale numită "piei" este atestată la 11 mai 1660, fiind menționată frecvent după această dată⁴¹⁴. Situația va fi cu totul alta în secolul al XVIII-lea. La 4 martie 1716, Mihai Racoviță întărea mănăstirii Socola dreptul de a avea 12 poslușnici, care să locuiască lângă mănăstire și să facă de pază; în schimb, poslușnicii erau scutiți de unt, seu, piei etc.⁴¹⁵ După această dată darea "pieilor" nu mai este menționată documentar.

7.6. Folăritul

A fost o dare la care erau impuse stânele din părțile montane ale Moldovei. Dimitrie Cantemir menționa că marele clucer avea drept venit "dijmele de la stânele de oi pe care țărani le țin prin munții Moldovei"⁴¹⁶. Folăritul va continua să rămână un venit al marelui clucer și în cea de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Astfel, la 23 noiembrie 1754, Matei Ghica emitea un hrisov de așezare a veniturilor boierilor, în care se stabilea că marele clucer avea să ia "banii folăritului după obiceiul vechiu câte doi galbeni de stână, iară nu doi bani de mânăzare, nici mai mult de un ban măcar, păzindu-să și hrisoavele domnești"⁴¹⁷. În *Condica* din 1775, de la Grigore al III-lea Ghica, se hotăra ca marele clucer să încaseze 4 lei de la fiecare stână ce exista din munte până în Siret, cu precizarea păzirii hrisoavelor vechi⁴¹⁸.

Din alte informații documentare reiese că la folărit nu se plăteau doar doi galbeni de stână, ci se mai dădeau și unele produse animale. Spre exemplu, la 17 iunie 1763, Grigore Callimachi întărea sătenilor din Faraoani, ținutul Bacău, ca pentru stânele ce le aveau în hotarul satului lor să nu dea folărit, iar dacă aveau stâne în munți "vor da și ei folărit ca și ceilalți câte 2 ughi de stână și 2 pelcele și 2 cașcavali", însă nu mai mult⁴¹⁹. Locuitorii din Câmpulungul Sucevei aveau obiceiul lor la plata folăritului. La 2 ianuarie 1762, Grigore Callimachi le confirma obiceiul, stabilind ca pentru o stână de 500 de oi să se ia folărit câte șase vedre de brânză; la fel se lua și dacă erau mai puțin de 500 de oi la stână, dar nimic în plus. În anul următor, însă, mai exact la 26 iunie 1763, locuitorii din Câmpulung Moldovenesc erau scutiți de folărit pentru oile lor. De asemenea și preoții lor, care nu plățiseră această dare nici anterior⁴²¹.

Domnitorii Moldovei au acordat scutiri de folărit mănăstirilor, poslușnicilor și satelor acestora. După cum am amintit mai sus, și preoților li se dădeau scutiri de folărit. La 10 iulie 1742 erau scutiți doi preoți, un diacon și un țârcovnic de la biserica domnească din Piatra Neamț⁴²². Locuitorii din Bălțătești, ținutul Neamț, care făceau parte din straja Hangului, precum și la alte poteci prin munți, la marginea hotarului cu Ardealul, obțineau la 9 mai 1729 o carte de întărire de la Grigore al II-lea Ghica, prin care erau scutiți și de folărit⁴²³. Mazilii nu plăteau darea, dar erau cazuri în care folarii, cei care strângeau folăritul, impuneau abuziv pe unii mazili la plata acestui impozit. În asemenea situații domnia intervenea, emițând acte de ocrotire a mazililor, cum proceda Grigore Callimachi la 30 iulie 1761, pentru Alexandru Vasilco, mazil de la Succava⁴²⁴.

7.7. Vădrăritul

Darea luată pe produsul viilor a fost cunoscută în Țara Moldovei până la sfârșitul secolului al XVII-lea sub denumirea de **desetină de vin**, fiind menționată frecvent în documentele interne înaintea celei de albine sau stupi și aducând Vistieriei un venit foarte important⁴²⁵. Împrejurările în care Vistieria Moldovei a renunțat să mai utilizeze în nomenclatura dărilor termenul de desetină pentru impunerea produsului viilor, continuând să-l folosească numai pentru darea pe stupi, nu pot fi altele decât măsurile de reformă fiscală luate de Antioh Cantemir în cea de-a doua domnie⁴²⁶. Fiind îndemnat de vistiernicul Ilie Cantacuzino, Antioh Cantemir a instituit "obiceiul în țară, care n-au mai fostu, câte 2 bani de vadră de vin. Însă da numai țărani, dar boiarii și mazălei de la aga în sus nu da"⁴²⁷

La scurt timp după înscăunarea la Iași a lui Mihai Racoviță (1707-1709), vădrăritul a fost ridicat de la 2 la 4 bani de vadră, însă tot numai pentru țărani⁴²⁸. Vădrăritul a fost redus de Nicolae Mavrocordat, în toamna anului 1714, la 2 bani de vadră și a redactat, în acest sens, un act solemn, cuprinzând și un blestem, iscălit și de patriarhul Hrisant al Ierusalimului, aflat în trecere prin Moldova⁴²⁹. Domnul s-a ținut de cuvânt și, cu toate că în toamna anului 1715 s-au plătit numai câte 2 bani de vadră, totuși s-a încasat aceeași sumă de bani ca și în anul precedent, când darea era de 4 bani⁴³⁰. Probabil aceasta s-a datorat unei bune producții viticole în anul 1715. Începând cu cea de-a treia domnie a lui Mihai Racoviță vădrăritul va fi încasat iarăși câte 4 bani de vadră⁴³¹, situație care se va menține până în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

În așezământul fiscal al lui Constantin Mavrocordat din octombrie 1741 este amintită darea vădrăritului, care se ridica la 4 bani, numai pentru moldoveni; străinii ce aveau vie în țară urmau să dea câte 6 bani de vadră, iar de la vinurile aflate în tranzit prin Moldova se luau câte 2 bani de vadră⁴³². După unele urcări și coborări din timpul primei domnii a lui Constantin Racoviță (1749-1753)⁴³³, vădrăritul va fi micșorat de către Matei Ghica (1753-1756), măsură care a ușurat situația fiscală a locuitorilor⁴³⁴. Vădrăritul se va stabili prin hrisovul lui Grigore Callimachi, din 15 octombrie 1763, la 8 bani vechi de vadră⁴³⁵, taxă care atunci însemna dublul celei din Țara Românească⁴³⁶. La 3 septembrie 1795, Alexandru Callimachi dădea un hrisov în care comunica hotărârea sfatului obștesc ca în afara vădrăritului obișnuit, care se ridica la 8 bani vechi, și în afara unui ban nou de vadră, să se încaseze încă doi bani noi de vadră. Adaosul era impus pentru achitarea unor case cumpărate pentru curtea domnească⁴³⁷. Regretând că a pus peste țară vădrăritul crescut, Alexandru Callimachi va înlătura ceea ce adăugase⁴³⁸

La plata vădrăritului, ca și în cazul altor dări, se înregistrau inegalități. Ion Neculce nota că, în anul 1705, la vădrărit erau impuși numai țărani, nu însă și boierii și mazilii de la aga în sus⁴³⁹, măsură care va fi respectată și în timpul celei de-a doua domnii a lui Mihai Racoviță⁴⁴⁰. Mazilii de la funcția de aga în jos și mănăstirile plăteau vădrărit, fiind exceptați doar în cazul în care avea scutiri speciale. În cea de-a doua domnie în Moldova, Constantin Mavrocordat a promis că dacă va încasa o sumă bună, pentru a face față poruncilor Porții, va ridica boierilor mazili și mănăstirilor desetina și vădrăritul⁴⁴¹

Scutirile de vădrărit se acordau nominal de către domni și au fost obținute de unii dregători sau foști dregători⁴⁴², unii mazili⁴⁴³, de Mitropolie⁴⁴⁴ și unii foști mitropoliți⁴⁴⁵, unele mănăstiri⁴⁴⁶, unele biserici⁴⁴⁷ și preoți ortodocși⁴⁴⁸, unele biserici⁴⁴⁹ și preoți catolici⁴⁵⁰, unii slujitori⁴⁵¹, unele școli și profesorii lor⁴⁵², precum și breasla negustorilor pământeni din Iași⁴⁵³. Scutirile erau acordate în general pentru un număr stabilit de vedre de vin. Documentele consemnează nominal aceste scutiri, numărul vedrelor de vin scutite variind de la 10⁴⁵⁴ până la 2000⁴⁵⁵. Deși mai rar, documentele înregistrează și scutiri acordate de unii domni pentru întreaga cantitate de vin produsă pe unele suprafețe plantate cu vie⁴⁵⁶.

Vădrăritul era strâns de către vădrari, mențiunile despre ei fiind destul de rare. Uneori, vădrăritul era adunat "în credință"⁴⁵⁷, alteori prin arendare⁴⁵⁸. Adunarea vădrăritului a dus la săvârșirea multor abuzuri din partea slujbașilor. Vădrarii sunt arătați în jalbele locuitorilor ca unii care încălcau regulile stabilite din timpuri mai vechi pe bază de obicei, precum și instrucțiunile primite de la domnie în momentul în care își luau slujba în primire. Deoarece ispravnicii făcuseră un obicei mai nou de a pune cu sila să se vândă vinurile lor prin sate, în proclamația pe care o dădea locuitorilor Moldovei pe ținuturi, Matei Ghica îi asigura că acest lucru nu avea să se mai întâmple în viitor⁴⁵⁹. Însă ceea ce apăsa mai greu asupra producătorilor de vin la luarea vădrăritului era *năpasta*, legalizată în mod arbitrar de vădrari, de a lua de la fiecare zece vedre două în plus⁴⁶⁰. Datorită numeroaselor plângeri din partea populației, Constantin Racoviță, prin hrisovul din 20 august 1756, hotărâ înălțurarea năpastelor la vădrărit. Toate vasele de vin trebuiau să se măsoare cu cotul de fier, având la capete bouri domnești. Acest cot era o imitație a celui muntenesc, care "nu aruncă năpaste". Însă utilizarea ei a continuat și după mazitarea lui Constantin Racoviță, după cum reiese din hrisovul din 15 octombrie 1763, de la Grigore Callimachi. Se menționează în document că vădrarii luau abuziv la fiecare zece vedre două în plus. În afară de aceasta, ei măsurau vinul producătorilor cu vadra cea mică, stăroască, nu domnească, cum ar fi trebuit. Grigore Callimachi înălțura năpasta, stabilind valoarea vădrăritului la opt bani vechi de vadră, iar vasele aveau să fie măsurate toate cu cotul de fier. S-au dat dispoziții pentru realizarea unui cot de fier, legat cu lanț de peretele Vistieriei domnești, pentru a fi acolo în caz de plângere a cuiva⁴⁶².

Venitul care se strângea din vădrărit era în raport direct cu volumul recoltei anuale de vin; când recolta era proastă încasările scădeau și domnia găsea cu greu cumpărători la licitația impunerii produsului pe vin⁴⁶³. Astfel, iarna anului 1739-1740 a început devreme, încă din octombrie, ceea ce nu a permis oamenilor să-și îngroape viile, care au degerat. Ca urmare, "a fost și lipsă de vin, încât la vădrărit nu s-a strâns nici a douăzecea parte din ce s-a luat în alți ani"⁴⁶⁴.

Cifra vădrăritului anual este păstrată în câteva sămi de Vistierie din cea de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea. În sama Vistieriei pe anul 1763, vădrăritul este menționat cu suma de 106 250 de lei, la care se mai adăugau 2 250 de lei "vama cazacliilor" și care se luaseră la cămara domnească⁴⁶⁵. În anul 1786 vădrăritul este trecut cu 101 161 de lei și 76⁴⁶⁶ de bani, dar în anul 1792 se va ajunge la 119 749 de lei și 77 de bani⁴⁶⁷. Peste 14 ani, în 1806, suma era foarte

apropiată, de 119 266 de lei și 80 de bani⁴⁶⁸ S-a apreciat că veniturile care se strângeau în Moldova din vădrărit erau de două-trei ori mai mari față de cele care se adunau în Țara Românească din vinărici⁴⁶⁹

Înlocuind desetina de vin, vădrăritul a fost una dintre dările menționate pe tot parcursul epocii fanariote, aceasta datorându-se și faptului că era un impozit sigur. Darea vădrăritului a fost uniformizată pentru toată Țara Moldovei, numai taxa variind în decursul timpului de la 2 bani de vadră la 4 și apoi la 8 bani până la sfârșitul epocii fanariote. Ca și în cazul altor dări, la vădrărit s-au acordat scutiri unor privilegiați. Sumele încasate din vădrărit constituiau un capitol important în cadrul veniturilor Vistieriei.

7.8. Ilișul

Considerat ca "unul din impozitele cele mai vechi și însemnate ale Moldovei"⁴⁷⁰, ilișul "trebuie să fi fost dijma din grâne, să fi corespuns câblăritului muntean"⁴⁷¹ În privința etimologiei, s-au emis două ipoteze: una a lui Constantin C. Giurescu, care opina că *iliș* vine din tătărescul *ülüs*, cu sensul de "parte, cotă parte"⁴⁷²; cea de-a doua părere, a lui David Prodan, care susținea originea cuvântului în ungurescul *eles*⁴⁷³

Cuantumul ilișului nu reiese din documente, fiind, după toate probabilitățile, de unul din zece⁴⁷⁴

Ilișul mai este menționat destul de des în documentele din primii ani de după instalarea regimului fanariot. Toate actele în care este amintit fac referire la scutirile acordate unor mănăstiri⁴⁷⁵ sau poslușnicilor episcopiei Hușilor⁴⁷⁶ și ai unor mănăstiri⁴⁷⁷ Un caz singular este cartea de scutire pe care o emitea Nicolae Mavrocordat, la 1 septembrie 1715, mănăstirii Hangu, închinată patriarhiei Alexandriei, prin care satele mănăstirii, "Băltăteștii, Mânjăștii și Crăcăoanii să Poslușnicii Hangului" din ținutul Neamț, și Băiceni din ținutul Roman, erau scutite și de iliș⁴⁷⁸

Timp de aproape două decenii ilișul nu mai este menționat în documente. La 5 februarie 1736, Grigore al II-lea Ghica acorda cărți de scutire joimirilor roșii de la steagul cel mare agesc și celor două steaguri de vânători și pușcași. Între altele, ei erau scutiți și "de ilișuri"⁴⁷⁹ Aceasta este ultima mențiune documentară a ilișului. Este foarte posibil ca ilișul să fi fost desființat în cel de-al doilea deceniu al secolului al XVIII-lea, mențiunea "ilișurilor" între scutirile joimirilor roșii, vânătorilor și pușcașilor nefiind, probabil, decât o măsură de prevedere luată de Grigore al II-lea Ghica, în eventualitatea reintroducerii dării în discuție.

7.9. Chile și Zaherea

Războaiele purtate de turci la granițele Moldovei la sfârșitul secolului al XVII-lea au dus la o înrăutățire continuă și accelerată a situației fiscale a țării. Începând cu ultima domnie a lui Grigore Duca (1678-1684) s-a introdus o nouă obligație fiscală în natură, pentru țărani, denumită *chile* sau *chilele Cameniței*, care a fost mai greu de suportat decât dările, mai ales în anii cu recolte slabe sau când țara era prădată și regiuni întregi incendiate de turci, tătari sau poloni⁴⁸⁰. Potrivit afirmației lui C. C. Giurescu, numele dării vine de la *chilă*, unitate de măsură mare, pentru cereale, iar cuvântul ar fi de origine arabă, ajungând la noi prin turci⁴⁸¹.

Despre situația economică și politică a anului 1736, Ion Neculce scria că le era "pre cu greu oamenilor, că de iarnă vitele muriseră, și de pâne pen multe locuri duce lipsă. că nu rodise de anul trecut"; în vara celui an, "viind vizirul la Cartal, la Dunări, ieșit-au ialoviță pi țară (...), și 2 pile de pâni. Așijderea și alte pile, di ughiu pilă, ce li-au dus la Hotin. Așijderea și alt rând di pile di ordzu grele, câte 2 pile la un ughiu"⁴⁸². Pseudo-Enache Kogălniceanu confirmă afirmațiile lui Neculce, notând că turcii solicitau în dese rânduri provizii pentru serhaturi (cetățile turcești din apropierea granițelor Moldovei)⁴⁸³. Toate aceste cereri se datorau declanșării războiului ruso-austro-turc (1735-1739). Din cauza necesităților armatelor otomane, se lua "ordzu a cui găsiia, fără bani. Și taberi de cară duce la Siret, de măcina, că pe aproape nu era mori"⁴⁸⁴; drept urmare, nevoile în țară erau "pre multe, di chili, de ialovițe, de cară și de alte nevoi nespuse"⁴⁸⁵. Locuitorii Moldovei au fost nevoiți să furnizeze o mare cantitate de provizii pentru armata marelui vizir, care pornea împotriva rușilor care cuceriseră Azovul⁴⁸⁶.

La începutul celei de-a doua domnii în Moldova, Constantin Mavrocordat a trebuit să cumpere câteva mii de chile și să le expedieze la Istanbul⁴⁸⁷, pentru transport fiind necesare 150 de care⁴⁸⁸.

În privința scutiilor de chile, domnii le-au acordat unor mănăstiri⁴⁸⁹, unor preoți, diaconi și țârcovnici⁴⁹⁰, unor meseriași și negustori⁴⁹¹ sau unor străini săraci⁴⁹². De chile au fost scutiți și aprozii de divan⁴⁹³. Însă cele mai multe scutiri au fost acordate unor poslușnici ai Mitropoliei⁴⁹⁴ și ai unor foști mitropoliți⁴⁹⁵, ai unor episcopii⁴⁹⁶, dar mai ales ai unor mănăstiri⁴⁹⁷. Mănăstirile Sfântului Mormânt aveau să obțină de la Grigore al II-lea Ghica, la 3 august 1728, un act prin care locuitorii din satele lor erau scutiți, între altele, de chile⁴⁹⁸. Și Constantin Mavrocordat a acordat aceluiași mănăstiri, la 20 aprilie 1743, scutire de chile, deși, subliniază domnul, "unele angării ca aceste le-am rădicat toate de pe toată țara". Totul trebuia să se ia cu plată⁴⁹⁹.

Va urma o perioadă destul de lungă după data menționată mai sus până ce chilele vor fi iarăși amintite în documentele interne. În 1760 (document fără lună și zi), Ioan Th. Callimachi emitea un hrisov pentru Iacov, fost mitropolit al Moldovei, retras la mănăstirea Putna, pentru a avea 6 scutelnici, cu casele în ținutul Suceava, care să fie scutiți și de chile⁵⁰⁰. Hrisovul avea să fie întărit de Grigore Callimachi la 1 iunie 1767⁵⁰¹, dată după care în documente nu se mai menționează o dare sub numele de chile.

Obligația locuitorilor de a furniza cereale nu a dispărut însă după anul 1767. După cum se poate observa din cele prezentate mai sus, în perioada anterioară unii cronicari folosesc pentru furniturile de cereale termenul de *chile*⁵⁰², alții pe cel de *zaherea*⁵⁰³. După anul 1767 nu mai întâlnim în izvoarele narative sau documentare cunoscute nici o mențiune despre chile, dar este amintită *zaherea*. În toamna anului 1768, Poarta a declarat război Rusiei. Ca urmare, au fost trimise firmele domnului Moldovei pentru a trimite zaherea la Hotin, Tighina și în alte părți; de asemenea, chereștea pentru construirea unui pod la Isaccea, "și altele nespuse, cari nu pot a să scrii"⁵⁰⁴. Pentru a avea un om de încredere la Iași, în iunie 1768, Poarta l-a înlocuit pe Grigore Callimachi cu Constantin Mavrocordat. Cum a sosit la Iași, cel din urmă "apucând pe boieri cu mari gâlceavă, cerând de la ei zahere, cerând toate satele

boierilor de i le-au dat, încălecând cu slujitorii, cu zapcii de au mersu singur pe la acele sate, apucând cu mari tării pe boieri și pe săteni de arăta gropile cele cu grâne și cu ordzu, de încărcă cară cu fel de fel de zahere și trimete la urdii (armata turcă, D.D.) și la sârhaturi". Zelul bătrânului domn era pe placul turcilor, care-l apreciau tocmai pentru aceasta⁵⁰⁵. Documentele interne în care este menționată darea numită *zaherea* fac referire la scutirile acordate unor negustori. Astfel, în septembrie 1783, Alexandru Mavrocordat Delibei acorda un hrisov negustorilor din Iași, prin care erau scutiți, între altele, și de *zaherea*⁵⁰⁶. Hrisovul avea să fie întărit de Alexandru Mavrocordat Firaris în noiembrie 1786⁵⁰⁷ și de Alexandru Callimachi la 1 septembrie 1795⁵⁰⁸. Scutire de *zaherea* oferea Constantin Ipsilanti, la 24 septembrie 1799, negustorilor armeni din Iași⁵⁰⁹, hrisov întărit de Scarlat Callimachi la 10 mai 1814⁵¹⁰. În urma plângerii a 31 de negustori străini din Galați, Mihail Șutu le acorda un hrisov, la 20 iulie 1820, prin care dispunea să nu fie impuși la *zaherea*⁵¹¹.

Pe parcursul întregii perioade fanariote locuitorii Moldovei au fost obligați să furnizeze mari cantități de cereale pentru turci, furnituri cunoscute sub denumirea de *chile* și/sau *zaherea*, care s-au transformat în dări.

7.10. Ușurul

După defecțiunea ("hainirea") lui Dimitrie Cantemir în 1711, tătarii din Bugeac au ocupat o bucată din teritoriul Moldovei, "începând de la hotarul lui Halil pașa până la Nistru, în lungiș cale de 32 de ceasuri și de-a curmeziș în lat, cali de 2 ceasuri". Fără influență la Poartă în acel moment, boierii moldoveni nu s-au putut opune. Nicolae Mavrocordat avea să încerce, în cea de-a doua domnie, să reia locul pentru Moldova, dar fără succes⁵¹². După victoria asupra austrieilor în 1717, Mihai Racoviță a reușit, cu ajutorul pașei de la Hotin, să recâștige acea zonă a Moldovei. În schimbul utilizării teritoriului, tătarii s-au obligat să plătească domnului zeciuală din produsele solului și câte un ort de casă în fiecare an, iar pentru stogul de fân câte un ort, precum și alâm pentru oile lor. Domnul a acceptat, obligațiile tătarilor fiind trecute într-un zapis, pe care și-au pus pecețile și mârzacii tătarilor⁵¹³. Aici este originea ușurului.

După liniștirea răscoalei tătarilor bucegeni din 1728-1729, Grigore al II-lea Ghica a obținut, la 6 septembrie 1729, un act prin care tătarii care locuiau pe teritoriul Moldovei, cunoscut sub denumirea cele "32 de ceasuri", se obligau să achite ușurul obișnuit, precum și chiria sau "locul pământului"⁵¹⁴. Ușurul a fost strâns în anii următori și încă în mare cantitate. În anii 1731-1732 în partea nordică a Moldovei, "de la Iași în sus", recolta de cereale a fost ca și inexistentă, ceea ce a dus la apariția foametei, mierța de mălai ajungând la 4 lei. Însă domnul avea cantități mari de mălai la Fălciu și Chișinău, strâns din ușur, pe care l-a vândut locuitorilor din nordul țării la prețul de 6 potronici mierța⁵¹⁵. O situație asemănătoare a fost nevoit să o rezolve Grigore al II-lea Ghica și în cea de-a doua domnie moldovenească. Datorită iernii deosebit de aspre din 1739-1740 recoltele au fost periclitare și exista pericolul depopulării Moldovei, prin plecarea locuitorilor în țările vecine. Pentru a contracara o asemenea situație, catastrofală pentru veniturile domniei, domnul a scăzut o sumă din banii sfertului pe luna mai, după care a strâns ușurul tătarilor, pe care l-a distribuit integral celor în nevoie⁵¹⁶.

Dacă în unele cazuri domnii au acordat scutire de ușur unor tătari sau turci⁵¹⁷, în alte cazuri tătarii se împotriveau să achite ușurul, sub diferite motive⁵¹⁸

Ușurul era adunat uneori "în credință" (în regie proprie), alteori prin arendare⁵¹⁹. Ca și în cazul altor dări, strângerea ușurului a dat naștere unor abuzuri din partea slujbașilor care-l colectau, numiți în documente *ușurgii*. Uneori aceștia luau ușurul și de pe moșiile care doar se învecinau cu cele "32 de ceasuri" și de unde, în mod normal, nu ar fi trebuit să ia, ceea ce determina intervenția domniei în favoarea celor lezați⁵²⁰. La 25 septembrie 1754, Matei Ghica emitea un hrisov în care arăta că marii boieri reclamasera abuzurile *ușurgii*lor, care le dijmuiău moșiile de peste Prut, de lângă sau din cele "32 de ceasuri". Domnul stabilea ca din acel moment *ușurgii* să nu mai dijmuiască moșiile acelor boieri, ci aceștia singuri să-și trimită oamenii pentru strângerea dijmei de pe moșiile lor, după obicei. La arendarea ușurului, moșiile boierilor nici nu mai trebuiau menționate⁵²¹. Însă abuzurile *ușurgii*lor au continuat, fiind nevoie de noi intervenții ale domnilor pentru a-i aduce la ordine⁵²². În *Răspunsurile ce s-au dat la ponturile gheeneralului Elem* se preciza că ușurul era dijma reprezentând zece la sută din total percepută de pe toate cerealele din țară, exceptând moșiile boierești și mănăstirești, de pe care luau dijma proprietarii⁵²³.

În anul 1763, din ușur s-au strâns 6000 de lei⁵²⁴, pentru ca în anul 1775 să se strângă 8600 de lei⁵²⁵. Se observă că sumele rezultate de pe urma ușurului nu erau prea mari, dacă ținem cont de sumele strânse din alte dări, ca desetina de stupi, vădrăritul etc.

Les impôts dans la Moldavie de l'époque phanariote (II) (Résumé)

Durant l'époque phanariote, tout comme à l'époque antérieure, de nombreux impôts ont grevé sur les produits agricoles. On y comptait la dîme des ruches, le miel, le beurre, la suif, les peaux, le "folărit", l'impôt sur les gros bétail, l'impôt sur les graines ("ilișul", "chilele", "zahereaua" și "ușurul").

La dîme des ruches (**desetina de stupi**) étaient une des sources de revenu des plus importants de la Trésorerie, supportée par tous ceux qui n'avaient pas l'immunité d'impôts. L'imposition de la dîme était différenciée, de manière que les boiars et les autres privilégiés payaient moins que les paysans, d'où l'existence de la dîme "boiarde" ou "seigneuriale" et de la dîme "paysanne". Le miel (**mierea**) était un impôt pour la quantité de miel récolté ou pour son acquisition.

L'introduction d'un impôt en beurre (**untul**) a été une innovation fiscale du XVIIIe siècle. Le suif (seul) a été un impôt hérité de la liste fiscale du siècle précédent, lié aux obligations envers la Resserre princière. L'impôt nommé peaux (**piei**) a été fréquemment mentionné durant la seconde moitié du XVIIIe siècle, mais il disparaît des documents au début même de l'époque phanariote.

L'impôt auquel étaient imposées les bergeries des régions montagneuses de la Moldavie portait le nom de moutonnage (**folărit**), leurs rapports, leurs rentes revenaient au grand officier chargé du service des vivres à la cour du prince régnant.

Jusqu'à la fin du XVIIIe siècle, l'impôt réclamé sur le produit des vignobles portait la dénomination de dîme de vin (**desetina de vin**), nom qu'on allait connaître,

dans la suite, sous le nom de forage (**vădrărit**) ou impôt sûr le vin. Un impôt sur, ayant en vue la riche production de vin de la Moldavie, le forage a été mentionné pendant toute la période phanariote.

Le **iliș** était un impôt sur les céréales, l'un des plus anciens de Moldavie. Mais il va disparaître des documents vers la moitié du XVIIIe siècle, étant probablement supprimé. Les guerres menées par les Turcs aux frontières de la Moldavie, vers la fin du XVIIIe siècle ont aggravé continuellement la situation fiscale du pays. Dans ce contexte, on va introduire de nouvelles obligations fiscale, connues sous le nom de **chile**, dénomination qui sera hors d'usage, ultérieurement et la **zaherea** qui allait se maintenir jusqu'à la fin de la période phanariote. Ceux-ci ont été des impôts institués pour la satisfaction des grandes sollicitations de céréales qui venaient de la part de la Sublime Porte. Le **ușur** a été un impôt que les Tatars de Bugeac, qui utilisaient une partie du territoire de la Moldavie, "les 32 heures", payaient au Prince de Iassy comme dîme des graines.

NOTE:

* Prima parte a acestui studiu a apărut în "Acta Moldaviae Meridionalis", vol. XV-XX, II, 1993-1998, p. 37-69. Numerotarea notelor se face în continuare.

314. N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 326.

315. *Ibidem*.

316. *Ibidem*, p. 325.

317. *Ibidem*, p. 327; Ioan Ciută, *Apicultura în Moldova feudală. Străveche îndeletnicire românească*, București, Edit. Diacon Coresi, 1994, p. 77.

318. Dimitrie Cantemir, *op. cit.*, p. 301.

319. *Ibidem*, p. 265.

320. *Ibidem*.

321. *C.D.M.*, vol. V, p. 296-297. Hrisovul a fost publicat și de T. Codrescu în *Uricariul*, vol. V, având ca dată 1712 (fără lună și zi).

322. Acsinte Uricariul, *op. cit.*, p. 138; *Cronica anonimă*, p. 71; Ion Neculce, *op. cit.*, p. 644; *Cronica Ghiculeștilor*, p. 147.

323. Ion Neculce, *op. cit.*, p. 686.

324. N. Muste, *op. cit.*, p. 69.

325. *Ibidem*, p. 69-70.

326. *Cronica anonimă*, p. 98; *Cronica Ghiculeștilor*, p. 235.

327. Ion Neculce, *op. cit.*, p. 694.

328. *Cronica anonimă*, p. 124. Vezi și N. Muste, *op. cit.*, p. 73; *Cronica Ghiculeștilor*, p. 697.

Ion Neculce nota că domnul "au mai scăzut desetina boiarilor, să dea de 10 un leu", fără să menționeze și celelalte categorii avute în vedere (Ion Neculce, *op. cit.*, p. 697).

329. T. Codrescu, *op. cit.*, vol. I, p. 46-48.

330. Ion Neculce, *op. cit.*, p. 732.

331. *Ibidem*, p. 736-737; *Cronica Ghiculeștilor*, p. 353.

332. Ion Neculce, *op. cit.*, p. 852; Ioan Canta, *op. cit.*, p. 158.

333. *Cronica Ghiculeștilor*, p. 583.

334. *Ibidem*, p. 609.

335. *Condica*, vol. III, doc. 1456, p. 235.

336. *Ibidem*, doc. 1462, p. 238.
337. *Ibidem*, doc. 1373, p. 156.
338. *Ibidem*, doc. 1372, p. 155.
339. Revista "T. Codrescu", an VI, nr. 2, 1936, p. 23.
340. Teodor Bălan, *Documente bucovinene*, vol. V, p. 161.
341. *Din tezaurul documentar sucevean. Catalog de documente. 1393-1849*, lucrare întocmită de Vasile Gh. Miron, Mihai Ștefan Ceașu, Gavril Irimescu, Sevastița Irimescu, București, 1983, p. 350.
342. *Ibidem*, p. 385.
343. *Condica*, vol. III, doc. 1448, p. 229.
344. N. Iorga, *Documente privitoare la familia Callimachi*, vol. I, p. 434.
345. *Condica*, vol. III, doc. 1452, p. 232.
346. Melchisedek, *Chronica Romanului*, vol. II, p. 81.
347. Iacov Antonovici, *Documente ale fostelor schituri Orgoești, Bogdănița, Pârveștii, Cârțibașii și Mînzații din județul Tutova*, Huși, 1929, p. 16.
348. *Ibidem*, p. 17-18.
349. T. Codrescu, *op. cit.*, vol. III, p. 50, și vol. V, p. 253.
350. Paul Mihail, *Documente și zapise moldovenești de la Constantinopol (1607-1807)*, Publicațiile Institutului de Istorie Națională "A.D. Xenopol", Iași, 1948, p. 89.
351. T. Codrescu, *op. cit.*, vol. I, p. 52-53, și vol. II, p. 117-118.
352. *Condica*, vol. III, doc. 1300, p. 36.
353. *Ibidem*, doc. 1297, p. 30.
354. *Ibidem*, doc. 1549, p. 325.
355. De la Grigore al II-lea Ghica la 1 ianuarie 1741 (*Ibidem*, doc. 1468, p. 242); de la Constantin Mavrocordat la 5 martie 1742 (*Ibidem*, doc. 1470, p. 242); de la Ioan Mavrocordat la 23 octombrie 1743 (Dimitrie Dan, *Mănăstirea Sucevița. Cu anexe de documente ale Sceviței și ale Schitului Mare*, București, 1923, p. 207).
356. Constantin Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei și Sucevei și a catedralei mitropolitane din Iași*, București, 1888, p. 13.
357. *Din tezaurul documentar sucevean*, p. 338.
358. *Ibidem*, p. 376.
359. *Condica*, vol. III, p. 340.
360. Melchisedek, *Chronica Romanului*, vol. II, p. 72.
361. *Ibidem*, p. 84.
362. T. Codrescu, *op. cit.*, vol. V, p. 419.
363. "I. N.-Buletinul Muzeului Municipal din Iași", fasc. III, 1923, p. 113.
364. *C.D.M.*, vol. V., p. 325.
365. *Ibidem*, p. 283, 290; *Condica*, vol. III, doc. 1296, p. 28-29; T. Codrescu, *op. cit.*, vol. V, p. 252, vol. III, p. 50.
366. *C.D.M.*, vol. V., p. 431.
367. Ioan Antonovici, *Documente bârlădene*, vol. I, p. 2.
368. *Ibidem*, p. 4.
369. *Ibidem*, p. 7-8.
370. *Ibidem*, p. 12. Hrisovul avea să fie întărit de Grigore Callimachi în 1762 (fără lună și zi) (*Ibidem*, p. 13) și de Constantin Moruzi la 20 februarie 1779, dar numai pentru doi preoți și un diacon (*Ibidem*, p. 16).
371. *Documente privitoare la istoria economică a României. Orașe și târguri...*, vol. II, p. 72-73.
372. *Condica*, vol. III, doc. 1491, p. 258.

373. *Ibidem*, doc. 1490, p. 258.
374. *Ibidem*, doc. 1384, p. 166-167.
375. T. Codrescu, *op. cit.*, vol. V, p. 421-422.
376. *Ibidem*, p. 428-429.
377. *Condica*, vol. II, doc. 127, p. 51.
378. *Ibidem*, vol. II, doc. 1477, p. 252.
379. *Ibidem*, vol. III, doc. 1337, p. 112-113.
380. "I. N.-Buletinul Muzeului Municipal din Iași", fasc. IV, 1924, p. 194.
381. Vezi hrisoavele de la Grigore al II-lea Ghica, din 1 decembrie 1740 (T. Codrescu, *op. cit.*, vol. II, p. 155); de la Ioan Mavrocordat, din 20 noiembrie 1743 (*Ibidem*, p. 157); de la Grigore al II-lea Ghica, din 29 iunie 1747 (*Ibidem*, p. 158-159); de la Constantin Racoviță, din 20 decembrie 1749 (*Ibidem*, p. 159); de la Matei Ghica, din 17 septembrie 1753; de la Scarlat Ghica, din 7 iulie 1757 (*Ibidem*, p. 162-163); de la Grigore Callimachi, din 18 octombrie 1761 (*Ibidem*, p. 165); de la Grigore al III-lea Ghica, din 2 august 1765 (*Ibidem*, p. 167); de la Alexandru Mavrocordat, din 5 februarie 1783 (*Ibidem*, p. 169); de la Scarlat Callimachi, din 20 iunie 1820 (*Ibidem*, p. 177).
382. *Ibidem*, p. 39.
383. *Ibidem*, p. 46-47.
384. N. Iorga, *Documente privitoare la familia Callimachi*, vol. I, p. 471.
385. *Condica*, vol. III, doc. 1445, p. 226.
386. Ion Neculce, *op. cit.*, 732.
387. *Ibidem*, p. 736-737; *Cronica Ghiculeștilor*, p. 353.
388. N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 331.
389. T. Codrescu, *op. cit.*, vol. IX, p. 155-160 (1717, fără lună și zi).
390. *Ibidem*, vol. XXI, p. 407-409 (14 iulie 1794).
391. Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. X, p. 46-49.
392. T. Codrescu, *op. cit.*, vol. IV, p. 321-322, vol. IX, p. 155-160; "I. N.-Buletinul Muzeului Municipal din Iași", fasc. VII, 1928, p. 153-155.
393. Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, vol. X, p. 46-49, 90-92.
394. *Condica*, vol. II, doc. 260, p. 115-116.
395. *Ibidem*, doc. 261, p. 116.
396. *Ibidem*, doc. 262, p. 116-117.
397. Dimitrie Cantemir, *op. cit.*, p. 265.
398. N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Adrian Angheliescu, București, Editura Eminescu, p. 390.
399. *Ibidem*, p. 387.
400. *Ibidem*, p. 475.
401. N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 331-332.
402. *Condica*, vol. III, doc. 1456, p. 235; *C.D.M.*, vol. V, p. 323.
403. *C.D.M.*, vol. V, p. 326, 367, 380; *Condica*, vol. III, doc. 1316, p. 62-63.
404. N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 335.
405. *Condica*, vol. III, doc. 1456, p. 235; *C.D.M.*, vol. V, p. 323.
406. *C.D.M.*, vol. V, p. 326, 367, 380; *Condica*, vol. III, doc. 1316, p. 62-63.
407. T. Codrescu, *op. cit.*, vol. IV, p. 86.
408. N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 336.
409. Dimitrie Cantemir, *op. cit.*, p. 211.
410. *Ibidem*, p. 273.
411. *C.D.M.*, vol. V, p. 374.
412. *Condica*, vol. III, doc. 1431, p. 213.

413. *Ibidem*, vol. II, doc. 159, p. 75.
414. N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 336.
415. *C.D.M.*, vol. V, p. 374.
416. Dimitrie Cantemir, *op. cit.*, p. 203.
417. T. Codrescu, *op. cit.*, vol. II, p. 273.
418. N. Iorga, *Studii și documente*, vol. XXII, p. 29.
419. T. Codrescu, *op. cit.*, vol. XXI, p. 189-190.
420. Teodor Bălan, *Din istoricul Câmpulungului Moldovenesc*, p. 297.
421. *Ibidem*, p. 299. Hrisovul era întărit la 26 iunie 1767, când se hotăra ca să nu plătească "nici folărit adecă 2 lei 30 bani pentru postelnic" (*Ibidem*, p. 303), și la 5 decembrie 1767 (*Ibidem*, p. 304-308).
422. Teodor Bălan, *Documente bucovinene*, vol. IV, p. 209, vol. VI, p. 86; Toma G. Bulat, *op. cit.*, p. 53-54, 61, 63; *Din tezaurul documentar sucevean*, p. 223, 356, 359, 360, 375.
423. *Condica*, vol. III, doc. 1508, p. 269.
424. Teodor Bălan, *op. cit.*, vol. VI, p. 31.
425. N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 337-338.
426. V. Mihordea, *Vinăriciul domnesc și vădrăritul*, în "Studii. Revista de Istorie", tom. 22, 1969, nr. 6, p. 1083.
427. Ion Neculce, *op. cit.*, p. 462.
428. *Ibidem*, p. 476.
429. Acsinte Uricariul, *op. cit.*, p. 166; *Cronica Ghiculeștilor*, p. 187.
430. Acsinte Uricariul, *op. cit.*, p. 170.
431. *Cronica Ghiculeștilor*, p. 235.
432. N. Iorga, *Studii și documente*, vol. VI, p. 309.
433. V. Mihordea, *op. cit.*, p. 1085.
434. *Cronica Ghiculeștilor*, p. 689.
435. N. Iorga, *Documente privitoare la familia Callimachi*, vol. I, p. 573-574.
436. V. Mihordea, *op. cit.*, p. 1085.
437. T. Codrescu, *op. cit.*, vol. I, p. 181-184.
438. N. Iorga, *op. cit.*, vol. I, p. 593.
439. Ion Neculce, *op. cit.*, p. 462.
440. *Ibidem*, p. 476.
441. *Ibidem*, p. 852; Ioan Canta, *op. cit.*, p. 158.
442. *Condica*, vol. II, doc. 127, p. 51, vol. III, doc. 1477, p. 252.
443. "I. N.-Buletinul Muzeului Municipal din Iași", fasc. III, 1923, p. 116; Aurel V. Sava, *Documente privitoare la târgul și ținutul Orheiului*, București, 1944, p. 343.
444. *Condica*, vol. III, doc. 1517, p. 287; T. Codrescu, *op. cit.*, vol. I, p. 201.
445. N. Iorga, *op. cit.*, vol. I, p. 428, 453.
446. *C.D.M.*, vol. V, p. 284, 289, 323; *Condica*, vol. III, doc. 1444, p. 224, doc. 1462, p. 238; N. Iorga, *op. cit.*, vol. II, p. 53-54; "I. N.-Buletinul Muzeului Municipal din Iași", fasc. IX, 1931, p. 157, 161, 165; Toma G. Bulat, *op. cit.*, p. 49, 55, 63, 68, 70.
447. *Condica*, vol. III, doc. 1471, p. 245; Ioan Antonovici, *op. cit.*, vol. I, p. 18, 23, 29; T. Codrescu, *op. cit.*, vol. II, p. 175.
448. *Condica*, vol. III, doc. 1476, p. 251; Ioan Antonovici, *op. cit.*, vol. I, p. 17, 19.
449. T. Codrescu, *op. cit.*, vol. V, p. 428-429.
450. *Condica*, vol. III, doc. 1628, p. 404-405; T. Codrescu, *op. cit.*, vol. V, p. 421-422, 426.
451. T. Codrescu, *op. cit.*, vol. X, p. 236-237; *Revista "Miron Costin"*, an I, nr. 5, 1913, p. 74..
452. T. Codrescu, *op. cit.*, vol. III, p. 40-41, vol. VII, p. 53.
453. *Ibidem*, vol. II, p. 46; N. Iorga, *op. cit.*, vol. I, p. 471.

454. N. Iorga, *op. cit.*, vol. I, p. 455-456.
455. *Condica*, vol. II, doc. 127, p. 51, vol. III, doc. 1477, p. 252; N. Iorga, *op. cit.*, vol. I, p. 428.
456. *Condica*, vol. III, doc. 1517, p. 287, doc. 1548, p. 323; Teodor Bălan, *op. cit.*, vol. V, p. 161; T. Codrescu, *op. cit.*, vol. I, p. 52-53.
457. N. Iorga, *Documente și cercetări asupra istoriei financiare*, în *loc. cit.*, nr. 9, 1900, p. 634-635, nr. 11, 1900, p. 765.
458. Gh. Ghibănescu, *Sama Visteriei Moldovei din 1763 (Iunie-Decembrie)*, în "I. N.-Buletinul Muzeului Municipal din Iași", fasc. V, 1925, p. 87-89.
459. *Cronica Ghiculeștilor*, p. 671.
460. V. Mihordea, *op. cit.*, p. 1083.
461. T. Codrescu, *op. cit.*, vol. II, p. 71-72.
462. N. Iorga, *Documente privitoare la familia Callimachi*, vol. I, p. 573-574.
463. V. Mihordea, *op. cit.*, p. 1092.
464. *Cronica Ghiculeștilor*, p. 499.
465. Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 499.
466. N. Iorga, *Documente și cercetări asupra istoriei financiare*, în *loc. cit.*, nr. 9, 1900, p. 634-635.
467. *Ibidem*, nr. 11, 1900, p. 765.
468. Idem, *Documente privitoare la familia Callimachi*, vol. II, p. 134.
469. V. Mihordea, *op. cit.*, p. 1094.
470. Constantin C. Giurescu, *Despre iliș*, în "Revista Istorică Română", vol. VII, 1937, p. 253.
471. *Ibidem*, p. 255.
472. *Ibidem*.
473. D. Prodan, *Despre "iliș" în Transilvania*, în "Anuarul Institutului de Istorie Națională", Cluj-Sibiu, VIII, 1939-1942, p. 362.
474. Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 256.
475. *Condica*, vol. III, doc. 1456, p. 235; *C.D.M.*, vol. V, p. 323.
476. *C.D.M.*, vol. V, p. 286, 325; T. Codrescu, *op. cit.*, vol. V, p. 251.
477. *Condica*, vol. III, doc. 1296, p. 28, doc. 1456, p. 236; *C.D.M.*, vol. V, p. 326, 367, 374, 380.
478. *Condica*, vol. III, p. 61-64.
479. *Ibidem*, doc. 1426, p. 205-207, doc. 1427, p. 208-210.
480. N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 340.
481. Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. III/2, p. 663.
482. Ion Neculce, *op. cit.*, p. 759.
483. Pseudo-Enache Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 5.
484. Ion Neculce, *op. cit.*, p. 804.
485. *Ibidem*, p. 815.
486. *Cronica Ghiculeștilor*, p. 383.
487. Ion Neculce, *op. cit.*, p. 854.
488. Ioan Canta, *op. cit.*, p. 159.
489. *C.D.M.*, vol. V, p. 323.
490. *Condica*, vol. III, doc. 1526, p. 295, doc. 1530, p. 298.
491. *Ibidem*, doc. 1345, p. 121, doc. 1401, p. 185.
492. *Ibidem*, doc. 1340, p. 114, doc. 1341, p. 115.
493. *Ibidem*, doc. 1359 p. 134.
494. Constantin Erbiceanu, *op. cit.*, p. 16.
495. *Din tezaurul documentar sucevean*, p. 337, 376.

496. *Condica*, vol. III, doc. 1556, p. 341.
497. *C.D.M.*, vol. V, p. 367, 374, 380; T. Codrescu, *op. cit.*, vol. III, p. 50; *Condica*, vol. III, doc. 1406, p. 189.
498. Paul Mihail, *op. cit.*, p. 90.
499. T. Codrescu, *op. cit.*, vol. I, p. 49-55.
500. N. Iorga, *op. cit.*, vol. I, p. 428; *Din tezaurul documentar sucevean*, p. 337.
501. *Din tezaurul documentar sucevean*, p. 376.
502. Ion Neculce, *op. cit.*, p. 759; Ioan Canta, *op. cit.*, p. 159.
503. *Cronica Ghiculeștilor*, p. 383; Pseudo-Enache Kogălniceanu, *op.cit.*, p. 5.
504. Pseudo-Enache Kogălniceanu, *op.cit.*, p. 134.
505. *Ibidem*, p. 142.
506. T. Codrescu, *op. cit.*, vol. II, p. 42.
507. *Ibidem*, p. 46.
508. N. Iorga, *op. cit.*, vol. I, p. 471.
509. Dum. Z. Furnică, *op. cit.*, p. 208.
510. *Ibidem*, p. 241-242.
511. *Documente privitoare la istoria României. Orașe și târguri*, vol. II, p. 80-81.
512. *Cronica anonimă*, p. 95-96.
513. *Ibidem*, p. 96-97. Vezi și *Cronica Ghiculeștilor*, p. 233.
514. *Cronica anonimă*, p. 152; *Cronica Ghiculeștilor*, p. 305.
515. Ion Neculce, *op.cit.*, p. 712-713.
516. *Cronica Ghiculeștilor*, p. 501.
517. *Condica*, vol. II, doc. 141, p. 69, doc. 851, p. 301, vol. III, doc. 1331, p. 106.
518. *Cronica Ghiculeștilor*, p. 589; *Condica*, vol. III, doc. 1728, p. 461, doc. 1789, p. 496-497.
519. Melchisedek, *Chronica Hușilor*, p. 231-234; Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. IX, p. 270-271, 272-273; Aurel V. Sava, *Documente privitoare la târgul și ținutul Lăpușnei*, p. 3195-196.
520. Gh. Ghibănescu, *Ispisoace și zapise (Documente slavo-române)*, vol. VI/2, Iași-Huși, 1933, p. 70-71, 73, 75-76.
521. Idem, *Surete și izvoade*, vol. IX, p. 272-273.
522. *Ibidem*, p. 270-271; V. Mihordea, *Documente privind relațiile agrare*, vol. II, p. 345, 415-416.
523. "Arhiva Românească", ed. a II-a, vol. I, 1860, p. 147.
524. Gh. Ghibănescu, *Sama Visteriei Moldovei din 1763*, în *loc.cit.*, p. 78 și 90.
525. *Ibidem*, p. 93.

DĂRILE ÎN MOLDOVA EPOCII FANARIOTE* (III)

Dorin Dobrinu

8. Dărilor pe animale

Având condiții naturale favorabile, Moldova s-a remarcat până după pacea de la Adrianopol (1829) printr-o dezvoltare deosebită a creșterii animalelor. Ramură de bază a economiei agrare, creșterea animalelor a avut o importanță remarcabilă în realizarea veniturilor tuturor categoriilor de gospodării, țărănești, boierești, mănăstirești etc. Dărilor pe animale au deținut o pondere însemnată în ansamblul obligațiilor fiscale, întrucât animalele constituiau principala materie impozabilă.

8.1. Gorștina de oi

Darea pe oi a fost desemnată în Moldova medievală cu numele de *gorștină* sau *goștină*. Cercetătorii, încercând să pătrundă sensul lingvistic și istoric al celor doi termeni, au căutat originea lor în limbile slavă veche, latină și germană⁵²⁶. Cei mai mulți specialiști au acceptat până la urmă originea slavă a termenilor. S-a arătat că *gorștina* era o dare care se percepea pe "oile și porcii ce pasc în munți și dealuri, deci pe turmele transhumante"⁵²⁷. Termenul *goștină* a pătruns în lexicul românesc cu sensul originar de taxă plătită de oierii străini pentru pășunatul turmelor lor pe teritoriul Țării Românești (*gost*=oaspe; *goștină*=de oaspe)⁵²⁸. Conținutul celor doi termeni s-a lărgit mai târziu, desemnând darea percepută de domni pe oile de pe întreg teritoriul Moldovei⁵²⁹.

Gorștina sau goștina s-a numit și darea pe porci, care a avut însă, paralel, și denumirea de desetină. Pe parcursul tratării acestei dări vom folosi cu precădere termenul de gorștină, deși ambii termeni au desemnat în timpul perioadei fanariote una și aceeași obligație fiscală.

Ca și în cazul altor dări, impunerea la gorștină se făcea diferit de la o categorie la alta. Contrar unor puncte de vedere exprimate până acum în istoriografia noastră, se pare că regula de impunere a claselor neprivilegiate la gorștină, fie ea de oi sau de porci, era sistemul zeciuiei⁵³⁰. Dimitrie Cantemir consemna că domnia străngea drept zeciuială numai din ocolul Câmpulungului Moldovenesc 24 000 de oi pe an⁵³¹, ceea ce înseamnă că locuitorii din ocol aveau cel puțin 240 000 de oi.

Boierii și mănăstirile, excepție făcând marii dregători și arhierii, dădeau gorștina de oi "boierește", adică plăteau un leu pentru zece oi⁵³². Sistemele de impunere "țăărănește", "mazilește" și "boierește" nu trebuie considerate ca fiind stabilite între niște coordonate fixe. În funcție de nevoile curții domnești, de cererile turcilor și de puterea economică a contribuabililor, domnii au putut aplica un tratament diferențiat recurgând la inovații, de multe ori ingenioase, privind sistemul de impunere și percepere a gorștinei⁵³³.

La 20 ianuarie 1732, Grigore al II-lea Ghica emitea un act în care menționa că gorștina populației neprivilegiate ("prostimea" în document) fusese de doi lei pentru 15 oi, motiv pentru care numărul de ovine deținut de locuitori nu a putut crește. Pentru

a înlătura "asupreala" asupra majorității populației, domnul fixa valoarea gorștinei la un leu pentru 10 oi⁵³⁴

Constantin Mavrocordat dădea dispoziții, la 7 octombrie 1742, gorștinărilor din ținuturi pentru strângerea gorștinei de oi. Se stabilea ca mitropolitul, episcopii, boierii cu dregătorii, mazilii, toate mănăstirile, sârbii, câmpulungenii, vrâncenii ș.a. care s-ar fi aflat cu oile în Moldova să plătească un leu pentru 10 oi. Doar turcii erau scutiți, toți ceilalți fiind impuși, eventualele privilegii urmând a se da cu acte domnești. Fiecare urma să-și achite darea în același loc ca și anul precedent⁵³⁵

Potrivit informațiilor din cronica lui Pseudo-Enache Kogălniceanu, în timpul lui Ioan Mavrocordat gorștina a fost triplată, ajungând la 11 parale pentru fiecare oaie, situație fără precedent în Moldova. Ca urmare, proprietarii de oi au început să-și ucidă animalele de slabă calitate pentru a nu plăti și pentru ele⁵³⁶. Și în timpul primei domnii a lui Constantin Racoviță gorștina a fost întreită, câte 11 parale de oaie, din inițiativa spătarului Iordache Stăvărache, motiv pentru care "îl blăstăma țara"⁵³⁷ Prin hrisovul pe care îl dădea țării la 23 iulie 1753, Matei Ghica fixa valoarea gorștinei la cinci parale de oaie⁵³⁸, dar chiar și această sumă constituia un impediment pentru posesorii de turme. De aceea, în ianuarie 1768, Grigore Callimachi stabilea plata gorștinei la 10 bani oi de oaie⁵³⁹. La suma de 10 bani noi de oaie aveau să se adauge alți doi bani pentru Casa răsurilor. Acești doi bani erau menționați într-un hrisov de la Alexandru Moruzi, din 12 mai 1806. Prin respectivul hrisov se mai stabilea plata unui ban la gorștină, banii încasați suplimentar fiind cunoscuți sub denumirea "venitul cișmelelor"⁵⁴⁰

Unele documente atestă punerea oilor în cislă. La 25 decembrie 1742, Constantin Mavrocordat scria marelui căpitan de Soroca că se hotărâse ca 30 de oi să fie echivalentul unei vaci la impunere, adică un ban de oaie, urmând ca în acest fel să realizeze cisluirea⁵⁴¹

Slujbașii care adunau gorștina sunt menționați în documente cu numele de *gorștinari*. Când se deplasau în ținuturi pentru a-și îndeplini sarcinile, gorștinarii primeau dispoziții scrise de la domni cu privire la modalitățile de încasare a dării. Ei trebuiau să încaseze "gorștina driaptă", conform prevederilor așezămintelor domnești⁵⁴². Gorștinarii sunt amintiți în documente atât cu ocazia perceperii dării, cât și a opririi intervențiilor lor între poslușnicii sau satele scutite ale Mitropoliei, episcopiilor și mănăstirilor⁵⁴³. O practică întâlnită și în cazul altor dări era aceea a năpăștilor, puse ilegal de gorștinari. Între măsurile luate de Constantin Mavrocordat în cea de-a doua domnie a fost și interdicția pentru gorștinari de a impune năpăști⁵⁴⁴. Pentru cei care însă nu-și plăteau gorștina, funcționarii aveau libertatea "a le lua trăsuri de oi, ori sârbi, ori de la alții și să facă istovul"⁵⁴⁵

Disponem de puține surse pe baza cărora să putem stabili cuantumul veniturilor strânse din gorștina de oi în perioada fanariotă. Potrivit lui Dimitrie Cantemir, la începutul secolului al XVIII-lea domnia încasa din zeciuiala de oi "de obicei zece mii de imperiali, dar în primul an de domnie, când și boierii sunt ținuți să plătească zeciuială, douăzeci" (de mii de imperiali)⁵⁴⁶. În anul 1763 s-au adunat din gorștina de oi și pe porci 96085 de lei⁵⁴⁷, pentru ca în anul 1786 să se vândă la licitație

cu 80960 de lei⁵⁴⁸ În 1792 gorștina a fost cumpărată cu 80000 de lei de marele vistiernic Iordache Cantacuzino⁵⁴⁹

Ca și în cazul altor dări, și la gorștină au fost acordate scutiri sau privilegii. Scutirile cele mai numeroase au fost date mănăstirilor. Astfel, la 3 august 1728, Grigore al II-lea Ghica scutea de gorștina de oi mănăstirile Galata, Barnovschi, Cetățuia, Sf. Sava, Bârnova și Sf. Gheorghe din Galați, care erau închinat Sf. Mormânt⁵⁵⁰ Hrisovul avea să fie confirmat de Constantin Mavrocordat la 20 aprilie 1743, care în plus trecea la același regim de scutire și mănăstirile Probota, Tazlăul, Cașinul și Soveja, care depindeau tot de Sf. Mormânt⁵⁵¹ Alte mănăstiri închinat au primit scutiri pentru un anumit număr de oi: Schitul Mare din Polonia⁵⁵², Mira⁵⁵³, Răchitoasa⁵⁵⁴, Sucevița⁵⁵⁵ ș.a.

Scutiri cu *nart* pentru un anumit număr de oi au fost acordate și mănăstirilor de țară. Astfel de scutiri parțiale au avut mănăstirile Putna⁵⁵⁶, Voroneț⁵⁵⁷, Moldovița⁵⁵⁸, Humor⁵⁵⁹, Solca⁵⁶⁰, Doamnei⁵⁶¹ și Sf. Nicolae din Botoșani⁵⁶², Sf. Spiridon din Iași⁵⁶³ ș.a. De scutiri asemănătoare au beneficiat Mitropolia⁵⁶⁴ și unii foști mitropoliți⁵⁶⁵, episcopiile⁵⁶⁶, unii boieri⁵⁶⁷ și mazili⁵⁶⁸, unele biserici⁵⁶⁹, unii preoți ortodocși⁵⁷⁰ sau catolici⁵⁷¹, unii slujbași⁵⁷², negustori⁵⁷³, meseriași⁵⁷⁴ etc.

Șalgăii de la Ocne au plătit la gorștină câte șase bani de oaie, conform obiceiului lor⁵⁷⁵ Bârsanii care-și pășteau turmele în Moldova plăteau câte 6 bani de oaie, gorștina lor numindu-se "bârsănească"⁵⁷⁶. Turcii care creșteau oi în țară au avut un regim privilegiat la plata gorștinii. Câteva exemple: la 21 octombrie 1741, lui Hasan aga, omul lui casapbașa, i se scuteau 1 500 de oi la gorștină⁵⁷⁷; lui Cuciuc Celibi zade Ismail îi era reconfirmată, la 9 martie 1742, scutirea a 3 000 de oi de gorștină, pe care le avea la câșla lui de pe Elan, în ținutul Fălciu⁵⁷⁸. Negustorii ieniceri de la Bender plăteau câte doi lei vechi pentru 100 de oi, iar ciobanii lor achitau câte 2 parale de oaie⁵⁷⁹ Când la 7 octombrie 1742 se hotăra ca toți locuitorii Moldovei, inclusiv ierarhii, marii boieri și mănăstirile, să plătească la gorștină un leu pentru 10 oi, turcii erau scutiți (în limbajul documentului, aveau "să aibă pace")⁵⁸⁰

Locuitorii din Câmpulungul Rusesc, Putila și Răstoacele dădeau la gorștină câte 300 de berbeci, potrivit obiceiului lor⁵⁸¹ Sătenii din Puhoiul, ținutul Lăpușna, care făceau de strajă către tătari și raiaua Benderului, achitau câte două parale vechi de oaie⁵⁸²

În primii ani ai perioadei fanariote se mai întâlnește documentar concedarea către Mitropolie și mănăstiri a gorștinei de oi de la poslușnici sau din unele sate ale acestora⁵⁸³ Ultima mențiune documentară a acestei practici este din anul 1717⁵⁸⁴

Plata gorștinii de oi avea să fie reglementată printr-un act al Divanului Moldovei, din 11 aprilie 1809. Erau scutiți: mitropolitul și episcopii, marii boieri (foști sau care erau în acel moment în dregătorii), jupânesele văduve, neamurile, logofeții și diecii de Vistierie, care erau sau fuseseră în aceste funcții, căpitanii de lefegii, marele căpitan al hătmăniei și căpitanul de darabani, care erau în funcție sau fuseseră anterior, vornicii de poartă, diecii de Divan, porușnicul hătmăniei, ceașul de aprozi, polcovnicul agesc și cel postelnicesc, vâtaful de copii de Divan și cei ai Vistieriei. Locuitorii din sate aveau să plătească câte 10 bani noi de oaie, plus patru parale de cruce răsura. Mocanii de la Cașin, Soveja, Răcoasa și Bâlca urmau să achite câte 10

bani de oaie, iar mocanii din Transilvania și Muntenia câte 10 bani de oaie și patru parale de cruce răsura. La fel plăteau și sârbii, grecii și alți străini care erau sau nu cu domiciliul permanent în Moldova. Șalgăii de la Ocna dădeau câte 6 bani vechi de oaie și patru parale de cruce răsura, dar dacă includeau animale străine între ale lor urmau să fie impuși la 10 bani, plus patru parale. Mănăstirilor, schiturilor, altor lăcașuri de cult, precum și tuturor celor care aveau hrisoave de scutire aveau să li se ia în considerare privilegiile. Obligația lor era de a-și lua răvașe de la Vistierie. S-a mai hotărât ca doar în acel an să se încaseze din întreaga țară, pentru necesitățile menzifului, câte trei parale și doi bani de oaie, în plus față de cele patru parale și un ban care erau banii Vistieriei, ai Casei răsurilor și cișmelelor.⁵⁸⁵

În concluzie, putem spune că prin menținerea pe întreaga durată a perioadei fanariote și prin aplicarea ei asupra a numeroase categorii de contribuabili, gorștina de oi a fost mereu în atenția domnilor Moldovei, constituind un venit important al domniei.

8.2. Gorștina (desetina) de porci

Darea pe porci a fost cunoscută în Moldova sub denumirea de gorștină sau goștină și desetină, prezentând asemănări din punctul de vedere al impunerii și perceperii cu gorștina de oi și desetina de stupi. Darea apare mai întâi cu numele de desetină (11 martie 1446)⁵⁸⁶, iar la scurt timp după aceea cu cel de gorștină (8 iulie 1453)⁵⁸⁷. În secolele XVI-XVII, în documentele de scutire, s-au utilizat mai ales denumirile de gorștină sau goștină⁵⁸⁸. În perioada fanariotă au continuat să se folosească atât denumirea de gorștină, cât și cea de desetină. Niciodată însă cele două denumiri ale dării, gorștină și desetină, nu apar în același context, cu sensul de a desemna dubla impunere a aceleiași materii impozabile, porcii⁵⁸⁹. De obicei gorștina de porci era asociată cu cea de oi, iar desetina de porci cu desetina de stupi. Dar existența a doi termeni pentru definirea conținutului unei dări, la baza căreia se afla aceeași materie impozabilă, nu trebuie să constituie un temei pentru susținerea unei deosebiri de fond, ci mai degrabă a uneia de formă⁵⁹⁰. S-a susținut că gorștina se percepea îndeosebi de la proprietarii ai căror porci erau ținuti în munți, pe lângă stânele de oi, în vreme ce desetina se lua de la cei care creșteau porci pe lângă gospodării⁵⁹¹. Pentru a se desemna materia impozabilă se utilizau termenii: porci, mascuri și rămători.

Și la plata dării pe porci, locuitorii se împărțeau în două grupuri distincte: oamenii de rând erau impuși "țărănește", adică un porc din 10, în vreme ce privilegiații dădeau "boierește", un leu pentru 10 porci. Pentru ambele moduri de plată dispunem de o bogată informație din izvoarele narative și mai ales documentare.

Categoriile privilegiate își plăteau gorștina individual, nu în cislă, cum plăteau birnicii de rând. Prin acte vechi se despărțise "statul boerescu și nemișascu de statul țărănescu"⁵⁹², situație respectată în linii mari până la începutul secolului al XVIII-lea. Dar în cea de-a doua domnie moldovenească, Mihai Racoviță, aflat în imposibilitate de a-și acoperi cheltuielile, i-a obligat pe toți privilegiații să achite gorștina de porci și desetina de stupi "țărănește"⁵⁹³. Cum era de așteptat, o asemenea inovație fiscală a dat naștere unei puternice împotriviri din partea boierimii și clerului înalt. La 8 august 1712, Nicolae Mavrocordat era nevoit să anuleze gorștina de porci pe care privilegiații

o plăteau ca țărani, alături de desetina de stupi. Se reintroducea deosebirea între boieri și țărani⁵⁹⁴, ceea ce însemna revenirea la vechiul obicei conform căreia valoarea gorștinei de mascuri și a desetinei de stupi plătită de boieri era de un leu pentru zece porci sau stupi. Importanța acestei decizii reiese și din faptul că s-a luat într-o adunare la care au participat arhierii țării, sfatul boieresc, egumenii mănăstirilor și preoții, Mai mult, ierarhia ortodoxă a țării și patriarhul Chiril au realizat și un "blestem", care să împiedice revocarea măsurii⁵⁹⁵

Această decizie nu va fi însă respectată de Mihai Racoviță, în cea de-a treia domnie. El a dublat valoarea desetinei de stupi și de porci, boierii și mazilii plătind la fel ca țărani⁵⁹⁶. Situația va fi reglementată de Grigore al II-lea Ghica la 30 iulie 1728. Hrisovul emis atunci are o mare importanță, întrucât precizează în detaliu criteriile de impunere la desetina de stupi și de porci a tuturor categoriilor privilegiate. Este o deosebire între hrisovul din 8 august 1712 al lui Nicolae Mavrocordat și cel din 30 iulie 1728. Dacă în primul se prevedea impunerea "boerește" printr-o formulă generală, în cel de-al doilea se făceau diferențieri chiar între privilegiați. Unii beneficiau de sistemul de impunere prin care plăteau un leu pentru 10 "bucate", pentru toți stupii și porcii lor, în vreme ce alții aveau scutiri numai pentru un anumit număr de "bucate", ceea ce trecea peste fiind impus "țărănește"⁵⁹⁷

O inovație în sistemul de impunere la plata gorștinei de porci va aparține lui Constantin Mavrocordat, în a treia domnie moldovenească. Unul dintre cronicarii târzii avea să scrie: "au făcut peceți tipărite pe stupi și pe mascuri și pe pogoanele de tiutun, care lucru n-au fost în pământul Moldovii"⁵⁹⁸

Din cauza depopulării, domnitorii au luat măsuri pentru readucerea bejenarilor în țară, între acestea fiind și lărgirea sfere celor care erau impuși "boierește". Un exemplu în acest sens este "hrisovul pentru bejenari" din 1756, în timpul domniei lui Constantin Racoviță. Se statua cu acel prilej că bejenarii aveau să plătească la desetina de stupi sau porci un leu pentru 10 stupi sau porci, "cum dau boierii". Era inclusă și clauza prin care le interzis bejenarilor să includă bunuri străine între ale lor, ceea ce ar fi dus automat la pierderea privilegiului⁵⁹⁹

Slujbașii însărcinați cu strângerea dării erau gorștinarii sau desetnicii, întrucât era asociată când cu gorștina de oi, când cu desetina de stupi. Ca și în cazul altor dări, când se întâmpla să nu se încaseze integral veniturile stabilite, gorștinarii și desetnicii fixau "năpăști" pe locuitorii care posedau stupi și porci. Din această cauză oamenii adresau plângeri domniei, în vederea curmării abuzurilor. Ca urmare a unor astfel de plângeri, la 12 și 13 septembrie 1742, Constantin Mavrocordat expedia mai multe ordine porunci către ispravnicii ținuturilor pentru a-i opri pe desetnici să mai fixeze "năpăști" pe locuitori. Desetnicii erau muștrați pentru că îi asupreau pe oameni, iar țărani erau îndemnați să se plângă domnului în cazul unor noi abuzuri⁶⁰⁰

În afară de împărțirea în două categorii distincte - "statul boieresc și statul nemășc" de o parte și "statul țărănesc" de alta, impuse deosebit la gorștina de porci și a altor dări⁶⁰¹ - domnii au acordat, în același timp, scutiri totale sau parțiale de gorștină de porci. Cele mai multe scutiri au fost acordate mănăstirilor, atât celor de țară, cât și celor închinat. Astfel de avantaje au avut mănăstirile Dobrovățul, Căpriană și Fâstâci⁶⁰², Aron Vodă⁶⁰³, Bursucii⁶⁰⁴, Cetățuia⁶⁰⁵, Galata⁶⁰⁶, Sf. Arhangheli⁶⁰⁷ și Sf.

Spiridon din Iași⁶⁰⁸, Sf. Nicolae din Botoșani⁶⁰⁹, Socola⁶¹⁰, Văratec⁶¹¹, Gârcina⁶¹² ș.a. Scutiri pentru porcii proprii a primit și Mitropolia⁶¹³, precum și episcopul catolic de la Bacău⁶¹⁴

De asemenea, domnii au acordat unor instituții religioase dreptul de a încasa, total sau parțial, venitul gorștinii de pe porcii crescuți de locuitorii din satele lor sau de poslușnicii lor. Astfel de concedări de venituri au obținut Mitropolia⁶¹⁵, episcopiile⁶¹⁶, mănăstirile Barnovski⁶¹⁷, Cetățuia⁶¹⁸, Galata⁶¹⁹, Mira⁶²⁰, Trei Ierarhi⁶²¹, Soveja⁶²² etc. Ca și în cazul desetinei de stupi și a gorștinei de oi, practica cedării venitului gorștinei de porci către anumite instituții religioase nu se întâlnește decât în primii ani ai epocii fanariote.

Scutiri totale sau parțiale au fost obținute și de unele biserici⁶²³ și preoți ortodocși⁶²⁴, unii preoți catolici⁶²⁵ și armeni⁶²⁶, de unii boieri⁶²⁷, mazili⁶²⁸ și slujitori⁶²⁹. Șalgăii de la Ocne au beneficiat pe tot parcursul epocii fanariote de scutiri pentru 200 de porci⁶³⁰

Nu se poate stabili exact evoluția valorică a încasărilor din gorștina (desetina) de porci, deoarece sămile Vistieriei nu specifică de regulă materia impozabilă (porci, oi, stupi), ci doar suma globală în lei a venitului gorștinei și desetinei. În anul 1763 s-a făcut o asociere între gorștina de oi și cea de porci, suma totală fiind de 96 085 de lei⁶³¹, la fel și în 1786, când a fost licitată cu 80 960 de lei⁶³², pentru ca în 1792 să se producă gruparea desetinei de porci cu cea de stupi, cumpărată cu 95 600 de lei de marele vistiernic Iordache Cantacuzino⁶³³.

8.3. Sulgiul

O explicație pentru etimologia acestei dări pe animale a acestei dări a dat Nicolae Grigoraș. Acesta găsea proveniența cuvântului în slavul *лѣнуæаду*. Denumirea de *sulgiu* a dat-o pe cea de *sulger*, un dregător care avea sarcina aprovizionării cu carne a bucătăriei domnești, precum și pe turcii, tătarii, oaspeții și seimenii din Iași⁶³⁴. Dregătoria de sulger apare pe la mijlocul secolului al XV-lea, iar darea în a doua jumătate a celui următor⁶³⁵

Darea s-a înființat pentru a putea satisface cerințele de aprovizionare a curții, a turcilor, tătarilor, dregătorilor și armatelor turcești⁶³⁶. C. A. Stoide considera că la început s-au luat două categorii de sulgiu, pe vaci și pe oi, pentru ca mai târziu darea să se unifice făcându-se mențiunea generală de sulgiu⁶³⁷

În privința modului de percepere a sulgiului, C. A. Stoide opina că se ridica în natură⁶³⁸, în vreme ce N. Grigoraș afirma că se plătea⁶³⁹

Sulgiul este menționat documentar de mai multe ori în primii ani ai epocii fanariote, de fiecare dată cu ocazia acordării unor privilegii fiscale. La 10 ianuarie 1713, mănăstirea Bursucii era exceptată de la sulgiu⁶⁴⁰, iar în noiembrie același an era scutită și mănăstirea Aron Vodă⁶⁴¹. Domnii au mai dat scutiri unor sate⁶⁴² și poslușnici mănăstirești⁶⁴³, precum și unor poslușnici ai episcopilor⁶⁴⁴.

Ultima mențiune documentară a sulgiului în primul deceniu al epocii fanariote este din 1717, când Mihai Racoviță scutea 40 de poslușnici ai mănăstirii Cetățuia⁶⁴⁵. După această dată mai este o singură atestare a sulgiului, din 4 iunie 1735, când Constantin Mavrocordat acorda scutiri pentru doi preoți, un diacon și un țarcovnic de la biserica domnească de la curtea din Botoșani⁶⁴⁶

8.4. Ialovița

Cuvântul ialoviță își are originea, asemeni altor dări din nomenclatorul fiscal moldovenesc, tot în slava veche: *èàëîâè÷*, *èàëëâû*=sterp. În limba rusă *ialovaia*=vacă stearpă, iar *ialovica*=juncă, în polonă *jalowica*⁶⁴⁷

Episcopul Melchisedek credea că ialovițele erau "vacii ținute la suhat", cerute de armatele otomane aflate în expediție⁶⁴⁸. C. A. Stoide susținea că ialovița ar fi fost o dare de aceeași natură cu sulgiul, servind pentru completarea celei dintâi. El afirma, totuși, că se deosebea de sulgiu la început prin categoriile de birnici asupra cărora se percepea și prin modul de impunere⁶⁴⁹. Pentru Mihai Lazăr, ialovița era o dare pe vitele comute, în speță vacii grase de negoț⁶⁵⁰.

Darea este menționată documentar începând din a doua jumătate a secolului al XVII-lea⁶⁵¹. Informații despre ialoviță după 1711 avem în *Letopiseșul* lui Ion Neculce și în documentele de cancelarie. Potrivit aprecierii lui Neculce, Grigore al II-lea Ghica a fost nevoit, în vara anului 1736, să introducă ialoviță în valoare de 2 ughi, care se aduna în Vistierie, la banii steagului. Impunerea ialoviței în acel moment era pusă chiar de cronicar în conexiune cu pregătirile de război turcești și cu sosirea marelui vizir la Cartal, pe Dunăre⁶⁵². Tot din cauza solicitărilor otomane, același domn avea să-i impună pe locuitori la plata ialoviței și în anii următori⁶⁵³.

Din informațiile oferite de documentele de cancelarie reiese că au fost acordate scutiri de ialoviță unor mănăstiri⁶⁵⁴, unor sate mănăstirești⁶⁵⁵, unor poslușnici ai Mitropoliei⁶⁵⁶, ai episcopiiilor⁶⁵⁷ și ai mănăstirilor⁶⁵⁸. Beneficiarii unor acte de scutire au fost și joimirii roșii de la steagul cel mare agesc⁶⁵⁹, cele două steaguri de vânători și pușcași înființate de Grigore al II-lea Ghica în prima domnie⁶⁶⁰, aprozii de divan⁶⁶¹, unii meseriași și negustori⁶⁶², oamenii unor preoți⁶⁶³ și unii străini "săraci" stabiliți în Moldova⁶⁶⁴.

Ialovița a fost desființată de Constantin Mavrocordat în cea de-a doua domnie. Nu știm exact când anume a desființat-o, însă într-un hrisov acordat mănăstirilor Sf. Mormânt la 20 aprilie 1743 se amintea că nu mai era luată de la nimeni⁶⁶⁵. După această dată ialovița nu mai este amintită documentar ca obligație fiscală.

8.5. Văcăritul

A fost o dare asupra vitelor mari: boi, vaci și cai, percepută în bani⁶⁶⁶. S-a scris că văcăritul poate fi considerat ca una din dările cele mai bine așezate din trecutul țărilor române, întrucât a fost plătită de toți cei care aveau vite⁶⁶⁷, ba chiar că "văcăritul poate fi socotit (...) ca darea cea mai chibzuită și mai echitabilă din trecutul nostru"⁶⁶⁸.

Văcăritul a fost introdus mai întâi în Țara Românească de către Constantin Brâncoveanu, în 1689⁶⁶⁹. Ion Neculce scria că în acel an domnul muntean a impus "văcăret întâiaș dată un tult de vită și doi orți de cal, de au rămas obiceiul pân-astăzii"⁶⁷⁰. Același cronicar nota plastic că, urmând exemplul omologului său de la București, "peste câțiva ani, la domnie lui Constantin Ducăi-Vodă, au sărit scânteia și la noi în Moldova, de s-au aprins acest pojar de obicei"⁶⁷¹.

Darea a fost primită cu ostilitate chiar de la început, luând caracter provizoriu: se prelungea, se desființa și se repunea, după nevoile de bani ale Vistieriei, care

obligau pe domni să treacă peste toate jurămintele făcute, precum și în funcție de rezistența boierimii, atinsă în interesele ei directe⁶⁷².

Desființat de Constantin Duca în cea de-a treia domnie (1700-1703), datorită împotrivirii contribuabililor, văcăritul nu se va mai percepe timp de aproape un sfert de veac⁶⁷³. El va fi reluat de Mihai Racoviță spre sfârșitul ultimei sale domnii moldovenești. Cele mai cuprinzătoare informații ni le oferă *Letopiseșul* lui N. Muste. Văcăritul impus era de un zlot de bou și de vacă, iar de cal un leu, plătit de toți, fără excepție, ceea ce a produs "nu puțină scădere țării". Însă nu a fost totul, întrucât la scurt timp domnul a obligat pe marii boierii, pe mazili și mănăstirile la plata unui alt impozit, "pe somele văcăritului". Valoarea acestei noi contribuții s-a ridicat la doi orți de vită, strângându-se o mare sumă de bani. Dacă țaranii nu au plătit suplimentul la văcărit, boierimea și mănăstirile aveau motive de mulțumire⁶⁷⁴. Și în *Cronica anonimă*⁶⁷⁵ și în cea a *Ghiculeștilor*⁶⁷⁶ găsim informații potrivit cărora Mihai Racoviță a încasat văcăritul de două ori. Nemulțumirile, legate și de categorii altfel privilegiate, au lăsat o imagine negativă despre Mihai Racoviță ("i-au rămas blăstăm"). Precedentul se crease, alți domni urmând practica văcăritului⁶⁷⁷.

În prima domnie, Grigore al II-lea Ghica a încasat văcăritul, după obiceiul deja instituit, dar cuantumul a fost mai scăzut⁶⁷⁸, stabilit la câte 10 potronici de cal și 6 potronici de vită⁶⁷⁹. Urmașul său în scaunul de la Iași, Constantin Mavrocordat, a scos văcărit chiar din toamna primului an de domnie⁶⁸⁰, pentru ca în al doilea și în cel de de-al treilea an să impună câte două văcărituri⁶⁸¹. S-a mers până acolo încât s-a luat văcărit pe vitele moarte⁶⁸². Transferat iarăși la Iași, în 1735, Grigore al II-lea Ghica va strânge văcăritul în mare grabă, în valoare de un leu de cal și un zlot de vită⁶⁸³.

Văcăritul va fi desființat la 8 octombrie 1741, de către Constantin Mavrocordat, fiind inclus în hrisovul *Pentru rânduiala ciferturilor*. În acest act se arăta că "dajdea văcăritului și a conii (...) cu multă pagubă și stricăciuni pricinuieste țării, până încât lăcuiorii, neputând să plătiască văcăritul și conia, vânzându-și dobitoacile, să micșura hrana sa, care aduce mari stricăciuni săracilor". Motivele erau suficiente pentru desființarea văcăritului⁶⁸⁴, acțiune menționată și în cronici⁶⁸⁵.

Măsura luată de Constantin Mavrocordat nu va fi însă respectată de domnii următori. Urmașul său, Ioan Mavrocordat (1743-1747), a perceput văcăritul de două, uneori chiar de trei ori. Primul era strâns în ianuarie, al doilea în mai, iar al treilea în decembrie, suma ridicându-se la 6 lei și 45 de bani de vită, ceea ce, evident, "era un mare greu țării", după cum se exprima Pseudo-Enache Kogălniceanu⁶⁸⁶. La ceea ce se aduna până atunci, domnul a adăugat câte 2 lei și 30 de bani de vită, iar de vițel 90 de bani, la văcăritul de iarnă; văcăritul de vară a fost suplimentat cu 50 de parale de vită⁶⁸⁷. Marii boierii au fost trimiși în ținuturi pentru încasarea văcăritului; deși operațiunea a dat naștere unor mari furturi, suma strânsă a fost considerabilă⁶⁸⁸. Loviți de abuzurile domniei și ale boierilor puși pe căpătuială au fost săracii, în special văduvele. De altfel, la plecarea lui Ioan Mavrocordat din scaunul domnesc, una dintre ele avea să arunce cu o piatră în domn⁶⁸⁹, episod care ilustrează disperarea locuitorilor în fața unei fiscalități apăsătoare și arbitrare.

În cea de-a treia și ultima domnie în Moldova, Grigore al II-lea Ghica a încasat și el văcăritul. După Pseudo-Enache Kogălniceanu, valoarea văcăritului era de

2 lei și 6 potronici vechi de vită, separat de răsură⁶⁹⁰; Ioan Canta amintea de două vâcărături puse de domn, vara și iarna, primul ridicându-se la 90 de bani de vită⁶⁹¹. Constantin Mavrocordat va respecta, în domnia din 1748-1749, prevederile pe care le luase în domnia anterioară, deși boierii mai apropiați îl îndemnau mereu să perceapă vâcărutul⁶⁹². Prima domnie a lui Constantin Racoviță a început cu impunerea la vâcărît, pentru achitarea datoriilor contractate la Constantinopol, valoarea dării fiind de "1 pol leu di vită, bani vechi și răsură 4 parale de vită" Ulterior, s-a mai introdus și "adăoșag", în valoare de 20 de parale, bani vechi, pentru fiecare vită. Astfel s-a ajuns la un total de 92 de parale de vită⁶⁹³. O nouă domnie, a lui Matei Ghica, a cunoscut perceperea multor biruri, "ales vâcărături mari și grele, scoțând și iarna și vara, cari era foarte greu locuitorilor", după cum surprindea realitățile fiscale cronicarul Pseudo-Enache Kogălniceanu⁶⁹⁴.

Din cauza insuficienței resurselor adunate din celelalte dări, Constantin Racoviță, în cea de-a doua domnie (1756-1757), a încasat cuniță și vâcărît iarna⁶⁹⁵. Însă cu puțin timp înainte de mazilirea sa, domnul a emis un hrisov, la 1 martie 1757, prin care se statua "ca să lipsască din țară această otrăvită și urâtă dajde a vâcărîtului și a cuniții pe vite". Hrisovul era semnat de ierarhii și marii boieri ai țării⁶⁹⁶. De asemenea, în spiritul epocii, în aceeași zi ierarhii au întocmit un act de blestem⁶⁹⁷, la care s-au adăugat cărțile de anatemizare aduse de la Patriarhia din Constantinopol⁶⁹⁸. Importanța acestei inițiative reiese și din cadrul în care s-a desfășurat ceremonia desfășurării vâcărîtului. În afară de arhieriei și boierii veliți, la Iași au fost chemați și câte 6 locuitori din fiecare ținut, dintre mazili și ruțași, lucrările desfășurându-se în biserica Mitropoliei⁶⁹⁹. Avem un veritabil exemplu de convocare a Adunării Stărilor pentru rezolvarea unei spinoase probleme fiscale⁷⁰⁰.

Domnii ulteriori, în căutare de resurse suplimentare, au încercat reintroducerea vâcărîtului. Scarlat Ghica (1757-1758) și cu boierii săi au încercat să îl determine pe mitropolit să anuleze interdicția. Însă capul bisericii ortodoxe din Moldova a refuzat cu obstinație, ceea ce combinat cu mazilirea domnului a stopat reintroducerea dării⁷⁰¹. Ideea reîncadrării vâcărîtului în nomenclatorul fiscal moldovenesc a fost reluată de Ioan Th. Callimachi (1758-1761). Pentru a-și asigura reușita, domnul l-a înlăturat pe mitropolitul refractar cu chiar fratele său, Gavril Callimachi, obținând și aprobarea Patriarhiei din Constantinopol. Boierii pământeni s-au opus reintroducerii dării, dar au venit cu propunerea de a înființa o nouă dare, *ajutorința*, care greva asupra coșurilor clădirilor. După mărturia cronicarului Pseudo-Enache Kogălniceanu, aplicarea ajutorinței a adus mai mulți bani decât vâcărîtul, cuprinzând două sămi ale celui din urmă⁷⁰². Era sfârșitul unei dări care produsese mereu nemulțumiri, fiind plătită de toți locuitorii, indiferent de poziție socială, mai ales că materia impozabilă erau vitele, principală sursă de venit a moldovenilor.

În cazul vâcărîtului se acordau scutiri pentru un număr limitat de vite. Cazuri de scutire a tuturor vitelor, cum a obținut Mitropolia⁷⁰³, erau foarte rare. În general, scutirile acordate nu depășeau cifra de 250-300 de vite, boi, vaci și cai⁷⁰⁴. Exceptare de la plata vâcărîtului pentru un anumit număr de vite au fost acordate episcopilor⁷⁰⁵, mănăstirilor Dobrovățul, Căpriana și Fâstâci⁷⁰⁶, Cetățuia⁷⁰⁷, Galata⁷⁰⁸, Solca⁷⁰⁹, Sf. Spiridon din Iași⁷¹⁰ etc. Și unii dintre preoții ortodocși⁷¹¹ sau catolici⁷¹² au primit

scutiri de văcărit pentru un număr de vite. Tot astfel s-au acordat scutiri parțiale de văcărit și unor boieri⁷¹³, neamuri⁷¹⁴, mazili⁷¹⁵, joimirilor de la steagul cel mare agesc⁷¹⁶, celor două steaguri de vânători și pușcași, înființate de Grigore al II-lea Ghica în prima domnie⁷¹⁷, celor 28 de "înblători de Cernăuți"⁷¹⁸, unor meseriași⁷¹⁹ și chiar unor poslușnici mănăstirești⁷²⁰. Șalgăii și alți lucrători și funcționari de la Ocne au avut scutiri pentru 600 de vite și 100 de cai⁷²¹. Bârsanilor care erau stabiliți la Putna și Bacău li s-a dat un hrisov, la 1 martie 1740, prin care erau scutiți de văcărit⁷²².

După cum am arătat mai sus, văcăritul a fost o dare care greva deopotrivă pe țărani, boieri, mănăstiri etc. Pentru a putea achita darea, deseori locuitorii erau nevoiți să-și vândă vitele unor negustori, bineînțeles sub prețul pieții⁷²³. O asemenea stare de lucruri nu putea cauza decât nemulțumiri. Mult timp după ce a fost desființat, văcăritul mai persista în amintirea oamenilor ca o dare care oricând putea fi reînființată. De aceea în actele de privilegii se regăsește uneori formula scutirii de văcărit, "când s-ar întâmpla să fie"⁷²⁴.

8.6. Cunița

Despre *cuniță* s-a scris că ar avea două sensuri, cel mai vechi fiind de "îngrădire la libertatea căsătoriei"⁷²⁶, iar cel mai nou de dare pe vite⁷²⁶.

Impozitul este amintit pentru prima oară într-un privilegiu acordat de Mihai Racoviță, în a doua domnie (1701-1709), breslei ciocliilor din Suceava⁷²⁷. Documentele de cancelarie fac referire mai ales la cunița plătită de străinii care țineau animale în Moldova, în special armeni din Polonia și turci.

Îzvoarele ne oferă informații în legătură cu această dare începând din prima domnie a lui Constantin Mavrocordat, când acesta a încasat cuniță în valoare de 8 potronici de vită, la fel ca și văcăritul⁷²⁸. Darea va fi desființată de același domn la 8 octombrie 1741, împreună cu văcăritul și pogonăritul⁷²⁹. Ca și în cazul văcăritului, cunița va fi percepută de domnii care i-au urmat lui Constantin Mavrocordat. Astfel, Grigore al II-lea Ghica, la scurt timp după începerea celei de-a treia domnii, a încasat câte 50 de parale de vită la cuniță, care împreună cu răsura slujbașilor ajungeau la 60 de parale⁷³⁰. În prima domnie, Constantin Racoviță va mări cuantumul dării, adunată vara, la 1 leu vechi, plus răsura 20 de parale⁷³¹.

Prin proclamația dată țării la 23 iulie 1753, Matei Ghica desființa "văcăritul de vară, numit cuniță, fiind și aceasta o dare neobișnuită"⁷³². În timpul celei de-a doua domnii Constantin Racoviță nu a ținut cont de acțiunea predecesorului său și a perceput atât văcăritul, cât și cunița⁷³³, dar la 1 martie 1757 avea să le desființeze pe amândouă⁷³⁴. Însă era suprimată doar *cunița pământenilor*, *cunița străinilor* rămânând în vigoare până la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

În perioada în care a existat cunița pământenilor, domnii au acordat, ca și în cazul văcăritului, scutiri pentru un număr limitat de vite. Cele mai multe dispense le-au obținut mănăstirile, printre care Galata⁷³⁵, Sf. Spiridon din Iași⁷³⁶, Gârcina⁷³⁷, Solca⁷³⁸ ș.a. Scutiri au fost acordate și episcopiilor⁷³⁹, precum și unor boieri⁷⁴⁰. Lucrătorii de la Ocne au avut scutiri de cuniță pentru 600 de vite și 100 de cai⁷⁴¹.

După cum aminteam, străinii erau impuși la cuniță deosebit de moldoveni, aceasta deoarece domnii doreau să încurajeze activitatea de creștere și comercializare

a animalelor, de pe urma cărora puteau realiza venituri. Din documente sunt cunoscute mai ales cunițele armenilor din Polonia și ale turcilor din raiale.

La 3 februarie 1731, Grigore al II-lea Ghica acorda un privilegiu negustorilor ieniceri din Bender, în care se stabilea ca pentru vitele aduse la pășunat în Moldova să achite la cuniță câte 3 potronici bani vechi de vită, la fel ca turcii din Hotin; la acești bani se adăugau câte 2 lei bani vechi pentru 100 de oi⁷⁴². Constantin Mavrocordat dispunea, la 20 martie 1742, ca toate vitele și oile turcești și ale sârbilor străini să fie impus la plata cuniței, în valoare de 2 potronici de vită și 2 parale de oaie. Când cumpărau vite cu scopul de a le sacrifica în salhanale, trebuiau să achite cunița după obicei, în caz de refuz urmând să li se ia vite din cișezi reprezentând contravaloarea impozitului⁷⁴³.

Armenii din Polonia plăteau pentru vitele pe care le aveau în Moldova o dare deosebită de cea a pământenilor, cunoscută în general sub denumirea de *cunița leșească*. Într-un hrisov de privilegii din, 11 aprilie 1739, se prevedea ca pentru vitele și hergheliile de iepe pe care le aveau în Moldova să dea cunița după obicei, câte 40 de bani pentru fiecare animal⁷⁴⁴. Aceeași sumă o plăteau armenii din Polonia și în 1784, după cum o dovedește hrisovul din 9 martie, de la Alexandru Mavrocordat Delibei⁷⁴⁵.

Cunița străinilor a fost concedată, la 1 decembrie 1794, mănăstirii Sf. Spiridon din Iași. Epitropii mănăstirii era împuterniciți să încaseze impozitul de la toți străinii care aveau vite la îngrășat în Moldova sau le cumpărau din țară și le scoteau după două luni⁷⁴⁶. Hrisovul a fost reconfirmat la 10 decembrie 1799⁷⁴⁷.

În ceea ce privește valoarea globală a veniturilor rezultate din cunița străinilor, ne putem face o imagine din sama Vistieriei Moldovei din 1763, unde această dare este trecută cu suma de 3000 de lei⁷⁴⁸. În răspunsurile pe care boierii pământeni le-au dat în scris la "ponturile" generalului rus Elem, în 1769, se arăta că valoarea cuniței era de 9 250 de lei, plătiți de armenii din Polonia și de alți străini, care aveau vite în țară, vara și iarna. Conform acestei surse, ei plăteau câte 40 de bani de vită iarna și 150 iarna⁷⁴⁹. Dacă prima cifră, 40 de bani achitați vara, este confirmată de alte izvoare contemporane, a doua ni se pare puțin credibilă, nemaîntâlnindu-se în alte izvoare.

8.7. Cornăritul

Ion Neculce fixa începutul acestui impozit în vremea celei de-a doua domnii a lui Antioh Cantemir (1705-1707), când pentru fiecare bou de negoț era plătit un leu⁷⁵⁰. S-a considerat că probabil cornăritul dubla, în ce privește vitele, mortasipia înființată de Gheorghe Duca⁷⁵¹, sau că dubla vama tradițională pe vitele vândute la iarmaroc⁷⁵².

Cornăritul este înregistrat documentar în întreg secolul al XVIII-lea, fiind plătit atât de moldoveni, cât și de străini. În privilegiul dat de Grigore al II-lea Ghica, la 3 februarie 1713, negustorilor ieniceri de la Bender, se prevedea că pentru boii de negustorie să plătească câte un leu vechi la cornărit, în afară de leul care se achita la iarmaroace, la vameși⁷⁵³. Într-un alt privilegiu, din 11 aprilie 1739, de data aceasta al negustorilor armeni din Polonia, se hotăra ca la cornărit să dea câte un leu și un potronic vechi de bou, un alt leu fiind încasat la vamă⁷⁵⁴. Privilegiul armenilor galițieni era reconfirmat de Alexandru Moruzi la 9 martie 1784: la cornărit plăteau câte un leu și un potronic, bani vechi pentru fiecare bou; în plus, la fiecare cireadă care trecea peste graniță dădeau un leu și 60 de bani vameșilor de la Otace⁷⁵⁵. Aceleași

prevederi erau menținute și în hrisovul lui Alexandru Mavrocordat Firaris, din 14 iunie 1785⁷⁵⁶

În actul dat episcopilor mănăstirii Sf. Spiridon la 1 decembrie 1794⁷⁵⁷, întărit la 10 decembrie 1799⁷⁵⁸, prin care se conceda cunița, se preciza că boii de negoț nu erau impuși decât la cornărit și vamă.

Ca și în cazul altor dări, domnii acordau dispense la plata cornăritului. Lui Nicolae Potoțchie, staroste de Caniovschie (Polonia), i se scuteau 200 de boi de negoț.⁷⁵⁹ privilegiu care era întărit și de Constantin Mavrocordat la 2 iunie 1742⁷⁶⁰ Fostului mare vornic Teodorachi Balș i se acorda, la 7 ianuarie 1797, exceptarea de la plata cornăritului și a vămii pentru 500 de boi de negoț⁷⁶¹. Același număr de boi exceptați de la plata cornăritului erau prevăzuți și pentru marele vornic Iordachi Ruset, la 28 aprilie 1798⁷⁶². Școala din Botoșani a fost beneficiara mai multor hrisoave de scutire pentru boii de negoț: în iulie 1797 erau 300 de boi⁷⁶³, la 17 august 1806 numărul scăzuse la 200⁷⁶⁴, pentru ca la 5 martie 1820 numărul să ajungă la 500⁷⁶⁵

Cornăritul era colectat de către slujbașii cunoscuți sub numele de *cornari*, care se deplasau în ținuturi și încasau darea pe baza unor registre⁷⁶⁶. Deși nu cunoaștem sumele încasate din cornărit, putem totuși presupune că ele erau destul de importante, dacă luăm în considerare bogăția în vite a Moldovei.

8.8. Alâmul

Acest impozit este menționat de regulă, atât în cronică, cât și în documente, împreună cu ușurul. Ca și acesta din urmă, era plătit de tătarii din "cele 32 de ceasuri", chiar denumirea de *alâm* fiind tătarească⁷⁶⁷

Alâmul este menționat pentru prima dată în a doua domnie a lui Mihai Racoviță (1715-1726), în același context cu ușurul. Pentru a putea să utilizeze în continuare pământul din cele "32 de ceasuri", tătarii au acceptat să plătească alâm pe oi și pe alte "bucate"⁷⁶⁸. Datorită răscoalei din 1728-1729, tătarii din Bugeac care anterior cultivaseră pământul sau crescuseră animale pe teritoriul celor "32 de ceasuri" au fost pe punctul de a pierde acest drept. Pentru a evita o asemenea situație, ei s-au obligat față de Grigore al II-lea Ghica, printr-un act din 6 septembrie 1729, să achite alâmul îndoit. Domnul a refuzat oferta, mulțumindu-se cu vechea sumă⁷⁶⁹

Valoarea alâmului era prezentată generalului rus Elem de către boierii moldoveni la 1769. Conform acestei informații, "alâmul se ia de pe bucatele tătarești, care pasc pe locul Moldovii, însă 2 lei de 100 de oi și 6 bani de cal, iapă, vacă; 40 bani de casă, i de stogol de fân"⁷⁷⁰.

În unele cazuri tătarii se împotriveau la plata alâmului, care se făcea de către *alâmgii*. La 8 septembrie 1742, vistiernicul Vasilache Măzărache scria domnului că mârzaul Ac nu le permitea alâmgiiilor să strângă darea din satele Gura Volocelului și Giaba, pretextând că acele locuri era ale hanului. Și subașul din Sălcuța refuza plata alâmului, motivând că posedă scrisoare oficială de la hanul (este vorba de hanul tătarilor din Crimeea)⁷⁷¹.

Domnitorii de la Iași au acordat scutiri de alâm unor tătari care făcuseră servicii Moldovei. La 27 iulie 1733, Grigore al II-lea emitea un act pentru Acsofi Mehmet, "prietenu nostru și megieș, alergător la trebile țării", prin care îi erau scutite 60 de cai, 80 de vite și 400 de oi⁷⁷². Același domn confirma lui Ali aga, la 2 martie

1726, exceptare de la plata alâmului pentru 40 de case din satul său, precum și 1300 de vite, 300 de iepe, 2000 de oi. Dacă s-ar fi încasat alâmul pe toate acestea, suma ar fi ajuns la 100 de lei și 6 potronici⁷⁷³

Alâmul era strâns în arendă, cum a fost cazul în 1763, când se adunaseră 4000 de lei⁷⁷⁴

8.9. Caii împărătești

Primele indicații despre cereri turcești de cai din Moldova pentru armata sultanului sunt din timpul lui Gheorghe Ștefan, dar nu se știe care domn a introdus această nouă contribuție cunoscută sub numele de caii împărătești, ea fiind cunoscută de-abia în anii 1685-1691⁷⁷⁵

Considerăm că darea cailor împărătești este în directă legătură cu războaiele pe care turcii le-au purtat la sfârșitul secolului al XVII-lea și în secolul al XVIII-lea. Nicolae Mavrocordat a primit poruncă de la Poartă, în 1717, să dea cai pentru armata otomană din Moreea. Domnul a trimis 500 de "cai aleși", buni pentru necesitățile militare, luați de la boieri și mazili⁷⁷⁶. Și Mihai Racoviță a fost obligat, în cea de-a treia domnie, în urma unui ordin otoman, să expedieze 300 de cai pentru armata turcă de la Belgrad⁷⁷⁷. În *Cronica anonimă* se nota chiar: "câți cai au trebuit la trasul pușcilor (tunurilor, n.ns.), i-au luat de la domnul de Moldova", după ce și în anul anterior fuseseră îndeplinite alte solicitări⁷⁷⁸. Grigore al II-lea Ghica, în aprilie 1736, i-a impus pe mazili să dea cai împărătești, în două rânduri 400 de cai⁷⁷⁹. Primăvara anului 1743 le aducea otomanilor mai multe înfrângeri în Anatolia din partea perșilor. Pentru completarea pierderilor, Poarta a dispus ca Moldova să dea 300 de cai. Deoarece firmanul sosise după mazilirea lui Constantin Mavrocordat, a mai fost expediat încă un ordin pentru alți 300 de cai. În final, moldovenii au livrat 600 de cai pentru necesitățile armatei otomane⁷⁸⁰.

Conform informațiilor documentare, domnii au acordat scutiri de cai împărătești unor mănăstiri⁷⁸¹, unor sate⁷⁸² și poslușnici mănăstirești⁷⁸³, unor negustori⁷⁸⁴ și slujitori⁷⁸⁵.

Ultima mențiune documentară a cailor împărătești este din 20 februarie 1778, când Constantin Moruzi îi dădea un act de scutire lui Voine, nepotul lui Arhip, călărașul de Țarigrad⁷⁸⁶.

8.10. Boi împărătești

O contribuție cu această denominație este amintită la 10 februarie 1713, când patru argași și patru prisăcari ai mănăstirii Bursucii erau scutiți, între altele, și de *boi împărătești*⁷⁸⁷. Scutiri de aceeași dare erau acordate, la 12 septembrie 1740, pentru patru poslușnici ai episcopiei Hușilor⁷⁸⁸. Din documente rezultă că respectivii oameni ai mănăstirii Bursucii și ai episcopiei Hușilor fuseseră impuși anterior la această obligație fiscală, înainte de a beneficia de dispensă. Din cauza puținelor informații existente, nu știm nici care erau categoriile impuse, nici care era valoarea dării. Putem presupune că, la fel ca în cazul *cailor împărătești*, și *boii împărătești* serveau mai ales necesităților militare otomane.

9. Dările pe proprietatea cultivată

Din a doua jumătate a secolului al XVI-lea au fost impuse la dări și o parte din proprietățile cultivate, a căror exploatare aducea anumite venituri, prin comercializarea

produselor. În ceea ce privește sumele la care au fost impuse asemenea exploataări ele au fost progresive, nu după venit, ci fixe, pe întindere, cum a fost pogonul, spre exemplu⁷⁸⁹. În această categorie de dări intrau în perioada în discuție pogonăritul de vii, tutunăritul și poate prisăcăritul.

9.1. Pogonăritul de vii

Domnii au impus la dări, pe lângă vin, și suprafețele cultivate. Darea pe vii a purtat în Moldova denumirea de *pogonărit de vii*. Acest impozit a fost introdus de Eustratie Dabija (1661-1665). Originar din ținutul Putna, domnul știa dinainte că din vii se scoteau venituri, ceea ce l-a determinat să impună suprafețele cultivate cu vii la 1 leu pentru fiecare pogon. Acest "obicei rău", după cum nota Neculce, s-a menținut și după plecarea lui Dabija vodă din scaunul de la Iași⁷⁹¹.

Pogonăritul pe vii se ridica la 20 de bani de pogon la debutul epocii fanariote⁷⁹². Nicolae Mavrocordat îl va desființa la 20 decembrie 1713, printr-un hrisov în care se preciza că "acest obicei rău nu este de folos, ce de mare stricăciune"; pentru a se asigura că nu va fi reintrodus, ierarhii țării și Patriarhiile Ierusalimului și Alexandria au invocat binecunoscutele formule de blestem⁷⁹³.

Deși nu sunt menționați privind existența pogonăritului pe vii în timpul celei de-a treia domnii a lui Mihai Racoviță, probabil că a fost încasat. Un indiciu în acest sens ar fi desființarea sa la începutul domniei lui Grigore al II-lea Ghica (1726-1733). Considerând că nu era echitabil ca locuitorii să plătească și pogonărit și vădrărit, domnul a dispus desființarea primului, ceea ce însemna un motiv de satisfacție pentru populație⁷⁹⁴.

Pogonăritul pe vii a fost încasat de Constantin Mavrocordat în prima sa domnie moldovenească⁷⁹⁵. Însă în cea de-a doua domnie, la 8 octombrie 1741, în hrisovul intitulat *Pentru rânduiala ciferturilor*, el menționa că mulți locuitori își părăseau viile, ceea ce determinat scumpirea vinului, adică pagube pentru țară. Ca urmare, darea a fost desființată⁷⁹⁶.

Darea a fost percepută și după plecarea din scaunul de la Iași a lui Constantin Mavrocordat, întrucât la 23 iulie 1753 Matei Ghica îi anunța pe moldoveni că intenționa desființarea integrală a pogonăritului⁷⁹⁷. Într-adevăr, peste doi ani, mai exact la 5 august 1755, emitea un hrisov în care aprecia că nu era drept să se ia impozit atât de pe suprafețele cultivate pe vii, cât și de pe produsul acestora. De acord cu arhieriei și cu boierii din sfat, domnul a desființat pogonăritul pe vii⁷⁹⁸. Ca în multe alte situații, nici această hotărâre nu a fost respectată, întrucât în timpul domniei lui Ioan Th. Callimachi (1758-1761) pogonăritul era iarăși perceput⁷⁹⁹. Fiul lui Ioan Th. Callimachi, Grigore Callimachi, va emite un hrisov la 15 octombrie 1763 prin care desființa pogonăritul pe vii, în virtutea aceluiași argument al nedreptății impunerii pământului și produsului⁸⁰⁰. După această dată, pogonăritul pe vii nu va mai fi reactivat de nici un domn, deși mai este uneori amintit în actele de scutire alături de vădrărit, cu caracter preventiv⁸⁰¹.

Scutirile de pogonărit pe vii se acordau pentru un anumit număr de pogoane și numai rareori pe toată suprafața beneficiarilor actelor de dispensă, cum a fost cazul mănăstirii Sf. Arhangheli din Iași⁸⁰². Scutiri au obținut mai ales unele mănăstiri, ca Dobrovățul, Căpriana și Făstăcii⁸⁰³, Aron Vodă⁸⁰⁴, Mira⁸⁰⁵, Răchitoasa⁸⁰⁶, Sucevița⁸⁰⁷.

ș.a. Se adăugau unii boieri⁸⁰⁸, unele biserici ortodoxe⁸⁰⁹, unii preoți ortodocși⁸¹⁰ și unii catolici⁸¹¹, precum și unii slujitori⁸¹². De asemenea, "iazoviților" aflați în Iași pentru studiu li se scuteau, la 15 noiembrie 1736, 20 de pogoane de vie la pogonărit⁸¹³

Pogonăritul pe vie a fost considerat de contemporani, inclusiv domnii, un impozit inechitabil, la fel ca și vâcăritul. De aceea a și fost foarte criticat și desființat de multe ori. Fiind probabil convinși de nedreptatea care se făcea, domnii de după 1763 nu l-au mai reinstituat.

9.2. Pogonăritul de tutun

Darea pe tutun este menționată pentru prima dată în timpul lui Constantin Duca, în prima domnie (1693-1695), când valoarea sa era de 4 lei pe pogon⁸¹⁴. Peste câteva decenii, în cea de-a treia domnie a lui Constantin Mavrocordat (1748-1749), pe pogoanele de tutun, ca și pe stupi și pe porci, s-au realizat peceți, practică necunoscută în Moldova⁸¹⁵. Se pare că pogonăritul pe tutun a fost desființat de Constantin Racoviță, pentru că în hrisovul pe care îl emitea, la 9 iulie 1752, către cei care pleaseră din țară sau pentru străinii care ar fi vrut să se stabilească în Moldova, se prevedea ca pogonăritul de tutun să nu se ia nici de la ei⁸¹⁶.

Pogonăritul de tutun este amintit iarăși la 23 noiembrie 1754, în hrisovul prin care Matei Ghica fixa veniturile boierilor dregători. Marelui stolnic îi revenea câte un ban și jumătate de pe pogonul de tutun, un ban fiindu-i rezervat marelui medelnicer⁸¹⁷. Prin *Condica* din 1 septembrie 1776 a lui Grigore Ghica al III-lea, mănăstirea Sf. Spiridon din Iași lua câte un leu de pe fiecare pogon cu tutun semănat în Moldova⁸¹⁸. Pogonăritul de tutun era menționat ca venit al mănăstirii Sf. Spiridon și la 13 iulie 1797, fără a i se mai preciza valoarea⁸¹⁹.

9.3. Prisăcăritul

Deși pentru stupi se plătea desetina, uneori chiar dublată, Mihai Racoviță a introdus în timpul celei de-a treia domnii o dare nouă, cunoscută ca *prisăcărit*, după numele terenului unde erau așezați stupii peste vară, prisaca. Quantumul noului impozit pentru o prisacă s-a ridicat la 2 ughi anual. Consecințele dublei impuneri - prisăcărit și desetină - s-au văzut repede, apicultorii fiind ruinați⁸²⁰. Probabil din cauza nemulțumirilor pe care le stârnise, precum și a ruinării unei ramuri cândva prospere, Grigore al II-lea Ghica a desființat prisăcăritul chiar de la începutul primei sale domnii moldovenesti⁸²¹.

10. Dărite robilor

Datorită sporitelor necesități financiare, domnii au impus la dări și pe robii țigani, situați pe ultimul loc în ierarhia socială⁸²². Dimitrie Cantemir amintea că țiganii care aveau ca îndeletnicire spălarea nisipului aurifer din râurile Moldovei plăteau "pe fiecare an soției domnitorului drept bir (...) patru ocale de aur, care fac 1 600 de drahme"⁸²³.

În timpul celei de-a doua domnii a lui Nicolae Mavrocordat este atestată o dare plătită numai de țigani, cunoscută sub numele de *țigănărit*. Domnul ar fi perceput doar o singură dată acest noul impozit, pentru acoperirea unei urgențe, însă apoi ar fi renunțat la el⁸²⁴. Hrisovul de desființare a țigănăritului a fost emis la 1 iulie 1714, specificându-se că se încasase din cauza greutăților prin care trecea Moldova.

Ca dovadă a importanței actului, alături de semnătura domnului au mai fost incluse și cele ale patriarhilor Alexandriei și Ierusalimului⁸²⁵.

Totuși, chiar și în pofida anatemei patriarhale, țișănăritul va fi reintrodus de Mihai Racoviță în cea de-a treia domnie. Cronicarii nu oferă informații deplin concordante în legătură cu reintroducerea dării. În vreme ce unii notau că domnul a încasat țișănăritul în fiecare an⁸²⁶, alții rețineau că valoarea impozitului se ridica la 2 ughi, dar apoi a fost desființat⁸²⁷. Într-adevăr, într-un hrisov din 23 octombrie 1725, Mihai Racoviță amintea că luase țișănăritul ca să facă față cererilor "stăpânilor" (turcilor), pe care altfel nu le mai putea satisface. Din cauza plângerilor boierilor și mănăstirilor, cărora le fugeau țișanii, domnul împreună cu ierarhii bisericii și cu sfatul boieresc au desființat detestata dare. Doar țișanii domnești și cei hătmănești aveau să-și achite dajdia lor, potrivit cutumelor, însă țișanii boierești și cei mănăstirești erau exceptați⁸²⁸.

Se găsește în cronici mențiunea conform căreia Grigore al II-lea Ghica ar fi desființat țișănăritul la începutul primei domnii moldovenești (1726-1733)⁸²⁹. Având în vedere că Mihai Racoviță desființase țișănăritul cu mai puțin de un an înainte, probabil că Grigore al II-lea nu a făcut decât să confirme hrisovul predecesorului său. Grigore al II-lea Ghica a perceput, totuși, după Neculce, în anii amintitei sale domnii, "pre țișani hârtii grele"⁸³⁰. Aceasta este ultima mențiune a țișănăritului, ceea ce ne îndreptățește să afirmăm că nu a mai fost reintrodusă în deceniile următoare. Faptul că fuseseră vizați țișanii aflați în stăpânirea boierimii și mănăstirilor nu putea decât să provoace nemulțumirea acestora și să ducă în cele din urmă la dispariția acestui impozit, asemeni altora care-i atingeau prea mult pe privilegiații Moldovei.

***

Din cele prezentate, se poate trage concluzia că, între 1711-1821, impozitele contribuabililor moldoveni erau numeroase. Aflând spre Cămara domnească sau spre Vistierie, ele pot fi împărțite, din punct de vedere formal, în dări cu caracter real și dări cu caracter personal. Din punct de vedere al incidenței, ele erau directe și indirecte. Cele mai multe impozite au fost preluate din perioada anterioară, însă vor apărea și unele noi. Se întâlnesc dări desființate și iar reînființate, unele dispărând definitiv de pe scena fiscală a Moldovei. În același timp, diferențierile fiscale între diferitele categorii sociale se vor perpetua până după plecarea fanarioților din scaunul domnesc de la Iași.

Les impôts dans la Moldavie de l'époque phanariote (III) (Résumé)

Disposant de conditions naturelles favorables, la Moldavie s'est fait remarquer jusqu'après la paix d'Adrianopol (1829) par un développement particulier de l'élevage du bétail. Secteur de base de l'économie agraire, l'élevage du bétail a eu une importance remarquable dans la réalisation des revenus de tous les types de propriétés terriennes paysannes, boïardes ou des monastères etc.

Les impôts de cette catégorie ont détenu un poids appréciable dans l'ensemble des obligations fiscales, étant donné que les animaux constituaient la principale matière imposable.

Le moutonnage (**gorștina de oi**), l'impôt sur le menu bétail, a été un impôt très ancien sur les moutons, en Moldavie. Le moutonnage a désigné aussi l'impôt sur les porcs, impôt qui a porté, cependant, parallèlement, la dénomination de dîme, aussi. Dans ce cas, aussi, on faisait l'imposition d'une manière différenciée; on imposait aux privilégiés la dîme, tandis que les paysans payaient beaucoup plus. Au commencement du XIXe siècle, certaines catégories allaient même être exceptées de la paie de l'impôt sur le menu bétail (la dîme) notamment le moutonnage. L'impôt sur le menu bétail, sur les porcs (**gorștina** ou **desetina de porci**), designait l'impôt sur les porcs et il présentait des ressemblances, du point de vue de l'impositions et de la perception avec le moutonnage et la dîme des ruches. Le **sulgiu** a été un impôt sur les animaux qui servait à la satisfaction des demandes de ravitaillement de la Cour princière, des Turcs, des Tatars, des hauts dignitaires et des armées turques. Cet impôt allait disparaître vers la moitié du XVIIIe siècle. **Ialovița**, toujours un impôt sur le bétail allait être supprimé par Constantin Mavrocordat au temps de son deuxième règne moldave (1741-1743). Un impôt sur le gros bétail a été le **văcărit**, recouvré en argent. Assimilé en Moldavie de la Valachie, l'impôt sur le gros bétail, le **văcărit** peut être considéré comme l'impôt le mieux fixé, étant payé par tous les propriétaires de gros bétail. Supprimé et reconstitué plusieurs fois, le **văcărit** va disparaître, complètement, des impôts de Moldavie le 1-er Mars 1757. Le **cunița**, aussi, était touché toujours sur le gros bétail, ayant le même sort que le **văcărit**, étant supprimé en même temps que celui-ci. On va, cependant, maintenir l'impositions des étrangers à un tel impôt. Un impôt sur les boeufs de commerce a été le **cornărit**, constitué au début du XVIIIe siècle, et il allait se maintenir jusqu'à la fin de la période phanariote. Un impôt sur les animaux a été, aussi, le **alâmul**, mentionné avec le **ușur**. Tout comme celui-ci, il était payé par les Tatars des "32 heures", la dénomination même étant tatare. En relation directe avec les guerres que les Turcs ont menées à la fin du XVIIe siècle et au XVIIIe siècle on allait constituer, en Moldavie, encore un impôt connu sous le nom de "les chevaux impérial" (**caii împărătești**), qui disparaît du point de vue documents vers 1780. En servant à la satisfaction des mêmes nécessités militaires de la Sublime Porte, impôt des "boeufs impérial", a été, lui aussi, constitué.

A partir de la deuxième moitié du XVIe siècle on a imposé aussi des impôts à une partie des propriétés cultivées dont l'exploitation apportait certains revenus, par la

commercialisation des produits. Les contributions étaient fixes, sur la superficie, comme le "pogon", par exemple (le "pogon" étant un lopin de terre qui mesure environ 5000 m²). Le **pogonărit** sur les vignobles a été constitué par Dabija Vodă (1661-1666) et il sera supprimé et reconstitué, plusieurs fois. Considéré comme inéquitable, du moment qu'on imposait le produit et la superficie aussi, il a été définitivement annulé en 1763. Le **pogonărit** du tabac du tabac a été introduit comme impôt à la fin du XVIIe siècle, connaissant la même pratique de la suppression et de la reconstitution. L'impôt sur le ruches (**prisăcăritul**), d'après le nom de l'endroit où étaient installées les ruches, pendant l'été, le rucher. La double imposition sur le produit et sur l'endroit allait déterminer la suppression du rucher pendant le premier règne de Grigore le IIe Ghica.

A cause des nécessités financière accrues, les princes ont imposé avec des impôts les serfs Tziganes aussi, situés ou dernier rang dans hiérarchie sociale. Leur impôt allait même recevoir le nom de impot sur le Bohémines esclaves, (le **țigănarit**), mai il a été supprimé dans la IIIe decennie du XVIIIe siècle.

Entre 1711-1821, les impôts des contribuables moldaves étaient bien nombreux. En affluant vers le resserre princière au vers la Trésorerie de l'Etat ils peuvent être divisés, du point de vue formel, en impôts à caractère et impôts à caractère personnel. Du point de vue de l'incidence, ils étaient directs et indirects. La majorité des impôts a été repise de la période antérieure, mais des impôts nouveaux vont, aussi, apparaître. On rencontre des impôts annulés et, de nouveau, reconstitués, quelques-uns disparaissant définitivement de la scène fiscale de la Moldavie. En même temps, les différenciations fiscales entre les diverses catégories sociales allaient se perpétuer jusqu'au départ des phanariotes du trône princier de Iassy.

NOTE:

Primele două părți ale acestui studiu au apărut în "Acta Moldaviae Meridionalis", vol. XV-XX, II, 1993-1998, p. 37-69 și volumele următoare. Numerotarea notelor se face în continuare.

526. Mihai Lazăr, *Gorștina în Moldova în secolele XV-XVIII*, în "Suceava. Anuarul Muzeului Județean", vol. VIII, 1981, p. 243.
527. Valeria Costăchel, P. P. Panaitescu, A. Cazacu, *Viața feudală în Țara Românească și Moldova (sec. XIV-XVII)*, București, Edit. Științifică, 1957, p. 363.
528. Alexandru Constantinescu, *Dărilor în secolele XIV-XVI în Țările Române*, în "Studii și articole de istorie", XXIII, 1973, p. 114.
529. Mihai Lazăr, *op. cit.*, p. 243.
530. *Ibidem*, p. 244-245.
531. Dimitrie Cantemir, *op.cit.*, p. 263-265.
532. Dimitrie Cantemir susținea că "boierii sunt ținuți să plătească zeciuială" de oi numai în primul an al noii domnii (*Ibidem*, p. 265).
534. Mihai Lazăr, *op. cit.*, p. 246.
535. T. Codrescu, *op. cit.*, vol. I, p. 199-200.
536. *Condica*, vol. III, p. 400-401.
537. Pseudo-Efnache Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 23; vezi și Ioan Cantu, *op. cit.*, p. 161.
538. Pseudo-Efnache Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 49.

539. *Cronica Ghiculeștilor*, p. 669.
540. T. Codrescu, *op. cit.*, vol. I, p. 178-180; Melchisedek, *Chronica Romanului*, vol. II, p. 93-94; Ioan Canta, *op. cit.*, p. 175.
540. T. Codrescu, *op. cit.*, vol. V, p. 49-52.
541. *Condica*, vol. III, p. 458.
542. *Ibidem*, p. 400-401.
543. "I. N.-Buletinul Muzeului Municipal din Iași", fasc. III, 1923, p. 113; T. Codrescu, *op. cit.*, vol. V, p. 251; *Condica*, vol. III, p. 11-12.
544. T. Codrescu, *op. cit.*, vol. IV, p. 400.
545. *Condica*, vol. III, p. 416.
546. Dimitrie Cantemir, *op. cit.*, p. 265.
547. Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 89.
548. N. Iorga, *Documente și cercetări asupra istoriei financiare*, în *loc. cit.*, nr. 9, 1900, p. 635
549. *Ibidem*, nr. 11, 1900, p. 765.
550. Paul Mihail, *op. cit.*, p. 89.
551. T. Codrescu, *op. cit.*, vol. I, p. 52-53.
552. *Condica*, vol. III, p. 242; Dimitrie Dan, *op. cit.*, p. 207; Teodor Bălan, *op. cit.*, vol. IV, p. 235.
553. *Condica*, vol. III, p. 30.
554. *Ibidem*, 36.
555. *Din tezaurul documentar sucevean*, p. 274, 386.
556. N. Iorga, *Documente privitoare la familia Callimachi*, vol. I, p. 434.
557. *Ibidem*, p. 433.
558. *Ibidem*.
559. *Ibidem*.
560. *Din tezaurul documentar sucevean*, p. 318, 350, 385, 435.
561. T. Codrescu, *op. cit.*, vol. VIII, p. 239.
562. N. Iorga, *op. cit.*, vol. I, p. 468.
563. "I. N.-Buletinul Muzeului Municipal din Iași", fasc. IX, 1931, p. 157, 161, 165.
564. *Condica*, vol. III, p. 283.
565. *Din tezaurul documentar sucevean*, p. 338, 376.
566. Melchisedek, *op. cit.*, vol. II, p. 72, 84; *Condica*, vol. III, p. 340.
567. *Condica*, vol. II, p. 51, vol. III, p. 252; N. Iorga, *Studii și documente*, vol. XXI, p. 142-145. Numai pe șapte luni ale anului 1763 marii boieri și jupânesele au primit scutiri la gorștină în valoare de 8 325 de lei (Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 89).
568. T. Codrescu, *op. cit.*, vol. 2, p. 28.
569. Ioan Antonovici, *op. cit.*, vol. I, p. 17, 23, 29.
570. *Ibidem*, p. 2, 12, 16-17, 19; Revista "T. Codrescu", *op. cit.*, an 6, nr. 1, 1936, p. 6; Revista "Miron Costin", an II, nr. 4, 1914, p. 39.
571. *Condica*, vol. III, p. 257-258.
572. Revista "Miron Costin", an I, nr. 5, 1913, p. 74; "I. N.-Buletinul Muzeului Municipal din Iași", fasc. IV, 1924, p. 194.
573. T. Codrescu, *op. cit.*, vol. II, p. 39.
574. Constantin Erbiceanu, *op. cit.*, p. 24.
575. T. Codrescu, *op. cit.*, vol. II, p. 155, 159, 161, 163, 165, 167, 169, 177.
576. *Condica*, vol. III, p. 119.
577. *Ibidem*, vol. II, p. 80.
578. *Ibidem*, p. 20.
579. *Ibidem*, vol. III, p. 226.
580. *Ibidem*, p. 400-401.
581. Teodor Bălan, *op. cit.*, vol. VI, p. 35, 113.

582. Aurel V. Sava, *op. cit.*, p. 210-211.
583. "I. N.-Buletinul Muzeului Municipal din Iași", fasc. III, 1923, p. 113; *Condica*, vol. III, p. 10-12; *C.D.M.*, vol. V, p. 364, 370.
584. T. Codrescu, *op. cit.*, vol. III, p. 50.
585. *Ibidem*, vol. VI, p. 465-472.
586. N. Grigoraș, *op. cit.*, II, p. 325; Mihai Lazăr, *Gorștina (desetina) de porci în Moldova în secolele XV-XVIII*, în "Suceava. Anuarul Muzeului Județean", vol. VI-VII, 1979-1980, p. 456.
587. Mihai Lazăr, *op. cit.*, p. 456.
588. *Ibidem*.
589. *Ibidem*.
590. *Ibidem*.
591. Valeria Costăchel, P. P. Panaitescu, A. Cazacu, *op. cit.*, p. 363.
592. *C.D.M.*, vol. V, p. 296-297.
593. *Cronica anonimă*, p. 65; *Cronica Ghiculeștilor*, p. 23.
594. *C.D.M.*, vol. V, p. 296-297.
595. *Ibidem*.
596. Ion Neculce, *op. cit.*, p. 686.
597. T. Codrescu, *op. cit.*, vol. I, p. 46-48.
598. Pseudo-Enache Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 40.
599. T. Codrescu, *op. cit.*, vol. I, p. 193-197; Vasile Mîhorea, *op. cit.*, vol. II, p. 333-336..
600. *Condica*, vol. II, p. 115-117.
601. *C.D.M.*, vol. V, p. 296-297.
602. *Ibidem*, p. 284.
603. *Ibidem*, p. 323.
604. *Condica*, vol. III, p. 235.
605. T. Codrescu, *op. cit.*, vol. III, p. 50.
606. *Condica*, vol. III, p. 247-248.
607. *Ibidem*, p. 279.
608. "I. N.-Buletinul Muzeului Municipal din Iași", fasc. IX, 1931, p. 157, 161, 165.
609. N. Iorga, *op. cit.*, vol. I, p. 468.
610. T. Codrescu, *op. cit.*, vol. III, p. 47.
611. Toma G. Bulat, *op. cit.*, p. 71, 74.
612. *Ibidem*, p. 66, 68, 70.
613. *Condica*, vol. III, p. 283.
614. T. Codrescu, *op. cit.*, vol. V, p. 419.
615. "I. N.-Buletinul Muzeului Municipal din Iași", fasc. III, 1923, p. 113; *Condica*, vol. III, p. 299-301.
616. T. Codrescu, *op. cit.*, vol. V, p. 251.
617. *C.D.M.*, vol. V, p. 282-283.
618. T. Codrescu, *op. cit.*, vol. V, p. 50.
619. *Condica*, vol. III, p. 11.
620. *Ibidem*, p. 28-29.
621. *C.D.M.*, vol. V, p. 367-368.
622. *Ibidem*, p. 370, 431.
623. Ioan Antonovici, *op. cit.*, vol. I, p. 18, 23; T. Codrescu, *op. cit.*, p. 175; N. Iorga, *op. cit.*, vol. I, p. 473.
624. Teodor Bălan, *Din istoricul Câmpulungului Moldovenesc*, p. 304-308; Ioan Antonovici, *op. cit.*, vol. I, p. 1, 7-8; *Revista "Miron Costin"*, an II, nr. 3, 1914, p. 39.
625. *Condica*, vol. III, p. 222, 258.
626. *Ibidem*, p. 268.

627. *Ibidem*, vol. II, p. 51, vol. III, p. 193.
628. T. Codrescu, *op. cit.*, vol. X, p. 107, 236-237; "I. N.-Buletinul Muzeului Municipal din Iași", fasc. III, 1923, p. 116.
629. *Condica*, vol. III, p. 112-113, 134; Revista "Miron Costin", an I, nr. 5, 1913, p. 74.
630. T. Codrescu, *op. cit.*, vol. II, p. 147, 155, 157-159, 161-163, 165, 167, 169.
631. Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 89.
632. N. Iorga, *Documente și cercetări asupra istoriei financiare*, în *loc. cit.*, nr. 9, 1900, p. 635.
633. *Ibidem*, nr. 11, 1900, p. 765.
634. N. Grigoraș, *op. cit.*, III, în *loc. cit.*, XIV-XV, 1983-1984, p. 158.
635. *Ibidem*; Mihai Lazăr, *Date și sublinieri noi cu privire la sulgiu și ialoviță în Moldova, în secolele XVI-XVIII*, în "Hierasus", 1979, p. 131-133.
636. N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 158.
637. C. A. Stoide, *Despre sulgiu și ialoviță*, în *În amintirea lui Constantin Giurescu la douăzeci și cinci de ani de la moartea lui (1875-1918)*, București, 1944, p. 497-498.
638. *Ibidem*.
639. N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 161.
640. *Condica*, vol. III, p. 235.
641. *C.D.M.*, vol. V, p. 323.
642. *Condica*, vol. III, p. 62-63.
643. *Ibidem*, p. 28; *C.D.M.*, vol. V, p. 367, 374, 380.
644. T. Codrescu, *op. cit.*, vol. V, p. 251.
645. *Ibidem*, vol. III, p. 50.
646. *Condica*, vol. II, p. 295.
647. N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 160.
648. Melchisedek, *Chronica Hușilor*, p. 57.
649. C. A. Stoide, *op. cit.*, p. 498.
650. Mihai Lazăr, *op. cit.*, p. 137.
651. N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 160.
652. Ion Neculce, *op. cit.*, p. 759.
653. *Ibidem*, p. 806.
654. *Condica*, vol. III, p. 235; *C.D.M.*, p. 323.
655. *Condica*, vol. III, p. 62-63; Paul Mihail, *op. cit.*, p. 90; T. Codrescu, *op. cit.*, p. 54.
656. Constantin Erbiceanu, *op. cit.*, p. 16.
657. *Condica*, vol. III, p. 341.
658. *C.D.M.*, vol. V, p. 367, 374, 380; *Condica*, vol. III, p. 189.
659. *Condica*, vol. III, p. 206.
660. *Ibidem*, p. 209.
661. *Ibidem*, p. 134.
662. *Ibidem*, p. 121, 185.
663. *Ibidem*, p. 133, 214..
664. *Ibidem*, p. 114-115.
665. T. Codrescu, *op. cit.*, vol. I, p. 54.
666. N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 162.
667. *Ibidem*, p. 163.
668. Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, vol. III/2, p. 639.
669. V. Mihordea, *Văcăritul, dare temporară*, în "Studii. Revistă de Istorie", tom. 21, 1968, nr. 3, p. 449; Mihai Lazăr, *Contribuții la cunoașterea fiscalității în Moldova în secolul al XVIII-lea: văcăritul, cunița, alâmul și cornăritul*, în "Suceava. Anuarul Muzeului Județean", VI-VII, 1979-1980, p. 151-152; N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 162.
670. Ion Neculce, *op. cit.*, p. 325.
671. *Ibidem*, p. 325 și 355-356.

672. V. Mihordea, *op. cit.*, p. 450.
673. *Ibidem*, p. 453; Mihai Lazăr, *op. cit.*, p. 152-153; N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 164.
674. N. Muste, *op. cit.*, p. 70-71.
675. *Cronica anonimă*, p. 98.
676. *Cronica Ghiculeștilor*, p. 235-237.
677. Ion Neculce, *op. cit.*, p. 686.
678. N. Muste, *op. cit.*, p. 72.
679. Ion Neculce, *op. cit.*, p. 697.
680. *Ibidem*, p. 732.
681. *Ibidem*, p. 736; *Cronica Ghiculeștilor*, p. 353.
682. Ion Neculce, *op. cit.*, p. 740.
683. *Ibidem*, p. 756.
684. *Condica*, vol. II, p. 53.
685. Ion Neculce, *op. cit.*, p. 852; Ioan Canta, *op. cit.*, p. 157.
686. Pseudo-Enache Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 20.
687. Ioan Canta, *op. cit.*, p. 161.
688. *Cronica Ghiculeștilor*, p. 589.
689. Pseudo-Enache Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 33-34.
690. *Ibidem*, p. 34.
691. Ioan Canta, *op. cit.*, p. 162.
692. *Cronica Ghiculeștilor*, *op. cit.*, p. 633.
693. Pseudo-Enache Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 50.
694. *Ibidem*, p. 67.
695. *Ibidem*, p. 72.
696. "Arhiva Românească", ediția a II-a, vol. I, 1860, p. 58-63.
697. *Ibidem*, p. 63-68.
698. Pseudo-Enache Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 73; Ioan Canta, *op. cit.*, p. 166.
699. Pseudo-Enache Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 73.
700. Damaschin Mioc, *Les assembles d'etats et la fiscalite en Valachie et en Moldavie*, în "Revue roumaine d'histoire", tom. V, 1966, nr. 2, p. 221-222. Autorul greșea însă când afirma că văcăritul ar fi fost desființat de Constantin Racoviță în prima sa domnie (1749-1753), acest fapt producându-se de abia în cea de-a doua înscăunare la Iași (1756-1757), după cum aminteam mai sus (*Ibidem*).
701. Ioan Canta, *op. cit.*, p. 167; vezi și Pseudo-Enache Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 76.
702. Pseudo-Enache Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 99-101.
703. *Condica*, vol. III, p. 283.
704. *Ibidem*, vol. II, p. 51, vol. III, p. 248.
705. Melchisedek, *Chronica Romanului*, vol. II, p. 72, 84; *Condica*, vol. III, p. 340.
706. *C.D.M.*, vol. V, p. 284.
707. *Condica*, vol. III, p. 224; T. Codrescu, *op. cit.*, vol. II, p. 120-122.
708. *Condica*, p. 248.
709. Teodor Bălan, *Documente bucovinene*, vol. V, p. 161.
710. "I. N.-Buletinul Muzeului Municipal din Iași", fasc. IX, 1931, p. 157, 161, 165.
711. *Condica*, vol. III, p. 239; Revista "T. Codrescu", an 6, nr. 1, 1936, p. 6.
712. *Condica*, vol. III, p. 164-165, 222; T. Codrescu, *op. cit.*, vol. V, p. 421-422.
713. *Condica*, vol. II, p. 51, vol. III, p. 252.
714. *Ibidem*, vol. III, p. 169, 193.
715. T. Codrescu, *op. cit.*, vol. II, p. 28.
716. *Condica*, vol. III, p. 206.
717. *Ibidem*, p. 209.
718. *Ibidem*, p. 112-113.

719. *Ibidem*, p. 172, 203.
720. *Ibidem*, p. 155; Dumitru Stănescu, *op. cit.*, p. 363.
721. T. Codrescu, *op.cit.*, vol. II, p. 154, 158-159, 161-162.
722. *Condica*, vol. III, p. 118.
723. N. Iorga, *Studii și documente*, vol. XXI, p. 243.
724. *Din tezaurul documentar sucevean*, p. 320; N. Iorga, *Documente privitoare la familia Callimachi*, vol. I, p. 456.
725. N. Lăbușcă, *Despre cunișă. Un impediment la căsătorie în vechiul drept românesc. O dare în Moldova din secolul XVIII*, Iași, 1925, p. 8.
726. *Ibidem*, p. 8 și 11.
727. N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 166.
728. Ion Neculce, *op. cit.*, p. 732.
729. *Condica*, vol. II, p. 53; Ion Neculce, *op. cit.*, p. 852; Ioan Canta, *op. cit.*, p. 157-158.
730. Pseudo-Enache Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 34.
731. *Ibidem*, p. 50.
732. *Cronica Ghiculeștilor*, p. 671.
733. Pseudo-Enache Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 72.
734. "Arhiva Românească", vol. I, 1860, p. 58-63.
735. *Condica*, vol. III, p. 248.
736. "I. N.-Buletinul Muzeului Municipal din Iași", fasc. IX, 1931, p. 157, 165.
737. Toma G. Bulat, *op. cit.*, p. 51.
738. Teodor Bălan, *op.cit.*, vol.V, p. 161.
739. Melchisedek, *Chronica Romanului*, vol. II, p. 72, 84.
740. N. Iorga, *op. cit.*, vol. I, p. 456.
741. T. Codrescu, *op. cit.*, vol. II, p. 154, 157-159.
742. *Condica*, vol. III, p. 226-227.
743. N. Iorga, *Studii și documente*, vol. VI, p. 346.
744. *Condica*, vol. III, p. 200.
745. T. Codrescu, *op. cit.*, vol. II, p. 147. Hrisovul avea să fie întărit și de Alexandru Mavrocordat Firaris la 14 iunie 1785 (*Ibidem*, p. 151).
746. *Ibidem*, vol. V, p. 304-306.
747. *Ibidem*, vol. I, p. 87-89.
748. Gh. Ghibănescu, *op.cit.*, p. 92.
749. "Arhiva Românească", vol. I, 1860, p. 147.
750. Ion Neculce, *op. cit.*, p. 462.
751. Constantin G. Giurescu, *op. cit.*, vol. III/2, p. 655.
752. Mihai Lazăr, *op. cit.*, p. 160.
753. *Condica*, vol. III, p. 226.
754. *Ibidem*, p. 200.
755. T. Codrescu, *op.cit.*, vol. II, p. 147.
756. *Ibidem*, p. 151.
757. *Ibidem*, vol. V, p. 306.
758. *Ibidem*, vol. I, p. 89.
759. *Condica*, vol. II, p. 225.
760. *Ibidem*, p. 227.
761. N. Iorga, *Documente privitoare la familia Callimachi*, vol. I, p. 476.
762. Dum. Z. Furnică, *op. cit.*, p. 204-205.
763. T. Codrescu, *op.cit.*, vol. II, p. 58.
764. *Ibidem*, p. 60.
765. *Ibidem*, p. 64.
766. N. Iorga, *Studii și documente*, vol. VI, p. 240.

767. Constantin C. Giurescu, *op.cit.*, vol. III/2, p. 658.
768. *Cronica anonimă*, p. 97-97; vezi și *Cronica Ghiculeștilor*, p. 233.
769. *Cronica anonimă*, p. 154; vezi și *Cronica Ghiculeștilor*, p. 307-309.
770. "Arhiva Românească", vol. I, 1860, p. 147.
771. *Condica*, vol. III, p. 461-462. "Ac mârze" nu plătitise alâmul nici până la 19 ianuarie 1743, când vistiernicul Vasilache Măzărache expedia o nouă înștiințare domnului (*Ibidem*, p. 496-497).
772. *Ibidem*, p. 106.
773. *Ibidem*, p. 122-123.
774. Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 90
775. N. Grigoraș, *op. cit.*, III, în *loc. cit.*, an XIV-XV, 1983-1984, p. 168.
776. N. Muste, *op. cit.*, p. 53. Vezi și Acsinte Uricariul, *op. cit.*, p. 167; *Cronica Ghiculeștilor*, p. 187.
777. N. Muste, *op. cit.*, p. 57.
778. *Cronica anonimă*, p. 88; vezi și *Cronica Ghiculeștilor*, p. 219.
779. Ion Neculce, *op.cit.*, p. 758.
780. *Cronica Ghiculeștilor*, p. 583.
781. *C.D.M.*, vol. V, p. 323.
782. *Condica*, vol. III, p. 62-63.
783. T. Codrescu, *op. cit.*, vol. III, p. 50; *C.D.M.*, vol. V, p. 367, 374, 380.
784. *Condica*, vol. III, p. 185.
785. T. Codrescu, *op. cit.*, vol. X, p. 68-69.
786. *Ibidem*.
787. *Condica*, vol. III, p. 236.
788. *Ibidem*, p. 341.
789. N. Grigoraș, *op. cit.*, II, în *loc cit.*, p. 322.
790. *Ibidem*.
791. Ion Neculce, *op. cit.*, p. 197.
792. Acsinte Uricariul, *op. cit.*, p. 166.
793. T. Codrescu, *op. cit.*, vol. I, p. 42-45. Referire la acest moment al desființării pogonăritului pe vii fac atât Acsinte Uricariul, *op. cit.*, p. 166-167, cât și *Cronica Ghiculeștilor*, p. 187.
794. *Cronica anonimă*, p. 156.
795. Ion Neculce, *op. cit.*, p. 732.
796. *Condica*, vol. II, p. 53. Vezi și Ion Neculce, *op. cit.*, p. 852; Ioan Canta, *op. cit.*, p. 157-158.
797. *Cronica Ghiculeștilor*, p. 669-671.
798. T. Codrescu, *op. cit.*, vol. VI, p. 174-176.
799. Pseudo-Enache Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 84.
800. N. Iorga, *Documente privitoare la familia Callimachi*, vol. I, p. 572.
801. *Din tezaurul documentar sucevean*, p. 165.
802. *Condica*, vol. III, p. 279.
803. *C.D.M.*, vol. V, p. 284.
804. *Ibidem*, p. 323.
805. *Condica*, vol. III, p. 30.
806. *Ibidem*, p. 36.
807. *Din tezaurul documentar sucevean*, p. 253, 265, 303, 312, 365, 386.
808. *Condica*, vol. II, p. 51, vol. III, p. 252.
809. *Ibidem*, vol. III, p. 245.
810. *Ibidem*, p. 132; Revista "T. Codrescu", an VI, nr. 1, 1930, p. 6; Ioan Antonovici, *op. cit.*, vol. I, p. 2, 4, 8, 12, 14.

811. *Condica*, vol. III, p. 166-167; T. Codrescu, *op. cit.*, vol. V, p. 421-422.
812. T. Codrescu, *op. cit.*, vol. V, p. 131-132.
813. *Condica*, vol. III, p. 163.
814. Ion Neculce, *op. cit.*, p. 357.
815. Pseudo-Enache Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 40.
816. T. Codrescu, *op. cit.*, vol. IV, p. 3.
817. *Ibidem*, vol. II, p. 273.
818. P. Răscanu, *op. cit.*, p. 67.
819. T. Codrescu, *op. cit.*, vol. IV, p. 40-43.
820. *Cronica anonimă*, p. 98. Vezi și Ion Neculce, *op. cit.*, p. 686; *Cronica Ghiculeștilor*, p. 235.
821. *Cronica anonimă*, p. 124; Ion Neculce, *op. cit.*, p. 697; *Cronica Ghiculeștilor*, p. 257.
822. N. Grigoraș, *Robia în Moldova (De la întemeierea statului până la mijlocul secolului al XVIII-lea)*, (I), în "Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol»", IV, 1967, p. 70.
823. Dimitrie Cantemir, *op. cit.*, p. 103.
824. *Cronica anonimă*, p. 71.
825. N. Iorga, *Studii și documente*, vol. V, p. 100.
826. *Cronica anonimă*, p. 98; *Cronica Ghiculeștilor*, p. 325.
827. Ion Neculce, *op. cit.*, p. 686.
828. "I. N.-Buletinul Muzeului Municipal din Iași", fasc. II, 1922, p. 305-306. Actul se regăsește și în N. Iorga, *op. cit.*, vol. V, p. 103.
829. *Cronica anonimă*, p. 224; Ion Neculce, *op. cit.*, p. 697; *Cronica Ghiculeștilor*, p. 257.
830. Ion Neculce, *op. cit.*, p. 726.

DOCUMENTE PRIVITOARE LA FAMILIA MOLDOVENEASCĂ CONDREA

28.12.1974

Vulturești - Vaslui

Învățător pensionar

Ciubotaru Grigore Neculai

NOTA

Condrea este o familie veche moldovenească, care după documentele alăturate își face apariția prin părțile Covurluiului și a Tutovei.

Un condrea vameș, ajunge să stăpânească multe sate cu moșiile lor prin în partea de ținut arătată, dar apare și cu alte sate prin părțile Hotinului, în părțile Neamțului, Bacăului, Cotnariului, târgul Iași pe Prut, la Gura Bohotinului și în alte documente.

În părțile Vasluiului, apare neamul Condreștilor, în satul Condrești pe Telejna (Const. Chiriță - Dicționarul Jud. Vaslui- ed. 1889).

Din cercetarea documentelor, familia Condre apare încă din 1466, prin acel "Condrea Greul de la Giurgeni", semnalat de Ghibănescu în "Surete izcoade vol XV" Împânzirea acestei familii, pe o arie atât de întinsă se datorește celui Condrea Vameșul, care reușește în viață să cuprindă în stăpânirea sa atât de multe sate. Copiii - numeroși în familie la vremea aceea - împânzesc satele ca proprietari, așezându-se în cele mai bogate, care dădeau mai multe venituri. Aceasta face ca să avem în diverse părți. urmașii acestei familii.

Alt fapt important pentru familie, este că își păstrează numele de Condrea și aceasta pentru că în societatea moldovenească ajunsese pe o treaptă socială deosebită, ca vameș și în 1648 își face apariția Parthenie, fost patriarh la Constantinopol. Acesta face ca familia să devină conștientă, mândră de înaintașii ei și să continue a-și spune Ion Condrea, Teodor Condrea, Enașu Condrea, Ilie Condrea, fără a accepta uzuanța vremii, de Gheorghe sin Vasile, Toader zet Constantin, Neculai Aiordanei, căruia i se pune capăt abia la 1895, când se stabilesc nume de familii.

Condreștii din Buhăești, fac parte di răzeșii Condrești din satul Condrești, de pe Telejna Vaslui, care după cum se vede din documentul din 1834, Costache Caracaș, boierul le cumpără satul cu răzeșia și-i strămută de la locul lor la reședința sa în satul Buhăești - com. Vulturești, în partea cărăcășenilor, unde apare încă din 1832 acel "privilegiat" Pahomie Condrea.

28.dec.1974

Vulturești - Vaslui

Neculai Grigore Ciubotaru

înv. Pens.

Documente privitoare la familia Condrea.

I - Direcția Arhivelor Statului

Catalogul documentelor moldovenești vol. I

a) pag. 101 nr 350 - filele Condrea - de la Giurgeni 1528.

Pag 104 nr 360 - 1529 mart 22 - Petru vv. Moldovei întărește slugei sale Lupe și soția lui Magda, o bucată din partea de sus a satului pe râul Telejna, cumpărată de la cumnata sa Maria cu 100 zloți tătarăști: acesta îl avea cu privilegiu de la Ștefan vv. fratele domnului. Credința voievodului și a fiului său Bogdan. Sfat Domnesc. Pan Toader mare logofăt.

(Ms. Nr 629 - Condica Asachi, f. 57)

- b) pag 136 nr. 496 - 1555 (7063) apr. 1 - Alexandru vv întărește lui Gurge Zavului, Ion Săcuianu și Condrea, parte din satul Petrecești, cumpărată de la Nastasia, fica Irinei, nepoata Anei cu 120 zloți tătarăști, (A.N. MMV/31 nr. 188)
- c) pag. 292 nr. 1256 - 1605 (7114) oct. 8 Suceava - Ieremia Moghilă întărește uric lui Simion comis mai multe părți din satul Tifănești pe Studinița, ținutul Tutovei, cu locuri de moară și prisacă, cumpărate de la Condrea cu neamurile lui, nepoții lui Dobru Voinicul, de la nepoții și strănepoții lui Farcaș și de la alții. Uric de la Ștefan vv cel Bătrân. Credința voievodului și a fiilor săi Constantin și Alexandru vv. Sfat domnesc. Stroici mare logofăt.

(Ms nr 575 Condica mrii. Răchitoasa f. 53)

2 - Direcția generală a Arhivelor Statului

Catalogul documentelor moldovenești vol. II

- a) pag. 38 nr. 112 1622(7130) aug. 10 Ștefan vv fiul lui Tomșa vv dăruiește lui Condrea Vameșul, satul Străuceni, ținutul Hotin, pentru slujba credincioasă.
- b) pag. 63 nr. 226 - 1625 (7133) feb. 6 Iași - Condrea Vameșul vinde lui Andrei Iujdele și Ionașcu Gheleman a patra parte Iujdeleni, tin. Covurlui și o parte din Huzumi, cumpărată de la Ilie, fratele lui Samson și sore lor Nastea, cu 30 taleri bătuți. Martori: Manolache mare Vameș, Miiea Panaioate, Cârstea cel Roșu. (M-rea Precista - Răducanu. I/12).
- c) pag. 112, nr. 489. - 1629(7137) mai 5 Iași - Miron Barnovschi Moghilă, cu încuviințarea mitropolitului Atanasie și a vv întărește lui Simion Gheucă mare medelnicer a treia parte dintr-un moș din satul Dărăști, dăruită de Sofronia, nepoata Gogului, cu vad de moară și loc de prisacă, după zapisul cu martori din Zmiani, Trifești, Greci, Hulpănești, de la egumenul și călugării M-rii Florești, mai multe cumpărături de moșii din satele: Mânzăști din țin. Tutova, cumpărată de la Condrea fiul Rusului, cu zapis de la Gheorghe Siminiceanu și Farmach, vornic de gloată, din Hălărăști și Mircești pe râul Studene, țin. Tutova, cumpărată de la boierul Dumitrașco Seatilici. - Dumitrașco Ștefan mare logofăt - Scrie Borăleanu.

(M-rea Răchitoasa)

- d) pag. 239 nr. 1139 - 1633 (7144) mart. 20 Iași. Vasile vv întărește marelui vistier Iordache satul Popricani pe Tutova, între Posadnici și Cărnicieni, cumpărat de la Condrea vameș, în hotarele alese de Dumitrașcu Soldan, mare Țara de Sus și Neculai Catargiu mare vistier,

- hotarele: gura Troianului, movila lui Filip, hotarul Moimeșilor, gura Troianului, Jijia. Scrie Stratulat Borieanu. (A.N. CCXXI/13 nr. 4)
- e) pag. 277 nr. 1339 - 1639 (7147) feb. 2 Vasile vv întărește m-reă Galata de Jos, satul Sivița, cu vecinii, cu grâu și vii, din țin. Covurlui pe Prut de Condrea vameș, împărțind venitul cu Condrea numai cât va trăi acesta, iar apoi să rămână singură stăpână și să-l stăpânească. (Ms. Nr 629 f. 304)
- f) pag. 306 nr 1495 - 1641 (7149), Iași, - Vasile vv întărește uric m-reă Trei Ierarhi, satul Piatra, pe Ciuhur cu loc de heleșteu și moară, danie de la Ioan, feciorul Condrea vameșul și jupâneasa lui Sofronia, nepoata lui Dumitru Neagoe fost paharnic, după zăpășul făcut de Ioan, la moartea sa înaintea arhierilor și a boierilor (Ms nr 578 f. 224)
- g) pag 311 nr 1522 - 1641 (7149) apr. 21 Iași - Vasile vv întărește m-reă Golia din Iași, daniile de la Ion, fiul lui Condrea vameșul lăsate cu limbă de moarte, satul Milești șin. Hotin, cu heleșteie și patru fâlcă de vie la Cotnari, în dealul Pășeni, pe care Ion le avea de la mama sa sofronia, fica lui Dumitru Neagoie vesnic, după împărțirea averii mamei sale cu fratele ei Vasile Neagoie fost postelnic. Credința domnului și a fiului său Ștefan vv. sfat domnesc. Gavrilăș Mateaș, mare logofăt. Scrie Saidir (Peceti, nr. 227).
- h) pag. 307 nr. 1503 - 1641 (7149) feb. 17 Iași. - Vasile vv întărește lui Toma, mare stolnic, o parte din jumătatea satului Popșeni, sub Berești, cumpărată de la Toader Enășco și Dumitru, fii lui Condrea, nepoții Glanei și alții, cu 60 galbeni ungurești, zăpășă de la Irimia Varnav din Săcuiani și de la alții. Gavril mare logofăt. Scrie Gavril Onciu (M-reă Bisericiani. XI/5, 6)
- i) pag. 311 nr 1525 - 1641 (7149) mai 4 - Vasile Fugle vornic de Bârlad și Cristea Soltuzul cu 12 pârgari, Ștefan Preotul domnesc și alții din orașul Bârlad adevăresc vânzarea făcută în fața lor de Gligorie și frații săi Apostol și Toader, nepoții lui Iachim din Cupcești a unor părți din moșia Cupcești, numită Ionășești, pe valea Iazurului, lui Mihăilă, ginerele Cimbalei și femeii lui Oprimeii, pentru un cal "biciului" 12 ugi. Martori: Ionașcu Turcea și Ursul Condrea din Gilțești (M-reă Răchitoasa X/4)
- j) pag. 315 nr. 1553 - 1641 (7150) sept. 4 - Toader, feciorul Dragăii și cu Zaharia, feciorul Saftei, nepoții Mușei din Gălțești, vând lui Ionașcu Răbaia a treia parte dintr-un bătrân din Gălțești cu 15 lei bătuți. Ionașcu Răbaia dă vornicului Dumitrașcu moșia din Gălțătești, cumpărată de la Toader și Zaharia și ia în schimb partea cumpărată de acesta de la Anhelina fica lui Condrea. Martori: Vasile Roșca, Gheorghe Navrăpescu. (m-reă Răchitoasa, X/5)
- k) pag. 395 nr. 20-24, - 1648 (7156) iun. 15 Suceava, - Vasile vv întărește lui Parthenie patriarh de Constantinopol, ocine în satele Tomcești, Popi, Răflești și Popeni, -țin. Tecuci. gereni și Iujdeleni, țin. Covurlui și o parte din Huzum, în apropierea satului Sivița, cu vaduri de mori în Bârlad și cu bălți de pește, cumpărate de la unchiul său Condrea vameșul. Uric de la Radu Mihnea vv. scrie Dumitrașco - (m-reă Precista Răducanu)

3 Direcția Generală a Arhivelor Statului di R.S.R. catalogul documentelor moldovenești vol III.

- a) 7 pag. 28 nr 16 - 1653(7161) mart 20 Vasile vv întărește lui Pascal neguțătorul stăpânirea asupra părților de ocină, ale lui Miron și ale lui Vasile din Lunceni și din Petrști, după zăpisiul de cumpărare de 6 ani, pentru acesta s-a pârat cu Ilie Condrea, cu Măriuca și cu fii lui Ghizdavaș, care zicea că au cumpărat moșia de la un casap ce răscumpărase pe Miron din robie, să-și ia banii de unde i-au dat.
- b) pag. 228 nr. 1025 - 1664 (7172) ian. 8 Iași - Alexa, sora sa Ștefana și alți nepoți ai Irinei Pănoaiei, vând ginerelui lor Condrea și nepoatei Irina un loc de casă care a fost a mătușei lor, cu 105 lei bătuți. Martori Antoce, Pascal - staroste, Ionașcu Zugravu și alții. Scrie Lupu Horceag (M-rea Cetățuia XVII/7)
- c) pag. 438 nr. 2087 - 1671 (7179) iulie 4 Iași Condrea neguțătorul din Iași împreună cu soția sa Irina și fiul lor Enache vând lui Teodosie episcopul de Rădăuți, o casă pe ulița Strâmbă, cu pivniță de piatră pe care o are de la mătușa lor Irina Pănoaia, cu 250 lei bătuți, bani gata. Martori : Ghedon, mitropolitul Sucevei, Dosoftei, episcopul de Roman, Ioan episcopul de Huși și alți negustori și ulețeni. Scrie Leca uricarul. (M-rea Cetățuia, XV/2)
- d) pag 511 nr. 2470 - 1675 (7184) sept 2 - Glăvănești, - Marica soția lui Pavel din Glăvănești, împreună cu copiii ei Iftohie și Brândușa, vând lui Neculai Grozav, surorii sale Ciurla și verei sale Maria, moșia lor Glăvănești din țin. Iași, pe pârâul Jijia, cu 17 lei bătuți, cumpărată de ei de la Varvara și fiii ei Vasile Băltăguț și Condrea robul. Martori preotul Toader, diaconul Simion și alții din Reduri, Glăvănești și Comandărești. (ms nr 540 f. 15)

4 Direcția Generală a Arhivelor Statului din R.S.R. Catalogul documentelor moldovenești vol IV.

- a) pag. 393 nr 1777 - 1695 (7204) dec 12 - Lupu Costache fost vistier, mărturisește că părțile din moșia din Tomești și Popi a fost cumpărată de la moșul său Costin hatman, de la moșul lui Condrrat, vătaf de aprozi, anume Condrea vameșul, iar părțile din Răflești și alte părți sânt ale vătafului Condrat. La mazilirea lui Duca Vodă vv fiind la țară uricul, scrie despre aceste părți de moșie, i-a dat lui Condrat vătaful această scrisoare. (M-rea Precista Răducanu II/10, 11).

5 - Arhivele statului din Iași - Isprăvnicia ținutului Vaslui, tr. 726 op. 813 nr. 599

Publicație de vânzare a unei părți din moșia Condrești, ținutul Vaslui, de răzeși, lui Costache Caracaș, serdar, pentru ca peste șase luni, neamurile să poată cumpăra cu drept protimisis.

1834 - 4 iunie- 1836, 20 ianuarie.

6 - Arhivele Statului Iași "Catalogul anului 1820" Familia Condrea nu apare la Buhăești. "Catagrafia anului 1832" - apare familia Condrea Pahone, ca privilegiat.

Neculai Grigore Ciubotaru
învățător pensionar
Vulturești – Vaslui

MIȘCĂRILE SOCIALE ÎN PREAJMA ȘI ÎN TIMPUL ANULUI REVOLUȚIONAR 1848 ÎN MOLDOVA

Vasile Călestru

După tratatul de la Adrianopol (1829), în condițiile desființării monopolului economic otoman, proprietarii funciari sunt interesați tot mai mult în procesul de schimbare a prețurilor pământului. Ei manifestă, totodată, tendința de a desființa boierescul, pe căi favorabile lor.

Noua clasă, burghezia, își manifestă deschis veleitățile de a ieși din starea de inferioritate și de a prelua sau măcar de a participa cu drepturi egale la viața politică.

Munca de clacă a fost pusă în slujba proprietarilor. Alte aspecte social-economice sunt: fiscalitatea excesivă, ca urmare a condițiilor interne, abuzurile aparatului de stat, adăugate la cele ale proprietarilor și arendașilor.

Menționăm și calamitățile naturale din Moldova în anii 1846-1849: seceta, invazia lăcustelor, epizotiile, epidemia de holeră, condițiile social-economice precare a țării. În ținutul Fălciului, în 1847, ca urmare a invaziei lăcustelor, a fost distrusă recolta pe o suprafață de 100.000 fălci. Proprietarii sunt îngrijorați și solicită intervenția autorităților. La 18 iunie 1847, spătarul Theodor Vasiliu se adresează Ministerului de Interne printr-o jalbă în legătură cu acest eveniment. Raportul nr. 5533 din 26 iunie 1847, trimis Isprăvniceiei ținutului Fălciu, Ministerului de Interne, arată că reclamația lui Th. Vasiliu este neîntemeiată: "că nu s-a dat înlesnirea cuvenită în stârpirea lăcustelor de pe moșia Huși". De asemenea, lipsa de nutreț, frigul și bolile (epizootia) au provocat moartea a numeroase vite.

Formele de manifestare a luptei țăranilor au fost: plângerile adresate autorităților administrative, care erau cele mai simple forme, strămutările masive în interiorul țării, fuga peste hotare, nesupunerea la îndeplinirea obligațiilor feudale și răzvrătirea directă și violentă.

Amplizarea procesului de strămutare a țăranilor în epoca Regulamentelor Organice reflectă condițiile grele impuse țăranilor prin dispozițiile noii legiuri.

În anii 1846-1849 s-au strămutat locuitorii din ținuturile Suceava, Fălciu și Roman.

Ispravnicul ținutului Fălciu menționează localitățile Odaia-Bogdana, Lunca Banului, Stănilești. Locuitorii părăsesc unele orașe în căutarea hranei. Astfel, în iulie 1847, 100 de locuitori ai orașului Huși au plecat în ținutul Covurlui, apoi Roman, Botoșani, Bacău și Tg. Neamț. Tot în acest oraș încep să pribegască birnicii și însurății din Corni (42 de oameni), cu scopul de a scăpa de boieresc și celelalte îndatoriri.

S-a creat astfel în țară o stare de tensiune, care amenința să se transforme într-o mișcare cu caracter general.

De obicei, țăranii revendicau: reducerea obligațiilor de muncă, chiar desființarea boierescului și obținerea de pământ suficient.

Printre mijloacele de constrângere, în perioada Regulamentelor Organice, amintim izgonirile cu consecințe grave asupra gospodăriilor țărănești, bătaia, condamnările la ocnă.

De asemenea, sătenii, în 1846, bat pe oamenii proprietarilor sau molestează și amenință pe arendași.

La 31 august 1838, stolnicul D. Juvara trimite o jalbă Isprăvniceii Fălciu, arătând că locuitorii din Roșieiști refuză a-și îndeplini obligațiile de boieresc: "Locuitorii satului Roșieiști nu se supun a-mi lucra zilele boierescului după așezământ, din care pricină...au fugit împrăștiindu-se prin toate locurile, lăsându-mi păpușoi pe câmp neculeși de-i mănâncă vacile lor"¹ Isprăvnicia va interveni pentru ca locuitorii satului să lucreze "zilele boierescului după așezământ".

Într-o cerere din 24 noiembrie 1847, arendașul arată că locuitorii satului Boțești din ținutul Fălciu, "luând o obraznică îndrăzneală și slobozenie, calcă peste legiunile lor datorii...și nu se supun cătră nici una din acele"

Pe lângă toate acestea, locuitorii refuză să are pământul arendașului: "lăsând locurile de arătură s-au apucat de arat pe a mele și pe a ale mele și pe unde le tuna în cap fără să aibă vreo voi sau să mă întrebe pe mine"²

În anul următor(1848), starea de nemulțumire a populației sporește. La 22 martie 1848, Isprăvnicia Fălciu ordonă privighetarului ocolului Prut (vezi Porunca nr. 4068) să cerceteze cele cuprinse în legătură cu reclamația locuitorilor din Bumbăta pentru imas.

La 28 aprilie, locuitorii din același sat trimit o jalbă Isprăvniceii Fălciu, arătând obijduirile ce pătinesc din partea posesorilor moșiei, Toderașcu Burghel.

Isprăvnicia cere privighetorului ocolului să cerceteze cele cuprinse în jalba locuitorilor (inclusiv bătaia locuitorilor, femeile și copiii fiind înspăimântați)³

O situație asemănătoare este relatată de vornicul Ilie Kogălniceanu. În jalba din 2 iulie 1848, redactată la Râpile, (comuna Arsura) și adresată Isprăvniceii Fălciu, el își manifestă dezaprobarea față de locuitorii care au împrumutat bani și s-au sustras de la lucru: "ei umblă dosindu-se de-ai putea lua în lucru", încât "pâinea se scutură pe pământ și iarba se usucă...rămânând necosită"⁴.

Postelnicul Iancu Costachi se adresează Isprăvniceii Fălciu, printr-o jalbă, trimisă din Mălăești la 4 iulie 1848, arătând nesupunerea locuitorilor la îndatoririle boierescului: "I-au chemat astăzi înaintea mea...între toată obrăznicia au venit, încât las că au rămas neînduplecați, dar, totodată, ca niște bontușcici s-au atins chiar și de cinstea me, cu feluri de cuvinte îndestul de atacaritoare și cu sumeții"⁵ Postelnicul insistă, rugând ca Isprăvnicia să intervină pentru ca locuitorii să se supună și să-și îndeplinească îndatoriile potrivit Așezământului (numărul zilelor boierescului -n.n.).

La 27 noiembrie, căminarul G. Săulescu adresează o jalbă Isprăvniceii Fălciu, împotriva unor locuitori răzeși din Spârcaceni, care sunt stăpâniți mereu "de un duh de revoltă și de nesupunere și de anarhie, se îmfațoșează astăzi... între locuitori și mai vartos între răzeși"

Locuitorii consideră "că ar fi sosit timpul când să se ridice în contra proprietarilor, să împartă moșiile sau cel puțin să se încalce proprietățile lor"⁶.

Tot mai mult se recurge la o formă de constrângere inumană: izgonirea țăranilor nesupuși de pe moșii. Astfel, proprietarii își măreau rezerva feudală prin includerea loturilor țăranilor izgoniți. Visteria însăși intervenea uneori pentru a tempera zelul unor proprietari. De exemplu, în aprilie 1820, Visteria cere Isprăvniceii Fălciu să nu îngăduie izgonirea bejenarilor de pe moșia Cârligați, proprietate a serdarului W. Dumitriu. Visteria recomandă ca în aplicarea pedepsei să se uzeze de multă prudență pentru a nu se provoca fuga locuitorilor.

În anii 1831-1834 mișcările sociale cresc în intensitate, pentru prima dată fiind trimise unitățile armate.

Fuga peste hotare reprezintă o altă formă a luptei țăranilor. Cel mai mare număr de fugari provenea din satele de pe malul Prutului. Comunicația relativ ușoară între cele două maluri permitea realizarea unor strânse legături între locuitori.

Trecerea Prutului nu se făcea întotdeauna ușor, ea prilejuia adesea ciocniri violente. De exemplu, 12 locuitori din Stănilești-Fălciu au încercat să treacă Prutul. Vechilul satului a sesizat planul acestora, i-a urmărit, împreună cu alți oameni din sat și i-au ajuns la malul Prutului, numai pe bărbați, femeile reușind să treacă Prutul. Dacă se întorceau, erau trecuți în rândul bejenarilor, ale căror obligații față de fisc se reglementau într-o manieră specială.

Tendința de pribegie a satelor se accentuează în anii 1840-1841, în special a acelor de pe malul Prutului. Unii locuitori sunt izgoniți, deoarece provoacă răzvrătirea satelor sau amenință viața proprietarilor. Alte categorii de izgoniți sunt: răzeșii, a căror pământuri au fost luate de proprietari, locuitorii fiind alungați din țarguri.

Ocârmuirea din Moldova, prin propriile sale mijloace, s-a străduit să asigure o mai severă pază a graniței și a satelor situate în lungul acesteia. Pichetele de soldați din miliție, așezate la distanțe mari, nu puteau asigura un control permanent și eficace. De aceea, cel puțin în perioadele critice. Paza era întărită cu mazili, obligați să facă cu schimbul, câte 15 zile de serviciu pe graniță, și chiar cu locuitorii satelor; acesta mai ales în timpul iernii când, apa fiind înghețată, comunicația se putea face fără dificultate.

La 19 ianuarie 1841, Iași, prin adresa nr. 978, a Ministerului de Interne, către Hătmănie, se cerea ridicarea jandarmilor din satul Colțul Cornii "puși păzitori locuitorilor, ca să nu fugă peste Prut"⁸

La 16 februarie 1841, Comandantul graniței, într-un raport către Hătmănie, trimis din Mânzâteștio-Vechi, cerea să se ia măsuri de a opri pribegirea locuitorilor⁹

Pribegirea, ca formă de manifestare a nemulțumirii țăranilor, are loc și în anii următori. Astfel, la 15 ianuarie 1847, locuitorii frunțași, mijlocași și codași din satul Stănilești ocolul Prut, ținutul Fălciu, trimit o chezășie, în care arată că nu vor mai pribegi în stânga Prutului, și de asemenea își vor îndeplini îndatoririle¹⁰. În aceeași zi, a fost dată chezășia locuitorilor din satul Vetrișoiaia, ocolul Prut, ținutul Fălciu, că nu vor mai pribegi în stânga Prutului și de asemenea își vor îndeplini îndatoririle¹¹.

În septembrie 1847 și locuitorii din satul Pogănești au pribegit.

În Raportul Isprăvniceii Fălciu către Ministerul de Interne, din 16 februarie 1848, se arată cauzele pribegirii unor locuitori peste hotare și măsurile luate (15

locuitori din satul Berezeni, 3 locuitori din satul Vicoleni și 3 din Pogănești): lipsa pâinii și a nutrețului pentru hrana vitelor, numeroase biruri și datorii.

Prin Porunca (Ordinul) nr. 7680 a Ministerului de Interne, din 4 mai 1848, Isprăvniceii Fălciu trebuia să cerceteze și să prezinte situația cu privire la locuitorii din Berezeni, Vicoleni și Pogănești, fugiți peste Prut¹²

Totodată, satele erau supuse unui sever și permanent control, iar locuitorii acestora erau siliți să semneze angajamente, denumite chezășii în limbajul timpului - expresie a sistemului feudal de răspundere colectivă, prin care se obligau "unul pentru altul și toți pentru unul" "că nimeni nu va pribegi"¹³

Așa, spre exemplu, la 27 decembrie 1847, Departamentul din Lăuntru comunica Isprăvniceii Fălciu că "cu prilejul înghețării Prutului, din unele sate aflătoare pe graniță pribegesc locuitorii dincolo". Pentru a se evita acest lucru se dispunea ca Isprăvnicia "să întărească paza cu mazili vrednici, să siguri psască pe lăcuiitori prin închezășluri unii cu alții și să aibă neadormită priveghere asupra urmărilor lor ca să nu probegească cumva căci la așa întâmplare ea va fi răspunzătoare" În urma acestui ordin Isprăvnicia întărește paza cu un număr de 35 de mazili și, la începutul anului următor, dă dispoziții severe privighetorilor de ocoale în conformitate cu care aceștia sunt îndatorați să umble "cu neconținere prin datele de pe graniță, cu deșteaptă luare aminte și priveghere a nu să face vreo pribegire...trăgând pe sub cumpăt știința fieștecăruia din tot satul de nu cumva să sfātuiesc între dânșii întru acesta". În același timp, se hotărăște să fie desemnat câte un mazil sau privileghet "a să purta și sară și nopțe, precum au mai urmat...care să fie datori a raportui stăpânului de moșie sau posesoru și vechilul ce vor fi prin sate" În chezășiile luate satelor se specifică, printre altele, următoarele: "...ne închizășluim unul pentru altul și toți pentru unul pentru ca atât lăcuiitorii birnici, cât și pentru celelalte trepte dajnice și alții aflători în satul nostru, nu vor urma a pribegi în a stânga Prutului, dar nici măcar pe la alte locuri...Iar la întâmplare...când ar pribegi, noi, cei în urmă, suntem răspunzători a plăti atât capitațiilor lor...cât și toate havalelele. Ne îndatorim că vom urma cu necontemire, zi și nopțe, atât în strajă, cât și cu luare aminte pentru fieștecare localnic și alte ci sfātuiri și uneltiri ar revârsa dinspre care simțind orice fel de rale a vreunui dintre noi și ne vom înștiința...apoi nu numai să fim răspunzători...dar și criminalicește să fim osândiți..." Privighetorul ocolului Podeni raporta Isprăvniceii că a făcut "cuigi șnuruite în ceară tare și cu pecetea ocolului: împunându-se îndatoriri vornicului ca în toată dimineața să meargă cu ace cuigă la proprietarul sau posesorul și vechilul moșiilor..." (Tr. 1339, p.1521, dos.nr.1078, f.1,8,35,36,62. Dosarul este intitulat "Paza graniței Prutului").

Măsurile severe pe care le-au luat Ocârmuirea, pentru paza graniței și a satelor situate de-a lungul acestuia, rezultă și din documentul din 8 ianuarie 1849, pe care îl prezentăm în integral: "La toți privileghetorii, polițai și comisarilor./ Potrivit înțălesului luminatului ofis, să vă scrie privileghetorilor de ocoale ca la către trii sate să rânduiască către un mazil din cei mai destoinici a ocolului și piste trii mazili au privileghiat ca întru niconținere să facă pătrunzătoare cercetare prin sate, prin cătune, pe la odăi și prin păduri, unde sunt locuri dă adăpost și cari undi s-ar găsi niști strini trecând în Moldova di pisti hotar supt numi schimbat, în paza cuvinită să-i trimată în cercetare isprăvnicii,

având niadormită privighere și însuși privighetorul de ocoale, ca nu cumva în ocolul său să găsească niște asemenea strini mistuiți, și nitrimetând la isprăvnicii, căci învinovățirea sa va fi aspră și neiertată, având și datorie a raportui de două ori pe fieșticare săptămână la isprăvnicie despre rezultatele aceștii îndatoriri. Asămine să va porunci poliței târgului Huși”

Locuitorii satului Berezeni-Fălciu sunt hotărâți să ia cu forța pământurile de care au nevoie sau să părăsească cu toții moșia. Funcționarul Isprăvniciei, trimis la fața locului, raportează la 10 septembrie 1849 că, cu toate încercările sale de a-i liniști, aceștia “mi-au smuncit jalba lor din mână și cu cuvinte înbălurătoare s-au dus, lăudându-se că au a trece de-a stânga Prutului, unde sunt duși și neamurile lor și vor lăsa pe posesor păgubaș de cei ce are a lua de la dânșii”. Aceeași împotrivire o au și locuitorii satului Vicaleni (ținutul Fălciu).

La scurt timp după Adunarea de la Iași (Hotelul “Petersburg” 27 martie 1848), autoritățile locale acționau cu duritate comform ofisurilor domnești împotriva participanților la revoluție sau a simpatizanților revoluției.

Pe temeiul ofisului domnesc¹⁴, către Isprăvnicia Fălciu, pentru prinderea răzvrătiților, luându-se știință prin niște jidavi iscoditori trimeși de domnul isprevnic, că Costache Moruz cu Dumitrache Cuza s-ar afla la moșia Barboșii, “proprietate a domnului postelnic Ioan Cuza din acel ținut”

Căpitanul relatează despre deplasarea la Barboși și încercarea de a aresta pe D. Cuza aflat la curtea boierească a tatălui său, Ioan Cuza. În cele din urmă, Dim. Cuza este arestat și trimis la Huși. În casă se afla și Costache Moruz, care deși a opus rezistență va fi arestat și el și dus la Huși pentru a fi judecat. El va mărturisi în prezența președintelui Judecătoriei, Costachi Pangrati, că avea de gând să adune oameni înarmați și să meargă la Galați, spre a da foc târgului, pentru a elibera pe frații lui de arme care erau arestați în cazarma din oraș.

Planul lui era de a provoca o răscoală a țăranilor, care urmau să vină la Iași și “să oboare tronul”. Locuitorii nu s-au lăsat ademeniți de cuvântările lui, respingându-i toate cererile.

După alte câteva deplasări, C. Moruzi s-a dus în satul Barboși, unde locuitorii au refuzat să-l urmeze. Atunci el se hotărî să acționeze singur, dar totul s-a încheiat printr-un eșec¹⁵

La sfârșitul verii și în toamna anului 1848, măsurile restrictive ale autorităților împotriva revoluționarilor sunt din ce în ce mai severe.

Astfel, prin Adresa Departamentului Dreptății din 30 august 1848, Iași, cu nr. 2833 către Tribunalul Criminalicesc se face cunoscut că maiorul Mihail Kogălniceanu a fost oprit de a mai practica avocatura.

Isprăvnicia ținutului Fălciu, prin ofisul din 28 septembrie 1848 nr.176, poruncise să fie duși la moșia lor, sub supravegherea dregătorilor Mitică Roset la Bohotin și Alecu Cuza, fiul răposatului postelnicului Ioan Cuza la moșia Barboși, rotodată cei doi nu aveau voie să se deplaseze de pe moșia lor sau să se întâlnească cu cineva¹⁶

Nicu Catargiu, fiul postelnicului Ștefan Catargiu, prin Ofisul domnesc nr. 176, urma să fie trimis la moșia Platonești și păzit acolo¹⁷.

Din Raportul Isprăvnicia ținutului Fălciu către Departamentul Treburilor din Lăuntru (11 noiembrie 1848), aflăm despre statornicirea lui Lascăr Catargi la moșia Platonești din ținutul Fălciu, "unde s-au pus de isprăvnicie un slujitor spre a nu eși în cuprinsul hotarălor moșii". I se interzice totodată să comunice sau să se întâlnească cu cineva din afară¹⁸

Acțiunile de supraveghere și de urmărire a revoluționarilor din Moldova și Valahia s-au desfășurat până la sfârșitul anului 1849. Astfel, la 9 decembrie 1849, Poliția târgului Huși trimite un raport Isprăvniciei ținutului Fălciu, în care se arată următoarele: "Primindu-să porunca cinstitei isprăvnicii supt No. 3914, urmată după a Departamentului supt No. 16450, s-au și pus în lucrare pentru privighere feșilor ca au făcut parte la tulburările întâmplăte în Valahia și care, după mijlocire Curților răsăenești și a Porții Otomanicești, este oprită intrarea lor în țară, despre care cu supunere să aduce la cunoștință".

NOTE:

1. *Documente privitoare la anul revoluționar 1848 în Moldova* (Gh. Ungureanu, coord. St., Buc, 1960, p. 15).
2. Gh. Platon, *Din lupta maselor țărănești în Moldova în preajma și în timpul anului revoluționar 1848*, în "Studii și articole de istorie", vol VII, Buc. 1965
3. *Documente privitoare la anul revoluționar 1848* p. 212.
4. *Documente privitoare* - p. 257
5. *Ibidem*, p. 259.
6. *Ibidem*, p. 319.
7. *Ibidem*, p. 25
8. *Ibidem*
9. *Ibidem*
10. *Ibidem*, p.64-66.
11. *Ibidem*, p.66
12. *Ibidem*, p.220
13. Gh. Platon, *Una din formele de luptă - fuga peste hotare*, în "Revista arhivelor", 1 anul 6, București, 1963, p. 144-145.
14. Vezi Raportul din 5 aprilie 1848 al candidatului Baltă, căpitan de slujitori al ținutului Fălciu.
15. *Anul revoluționar 1848 în Moldova*, Editura de Stat, Buc. 1950, p. 68-70.
16. *Ibidem*, p.267
17. *Ibidem*, p. 268
18. *Ibidem*, p.288

ISTORIA TÂRGULUI DRÂNCENI (1853-1970)

Secvențe din cartea cu același nume a prof. Partene

Constantin Partene

Cei care sunt născuți în anii 60 ai secolului XX și care au călătorit, fie și numai o dată, pe șoseaua Iași-Huși își amintesc că au trecut prin două târguri: Răducăneni (atunci în jud. Fălciu, astăzi în jud. Iași) și Drânceni (atunci în jud. Fălciu, ca apoi, după 1968 să facă parte din Județul Vaslui). Astăzi mai există doar târgul Răducăneni. Distanța între aceste târguri este de 21 Km. Legislația sec. XIX admitea marilor proprietari să înființeze târguri pe moșiile lor dacă erau condiții de dezvoltare ulterioară și dacă între un târg vechi din zonă și unul nou înființat existau cel puțin 20-25 km sau "două ore de mers cu căruța"

Din interese economice, dar și din orgoliu, marii proprietari își fac un obicei în secolul al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea în a înființa târguri pe moșiile lor, mai ales dacă aveau o populație numeroasă în zonă și dacă exista posibilitatea valorificării produselor agricole într-un mod bun. Astfel de târguri s-au înființat în zone cu multe sate-apropriate prin dezvoltarea și transformarea unui târg; de-a lungul unor șosele ce legau orașe, la întretăierea unor astfel de șosele, pe malurile râurilor etc.

În sec. XIX și începutul sec. XX-lea s-au înființat multe târguri în zona Moldovei, deci și pe teritoriul actualului județ Vaslui (atunci, județele Fălciu, Tutova, Vaslui), dar puține au rămas și au rezistat transformărilor economice, sociale și politice ale vremurilor. Inițiativa înființării unor astfel de târguri a aparținut, în multe cazuri, marilor proprietari funciari, dar și burgheziei (cămătari, negustori bogați) dornici de afaceri, de a se îmbogăți cât mai mult și mai repede.

Ei bine, un exemplu concludent în acest sens ni-l oferă Tg. Drânceni, care a fost înființat pe șoseaua Huși - Iași chiar pe malul râului Prut, de către marele proprietar dar și român - Mihail Kogălniceanu.

Nu putem prezenta secvențe din istoria de 117 ani a acestui târg, până nu subliniem rolul avut în această zonă de familia și neamul Kogălniceanu. Încă din secolul al XVII-lea, în zona Ghermănești - Râpile - Drânceni încep să cumpere moșii, proprietari din neamul Kogălniceanu. Pe la 1630, primul care a cumpărat pământ aici a fost Ion Kogălniceanu, apoi Vasile Kogălniceanu - ultimul obținând uric de stăpânire asupra moșiei Râpile de la Dabija Vodă, în 1563 "pentru slujbă credincioasă adusă Domnului și țării"¹ Aceștia - care sunt menționați și de Mihail Kogălniceanu în arborele genealogic întocmit neamului său sunt cei care, în sec. XIX vor forma satul Râpile, azi M. Kogălniceanu, în comuna Arsura, vecina din vest a Drânceniului și Ghermăneștilor.

Instruiți și influenți, Kogălnicenii au obținut acte domnești pentru aceste posesiuni cu sate, unde a stăpânit peste 300 de ani, până în sec. XX. Prin urmașii lor. Au cumpărat mult pământ din Domeniul Ghermănești, s-au "gâlcevit" în sute de

proces cu răzeșii din Cotu Ghermănești, Ghermănești și Drânceni. Începând cu sec. XIX au căutat să aibă ieșire și la apa Prutului.

Această inserție între marii proprietari existenți deja în zonă, n-a fost deloc ușoară. Membrii familiei Kogălniceanu au cumpărat pământ mult în prima jumătate a secolului al XIX-lea în Ghermănești, Cotu Ghermănești (Valea Câmpii) și în Drânceni prin Ilie Kogălniceanu - tatăl lui Mihai Kogălniceanu, de la diferiți răzeși, devenind vecini cu proprietarii de aici: T Jara, Ion Michiu, Iordache Fote etc. După ce au contribuit substanțial la construirea bisericii din Ghermănești, la tâmosirea careia au participat în 1832, aga Ilie Kogălniceanu și fiul său Mihail Kogălniceanu, au ridicat pe cheltuială proprie biserica din Râpile (azi monument istoric, în comuna Arsura), sfințită în 1856, ocazie cu care marele istoric, om de stat și unionist i-a dăruit și un Evangheliar.

Cumpărând moșia lui Nistor Brânză, de pe malul Prutului, M. Kogălniceanu și-a făcut ieșire la râul de care avea atâta nevoie pentru a-și putea valorifica cerealele. Există două "așezăminte" ale "Tergului Drânceni", unul din 1853 și celălalt din 1863. Amândouă se află în posesia noastră. Se pare că, în 1853, M. Kogălniceanu - care nu avea atunci funcții importante în statul moldovean - a stăruit pe lângă autorități să-i aprobe înființarea unui târg la apa Prutului, explicându-le condițiile existente, posibilitățile de dezvoltare, distanța de 20-25 km până la Răducăneni (spre nord) și 20 km până la Huși (spre sud). Neobținând aceste aprobări, s-au așteptat vremuri mai bune. Prezentăm mai jos "Așezământul Târgului Drânceni" (10 aprilie 1853) pe care îl considerăm corect.

Motivăm afirmațiile de mai sus astfel: în 1853 nu i s-a aprobat, din varii motive, înființarea târgului dar, nonconformistul Mihai Kogălniceanu dă "Așezământul Tergului Drânceni" și îndeamnă pe oameni să se așeze acolo. Ca la orice început, e mai greu. Oamenii nu prea s-au grăbit să răspundă provocărilor lui. În 1863, când Mihai Kogălniceanu avea funcții importante în stat (ministru în guvernul unic de la București, din oct. 1863 - prim ministru), se bucură de o mare trecere în fața oamenilor, avea acte în regulă, iar chemarea către oameni a avut ecou.

Așezământul Tg. Drânceni- 10 aprilie 1853, a ajuns în posesia noastră ca o donație a fostei învățătoare Elena Roman (timp de 40 de ani cadru didactic model, din care peste 25 de ani directoarea Școlii din Drânceni).

Celălalt document "Așezământul ce dau lăcuitorilor creștini și izraeliți ce vor voi a se statornici în târgușorul Drânceni, pre care după formalitățile cuvenite către ocârmuire și înființez pe moșia mea Drânceni la trecătoarea peste Prut" este în proporție de circa 95 % identică cu cel din 1853 și a fost întocmit de Mihai Kogălniceanu la Râpile, în 1863. Autorii de dicționare geografice, autoritățile civile, Episcopia Hușilor, cercetătorii de arhive etc. au fost derutați și au menționat date diferite, când 1853, când 1863, referitor la înființarea târgului.

Analizând cele două așezăminte, constatăm că în cel de-al doilea, Mihai Kogălniceanu vine cu niște "foloase vremelnice" căutând astfel să-i stimuleze pe doritorii crești și izraeliți de a se statornici ca embaticari (plătitori de teren) plătind "32 sfanți pentru un stângen ocupat la stradă (la față) și 15 sfanți stângenul fundul (pe strada a doua ,în spate -s. n.), apoi oferea posibilitatea unui păstorit gratuit pe imașul

proprietății până la trei vite mari de fiecare târgoveț, afaceri, speculă ,construcții de ateliere, folerici...după cum voiește, nemărirea embaticului "oțărât pe veci"pentru cât trăiesc eu si urmașii mei"

Mihail Kogalniceanu era omul căruia îi plăcea ordinea , de aceea a căutat să stabilească precis care sunt drepturile, avantajele, dar și obligațiile fiscale, morale cetățenești pentru fiecare embaticar. Nu se amesteca in autonomia atorităților locale alese de către cetățeni.

Dacă n-ar fi fost toate acestea stipulate clar in aceste așezăminte s-ar fi creat haos, abuzuri, iar el, ca proprietar nu s-ar fi ales cu nimic. Mihail Kogalniceanu a stabilit clar dreptul proprietății "adica al meu, de a incasa 32 de sfaști pentru vadul de rachiou si 20 de sfaști pentru vadra de vin la intrarea in târgusor (aceste produse urmau a fi vândute , de propriatari , prin oamenii săi -s. n.) , 32 sfaști pentru fiecare gură de beci (stil tunel-s. n.) de sub dealul Orzeștilor , dreptul de a stabili dări in zilele de iarmaroc annual , dreptul de a avea și de a stabili taxa pentru podul umblator in Prut" (Extrase din asezaminte) .

Așezământul din 1863 trebuia "întărit de tribunalul competent (al jud. Fălciu-n. a.), dat spre păstrare de veci reprezentațiilor aleși ai comunei" iar " o copie a acestuia trebuia anexată actului de proprietate al fiecărui embaticar" Către sfârșitul așezământului din 1863 , Mihail Kogalniceanu preciza: " Până la întărirea de tribunalul competent al acestui așezământ întocmai ca și când ar fi întărit , va servi și va avea aceeași putere acestui exemplar "scrisu iscalitu de mine și înzestrat cu sigiliu meu și care exemplar noi l-am dat in păstrare negușitorului Stroul, orândarul de Ghermănești, ce vreau a se starnici in noul târgusor Drânceni, târg pe care Atotpuetrnicul Dumnezeu să-l ferească de tot pericolul" (Extrase din așezământul din 1863).

Al doilea exemplar de Așezământ (cel din 1863) a fost depus la Tribunalul Fălciu abia in 11 septembrie 1891 , de către evreul Leiba Marcus. Între timp, târgul Drânceni prinsese bine contur

Valea mirifică a Prutului , in dreptul Drâncenilor l-a atras adeseori pe Mihail Kogalniceanu, alegerea locului pentru înființarea târgului , intr-un cot al Prutului a fost criticata de istorici , geografi , cadre militare, pentru că nu s-a ținut cont mai întâi de pericolul unor mari viituri ale râului, distrugerii noii așezări.

Cert este că personalitățile sus menționate au avut dreptate căci existența târgului a fost doar de 117 ani (1853-1970), iar nenorocirea asupra oamenilor și a așezării tot s-a abătut in acei ani (1969-1970).

După înființarea târgului, Mihail Kogalniceanu s-a străduit să dea un nou suflu dezvoltării economice a zonei, a fost un întreprinzător, dar și un ctitor în zona cercetată de noi. În cei 28 de ani cât a mai trăit, după înființarea târgului, Mihail Kogalniceanu - care nu era atât de bogat - cum cred necunoscătorii, nu avea timp - datorită funcțiilor politice și de stat - pentru dezvoltarea târgului "dar și din cauza lipsurilor materiale, ia noi inițiative ia în antrepriză mai multe poște, garantând cu moșia sa Orzeștii (500 m vest de Tg. Drânceni- s.n.), iar în Tg. Drânceni proprietarul construiește o moară cu aburi pentru făină destinată exportului"².

Obișnuia ca de două - trei ori pe an să vină și să se odihnească câteva zile aici. Astfel, obosit - în urma extenuantei activității politice și de stat, dar și după diferendele avute cu domnitorul Cuza "în 1865 își vizitează pământurile și acareturile din Fălciu, Neamț și Iași, cu popasuri îndelungate la Râpile și Drânceni"³ La "14 august 1872 - retras la moșia sa Râpile (pe care se afla și Tg. Drânceni, în partea de est, la Prut - s.n.), Mihai Kogălniceanu scrie prefața la Cronicele României"⁴.

Mihai Kogălniceanu - "omul de la 2 mai 1864"- așa cum îl numeau adversarii săi politici conservatori, a îndeplinit funcții mari la București după realizarea statului modern român, în 1859. Pe lângă funcția de prim-ministru în timpul lui A.I. Cuza, a fost prezent încă în patru guverne în calitate de ministru, iar în guvernul liberal condus de I.C. Brătianu, a fost ministru de externe în acei ani grei pentru România dobândirea independenței de stat prin luptă, în 1877-1878, când marele român și-a asumat toată răspunderea.

Divagăm puțin, cu două - trei fraze, din dorința sinceră de informare a cititorilor noștri nespecialiști în istorie, despre marele român - Mihai Kogălniceanu.

În anii bătrâneții, boala și adversarii politici nu l-au lăsat în pace. Cităm câteva răspunsuri date de Mihai Kogălniceanu adversarilor politici: "legea comunală eu am făcut-o..." "Legea tocmelilor agricole (elaborată de conservatori s.n.) este un blestem pentru țara asta, căci, copleșiți de datorii, țăranii au pierdut chiar gustul muncii" (25 ianuarie 1880, replici în Parlamentul României-s.n.). Cât a fost în funcții importante, mai ales cea de prim -ministru și ministru "pedepsea prefectii și pe oricine ar obijdui pe țărani"⁵, a militat pentru "îmbunătățirea situației lăcuiitorilor săteni" (un articol din programul revoluționar din 1848, de la Iași - s.n.).

În ultimii ani ai vieții se "hrănea" cu amintirile faptelor deosebite îmfăptuite pentru țară și neam în anii maturității, ca reprezentant al "generației de la 1848, generație din care nu fără oarece mândrie m-am numărat și eu"⁶.

În 1891, Mihai Kogălniceanu părăsea lumea celor vii, alăturându-se șirului marilor dispăruți în anii anteriori, 1889 și 1890: Mihai Eminescu, Ion Creangă, Vasile Alecsandri s.a.- lăsând în urmă un munte de prestigiu țării sale, un ocean de realizări mărețe pentru poporul pe care l-a iubit așa de mult. La înmormântarea lui Mihai Kogălniceanu, din inițiativa episcopului Silvestru Bălănescu al Hușilor, o delegație de țărani din Râpile, Tg. Drânceni, Cotu Ghermănești, Ghermănești, Rășești și Arsura a participat la ceremonialul funerar de la Iași.

Închidem această paranteză despre personalitatea extraordinară a lui Mihai Kogălniceanu, cel de care se leagă - printre atâtea altele - și înființarea Tg. Drânceni.

Întemeierea acestui târg a creat posibilitatea pentru cetățenii din zonă (cca. 20 de sate din jur, de dincolo și dincoace de Prut) să-și valorifice produsele agricole pe piața târgului, la negustorii proprietari de șleपुरi (Gherasie Gavadie, Dionisie Gavadie s.a.), să se întâlnească, să se împrietenească. Numai după înființarea târgului s-au putut aduce mărfuri de tot felul - scutind astfel oamenii satelor din jur să bată drumul lung la Hușilor, sătenii din satele din jur au putut să-și vândă vitele - fie pentru a fi sacrificate în măcelăriile târgului, fie în cadrul iarmaroacelor organizate miercurea și duminica, precum și în cadrul iarmarocului (dublat și de bălcu anual) organizat la 6 august. Mai mult, sătenii tineri găseau de lucru "la poștă" (ca hamali la încărcat

șlepurile) unde erau plătiți "la vagon", primind 2 lei/zi; de asemenea s-a putut întări o categorie socială bogată - românii și evreii; s-au putut dezvolta meșteșugurile de tot felul etc.

Către 1900, târgul era deja cunoscut. Numărul negustorilor și meșteșugarilor evrei crește. Documentele vremii consemnează deja o realitate. Astfel, în *Marele Dicționar Geografic al României*, Ed. Academiei, Buc. 1902, p. 254, se consemna:

"Drânceni comună rurală și târgușor în județul Fălciu, plasa Podoleni. Comuna se compune din : Tg. Drânceni, Cotu Ghermănești, Râșești, Odoluști, Albița, Vărănia, Râpile, cătunul Drânceni - aproape 1000 suflete, din care nemți - 6, unguri - 8, evrei 140, armeni- 1, greci 24, bulgari - 5, țigani 17, restul fiind români. Târgușorul a fost fondat de proprietarul moșiilor de acolo - Mihai Kogălniceanu. La 1863; în comună sunt două biserici, mai este o sinagogă evreiască, două școli primare una de băieți înființată în 1866, cu hrisov domnesc, prin stăruința lui Mihai Kogălniceanu, alta de fete - înființată în 1887; 2 școli private evreiești, un birou poștal și telegrafic, subprefectura plasei Podoleni, judecătoria de ocol, un birou vamal cu trecătoare în Basarabia. Tot aici e un mic port la Prut prin care se transporta la Galați cerealele încărcate pe șleपुरи"

Până la primul război mondial dar mai ales în perioada interbelică, Tg. Drânceni (așa cum era acum înscris pe toate tipurile de hărți ale României) cunoaște o dezvoltare economică socială, chiar culturală apreciabilă. Astfel, de pildă în târg existau 5 mori (una de vânt și 4 mecanice), 4 măcelării (una românească și 4 evreiești), 2 farmacii, multe prăvălii de tot felul, multe ateliere meșteșugărești în care se prelucra materia primă: lemnul, lână, pieile de animale; existau brutarii care foloseau făina măcinată de grâu măcinată în morile târgului, din grâul țăranilor din satele vecine. Bogăția zonei au reprezentat-o: cerealele, peștele, pieile animalelor, produsele lactate, zarzavaturile, lemnul, mâna de lucru ieftină etc.

Forfota din târg era caracteristică unei așezări cu viața economică prosperă și se datora : zecilor și zecilor de țărani din satele din jur care se duceau la marile târguri la cumparaturi; carele care treceau spre/dinspre Huși pe soseaua Huși-Iași care traversa pe direcția nord-sud târgul; populației așezării și negustorilor evreii interesați în a-și vinde mărfurile. În Prut era un pod umblător, care asigura traversare râului de către oameni (mai ales de către frații basarabeni când pe un mal când pe celalalt, în raport cu direcția de deplasare; la încărcat erau 4-5 șleपुरи în fiecare zi. Pe un șlep se încărcau câteva zeci de tone de cereale (30-40 tone), iar deplasarea până la Galați se făcea când Prutul era plin (primavara, vara, toamna), folosindu-se uneori forța vitelor de tracțiune (boi, cai), tragându-se cu odgoanele de pe ambele maluri ale râului, moduri învățate de personalul Serviciului Hidraulic, de la Drânceni până la Galați pe o lățime de 25 de m⁸

Sinagoga evreiască era la șosea, avea două încăperi importante: una pentru închinăciune alta ca sală de clasă unde ablerul (învățătorul evreu) învăța copiii evrei limba idis (asta până la vârsta de 7 ani ,după care mergeau la școli românești alături de copiii români, însușindu-și limba română -n.a.).

Prezentăm acum o vedere parțială din cimitirul evreiesc (foto din martie 2000)

Din 1894 iunie 1, prin Înalt Decret Regal Nr.2183 începe să se aplice noua lege a judecătorilor de pace. În Tg. Drânceni era judecătoria de Ocol Drânceni, primul judecător a fost Stefan C.Bassie."

Evreii, buni organizatori, întreprinzatori, negustori și afaceriști economi, au dat tonul tuturor activitatilor economice în târg. Ei se întruneau și fixau prețurile produselor, aduceau bunuri materiale variate: pânzeturi de tot felul, stofe, unelte, vase, medicamente, măsline, scrumbie, zahăr, ulei etc. exista un turc care era armurier, repara dar și comercializa revolve.

Un alt fapt deloc de neglijat era că evreii se preocupau de soarta copiilor lor, de felul cum învață, dacă și-au însușit bine cele două limbi, idiș (pe care o vorbeau curent în familie) și limba română (vorbită de ei pe stradă, la școală, oriunde în comunitate).

Viața economică prosperă din perioada interbelică i-a determinat pe oamenii vremii să intre în politică, ca membri ai diferitelor partide, iar pe bătrânii zilelor noastre să regrete viața de atunci, devenind nostalgici după acele timpuri.

“Se trăia bine, domnule profesor, chiar mai bine decât în Huși. Nu ne lipsea nimic. Oamenii se împăcau și se distrau”...se confesează astăzi bătrânii Drânceniului.

Viața cultural - artistică era și ea bine reprezentată. Pe lângă școlile multe și mărunte de care amintește încă pe la 1900 - M.D.G.R., din 1928 exista o școală cu clasele I - VII unde învățau copiii românilor dar și ai evreilor, în clase diferite¹⁰

De asemenea era o bibliotecă comunală bine pusă la punct și destul de bine dotată cu cărți. Nunțile și balurile se făceau cu grupuri de instrumentiști locali, din Basarabia, cu fanfara de la Cozmești (10 km nord de târg - s.n.)¹¹ Exista o pădure pe malul Prutului, care aparținuse proprietarilor din familia Michiu, folosită acum ca o zonă de agrement, la care se adaugă cadrul natural plăcut: malurile înverzite (vara) ale Prutului tocmai ‘bune pentru plimbări; râul care oferea posibilitatea unui pescuit oricând etc.

După atâta bine, care ne face și pe noi să fim nostalgici - chiar dacă n-am trăit vremurile acelea, ci numai din cele văzute timp de 20 ani de trecere prin acest târg, din cele auzite de la bătrânii Drânceniului și din cele citite - au apărut și nori negri pe cerul albastru de până atunci. Viața a devenit nesigură, viitorul generației tinere așijderea - din cauza tensiunilor interne între partidele de dreapta și cele de la putere, acuzațiile și crimele nesfârșite, apoi, ca un blestem suntem nevoiți să acceptăm participarea la un război de durată, cu urmări dezastruoase pentru neam și țară. Tg. Drânceni a redevenit localitate de frontieră -culmea!- între frați, în 1940. Perioada 1941 - 1944, când Prutul a redevenit râu interior, iar Drâncenii un târg în inima Moldovei, a corespuns cu durata războiului în Răsărit, deci nu putem vorbi de prosperitate, liniște în sufletele oamenilor. Ridicați de la domiciliu pe drept/nedrept, evreii, cu viața pusă în pericol, au părăsit târgul în proporție de peste 90%, luând drumul orașelor țării, dar și în Palestina (din 1949, Israel - s.n.)

Regimul de dreapta, apoi cel comunist cu acuzațiile, amenințările, etichetările, bătăile, confiscările s.a.m.d., precum și anii războiului au distrus viața economică și socială prosperă, au dus la decăderea târgului, situație caracteristică României anilor '40 - '50 din secolul XX.

De un pluralism politic nu se mai putea vorbi din 1947, iar din anii 50 nici de un pluralism al formelor de proprietate. În târgul amorțit s-a instalat liniștea, teama, neîncrederea în aproapele tău. Aici s-au construit clădirile unei companii de grăniceri. Pe malul Prutului au fixat străinii graniță între frați, cu două garduri a 10 rânduri de sârmă ghimpată. Bâlcii anuali au fost mutați - din zona devenită “de graniță” în interior cu 10 km, în satul Arsura, unde se organizează și acum, în mod devenit acum tradițional, la 6 august (Schimbarea la Față). S-a desființat Serviciul Hidraulic, pe Prut nu se mai putea naviga. Au fost trimiși primari, elemente muncitorești, fidele noului

regim. Au rămas doar 2 mori (din 5!), o farmacie, câteva ateliere și câteva prăvălii. O piață agroalimentară cu 2 mese lungi era atent supravegheată în fiecare zi de miercuri și duminică. Activitatea culturală era controlată, dirijată și desfășurată forțat în cadrul Căminului cultural "Mihail Kogălniceanu" - construit în locul a 5 case-vagon evreiești (prăvălie în față și locuință în spate) dărmate, și prin Biblioteca comunală - cu câte cărți mai avea voie să țină în ea (și mai ales ce cărți !).

Tg. Drânceni era centrul comunei Drânceni, unitate administrativ-teritorială care cuprindea satele Rășești, Albița, Valea Cănepii și Sat-Drânceni.

Prin noua împărțire administrativ-teritorială, din februarie 1968, când s-a revenit la județe, Tg. Drânceni a rămas reședința comunei Drânceni, dar care înglobase acum și comuna Ghermănești, împreună cu sătucul Șgârleni. Asta doar pentru un an, căci, în 1969, în urma a două mari viituri ale Prutului, Tg. Drânceni a fost inundat, apele stând timp de trei săptămâni până mai sus de podurile caselor. Fiind distrusă rezistența și verticalitatea clădirilor, oamenii au fost nevoiți să se refugieze în Ghermănești - cea mai nouă localitate rurală din zonă, redevenită reședința întregii comune - alții au pus bazele noului și actualului sat Drânceni, din materiale recuperate în urma inundațiilor și cu ajutor de la stat - iar o parte au plecat în țară la muncă (era primul cincinal din vremea industrializării și transformării țării în șantier, când se construia zi și noapte locuințe, fabrici etc.).

Pe locul fostului Târg Drânceni mai este astăzi (anul 2001) doar o casă de adventiști - care au refuzat să se mute în satul nou, precum și clădirea fostei Primării - transformată în locuință pentru reprezentantul D.J.A.

Prezentăm în continuare o imagine din ziarul "Vremea Nouă"/iunie 1969, ilustrând lupta oamenilor cu apele, aici, în Tg. Drânceni.

Așa a dispărut un târg de facto, din realitate și de pe hartă, exact în mijlocul perioadei regimului comunist. Cum românului îi vine mintea la cap după o nenorocire, tot așa și în cazul Drâncenilor: după distrugerea târgului ...a început îndiguirea și construirea șoselei pe digul de 3 km (din fata Dispensarului Drânceni până sub Călcea). Atât i-a fost sa fie -117 ani (1853-1970), Prutul a fost permanent ca o binefacere, dar și un real pericol pentru Tg. Drânceni. De acest pericol și-a dat seama și Mikail Kogălniceanu în 1863, dar... (a se vedea sfârșitul *Așezământului* din 1863)

NOTE:

¹ - Gh. Ghibănescu "Șurete și Izvoade " XXV , p. 3

² - Al. Zub , *Mihail Kogălniceanu - bibliografie*, Ed. Militară-București, 1971, p.5

³ - Al. Zub , *op. cit* , Cronologie , p. LV,

⁴ - Al. Zub, *op. cit*, p. LXI

⁵ - Al. Zub , *op. cit*, cap.I Cronologie , p. XLIX

⁶ - Al. Zub , *op. cit*, p.XI

⁷ - Ion Lahovary, Gheorghe Brătianu, Gheorghe Tocilescu, *Marele Dictionar de Geografie al Romaniei*

⁸ - Relații de la intelectualii pensionari și bătrânii satului Drânceni care au lucrat la Serviciul Hidraulic, la Stația Hidrometrică.

⁹ - Arhiva Statului - Vaslui , Fond Tribunalul Județului Fălciu , Dos. 1/1894

¹⁰ - Relatare de la învățătoarea pensionară Aurelia Luca , vecină cu Sinagoga Evreiască timp de peste 25 de ani .

¹¹ - Informații date de bătrânii C. Bogos, T. Florca , A. Luca s.a

„Fără odihnă, ostașii Gheorghe Marin și Mircea Ciocoiu consolidează digul de apărare împotriva apelor, de la Drînceni. Foto : V. Boșea

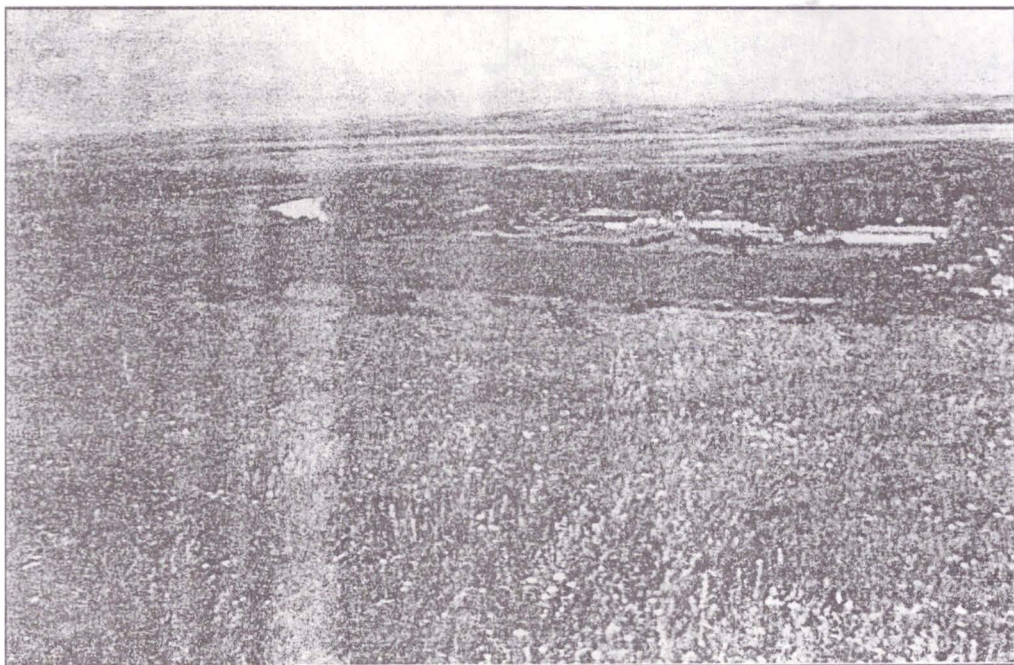

Lupta cu apele mereu în creștere ale Prutului nu-i ușoară. Dar, umăr la umăr, cooperatorii din Drînceni înalță stavila în calea „furii” apei.

24 DE SCRISORI ȘI TELEGRAME TRIMISE DE DUMITRU BRĂTIANU LUI MIHAIL KOGĂLNICEANU ÎNTRE ANII 1857 ȘI 1891

Vasile Novac

În fondul „Mihail Kogălniceanu“ al Bibliotecii Academiei Române, se păstrează 24 de scrisori și telegrame expediate lui Mihail Kogălniceanu de către Dumitru Brătianu. Una este din anul 1857, două datează din anul 1860, alta din anul 1881 iar celelalte din perioada 1884-1891.

Scrisoarea din 21 octombrie 1857, ca răspuns la una a lui Kogălniceanu demonstrează strânsa colaborare dintre munteni și moldoveni în perioada luptei pentru Unirea Principatelor, în ciuda unor puncte de vedere diferite, referitoare la mijloacele de realizare a viitoarei României:

„Frate,

Epistola ta de la 17 ale curenteii luni ne-au mâhnit pe toți aici, căci drumul ce v-ați croit, forțat în el însuși, plin de pericole, în loc să ne apropie ne depărtează de celălalt de care gândim. Și-apoi, aceasta dovedește Europei, tocmai acum, că nu suntem uniți, că toate dorințele și procedările noastre sunt diferite.

În loc să vă siliți, precum ne-au fost vorba, să alunecați întru datoriile noastre de români și între ecsigențele Comisiei, mai bine luați inițiativa și mergeți mai departe decât nu ne cere Comisia, iea însăși.

Pentru numele lui Dumnezeu, mărginiți-vă cel puțin la cele 12 propuneri formulate și nu mai atingeți la alte chestiuni, căci alminteri suntem pierduți și înche, chiar în conchiderea celor mai multe dintre acele 12 propuneri... cu toată bunăvoința voastră, sunteți în imposibilitatea de a le rezolva, până nu se va decide organizația politică a României.

În astea hotărâri de a ne ține de cele patru puncturi și de ne vom vedea siliți – grațe á votre initiativ – să tratăm și alte questiuni, vom căuta a răspunde într-un tip evaziv, vom da informații comisarilor, ne vom feri, însă, de-a formula noi dorințe.

Întra-ceastă săptămână, Adunarea va dezbate,... dezvoltarea celor patru puncturi notate de noi. De ce nu vine Cantacuzino sau Ruset, căci nu-i văd prim miniștri?

De la Paris și de la Londra, avem, nuvele bune. Știrbei, de amar căci Adunarea nu l-a știut prețui, s-au bolnăvit și ca să se tămăduiască, s-au dus să intrige la Paris.

Îți mulțumesc de cele trimise. Veți primi și voi toate hârtiile noastre.

Frățeștile mele salutări ale amicilor de acolo. Primește și tu o strângere frățească de la mine și de la toți amicii tăi munteni.

Al tău frate, D. Brătianu“¹

Urmează o depeșă telegrafică, în limba franceză, trimisă la 4 ianuarie 1860, prin care primul ministru al Moldovei era anunțat că „prințul“ Alexandru Ioan Cuza crede că trebuie delegat la Congresul de Statistică „un român din Valahia“.²

La 6 iulie același an, îi scria lui Mihail Kogălniceanu despre demisia guvernului din Țara Românească și despre cauzele ei:

„Frate,

Am durerea ați anunța că ministerul nostru de aici, ajungând la convingerea că

nu posedă încrederea domnitorului și că diferă cu Măria Sa în interpretarea Convențiunii asupra responsabilității miniștrilor a demisionat eri și că Măria Sa a binevoit a primi demisia ministerului. Nu cunoaștem încă persoanele ce vor compune încă noul minister.

Îți stâng mâna fratește, D. Brătianu³

La 11/23 aprilie 1881, în calitate de ministru al Afacerilor Externe (deținea și postul de prim ministru), îi scrie lui Kogălniceanu, în calitate de trimis extraordinar și ministru plenipotențial la Guvernului, la Paris. Îl anunță constituirea, cu o zi în urmă, a unui nou cabinet, sub conducerea sa, precizându-i că demisia fostului guvern nu trebuie să afecteze cu nimic relațiile noastre internaționale, căci „politica primului ministru al Regatului României, ca și a acelui minister, ce l-a precedat, o politică de ordine și de loialitate.

Titlu de Regat, pe care România l-a luat nu este decât consacarea importanței sale politice și a independenței cucerite, cu eforturi eroice și dureroase sacrificii.

Acest titlu, care este o garanție de stabilitate va avea prestigiul și forța sa și va garanta mai bine celorlalte puteri respectul angajamentelor internaționale de la care, de altfel, n-a renunțat (failli) niciodată.⁴

Pe plan intern, Guvernul Dumitru Brătianu își propunea stricta aplicare a legii în toate ramurile administrației publice, pentru ca, „sub egida unei justiții imparțiale și ale unei administrații cinste și energice, toți românii, fără distincții de partid să se dedice cu încredere muncii naționale, aparținând tuturor categoriilor... pentru a înfăptui ordinea morală și economică toate îmbunătățirile de care simțim că avem nevoie...

Guvernul se va strădui, din ce în ce mai mult, să strângă relațiile prietenești care există între România și celelalte țări, pentru a facilita și multiplica tranzacțiile comerciale; vom câștiga, de asemenea, simpatiile Europei întregi...

Înfățișați, vă rog, aceste considerații în întrevederile pe care le veți putea avea cu excelența sa domnul ministru al Afacerilor Străine al Franței.⁵

La 8 mai 1885, Dumitru C. Brătianu fondează Partidul Liberal Democrat, care avea ca prim membru marcant pe Mihail Kogălniceanu. El s-a folosit de ziarul „Națiunea“, apărut între anii 1882 și 1891. În perioada 1885-1888, acest partid a fost forța cea mai activă a „Opoziției Unite“, în lupta pentru răsturnarea guvernului Ion C. Brătianu⁶ Pentru susținerea ziarului, la 14/26 mai 1884, apelează stăruitor la sprijinul financiar al lui Kogălniceanu și al amicilor săi:

„Vă rogu amintiți în unu modu îndesat amicilor d-voastră acțiunile Națiunii la care au binevoit a se însărcina.

Permiteți să vă amintesc și eu cotisațiunea de 300 de lei pe lună, ca ați promis Națiunii.

Vă scriu aceste căci nu mai pot găsi bani și ar fi păcat ca ziarul să înceteze d-a apare, tocmai acum. Sper că sunteți sănătos.⁷

O scurtă înștiințare este trimisă lui Kogălniceanu, la 4 februarie 1886, prin care „este rugat, cu stăruință a lua parte la instruirea Comitetului, strada Academiei, nr. 22, astăzi 4 februarie la orele 5 d.a.“⁸

La 5 februarie 1886, tot pentru ora 5 era anunțată o întrunire a Comitetului

ziarului „Națiunea”⁹

La 21 februarie 1886, se trimite un bilet cu conținut similar celor de mai sus:

„Sunte-ți rugat a veni neapărat astăzi, vineri la orele 5 d.a., Strada Academiei, nr.22, pentru a lua parte la întrunirea comitetelor unite”¹⁰

O invitație similară este făcută și pentru data de marți, 25 februarie, ora 5, tot în strada Academiei, nr. 22, și tot pentru întrunirea Comitetului¹¹

La 7 martie 1886, Kogălniceanu primește următorul bilet pe care face sublinierile ce se vor vedea:

„Regret că nu v-am putut găsi azi dimineață. Deseară, este întrunire la mine. Dorim toți să vă avem, dar știu cât te costă să ieși seara. Sper că mâine nu vei pregeta d-a veni la întrunirea noastră politică, la orele 2 d.a.. Nu veți vorbi, de nu veți fi dispus s-o faceți. Vino, te rog, negreșit.”¹²

Dumitru Brătianu, la 3 aprilie 1886, roagă stăruitor pe Mihail Kogălniceanu să vină la ora 8, în strada Academiei 22, „la întrunirea Comitetului nostru Executiv, fiind a se discuta cestiuni de mare importanță”¹³.

Următoarea epistolă păstrată este scrisă peste doi ani. La 3 septembrie 1888, îl roagă să fie prezent la „deschiderea Camerei pentru dizolvare, căci este neapărat trebuință să ne vedem”¹⁴.

La 30 ianuarie 1889, îi trimite o nouă misivă, prin care îl roagă, ca a doua zi, marți să fie prezent în strada Doamnei, nr. 6, deoarece „este urgent să ne vedem neapărat, câțiva amici politici”¹⁵.

Într-o epistolă nedată trimisă printr-un amic comun îi roagă să grăbească venirea din Moldova, la București:

„Amicul nostru, D.P. Buiescu întreprinde o călătorie de explorațiune în ținuturile cele mai îndepărtate ale Moldovei, cu speranța de-a vă găsi și a vă arat cum stăm aici încredințat fiind ca și mine, că atunci când veți decide a nu mai amâna venirea d-voastră la București.

Să veniți sănătoși și voioși.

Vă stâng mâna frățește, D. Brătianu”¹⁶.

La sfârșitul anului 1889, mai ales în luna noiembrie, au loc mai multe invitații la anumite reuniuni politice.

La cea din 3 noiembrie, Kogălniceanu n-a fost prezent, ceea ce-l determină pe Dumitru Brătianu să-și exprime regretul, și să spere că-i va trece răceala¹⁷

Deputatul M. Kogălniceanu este invitat, în strada Doamnei, vineri 17 noiembrie, ora 8,30, la mai „mulți amici politici”¹⁸.

Joi 23 noiembrie, la aceeași adresă și la aceeași oră este rugat să vină la o altă întâlnire cu mai mulți „amici politici”¹⁹

A doua zi, Kogălniceanu este rugat să nu pregete să vină, tot în strada Doamnei și tot la aceeași oră la „întrunirea amicilor noștri senatori și deputați”²⁰.

Invitația din 20 decembrie 1889, este mai precisă în ceea ce privește scopul întâlnirii:

„Domnul meu,

Fiind și d-voastră al Comitetului Clubului nostru liberal și democrat, sunteți rugat să veniți și mâine, joi seara la orele 8½ în localul Clubului pentru ca să procedăm la

constituirea Comitetului²¹.

Deputatul Mihail Kogălniceanu mai este invitat să participe „la întrunirea Comiteului Central Liberal, azi, vineri, 30 martie, la ora 10 dimineața, în strada Doamnei nr. 2”²².

În septembrie 1890, după revenirea de la băi din străinătate Mihail Kogălniceanu era așteptat în speranța că s-a însănătoșit în vederea unor imperative consultări politice:

„București, 22 septembrie 1890,

Stimate și dragă domnule Kogălniceanu,

Regret mult că nu ne-am putut încă vedea, de la întoarcerea d-voastră din străinătate; sper însă că băile v-au făcut bine și că continuați a fi sănătos.

Noi toți aici vă dorim și simțim trebuința de-a vă vedea cât mai curând, mai cu seamă în împrejurările delicate în care ne găsim astăzi.

Vă strâng mâna frățește și vă zic la revedere”²³

La 22 octombrie 1890, este rugat să se implice în campania electorală, și să meargă, la Galați, unde este solicitat:

„Stimate și iubite domnu Kogălniceanu.

Comitetul nostru de la Galați vă roagă mult să-l onorați cu prezența d-voastră [la] întrunirea publică ce va avea loc acolo, vinerea viitoare, la ora 2 d.a.

Știți că dr. Serfiote ține mult la d-voastră. Mai sunteți rugat să atrageți atențiunea fraților Cavaliori asupra apropiatelor alegeri comunale.

Eri am avut două frumoase întruniri, aici și la Craiova, unde am fost și eu.

Sper că sunteți sănătos.

Primiți, aci, o strângere de mână frățească.

D. Brătianu”²⁴

La 25 aprilie 1891, Dumitru Brătianu, în calitate de președinte al Comitetului Dirigent, convoacă pe deputatul M. Kogălniceanu, pentru a participa la o consfătuire a deputaților și senatorilor liberali, înaintea începerii sesiunii parlamentare:

„Corpurile Legiuitoare fiind convocate pentru ziua de 29 aprilie curent, e de neapărată trebuință ca senatorii și deputații liberali, înaintea începerii sesiunii.

Vă rugăm, prin urmare, să binevoiți a vă afla în București, Duminică 28 curent și să luați parte la întrunirea ce veți avea loc în acea zi, în localul Clubului Liberalilor, la orele 3 după amiază”²⁵

Ultimul document este o telegramă nedată, prin care președintele D. Brătianu scria lui M. Kogălniceanu, probabil în calitate de deputat:

„Am onoare de a vă comunica că astăzi la ordinea zilei [este] dezbaterăa asupra rezultatului anquetei parlamentare pentru actele diplomatice și că nu se mai cere amânare”²⁶.

Din cele expuse mai sus, rezultă că între cei doi mari oameni politici ai secolului al XIX-lea, cu un rol major în constituirea statului național român modern, au existat și relații epistolare, timp de 33 de ani, din epoca luptei pentru Unirea Moldovei cu Țara Românească și până la încetarea lor din viață.

Dintre acestea, reluăm ca fiind mai importante scrisorile din 1887 și 1881. În prima era vorba de conjugarea eforturilor muntenilor și moldovenilor în timpul

Adunării Ad-Hoc, pentru a lămuri marile puteri europene să sprijine deplina Unire a Principatelor, iar cea din anul 1881, reprezenta, de fapt, programul efemerului guvern Dumitru Brătianu, mai ales în ceea ce privea politica externă a României, în vremea proclamării Regatului României.

Cele mai scurte înștiințări, care arată strânsa colaborare politică a celor două mari personalități în cadrul Partidului Național Liberal Democrat, condus de D. Brăti, și care era forța cea mai activă a „Opoziției Unite” ce lupta pentru răsturnarea guvernului I.C. Brătianu. Deși au fost cei mai zeloși adversari ai guvernării Brătianu, după demisia acestuia, au fost singurii care n-au avut nici un beneficiu.

De aceea, în ianuarie 1890, la o vizită a lui M. Kogălniceanu la I.C. Brătianu, primul anunță că se va despărți de Dumitru Brătianu. La rândul său, Ion C. Brătianu vizitează pe fratele său Dmitrie, la 23 martie/4 aprilie și hotărăsc reunificarea Partidului Liberal²⁷ De altfel, ultimele epistole dovedesc colaborarea celor două personalități politice în cadrul Partidului Liberal, reunificat după întrunirea din 24 martie 1890, la care a ținut un lung discurs și fostul dizident Dumitru Brătianu²⁸.

Scrisorile mai demonstrează în afara respectului reciproc și o amiciție afectuoasă a celor doi protagoniști.

24 lettres et télégrammes envoyés par Dumitrie Brătianu á M. Kogălniceanu pendant les années 1859 et 1891

Dans la Bibliothèque de l'Académie Roumaine on garde vingt quatre lettres et télégrammes envoyés par D. Brătianu á M. Kogălniceanu. Entre ceux deux hommes politiques du XIXème siècle, ayant un rôle majeure dans l'établissement de l'état roumain moderne, il y a eu des relations épistolaires pour trente trois ans depuis (dès) l'époque de la lutte pour l'union des Principautés Roumaines et jusque á leur mort.

Les plus importantes lettres sont celles de 1857 et 1881. Dans la première lettre il y s'agit de l'union des efforts des montagnards et des moldaves pendant la réunion Ad hoc pour convaincre les pouvoirs européens de soutenir l'union ; la deuxième lettre représentait le programme du gouvern. de D.Brătianu du point de vue de la politique externe de la Roumanie á l'égard de la déclaration du Royaume de la Roumanie.

NOTE:

1. Biblioteca Academiei, fond Mihail Kogălniceanu, S. 58 (10)/ DCCVII.
2. *Ididem*, S 58 (1)/DCCVII.
3. *Ididem*, S 58 (2)/ DCVII.
4. *Ididem*, S 58 (2)/ DCVII
5. *Ididem*.
6. Ion Alexandrescu, Ion Bulei, Ion Mamica, Ioan Scurtu, *Enciclopedia Partidelor Politice din România (1862-1994)*, București, p. 55-56.
7. Biblioteca Academiei, fond cit., S 58 (2)/ DCVII
8. *Ididem*, S 58 (4)/ DCVII.

9. *Ididem*, S 58 (5)/ DCVII.
10. *Ididem*, S 58 (6)/ DCVII.
11. *Ididem*, S 58 (7)/ DCVII.
12. *Ididem*, S 58 (8)/ DCVII.
13. *Ididem*, S 58 (9)/ DCVII.
14. *Ididem*, S 58 (12)/ DCVII.
15. *Ididem*, S 58 (13)/ DCVII.
16. *Ididem*, S 58 (14)/ DCVII.
17. *Ididem*, S 58 (11)/ DCVII.
18. *Ididem*, S 58 (15)/ DCVII.
19. *Ididem*, S 58 (16)/ DCVII.
20. *Ididem*, S 58 (17)/ DCVII.
21. *Ididem*, S 58 (18)/ DCVII.
22. *Ididem*, S 58 (19)/ DCVII.
23. *Ididem*, S 58 (20)/ DCVII.
24. *Ididem*, S 58 (21)/ DCVII.
25. *Ididem*, S 58 (22)/ DCVII.
26. *Ididem*, S 58 (23)/ DCVII.
27. Anastasie Iordache, *Pe urmele lui Dumitru Brătianu*, Editura Sport Turism, București, 1984, p. 328-329.
28. *Ibidem*, p. 329.

UNIONISMUL HUȘEAN

Vasile Călestru

În perioada premergătoare revoluției de la 1848, idei cum ar fi Unirea, împrăștierea țăranilor, independența, libertatea au pătruns tot mai mult în conștiința românilor, cunoscând o largă răspândire și în Moldova.

Conform Regulamentelor Organice (1831-1832), Țara Românească și Moldova urmau să aibă o "Obștească Adunare" (un Parlament – n.n.) ai cărei membri trebuiau aleși de boieri de rangul I. Adunarea din Moldova avea 35 de deputați din care făceau parte: Mitropolitul (președinte) și cei doi episcopi (vice președinți) membri de drept 16 boieri de rangul I și alți 16 aleși de fiecare din ținuturile moldovene.

La Huși, alegerea primului deputat pentru Adunarea Obștească a fost fixată pentru 13 noiembrie 1832, candidat fiind Ioan Cuza, tatăl viitorului domnitor. El era considerat un om cu concepții noi, cu o vădită închinare spre ideile cărvunărești¹. La vot au participat 14 boieri din care 12 au votat pentru Ioan Cuza, care a fost ales și în 1838, pentru a doua legislatură. A murit însă în 1849. Pentru a treia și a patra legislatură (1842-1846), alesul Fălciului a fost Scarlat Ruset. Aflat în opoziție alegerea a fost anulată.

Anastase Panu, președintele Tribunalului Fălciu, deși a fost atenționat de domn să susțină pe candidatul domnesc, totuși a lăsat ca alegerile să se desfășoare liber, fiind ales Scarlat Ruset, proprietar din Răducăneni. Invocând "ingerințe și mituiri", guvernul le-a anulat și a organizat noi alegeri, la 20 decembrie, când a fost ales deputat de Fălciu N. Costachi.

Atitudinea demnă a lui A. Panu a avut urmări deosebite. Acuzat de unele nereguli A. Panu a fost destituit din funcția de președinte al Tribunalului, arestat și dus la Galați.

Despre cele întâmplate, în legătură cu personalitate a lui A. Panu, în preajma revoluției de la 1848, vom relata în continuare.

Anafora (copia), Sfaturii Extraordinar, din 4 august 1847, relatează despre neregulile săvârșite la Fălciu de către aga Anastase Panu. Din acest document rezultă "neorânduiriile și sumețiile ce s-au pus în ivală la alegerea de deputați a Ținutului Fălciu", A. Panu, președintele Judecătoriei Ținutului Fălciu, s-a făcut vinovat, ca funcționar al statului, de nerespectarea unor reguli cu privire la "paza liniștei și a bunei orânduiri, s-a făcut căpetenia răzvrătirii și unealta propăditoarelor cugetări". A. Panu este acuzat de mituirea unui anume Timbulechi "cinovnic al Isprăvniceii ca să dea glas pentru domnului aga Lăscărachi Roseti, dându-i formulariu pentru bilet și făgăduindu-i a-l așeza cu leafă în calita de scriitor la Tribunal"².

La 11 august 1847, prin Adresa Secretariatului de Stat nr. 1645 către Hătmănia Moldovei este relatată activitatea lui A. Panu în alegerile de deputat al Ținutului Fălciu.

Prin anaforana sfatului Extraordinar (nr. 1633) s-a adus la cunoștință domnului "asemenea cutezări și făpturi de grea învinovățire".

În Rezoluția dată se menționează faptul că lui A. Panu I se interzice venirea în Capitală (Iași).

În această zi (11 august 1847; vezi Adresa nr.17412 – n.n.), cu încuviințarea domnului, a cerut Hătmăniei să-l ridice de la Huși pe A. Panu și să-l închidă în cazarma din Galați. Adresa nr. 17412 a Ministerului de Interne către Hătmănie, privind arestarea lui A. Panu de la Huși:

"Secretariatul de Stat, prin adresa cu nr. 1644, încredințând că prea înălțatul domn a încuviințat încheierea supusă de către Extraordinarul Sfat, pentru ridicarea de la Huși a dumisale agăi Anastase Panu și arestuirea sa în cazarma din Galați, până la al doilea poruncă. Departamentul cu cinstea căzută, poștește Hătmănia a comandarisi spre acest sfârșit un vrednic ofițer din Miliție, cu convoiul trebuitor poruncind totodată cele de trebuință și domnului comandirului garnizonului din Galați.

Ministru și cavalier Lordachi Ghica, Mare Logofăt"³

În ordinul nr. 3205 al Hătmăniei către Garnizoana Galați, sunt menționate instrucțiuni pentru paza arestatului: "Să nu avea cea mai mică comunicație prin scris sau verbal, să se cerceteze ca în mâncare să nu aibă ascunse corespondențe sau unelte, iar hrana lui să fie soldățească: borș și mămăligă"⁴.

Evenimentele de la Iași (27 martie 1848), de la Blaj (3-5 mai 1848), pe "Câmpia Libertății" și de la Islaz (9 iunie) sunt cunoscute.

În Moldova, măsurile luate de Mihail Sturdza erau deosebit de aspre.

În scrisoarea (din Huși, 4 iulie 1848), către Lascăr Rosetti, la Cernăuți, A. Panu își arată regretul că stă în inactivitate și că nu poate fi și el împreună cu ceilalți revoluționari.

Despre situația din Moldova și starea de spirit, el scrie:

"Vai! Tristă e Moldova din ziua aceea fatală de când prin durerile voastre ați vrut să o răscumpărați de la păcat! Ce gândesc oamenii la noi să facă? Nimica! Căci ce oameni mai sunt în țară, ca să poată face? Huiet, zgomot, zgomot, vorbe multe în cabinet și afară jalbe la Talaat-efendi, cele mai multe pentru bani ce le-ar fi luat Mihalachi Sturdza. Iată totul!"⁵

Protestul patrioților moldoveni în frunte cu V. Alescandri, nu a fost luat în seamă. Fiind eliberat după terminarea alegerilor, A. Panu a sosit în Huși în seara de Crăciun, dar nu a mai intrat în magistratură.

În vara anului 1847, s-a desfășurat o intensă mișcare a burgheziei și boierimii liberale împotriva majorității boierimii conservatoare în frunte cu Mihail Sturdza, domnul Moldovei. Aceste acțiuni au avut loc cu prilejul alegerilor de deputați pentru Adunarea Obștească, care până atunci au fost în mod sistematic falsificate.

În alegerile pentru Divanul ad-hoc și în lupta pentru înfăptuirea Unirii Principatelor (1859), Biserica a fost prezentă cu ierarhii și preoții ei: Sofronie Miclescu, Mitropolitul Moldovei, Frații Filaret și Neofit Scriban, arhieriei Nectarie Herzeziu, Ghenadie Șendrea, ș.a..

La Huși activau cu mare entuziasm profesorul Ioan Galian și rectorul seminarului, arhimandritul Melchisedec Ștefănescu, călugăr luminat și însuflețit de idei înaintate care s-a situat în fruntea hușenilor, în lupta pentru Unire.

La 29 iunie 1856, avea loc hramul Catedralei Episcopalei “ Sf. Apostoli Petru și Pavel “ Melchisedec a ținut cu acest prilej o înflăcărată predică – cuvântare pentru unirea Principatelor Române.

“ Cel ce fuge de unire – sublinia el atunci – merge în contra ideii generale a omenirii, în contra progresului, în contra învățaturii lui Hristos.” Adresându-se țaranilor, Melchisedec spunea: “ Ce voiți voi sătenilor? Voiți să fiți robi totdeauna, sclavi în rând cu dobitoacele, să robiți brațele voastre și să vărsați sudoarea voastră? Dacă nu voiți a lăsa aceste dureri și fiilor voștri, ca moștenire, și ca ei să vă blesteme în loc să vă pomenească pentru că i-ați născut, apoi strigați și voi unire cu frații din Valahia, și unirea aceasta vă va deschide și vouă calea luminoasă și vă va face să gustați din roadele libertății, pe care voi încă poate nu le-ați gustat de mult.”⁶

“Strămoșii noștri, marca cărturarul unionist, și-au vărsat sângele de multe ori și au pus sufeletele pentru ca să ne păstreze nouă patria aceasta”⁷

Disputa dintre fețele unioniste și cele antiunioniste au căpătat o mare intensitate.

Pregătirile pentru alegeri în adunarea ad-hoc (martie 1857) au început la Huși, ca și în celelalte orașe, cu publicarea manifestului către țară a caimacanului Nicolae Vogoride.

În lupta împotriva partidei unioniste, caimacanul a făcut presiuni și asupra preoților care în marea lor majoritate erau unioniști.

În această perioadă, atitudinea episcopului Meletie Istrati a șovăit între ideile antiunioniste ale fratelui său Nicolae Istrati, mare proprietar și poziția unionistă a arhimandritului Melchisedec. Deși la început episcopul Meletie Istrati a fost atras în partida antiunionistă, ulterior el și-a dat seama de concepțiile politice greșite ale fratelui său.

Nicolae Iorga îl citează pe Melchisedec care în cunoscuta sa lucrare “Cronica Hușilor” nu-l critică ci îl plânge pe M. Istrati “ pentru peirea înainte de vreme (și a dat obștescul sfârșit la 31 iulie 1857) de pe urma amărăciunilor produse de politica nenorocită a fratelui său”⁸.

La 27 martie 1857, episcopia a trimis ordin să întocmească lista cu preoții cu drept de vot pentru alegerea deputatului lor în Divan. Au fost recunoscuți numai 28 de alegători, Melchisedec fiind înlăturat de pe listă⁹.

La 13 mai 1857, Departamentul Cultului și al Instrucției Publice, adresându-se Ministerului de Interne, comunică listele alegătorilor din rândul clerului, prezentate de către Episcopiile de Roman și Huși și de către Mitropolit, având rezerve în privința listei celei din urmă. Lista Episcopiei de Roman cuprinde 27 de nume iar cea a Episcopiei de Huși 34 de nume, ambele figurând în anexa documentului.

Lista care s-a primit de la Episcopia de Huși, cu adresa nr.294, “s-a găsit în regulă cu excepție numai pentru fețele de monahi ce anume se arată pe margine și care nu pot să figureze între preoții de parohii, fiind ei reprezentați odată prin episcopi și ecumenii de mănăstiri.”¹⁰

Alegerile erau fixate pentru 30 iunie 1857, apoi au fost amânate la 7 iulie. Protopopul Teodor Gavrilă, antiunionist, a convocat pe preoții alegători încă de la 13 iunie, apoi la 16 iunie.

Protestul atât de demn și întemeiat al preoților din Huși nu a găsit înțelegerea cuvenită.

La 7/19 iulie 1857, au avut loc în Moldova alegeri pentru Adunarea ad-hoc, alegeri falsificate de Nicolae Vogoride. Clerul moldovean, în frunte cu Mitropolitul Sofronie Miclescu s-a abținut de la vot. În Eparhia Hușilor, din 28 de preoți înscriși în liste au votat numai 9.

În scrisoarea lui Constantin Hurmuzaki (nesemnată, de aceea documentul trebuie privit cu prudență – n.n.), adresată lui D. A. Sturdza (Iași, 11/23 iulie 1857), rezultă încrederea în înfăptuirea Unirii și totodată starea de încordare și de nemulțumire în rândul clericilor, în timpul alegerilor de la Huși, Fălticeni și Iași:

“Domnișorule

Și noi credem tare în puterile ce ne voiesc binele, de aceea nu ne îndoim cât de puțin că nu va fi Unirea, măcar că voitorii răului și iubitorii întunericii se laudă că nu va fi aceasta.

La Huși, clerul s-au purtat ca și în Iași și ca și în Roman: după ce episcopul de acolo au cărat alături cu protopopul de oraș 17 popi, apoi ei în contra voinței înalte au ales de deputat nu pe pomăzuitul vlădicăi dar pe bărbatul lor, încât vlădica văzând aceasta, după ce i-au amenințat că pe toți îi va face artos, el singur și-au numit deputat.”¹¹

Totuși, la Huși, procentul era mai mare comparativ cu Eparhia Iașilor, unde din 124 preoți înscriși au votat trei, iar la Roman din 25 au votat patru.

Reprezentant al preoților din Huși în Divanul ad-hoc a fost ales preotul Ioan Rășcanu, cu o majoritate de 19 voturi. Ceilalți deputați ai ținutului Fălciu și ai orașului Huși au fost: Laskaraki Costachi, George Tulbure, votați de marii proprietari, Gr. Butucea de micii proprietari, Florea Munteanu din Vetrișoia, ales de țărani și serdarul Grigore Tulbure, ales de hușeni¹².

Episcopul Meletie Istrate a fost acuzat că l-ar fi ajutat pe Nicolae Vogoride în lupta împotriva clericilor unioniști. Lipsesc din păcate, datele suficiente despre modul în care s-au desfășurat alegeri la Huși.¹³

Unii cercetători menționează faptul că episcopul ar fi cerut preoților să adopte o atitudine de neutralitate față de problema Unirii și alte probleme din acea perioadă.¹⁴

Totuși episcopul M. Istrati era bolnav și deci, în această situație nu poate fi vorba de o atitudine politică sau vreun amestec în alegeri.

Cert este faptul că deși atitudinea politică a lui M. Istrati a fost separatistă, din cauza influenței fratelui său, spre sfârșitul vieții, această atitudine se va schimba și datorită lui Melchisedec, colaboratorul său apropiat.

După moartea episcopului Meletie, la 31 iulie 1857, Mitropolia a trimis ca locțiitor pe arhiereul Ghenadie Șandrea, care a cerut Departamentului să refacă listele de preoți alegători, nescrind pe călugări și pe preotul Ioan Florescu. Cererea a fost acceptată.

Într-un document din 21 august 1857, redactat la Huși, Ghenadie Tripoleos, locotenent episcop al Huși, adresându-se Ministerului de Interne solicita înscrierea în listele electorale a "funcționarilor bisericești" a Episcopiei, în frunte cu arhimanditul Melchisedec, rector al seminarului din Huși.

Prezentăm în continuare acest document:

"Onorabilului Departament din Lăuntru

Prin împărătescu ferman pentru convocarea Divanului ad-hoc și Principatul Moldovei la art. I-iu între altele se hotărăște:

"Că preoții ce deplinesc cu orice titlu funcțiile ministeriului lor în rezidența fiecărei episcopii, se vor întruni după convocația episcopului lor eparhiot, spre a numi dintre dânsii câte un deputat la Divan pentru fiecare eparhie.

Așadar, trebuind a se înscrie în listele de alegere toți preoții care cu deosebite titluri deplinesc funcțiile servirea bisericești în rezidența Episcopiei de Huși și totodată prin încheierea sfatului din 13 august, anul da față, publicat prin Buletin Oficial Extraordinar nr. 13, poroncindu-se a se trece în listele de alegere ce au a se publica din nou, toate persoanele cu drit, care nu au fost înscrise în listele de mai înainte, subscrisul cu onoare aduce la cunoștința celui onorabil departament, că după exemplul listei preoților din rezidența Mitropoliei înjghebată de prea sfințitul mitropolit cu drit de a fi înscrși în lista preoților episcopiei de Huși și următorii funcționari bisericești, care și de către răposatul episcop de asemăne au fost înscrși în liste pregătitoare în tri alegeri și anume:

1. Arhimandritul Melchisedec, rectorul Seminariei.
2. Arhimandritul Isidor.
3. Protosinghelul Veniamin Adrian.
4. Ieromonahul Climent.
5. Ieromonahul Varnava.
6. Ieromonahul Nectarie și
7. Preotul Ioan Folescu.

În urmare, subscrisul pofteste pe onorabilul departament a poronci cui se cuvine, ca la persoanele bisericești ce au fost mai înainte publicate în lipsa preoților rezidenței episcopiei de Huși să se adauge și fețele mai sus arătate.

Nr.500/1857, august 21 zile   Locotenent de episcop de Huși, Ghenadie Tripoleos
Huși   Director episcopie V. Vrabie

Rezoluția: Să se răspundă că dacă numiții au vârsta legiuită după firman, precuviosia sa îi va convoca la alegeri, pentru care tot acum se va scrie și redacției spre a-l înregistra în lista clerilor [sic] după punctul I din firman < p > Scheletii"¹⁵
1857, august 25.

În aceeași perioadă, se constată și unele nemulțumiri în ceea ce privește modul de organizare și desfășurare a alegerilor electorale. Astfel Ioan Bosfi din comuna Averești, într-o scrisoare din 22 august 1857, redactată în Huși se adresează comitetului de cercetare a reclamațiilor electorale din districtul Fălciu. El protestează împotriva repetatei sale omiteri din listele electorale și cere înscrierea sa între proprietarii mici, după drepturile pe care la are:

"Eu m-am născut, am crescut în Averești, pitrec prin Averești și cu toate aceste nu cunosc nici un proprietariu în acest sat."¹⁶

Comitetul a hotărât că "Dumnealui posedază driturile a fi înregistrat întri proprietarii mici di la acest district ", că este pământean, așa cum rezultă din listele electorale în care sunt trecuți și frații săi Neculai Bosîi și Alex. Bosîi¹⁷

La 27 august 1857 Episcopia a cerut "Duhovniceștii consistorii" să întregească listele electorale, în care găsim înscriși printre cei 35 de clerici hușeni alegători pe Melchisedec Ștefănescu.

La 29 august, Episcopia de Huși comunică Ministerului de Interne alegerea arhimandritului Melchisedec ca deputat în Adunarea ad-hoc de către clerul din Huși. Locotenentul de episcop Ghenadie Tripoleos președinte trimite următoarele informații Ministerului de Interne (Departamentul din Lăuntru) Onorabilul Departament din Lăuntru.

"Potrivit dispozițiilor atingătoare de facerea din nou a alegerii deputaților din Divanul ad-hoc, subscrisul convocând în sala episcopiei pe toți preoții din rezidenția Huși, astăzi în 29 august, termenul fixat pentru alegerea deputatului preoților acestei eparhii și aplicând în totul instrucțiile relative cazului alegerii sub a mea prezidență s-a ales de deputat pe preacuvioșia sa pe arhimandritul Melchisedec cu o majoritate de 29 voturi.

Despre asemenea rezultat al alegerii înștiințez pe onorabilul departament spre cuvenita sa știință și regulă.

Nr. 520 1857, august 29 zile Locotenent de episcop de Huși, Ghenadie Tripoleos
Huși Director episcopie V. Vrabie"¹⁸

În ceea ce privește alegerile deputaților dintre marii proprietari, interesant este raportul semnat de colonelul Grigore Iacovachi în numele Administrației Districtului Fălciu către ministerul de Interne (Huși 30 august 1857).

Acest document se referă la alegerea lui P. Mavrogheni și N. Catargi ca deputați în Adunarea ad-hoc și la manifestația ce urmasse acestui fapt.

Onorabilul Departament din Lăuntru. A-ția ținutului Fălciu.

Raport.

„Astăzi, în 30 a lunii august se arată în Raport [...], adunându-se în camera administrației douăzeci și cinci persoane din numărul a patruzeci și trii ci s-au văzut înregistrați cu drit a votarisî, dintre care figurau și douăsprezaci din acei dintre alegători care posedând proprietăți și pi aiure, în pârivire scurtului timp n-au putut declara decât cu puțin înaintea operației electorale că urmează a vota în osebite districte, aceste 25 persoane, la care, se reduci adivăratul număr alegatorilor aflați față ..., reunindu-se precum s-a zis mai sus, în camera administrației, după ce, [...] au numit președint adunării electorale pe d. vornic Scarlat Roset, apoi la 12 ore procedând către lucrarea dictată de scopul acestii adunări, au ales deputat dintre proprietarii mari acestui district pi d. vornicii Petru Mavrodni și Nicu Catargi și cel întâi cu majoritate de douăzeci și tri voturi și pe cel al 2-le cu majoritate de douăzeci și patru voturi, doă glasuri asupra d-lui vornic Lascăr Roset și un glas perdut, precum se vă lămurii onor minister din alăturatele aici în original cinci acti atingători di aceasta.

Alegirea s-a desăvârșit în cea mai mare liniște și adunarea s-a desfășurat fără a se sminti cât de puțin buna orânduială. Sara, doi din membrii consiliului municipal de aici, urmați de o numeroasă cîrmă de cetățeni, între care erau și mai mulți proprietari d-ambale clase, i-au urât cu strigăte entuziastice, mărturisind bucuria cordială ce o sîmță pentru alegerea așa de nemerită în persoana unor bărbați ce au proferat țării, servicii atât de eminente și au dat dovezi despre sentimentele de patriotizm și dreptate de care sunt însuflați și după ce adunare cetățenilor și-a depus feliitătile sub cea mai vie manifestare a mulțumirei sufletești de care erau pătrunși și s-a rostit în o expresie liberă dorințele confrăților lor, s-a retras în cea mai bună orânduială. Despre care iscălitul dregător cu supunere aduce la știința onor ministeriu, cu prezentare totodată și a trizăcișasă voturi rămasă di la alegere deputaților.”¹⁹

Nr. 6852

Colonel<Gr.> Iacovachi

1857, august 30

Așadar, alegerile s-au desfășurat într-o atmosferă de entuziasm popular.

Unioniștii au învins pretutindeni.

Totuși au fost semnalate unele nereguli în desfășurarea alegerilor. Astfel, la 2 septembrie 1857 (Huși), treisprezeci patentari precupeți se adresează, printr-o petiție (jالبă), Comitetului de cercetarea a reclamațiilor electorale din districtul Fălciului. Ei cer să fie trecuți în lista alegătorilor orășeni.

Redăm, în continuare, integral, acest document:

“Onorabilului Comitet înființat la acest district pentru primirea reclamațiilor în alegirea dipotatului la Divanul ad-hoc.

Jالبă

Voi găsindu-ne cu proprie<tă>țile în acest târg, plătind și patente la briașla precupeților având și vrăstile ceruți di înaltul firman, apoi acum nu ne videm și noi trecuți în listele electorale; de aceea, prin aceasta, viu [sic] a ruga pe onorabilul comitet să binevoiască a ni prenumăra și pe noi în listele patentarilor târgoveți, așa precum cunoaștim că avem driturile cuviniți.

1857 săptemvrie 2

+ Eu Toșu Ajder

+ Eu Constandin Popa

+ Eu Gheorghi Pușcă

+ Eu Avram Curivan

+ Eu Vartolomeu Mocanu

+ Eu Toadir Postu

+ Eu Stan Nedelcu

+ Eu Dănilă Roler

+ Eu Stan Lupu

+ <S> taicu Dascălu

+ Eu Dimitrachi Olariu

+ Eu Gheorghi Popa”²⁰.

Comitetul a hotărât rezolvarea favorabilă a celor 13 locuitori: să fie trecuți în lista în alegătorilor orășeni.”²¹

În prima decadă a lunii septembrie 1857 (5 septembrie – n.n.), au avut loc la Huși, alegeri pentru un deputat orășenesc în Adunarea ad-hoc.

Repartiția voturilor s-a desfășurat conform următorului tablou (tabel), după împărătescul firman, art. 5, din numărul proprietarilor din târgul Huși:

Polcov. Nec<ulai> Iamandi - 110 una sută zece peste tot

Serd. Grigorie Tulbure 3 tri

- D. Dimitr<ie> Galian - 1 unul

Într-un document proces verbal, la aceeași dată menționată mai sus, este redată

desfășurarea adunării:

“Astăzi, 1857, septembrie 5, adunându-se la persudsfia sfatului municipal a poliției Huși, alegători târgoveți în număr de 114, după apelul nominal ce s-a făcut de către prezidentul alegerii adunării, pentru alegerea deputatului la Divanul ad-hoc, prin tragerea biletelor, s-a ales pe d. Colonelul Neculai Iamandi cu 110 voturi, declarându-se dumnealui deputat a târgului Huși, căruia și s-a încredințat și certificatul iscălit de prezidentul adunării i secretari, potrivit instrucțiilor urmate. Trei voturi s-au declarat pentru d. serdariul Grigorie Tulbure, un vot s-a declarat pentru d. prof. Dimitrie Galian.

Prezidentul adunării alegătoare, Coloneul <N> Emandi
Secretarii adunării, D. Galian, I. Atanasiu, sluger”²³

Și în lunile următoare, octombrie-noiembrie, locuitori ai ținutului Fălciu au făcut cunoscut Căimăcăniei Iași, unele nereguli din administrația locală. Astfel, la 7 noiembrie 1857, Administrația districtului Fălciu, cu reședința la Huși, a informat Ministerul de Interne, arătând că jalba adresată caimacanului de deputatul pontăș de Fălciu, Neculai Popovici, nu este exactă, delegații sătești depunând o efectivă “formă de propagandă spre tulburarea liniștii societății” Cere instrucțiuni în legătură cu arestatul N. Popovici. Rezoluția ministerială care recomandă eliberarea deputatului pontăș.

Prezentăm integral conținutul documentului:

“Onor Ministriu din Lăuntru

A-ția ținutului Fălciu

La ofiția onor ministeriu din a 9 –a curgătoarei luni nr. 23419, săcțea a 2 – a, ci s-a primit în alăturare cu jalba ce a dat excelenței sale prințului caimacan de deputatul pontășilor de la acest ținut, supus se răspunde că arătările ci el faci sunt cu totul departe de ceea ci sau descoperit de administrație, căci purtarea numiților deligați prin ținut a fost întru o formă de propagandă spre tulburarea liniștii societății, urmare ce a meritat pedeapsa făcută lor, conform cu povățuirile ce ari a-ția pentru liniștea publică și dar onoratul ministeriu va binevoi a da cuvinita deslegari de urmare ci să se păzască cu arestiul pentru acest sfârșit neguțătorul Neculai Popovici.

Nr.8996

Sameș, Ioniță Mîrza

1857, noiembrie șapte

Secția a II-a, noiembrie 17 ”

Să se răspundă că pentru întâia dată socotim o îndestulă pedeapsă arestării lui, acum îl va elibera de sub arest, pe chizășie că nu se va mai abate la asămine urmări, făcându-se însă cunoscut că pentru a doa oară se va da sub giudecată criminală.”²⁴

În ședința Divanului din 7 noiembrie 1857, Pandelache Croitoru, a arătat că a chemat la Iași pe delegații care l-au ales ca „să mă sfătuiesc cu ei și să nu greșesc”²⁵

Întorși acasă, delegații au fost maltratați de autorități, deputatul de Fălciu protestând la Căimăcănie împotriva unei asemenea fărădelegi.

Printre unioniștii care n-au fost scutiți de unele ilegalități s-a aflat și profesorul Ioan Galian de la Școala publică hușeană, adept al Unirii, care a fost destituit. I s-a pronis anularea acestei hotărâri numai dacă episcopul local, Meletie Istrati sau fratele

acestui, Neculai Istrati, mare proprietar vor garanta că "nu se mai amestecă în chestia Unirii Principatelor"

Profesorul cere caimacanului N. Vogoride să nu fie nedreptățit. Înțelegând că acesta nu va ceda, I. Galian a adresat o admirabilă și întemeiată plângere către Comisia europeană a marilor puteri, care s-a întrunit la București. El arată că destituirea sa s-a făcut în mod samavolnic "fără anchetă și fără judecată prealabilă, contrar art. 19 din Regulamentul Organic care interzice guvernului provizoriu facultatea de a destitui funcționarii publici decât prin delict invederat și contrar de asemenea art. 5 din Regulamentul Școlar."²⁶

Profesorul consideră că destituirea sa "este cu atât mai ilegală cu cât ea nu are drept motiv decât opiniunea mea favorabilă mării dorințe naționale a poporului: Unirea Principatelor" El este convins că procedeul folosit de caimacan în cazul său are drept scop de a-l priva "de drepturile electorale, de a intimida și pe alții, care au drept de vot", fiind o dovadă fără echivoc de parțialitate a caimacanului și în vădită opoziție cu intențiile Congresului de la Paris.²⁷

Protestul prof. I. Galian a fost înaintat de agentul Franței în Moldova, Victor Place, Ministerului de Externe al țării sale, contele Walewski, provocând o puternică impresie în diplomația europeană.

Partizanii Unirii au protestat mereu împotriva abuzurilor lui N. Vogoride, astfel încât marile puteri au intervenit la Poartă. Singurul mijloc pe care îl mai putea folosi Vogoride, în vederea câștigării alegerilor pentru Divanul ad-hoc la falsificarea listelor electorale. Orice alegător suspect de a fi favorabil Unirii trebuia înlăturat de pe listă.

Cu prilejul alegerii colonelului Al. I. Cuza, la 5 ianuarie 1859, ca domn al Moldovei, populația județului Huși și a județului Fălciu și-a manifestat bucuria și simțămintele patriotice.

În telegrama Comitetului unionist al acestui județ, din 7 ianuarie 1859, adresată Adunării Elective a Moldovei, cu acest prilej se evidențiază: "Patriotismul, demnitatea și dreptatea care au caracterizat începuturile lucrărilor Adunării Naționale și mai ales entuziasmul cu care a săvârșit alegerea unsului Domnului și a alesului Națiunii, în persoana Alteței Sale Prințului Alexandru Ioan Cuza, considerat pe dreptate ca un paladium al speranțelor cele mai sfinte ale națiunii, au deșteptat dintr-un somn veșnic țara toată, și toată lumea se felicită, toată lumea este încredințată de frumosul viitor al României.

Districtul Fălciu și orașul Huși... își iua libertatea de a prezenta Onorabilei Adunări expresia mulțămirilor și a devotamentului său ..."²⁸

Odată ales domn al celor două Țări Române, Alexandru Ioan Cuza trece la un program de înnoiri, de reforme care să stimuleze modernizarea societății românești.

Un mare ecou în rândurile țărănimii l-a avut legea rurală din 14 august 1864, prin care erau desființate claca, dijma și alte obligații.

Din numeroasele telegrame de mulțumire, menționăm una din cele mai emoționante adresate domnitorului de către sătenii din județul Fălciu:

"Fapta pe care Măria Voastră ați isprăvit slobozind neamul românesc din boieresc, munca silită, ce era mai rea și decât robia, este atât de mare cât nu o poate

scrie niminea; Dumnezeuul părinților noștri păstreze zilele Măriei Tale, ferice, nebântuite; Îl rugăm să ia din zilele noastre și a [le] copiilor noștri și să adauge pe ale Măriei Voastre. Rugămu-Te, dă-ne voie ca de acum înainte să te numim voie ca de acum înainte să te numim <<Părintele cel binevoitor și slobozitorul neamului nostru>>”²⁹

Ca semn al recunoștinței hușenilor pentru Domnitorul Unirii, în 1918 Gimnaziul “Anastase Pann” din Huși s-a schimbat în Liceul de Băieți “Cuza Vodă”, denumire păstrată până astăzi. Tot la Huși, în fața parcului din fața liceului, se afla statuia marelui domnitor, lucrarea aparținând sculptorului hușean V. Aciobăniței (1959).

Același artist este autorul statuii reprezentându-l pe Mihail Kogălniceanu, care se află situată în fața Grupului Școlar Agroindustrial din Huși.

Dragostea marelui cărturar Mihail Kogălniceanu pentru orașul Huși este declarată deschis. Într-o scrisoare din anul 1864, adresată lui A. Pann, citim:

“Sunt și eu puțin hușean, de aceea fiți siguri că, (atât) cât voi fi ceva în acest departament din toate puterile mele, voi sprijini buna dumneavoastră silință și dorință pentru a se îmbunătăți și înfrumuseța acel oraș. Peste câteva zile vă voi trimite un suptarhitect spre a fi acolo statornic.”³⁰

L’unionisme de Huși

Pendant les élections pour le Divan ad-hoc et pendant la lutte l’accomplissement de l’Union Principautés (1859) l’Eglise a été présente par l’intermédiaire de ses prélats et de ses prêtres.

Dans la ville de Huși on s’est distingué quelques personnalités qui ont active dans la lutte pour l’union comme: le professeur Ioan Galian et le recteur du séminaire, l’archimandrite et Melchisedec Ștefănescu, moine animé par les idéaux modernes, qui a été (qui s’est situé) en tête des habitats de Huși dans la lutte pour l’Union. L’auteur nous présente quelques scènes de la lutte des prêtres de Huși, sous la direction de Melchisedec Ștefănescu.

NOTE:

1. Carbonari: tineri italieni care au inițiat o mișcare reformatoare pentru drepturi și independență.
2. *Documente privitoare la anul revoluționar 1848*, București, 1960, p. 105.
3. *Ibidem*; Arh. st. Iași, nr. 1710, op. 1942, dos. 352, f. 22.
4. *Doc. privitoare la anul revoluționar 1848*, București, 1960, p. 107.
5. *Ibidem*, p. 258.
6. Emilian Vasilescu, *Cuvântare la 24 ianuarie 1966*, în Revista “B.O.R.”, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1966, p. 61-82.
7. *Ibidem*.
8. Nicolae Iorga, *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a românilor*, Ed. II, vol. II, București, 1930, p. 252-253.
9. Lista a fost publicată în “Gazeta de Moldovă”, nr. 42, din 30 mai 1857.

10. *Documente privind Unirea Principatelor. Corespondența politică (1855-1859)*, (Red.,resp. acad. A. Oțetea), vol. III, Editura Academiei R.P.R., 1963, p. 41.
11. *Ibidem*, p. 291-292.
12. D.A. Sturdza, *Acte și documente relative la Istoria renașterii României*, vol.IV, București, 1889, p. 234.
13. M. Păcurariu, *Atitudinea slujitorilor B.O.R., față de actul Unirii Principatelor*, în "B.O.R.", an LXXXV (1967), nr 1-2, p. 77.
14. Vezi pr. Scarlat Porcescu, *Preoți ortodocși din Moldova, luptători pentru unirea Țărilor Române*, în "M.M.S.", an XXXV (1959), nr. 1-2, p. 43.
15. *Documente privind Unirea Principatelor. Documente interne (1854-1857)*, (Red.,resp. acad. A. Oțetea), vol.I, Edit. Academiei R.P.R., p. 150-151, Ah. St. Iași, Tr. 1896, nr. 315/1857, f. 144.
16. *Documente privind Unirea Principatelor*, p. 152.
17. *Ibidem*, p. 153.
18. *Ibidem*, p. 191. În tabelul de repartitie a votului se arată că 29 de voturi fusese date lui Melchisedec și două voturi economului Teodor Gavrilă (Ah. St. Iași, doc. pach. XLV/2/1857. f. 39-40.) Alături de cei doi deputați Petre Mavrogheni și Nicolae Catargi, aleșii marilor proprietari, menționăm pe săteanul Nicolae Bosie.....
19. *Documentele privind Unirea Principatelor*, p. 198-199, Ah. St. Iași, Documente, Pach. XLV/3/1857, f. 207, 222.
20. *Documente privind Unirea Principatelor*, p. 214-215.
21. *Ibidem*, p. 216
22. *Ibidem*, p. 41, Arh. St. Iași, doc., pach. XLIII/2/1857, f. 265-266.
23. *Ibidem*, Arh. St. Iași, Tr. 1772, nr. 38212, f. 10.
24. N. Adăniloiaie, M.D. Vlad, *Rolul maselor populare în făurirea Unirii Țărilor Române*, în "Studii. Revistă de Istorie", Editura Academiei, București, nr.1, 1959, p. 89.
25. D. A. Sturdza, *op.cit.*, vl. VIII, București, 1899, p.151.
26. *Ibidem*.
27. D. A. Sturdza, I.I. Scubievki, *Acte și documente relative la istoricul renașterii României*, vol. VIII, București, 1965, p. 781, în "Revista Mitropoliei Moldovei și Sucevei", nr. 3-4, (1965), p. 32.
28. *Ibidem*, vezi și C. C. Giurescu, *Viața și opera lui Cuza Vodă*, Editura Științifică, București, 1966, p. 271, 348-349.
29. *Documente*, Editura Minerva, București, 1973, p. 255; vezi și *Dicționarul personalităților hușene*, în *Istoria Hușilor*, (coord. de Th. Codreanu), Edit Porto-Franco, Galați, 1995.

CĂRTURARII BRAȘOVENI ȘI UNIREA PRINCIPATELOR DE LA 1859

Ovidiu Savu

*“Însă rumânii înțeleg nu numai ceștia de aici
(din Țara Românească) ce și den Ardeal,
care încă și mai neaoși sînt și moldovenii
și toți cîți și într-altă parte se află și au această
limbă ...iară tot unii sînt...că toți aceștia
dintr-o fînînă au izvorît și cură”¹*

Stolnicul Constantin Cantacuzino

Ziua de 24 Ianuarie 1859 reprezintă în istoria națională una dintre cele mai importante date, aniversându-se dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza, atât în Moldova cât și în Țara Românească, înfăptuindu-se astfel Unirea Principatelor și punând marile puteri europene în fața faptului împlinit .

Legăturile cărturarilor brașoveni cu revoluționarii din Moldova datează încă din perioada revoluției de la 1848, când aceștia din urmă au fost refugiați la Brașov; de altfel și revoluționarii din Țara Românească au trecut sau au stat o perioadă în orașul de la poalele Tâmpiei.

Revoluționarii pașoptiști moldoveni ajung oaspeți ai negustorilor brașoveni și ai cărturarilor stabiliți s-au formați la Brașov. Dintre cei mai importanți îi amintim pe: Vasile și Inacu Alecsandri, Alecu Russo, Costache Negri, Teodor și Gheorghe Sion, Alexandru Ioan Cuza, Grigore Balș, Nicolae Ionescu, unii dintre ei fiind găzduiți în casele lui Gheorghe Nica și Iacob Mureșianu.²

La Brașov apare documentul revoluționarilor moldoveni intitulat “Prințiipiile noastre privind reformarea patriei”, poezia lui Vasile Alecsandri- “Hora Ardealului” și “Un răsunset” sau “Deșteaptă-te române” a lui Andrei Mureșanu, amândouă poeziile apărând în “Foaie pentru minte, inimă și literatură” din Brașov.

Unirea Principatelor Moldova și Țara Românească are loc în împrejurări favorabile pe plan extern, după terminarea războiului din Crimeea și al izbucnirii conflictului austro-franco-piemontez, după care Congresul de la Paris decide înființarea Adunărilor ad-hoc; nu trebuie uitată activitatea Partidei naționale, care luptă pentru cauza unirii încă din timpul revoluției.

În paginile “Gazetei Transilvaniei”³ este relatată problema unificării celor două Principate, iar redactorul-responsabil și proprietarul “Gazetei”, Iacob Mureșianu scria în anul 1859: “viitorul acestor Principate ajunsese deocamdată a fi obiectul cel mai interesant al tuturor dezbaterilor diplomatice și al tuturor jurnalelor europene de un renume mai mare”

“Gazeta Transilvaniei” a deschis larg coloanele ei frunțașilor mișcării de eliberare românești din Moldova și Țara Românească, în acest sens marele istoric Nicolae Iorga spunea despre activitatea primului redactor al “Gazetei”, George Barițiu-

următoarele cuvinte: *“Foloasele pe care Bariț le-a adus astfel unității de cultură a românilor și simțului de solidaritate a neamului care trebuia să rezulte dintr-ânsa, sunt în adevăr neprețuite”*⁴

Revenind la momentul 1848, ar fi bine să menționăm faptul că între revoluția pașoptistă din toate cele trei provincii istorice românești și actul unirii de la 1859 există o legătură sau o continuitate nemijlocită. Să nu uităm că în “Dorințele partidei naționale”, Mihail Kogălniceanu, viitorul prim-ministru al lui Cuza, aprecia că unirea Moldovei cu Muntenia este *“cheia bolșii fără de care s-ar prăbuși tot edificiul național”*⁵ Dubla alegere a lui Cuza pe 5 și 24 ianuarie 1859 în cele două Principate a reprezentat un *“test al unități”* și o deschidere spre calea reformelor, pe care o doreau majoritatea românilor, reprezentați de o burghezie în ascensiune la sfârșitul deceniului al șaselea.

Acțiunile comune revoluționare și programele lor i-au adus pe românii munteni și moldoveni, alături de cei din Transilvania.

Fruntașii românilor ardeleni, dintre care îi amintim pe Timotei Cipariu, Simion Bămuțiu, viitorul mitropolit Andrei Șaguna, Avram Iancu, G. Barițiu, Mureșenii ș.a., erau convinși de însemnătatea realizării Unirii Principatelor, pe care au considerat-o ca o verigă în procesul general de eliberare și unificare națională a românilor. Despre bucuria și entuziasmul românilor brașoveni la alegerea lui Cuza ne relatează Alexandru Papiu Ilarian: *“Românii din Transilvania numai la Principate privesc..., iar când s-a ales Cuza domn, entuziasmul la românii din Transilvania era poate mai mare decât în Principate.”*

Coloanele “Gazetei Transilvaniei” și ale “Foi pentru minte, inimă și literatură” au scris despre dubla alegere a domnitorului Al. I. Cuza; exemplificând, amintim numerele din 29 ianuarie ale “Gazetei” și articolul din 10 februarie 1859 a “Foi...”

Conducătorul “Gazetei”, publicistul și pedagogul Iacob Mureșianu a avut o corespondență constantă cu domnitorul Unirii, acest fapt ne este amintit de dr. Aurel Mureșianu, care ne relatează cum în 1861-1866 îl ajuta pe tatăl său, Iacob Mureșianu, la traducerea din franceză a scrisorilor primite de la Cuza. Din păcate, aceste scrisori Iacob Mureșianu a fost nevoit să le distrugă din cauza perchezițiilor întreprinse de autorități, mai ales după formularea “Pronunciamentului” de la Blaj, și publicarea sa în “Gazetă”

Paginile “Foi pentru minte, inimă și literatură” vor acorda un amplu spațiu editorial, relatându-ne evenimentele premergătoare acestui act istoric, cele din timpul evenimentului și posterioare lui. În lunile martie-aprilie ale anului 1859, paginile “Gazetei” vor lua apărarea lui Cuza față de atacurile și prezentarea trucată a biografiei domnului Unirii, reliefată în presa germană sau maghiară.

Iacob Mureșianu îl sfătuiește pe domnitorul Unirii să înființeze o Universitate românească în Principate, și nu la Paris, așa cum dorea Cuza. În acest sens periodicele brașovene susțineau că *“o universitate bună în patrie, cumpănește sute de colegii în străinătate”*⁶

Înainte de a prezenta legăturile domnului Unirii cu Brașovul și cărturarii săi de seamă din acea perioadă istorică am dori să dăm citire câteva cuvinte rostite de

Alexandru Ioan Cuza în jurământul susținut în ianuarie 1859 la Iași: *“Misia noastră, deși frumoasă, este mare și foarte grea! Noi nu vom putea-o împlini decât dacă vom avea îmbrățișarea sinceră și sprijinul puternic al compatrioților noștri. Toate zilele noastre vor fi întrebunțate în chip de a le merita și dobândi.*

*Noi facem un apel la patriotismul, râvna și activitatea funcționarilor publici, cari sunt legiuitele organe ale guvernământului în relațiile sale cu particularii. Legile căzuseră în părăsire și cu dânsle toată puterea Ocârnuierei. Legile trebuie să-și redobândească toată autoritatea. Puterea executivă având a fi în viitor fiecare cetățean, fără osebire, fără osebire, să fie apărât în onorul, în viața și în averea sa. Aceste mari bunuri sunt încredințate ocrotirii autorităților publice”*⁷

Revenind la activitatea domnitorului Cuza trebuie subliniat faptul că colaborarea dintre cărturarii Brașovului și domn a continuat și după alegerea acestuia ca domnitor în cele două Principate. Demn de amintit este faptul că urmare a cererii adresate de George Barițiu și Ioan Popazu către Cuza, în privința sprijinirii școlilor brașovene, înfăptuitorul Unirii va trimite suma de 500 de galbeni pentru sprijinirea gimnaziului românesc nr.1 și a “Gazetei Transilvaniei”.

Mai este de amintit faptul că la plecarea în exil în 1866 Cuza se va opri pentru câteva zile la Brașov, fiind găzduit la hanul “La Cerbul de Aur”, aflat pe strada Lungă nr. 5^{*}, iar astăzi există o placă comemorativă, care amintește de acest eveniment.

În vasta Arhivă a Mureșenilor s-au păstrat câteva documente referitoare la Cuza, pe care le vom aminti în rândurile de mai jos:

partitura originală a “Horei Unirii”, compusă de Iuliu Mureșianu⁸

un pașaport diplomatic a lui Ghiță Nica emis în timpul *Domnitorului Principatelor – Unite, Alessandro Ioan I* din anul 1862⁹

un tablou atribuit lui Mișu Pop, reprezentându-l pe Cuza–Vodă și dăruit de acesta lui Iacob Mureșianu, ca semn al prieteniei lor.

Concluzionând, putem afirma că legăturile cărturarilor transilvăneni cu cei moldoveni și munteni au continuat și după înfrângerea revoluției de la 1848, unirea cea mică de la 1859, fiind pasul făcut în lupta pentru îndeplinirea idealului unității naționale. Domnitorul Unirii, Alexandru Ioan Cuza a fost omul potrivit să fie ales în fruntea a două provincii istorice românești, Muntenia și Moldova, care de-a lungul istoriei au avut, prin reprezentanții lor o colaborare constantă cu fruntașii românilor ardeleni.

Paginile “Gazetei Transilvaniei” și ale “Foi pentru minte, inimă și literatură” au prezentat pe larg evenimentul Unirii Principatelor din 1859, Iacob Mureșianu, Gheorghe Nica, Ioan Popazu și George Barițiu fiind prieteni și apropiați cu domnitorul Cuza, care pe parcursul unei domnii de numai 7 ani a sprijinit atât de mult școlile și publicistica românilor din zona intracarpatică.

Partitura originală a “Horei Unirii” compusă de Iuliu Mureșianu (1900-1956)

NOTE:

- ¹ Gh. Platon, *Unirea Principatelor Române*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p.5
- ² Cumidava XXI-Mircea Gherman-Unirea Principatelor, în *Gazeta Transilvaniei, 150 de ani de la apariție*, Brașov, 1997, p. 57
- ³ *Gazeta de Transilvania și Foaie pentru minte, inimă și literatură*- este primul ziar al românilor ardeleni, apărut pe 12 martie 1838 și condus la început de George Barițiu, iar *Foaia...* a fost suplimentul său cultural, fiind condus de poetul și profesorul Andrei Mureșanu
- ⁴ După 1850 Iacob Mureșianu devine redactor-responsabil al *Gazetei Transilvaniei* până în 1878, când este preluată de dr. Aurel Mureșianu
- ⁵ Paul Cornea, Mihai Zamfirescu, în *Gândirea românească în epoca pașoptistă*, Iași, 1981, p.67
- ⁶ Cumidava XXI- Mircea Gherman, în *Gazeta Transilvaniei, 150 de ani de la apariție-Unirea Principatelor*, Brașov, 1997, p. 66
- ⁷ vezi *Mărturii despre Unire- Jurământul Domnitorului Alexandru Ioan Cuza*, Ed. Eforie, București, 2002, p.7
- * Astăzi este sediul Institutului de Administrare a Întreprinderilor, cel al Colegiului Universitar al Universității "Transilvania" și Dispensarul Policlinic Studentesc, iar pe placa memorială scrisă în perioada comunistă scrie: *În această casă a locuit, între 26 februarie și 4 martie 1866, în drum spre exil, după detronarea de către reacțiunea burghezo-moșierească, Alexandru Ioan Cuza, domnitor al Principatelor Unite*
- ⁸ în Arhiva Mureșenilor, nr. inv. 17915, Dos.617
- ⁹ în Arhiva Mureșenilor, nr. inv. 9876, Dos. 578

PRINCIPI ȘI MONARHI STRĂINI ÎN VIZITĂ LA CURTEA REGELUI CAROL I

Dorina Tomescu
Alexandru – Nicolae Tomescu

Opțiunea românilor pentru un domnitor dintr-o dinastie străină la 1866, avea în vedere salvarea existenței statului, afirmarea lui în rândul țărilor europene și în perspectivă obținerea independenței.

Aceste obiective au stat mereu în atenția diplomației românești și a Principelui Carol de Hohenzollern în primii 11 ani ai domniei sale. O dovadă în acest sens este schimbul de cuvinte pe care l-a avut cu regele Wilhelm I la care se dusese să-și ia rămas bun, înainte de a pleca spre România. Regele prusac i-a spus ce greu îi venea să se obișnuiască cu ideea că un Hohenzollern s-ar putea înclina în fața „Semilunei turcești”. Atunci Carol promitea că va recunoaște suveranitatea otomană decât pentru a scăpa cu „fală de ea într-o zi”. Pentru a-și ține promisiunea, Carol a trecut prin momente dificile pentru că Turcia și Rusia se împotriveau alegerii unui prinț străin în Principate, iar Austria îl considera un agent prusian venit să îndeplinească rosturi germane pe malurile Dunării.

Totuși dificultățile au fost depășite și cea mai importantă stavilă era înlăturată în octombrie 1866 când principele Carol a făcut o vizită la Istanbul, în timpul căreia a primit firmanul de numire din partea sultanului.

Faptul că principele nu s-a conformat tuturor normelor stabilite de Poartă arăta aspirația României spre independență. De asemenea, întreținerea cu reprezentanții corpului diplomatic în capitala Turciei, decorarea cu ordinul „Osmanie” în smaralde și diamante, primirea defilării gărzii imperiale, acte ce nu fuseseră îngăduite până atunci nici unui domnitor român, însemna acordarea respectului politic cerut de uzanțele diplomatice.

În anul 1867, la deschiderea Camerei, Carol putea afirma cu tărie, în mesajul Tronului, că raporturile cu puterile străine intraseră în ordine. Dar nu pentru multă vreme, pentru că atât el cât și diplomația românească – a trebuit să dea dovadă de o politică abilă atât pentru păstrarea echilibrului extern al țării cât și pentru menajarea marilor puteri care suspectau orice mișcare a României.

Orientările în politica externă a țării s-au evidențiat printre altele și prin vizitele la nivel înalt efectuate la Curtea României, prilej cu care se rezolvau multe probleme importante. Deși nu erau niște reglementări scrise și invariabile de primire a suveranilor și principilor străini, ceremoniile organizate după instrucțiunile personale ale lui Carol I arătau, dincolo de eticheta ce exista la reședința suveranului, relațiile externe ale țării în anumite perioade.

La începutul anului 1867, Franța, care, după cum se știe sprijinise venirea Principelui Carol în România, era profund nemulțumită din cauza intenției acestuia de a schimba misiunea franceză militară din România cu instructori prusaci. O altă nemulțumire se datora intenției de apropiere de Rusia a țării noastre. Este adevărat că

România la acea dată considera că ar fi fost mai bine pentru ea să întrețină relații amicale cu Rusia, care oricând ar fi devenit un dușman primejdios. De altfel, chiar și Bismark recomanda o apropiere de Rusia, dar să nu fie prea vizibilă. În sfârșit misiunea românească trimisă la Petersburg în 1868, a provocat o vânzoleală diplomatică în rândul marilor puteri. Împăratul Napoleon al III-lea chiar a declarat că știe de intențiile României de a-și proclama independența și regatul în ziua de 10 mai comunica principele Carol în România prin intermediul unei scrisori. Mai mult decât atât, Franța, Anglia și Austria sunt furioase din cauza acestui plan.

În acest context avea loc vizita la București a prințului moștenitor al Franței, vizită mult comentată în presa europeană.

Venit pe 12/24 iunie 1868, prințul Jerome Napoleon a fost primit admirabil, în virtutea numelui de Napoleon și în amintirea binefacerilor Franței. Oaspetele era de felul lui, un „original” Nu găsea nici un zâmbet, măcar pentru doamnele care îi aruncau flori de la ferestre; iar lui Brătianu i-a spus în față: „dumneata ești cu totul în apele rusești”

Dar poate că prințul Napoleon rămăsese încă amețit de iuțeala cu care trăsura cu opt cai l-a purtat pe drumul de la Giurgiu la București. Călătoria nu fusese însă prea plăcută pentru că deși oaspetele rugase pe Carol ca surugiul să mâne trăsura mai încet, amfitrionul a dat porunca invers. Astfel, după o asemenea „glumă”, Napoleon a respirat ca de o mântuire când trăsura a ajuns la palat în București. Pe când prințul Carol era mândru că a putut arăta ce poate poșta română, Jerome Napoleon – ne spune în memoriile sale, Carol I – i-a recomandat să se căsătorească și ca partide potrivite erau principesele de Suedia, Bavaria și Danemarca.

Primirea plină de simpatie față de prințul francez ne-a mulțumit însă Franța care un an mai târziu (1869) întreba: care vă sunt raporturile cu Austria?

Prilejul consolidării legăturilor cu Austro – Ungaria au apărut prin călătoria din 1869 a principelui Carol în Apus. După o vizită în Livada (fiind vorba și de o căsătorie cu principesa Maria, fiica țarului Alexandru al II-lea), principele s-a simțit dator, pentru a dovedi că nu s-a înfeudat Rusiei, să meargă la Viena și în Europa apuseană. La întoarcere era deja căsătorit cu Elisabeta de Wied. Împreună se opresc o zi și jumătate la Viena unde de întâlnesc cu Arhiducii Albrecht și Carol Ludovic, iar la Pesta se întâlnesc cu împărăteasa Elisabeta dar și cu numeroși români.

Împăratul Frantz Ioseph îl va primi însă în calitate de prinț prusian și nu ca domn al României cum fusese primit în Rusia. O nouă încercare de apropiere este prilejuită de plecarea împăratului la inaugurarea canalului de Suez. Kogălniceanu care aflase că miniștri români urmează a fi primiți la Rusciuc, intervine prompt pentru ca monarhul să facă României cinstea de a-l primi pe teritoriul ei, la Vârciorova. Într-un fel se căuta acea recunoaștere a României ca stat autonom, pe care Austria voia să o evite. În cele din urmă intervenția lui Kogălniceanu a reușit.

Între anii 1871 – 1877, România s-a manifestat pe plan extern prin acte ce defineau clar entitatea în relațiile internaționale. De la încheierea Convenției telegrafice româno – austro – ungare și a Convenției poștale româno – sârbe (1871) și româno – ruse (1873), până la înființarea agențiilor diplomatice române la Berlin (1872), Roma (1873), Petersburg (1876) sau a convențiilor comerciale cu Austro –

Ungaria (1875) și Prusia (1876), totul demonstrează faptul că țara noastră se manifesta ca un stat liber și independent.

Independența proclamată pe 10 mai 1877 avea să fie însă pecetluită prin luptă, de ostașii români la Pevna, Rahova, Smârdan și Vidin.

În condițiile războiului din 1877, o primire deosebită va organiza Principele Carol pentru împăratul Alexandru al II-lea al Rusiei. Pe 25 mai/6 iunie 1877, țarul ajungea la Ploiești cu o suită de 700 persoane și 1000 de cai (aici se află marele cartier general rus). De aici, Alexandru al II-lea însoțit de fii săi merge la București. Se organizează un dejun la Cotroceni în timpul căruia au cântat muzicile unor regimente rusești și românești. Seara s-a organizat un mic spectacol teatral. Amănunte despre eoul vizitei imperiale aflăm din corespondența Marelui Duce Vladimir cu soția sa. Într-o scrisoare, acesta amintea că i-au plăcut caii, trăsurile, servitorii, case totul și că primirea a fost excesiv de strălucită. Aceasta, însă nu i-a împiedecat pe ruși să creeze dificultăți României, chiar în timpul războiului.

După obținerea independenței de stat, politica externă românească a cunoscut mutații semnificative.

La 9/12 septembrie 1878 Consiliul de Miniștri hotăra ca domnitorul Carol I să poarte titlul de „Alteță - regală”. Prin aceasta se urmărea atât afirmarea României ca stat independent și suveran cât și ridicarea prestigiului dinastiei de Hohenzollern în fața celorlalți monarhii europene. A urmat, astfel proclamarea regatului (14/26 martie 1881) și încoronarea regelui Carol și a reginei Elisabeta la 10 mai.

Având în vedere atitudinea ostilă a Rusiei, în condițiile în care influența Franței scăzuse iar rolul Germaniei crescuse în Europa, România își orientează politica externă spre Germania și Austro – Ungaria. De mai multe ori prințul Bismark arătase celor de la București că drumul spre Berlin trece neapărat prin Viena. Astfel, se semna la 18/30 octombrie 1883 un tratat prin care România și Austro – Ungaria se angajau să vină în ajutor în cazul unui atac neprovocat, tratat la care aderă în aceeași zi și Germania.

Încheiată din rațiuni de stat și nepopulară în România datorită politicii de asuprire exercitată de monarhia habsburgică asupra românilor din Transilvania și Bucovina, alianța a fost ținută secret (era cunoscută doar de câțiva oameni politici români, și aceasta cu prilejul semnării și prelungirii în 1892, 1896, 1902, iar ultima în 5 februarie 1913). Totuși, pentru acea perioadă alianța a scos țara din izolare, s-au obținut anumit garanții de securitate și s-au consolidat pozițiile dinastiei de Hohenzollern. Deși nu se abordase subiectul românilor din Transilvania, Carol I spera că niște relații cordiale cu Austro – Ungaria ar putea schimba soarta acestora chiar în perspectiva unirii lor cu patria mamă.

Un prilej de afirmare a bunelor relații ce existau între România și Austro – Ungaria a fost vizita Arhiducelui Rudolf, moștenitorul tronului și a soției sale Arhiducesa Ștefania, în 13 – 14 aprilie 1884, la București. Ei sunt întâmpinați la gara Filaret cu fardă de onoare iar, seara, la palat se organizează retrageri cu facle, prânz de gală și un leal. Vizita este reînnoită în 13 septembrie, la castelul Peleş din Sinaia – părăsirea arhiducală fiind printre primii oaspeți ai castelului care se inaugurase de curând. Regele s-a străduit să organizeze iarăși o primire și o găzduire fastuoasă.

Oaspeții au parte de vizite în oraș, o partidă de vânătoare la Poiana Țapului, concerte în sala de muzică, retrageri cu lămpioane și focuri bengale. Castelul inaugurat cu un an în urmă (1883), va deveni un punct de atracție, pentru oaspeții Regelui. Primul oaspete sosit la Peleş a fost însă Principele Alexandru al Bulgariei (5 septembrie 1884).

Printre oaspeții de seamă ai regelui Carol I și ai reginei Elisabeta s-a numărat și Împărăteasa Elisabeta (frumoasa Sissy) care venea în 6 mai 1887 la Peleş, într-un incognito strict. Ea sosea de la Mehadia unde făcea băi de obicei și întorcea vizita pe care i-o făcuseră în 2 mai, Carol și Elisabeta. Cu această ocazie s-a comandat o cadă de baie din aramă, pentru cabinetul de toaletă destinat împărătesei, la Peleş. Pretenția ei de a avea cameră de baie chiar din momentul în care își luase reședință conjugală oripilase curtea din Viena, pentru că o asemenea stupidă modă „englezească” nu era în rigoare la curtea austriacă. Până la urmă Sissy nu s-a lăsat și a obținut două camere cu baie: una la Schonbrunn și alta la Hofburg. Sissy era bună prietenă cu regina Elisabeta, amândouă având o puternică pasiune pentru poezia romantică germană. Carmen Sylva cu prilejul fiecărei călătorii în străinătate o vizita pe împărăteasă, de asemenea și regele Carol I (care va participa și la înmormântarea împărătesei în 1898).

Un ceremonial riguros avea să fie aplicat și Arhiducelui Karl Ludovic precum și soției sale Arhiducesa Marie Theresia care au stat la Peleş între 5 și 8 septembrie 1888. Mai ales Marie Theresia a fost încântată de vizită pentru că fiind pasionată de vânătoare, gazdele i-au organizat o vânătoare de urși, mai sus de cascada Urlătoarea. Cei care au întâlnit-o la Peleş pe arhiducesă spun că era o femeie modernă se ocupa cu gravura și fotografiatul și fuma trabuc.

Vizita s-a produs pe fondul căderii guvernului liberal condus de I. C. Brătianu și aducerii la guvernare a junimiștilor. Tratatul dintre Austro – Ungaria și România rămânea valabil în mod automat încă trei ani dar Viena și Berlinul socoteau că alianța era în pericol din cauza frământărilor politice interne care aveau loc în țara noastră. De asemenea, mai era și înrăutățirea raporturilor acestor state cu Rusia.

Un alt oaspete de seamă al regelui Carol I a fost Ducele de Walles, viitorul rege Eduard al VII-lea, care sosea la București, în 21 septembrie 1888. Moștenitorul tronului britanic a asistat la sfințirea apelor ce aveau să fie introduse în capitală, la Pavilionul din grădina Cișmigiu, după care a fost condus la Sinaia.

La castelul Peleş, în onoarea oaspetelui (el o cunoscuse mai de mult pe Carmen Sylva care era considerată de regina Victoria o partidă interesantă de căsătorie, Edward o declină speriat fiind de seriozitatea prințesei. Se pare că în 1888 impresia dintâi i se confirmă), sunt organizate spectacole de teatru în limba engleză și franceză. Regele Carol I organizase bine totul. Interesându-se pe cale diplomatică de preferințele prințului moștenitor, i-a servit vinuri de cea mai bună calitate cărora Alteța Regală a Marii Britanii le-a arătat toată cinstea necesară. Pe 25 septembrie, moștenitorul britanic părăsea Sinaia cu amintiri plăcute, lucru confirmat și de telegrama de mulțumire a Reginei Victoria, trimisă regelui Carol.

În urma evenimentelor ce avuseseră loc în anii 1892 – 1895 în Transilvania, opinia publică din România era tot mai ostilă față de monarhia habsburgică. Pentru destinderea relațiilor cu România împăratul Franz Ioseph, profitând de terminarea

lucrărilor de la Porție de Fier cu care Austro – Ungaria fusese însărcinată de Congresul de la Berlin – a făcut în septembrie 1896 o călătorie în România.

Pe 15 septembrie, regele Carol I asistasă împreună cu regele Alexandru I al Serbiei la inaugurarea canalului, în calitate de oaspete al împăratului. A doua zi a plecat spre Craiova unde urma să-l întâlnească pe împărat. Pe tot parcursul vizitei, regele Carol I a organizat cea mai fastuoasă ceremonie pentru Franz Ioseph. În Gara de Nord, oaspetele este întâmpinat de primarul capitalei cu pâine și sare, pe o tavă aurită, împreună cu două cupe lucrate după originalele tezaurului de la Pietroasa. Salonul de primire de la gară era special amenajat cu busturile împăratului și împărătesei. Pe străzi erau amenajate arcuri de triumf din verdeață și flori, porumbei albi legați cu panglici în culorile imperiului brăzdau cerul. Seara Palatul, teatrul și clădirile din Calea Victoriei erau iluminate de imense coroane imperiale lucrate din becuri electrice multicolore. Alte surprize i s-au pregătit la Peleş unde ajunge pe 17 septembrie. Un prânz la Poiana Stânei pe fondul muzical al unor formații de lăutari, l-au binedispus pe împărat. Cu acel prilej o stâncă din zonă primea numele de Franz Ioseph. Originală a fost și întoarcerea la castel, prin pădure, acompaniată de lăutari. Referitor la această vizită, considerată un act de curtenie și simpatie adresat țării, Regina Maria spunea în memoriile sale că regele Carol I ținea mult ca acel suveran să fie cinstit în tot felul căci această vizită îi mulțumea și politica și simpatiile.

La începutul secolului al XX-lea, România ducea o politică de echilibru între marile puteri și a menținut relații amicale cu toate statele. Obiectivul principal era ca țara să rămână cât mai cu puțință în afara unui conflict european (o neutralitate sub protecția Triplei Alianțe).

O dovadă a prețuirii de care se bucura Carol I la Berlin și Viena a fost și vizita principelui Friedrich Wilhelm, moștenitorul tronului Germaniei. Vizita era prilejuită și de împlinirea a 70 de ani de viață a regelui Carol, la 8/21 aprilie 1909. Astfel, cu această ocazie împăratul Wilhelm l-a pe regele României, general feldmareșal al armatei germane, înmânându-i prin fiul său, bastonul și însemnele celui mai înalt grad din armata germană (nu-l mai avea decât împăratul Franz Ioseph – din afara granițelor Germaniei). Vizita konprințului german l-a bucurat foarte mult pe bătrânul rege dar dincolo de importanța ce s-a acordat acestei vizite la palat, ea nu a beneficiat de o atenție specială din partea românilor.

În același an (27 – 30 iunie) sosea un alt prinț moștenitor în România, Arhiducele Franz Ferdinand cu Alteța Serenisimă – Sofia de Hohenberg. Moștenitorul Austro – Ungariei (după moartea arhiducilor Rudolf și Carol Ludovic) venea la Peleş cu o reclamă meșteșugită: ceea că el ar fi un „mare prieten al românilor și un tot atât de mare dușman al ungarilor” La gara Sinaia oaspeții sunt întâmpinați de regele Carol și regina Elisabeta, de un grup de peste 300 de români și românce din Ardeal, îmbrăcați în costume naționale. Arhiducele împreună cu soția sa (morgantică) au fost primiți cu cele mai înalte onoruri ceea ce a provocat o oarecare stânjenire la curtea din Viena unde Sofia de Hohenberg nu izbutise niciodată să dobândească situația dorită de statutul ei. Ducea era pentru prima oară într-o vizită în afară, alături de soțul ei, și tot pentru prima oară era tratată potrivit rangului ei. A urmat un program bine pus la punct: excursii cu automobilul la Poiana Țapului, Bușteni și Azuga, reprezentații de

gală cu opera *Insula Tulipoten* de Offenbach și piesa *Ingenua* de Halevy, serbări populare, vizită la Cuibul Prințesei. Pentru români însă momentul cel mai important a fost audiența delegației transilvănene acordată de Arhiduce și primirea memoriului ce cuprindea doleanțele transilvănenilor. Pentru Franz Ferdinand însă o impresie deosebită se pare că i-a provocat-o prezența Melaniei Ionescu, o frumoasă transilvăneancă venită special pentru această vizită vieneză, la Sinaia.

Deși cea mai mare parte a ziarelor au considerat vizita lui Franz Ferdinand ca o consacrare a bunelor rapoarte și mai ales a prieteniei ce unea de mai multă vreme pe regele României și împăratul Franz Ioseph, realitatea era alta. Adept al federalizării imperiului arhiducele s-a declarat prietenul românilor dar foarte mulți se îndoiau de sentimentele sale filoromâne mai ales că incidentele și polemicele dintre unguri și români erau destul de violente. S-a ajuns până acolo încât Ferdinand, principele moștenitor al României, în drum spre Coburg, nu obține viza de la funcționarii maghiari ai drumurilor de fier ca vagonul lui să fie atașat de un tren care mergea direct spre Germania, sub motiv că drumul e într-o stare foarte proastă.

O ultimă primire făcută de regele Carol I pentru un împărat, a fost aceea din 1 iunie 1914, când țarul Nicolae al II-lea al Rusiei sosea la Constanța. Relațiile de apropiere dintre cele două țări începuseră pe la sfârșitul secolului al XIX-lea. Astfel pe la 1890 ianuarie, țarul Alexandru al III-lea socotind că sosise momentul de îmbunătățire a relațiilor româno – ruse îi dăruiește Mitropolitului Moldovei o icoană, scumpă în amintirea războiului din 1877. – 1878.

Apoi, Rusia adoptase o atitudine favorabilă față de mișcarea memorandistă (fapt consemnat de I. Rațiu în însemnările sale). Călătoria din 1896 a principelui Ferdinand și a reginei Maria în Rusia a fost considerată tot ca o acțiune favorabilă relațiilor ruso – române (mai ales că voiajul făcut de Franz Ioseph în România provocase emoții la Petersburg).

PREMISELE CONSTITUIRII STATULUI NAȚIONAL ROMÂN UNITAR

Elisabeta Sadagurschi

Pentru a înțelege semnificația profundă a constituirii statului național român unitar, proces în cadrul căruia Unirea Principatelor Române de la 1859 este o adevărată piatră unghiulară, trebuie ca, „ștergând colbul de pe cronică bătrâne”¹, să parcurgem drumul bătătorit al devenirii istorice a poporului român. Existența statului național român unitar nu trebuie înțeleasă ca un eveniment fără precedente și, mai ales, fără premise care să o facă posibilă, atunci când condițiile o permit. Transformată parțial în realitate la 1859, ideea de unire exista la români, izvora din specificul național, evoluția sa căpătând valențe noi de la o epocă la alta, pentru ca în urma acestui proces de evoluție, în clipa în care conjunctura internă și externă îl vor permite, să se materializeze în fapt.

Premisele actului de la 1859 și, ulterior, ale celui de la 1918 trebuiesc căutate cu veacuri în urmă, în unitatea vieții economice, politice, religioase, culturale, a românilor din cele trei țări românești, în unitatea graiului și, nu în ultimul rând, în conștiința unității de neam, a originii comune. Toate aceste trăsături specifice poporului român se desfășoară, în sensul de evoluție, într-un peisaj geografic românesc, de o remarcabilă unitate, fapt ce favorizează întrepătrunderea dialectică a amintitelor note specifice în cadrul simbiozei perfecte pe care o creează și care singularizează, personifică istoria românească și artizanul ei, poporul român.

În acest sens, Ștefan Ștefănescu menționa că: „Toți străinii care au venit în contact cu poporul român au fost puternic impresionați și au subliniat în lucrările lor unitatea spirituală și de limbă a românilor. Geograful german H. Wachner constată că, în ciuda vieții sale istorice vitrege, poporul român reprezintă mai puțină diversitate decât oricare alt popor al Europei în ceea ce privește costumele, felul de a gândi, limba și modul de viață”². Fără a considera unitatea geografică factorul decisiv în realizarea statului național unitar român³, formulăm totuși precizarea potrivit căreia, în realizarea amintitului țel, unitatea teritorială a pământului românesc a fost un element de sudură, de coeziune, important. În ciuda tuturor pierderilor teritoriale suportate de pământul românesc, oamenii săi au rămas peste veacuri pe același teritoriu de formare, spațiul carpato-danubiano-pontic de la Dunărea de Jos, concentrați în jurul unor constante geografice și istorice deopotrivă, care sunt reprezentate de Munții Carpați, Marea Neagră și Dunăre. Potrivit aprecierii lui Gh.I. Brătianu, și „unitatea României deci, din punct de vedere al spațiului, e o problemă care se desfășoară între doi factori constanți, între munte și mare”, această unitate se menține ca

existență de stat și neam pornind din munți de unde atunci când se oferă prilejul, descalcă voievodate întemeiate la poalele lor. Ea se dezvoltă în funcție de mare⁴.

Dunărea, fluviul ce avea să creeze o mult discutată problemă, reprezintă cel de al treilea factor de necontestat al existenței românești pe aceste meleaguri. Ceea ce se impune atenției este unitatea în diversitate a reliefului românesc, fapt pe care îl subliniază geograful francez Ancel, atunci când spune că cel mai bine alcătuit pământ este cel românesc, a cărui „osie” o formează Carpații⁵, el reprezentând, într-adevăr, elementul dominant în cadrul peisajului geografic românesc. Fără a avea înălțimea și masivitatea monumentală a Alpilor, de pildă, Carpații au fost pentru români reflexul medaliei, raza de lumină și speranță ce încerca să compenseze vicisitudinile unui destin istoric, deloc blând. În centrul pământului românesc, înconjurați de piemonturi, câmpii, lunci, brăzdați adânc de ape, „care nu i-au respectat”⁶, se înalță acești munți, înalți, masivi, prin umanitatea pe care o degajă. Geografi și istorici, deopotrivă, consideră Carpații ca fiind cei mai umani munți.

„Accident important al pământului românesc”⁷, ei nu au reprezentat nicicând un hotar etnic între românii din cele trei țări românești, ... ei se află înconjurați de masa poporului român, care s-a menținut și a prosperat sub ocrotirea lor”⁸, realitate ce poate fi ușor observată; pornind din Obcinele Bucovinei și până în lumea de piatră a Apusenilor, un brâu, o horă de oameni au înconjurat Carpații, i-au susținut umanizându-i. Accesibilitatea lor îi transformă într-un punct de reper, un fel de Mecca a românilor, care, prin văile Carpaților, și-au cântat din fluier bucuria sau au plâns în Miorița, sau la poale de Carpați s-au zidit pe sine pentru a lăsa ceva durabil posterității, în Carpați s-au retras la ceasul greu. În acest din urmă sens amintim informația după care, Mircea cel Bătrân, în preajma luptei cu Balazid (1334), „cu multă grijă și-a pus la adăpost în muntele Brașovului femeile și copiii”⁹, ori aceea ce ne spune că Vlad Țepeș, la 1462, „trimitea la munte toate femeile și copiii”¹⁰; ceva mai târziu, marele vornic Preda Brâncoveanu îl mărturisea diaconului sirlian că „în loc de castele și cetăți avem acești munți și (aceste) păduri împotriva cărora nici un dușman nu poate birui”¹¹; Mihai Vitezul, referindu-se la fuga țăranilor din calea puhoiului tătarăsc, spunea că: „țara a fugit toată și s-a dus la munți”¹²; dintr-o scrisoare, din 14 iunie 1652, aflăm că „norodul din Moldova fuge la țară și s-au îngământit toți la poalele munților”¹³, iar la 10 iunie 1690, C. Brâncoveanu „a pus să se strige în Pitești, Cîmpulung ca toți oamenii să fugă în munți, să se ferească din drum, căci vine Tökoly cu tătarii.”¹⁴. Rol important prezintă și numeroasele pasuri, trecători ce leagă depresiunile intracarpate, locuri în care se formează primele formațiuni social-politice: Loviștea, Vrancea, Țara Oltului, Țara Hațegului, fiind vechi vetre românești¹⁵, precum și regiunea dealurilor subcarpatice intens populate, fapt datorită căruia, după cum remarcă P.P. Panaitescu, după întemeierea statului feudal Țara Românească, va avea loc o pulsație puternică spre

câmpie din regiunea deluroasă din nordul țării, care are un bogat rezervor demografic¹⁶. Unitatea geografică a teritoriului României apare atât de evidentă încât, după constituirea statului național unitar român la 1918, un geograf străin declara că unitatea politică este o revanșă a geografiei împotriva istoriei, „o revanșă a condițiilor naturale împotriva nedreptății și arbitrarului evoluției istorice care ținuse pe români în state diferite”¹⁷. Unitatea geografică a teritoriului românesc, potrivit aprecierii lui Gh.I. Brătianu, este „o tendință permanentă, corespunzând unei realități permanente”¹⁸.

Favorizată de caracterul unitar și complementar al teritoriului românesc, unitatea economică, exprimată prin schimbul permanent de mărfuri¹⁹, este o realitate a vieții românești, a cărei importanță a reliefat-o N. Iorga, care arăta că „pe o bază de interese comune - fără a aminti de Moldova și Țara Românească, care formau împreună o singură țară -, cea dintâi unire a românilor a existat, când în capul cărturarilor nu răsărise această idee, în unitatea perfectă a vieții economice, așternută pe unitatea perfectă a vieții generale și Ardealul a intrat și el în această viață prin intercirculația românească: un singur corp, un singur sistem, am zice vânos, prin care străbătea același sânge viu”²⁰. Dacă în cadrul geografic românesc, Transilvania a reprezentat partea centrală a acestui pământ, „un măreț palat, capodoperă de arhitectură, unde sunt adunate și așezate cu măiestrie toate frumusețile naturale ce împodobesc celelalte ținuturi ale Europei”²¹, în domeniul vieții economice situația se menține, Transilvania fiind deopotrivă atât sursă de aprovizionare, cât și o veritabilă piață a produselor pentru Moldova și Țara Românească. Orientarea economică a Transilvaniei spre țările surori a fost ușurată de existența a numeroase drumuri, unele de interes internațional. Astfel, drumul ce venea din Europa Centrală, de la Viena și Praga, trecea pe la Oradea, de aici la Cluj, Alba Iulia și mai departe spre Sibiu de unde, pe la Turnu Roșu, își făcea intrarea în Țara Românească pentru a ajunge la Dunăre, la Turnu Măgurele, de unde va traversa fluviul, legând Europa Centrală cu Peninsula Balcanică²². O ramificație a acestui drum, de la Sibiu, se îndrepta spre Brașov, în timp ce în partea vestică exista drumul ce lega „țările din această zonă, Crișana cu Banatul cu Țara Românească, precum și așezările mai importante: Oradea, Arad, Timișoara, Lugoj, Caransebeș, Orșova, de unde trecea vadul Dunării în Peninsula Balcanică”²³, iar nodul Transilvaniei era legat de Moldova prin drumul Bistriței, indeosebi²⁴. Strânsele relații economice dintre cele trei țări române au fost o realitate vie, ceea ce a influențat întregul proces de dezvoltare unitară. În acest sens, mărturiile sunt numeroase și grăitoare. Astfel, amintim că, la 28 iunie 1358, un privilegiu al regelui Ludovic de Anjou, acordat negustorilor brașoveni, le permitea acestora să-și poarte liberi mărfurile între râurile Prahova, Ialomița, Buzău și Dunăre, privilegiu ce nu avea însă valoare practică, deoarece acest teritoriu aparținea domnului Țării Românești, Nicolae Alexandru, care va confirma respectivul privilegiu în urma recunoașterii, de către regele Ungariei, a

dreptului de stăpânire asupra Țării Făgărașului²⁵. Treptat, relațiile de bună vecinătate și colaborare se extind tot mai mult, la aceasta contribuind atât interese economice, cât și politice și, în acest sens, amintim scrisoarea pe care marele vornic Stănilă o trimitea la 1558 brașovenilor, atrăgându-le atenția asupra faptului că: „fără noi nici voi nu puteți fi și țara voastră, Țara Bîrsel, fără șara noastră nu poate fi”, realitate subliniată și de vornicul Cristian Rotampan²⁶. Orașului Brașov îi revine, în cadrul activității economice și al relațiilor de acest gen, un rol deosebit de important, el fiind considerat de o seamă de străini, precum Reicherstorfer (1550), Givannndrea Gromo (1556), Giovanni Manncineli (1596), un adevărat emporiu al părților învecinate, loc de desfăcere comun unde vin negustori români, sași, secui, maghiari, greci, armeni și de alte neamuri²⁷. Locuitorii orașului de la poalele Țimpei erau vital interesați în promovarea unor relații economice strânse cu țările surori și vecine, deoarece, potrivit comunicării pe care ei o fac reprezentantului lor la Viena, la 26 octombrie 1724, „hrana noastră mai a tuturor ne iaște în Țara Românească ...”²⁸. În 1779, cancelaria aulică transilvăneană de la Viena recunoaște ”legătura strânsă care există între marele principat al Transilvaniei și țările vecine, Moldova și Țara Românească și nevoia aprinsă de a importa de acolo cantități mari de materii prime de care are nevoie principatul Transilvaniei”²⁹. Domnii țărilor române, în general, sprijineau activitatea comercială dintre aceste țări și, în acest sens, la 1612, Ștefan Tomșa, domnul Moldovei, cerea bistrițenilor deschiderea drumurilor: „lăsați să vină și să meargă adevărați negustori, așa ar fi belșug în amândouă țările”³⁰. Trebuie precizat faptul că formarea unității economice a acestor țări s-a realizat în cadrul unui complex de factori politici, interni și externi, care au influențat, mai mult sau mai puțin pozitiv, procesul economic și unul dintre aceștia a fost, de pildă, alianța antiotomană a țărilor române în secolul al XV-lea, ce a contribuit la strângerea legăturilor economice și politice³¹. Relațiile comerciale existente între Țara Românească, Moldova și Transilvania, atestate documentar din a doua jumătate a secolului al XIV-lea³², evoluează aproape neîntrerupt, unele stagnări fiind cauzate fie de războaie, fie de către unele măsuri domnești, dar, ceea ce este esențial, se concretizează în faptul că, de exemplu, niciodată aceste relații nu au fost întrerupte din cauza unui război vama. Odată cu scurgerea timpului, legăturile economice, circulația de mărfuri și de oameni se cimentează tot mai solid, potrivit izvoarelor vremii care ne informează că, spre exemplu, Basarab cel Tânăr, între 1478-1482, solicită sfatului de la Brașov „doi zidari buni”³³; la 1476, Cristian pârcălabul, cere brașovenilor doi dulgheri să zidească o casă, probabil la Târgoviște³⁴; la 31 ianuarie 1627, domnul Moldovei, Miron Barnovschî, solicită bistrițenilor „un maistru cărămidar care să se priceapă și la rândul caselor”, pentru repararea curții domnești de la Hârlău³⁵; hatmanul Gavril Coci cerea, tot bistrițenilor, patru meșteri vârniceri pentru o biserică de piatră, motivând că în Moldova nu se află asemenea meșteri³⁶; la 1643, Vasile Lupu a solicitat bistrițenilor, prin

vornicul de Suceava patru zidari și doi cărămidari pentru casele domnești de la Suceava³⁷; în august 1709, Toma Cantacuzino solicită brașovenilor „nește zidari trebuindu-mi să-mi spoiască nește case ce mi-am făcut la București”³⁸. Solicitați sunt și meșterii țigleri pentru confecționarea țiglei și acoperirea bisericilor, după cum reiese din cererea lui Miron Vodă Barnovschi către bistrițeni, pentru mănăstirea ce-i poartă numele, din Iași (20 februarie 1629)³⁹. Din alte izvoare aflăm de doi argintari sibieni Ioan și Celestin, care lucraseră între 1517-1518 în Țara Românească⁴⁰, precum și de chemările ce se făceau pentru bərbieri, chirurgi, ca acel „om meșter ce se pricepe la boala de picioare” cerut brașovenilor de către logofătul Staicu, între anii 1482-1602⁴¹. Unii se stabileau peste munți, asemenea lui Andrei, fierarul lui Bogdan cel Orb, originar din Bistrița⁴², ori Ioan, cojocarul, stabilit la Târgoviște, de unde, la 1534, îi scria fratelui său, Iacob, din Brașov. Multiplele legături existente între meșterii transilvăneni și moldo-munteni sunt oglindite și în practicarea acelor „călătorii de perfecționare” sau în înscrierea în organizații comune⁴³. Astfel, lista membrilor blănari din Brașov ne spune că figurau printre nume Ioan din Cîmpulung (1489), Nicolae din Cîmpulung (1509)⁴⁴. Un loc aparte în cadrul legăturilor economice îl deține păstoritul, acea mișcare de transhumanță, o permanență istorică a evoluției societății românești⁴⁵. Primele sate, create de oierii și bejenarii din Transilvania, datează din vremea lui Mircea cel Bătrân, în Țara Românească și a lui Alexandru cel Bun, în Moldova, majoritatea lor părănd a fi întemelte, însă, între secolele XVII-XVIII⁴⁶. Bejenia și oieritul, prin semnificația lor deosebită, dintr-o multitudine de puncte de vedere, „au oferit comunității etnice un spor de osmoză”⁴⁷.

În strânsă legătură cu unitatea geografică și economică se impune atenției unitatea vieții social-politice a țărilor române. După cum este cunoscut, pe întreg teritoriul românesc a existat, secole de-a rândul, aceeași organizare socială, sub forma obștilor libere, din care, ulterior, se va forma viltoarea boierime. Despre obște, care avea o organizare social-politică asemănătoare în cele trei țări românești⁴⁸, N. Iorga, referindu-se la obștile libere, aprecia că „aceste instituții țărănești cu viața de stat, cu obștea de stăpânirea pământului, cu judecata prin aceeași oameni buni și bătrâni de la un capăt al Țării Românești (România) la altul, fără a mai pomeni de datini, de sărbători ori de obiceiuri... formează un alt element de neînălăturat al vieții românești. Oricine ar fi străbătut moșia neamului nostru, ar fi găsit aceeași perfectă unitate de viață populară, care nu se întâlnește nici în Franța, nici în Spania, nici în Italia”⁴⁹. Un fapt ce mi se pare esențial este acela că, deși stânenită în urma instaurării dominației maghiare, mai târziu austro-ungare asupra Transilvaniei, unitatea de viață social-politică a Țărilor Române nu a putut fi distrusă, datorită celui specific național românesc pe care veacurile de asigurare străină, oricât de aspre au fost, nu l-au putut înăbuși. Stăpânirea maghiară vede în Transilvania o „dubiae possessionis solum, arătând că nu s-a contopit niciodată cu Ungaria în așa măsură încât să-și piardă cu totul

individualitatea sa istorică, distinctă, să dispară caracterul ei de provincie, de țară deosebită, a cărei autonomie teritorială și administrativă a ieșit totdeauna la iveală în mod destul de pronunțat⁵⁰, iar, peste timp, dominația austriacă va sublinia aceeași realitate. Despre ce înseamnă Transilvania în cadrul peisajului românesc, ne informează N. Bălcescu, numind-o „cea mai frumoasă parte a Daciei ferice... Aici era Apulum, Salinae, Napoca, Sarmisgethusa Regia ...”⁵¹. Urmându-și destinul istoric, această țară românească va avea de suportat jugul unei aspre asupriri străine, dar, chiar și așa, se va simți legată prin mii de fire de Moldova și Țara Românească, astfel încât „de câte ori un steag românesc se iveau fâlfâind în vârful Carpaților, Ardealul întreg se înflora: românii de nădejde, tiranii de spaimă”⁵². Țara Făgărașului, leagănul de păstrare a tradiției românești și de propulsare a ei în întreaga Transilvanie, reprezintă o solidă punte de legătură, pe toate planurile, între cele trei țări românești. Referindu-se la păstrarea titlului de boierime locală, David Prodan aprecia că Făgărașul a dus peste Carpați „până la capătul societății feudale, un titlu românesc de libertate, unul din termenii fundamentali ai societății feudale românești, moștenit de-a dreptul din Țara Românească”⁵³.

Un moment deosebit îl reprezintă, firește, acela al formării statelor feudale românești, Moldova și Țara Românească, etapă importantă în evoluția societății românești, evoluție ce, prin asemănarea uneori până la identitate, va contribui la aprofundarea relațiilor dintre țările române. În acest sens, menționăm deseale schimbări de domni dintr-o țară în alta (referitor la Moldova și Țara Românească), de dregători, organizare foarte asemănătoare. În domeniul organizării militare întâlnim „oastea cea mare a țării”, iar în ceea ce privește armamentul, se subliniază tendința de uniformizare a lui în cele trei țări românești, între secolele XIV-XVI⁵⁴. Legea nescrisă păstrată aceeași în Moldova și Țara Românească, conținutul pravilelor secolului al XVII-lea – Îndreptarea legii în Țara Românească (1652) și Cartea românească de învățătură la Iași (1646) – sunt dovezi grăitoare ale unui fond spiritual comun, observație valabilă, desigur, și pentru Transilvania. Viața de zi cu zi, conștiința că formează același popor, dușmanul, în general, comun, Europa care, ori a fost pasivă, ori a dat ajutoare reduse sau cu efect întârziat, sunt factorii ce au determinat interdependența relațiilor politice și militare dintre țările române. Astfel, pe Ștefan cel Mare, ardelenii îl așteptau „cu mare dor și dragoste”⁵⁵, în timp ce, la 1507, pentru a aplană conflictul dintre Radu cel Mare și Bogdan al III-lea, călugărul Maxim Brancovici intervine, spunându-le: „sunteți creștini de același neam”⁵⁶; Alexandru Aldea scria transilvănenilor că: „dacă ar fi să piară țara aceasta (Țara Românească), veți pieri și voi”⁵⁷, iar peste aproximativ un secol, la 1524, Radu de la Afumați solicită ajutor brașovenilor pentru a respinge pericolul turcesc, deoarece exista convingere că „dacă turcii ne vor învinge pe noi și ne vor rușina, domnia voastră nu va fi în pace”⁵⁸.

Desigur, momentul cel mai important îl reprezintă actul de la

1600, realizat de Mihai Viteazul. Îmbrăcând, firește, haina epocii în care era înfăptuită, unirea de la 1600 rămâne un pas mare pe care îl făceau „sentimentele populare de solidaritate, dând la iveală o realitate istorică permanentă”⁵⁹. Dacă avea sau nu Mihai Viteazul conștiința înaintată a faptei sale, a importanței ei, ori era vorba doar de un spirit războinic, de un temperament specific românilor din partea de sud-vest a țării noastre (Oltenia), este o problemă mult discutată și, fără a intra în detalii, în ceea ce ne privește, suntem de părere că, pentru fapta sa mare, pentru ecoul secular pe care l-a avut, Mihai Viteazul rămâne omul ce a mers cu mult înaintea epocii sale, depășindu-și condiția de feudal, devenind simbol național, realitate pe care N. Iorga ține să o precizeze: „nici un român n-a mai putut gândi unirea fără uriașa lui personalitate, fără paloșul sau securea lui ridicată spre cerul dreptății, fără chipul lui de o cruntă și desăvârșită poezie tragică”⁶⁰. După 1600, istoria românească înregistrează numeroase încercări, ce aparțin unor domni sau principii din cele trei țări române, de realizare a unirii, având mai mult sau mai puțin motivarea națională. În acest sens, sunt cunoscute strădanile lui Gabriel Bethlen de a crea un regat al Daciei, precum și cele ale lui Vasile Lupu, dornic de a domni în Țara Românească. Ocupația habsburgică din Transilvania și întărirea dominației turcești în Țara Românească și Moldova vor face imposibilă unirea pentru o îndelungată perioadă de timp, actul realizat la 1600 de Mihai Viteazul rămânând sub forma idealului „după care am alergat doi secoli și jumătate”, după cum mărturisea Atanasie Panu⁶¹. Permanența legăturilor existente între țările române este susținută și prin numeroasele posesiuni pe care domnii Țării Românești și ai Moldovei le-au avut în Transilvania (Ștefan cel Mare stăpâna Ciceul, Cetatea Albă, la care Petru Rareș va mai adăuga Rodna, Unguraș, Bistrița și 60 de sate)⁶², apoi relațiile de rudenie, căsătoriile, cum ar fi cazul Saftei Buhuși, fiica lui Alexandru Buhuși, hatman al Moldovei, căsătorită cu Constantin Cantacuzino stolnicul⁶³, sau al Bălașei, fiica lui Ilie Canatacuzino, căsătorită cu Ștefan, fiul lui Brîncoveanu⁶⁴. Există, deci, o viață social-politică unitară în cadrul celor trei țări române, subliniind și mai mult comunitatea de interese și idealuri ce-i unește pe români, din timpuri îndepărtate.

Deloc neglijabile, mișcările demografice înregistrate pe teritoriul românesc sunt primate tot ca un factor de unitate în istoria românească și, în acest sens, tradiția descălecatului este elocventă; pornind dinspre Transilvania, atât în cadrul Moldovei, cât și al Țării Românești, se înregistrează, în urma acestor descălecate, un vizibil spor demografic. Un aspect aparte al mișcării demografice îl reprezintă oieritul sau bejenia. După cum declarau iobagii români din zona Mureșului, la 1779, „cauzele bejenilor se datorau sărăciei, exploatarea crunte la care erau supuși, persecuției religioase...”; „iobagii unguri, se spune în continuare, nu pleacă în bejenie, ci numai românii, și ei se duc în Moldova din pricină că cei mai mulți de acolo, rude, prieteni ori cumnați, și mai mulți oameni laudă acea țară, că pământul este mai roditor decât pe la noi și dădiile și

robotele sunt mai ușoare⁶⁵. După unirea cu biserica Romei, în condițiile unei aprige persecuții religioase, fenomenul capătă proporții noi și, mai evident, se impune în urma înfrângerilor răscoalei conduse de Sofronie din Cioara, despre care se spunea că duce pe români în Moldova și Țara Românească⁶⁶. Mihail Cserei afirma că: „din Transilvania poporul trece în masă în Moldova; au făcut totul pentru a-l opri dar fără rezultat. Vechile legături sunt rupte, opreliștele puse de organele administrative și executive nu mai au rost; trebuie să ne așteptăm la multe rele”⁶⁷. Fără a avea amploarea celui din Transilvania, fenomenul mișcărilor demografice a existat și în Țara Românească, și în Moldova⁶⁸, deplasările făcându-se către Dobrogea, în special, fapt ce a contribuit la întărirea elementului autohton în această parte a țării. Luate în ansamblu, aceste deplasări ale populației românești, din cele trei țări, „au reprezentat calea pentru întărirea legăturilor dintre diferitele teritorii românești...”⁶⁹.

Cu o deosebită importanță, în problema care ne interesează, se înscrie și terminologia utilizată atât de străini, cât și de români, pentru denumirea poporului român și a țării sale. Precizarea care se impune de la început este aceea că, această terminologie, utilizată fiind aceeași pentru întregul popor român ca și pentru întregul teritoriu locuit de el, exprimă convingător unitatea acestuia⁷⁰. În general, în discuțiile purtate cu specialiștii, s-au impus atenției trei termeni: Valahia, Dacia, România. Referindu-se la primul, cel de Valahia, Eugen Stănescu afirma că acesta a avut mai multe sensuri, dintre care, cel dintâi ar fi acela de Valahia, în sensul teritoriului locuit de romani; aceștia, numiți fiind valahi, era firesc să fie numit astfel pământul pe care trăiau⁷¹. Sub numele de Valahia străinii înțelegeau, de obicei, cele două țări extracarpătice, Moldova și Țara Românească, ținând seama de faptul că Transilvania intrase sub stăpânire maghiară⁷² și, în acest sens, Cosmografia lui Aneas Silvio Piccolomini ne spune că Valahia se întinse din Transilvania până la Nistru, Dunăre și Marea Neagră⁷³. Pentru a justifica folosirea termenului de Valahia pentru ambele state românești, străinii au susținut că ele formau în trecut un tot unitar, un singur stat, după cum afirma francezul Delacroix, la 1676: „țările numite acum Moldova și Valahia nu formau în vechime decât o singură provincie a dacilor numită Valahia, care era împărțită în cea de sus și cea de jos, datorită unui râu care le despărțea. Dar, cu trecerea timpului, cea de sus s-a numit Moldova, iar cea de jos a păstrat vechiul său nume, de Valahia”⁷⁴. La 1807, boierii moldoveni scriau lui Napoleon că, la început, Moldova și Țara Românească formau o singură țară⁷⁵. Un alt sens al termenului de Valahia ar fi acela de două Valahii, legate fiind de cele două provincii istorice în care, după cum am spus, susținea Eugen Stănescu, alcătuiau Valahia⁷⁶. Semnificativă este, dsigur, observația lui Ștefan cel Mare care, numind Țara Românească L'Altra Valahia⁷⁷ iar uneori Valahia Mare⁷⁸, arăta, de fapt, că la acea dată se știa că este vorba de una și aceeași țară, așa cum va declara mai târziu, la 1526, și nuntial Burgio: „aceste două provincii, Moldova și Muntenia, sunt Valahia, colonie de romani”⁷⁹. Pentru a putea fi deosebită

una de cealaltă, cele două Valahii erau numite fie Valahia Mare Superioară (pentru Țara românească), fie Valahia Mică Inferioară (pentru Moldova)⁸⁰. Referindu-se la vădita lor asemănare, Eugen Stănescu scria că: „nu poate să încapă îndoială că cei care au scris despre Moldova pe baza experienței proprii, ca și cei care au scris pe bază de lecturi savante,... au considerat cele două țări nu numai ca vecine și asemănătoare din punct de vedere al structurilor social-politice și al situațiilor istorice, ci și de același caracter etnic... un rol important l-a jucat observarea că locuitorii celor două țări vorbeau aceeași limbă, se caracterizau prin același mod de viață, cu puternice elemente de conștiință de neam”⁸¹.

Un alt termen utilizat, a fost cel de Dacia, care a avut o accepțiune generală, cuprinzând tot teritoriul locuit de români, și una particulară, relativă la părțile acesteia⁸². După opinia lui Vasile Maciu, termenul de Dacia a fost repus în circulație de umanștii italieni din secolul al XV-lea, de la ei l-au preluat românii, care a avut sens adânc, asemănător cu acela al Eladei la greci⁸³. În primele decenii ale secolului al XVI-lea s-a afirmat conceptul „anticei unități a spațiului carpato-danubian, în limitele regatului Daciei, concept preluat din cultura bizantină”⁸⁴. Odată cu trecerea timpului, acest termen se încetățenește tot mai mult, atât în interiorul țărilor române, cât și în exterior, iar Johannes Honterus, în harta *Cosmographia*, apărută la 1542, va nota teritoriul românesc cu denumirea de Dacia, în timp ce, cu litere mici, va nota numele provinciilor ce o alcătuiesc⁸⁵. În veacul al XVI-lea, Despot-Vodă dorește o restabilire a lăcașurilor vechilor daci prin reunirea celorlalte două țări românești cu Moldova⁸⁶; în secolul al XVII-lea, Gabriel Bethlen se vrea rege al Daciei, iar Matei Basarab voievod al țărilor dacice⁸⁷. Ulterior, cronicarii secolelor XVII-XVIII vor folosi acest termen pentru întreg teritoriul locuit de români. În urma puternicului ecou pe care l-a avut răscoala lui Horea (acesta vroia să se proclame Rex Daciae)⁸⁸, ideea restaurării vechii Dacie începe să se impună atenției Puterilor europene, îndeosebi Rusiei și Austriei. Astfel, Ecaterina a II-a cere lui Iosif al II-lea, în 1782, crearea acestui stat care, „... cunoscut odinioară cu numele de Dacia, ar putea fi alcătuit din provinciile Moldovei, Valahiei și Basarabiei, sub un guvern de religie creștină”⁸⁹. În noiembrie 1807, potrivit raportului prezentat de ambasadorul Prusiei, Sneft, se face cunoscută dorința Austriei de a uni țările române, cu intenția vădită de a crea din acestea un veritabil stat tampon⁹⁰. În 1808, ambasadorul prusian la Petersburg, von Schladen, a anunțat planul unirii Moldovei cu Țara Românească sub un arhiduce străin, ce urma să se căsătorească cu ducesa Ecaterina, sora țarului Alexandru⁹¹. La 1812, numitul țar va cere lui Napoleon anexarea teritoriului de la Nistru la Dunăre, recunoscând unitatea poporului ce-l alcătuia⁹². Se poate observa, așadar, că acest termen de Dacia, pentru teritoriul locuit de români, a avut o existență asemănătoare ca durată și vechime, cu cel de Valahia, el căpătând valențe noi, paralel cu evoluția generală a societății, a conștiinței poporului.

Un ultim termen utilizat pentru aceste țări și locuitorii lor este acela de România (român-rumân). Nu lipsit de semnificație este faptul că primul stat feudal românesc s-a numit Țara Românească, demonstrându-se în acest fel un adevăr de necontestat și anume acela că, cel puțin pentru români, așa cum aprecia Ștefan Ștefănescu, dar mai cu seamă Petre Panaitescu, „neamul este anterior statului, el a dat numele său statului (Țara Românească)”⁹³. În secolul al XVI-lea, denumirea de român-românesc se întâlnea de 17 ori în cele 11 tipărituri românești dintre anii 1559-1588⁹⁴, în timp ce la 1593-1597 va fi emisă de la Suceava o scrisoare către bistrițenii din Biroul românesc și din cel armenesc⁹⁵, iar în 1816, D. Philippide folosește efectiv termenul de România, în lucrarea sa *Istoria României*, scrisă în limba greacă⁹⁶. Potrivit unor date mai noi, nu se mai admite ipoteza potrivit căreia acesta ar fi primul ce a folosit acest termen, ci, într-o lucrare rămasă în manuscris și publicată aproape la un secol după moartea autorului, istoricul sas Martin Felner (1720-1767) folosisse pentru prima dată amintita noțiune⁹⁷. Așa cum se aprecia, termenul de România își are istoria sa⁹⁸, care este strâns legată de cea a poporului pe care îl desemnează, identică am putea spune și exemplul grăitor ni-l oferă valențele pe care le cunoaște acest termen în secolul al XIX-lea, generația pașoptistă dându-i o importanță cultural-politică, punând-o în slujba realizării idealului național⁹⁹.

Cu o deosebită forță se impune atenției, în problema ce face obiectul studiului nostru, unitatea de credință existentă la români. Referindu-se la acest aspect, N. Iorga afirma că „românii au trăit într-o comunitate religioasă care a avut drept consecință o unitate culturală de cel puțin 300 de ani și aceasta a produs, în ceea ce privește sentimentul general de unitate românească, cel mai mare efect”¹⁰⁰. Este foarte adevărat că, dacă pe românii din Transilvania persecuția religioasă i-a indemnât la bejenie, în Țara românească și Moldova situația este cu totul alta. O unitate de credință a poporului român este puternic reliefată de inversunata opoziție a românilor transilvăneni față de tendințele maghiare și austriece de mai târziu, de catolicizare. În toate cererile lor, în toate memoriile trimise dietei maghiare și austrice, românii cereau și libertatea cultului. În numele ortodoxismului românesc va ridica Inochentie Micu, la 1743, steagul luptei pentru emancipare socială și națională, faptă pentru care Maria Teresa îl va exila la Roma. Credința a fost apreciată de toți domnii țărilor române, fapt ce reiese din grija acordată construcțiilor religioase și, poate, datorită acestei preocupări, avem astăzi în patrimoniul național adevărate perle ale arhitecturii și istoriei, deopotrivă. Toate documentele, prin care domnii țărilor române vroiau să sugereze unitatea românilor din cele trei țări române, afirmău că „aceștia sunt de o limbă și o lege”¹⁰¹. La încoronarea domnului, ori în sfatul domnesc, mitropolitul, preotul, reprezentantul bisericii a fost, deci, întotdeauna prezent. Conștiința unității de credință o încadrăm, de regulă, în conștiința unității de neam, însă, o observație se impune a fi făcută, și anume aceea că această conștiință a unității de credință se poate

manifesta și în afara celei de neam. Este acesta cazul lui Constantin Mavrocordat, domn grec al Țării Românești, care cere românilor din Scheii Brașovului să rămână „stătători întru pravoslavnică credință”¹⁰². Românii transilvăneni au primit permanent un substanțial ajutor de peste munți, în ceea ce privește efortul lor de a-și păstra credința ortodoxă. O deosebită importanță prezintă răspunsul lui Varlaam la Catehismul calvin din 1640, răspuns prin care amintitul mitropolit îi îndeamnă pe românii transilvăneni să-și păstreze credința¹⁰³. Autoritățile stăpânitoare erau conștiente de ajutorul pe care îl primesc românii din Transilvania de la frații lor de peste munți, astfel, la 1770, când se discuta ca sediul episcopului ortodox să fie la Brașov, Pater Delfini arată Vienei că Brașovul ar fi un loc nepotrivit, deoarece are strânse legături cu Țara Românească, reședința fiind în cele din urmă stabilită la Sibiu¹⁰⁴. Referindu-ne la importanța factorului religios în istoria românilor, concluzionăm, spunând că el a avut o semnificație aparte, mai ales dacă îl privim în sensul de credință. Biserica românească s-a deosebit fundamental de biserica medievală europeană – românii nu au avut de îndurat prigoana misticismului și a ignoranței religioase. Transilvănenii au luptat cu ardoare pentru păstrarea religiei care făcea parte din întregul ființei lor, legându-i mai puternic de semenii lor din celelalte două țări românești. Înțelegând prin religiozitate credința într-un ideal, putem spune că românii au fost credincioși umanității, ei neducând niciodată războaie în numele ortodoxismului și nici cruciade. În genere, actele mari ale poporului român au avut și adevărul bisericii. Fără a vedea în unitatea de credință a românilor mai mult decât trebuie, facem însă precizarea că un rol deosebit l-a avut biserica românească în promovarea culturii în rândurile maselor.

Cultura reprezintă un alt factor de unitate la români și, în acest sens, poporul român și-a creat opere durabile. Strânsa colaborare între oamenii de cultură este atestată de utilizarea de cei din Țara Românească, la tipărirea Bibliei lui Șerban Cantacuzino, a unor traduceri făcute în Moldova și Transilvania, Biblia din 1688 fiind apreciată ca o sinteză a scrisului românesc de pretutindeni, de până la sfârșitul veacului al XVII-lea¹⁰⁵. Legată strâns de unitatea poporului român și conștiința unității de neam, cultura românească, prin operele sale, se dovedește a fi oglinda amintitei unități etnice și lingvistice a românilor. Unitatea de limbă și de neam a poporului român, între factorii de unitate din istoria acestuia, reprezintă factorul cel mai grăitor, iar conștiința românilor despre unitatea etnică și lingvistică este străveche¹⁰⁶; înainte de a o învăța umaniștii români și străini, o știa poporul, de la el aflând-o și cărturarii¹⁰⁷. Începând cu Ioan Kinamos, istoric bizantin din secolul al XII-lea, și până la Francesco Della Valle (1532), majoritatea străinilor au subliniat în lucrările lor această realitate. Circulația permanentă a oamenilor a contribuit în mod substanțial la întărirea conștiinței de neam și de limbă a poporului român.

Referindu-se la caracterul unitar al limbii române, Alexandru

Graur sublinia faptul că nu este logic să ne întrebăm de ce limba română este atât de unitară și de ce celelalte limbi nu au acest caracter¹⁰⁸. Unificarea limbii române s-a impus de la sine, fără o constrângere din partea unor autorități, în timp ce în Franța, de pildă, dialectul il de France se impunea prin ordonanță regală¹⁰⁹. Existența unei puternice conștiințe populare colective explică atașamentul românilor pentru limba lor, pentru originea comună¹¹⁰. Nicolae Olahus, referindu-se la conștiința originii române a poporului român și a limbii acestuia, afirma că românii din Transilvania, Moldova și Țara Românească se consideră a fi colonie a românilor¹¹¹. Cunoscut este faptul că românii s-au numit pe sine român-rumân, românesc-rumânesc, limba românească-rumânească. Elocventă este scrisoarea papei Clemente al II-lea, din 1345, în care se vorbește de românii din Țara românească, Transilvania și Sirmin, pe care îi numește Olachi Romani¹¹². Traducând termenul de râmieni din slavonă, diaconul Coresi identifică, poate, primul numele romanilor cu al românilor, în ultimul sfert al secolului al XVI-lea¹¹³. Odată cu scurgerea timpului, conștiința populară se transformă în conștiință cărturărească, cărturarii urmărind atât răspândirea scrisului în limba română, cât și promovarea limbii române ca limbă de cultură. Faptul este demonstrat de Coresi în Predoslovla Psaltirii din 1570, precum și de Predoslovla Paliei de la Orăștie din 1582, în care se afirma lipsa cărții românești: „... numai noi românii pre limba noastră nu avem”; se oferă cartea românilor: „și le dăruim vouă fraților români și cetiți nu judecați necitind nainte, că veți cu adevărat afla mare vistiarium sufletesc”¹¹⁴. Formarea limbii române literare deschide noi posibilități de afirmare conștiinței de neam și de limbă a românilor, prin intermediul scrierilor. În acest sens, menționăm traduceri realizate în Maramureș către sfârșitul secolului al XV-lea și începutul celui următor: în 1544, la Sibiu este tipărită prima carte în limba română, Catehismul; ulterior, se va tipări Evangheliarul slavo-român, cea dintâi tipăritură păstrată în limba română¹¹⁵. Acestea vor sta la baza Catehismului din 1559 sau Întrebarea creștinească, opera lui Coresi¹¹⁶. Cărțile coresiene s-au bucurat de o largă circulație, fiind răspândite pe întreg teritoriul românesc, fapt ce a dus la strângerea legăturilor dintre români. În urma mutațiilor de ansamblu, înregistrate în evoluția sa de societatea românească, circulația cărții religioase și laice va cunoaște o intensitate crescândă. Vor fi popularizate, acum, Micul tratat de zoologie, numit Fiziologul, precum și un altul despre morală, intitulat Floarea darurilor; alături de acestea se întâlnesc romanele Alexandria, Varlaam și Ioasaf, apoi poeziile populare care elogiau eroii populari și care au cunoscut o bogată circulație peste granițele vremii. În secolul al XVII-lea relațiile culturale între țările române capătă o intensitate sporită, datorită faptului că, pe de o parte, cultura secolului al XVII-lea era relativ superioară celei din secolul anterior, iar pe de altă parte, cultura ca fenomen de masă se extinde tot mai mult în condițiile acestui nou veac. Totodată, în această perioadă se înregistrează asaltul curentelor reformate asupra ortodoxismului românesc din Transilvania, iar cartea românească

va juca un rol deosebit în riposta la acest atac. În același timp, conștiința de neam și cea a comunității lingvistice, prin intermediul numeroaselor scrieri din secolul al XVII-lea, capătă valențe noi. Ideea aceasta este prezentă în principalele tipărituri din amintitul veac. Distingem, astfel, Cartea românească de învățătură (1643) destinată întregii seminții românești, Catehismul (645) tipărit „spre folosul tuturor celor de un neam român”, Pravilele împărătești (1646) care trebuiau să slujească întregului rod românesc, Țîrnosania (1652) – era pusă spre folosul neamului românesc, Cheia înțeleșului (1678) – este destinată pentru „toată seminția românească”, Liturghia lui Dosoftei (1691) – este pentru folosul de obște al neamului românesc, Pravoslavnica mărturisire (1691), Chiriadodromianul (1699) – opera unui meșter „al neamului nostru din Ardeal” Toate au același scop ca și anterioarele amintite scrieri¹¹⁷. Se poate ușor observa ideea românității și unității poporului român, devenită în secolul al XVII-lea un bun general. Grăitoare sunt, în acest sens, versurile lui Martin Opitz, poet german, profesor la colegiul bethlenian din Alba Iulia, prin care evocă tenacitatea românilor transilvăneni în păstrarea fondului spiritual latin. Traducerea acestor semnificative versuri o datorăm lui George Coșbuc: „În fiecă colibă cu paie acoperită/ Un sânge nobil spune, că limba moștenită/ Și azi e tot aceeași, că datinile sunt/ Păstrate cu credință, c-al vostru îmbrăcământ/ Și jocul chiar e martor, c-aveți tulpina veche/ Un joc ce-n frumusețe abia-și are pereche/”¹¹⁸.

Cele mai ilustrative dovezi despre originea latină a limbii și poporului român ni le-au dat cronicarii, acești dascăli ai tuturor timpurilor. Astfel, Grigore Ureche știa precis că „rumânii cât se află lăcuiitori în Țara Ungurească și la Ardeal și la Maramureș de la un loc sunt cu Moldovenii și toți de la Râm se trag”¹¹⁹. În lucrarea Imitația lui Isus Christos, Udriște Năsturel sulina același lucru. Miron Costin, în De neamul moldovenilor, reliefează același adevăr, la care se adaugă unitatea și continuitatea poporului român. El consideră pe locuitorii celor trei țări românești, locuitori „ai țării noastre”, iar pe „strămoșii lor”, ca oameni ai acestor locuri, din totdeauna¹²⁰. Stolnicul Constantin Cantacuzino afirmă deschis că noi rumânii suntem români în credință și bărbăție”¹²¹. Dimitrie Cantemir, umanist de talie internațională, personalitate cu totul aparte, susține originea, unitatea și continuitatea poporului român prin perspectiva cărturarului cu un orizont cultural-politic deosebit de larg. În lucrarea Hronicul vechimii a româno-moldo-vlahilor argumentează teza unității și continuității vieții românești, dându-i și valențe politice. Ideile sale înaintate vor fi preluate de corifeii Școlii Ardelene care, potrivit aprecierii lui N. Bălcescu, „puseseră stâlpii de temelie ai naționalității române și propagară ideea unității sale”¹²². Gh. Șincai mărturisește comunitatea de origine a românilor, spunând că: „oricum s-au numit sau se numesc și acum (românii) tot de o vîță și porodiță sunt, adică români de sânge, precum firea și virtutea îi mărturisește”¹²³. Petru Maior, cu a sa istoria pentru începutul românilor în Dacia, tipărită la Buda, în 1812.

după cum afirma Mihail Kogălniceanu, „a deșteptat duhul național, mort de mai mult de un veac, și lui îi suntem datori cu o mare parte a impulsului patriotic ce de atunci s-a pornit în tustrele provincii ale vechii Dacii”¹²⁴. După Dimitrie Cantemir și Școala Ardeleană, ideea unității de neam și de limbă, a originii comune a românilor, devine o idee de masă, cu un vădit caracter general. N. Iorga aprecia fenomenul, spunând că atunci „Când într-un popor apare un singur om, cu o idee, este mare meritul omului aceluia, nepotrivit cu timpul său, dar când nu numai un singur om, ci mai mulți răsar cu aceeași idee, aceasta înseamnă că ideea este a poporului întreg și lucrul are o valoare și mai mare”¹²⁵. Așadar, chiar pe baza acestei sumare prezentări, putem constata un fapt deosebit de important, acela că, în numele istoriei, ale cărei dovezi sunt extrem de grăitoare și enorm de numeroase, sunt total eronate aprecierile și a susține existența a două popoare române, a două limbi diferite în Moldova și Țara Românească și a inexistenței fondului românesc în Transilvania. O ultimă exemplificare o aducem, amintind de o Cazanție a lui Varlaam, din 1643, care, ajunsă la Agrișul Mare, în Transilvania deci, un localnic a însemnat, la 1701, următoarele: „Păucenie moldovenească carele este strănepoților de dulceață pre limba rumânească s-a provăduie precum se cadie”¹²⁶. Românii, cărturarii sau oameni de rând, nu au susținut niciodată existența unei limbi diferite în cadrul celor trei țări românești, ori a unor popoare diferite. Ni se pare aceasta dovada cea mai convingătoare a unității de neam și de limbă proprie acestui popor și, în același timp, premisa solidă a vieții sale unitare.

RÉZUMÉ

Les prémisses de la constitution de l'État National Roumain Unitaire

Pour comprendre la semnification de l'État National Roumain Unitaire, processus auquel l'Union des Principautés Roumaines de 1859 est une véritable pierre angulaire, il faut parcourir le terrain très fréquenté de la transformation historique du peuple roumain.

L'idée de l'union était chez les Roumains, elle a pris sa source du caractère spécifiquement national. Son évolution a eu des nouvelles valences d'une époque à l'autre pour lui permettre de se concrétiser, quand il y a la conjuncture interne et extérieure.

Les bases de l'événement de 1859 et de 1918, il les faut chercher aux siècles passés dans l'unité de la vie économique, politique, religieuse, culturelle de tous les Roumains des trois pays roumains, dans l'unité de la langue, de la conscience de leur origine et nationalité commune. Tous ces traits d'union caractéristiques au peuple roumain se déroulent dans un paysage géographique roumain, qui a une remarquable unité, lui-même et qu'il a favorisé la pénétration des autres facteurs présentés audessus. L'unité géographique du territoire roumain a été un élément de la soudure, de la cohésion très importante. En dépit de la perte des territoires roumain, ses gens sont restés ici, sur le même espace carpatique-danubien-pontique, concentrés autour des Carpates, de la Mer Noire et du Danube.

La variété du relief roumain a imposé l'unité au peuple roumain et, en même temps, il n'a jamais séparé les Roumains entre eux. Ce relief a protégé aussi les habitants qui ont prospéré, ainsi que l'unité politique a constitué la revanche de la géographie sur l'histoire.

L'unité économique a été aussi favorisé par le caractère unitaire et complémentaire du territoire roumain. La liaison économique de la Moldavie avec les autres pays sœurs, Valachie et Transylvanie, a été facilitée par les chemins internationaux qui sont passés à Oradea, à Cluj, à Sibiu, à Alba-Iulia, à Braşov, à Turnu-Roşu, à Turnu-Măgurele, à Bistriţa etc.

Les princes regnants de ces pays ont aidé les activités commerciales. Leur alliance antiottomane du 15ème siècle a influencé, positif, aussi le processus économique et politique et ces relations n'ont jamais été interrompus.

L'unité économique et géographique a eu des relations avec l'unité sociale-politique.

Les trois pays roumains ont eu la même organisation sociale, la même vie populaire, les mêmes coutumes, les mêmes fêtes.

L'unité sociale-politique n'a pas été détruite grâce au caractère spécifiquement national que l'oppression étrangère ne l'a pas réprimé.

Un moment très important a été aussi celui-là de la formation des états féodaux roumains qui ont été si similaires jusqu'à l'identification. La vie de chaque jour, la conscience du peuple, l'ennemi commun ont déterminé les relations politiques et militaires entre les trois pays roumains.

En 1600, Mihai Viteazul a réalisé la première unification des trois pays roumains et il est resté comme le symbole de l'union pour les Roumains.

La fluctuation de la population roumaines a été aussi la preuve de l'unité et a déterminé le surplus démographique en Moldavie et en Valachie.

Une grande idée qui nous montre l'unité du peuple c'est que les étrangers utilisaient les mêmes mots pour nommer notre pays : Valachie, Dacie, Roumanie et que leurs habitants parlaient la même langue et ils avaient la même religion-orthodoxe. Cette religion a déterminé la construction des églises qui font aujourd'hui le patrimoine national et qui sont les perles de l'architecture roumaine. L'Eglise Orthodoxe Roumaine a protégé ses croyants contre l'Eglise Catholique et elle a eu aussi un rôle très important pour promouvoir la culture dans les trois pays roumains.

La culture roumaine par ses œuvres est le miroir, l'image de l'unité du peuple, du langage, de la conscience du peuple roumain.

Donc, après ces sommaires exposés on peut tirer des conclusions importantes – celles-ci que au nom de l'histoire qui a beaucoup de preuve, le peuple roumain est unique aussi que sa langue et que toujours les trois pays ont été UN.

- ¹ Mihai Eminescu, *Epigonii*, în *Poezii*, București, 1973, p.22.
- ² Ștefan Ștefănescu, *Mișcări demografice în Țările Române în secolul al XVII-lea și rolul lor în unitatea poporului român*, în Dumitru Berclu, *Unitate și continuitate în istoria poporului român*, București, 1968, p.187.
- ³ A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. VI, București, 1896, p.525. În această lucrare, A.D. Xenopol consideră cauza geografică prima condiție a realizării unirii din 1859.
- ⁴ Gh.I. Brătianu, *Originile și formarea unității românești. Prelegeri ținute la Școala superioară de războiu*, București, 1942, p.11-12.
- ⁵ I. Lupaș, *Istoria Unirii românilor*, București, 1937, p.9.
- ⁶ G. Vilsan, *Carpații în România de azi*, C.L., 1924, p.512-513.
- ⁷ *Ibidem*.
- ⁸ *Ibidem*.
- ⁹ L. Chocondil, *Expuneri istorice*, București, 1958, p.64, *apud*, N. Stoicescu, *Unitatea românilor în evul mediu*, București, 1983, p.14.
- ¹⁰ *Columna lui Traian*, 1883, p.36, *apud*, N. Stoicescu, *op. cit.*, p.15.
- ¹¹ *Călători străini*, VI, p.256, *apud*, N. Stoicescu, *op. cit.*, p.15.
- ¹² N. Iorga, *Scrisori de boieri, scrisori de domni*, p.221, *apud*, N. Stoicescu, *op. cit.*, p.15.
- ¹³ Hurmuzaki, 15/2, p.1207, *apud*, N. Stoicescu, *op. cit.*, p.115.
- ¹⁴ A. Veress, *Documente*, XI, p.432, *apud*, N. stoicescu, *op. cit.*, p.10-11.
- ¹⁵ N. Stoicescu, *op. cit.*, p.15.
- ¹⁶ P.P. Panaitescu, *Cercetarea arheologică a culturii materiale din Țara Românească în secolul XIV*, SCIV, 2, 1971, p.247-248.
- ¹⁷ Gh.I. Brătianu, *op. cit.*, p.11.
- ¹⁸ *Ibidem*.
- ¹⁹ Radu Manolescu, *Unitatea economică a țărilor române în evul mediu*, în D. Berclu, *op. cit.*, p.135.
- ²⁰ N. Iorga, *Elemente economice în cultura românească*, în *Conferințe și prelegeri*, București, 1944, p.53.
- ²¹ N. Bălcescu, *Românii supt Mihai Voievod Viteazul*, București, 1977, p.277.
- ²² Ștefan Pascu, *Făurirea statului național unitar român*, 1918, București, 1983, p.21.
- ²³ *Ibidem*.
- ²⁴ *Ibidem*.
- ²⁵ *Ibidem*, p.20.
- ²⁶ *Idem*, *Marea Adunare de la Alba Iulia*, Cluj, 1968, p.18.
- ²⁷ *Din Istoria Transilvaniei*, I, 1963, p.188, *apud*, Ștefan Pascu, *idem*, p.19.
- ²⁸ Sterie Stinghe, *Documente privitoare la trecutul românilor din Schei*, I, Brașov. 1901, p.123, *apud*, N. Stoicescu, *op. cit.*, p.19.
- ²⁹ N. Iorga, *Politica economică austriacă și comerțul Transilvaniei în secolul XIX*, AIINC, VII, 1937/1938, p.114, *apud*, N. Stoicescu, *op. cit.*, p.19.
- ³⁰ Hurmuzaki, XV/2, p.856, *apud*, N. Stoicescu, *op. cit.*, p.19.
- ³¹ Radu Manolescu, *op. cit.*, p.137-138, în D. Berclu, *op. cit.*
- ³² *Ibidem*, p.139.

- ³³ *Ibidem*, p.151.
- ³⁴ Hurmuzaki, XV/2, p.95, *apud*, N. Stoicescu, *op. cit.*, p.83.
- ³⁵ *Ibidem*, p.961, *apud*, N. Stoicescu, *op. cit.*, p.23.
- ³⁶ *Ibidem*, p.1170, *apud*, N. Stoicescu, *op. cit.*, p.23.
- ³⁷ *Ibidem*, p.1102, 1103, 1107, *apud*, N. Stoicescu, *op. cit.*, p.23.
- ³⁸ N. Iorga, *Studii și documente*, X, p.113, *apud*, N. Stoicescu, *op. cit.*, p.23.
- ³⁹ Hurmuzaki, XV/2, p.968, *apud*, N. Stoicescu, *op. cit.*, p.23.
- ⁴⁰ Radu Manolescu, *op. cit.*, p.151.
- ⁴¹ *Ibidem*.
- ⁴² *Ibidem*.
- ⁴³ *Ibidem*.
- ⁴⁴ *Ibidem*, p-151-152.
- ⁴⁵ *Ibidem*.
- ⁴⁶ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p.33.
- ⁴⁷ *Ibidem*, p.34.
- ⁴⁸ *Ibidem*, p.35.
- ⁴⁹ P.P. Panaitescu, *Obștea țărănească în Țara Românească și Moldova*, București, 1964, p.67.
- ⁵⁰ N. Iorga, *Note despre unirea românească*, RI, 1920, p.3.
- ⁵¹ I. Lupaș, *Individualitatea istorică a Transilvaniei*, în *Studii, conferințe și comunicări istorice*, *apud*, N. Stoicescu, *op. cit.*, p.27.
- ⁵² N. Bălcescu, *op. cit.*, p.279.
- ⁵³ *Ibidem*, p.50.
- ⁵⁴ David Prodan, *Boieri și vecini în Țara Făgărașului în sec.XVI-XVII*, AIIC, VI, 1963, p.170.
- ⁵⁵ N. Stoicescu, *op. cit.*, p.34.
- ⁵⁶ *Apud*, Ștefan Pascu, *op. cit.*, p.20.
- ⁵⁷ *Ibidem*.
- ⁵⁸ D.R.N., I, p.296, *apud*, N. Stoicescu, *op. cit.*, p.36.
- ⁵⁹ Gr. Tocilescu, 534 *documente*, p.284, *apud*, N. Stoicescu, *op. cit.*, p.37.
- ⁶⁰ P.P. Panaitescu, *Problema unificării politice a Țărilor Române în epoca feudală*, în D. Berclu, *op. cit.*, p.67.
- ⁶¹ N. Iorga, *Unirea românească*, București, 1934, p.30.
- ⁶² I.P. Puțuri, *Unitatea- permanența istoriei poporului roman*, în *Rolul maselor populare în făurirea Unirii Principatelor Române 1859*, București, 1979, p.11.
- ⁶³ N. Stoicescu, *op. cit.*, p.47-48.
- ⁶⁴ N. Iorga, *Studii și documente*, XV, p.92, *apud*, N. stoicescu, *op. cit.*, p.48.
- ⁶⁵ *Genealogia Cantacuzinilor*, București, 1902, p.500-501.
- ⁶⁶ Ștefan Meteș, *Emigrări românești în Transilvania în sec.XIII-XX*, București, 1971, p.135-137.
- ⁶⁷ N. Iorga, *Sate și preoți din Ardeal*, București, 1902, p.278-279.
- ⁶⁸ Ștefan Meteș, *op. cit.*, p.133.
- ⁶⁹ N. Stoicescu, *op. cit.*, p.57.
- ⁷⁰ Gh. Platon, *Geneza revoluției române de la 1848*, Iași, 1980, p.140.
- ⁷¹ N. Stoicescu, *op. cit.*, p.130.
- ⁷² Eugen Stănescu, *Unitatea teritoriului românesc în lumina mențiunilor externe: Valahia și sensurile ei*, în *studii*, 1968, 6, p.1114.
- ⁷³ *Ibidem*, p.1118-1119.

- ⁷⁴ *Călători străini*, I, p.472, *apud*, N. Stoicescu, *op. cit.*, p.131.
- ⁷⁵ *Călători străini*, VII, p.255, *apud*, N. Stoicescu, *op. cit.*, p.131-132.
- ⁷⁶ Eugen Stănescu, *op. cit.*, p.1114.
- ⁷⁷ *Ibidem*, p.1115.
- ⁷⁸ I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, I, p.341-344, *apud*, N. Stoicescu, *op. cit.*, p.133.
- ⁷⁹ *Ibidem*, p.332-341, 346, *apud*, N. Stoicescu, *op. cit.*, p.133.
- ⁸⁰ Hurmuzaki, II/3, p.523, *apud*, N. Stoicescu, *op. cit.*, p.133.
- ⁸¹ Eugen Stănescu, *op. cit.*, p.1109, 1113.
- ⁸² *Ibidem*, p.1113-1114.
- ⁸³ *Ibidem*, p.1119-1120.
- ⁸⁴ *Apud*, N. Stoicescu, *op. cit.*, p.141.
- ⁸⁵ *Ibidem*.
- ⁸⁶ *Ibidem*, p.141-145.
- ⁸⁷ *Ibidem*, p.143.
- ⁸⁸ D.R.V., I, p.134, *apud*, N. Stoicescu, *op. cit.*, p.144.
- ⁸⁹ Al. Dobre, *Horea rex Daciae*, MI, 1975, 9, p.40-41, *apud*, N. Stoicescu, *op. cit.*, p.145.
- ⁹⁰ D.S. Sturdza, C. Colescu-Vartic, *Acte și documente relative la istoria renașterii României*, I, București, 190, p.388,
- ⁹¹ Gh. Brătianu, *op. cit.*, p.86.
- ⁹² D. Onciul, în RI, 1919, p.153, *apud*, N. Stoicescu, *op. cit.*, p.146.
- ⁹³ N. Iorga, *Solidaritatea românească la începutul secolului al XIX-lea*, în *Cuget românesc*, 1922, p.8-9, p.102, *apud*, N. Stoicescu, *op. cit.*, p.146.
- ⁹⁴ P.P. Panaitescu, *Numele neamului și al țării noastre*, în *Îndreptări românești*, București, 1947, p.93.
- ⁹⁵ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p.15.
- ⁹⁶ *Ibidem*.
- ⁹⁷ *Apud*, N. Stoicescu, *op. cit.*, p.149.
- ⁹⁸ *Ibidem*.
- ⁹⁹ Eugen Stănescu, *Geneza noțiunii de România*, în D. Berclu, *op. cit.*, p.245.
- ¹⁰⁰ *Ibidem*, p.254.
- ¹⁰¹ N. Iorga, *Dezvoltarea ideii unității politice a românilor*, București, 1915, p.26.
- ¹⁰² N. Stoicescu, *op. cit.*, p.119.
- ¹⁰³ Sterie Stinghe, *op. cit.*, p.157.
- ¹⁰⁴ *Apud*, N. stoicescu, *op. cit.*, p.122.
- ¹⁰⁵ I. Lupaș, *Importanța Sibiului în istoria românilor*, în vol. *În amintirea lui C. Giurăscu*, București, 1944, p.312.
- ¹⁰⁶ N. Stoicescu, *op. cit.*, p.74-75.
- ¹⁰⁷ C. Giurăscu, *Viața și opera lui Cuza Vodă*, București, 1966, p.27.
- ¹⁰⁸ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p.9.
- ¹⁰⁹ Al. Graur, *Unitatea limbii române*, în D. Berclu, *op. cit.*, p.100.
- ¹¹⁰ N. Stoicescu, *op. cit.*, p.63.
- ¹¹¹ *Ibidem*.
- ¹¹² Ștefan Pascu, *op. cit.*, p.13.
- ¹¹³ *Ibidem*.
- ¹¹⁴ *Ibidem*, p.14-15.

---

¹¹⁵ *Ibidem*, p.16.

¹¹⁶ *Ibidem*.

¹¹⁷ *Ibidem*.

¹¹⁸ *Ibidem*, p.45.

¹¹⁹ *Ibidem*, p.30.

¹²⁰ Grigore Ureche, *Letopiseșul Țării Moldovei*, București, 1958, p.134.

¹²¹ Miron Costin, *Opere*, București, 1958, p.42.

¹²² Ștefan Pascu, *op. cit.*, p.42.

¹²³ N. Bălcescu, *Opere*, I, partea a II-a, București, 1940, p.125-126.

¹²⁴ N. Stolcescu *op. cit.*, p.166.

¹²⁵ *Ibidem*, p.167.

¹²⁶ N. Iorga, *Istoria literaturii române. Introducere sintetică*, București, 1923, p.103.

PERMANENȚE BUCOVINENE ALE LUPTEI PENTRU UNITATE NAȚIONALĂ

Elena Cojocariu

La sfârșitul primului război mondial s-au înregistrat modificări esențiale pe întreaga hartă a Europei. Au dispărut Imperiile: German, Austro-Ungar, Rus, Otoman și au apărut noi state naționale: Finlanda, Estonia, Letonia, Lituania, Polonia, Cehoslovacia, Austria, Ungaria. Alte state s-au întregit teritorial: România, Regatul Sârbilor, Croaților, Slovenilor. Aceste probleme ale organizării lumii după primul război mondial au constituit obiectul Conferinței de Pace de la Paris, 1919- 1920.¹

În orașul Piatra Neamț a trăit ultima parte a vieții Alexandru Vitencu (1878-1962), născut la Cernăuți, participant ca delegat din partea Bucovinei la tratativele de pace de la Versailles, la Conferința de Pace de la Paris (Memoriile lui Sextil Pușcariu) și fiul acestuia, Dragoș Vitencu, cu soția Oltea-Iliuț Vitencu (anexa 1).

Unirea cea Mare nu ar fi fost posibilă fără actul din 15/28 noiembrie 1918 - Declarația de Unire a Bucovinei cu patria mamă, la care a luat parte și familia Vitencu. Ei își aveau rădăcinile într-o familie de răzeși din Broscăuții Vechi, localitatea Storojineț, cu vechi tradiții, cu preocupări culturale și naționale.

Alexandru Vitencu, născut la Cernăuți, în 1878, profesor de limba franceză, director timp de 20 de ani la Liceul real-ortodox din Cernăuți, a reprezentat cu cinste generația unirii Bucovinei publicând documente și articole de istorie, de cultură, de politică, în diverse periodice ale vremii. Dintre acestea amintim: "Școala reală greco-catolică din Cernăuți", o monografie amplă a școlii intitulată "Istoricul școlii reale din Cernăuți", «Anuarul școlii reale superioare ortodoxe din Cernăuți», 1921- 1922; anuarul aceluiași liceu pe anii 1925, 1926, 1927, 1928, 1929 (aici publică documente vechi moldovenești). Alte articole apar în revistele locale: Revista Bucovinei II, 1943; Revista mazărilor și răzeșilor I, 1944 - serie nouă cu un interesant studiu asupra satelor străvechi din Bucovina.

Împreună cu fratele său Vasile Vitencu, profesor de liceu, publică în revista Bucovinei articole patriotice. Foarte importantă este și activitatea politică a lui Alexandru Vitencu, atât în țară cât și în afara ei. A fost desemnat ca delegat al Bucovinei și vicepreședinte al Societății mazărilor și răzeșilor, la pregătirea Tratatului de Pace de la Versailles. El a prezentat memoriile lui Georges Clemenceau, președintele acestei comisii și lui Tardieu - împuternicit în chestiuni teritoriale, în care se protesta contra intenției de a se detrunchia o porțiune din nordul Bucovinei (din cauza unor considerații eronate, în favoarea fostului stat polonez). La Paris, în capitala Franței, continuă lupta pentru unire publicând placheta «Situation ethnographique de la Bukovine», 1919 și două articole în "Bulletin d'information roumaines" redactat de un comitet în frunte cu Mircea Djuvara, tatăl istoricului Neagu Djuvara, nr. 3 și 15.²

Încă din octombrie 1918 studenții bucovineni își exprimă dorința de unire. Astfel, la 11 octombrie 1918 apare "Glasul Bucovinei" editat de un grup de intelectuali în frunte cu dr. Sextil Pușcariu, Alexandru Vitencu, etc., care a devenit

nucleul în jurul căruia s-au adunat toți cei care au organizat mișcarea națională a românilor. În casa doctorului Isidor Bodea se hotărăște tipărirea acestui ziar, organ de propagandă pentru unirea politică a românilor de pretutindeni (anexa 2). În numărul din 22 octombrie 1918, apare declarația program în care se arată că „vrem să rămânem români pe pământul nostru strămoșesc și să ne ocârmuim singuri precum o cer interesele noastre românești; nu mai vrem să cerșim de la nimeni drepturile care ni se cuvin; pretindem ca împreună cu frații noștri din Transilvania și Ungaria, cu care ne găsim în aceeași situație, să ne plăsmuim viitorul care ne convine nouă în cadrul românismului” Semnatarii acestui program erau: George Băncescu, Dionisie Bejan, dr. Isidor Bordea, dr. Sextil Pușcariu, prof. Alexandru Vitencu³ S-a format o Adunare Națională Constituantă, apoi au avut loc alegeri pentru Congresul general al Bucovinei, organism democratic larg reprezentativ. La 28 noiembrie 1918 congresul general a votat în unanimitate unirea Bucovinei cu România. Vestea a fost întâmpinată cu entuziasm de românii din Cernăuți. În piața centrală a orașului, devenită Piața Unirii, s-a încins o horă mare. Un martor ocular declara: “o sărbătoare așa de mare poate a fost pe timpul lui Ștefan cel Mare după vreo bătălie” Un alt participant la evenimentele din Cernăuți redă bucuria populației: “lumea pornește în cortegiu, cu muzica militară în frunte, spre centrul orașului. Străzile se umplu de lumea care deveni un râu mișcător. Toți își caută cunoscuți, se îmbrățișează, se sărută, își urează viață lungă.... Iar din balconul primăriei se anunță deciziunea Congresului, lumea aplaudă, se aud strigăte, se leagă o horă”⁴.

Declarația de unire se încheie astfel: “Congresul general al Bucovinei, întrupând suprema putere a țării și fiind investiți singuri cu puterea legiuitoare, în numele suveranității naționale hotărâm: unirea necondiționată și pe vecie a Bucovinei în granițele vechii ei hotare până la Ceremuș, Colacin și Nistru cu Regatul României” La acest vot al adunării naționale române aderă și polonii prin reprezentantul lor, Stanisław Kwiatkowski, apoi germanii prin delegatul lor prof. Alois Lebouton. Hotărârea de la Cernăuți este întărită prin decretul-lege din 30 decembrie 1918: “Bucovina, în cuprinsul granițelor sale istorice, este și rămâne de-a pururea unită cu regatul României”⁵

Sosesc mesaje de felicitare din Chișinău, Iași, Craiova, Focșani, etc. Actul unirii Bucovinei a fost confirmat de regele Ferdinand prin decretul din 18/31 decembrie 1918, când doi reprezentanți ai acestei provincii au intrat în guvernul României. Parlamentul țării, întrunit în ședință solemnă la 29 decembrie 1919, confirmă actul unirii adoptat de congresul general al Bucovinei din noiembrie 1918.

Dragoș Vitencu, născut la 15 octombrie 1908 la Cernăuți, mort la 28 iulie 1981 la Piatra Neamț, a moștenit de la tatăl său sentimente patriotice profunde, ca participant direct la ele, iar educația lui patriotică se va concretiza printr-o bogată activitate publicistică. Urmează liceul la Cernăuți între 1918-1926, fiind primul în clasă, apoi își ia licența în drept, în anul 1931, la Universitatea din aceeași localitate. Ca student, activează la Societatea academică “Junimea”, continuatoarea Societății “Arboroasa” a lui Ciprian Porumbescu. În anul 1929 este ales președinte al acestei societăți, îndeplinindu-și cu mult spirit patriotic mandatul. Publică în anul 1926 în revista “Junimea literară” (condusă de dr. Ioan I. Nestor), în revista “Făt Frumos” (condusă de prof. dr. Lecca Morariu) și în “Floarea Soarelui” din București în anul

1927- 1929, publicație de atitudine⁶.

Dragoș Vitencu, după terminarea studiilor, funcționează ca avocat în județul Brașov, apoi la Cernăuți. Se căsătorește cu Oltea Iliuț, fiica parohului din Vatra Dornei-Cristofor Iliuț, luptător pentru unire. Familia depune o muncă rodnică de educare culturală a Bucovinei, după ocupația țaristă și sovietică. Ei vor organiza, publica și fonda multe societăți culturale. În anii 1942-1944 este secretar al Societății pentru Cultură, membru fondator al Asociației Scriitorilor bucovineni și secretar al redacției revistei "Bucovina". Revista a cărui proprietar era Societatea pentru Cultură și literatură română în Bucovina, era o publicație dedicată peisajului bucovinean. O rubrică a revistei, numită "Studii", prezenta monografiile închinăte personalităților și literaților care au trăit pe meleagurile Bucovinei. Altă rubrică, numită «Amintiri», aducea în atenția cititorilor expuneri bine documentate ale momentelor importante din istoria Bucovinei⁷. Familia Vitencu se va retrage la Piatra Neamț, îndrăgind frumusețile naturii, cultura și istoria orașului. A fost un bun român bucovinean, o figură culturală importantă a generației interbelice și postbelice. A publicat multe articole științifice, versuri de factură clasică, vieți și istorii romanțate, studii, cronici, memorialistică, traduceri. A fost sociograf al relațiilor românilor cu celelalte minorități, un preconizator de reforme provinciale. A publicat deasemenea studii politice (printre care amintim "Mesianismul rusesc", 1942), studii dedicate unor personalități (T. Flondor, 1862-1908; Al. Hurmuzachi etc.). Lucrarea "Memoriul Bucovinei" a avut cea mai prețioasă contribuție la reforma administrativă și culturală a Bucovinei după izgonirea rușilor. Memoriul a fost rostit în 28 octombrie 1943, cu prilejul celor 25 de ani de la pregătirea unirii Bucovinei. La ea aderă Societatea pentru Cultură, Societatea Filarmonică, Societatea Armonia, Societatea Doamnelor Române, Muzeul Bucovinei înființate încă din secolul XIX.

Cea mai importantă lucrare a lui Dragoș Vitencu a fost "Viața pasională a lui Ciprian Porumbescu", publicată la București în anul 1974 - un omagiu adus omului, compozitorului și patriotului născut pe meleagurile bucovinene.

Trecerea în eternitate, la 28 iulie 1981, a acestui mare patriot, readuce în memoria contemporanilor evenimente apropiate sufletului nostru, la care au participat români bucovineni refugiați la Piatra Neamț, aducând cu ei o parte din istoria țării de sus, Bucovina. După tradiția Societății Academice "Junimea", la moartea lui Dragoș Vitencu, i s-a așezat pe piept panglica tricoloră și cei prezenți au cântat ultima strofă din cântecul lui Ciprian Porumbescu intitulat "Tricolorul". A fost înhumat în cimitirul "Eternitatea" din Piatra Neamț.

Permanences bucovinenes de la lutte pour l'unité nationale (Résumé)

Les Vitencu ont vécu la dernière partie de leur vie à Piatra Neamț tant que roumains de la Bucovine réfugiés du Nord du pays suite à l'occupation étrangère. Ils ont mené une intense activité au pays, tout comme à l'étranger, afin d'obtenir la reconnaissance des droits des roumains de la Bucovine et l'union avec le pays de leur

naissance.

Ils ont aussi participé en tant que délégués de la part de la Bucovine aux traités de paix de Versailles et à la Conférence de Paix de Paris de 1919-1920.

A travers toute leur activité culturelle, artistique, politique et journalistique ils ont contribué à la sauvegarde de l'idéal national, l'Union de la Bucovine au pays, la réalisation de la Grande Roumanie.

NOTE:

¹ I. Scurtu și Gh. Buzatu: Istoria românilor în secolul XX; București, 1999, p. 9

² D. Vitencu: Permanențe românești, la miazănoapte și la răsărit; București, 2001, p. 104

³ I. Cocuz: Unirea Bucovinei cu România, Suceava, 1997, p. 33

⁴ I. Scurtu. Gh. Buzatu: op. cit. p. 18

⁵ colectiv: Enciclopedia României vol. I, București, 1938, p. 805

⁶ I. Scurtu coordonator, România-Documentele Unirii 1918, Album, București 1993, p. 109

⁷ D. Vitencu: op. cit. p. 106

⁸ I. Cocuz: op. cit. p. 10.

LISTA FIGURILOR:

Anexa 1:

1. Iliuț Oltea Vitencu
2. Dragoș Vitencu
3. Familia Vitencu 1936, Cernăuți

Anexa 2: 1 Glasul Bucovinei

Fig. 1 Iliuț Oltea Vitencu

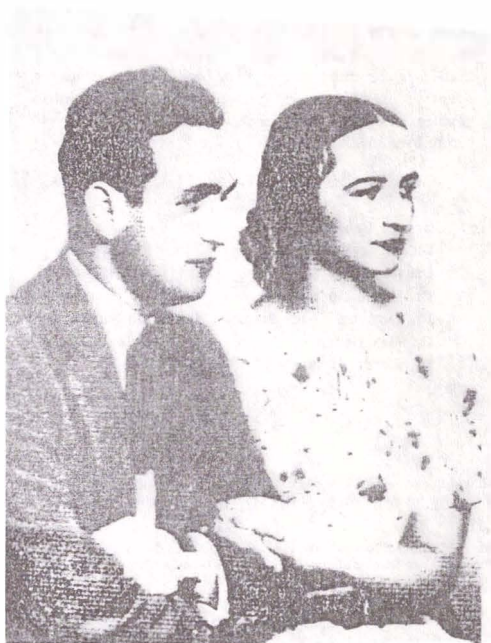

Fig. 2 - Familia Vitencu 1936, Cernăuți

Fig. 3 - Iliuț Oltea Vitencu

Anul I. Cernăuți, Marți, 22 Octombrie 1918 Nr. 1.

GLASUL BUCOVINEI

Apare Marți și Vineri. Un număr
costă 30 de bani. Abonamentul până
la 31 Decembrie 1918 costă 6 cor.

Redacția și administrația Comitei
Piețe principale 8 (Palatul național).
Se primesc numai articole locale.

Ce vrem?

Evenimentele se precipită.

În vremurile mari care se pregătesc nu mai e voie să mergem izolați, fiecare pe drumul său, ci trebuie să strângem rândurile, să ne sfătuim unul cu altul și din sfaturile noastre să răsără o orientare pentru publicul mare.

Din conștiința acestei trebuințe se naște publicația periodică „Glasul Bucovinei”.

Cei ce iscălim acest articol-program nu vrem să alcătuim un nou partid politic, ci ne-am adunat spontan la această manifestare românească, convinși că de acum nu mai e vreme de așteptare. Suntem încredințați că orice Român se va alătura programului nostru.

Știm foarte bine că nu aici, în Bucovina, se va hotărî asupra sorții noastre și că nu o mână de oameni, oricât de bine intenționați ar fi ei, vor putea decide asupra unei chestiuni, care nu mai e numai a noastră, ci alcătuiește o parte a marelui probleme europene. Dar dacă aiurea se va hotărî asupra sorții popoarelor, ele vor fi întrebate mai întâiu de voința lor. De aceea trebuie să știm de pe acum ce vrem și să o spunem cu glas tare, împiedicând din vreme orice acțiune care s'ar întreprinde în detrimentul intereselor românești.

1918 octombrie 22, Cernăuți. Primul număr al publicației „Glasul Bucovinei” fondată de Sextil Pușcariu, Vasile Bodnărescu, Alecu Procopovici. Iladu Șbierea. În care s-a publicat programul unioniștilor intitulat „Ce vrem noi”, adoptat la 11 octombrie 1918. Biblioteca Academiei Române, Perioadice, P. III-IV 4716

1918 octobre 22, Tchernovitz. Premier numéro de la publication „Glasul Bucovinei” („La voix de la Bucovine”), éditée par Sextil Pușcariu, Vasile Bodnărescu, Alecu Procopovici. Radu Șbierea, qui publie le programme des unionistes intitulé „Ce que nous

Sextil Pușcariu (1877-1948), linguist și filolog român. Academician și profesor universitar, fervent sprijinitor al ideii de unire
Arhivele Statului București, Colecția Facsimile

Sextil Pușcariu (1877-1948), Linguiste et philologue roumain. Académicien, professeur universitaire, fervent militant pour l'idée de l'Union.

Archives de l'Etat, Bucarest, Collection de Facsimile.

Sextil Pușcariu (1877-1948). Romanian linguist and philologist. Academician university professor, a staunch supporter of the Union.

Bucharest State Archives, Facsimiles Collection.

Pag. 2. Glasul Bucovinei Nr. 1.

Vrem: să rămânem Români pe pământul nostru strămoșesc și să ne ocrotim singuri, precum o cer interesele noastre românești;

Na mai vrem: să cerșim de la nimeni drepturile care ni se cuvin, ci în schimbul jertfelor de sânge aduse în acest război — jertfe mai dureroase decât ale altor popoare —

pretindem: ca împreună cu frații noștri din Transilvania și Ungaria, cu care ne găsim în aceeași situație, să ne plănuim viitorul care ne convine nouă în cadrul românismului.

Cerem: să putem aduce la congresul de pace acest postulat ale noastre prin reprezentanți aleși de noi înșine din mijlocul naștrilor noastre.

Stăm pe punctul de vedere al principiilor lui Wilson adoptate și de ministrul austro-ungar de externe. Nu vrem decât ceea ce după drept ni se cuvine și eluând drepturile noastre nu vom scurta pe nimeni în drepturile lui. Dar ceea ce după drept ni se cade, având când vor dreptății au răsărit pretutindeni, o vom cere neînfriec și nu există jertfă pe care să n'o aducem cu drag pentru împlinirea idealului nostru.

Cernăuți, 11 Octombrie 1918.

George Băncescu.	Dr. Vasile Marcu.
Dionisie cav. de Bejan.	Alecu Procopovici.
Dr. Isidor Bodea.	Dr. Eudoxie Procopov.
Dr. Vasile Bodnărescu.	Dr. Sextil Pușcariu.
Dr. Octavian Oheorghian.	Georghe Șandru.
Dr. Max Hacman.	Dr. Valerian Șeșan.
Dr. Cornel Homisca.	Alexandru Vitenco.

Fig. 4 – Glasul Bucovinei

DR. CONSTANTIN I. ISTRATI, MILITANT PENTRU UNITATEA NAȚIONALĂ

Virgiliu Z. Teodorescu

Acum la cumpăna veacurilor și a mileniilor este imperios necesar să ne reamintim de înaintașii care au avut ca prioritară preocupare prosperitatea țării, a neamului pe care au înțeles să-l slujească, depășind vicisitudinile care le-au fost presărate la tot pasul și contribuind astfel la afirmarea României. Un asemenea exemplu de dăruire pentru binele Patriei îl constituie personalitatea dr. Constantin I. Istrati. Ne propunem în acest moment să întreprindem o sumară trecere în revistă a unor momente ale vieții sale, relevante pentru a prezenta constanta sa preocupare de a fi un demn ostaș al apărării marilor idealuri naționale, permanent mobilizat la datorie, gata a fi slujitor de nădejde, gata de a învăța pentru el și pentru alții, a cerceta și deschide noi drumuri în domeniile științei, a recepționa și aplica cele dobândite de cercetători din lumea întreagă, de a pune în circuitul cunoașterii realizările lumii științifice din România.

O succintă evocare a principalelor momente ale vieții se impune pentru a înțelege concludent modul cum și-a atribuit această menire de ostaș al marilor deziderate.

S-a născut la 5 septembrie 1850 la Roman¹. După primele studii urmate în localitatea natală a poposit la Iași pentru a se forma ca viitor medic, pasiunea pentru cercetare facilitându-i luarea doctoratului în medicină, la București, în anul 1877. Progresele științei atât în domeniul diagnosticării pacienților și mai ales al acordării medicamentăției adecvate, l-au determinat să se specializeze în domeniul chimiei la Paris unde și-a luat licența și doctoratul și în acest domeniu, în anul 1885. La revenirea în țară s-a dedicat unei complexe activități, realizând o prestigioasă carieră didactică universitară, unei intense munci de cercetare, de organizare a numeroase instituții științifice, de organizații și manifestări profesionale, fiind o prezență polivalentă în tot ceea ce a reprezentat știința, un apreciat autor de manuale, muzeograf, organizator de expoziții științifice ca cele de la Iași și București, sau ca cea Jubiliară din anul 1906, toate dominate de preocuparea de a milita pentru unitatea poporului român. Organizator al laboratorului de chimie organică, decan al facultății de științe, coautor², împreună cu Gheorghe Gh. Longinescu³, a unui valoros tratat de chimie în care a integrat inclusiv rezultatele propriilor cercetări. Au fost apreciate, la timpul respectiv, cercetările care l-au condus la stabilirea calităților bogățiilor solului și subsolului României, rezultatele aducându-le la cunoștința contemporanilor cu mare promptitudine. Pentru stimularea unor asemenea cercetări a acționat⁴ pentru înființarea și asigurarea trăinicieii Societății române de științe în anul 1890, a Asociației române pentru înaintarea și răspândirea științelor⁵ în anul 1902. În calitate de organizator al congresului și al expoziției de la București din anul 1903 a valorificat experiența dobândită în anul precedent, de fapt, trepte care l-au condus la misiunea care l-a consacrat în anul 1906 ca muzeograf, realizator la București al amplei expoziții Jubiliare. Neobositul cercetător a fost permanent solicitat la manifestările științifice

internaționale, comunicările sale fiind integrate în publicațiile instituțiilor organizatoare, aprecieri confirmate și de referințele ulterioare ale confrăților întru cercetare.

Ca om politic a fost în Parlamentul României deputat și senator, primar al Capitalei, ministru al Lucrărilor Publice în anul 1899, al Cultelor și Instrucțiunii Publice în anul 1900, al Domeniilor în anul 1907, al Industriei și Comerțului în anii 1916-1917. A fost un neobosit publicist, exemplu pentru mai tinerii colegi. Ca încununare a aprecierii contribuției la promovarea științelor Academia Română l-a ales membru corespondent⁶ la 1/13 aprilie 1889, iar titular⁷ la 7/19 aprilie 1899, la 5/18 aprilie 1902 a rostit⁸ discursul de recepție intitulat "Activitatea științifică a lui Ion Ghica", a fost desemnat ca președinte⁹ al acestui for academic pentru anii 1913-1916, ales la 25 mai/7 iunie 1913. În calitate de colecționar a fost unul din donatorii¹⁰ care au completat zestrea Bibliotecii Academiei Române ca și a altor instituții culturale. Finalul vieții l-a găsit la post cu misiunea de a prezenta și susține interesele României în apusul Europei în dificila conjunctură creată prin iminenta prăbușire a frontului răsăritean ca urmare a revoluție din Rusia. A decedat la Paris la 17/30 ianuarie 1918, ulterior, a fost reînhumat¹¹ în București în cimitirul Bellu.

Depășind aceste enunțative prezentări ne vom opri la semnificativele momente care au marcat, ca un fir roșu, anii activității sale ca militant pentru realizarea unității neamului românesc. La revenirea în țară după completarea studiilor în străinătate, a fost preocupat¹² de asigurarea formării de cadre în toate domeniile cercetării științifice, exemplul personal fiind mobilizator pentru mulți din mai tinerii contemporani ai săi. Este, în acest sens, edificator memoriul din 12 octombrie 1889 în care C. I. Istrati prezintă primii ani de activitate în domeniul învățământului în care s-a integrat de la 4 decembrie 1881 la școala de farmacie, ulterior, din anul 1885, la facultatea de medicină iar din 9 noiembrie 1887 la facultatea de științe, având o vechime neîntreruptă până la data întocmirii acestui document¹³.

La sfârșit de veac XIX cât și la începutul celui următor C.I. Istrati s-a afirmat prin comunicările, intervențiile la diverse sesiuni științifice internaționale unde contribuțiile sale au fost apreciate de participanți, iar la apariția lor în culegerile de specialitate fiind recenzate, citate de cei care aveau preocupări similare. Au fost anii când cercetările sale au deschis noi orizonturi în variate domenii ale științei, unele din aceste descoperiri purtându-i și perpetuându-i numele. Amintim în acest sens participarea sa în anul 1892 la Congresul internațional de chimie organizat la Geneva. O fotografie de epocă realizată de atelierul fotografic "Boissonnas" din Geneva a reținut prezența sa alături de ceilalți participanți¹⁴.

Conștient că prestigiul României poate fi afirmat și susținut nu numai prin participări ale unor reprezentanți ai țării la diversele manifestări internaționale, C.I. Istrati a militat pentru ca o serie de asemenea manifestări să fie găzduite în mirifica țară natală. De la cele întreprinse pentru susținerea candidaturii, la organizarea găzduirii, alcătuirea programului, asigurarea sejurului, a vizitelor, a ambianței desfășurării lucrărilor, inclusiv prin exemplificări sub forma unor complexe expoziții edificatoare prin cele reunite ca exponate, toate i-au revendicat o prezență benefică pentru reușita acțiunii.

Amintim în acest sens cele întreprinse pentru asigurarea lucrărilor

Congresului științelor¹⁵ găzduit în România în anul 1903. La acea dată C.I. Istrati obținuse o bogată experiență atât urmărind cu mare atenție cele întreprinse de gazdele la care fusese invitat cât și propria experiență dobândită¹⁶ prin acțiunea realizată la Iași în anul 1902. În acest sens, încă din vara anului 1903 demersurile întreprinse în perioada lunilor august-octombrie sunt edificatoare¹⁷. A fost prilejul de a antrena la acțiune factorii care au asigurat lucrările de renovare a spațiilor menite a adăposti lucrările, amplificarea și dotarea unităților gazdă. Documentele elaborate relevă minuțiozitatea, clarviziunea cu care a abordat fiecare problemă care urma să fie rezolvată la termenul stabilit. Astfel pentru preconizata expoziție a întocmit chestionare¹⁸ prin care, cei interesați să etaleze ceea ce considerau a fi edificator, trebuiau să prezinte concludente răspunsuri la întrebările organizatorilor.

Correspondența purtată la timpul respectiv cu diverse instituții, persoane particulare sau oficiale, inclusiv cu ministrul¹⁹ Spiru C. Haret²⁰ este în acest sens dovada preocupărilor, a modului de abordare și rezolvare. Remarcabil este și faptul că la timpul respectiv a căutat²¹ să asigure participarea românilor din toate teritoriile, prilej de realizare a unui fructuos schimb de experiență, de stimulare a preocupărilor pentru cauza națională.

Atenție deosebită a acordat-o și la stabilirea componentei juriilor²² care urmau să aprecieze, să claseze după criterii corespunzătoare piesele prezentate de participanți, recompensele acordate, servind, pe drept, la stimularea tuturor. În prezentarea obiectelor a căutat, ca teritorial, să existe o justă repartitie. A preconizat²³ ca fiecare exponat să fie însoțit de fotografii, desene care, împreună cu costumele, mobilierul, hărțile, documentele vechi, lucrările de artă plastică, sculpturile și picturile, cărțile, să ofere o concludentă posibilitate de înțelegere a condițiilor de producere a piesei, de evidențiere a calităților producătorului. Este, în acest sens, concludentă corespondența purtată cu Academia Română²⁴ la 5 septembrie 1903, cu directorul²⁵ bibliotecii "V.A. Urechia"²⁶ din Galați, la 9 septembrie 1903. Atunci când anumite defecțiuni birocratice fac ca demersurile sale să fie blocate intervine cu promptitudine, reproșurile fiind la obiect, obligând pe întârziată la o rapidă rezolvare a problemei. Relevantă în acest sens este corespondența purtată²⁷ cu Ministerul Agriculturii și Domeniilor.

A urmărit cu consecvență crearea de facilități²⁸ pentru participanți. Pentru ca piesele pentru expoziție să nu fie taxate a făcut intervențiile cuvenite la vamă pentru a li se acorda un regim de scutire de la obligațiile percepute în alte situații. Astfel a procedat și pentru piesele expediate de participanții din Bucovina. A intervenit și pentru facilitarea reducerii cheltuielilor de transport²⁹ atât pentru exponate cât și pentru persoanele participante. În acest caz intervențiile au fost formulate în numele Asociației române pentru înaintarea și răspândirea științelor.

Prima intervenție menționa³⁰ ca dată a ținerii acestei manifestări perioada 21 - 25 septembrie 1903. Complexitatea problemelor impuse a fi rezolvate a determinat luarea în discuție a eventualității amânării acțiunii pentru anul 1904. Primirea, recepționarea și repartizarea celor considerate reprezentative calitativ și muzeografic l-au condus la o selecționare care a conferit expoziției o sugestivă și stimulativă prezență a celor mai competitive produse ale timpului. Pe acestea le-a integrat în catalogul-călăuză al expoziției având 300 de pagini. Pentru asigurarea tipăririi a

solicitat³¹, la 9 septembrie, și a obținut aprobarea din partea Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice ca lucrarea să fie încredințată spre tipărire Imprimeriilor Statului. Expoziția a constituit prilejul de a invita să participe cu semnificative realizări pe cei care, în perioada imediat apropiată, obținuseră rezultate remarcabile în domeniile abordate, planurile și schițele invențiilor, machetele sau produsele obținute fiind probatorii în acest sens. A fost prilejul ca, printre altele, să adreseze invitația pentru participarea celor care realizaseră recente descoperiri notorii pentru știința și tehnica românească a acelor ani. Astfel, la 9 septembrie 1903, a adresat³² generalului Pascu invitația să prezinte noul telemetru și orice aparat inventat de el, iar colonelului Savopol să prezinte³³ aparatul de ochire și tot ceea ce credea că poate fi reprezentativ pentru domeniul lui de cercetare. Adresându-se colonelului Perticari îi solicita³⁴ să prezinte noul tun pe care l-a conceput. El enunța: „... dar cum nu pot concepea o expozițiune fără să cinstesc și tunul Perticari vă rog cu tot dinadinsul să fiți bun a ne trimite de urgență planurile și orice indicațiuni veți crede necesare, pentru a fi expuse și sărbătorite cum trebuie.” A fost prilejul de a solicita³⁵ și doamnei Elena Perticari tot ce era relevant pentru înțelegerea faptelor lui Ana și Carol Davila³⁶, precum și orice cusături vechi sau alte obiecte putând interesa trecutul nostru. Impresionantă este și scrisoarea adresată³⁷, la 9 septembrie, lui Tânoviceanu³⁸ prin care revendica pentru expunere cele două tablouri lucrate la Roma în anul 1812. El făcea mențiunea: “Țin cu deosebire ca memoria lui Asachi³⁹ să fie răsplătită și pusă în evidență” Corespondența⁴⁰ cu Eforia Spitalelor Civile i-a facilitat obținerea tabloului “Carol Davila”, pictură realizată de Nicolae Grigorescu⁴¹. Aria de reprezentare a tuturor factorilor educativi l-a preocupat îndeosebi pe C.I. Istrati.

Au fost situații când unele instituții au revendicat o participare cu pavilioane proprii. O astfel de propunere a formulat-o⁴² Epitropia spitalului Sf. Spiridon din Iași. Și într-un asemenea caz C.I. Istrati solicita ca instituția să-și etaleze trecutul, rezultatele obținute.

Pentru buna reușită a lucrărilor din primele momente, inclusiv festivitatea de deschidere la 20 septembrie 1903 a adresat⁴³, din timp, invitații rectorului Universității din București, primarului Capitalei, ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice, președintelui Congresului pentru a lua cuvântul în plenul adunării.

Pentru dr. C.I. Istrati lucrările Congresului a fost prilejul de a prezenta⁴⁴ stadiul cercetărilor întreprinse pentru stabilirea originii petrolului românesc. La finalizarea lucrărilor, analiza modului de desfășurare i-a permis să formuleze⁴⁵ o serie de aprecieri, inclusiv propuneri pentru recompensarea celor care i-au fost colaboratorii apropiați în toate etapele de organizare ale manifestării.

Răsunetul apelului-chestionar lansat de C.I. Istrati în rândurile virtualilor participanți⁴⁶ din țară a fost benefic pentru reușita acțiunii. S-a constatat o preocupare concretizată prin oferirea pentru expunere a unor semnificative piese. De la relicve ale trecutului la piese de actualitate, evidențiind preocupări ale gândirii și tehnicii românești. Printre cei care au dorit să participe s-a aflat și comandantul Regimentului 32 Mircea care, de la Ploiești, a expediat⁴⁷ pentru a fi integrate în expoziție piesele ce le considera demne de a evidenția istoria acestei unități.

În acest context și Arsenalul Armatei și-a manifestat⁴⁸ intenția de a participa precizând în răspunsul la invitație că, printre altele, oferea spre expunere o statuie a

“Dorobanțului”, lucrare turnată în bronz și al cărui amplasament s-ar fi pretat în mijlocul pavilionului.

Răsunetul avut în rândurile celor care doreau să o viziteze a impus organizatorilor să prelungească termenul de vizitare și să facă demersurile necesare pentru acordarea⁴⁹ în continuare a facilităților de către C.F.R., acordându-se la 5/18 decembrie înlesnirile solicitate.

Impresiile participanților la expoziție, ecoul acestora în rândurile celor care n-au avut prilejul să o viziteze au determinat reacții care au reținut atenția pentru o lungă perioadă de timp, cele ce se întreprindeau ulterior erau comparate cu ceea ce fusese “la expoziție”. Aprecierea lui Nicolae Iorga⁵⁰ referitoare la realizarea și rezultatele prezente și viitoare ale unei asemenea prezentări a fost formulată la începutul lunii octombrie 1903 și publicată în periodicul “Semănătorul”⁵¹. Istoricul făcea propunerea, anticipând anul 1906, ca momentul începerii colonizării de către romani a Daciei să fie marcat și printr-o expoziție de amploare care să releve momentele principale din evoluția viețuirii pe plaiurile românești.

Considerăm că reala apreciere la adresa lui C.I. Istrati s-a manifestat în anul următor când au fost discutate măsurile convenite pentru organizarea unor ample manifestări evocatoare a unor reprezentative personalități din trecutul neamului românesc. Ne referim predilect la evocarea⁵² lui Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul și împlinirea a 40 de ani de domnie a regelui Carol I, moment conjugat și cu împlinirea a 1800 de ani de la cucerirea Daciei de către romani. Pentru ca dorita manifestare dedicată ultimului eveniment amintit, misiunea de organizator - comisar general al expoziției - a fost încredințată dr. C.I. Istrati. Nu a fost o numire de complezență, atribuirea acestei onorante responsabilități a fost determinată tocmai de calitățile manifestate anterior, apreciindu-se tenacitatea, perseverența, capacitatea de acoperire a tuturor problemelor, modul de antrenare la o eficientă cooperare a tuturor factorilor la o asemenea misiune. Mai mult, în acest caz, realizarea unei mari expoziții pornea de la zero. Ne referim la faptul că amplasamentul oferit spre a găzdui viitoarea expoziție era, la timpul respectiv, o zonă mlăștinoasă în partea de jos și cu smârcuri în partea colinară, cu excepția unei alei de lângă platoul Filaretului, definit la 1848 Câmpul Libertății pentru a aminti că acolo s-au reunit pentru a depune jurământul de credință, la 15 iunie, pe ceea ce definim ca “Proclamația de la Islaz”. Aleea fusese amenajată cu ocazia ridicării unei impunătoare construcții care a intrat în memoria bucureștenilor ca cișmeaua⁵³ Cantacuzino⁵⁴. În rest, era un teren mlăștinos, o componentă a “Cociucului”, ce amintea de vechiul traseu al meandrelor Dâmboviței care, mai ales la momentele de viitură, își aducea apele până sub zona colinară. Acesta era terenul preconizat și dorit de primărie să fie eradicat și pe care-l oferea spre metamorfozare organizatorilor expoziției. Situația implica lucrări de asanare, de remodelare a reliefului, de trasare a aleilor.

Toate trebuiau efectuate pe baza unui judicios plan care să asigure o graduală abordare a problemelor, într-o firească succesiune care să asigure front de lucru tuturor celor care conlucrau la această operă sub imperativul timpului scurt avut la dispoziție. Totul trebuia să devină funcțional, amplasamentele urmând să aibă, prin proporții, arhitectură, regim de înălțime, calitățile care să le confere personalitate, fără a diminua mediul înconjurător, prezența altor obiective. Mai mult, planul conceput trebuia să

asigure o conducere de la poarta - Arc de Triumf la dominantă de pe colină, acolo aflându-se reunite mărturiile evocatoare ale trecutului istoric și artele plastice. Având prețioasă colaborare a arhitecților coordonați de Ștefan Burcuș⁵⁵ și Victor Ștefănescu⁵⁶, elaboratorii planul de ansamblu care a deschis drumul proiectanților planurilor pentru fiecare obiectiv, s-a trecut la atacarea lucrărilor într-o efectivă cursă contra cronometru, fiecare zi, fiecare ceas fiind drămuț pentru a permite respectarea termenelor stabilite. Să nu uităm că metamorfoza s-a înfăptuit cu mijloacele tehnice ale epocii, roaba și lopata fiindu-le la îndemână pentru ca planul să devină realitate. Desecarea, transportul pământului, amenajarea teraselor, inclusiv a grotei, pavările de alei, construirea tuturor pavilioanelor, plantările de pomi și flori toate au fost astfel coordonate pentru ca în primăvara anului 1906 parcul și expoziția să fie o realitate la îndemâna vizitatorilor în perioada 7 iunie, ziua inaugurării cu festivitățile de la Arenele Romane și până la închidere, la 23 noiembrie. Demersurile necesare consemnate în corespondența purtată, reflectând preocupările organizatorilor, sunt astăzi relevante pentru a înțelege modul cum a fost, la timpul respectiv, posibilă o asemenea acțiune de amenajare a terenului, a pavilioanelor concomitent cu elaborarea expoziției care, prin amploare, a fost un bun început în secolul al XX-lea în România care însă, în deceniile următoare, cu mijloace mult mai amplificate, nu a mai fost egalată.

Expoziția Jubiliară din anul 1906 a fost concepută⁵⁷ pentru a prezenta viața românilor din România dar și din teritoriile care, la acea dată, erau încorporate la alte state. Demersurile întreprinse s-au bucurat de cuvenită înțelegere, existând însă și excepții, cităm cazul Basarabiei unde, s-au folosit diverse pretexte pentru a masca de fapt că se dorea să nu fie cunoscut procesul de desnaționalizare care era o consecvență politică de stat a Rusiei țariste.

Și în cazul expoziției din anul 1906 calitățile de organizator ale dr. C.I. Istrati sunt evidențiate⁵⁸ de corespondența purtată cu cei care puteau deveni o prezență salutară. Chestionarele cu întrebările formulate se constituie structura unei micro monografii de prezentare a preocupărilor, a rezultatelor obținute prin folosirea unor metode considerate, la data respectivă, cele mai performante preocupări de îmbunătățire a organizării muncii, etc. În acest sens sunt concludente formulările unor producători agricoli care au procedat la descrierea zonei din punct de vedere geografic, geologic, climatic, lucrările întreprinse pentru ameliorarea și întreținerea solului, soiurile de plante cultivate, rezultatele obținute, sistemul de exploatare agricolă, tehnologia folosită, utilajele, modul de păstrare și valorificare a produselor, toate punând în evidență modul de organizare a exploatării agricole. Situații similare, cu ample răspunsuri, au fost formulate și de o serie de producători industriali, relevante pentru înțelegerea stadiului de evoluție înregistrat de ceea ce se putea aprecia la data respectivă a fi reprezentativ pentru industria românească.

Expoziția n-a fost numai un mijloc de etalare a produselor diverselor firme participante ci, prioritar, s-a preconizat și s-a realizat pentru vizitatori acel mediu propice pentru întâlnirea cu istoria, cultura, spiritualitatea prin care se evidențiau elementele ce ne sunt caracteristice ca năzuință de prezent pentru ca în viitor să ne conducă la Unire. Acestea au fost în atenția organizatorilor programele cu caracter cultural unde au fost susținute semnificative manifestări de înalt patriotism ce s-au

constituit liantul dător de energii viitoare necesar pentru cele ce trebuiau să fie îndeplinite. Faptul că, la timpul respectiv, prin facilitățile create, numeroși vizitatori i-au fost oaspeți din primăvară și până în toamnă târziu a fost prilejul de întâlnire, de cunoaștere reciprocă, stabilirea de prietenii, de viitoare alte acțiuni care să conducă la îndeplinirea dezideratelor românilor, este astăzi un fapt notoriu de necontestat. Această prezență, repetăm, nu s-a limitat numai la aria geografică a României acelor ani ci și la teritoriile statelor vecine, exclusiv cel al Basarabiei de unde, prin măsurile de oprimare ale regimului țarist, n-au putut fi însă prezenți cei care doreau să se afle, chiar și numai temporar, alături de frații lor români la ceas de sărbătoare. Ei erau cei care cunoșteau toate actele de reprimare la formularea apartenenței la neamul românesc. Cei ce s-au constituit totuși excepții cunoșteau că, la revenirea pe planurile natale, în cel mai fericit caz, surghiunul în Siberia era mijlocul exemplar de sancționare al celor îndrăzneți și, ca atare, au preferat să rămână pe teritoriul României sau să imigreze spre alte țări. Că această expoziție a avut un răsunet și în părțile Basarabiei a demonstrat-o și acțiunea anului 1911 când acolo s-a realizat, în condiții modeste de organizare, o expoziție care a încercat să prezinte viața locuitorilor teritoriilor românești de dincolo de Prut. Fiind invitat la acea manifestare expozițională, dr. C.I. Istrati și-a consemnat impresiile reținând calitățile și minusurile acelei întreprinderi.

Revenind la expoziția din anul 1906 este remarcabil răsunetul⁵⁹ în rândurile participanților care, plecând impresionați de cele văzute și auzite, au dus celor din locurile de obârșie mesajul care chema pe toți să acționeze pentru unitatea neamului românesc, urmând ca fiecare să fie conștient că trebuie să participe pentru afirmarea potențialului uman și material, al culturii. De fapt, toți erau convinși, prin cele trăite și simțite, că o nouă pagină a istoriei care consemna lupta pentru unitate, releva indubitabil că expresia "De la București soarele răsare!" era catalizatorul tuturor energiilor românești. Gama manifestărilor, dialogurile, spectacolele, predilect cele folclorice, parada portului, toate au fost prilej de afirmare a demnității naționale, având menirea de a contribui la coordonarea acțiunilor care au permis depășirea vicisitudinilor pe drumul spre unitatea națională. Meritul organizatorilor, coordonați de dr. C.I. Istrati este evidențiat și de modul cum au știut să se încadreze, să antreneze la acțiune, cele mai înflăcărâte personalități pentru afirmarea fără echivoc a acestor idealuri. Cu certitudine se poate afirma că Expoziția Jubiliară din anul 1906 a fost tribuna de enunțare a celor mai mărețe idealuri naționale, că a fost liantul care a condus la biruințele viitoare, generația îndeplinitoare a momentelor cruciale din martie, noiembrie și decembrie 1918 fiind părtașe la această solemnă întâlnire de afirmare a demnității naționale.

Ceea ce l-a călăuzit pe dr. C.I. Istrati și în cazul expoziției din anul 1906 a fost experiența dobândită în anterioarele acțiuni expoziționale, fiindu-i de exemplu modalitățile prin care evenimentele anilor 101-106, 1866, 1877-1878, 1881 le-a evidențiat în suita de exponate relevante și ale altor momente importante din istoria neamului românesc. Cele reținute de G. Murgoci⁶⁰, cel care a descris expoziția în coloanele "Calendarului Minervei 1907", sunt o concludentă mărturie a mesajului acestei ample acțiuni vizând, prin trecut, viitorul României. El a semnat articolul Dr. C. I. Istrati în care, referindu-se la realizarea expoziției, enunța⁶¹ o profetică apreciere: "Peste zeci de ani de zile se va scrie istoria acestor înălțătoare zile. Atunci, fără

<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

dușmănie omenească și fără părtinire se va vedea cine a fost D-rul Istrati. Atunci tinerele vlăstare ale acestui neam, ridicat într-un avânt nou de viață și muncă prin Expoziția de la 1906, vor veni cu gând de admirare și simț de recunoștință, să caute în splendidele palate ale Filaretului urmele muncii acelui care, într-un moment anumit, a muncit mai mult ca o națiune întreagă. Admirând opera nepieritoare a unui mare român vor învăța a munci fără preget pentru a fi demni de neamul ce a dat astfel de oameni.” Că au existat și aprecieri critice o evidențiază reacția⁶² lui Nicolae Iorga care pe lângă relevarea celor pozitive considera că puteau fi și rezolvări mult mai eficiente.

Experiența dobândită, fără a-l infatua pe dr. C.I. Istrati, l-a determinat în anul 1908 să formuleze⁶³ semnificative puncte de vedere în privința a ceea ce a dorit și ce a reușit, de fapt, să facă pentru muzeografia românească. Reținem și faptul că în acei ani dr. C.I. Istrati a fost o prezență în cotidian acordând atenție la tot ce se petrecea în societatea românească. Această prezență o relevă și cuvintele enunțate⁶⁴ la înmormântarea de la Câmpina a lui Nicolae Grigorescu în luna iulie a anului 1907, când s-a alăturat celor care l-au condus pe ultimul drum pe cel care, în pictura românească, a acordat o atenție deosebită specificului național. Un alt prilej de afirmare a aprecierilor la adresa înaintașilor a căror contribuție istoria a consemnat-o, l-au situat în rândurile celor care n-au pierdut nici un prilej de a le omagia personalitatea, considerând, cu consecvență, că locul acestora este, pe merit, în Panteonul Cultural românesc. Astfel a reacționat la dezvelirea bustului lui Ion Ghica⁶⁵ în grădina Ateneului Român în anul 1910. Discursul său a fost o caldă pledoarie pentru cel care a binemeritat de la Patrie cuvenita cinstire.

Evoluția evenimentelor pe plan european în cel de al doilea deceniu, inclusiv deținerea reacțiilor față de ucigătorul război mondial l-au determinat să-și afirme poziția acționând pentru strângerea rândurilor a tuturor celor de o simțire pentru a înfăptui idealul de unitate națională. Astfel, la mitingul național organizat de societățile “Liga Culturală”⁶⁶, “Carpați”⁶⁷, “Legiunea Ardeleană”⁶⁸ “Acțiunea națională”⁶⁹, “Acțiunea patriotică”, “Legiunea bucovineană”, “Liga italo-română” și “Asociația latină”, nota informativă a domnului Prefecturii Poliției Capitalei consemna⁷⁰ luarea de poziție a dr. C.I. Istrati care milita pentru participarea la luptă pentru reîntregirea neamului, cuvântarea sa fiind apreciată ca mobilizatoare a energiilor umane chemate să contribuie la desăvârșirea acelor aspirații.

Neobositul cercetător al unor variate domenii ale științei n-a pregetat să fie în orice moment informat de cele ce se petreceau, căutând să fie cât mai des în contact nemijlocit cu locuitorii de pe plaiurile țării. În acest sens, a fost un neobosit voiajor, prezența sa fiind remarcată de presa timpului dar și prin imaginile care ne-au rămas ca doveditoare pentru a-i înțelege comportamentul. Amintim în acest sens vizita⁷¹ întreprinsă la mănăstirea Tismana.-

Moștenind de la mama sa pasiunea de colecționar, având și exemplul unor mai vârstnici contemporani cum fusese V.A. Urechia,⁷² a adunat, pe parcursul anilor, numeroase și variate relicve, mărturii ale creației umane din timpuri mai îndepărtate sau mai apropiate, inclusiv a contemporanilor. Este relevant episodul petrecut atunci când, după vizitarea expoziției sculptorului Ioan Iordănescu⁷³ din anul 1916, dr. C.I. Istrati i-a transmis ~~acestuia~~ intenția de a-i achiziționa lucrarea “Ștregărița” Prompt sculptorul l-a informat⁷⁴ că lucrarea fusese adjudecată de colecționarul Vasile

Mortun⁷⁵ care condiționase achiziționarea de nerealizarea unei replici care să ajungă la alt colecționar. Autorul îi transmitea, cu scuzele sale, ca o compensare o fotografie a lucrării.

Cele reunite în decursul anilor, atât de mama sa cât și de el însuși, au fost hărăzite să devină patrimoniu cultural în orașul Turnu Severin cu care să fie înzestrat noul Palat Cultural. Pe această cale, documente, ceramică, artă plastică, medalii și numismatică ș.a. toate au devenit obiecte de referință pentru cercetătorii trecutului, azi acest tezaur inestimabil este component al patrimoniului Arhivelor Naționale Direcția Județeană Mehedinți⁷⁶ și Muzeul "Porților De Fier" din orașul Drobeta - Turnu Severin. În alte împrejurări a donat și altor instituții remarcabile piese de patrimoniu.

Declanșarea evenimentelor militare ca participare a României la primul război mondial pentru a realiza dezideratele de reuniune a tuturor românilor într-un stat național, l-au aflat pe dr. C.I. Istrati în funcții de mare răspundere, capacitatea sa științifică și organizatorică fiindu-i valorificată, în prima etapă, ca ministru al Industriei ca apoi, atunci când prestigiul său putea contribui la depășirea unor asperități în relațiile cu aliații occidentali, să fie solicitat să parcurgă pe căi ocolitoare drumurile europene pentru a ajunge la Paris unde să fie purtătorul de cuvânt, alături de alte câteva prestigioase personalități, pentru a prezenta realitățile de pe frontul răsăritean la care, atât cât mai rămăsese ca Românie Liberă era angajată în eforturi incomensurabile pentru supraviețuire în confruntările impuse atât de aspirațiile inamicului de a traversa teritoriul Moldovei pentru a ajunge la doritele regiuni care i-ar fi facilitat aprovizionarea cu varii produse în momentele când penuria de alimente și materii prime pentru ducerea pe mai departe a războiului devenise catastrofală pentru Puterile Centrale, dar și pentru ceea ce se petrecea, dovedindu-se nebenefic în raporturile cu semnatarul de la răsărit al tratatului de alianță din august 1916 care-l obliga să ne fie alături în campania dusă împotriva Puterilor Centrale. Timpul demonstrase că în spatele celor declarate și semnate altele erau scopurile reale, de fapt moștenire de la diplomația veacurilor precedente care preconiza ca Rusia să treacă peste această insulă de latinitate în drumul ei spre sudul și centrul Europei. Cele enunțate de dr. C.I. Istrati în fața interlocutorilor apuseni erau în concordanță cu cele constatate, înțelese și raportate la timpul respectiv de șeful Misiunii Militare Franceze, generalul Henri Berthelot⁷⁷ Pentru dr. C.I. Istrati n-a fost o misiune ușoară, situația Franței ca și a altor aliați apuseni impunea ca alte fronturi să solicite dispersarea inamicului pentru a slăbi presiunea în occident. Defecțiunile de pe cel de răsărit permitea inamicul să exercite, ca o ultimă răbufnire, acțiuni menite să le aducă un avantaj conjunctural împotriva trupelor Antantei. Erau momente grele, logica fiind torpilată de pierderile umane și materiale. Cu tenacitate valorificându-și ultimele resurse fizice dr. C.I. Istrati a acționat ca un veritabil diplomat pentru a-și îndeplini misiunea, dispariția sa fiind o grea lovitură pentru cei care îi erau colaboratorii din preajmă dar și pentru cei din țară. Înhumat inițial la Paris a fost ulterior reînhumat la București în cimitirul Bellu.⁷⁸

Anii care au urmat au făcut remarcate glasurile celor care l-au cunoscut și apreciat. Presa timpului a consemnat asemenea reacții. Spicuim pe cele formulate de cei care i-au fost alături în calitate de colaboratori și prieteni. G.G. Longinescu, în anul

<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

1928, oferea tiparului⁷⁹ semnificative însemnări referitoare la modul cum l-a cunoscut pe dr. C.I. Istrati. Era momentul când bucureștenii, care lansaseră subscripția ca inițiativa lor să fie sprijinită de participarea oamenilor de bine din întreaga Românie, ajungeau la momentul solemn al dezvelirii monumentului⁸⁰ cinstirii dr. C. I. Istrati în parcul Carol I ce devenise o adevărată oază de verdeață benefică pentru Capitală. Monumentului i-a fost hărăzit un fericit amplasament⁸¹ pe alea centrală având în față frumosul pavilion Carol I, iar ca fundal pavilionul Industriilor. Trecerea a mai bine de două decenii a contribuit la dispariția multora din construcțiile provizorii dar și la o îmbogățire a vegetației parcului. La momentul dezvelirii Constantin Bacalbașa⁸² îl definea⁸³ pe dr. C.I.Istrati: "Un om de credință și muncă!" În același an revista "Natura"⁸⁴ îi dedica pagini evocatoare, relevând anii de cercetare care l-au condus la obținerea unor rezultate remarcabile, apreciate de savanții lumii ca valoroase contribuții la propășirea științei. O semnificativă evocare a dr. C.I. Istrati a fost prilejuită și de dezvelirea în parcul Carol I a bustului Ion Lahovary⁸⁵ când a luat cuvântul⁸⁶ și George G. Mironescu⁸⁷ care a reamintit asistenței rolul pe care l-au avut cei doi la realizarea Expoziției Jubiliare din anul 1906. Momentul centenarului existenței orașului modern Turnu Severin a fost marcat printr-o suită de manifestări. Evocarea istoriei Palatului Culturii⁸⁸, edificiu ce constituia una din principalele realizări⁸⁹ ale secolului al XX-lea din această urbe, i-a oferit lui Pompiliu Costescu prilejul de a evoca majora contribuție⁹⁰ a Mariei Istrati-Capșa și a dr. C.I. Istrati la constituirea tezaurului acestei instituții⁹¹

O amplă prezentare a contribuției dr. C.I. Istrati la promovarea științelor a realizat-o⁹² naturalistul Constantin Kirițescu, reputat om al școlii care a manifestat și un interes major pentru anii cruciali care au condus la realizarea României Mari, deziderat de o viață și a dr. C.I. Istrati, realizând monumentală istorie a războiului pentru reîntregirea neamului.

Trecerea anilor, metamorfoza impusă de conjunctura provocată de reajustarea hărții Europei prin actele care au condus și la rapturile teritoriale din trupul României, supusă ulterior la anii grei ai ocupației străine, a condus la așternerea vălului uitării pentru un număr de ani. În al șaptelea deceniu numele savantului, omului politic și de cultură dr. C.I. Istrati a fost readus în atenția publicului prin formularea, într-o serie de materiale de sinteză⁹³ a contribuției sale la propășirea României. Este regretabil că, acum la împlinirea a 150 de ani de la nașterea sa, preocupările dominate de procesul de globalizare și de îndepărtare, prin persuasiune, de istoria națională a poporului român, inclusiv a contribuției celor care au participat la promovarea ei pe trepte superioare, face ca actele pentru cinstirea înaintașilor să fie conștient neglijată de factorii care ar trebui să aibă în atenție asemenea evocări, ce ar fi benefice pentru tinerele generații pentru a înțelege ce moștenire au ca testimoniu de dus pe mai departe. Că această tăcere este calificabilă ca un act deliberat, o deducem, din păcate, de nejustificatele eliminări din patrimoniul acestui secol. Generația sa a știut, la cumpăna veacurilor XIX-XX, să elaboreze lucrări monumentale care au definit, pentru urmași, stadiul de cunoaștere a epocii. În acel context vizionarul dr. C.I.Istrati a avut capacitatea de analiză care i-a permis să anticipeze cuceririle științifice ale secolului al XX-lea.

Acum, la final de secol și mileniu, asemenea preocupări lipsesc cu desăvârșire

și în schimb istoria românilor este răstălmăcită, reajustată, catalogate fapte și persoane în totală neconcordanță cu trecutul, cu mărturiile moștenite, cosmetizare motivată tocmai de o eronată înțelegere a sensului de globalizare. Este și în acest caz timpul să ne dezmeticim pentru ca istoria acestui popor să fie parte componentă a istoriei universale pentru ca multe din realizările înaintașilor să fie recunoscute ca valori de patrimoniu cultural universal.

Fie ca această sumară evocare să fie prilej de meditație pentru ca să putem să ne apărăm și etala la reale cote valențele ce i-au definit pe înaintașii noștri, personalități ce merită să fie cunoscute în țară și străinătate ca reale coloane ale Panteonului românesc și universal. La început de veac și mileniu sperăm că analiza trecutului va integra definitiv la locul cuvenit contribuția omului de bine, savantul și patriotul dr. C.I.Istrati.

Dr. Constantin I. Istrati, a fighter for national unity **Summary**

The author describes the work of the scholar and patriot Constantin I. Istrati, as his life was a constant thrive to the accomplishment of the national goal, the unity of all Romanians. By his actions, he succeeded in initiating and coordinating the activity of several societies by the end of the 19th and the beginning of the 20th century. Through these associations he promoted a series of events, all meant to strengthen the links between Romanians everywhere. It was organizing congresses and exhibitions, travelling throughout the country, publishing works about national history were his means and thus he managed to promote culture, as well as by popular universities. The reading this study offers information that emphasise the man and his accomplishments.

NOTE:

1. Lucian Predescu, Enciclopedia Cugetarea - ,material românesc, oameni și înfăptuiri, Editura Cugetarea – Georgescu Delafras, București, 1940, p.448-449; Constantin Albu, în Personalități românești ale științelor naturii și tehnicii —(Dicționar, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 202-203: Istoria orașului Roman 1392-1992, editată de societatea culturală „Roman 600”, Roman, 1992, p. 320-321, 225.
2. Constatin I. Istrati, Gheorghe Gh. Longinescu, Curs metodic de chimie și mineralogie, București, 1908.
3. Gheorghe Gh. Longinescu (12 septembrie 1869, Focșani 7 aprilie 1939, București). Studii la Focșani, Iași, licența în fizică la București, doctorat în chimie la Berlin, activitate științifică și pe tărâm cultural, carieră didactică universitară, publicist, membru corespondent la 8 iunie 1925 și onorar la 30 mai 1936 al Academiei Române. Vezi Constantin Albu. în Personalități , p. 217-218; Dorina N. Rusu. Istoria Academiei Române — repere cronologice. Editura Academiei Române, București, 1992, p. 173, 199.

4. Societatea română de științe a fost înființată la București 24 martie 1890, având în desfășurarea activității ulterioare patru secțiuni. Din ea s-a desprins în anul 1894 Societatea de științe fizice și chimice la propunerea dr. C.I.Istrati; Vezi Petre Dan, Asociații, cluburi, ligi, societăți — dicționar cronologic, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 203-204.
5. Asociația română pentru înaintarea și răspândirea științei, constituită la Iași în zilele de 2-4 iunie 1902 în cadrul congresului organizat prin preocuparea dr. C. Istrati și a altor oameni de știință. În expozeul său dr. C.I.Istrati afirma: „A stimula cercetările științifice în țara noastră ca sol, ape, climă, floră, faună și etnografie, a constitui un centru de lumină în domeniul științelor către care să fie atrași nu numai Românii de pretutindeni, dar care să fie simpatic și popoarelor vecine și astfel pentru neamul Românesc să arate lumii destoinicia sa și în această direcție.” Vezi Petre Dan, op. cit., p. 252-253.
6. Dorina N. Rusu, op. cit., p. 72.
7. Idem, p. 93.
8. Idem, p. 101.
9. Idem, p. 133, 137, 140.
10. Idem, p. 85, 97, 104.
11. George Bezviconi, Necropola Capitalei, București, 1972, p. 163, poziția 73-20.
12. Arhivele Naționale - Direcția Arhivelor Istorice Centrale, fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, inv. 527, (în continuare vom cita abreviat: A.N.- D.A.I.C.; fond: M. C.I.P.), dosar 783/1895, f. 45, documentul din 4 martie 1895.
13. A.N.-D.A.I.C., fond M.C.I.P., dosar 4777/1888, f. 52, 55, 55v.
14. A. N.- Direcția Județeană (în continuare D.J.) Prahova — Ploiești, Fototeca.
15. A.N. - Direcția Municipiului București (în continuare D.M.B.), fond Institutul de chimie, dosar 3/1903 cuprinde filele relevante ale organizării expoziției „Asociației Române pentru înaintarea și răspândirea științelor” Sunt evidențiate în cele 152 de file demersurile întreprinse pentru obținerea localului, amenajarea, participarea expozanților, asigurarea transportului pentru piese și vizitatori, condițiile de vizitare ș.a. Dosarul a fost numerotat după ce a fost „structurat” pe mai multe capitole. Inițial au fost 141 de file. Printr-o eronată renumerotare au fost integrate și filele care stucturează documentele și s-a ajuns artificial la 152 de file, obținându-se o remăzgălire a acestora. Regretabil este și modul de legare prin împungerea cu sula. Păcat de documente. Scrisoarea lui Spini C. Haret (f. 22) sau f. 45 îndoită nu se pot citi, textul fiind spart și acoperit de celelalte file. N.B.! dosarul a fost cercetat tematic în anul 1982 și studiat de cercetători din anul 1985, iar la 2 aprilie 1996 a fost repus la dispoziția cercetării cu o nouă renumerotare!
16. Ibidem, nota 15, f. 105.
17. Ibidem, f. 2-21.
18. Ibidem, f. 22.
19. Ibidem.
20. Spiru C. Haret (15 februarie 1851, Iuși -17 decembrie 1912. București, cimitirul Bellu), studii la Dorohoi, Iași, București, licență fizico-matematici la București, specializare, doctorat matematici la Paris. Reformatör al învățământului de toate gradele, preocupat de starea țărănimii, organizator al sistemului cooperatist la sate

înființării de cătmine culturale și biblioteci, de atenee culturale ca filii ale societății bucureștene, al universităților populare, a fost pe bună dreptate „omul școlii”, ministru, publicist, membru corespondent 12 /24 octombrie 1879 și titular 31 martie/ 2 aprilie 1892 al Academiei Române. Vezi Lucian Predescu, op. cit., p. 390; Dorina N. Rusu, op. cit. p. 54, 79.

21. Ibidem, nota 15, f. 23.

22. Ibidem, f. 25.

23. Ibidem, f. 27.

24. Ibidem, f. 29.

25. Ibidem, f. 44.

26. Biblioteca „V.A. Urechia”, instituție publică cu caracter enciclopedic, a fost înființată la Galați prin donația lui Vasile Alexandrescu Urechia în anul 1890 a 3500 de valoroase volume inclusiv incunabule și cărți rare, predilect referitoare la istoria poporului român, o bogată colecție de documente și stampe. Gestul lui V.A. Urechia a fost umat și de alți oameni de cultură contribuind astfel la îmbogățirea tezaurului acesteia. Biblioteca inițial a fost găzduită în localul liceului, ulterior fiind mutată într-un nou local, în prezent este adăpostită în fostul palat al Comisiei Europene a Dunării. Vezi Ghidul Bibliotecilor din R.P.R., Editura Didactică și Pedagogică, București, 1958, p. 155.

27. Ibidem, nota 15, f. 45, 48.

28. Ibidem, f. 50.

29. Ibidem, f. 101, 103, 104.

30. Ibidem, f. 105: „Calendarul Minervei 1904”, București, p. 97-103.

31. Ibidem, nota 15, f. 34, 115.

32. Ibidem, f. 35.

33. Ibidem, f. 36.

34. Ibidem, f. 37.

35. Ibidem, f. 38.

36. Carol Davila (8/20 aprilie 1828, Parma - 26 august 1884, București). Studii la Hamburg, Limoges, Nantes, Angers, doctoratul la Paris în farmacie și medicină, participă în Franța la combaterea unei epidemii de holeră, venit în Țara Românească în anul 1853, a acționat ca medic, organizator de școală medicală la mănăstirea Mihai Vodă din București filantrop, a înființat Grădina Botanică de la Cotroceni, școala de farmacie și cea veterinară, societatea medicală, societatea științelor naturale, ambulanțele armatei române, a întemeiat Azilul „Elena Doamna”, orfelinatul de băieți de la mănăstirea Pantelimon, carieră didactică universitară, popularizator al științelor, publicist, căsătorit în anul 1864 cu Ana Racoviță care a preluat și dus pe mai departe destinele azilului. Vezi Lucian Predescu, op. cit., p. 258-259, G. Brătescu, în Personalitati..., p. 131-132.

37. Ibidem, nota 15, f. 39.

38. Ioan Târnoviceanu (1858, Glodu, jud. Dolj — 8 aprilie 1917?) Studii la Craiova, București, dreptul la Paris, carieră didactică universitară, colecționar de documente și de artă, cercetător al trecutului neamului românesc, publicist, membru corespondent al Academiei Române 9/21 aprilie 1897, donator al unei valoroase colecții de documente istorice pentru completarea tezaurului Bibliotecii Academiei

- Române. Vezi Lucian Predescu, op. cit., p. 832; Dorina N. Rusu, op.cit., p. 91, 96, 99.
39. Gheorghe Asachi (1 martie 1788, Herța, azi Ucraina - 12 noiembrie 1869, Iași, osemintele la baza monumentului aflat în curtea școlii de pe strada Ștefan cel Mare), studii la Herța, Lvov, doctor în filozofie, licență în inginerie și arhitectură, specializat la Viena și Roma, cultură enciclopedică, poliglot, carieră didactică universitară, diplomat, artist plastic, ziarist, tipograf, arhivist, dramaturg, organizator al învățământului și culturii în Moldova. întreprinzător, publicist. Vezi Ionel Maftei, Personalități ieșene — Omagiu, vol. I, Iași, 1972, p. 47-52 cu bibliografie.
40. Ibidem, nota 15, f. 24, 94.
41. Nicolae Grigorescu (15 mai 1838, Pitaru, jud. Dâmbovița 21 iulie 1907, Câmpina) autodidact, pictor remarcat pentru calitățile sale manifestate în pictura religioasă, a primit o bursă pentru studii la Paris, lucrează în atmosfera artiștilor de la Barbizon, expunând în saloanele de la Paris, lucrările îl sunt achiziționate de mari personalități: întreprinde o călătorie de documentare în Europa, în anul 1877 a participat la campania militară ca pictor și fotograf reținând pe schițele întocmite și pe peliculă numeroase episoade ale eroismului ostașilor, modul de viață al combatanților, revenind în atelierul său a realizat numeroase compoziții referitoare la războiul de Independență concomitent fiind preocupat de reținerea specificului național, de personalități contemporane, printre care și dr. Carol Davila. Membru de onoare al Academiei Române 8/20 aprilie 1899. Vezi Lucian Predescu, op. cit., p. 376-377: Vasile Florea, Arta Românească modernă și contemporană, Editura Meridiane, București, 1982, p. 80-92; Dorina N. Rusu, op. cit., p. 94.
42. Ibidem, nota 15, f. 107.
43. Ibidem, f. 105.
44. Ibidem, f. 136.
45. Ibidem, f. 133,134.
46. Ibidem, f. 108,109.
47. Ibidem, f.145-146.
48. Ibidem, f. 79, 80.
49. Ibidem, f. 120, 141.
50. Nicolae Iorga (5/ 17iulie 1871, Botoșani 27 noiembrie 1940, Strejnicu, jud. Prahova, cimitirul Bellu), studii la Botoșani, Iași, licență în litere, specializare la Paris, Leipzig - doctoratul în filozofie, carieră didactică universitară, cercetător al relicvelor trecutului, poliglot, autor de studii istorice, cu referire la români și vecinii lor, la istoria universală, publicist, membru corespondent 9/21 aprilie 1897, titular 26 mai /8 iunie 1910 al Academiei Române și al altor prestigioase foruri de cercetare științifică din străinătate. Vezi Lucian Predescu, op. cit., p. 436-441; Barbu Theodorescu, Nicolae Iorga Cartea cu vieți ilustre, Editura Vremea, București, 1943, p. 63; G.G. Mironescu, Amintiri despre Nicolae Iorga, comunicare făcută în șediua intimă a Academiei Române din 28 martie 1941, extras din Analele Academiei Române, tomul I.XI.1940-1941, Editura „Bucovina” - I.E. Torouțiu - București.
51. „Semănătorul”, anul II, nr.40, 5 octombrie 1903, București, p. 627-630.

52. Spiru C. Haret a fost sprijinitorul amplelor manifestări din ani 1904 pentru comemorarea a 400 de ani de la moartea lui Ștefan cel Mare și în anul 1905 pentru a-l evoca Mihai Viteazul, ambele momente conferind cinstirea noilor generații la adresa înaintașilor prin manifestări de amploare națională.
53. A.N.-D.M.B., fond Primăria Municipiului București, dosar 148/1906.
54. George Gr. Cantacuzino-Nababul (1837, București - 24 martie 1913, București) Studii la Paris, licența și doctoratul în drept, carieră juridică, politică-conservator, șef de partid, deputat, senator, ministru, la 1869 primar al Capitalei a 'manifestat interesul de a contribui la amenajarea urbanistică inițiind și amenajarea alei și construirea monumentalei cișmele, publicist. Vezi Lucian Predescu, op. cit., p. 163.
55. Ștefan Burcuș (1871 - 21 august 1928, București, menționăm că Lucian Predescu dă ca an al nașterii 1870 în Bacău), studii de arhitectură la București și Paris, activitate de proiectare și carieră didactică. Realizator al planului de ansamblu al Expoziției Jubiliare din 1906, al Palatului Artelor din Parcul-Carol I, Palatul Bursei, Palatul Băncii Chrissoveloni, Catedrala Ortodoxă din Galați (în colaborare cu arh. Petre Antonescu). Vezi Frédéric Damè. Bucarest en 1906, Editura Socec, București, 1907, p. 561, 566, 578, 579; Lucian Predescu, op. cit., p. 145; "Arhitectura 1891-1941", ianuarie - martie 1941, București, p. 8; Paul Constantin, Dicționarul universal al arhitecților, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p. 62.
56. Victor G. Ștrefănescu /Stephănescu/ (14 martie 1877, București – 1950, București, incinerat, urna la cimitirul Bellu). Studii de arhitectură la București, la Școala politehnică din Dresda și la Școala de arte frumoase din Paris, cu diploma Școlii superioare de arhitectură din Paris a expus la Saloanele oficiale de la Paris din anii 1901-1902. În țară a colaborat la elaborarea planului general al Expoziției Jubiliare din Parcul Carol din 1906, proiectând și pavilionul regal, pavilionul geologie, ospătăria regală ș.a. Ulterior pentru diverși beneficiari a proiectat Palatul Institutului geologic, în calitate de arhitect șef al C.F.R. a proiectat extinderea ansamblului Gării de Nord zona coloanelor, a contribuit la realizarea planului de renovare a Teatrului Național a proiectat și coordonat lucrările de construcție a bisericii Încoronării de la Alba Iulia, carieră didactică universitară, membru al Comisiunii Monumentelor Istorice. Vezi Lucian Predescu, op. cit., p. 809; Frédéric Damè op. cit., p. 566-567; George Bezviconi, op. cit., p. 265; Paul Dan, op. cit., p. 311; Maria Ioniță, Piese din colecțiile fotografice ale Muzeului Național de Istorie care prezintă realizări ale arh. V. G. Stephănescu, în „Revista Muzeelor”, anul – XXXI, nr. 1/1994, București, p. 20-25.
57. A.N.- D.M.B., fond,Primăria Municipiului București, dosar 149/1906; Virgiliu Z. Teodorescu, Agricultura României reflectată în Expoziția Generală din 1906, concepția muzeografică a dr. Constantin Istrati, în „Al XIV-lea Simpozion Național de istorie și retrologie agrară a României“, Bacău, 23-27 august 1994, p. 324-327.
58. A.N. - D.J. Mehedinți, Colecția dr. Constantin Istrati 1429- 1945. Vezi Inventar arhivistic nr. 13". București. 1988, p. 405-407 cap. K. Documente referitoare la expoziția generală a României din 1906, pozițiile 1950-1962; Calendarul Minervei 1907", anul al IX-lea, București, p. 66, 72: "Enciclopedia României vol. IV, <http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

București, 1943, 291-293.

59. Un rol important, la timpul respectiv, pentru popularizarea expoziției, de către vizitatori ei, l-au avut catalogul și vederile prezentând, de la ansamblu și până la detaliu pavilioanele participanților. Cu ele au plecat vizitatorii difuzându-le și prezentându-le ca emoționante suveniruri ale celor văzute. Vezi București — Catalogul Capitalei și Expoziției cu două planuri, București, 1906.
60. Gheorghe/George/ Munteanu-Murgoci (20 iulie 1872, lângă Măcin, jud. Tulcea — 5 martie 1925, București). Studii la Brăila, București, Viena, München, licențiat în fizico- matematici, absolvent al Școlii Normale, doctor docent în științe specializare în geologie-geografie, mineralogie, pedologie, cercetător al resurselor subsolului românesc, carieră didactică universitară, popularizator al științelor, publicist, membru corespondent al Academiei Române 6 iunie 1923. Vezi: Lucian Predescu, op. cit., p. 578; Dorina N. Rusu, op. cit., p. 165. Ștefan Rădulescu, în Personalități... p. 260-261.
61. „Calendarul Minervei 1907“, București, p. VI-VIII; 72-95 (Expoziția Jubiliară Națională), p. 96-108 (prezentarea expoziției), p. 109-113 (Pavilionul Minervei), p. 114-154 (Festivalul coral de la Expoziție), p. 159-173 (Junii din Brașov), p. 225 (Cadrul general).
62. „Neamul Românesc, anul I, nr. 86, București, 4 martie 1907, p. 518-519.
63. Constantin I. Istrati, Cuvinte relative la cele ce am voit să fac sau am făcut pentru muzeele noastre, București, 1908.
64. „Calendarul Minervei 1908“, București, p. 114-178; A.N.-D.A.I.C., fond Muzeul Alexandru Sanit Georges, inv. 654, dosar 5/1892-1928, f. 14 v, cuvântarea de la 26 iulie 1907.
65. Ion Ghica (decembrie 1817, București 22 aprilie 1897, Ghergani, jud. Dâmbovița). Studii la Paris, inginer minier, economist, carieră didactică universitară la Iași, om politic revoluționar la 1848, exilat la Samos devine guvernatorul insulei declarat prinț de Samos, reîntors în Țara Românească participă la acțiunea care a condus la 1859 la Unirea Principatelor deputat diplomat ministru, prim ministru participă la înlăturarea domnitorului Alecsandru Ioan I. Cuza scriitor memorialist, director general al teatrelor, publicist, membru al Societății Academice Române 13/25 august 1874, președinte al Academiei Române 2/14 iulie 1879 la 28 martie/ 9 aprilie 1880 susține discursul de recepție vorbind despre personalitatea lui Ion Cămpineanu. Vezi Lucian Predescu, op. cit. p. 360; Dorina N. Rusu, op. cit., p. 42, 53, 54.
66. Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor – Liga Culturală a fost inițiată în anul 1890, înființată oficial la 24 ianuarie 1891 la București, fiind menită de membri ei fondatori a promova o varietate de manifestări care să permită ridicarea culturală și afirmarea aspirațiilor românilor de pretutindeni. Analiza celor întreprinse obiectivele ce urmăreau a fi în atenție erau dezbătute în cadrul congreselor anuale ce se organizau de fiecare dată în alt oraș, prilej de afirmare atrăgând la acțiune noi aderenți. Liga a avut până la 1899 periodicul „Liga Română”, a inițiat Universitatea populară de la Vălenii de Munte, iar după 1918 a adoptat o nouă linie directoare în conformitate cu cerințele României Mari. Au fost anii când s-au construit în București palatul Ligii Culturale, incluzând spații și

- pentru Teatrul Ligii Culturale, devenit teatru municipal; azi eronat numit "Teatru Lucia Sturdza Bulandra". Vezi Lucian Predescu, op. cit., p. 490; Petre Dan, op. cit., p. 194-203.
67. Societatea Carpați a fost înființată la București la 24 ianuarie 1882 de tineri din Transilvania menită a sprijini acțiunile cu caracter național, acordând ajutoarele materiale la școlile, bisericile, instituțiile culturale care se confruntau cu regimul de oprimare al dualismului austro-ungar. Statutele au fost modificate de mai multe ori, activitatea desfășurându-se la nivel de secțiuni. Din rândurile membrilor au fost afirmate personalitățile care au conlucrat, la cumpăna veacurilor, pentru realizarea idealului național: Unirea tuturor românilor. Vezi Lucian Predescu, op. cit., p. 175; Petre Dan, op. cit., p. 173.
68. Legiunea Ardeleană a românilor din Transilvania a fost inițiată la 6 și înființată la 20 august 1914 la București reunind pe românii ardeleni refugiați în România care, prin filialele din țară au acționat pentru susținerea ideii de participare la luptă pentru îndeplinirea idealului național. Legiunea avea propriul steag. Pentru asigurarea emiterii și receptării ideilor călăuzitoare a fost tipărit ziarul "Ardealul". Liga a acționat până la 15 septembrie 1915 când nevoia de reuniune a tuturor energiilor societăților și ligilor a condus la formarea prin contopire a "Federației unioniste" înființată la 18 septembrie 1915 la București, dr. C.I.Istrati având un rol primordial în coordonarea acestei evoluții. Vezi Petre Dan, op. cit., p. 286-287.
69. Acțiunea națională" a fost constituită la București prin preocuparea comitetului de conducere a Ligii Culturale la 27 octombrie 1914 având menirea să susțină obiectivele care să conducă pe români la realizarea Unirii. Vezi Petre Dan, op. cit., p. 287.
70. A.N.- D.M.B., fond Prefectura Poliției Capitalei, dosar 71/1914-1916, f. 55.
71. A.N.-D.A.I.C., colecția Fotografii II 987/1.
72. V.A. Urechia / pseudonimul lui Vasile Alexandrescu / (1 5/27 februarie 1834, Piatra Neamț - 22 noiembrie 1901, București). Liceul la Iași, studii de litere și filozofie în Franța și Spania, istoric, scriitor, carieră didactică universitară, folclorist, s-a preocupat de istoria poporului român a școlii, adunând și publicând documente, a acordat o atenție deosebită monumentelor istorice, cinstirii Eroilor neamului și a personalităților: activitate în calitate de secretar general și ministru în Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, editor de periodice, inițiator și fondator de societăți menite să sprijine activitatea românilor de pretutindeni, membru fondator și președinte al Ligii Culturale, al Ateneului Român al Societății Macedo-române, al Societății literare devenită evolutiv Societatea Academică Română, Academia Română. La menționatele societăți a fost un consecvent donator, contribuind la îmbogățirea patrimoniului acestora. Vezi Lucian Predescu, op. cit., p. 873; Iordan Datcu, S.C. Stroiescu, Dicționarul folcloriștilor, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1979, p. 437-438; Dorina N. Rusu, op. cit., p. 9 (membru fondator 1/13 aprilie 1866), p. 21 (secretar 8/20 august 1867), p. 39 (secretar general 18/30 august 1872), p. 29, 30, 33, 36, 71, 102 (primul donator la 26 septembrie/9 octombrie 1868 cu care a început constituirea tezaurului Bibliotecii Societății Academice Române; Virgiliu Z. Teodorescu, Preocupările lui V. A. Urechia în vederea propășirii artei statuare în România, în „Revista Muzeelor și <http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

- monumentelor — Monumente istorice și de artă“, nr. 2/1984, București, p. 68-72.
73. Ioan Iordănescu (18 iulie 1881, București - 26 decembrie 1950, București). Studii de artă la București, Paris și Neapole, participări la expoziții din țară și străinătate, organizator al vieții artistice, inclusiv al învățământului artistic particular. A participat la campania militară din primul război mondial realizând schițe din numeroasele episoade care i-au fost sursă de inspirație în tratarea viitoarelor monumente dedicate cinstirii Eroilor care i-au fost comandate de diverse localități, vezi Virgiliu Z. Teodorescu Contribuții la cunoașterea activității sculptorului Ioan Iordănescu” comunicare la sesiunea organizată la Muzeul Național de Istorie în anul 1998, lucrare publicată în “Muzeul Național“, vol. XII., 2000).
74. A.N.- D.J. Mehedinți - Drobeta Turnu Severin, colecția dr. Constantin I. Istrati, Inventar nr. 13 / pagina 382, poziția 1824.
75. Vasile G. Morțun /26 sau 30 noiembrie 1860, Roman, jud. Neamț – 1919,?). Studii la Iași, Paris, facultatea de litere. În tinerețe a participat la întemeierea Cercului Socialist și fondarea periodicului „Dacia viitoare“, ales deputat ca social democrat a trecut ulterior la liberali ministru, colecționar, publicist. Vezi Lucian Predescu, op. cit., p. 569.
76. A.N. D.J. Mehedinți - Drobeta Turnu Severin a publicat inventarul acestei colecții (documentele care au fost preluate conform legislației în vigoare). Henri Mathias Berthelot (7 decembrie 1861, Fleurs-Loire, Franța - 21 ianuarie 1931 Paris), studii și carieră militară, în primii ani ai războiului /1914-1916/ a îndeplinit misiuni la Marele Stat Major în calitate de general ca în toamna anului 1916 să fie trimis în România conducând Misiunea Militară Franceză având calitatea de consilier tehnic în Marele Cartier General al Armatei Române unde a avut prețioase contribuții la reorganizarea, dotarea și instruirea oștirii care în condițiile anului 1917 atât în acțiunile ofensive cât și în cele defensive, a demonstrat modul cum și-a însușit cele preconizate de el. Prin modul de comportare a câștigat repede simpatia atât a comandanților cât și a trupelor. Analiza pe care a întreprins-o l-a ajutat ca în foarte scurt timp să înțeleagă de unde proveneau majoritatea defecțiunilor de pe frontul de răsărit în campania anului 1916. El a sesizat lipsa de loialitate a aliatului rus care prefera să fie, cu mici excepții, în expectativă fără să-și asume responsabilitățile ce-i reveneau conform celor stipulate de tratatele semnate cu România. Defecțiunile intervenite după revoluțiile din Rusia au determinat o nouă situație pentru România nevoită să ajungă la tratativele cu inamicul fapt care a impus misiunii să părăsească Moldova. În toamna anului 1918 în condițiile ofensivei din peninsula balcanică trupele franceze s-au apropiat de Dunăre, moment în care și trupele române au trecut la acțiune pentru îndepărtarea inamicului de pe teritoriul României. După realizarea joncțiunii celor două armate aliate la 1 Decembrie 1918 generalul H. Berthelot a intrat în Capitală aflându-se în suita regelui Ferdinand I. Recunoștința românilor s-a manifestat în cele mai diverse modalități. Primirile entuziaste în localitățile pe care le-a vizitat declararea ca cetățean de onoare la Giurgiu, declanșarea unor acțiuni care să aducă în forul public a unor simboluri ale cinstirii, amenajare și îngrijirea locurilor de veci unde au fost înmormântați membrii misiunii căzuți la datorie pe teritoriul României, toate au fost încununate de propunerile lui Nicolae Iorga care, în Parlament, a propus să-i fie acordată calitatea

- de cetățean al României și să fie împroprietărit cu un domeniu și un conac în localitatea Fărcădia din jud. Hunedoara, măsuri aprobate în unanimitate. Locuitorii comunei au revendicat și schimbarea numelui localității pentru ca posteritatea să-i cinstească astfel numele. Forul științific al țării a hotărât în anul 1926, la 5 iunie desemnarea ca membru de onoare al Academiei Române. La rândul său, la reveniri de mai multe ori în România, a căutat să parcurgă drumurile țării. să se reîntâlnească cu foști luptători acum aflați în ampla bătaie a reconstrucției țării. Mai mult, în testamentul pe care l-a redactat a inclus prevederi referitoare la soarta a ceea ce definea în România prevăzând ca Academia Română să fie beneficiara veniturilor, cu sumele obținute urmând să se constituie un fond cu ajutorul căruia să declanșeze acțiuni care să permită studierea relațiilor franco-române în decursul timpurilor, la o mai bună cunoaștere reciprocă a celor două țări latine. Decesul său a îndurerat întreaga opinie publică din România. Vezi: Minerva - Enciclopedia Română, Cluj, 1930, p. 178-179; N. Cerbulescu, Generalul Henri Berthelot, Sibiu, 1931; C. Căzănișteanu, V. Zodian, A. Pandea, Comandanți militari, Editura Militară, București, 1983. p. 54; Dorin Stănescu, Aspecte privind relațiile dintre Nicolae Iorga și generalul Henri Mathias Berthelot, în Anuar, vol. VIII/1996, Ploiești, p. 404-406; Virgiliu Z. Teodorescu, Simboluri ale cinstirii dedicate generalului Henri Mathias Berthelot, în „Anuar” vol. IX/1997, Ploiești, p. 258-261.
78. George Bezviconi, Necropola Capitalei, București, 1972, p. 163, poziția 73-20.
  79. Universul literar, anul XLIV, nr. 45, București 4 noiembrie 1928, p. 717-718.
  80. Virgiliu Z. Teodorescu, Simboluri ale cinstirii dedicate dr. Constantin I. Istrati, în Biblioteca județeană „C. Sturdza”-Bacău 100 de ani de lectură publică, Bacău, 1995, p. 222-225.
  81. În anii 60 prin procesul de amplă metamorfozare - distrugerea parcului Carol I, rebotezat eronat Libertății, pentru a fi remodelat în vederea găzduirii Panteonul Eroilor clasei muncitoare, s-a procedat la îndepărtarea și acestui monument fiindu-i repartizată o nouă amplasare, în imediata apropiere a construcției Aenelor Romane, din vecinătatea bisericii și străzii Cuțitul de Agint. Proporțiile monumentului, postura personajului statuii și chiar basoreliefurile componente sunt totalmente dezavantajate de acest amplasament. Ca să nu fie singura greșală, pe vatra anterioară a fost plasat unul din giganții compoziției fostei Grote, înlăturându-se astfel caracterul unitar al celor trei componente. Se impune, ca act reparator, rezolvarea viitoare a reamplasării ambelor monumente. Vezi Virgiliu Z. Teodorescu, Restituiri - Grotă din Parcul Carol, în Democrația, București, anul I., nr. 25, 9 iulie 1990, p. 4-5; idem, Incursiuni în trecut: Mormântul Eroului Necunoscut în “Evenimentul, București, anul II, nr. 73, noiembrie 1991, p. 6.
  82. Constantin Bacalbașa / la naștere Telescu / (21 august/2 septembrie 1856, București - 5 februarie 1935, București, cimitirul Bellu), studii parțiale de drept, s-a consacrat gazetăriei pe care a slujit-o până la moarte. Evocator al unor momente din evoluția orașului București, inclusiv anii ocupației inamice 1916 - 1918, publicist. Vezi Victor Bilciurescu, Necrolog, în “Calendarul Universul 1936”, București, p. 97 - 99, 239; Aristița și Tiberiu Avramescu, prefața la ediția Constantin Bacalbașa, Bucureștii de altă dată, vol. I (1871 - 1877), Editura Eminescu, București, 1987, p. V-XXXIV; Mihail Straje, Dicționar de pseudonime, <http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

Editura Minerva, București, 1973, p. 42-43.

83. „Universul literar“, anul XLIV, nr. 45, București, 4 noiembrie 1928, p. 719.

84. „Natura“, nr. 9/1928.

85. Ion N. Lahovary (1848 - 14 iunie 1915, București), licențiat în litere și doctor în drept la Paris, carieră juridică, om politic, deputat, ministru, diplomat, publicist. Vezi Lucian Predescu, op. cit., p. 473.

86. George G. Mironescu, Cuvântări, vol .I, București, 1930, p. 192-194.

87. George G. Mironescu (28 ianuarie 1874, Vaslui -1949 ?). Studii la Iași, licența în litere la București, licența și doctoratul în drept la Paris, carieră didactică universitară, om politic, în anii 1917- 1918 la Paris a acționat pentru recunoașterea drepturilor noastre, inclusiv în presa franceză, deputat, ministru, prim ministru, reprezentant al României la Liga Națiunilor, consilier regal, publicist, membru de onoare al Academiei Române 31 mai 1939, reconfirmat 3 iulie 1990, Vezi: Lucian Predescu, op. cit., p. 557; Dorina N. Rusu, op. cit., p. 207, 295 menționând ca an al nașterii 1883.

88. Inițiativa din anul 1909 a condus la proiectarea edificiului de către arhitectul Grigore Cerchez, lansarea lucrărilor de construcție finalizate după primul război mondial. În anul 1923 au fost obținute de la stat, prin transfer, pentru orașul Turnu Severin, fostele colecții ale familiei dr. C.I. Istrati pentru a deveni nucleul viitorului muzeu preconizat a fi găzduit în acest palat. Vezi Pompiliu Costescu, Palatul Cultural din Turnu Severin, în „Bobe de grâu“, anul IV, nr.12, decembrie 1933, București, p. 728.

89. Ideea realizării Palatului Culturii a aparținut lui Teodor Costescu, omul de bine permanent preocupat pentru promovarea orașului Turnu Severin. Vezi „România Eroică“, anul V, nr. 5-8, septembrie-decembrie 1941, p. 107.

90. Dr. C.I. Istrati a organizat inițial acest muzeu în vila de la Câmpina în anul 1897, de unde în anul 1906, l-a transferat la București expunând piesele în cadrul Expoziției Jubiliare. După decesul colecționarului, urmașii au vândut statului aceste colecții, ulterior fiind obținute în anul 1923 pentru a fi integrate în patrimoniul mehedințean. Vezi nota 87.

91 Ibidem, nota 87, p. 727-745; A.N.-D.A.I.C., fond Ministerul Cultelor și Artelor, Departamentul Artelor, Subdirecția Artelor Frumoase, dosar 21/1923, f. 181-182 memoriul locuitorilor mehedințeni către Ministrul Cultelor și Artelor referitor la soarta Muzeului dr. C.I. Istrati, semnăturile și rezoluția din 30 august 1923 pentru soluționarea favorabilă a cererilor pretențiilor.

92. Constatntin Kirițescu, Portrete – oameni pe care i-am cunoscut, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1985, p. 217-228.

93. Personalități ..., p. 202-203.

CERCETAȘII DIN ROMÂNIA ÎN TIMPUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

**Tomescu Alexandru – Nicolae
Tomescu Dorina**

Apărută la începutul secolului al XX-lea în Marea Britanie, cercetășia este o mișcare de copii și tineret bazată pe un program original de educație inițiat de lordul Baden – Powell. Scopul cercetășiei era ca pe lângă educația și cunoștințele primite în școală, tinerii și copii să-și dezvolte unele calități precum: îndemnarea, curajul, inițiativa, orientarea, spiritul gospodăresc și prietenia.

Originalitatea programului constă în metodele necomformiste folosite în organizarea timpului liber în mijlocul naturii prin tabere, jocuri, excursii, șezători. Denumirea de „Scouting” (Cercetășie), amintea de curajul și dibăcia cercetașilor militari care cercetau terenul, se strecurau printre linii, deslușeau urme și semnalizau informațiile. Programul însă nu avea un caracter militar; cercetașii jucându-se și de-a soldați, dar și de-a exploratorii, de-a pieile roșii, se închipuiau descoperitori de insule misterioase, unde puteau și naufragia ca Robinson Crusoe.

Teoria și practica acestei doctrine educative, adoptată apoi de foarte multe țări a fost demonstrată pe teren în prima tabără cercetășească organizată în vara anului 1907 de inițiatorul ei. Un an mai târziu, el a publicat cartea „Scouting for boys” (Cercetășia pentru băieți)¹. Răspândirea rapidă a cărții în rândurile adolescenților a făcut ca organizația cercetașilor să se nască aproape de la sine.

Primele țări care au organizat cercetășia au fost: Franța, Germania, Grecia, Belgia, Olanda, Elveția, Danemarca, România și altele². Astăzi sunt organizate asociații cercetășești în peste 150 de țări cu un efectiv de peste 28 milioane tineri. Există și Organizația Mondială a Mișcării Scout din care fac parte și organizațiile naționale de Cercetași. Este de remarcat că primul premiu decernat de UNESCO pentru educație și spiritul păcii a fost acordat Organizației mondiale a cercetașilor.

În România³, primele cete de cercetași au apărut în 1913 în București la Liceul Gheorghe Lazăr, în Sinaia, Brașov și Blaj. În același an apare și prima carte dedicată noii metode scrisă de Gabriel Giurgea și intitulată „Cercetașii”⁴. La Sinaia, primii cercetași, printre care erau și principii regali Carol și Nicolae, au avut binecuvântarea marelui rege Carol I care saluta noua instituție în care vedea o școală a caracterului necesară pentru cei care constituiau viitorul națiunii românești.

Asociația „Cercetașii României” s-a constituit oficial în 1914 ca organizație de educație a tineretului școlar, de la 11 la 18 ani, precum și celui muncitor (ucenici și practicanți). Scopul declarat al asociației era: întărirea morală și fizică a tinerilor dar și a dragostei față de patrie. Deviza cercetașului este: „Gata oricând!”⁵. Gata să servească, să ajute și să facă în fiecare zi o faptă bună, oricât de neînsemnată ar fi ea, așa cum spune „Legea cercetașului”. Istefimea și curajul, demnitatea și omenia și mai presus de toate, dragostea de țară, erau calitățile pe care orice cercetaș trebuie să le dovedească în orice împrejurare. Sub conducerea Principelui Carol, comandant al

Marii Legiuni a Cercetașilor României, mișcarea ia repede avânt, cu sprijinul autorităților și al Familiei Regale.

Principiile de viață cercetășești erau deprinse mai temeinic în taberele de vară. Aici tinerii învățau să se descurce singuri în orice împrejurare, de aceea fiecare dintre ei trebuia să știe să dea ajutor în caz de pericol sau accident. Fiecare trebuia să învețe și să practice una din următoarele îndeletniciri: agricultor, grădinar, telegrafist, fierar, mecanic, tâmplar, bucătar, croitor, pompier, călăuză, pădurar, etc.⁶

La sfârșitul taberei, fiecare tânăr ajungea să îndeplinească toate însărcinările și activitățile gospodărești. Un document impresionant ca valoare istorică rămâne însă carnetul de cercetaș.

După părerea autorilor lui, prof. Gh. D. Mugur și ing. C. Niculescu, carnetul de cercetaș era „cea mai originală idee a cercetășiei românești ... carnetul întocmit de noi e menit să oglindească munca, priceperea și gândirea cercetașului”⁷ Era de fapt un jurnal complex care cuprindea pe fiecare filă câte o maximă aparținând lui Nicolae Iorga, iar la sfârșit erau indicații farmaceutice, alfabetul Morse și cele 34 de legiuni care alcătuiau în 1916 Marea Legiune a Cercetașilor.

În cuvântul introductiv autorii carnetului atrăgeau atenția asupra scopului Cercetășiei: „S-au înșelat aceia care au crezut că cercetășia e o militarie deghizată, o instituție sectară, sau un sport aristocratic. Ea e o școală de educație care întregeste în chip firesc pe aceea de învățătură”⁸.

Printre inițiatori și din Comitetul de Patronaj al Cercetașilor au făcut parte personalități ca: dr. C. Angelescu, dr. I. Cantacuzino, I.I.C. Brătianu, gen. Coandă, I.G. Duca, Tache Ionescu, Simion Mehedinți, A. Salingny, A.D. Xenopol, N. Iorga, N. Titulescu și alții.

Au fost ei însăși cercetași: Brătescu Voinești, Bucura Dumbravă, Cincinat Pavelescu și compozitorul Alfons Castaldi (acesta din urmă este cel care a compus muzica pe versurile lui Cincinat Pavelescu la Marșul Cercetașilor. Partitura⁹ acestui marș se află astăzi în patrimoniul M.N.I.R. precum și bustul din ghips al compozitorului¹⁰, generalul Dragalina, Ecaterina Teodoroiu, istoricul Radu Vulpe, Mircea Eliade și mulți, mulți alții.

La 15/28 august 1916, România intra în războiul care pentru ea însemna întregirea Neamului, și odată cu mobilizarea, în mod spontan intrau în funcție detașamentele cercetășești pregătite pentru toate serviciile auxiliare unde și-au făcut datoria cu un devotament împins până la sacrificiu.

În București, Crucea Roșie a fost cea dintâi care a cerut sprijinul cercetașilor, de asemenea Poșta, Poliția și alte instituții au beneficiat de ajutorul efectiv al tinerilor¹¹

La 11 noiembrie 1916, Comandantul Marii Legiuni a Cercetașilor României, prof. Gh. D. Mugur comunica cercetașilor din București, știrea unei eventuale plecări în Moldova dacă va fi amenințată capitala. Se credea că în cel mult o săptămână două¹², eventual până la Crăciun, tinerii se vor înapoia acasă. Probabil că mulți și-au închipuit că plecarea în prăbiegie va fi un fel de excursie mai lungă. Nici părinții nu s-au gândit prea mult la greutățile ce îi așteptau pe cercetași. Știau doar că se duc la Iași. Acolo era liniște, erau ferți de încorporarea forțată, așa cum se zvonise că se va face în teritoriul ce se ocupă.

Plecarea cohorței „Păstorul Bucur” se considera mai mult o experiență. De fapt, oamenii nu prea credeau că Bucureștiul va fi ocupat. Plecați din belșugul de acasă, cercetașii s-au trezit brusc în luptă cu toate greutățile vieții. Pentru ceea ce urma nu aveau nici un fel de pregătire. Robinson Crusoe, excursiile și taberele nu erau pregătiri pentru război.

Deci, la 13 noiembrie 1916, în Curtea Comandamentului de la Casa Școalelor, erau gata de plecare cca. 200 de cercetași din capitală și din alte localități.

Selecționați de instructorii lor, un grup de 60¹³ de tineri însoțiți de Comandantul Cohorței „Păstorul Bucur”, Constantin Nedelcu, pornea, pe jos spre Ploiești și în aceeași seară tinerii erau îmbarcați într-un tren cu destinația Vaslui¹⁴.

După 5 zile de călătorie grupul de cercetași ajunge la destinație fiind cazați la Școala primară din oraș apoi la Lipovăț. De aici ei vor pleca la Solești unde vor forma o colonie în clădirea Primăriei. Serviciile prestate de tineri erau: tăiatul lemnului, bucătărie, curățenie, plantonul. Nenumăratele încercări legate de război, contact dur cu viața, care au pus problemele inițiativei, sacrificiului, priceperii au făcut din acei tineri oameni întregi, într-adevăr „gata oricând”¹⁵.

În primăvara anului 1917, prin mai, colonia de la Solești se mută la Sculeni¹⁶, la cca. 20 km de Iași. Aici era un spital cu toate dependențele necesare. În noua ei formă colonia avea 147 cercetași dintre care: 102 liceeni, 15 comercialiști, 2 seminariști, 4 normaliști și 24 liberi. Aici se va întemeia o școală în aer liber iar elevii urmau să îngrijească o grădină de zarzavat de 28 pogoane în lunca Prutului. În fiecare zi, cercetașii duceau spre vânzare la Iași, câte o căruță cu legume. Școala se făcea pretutindeni, în clasă, la șezători, la grădină, în dormitoare sau excursii¹⁷.

Un participant direct al acestor evenimente, Alexandru Daia, elev pe atunci al gimnaziului Gh. Șincai, scria în amintirile sale: „Pentru învățătură ni s-a pus la dispoziție de către primărie „Salonul” mai vechi al dărpănate-i cârciumi evreiești. Se ascultau cu râvnă lecțiile lui Vasile Haneș sau ale lui Ion Al. Lambrio” și „... ne pregăteam cu râvnă, în vederea examenului pentru clasa pe care ar fi trebuit s-o absolvim în chip normal la sfârșitul anului școlar”¹⁸.

Mulți dintre cercetașii care au împlinit 17 ani la 1 ianuarie și aveau 4 clase de liceu s-au înscris la Școala de pregătire a ofițerilor de infanterie de 4 luni de la Botoșani. Alți cercetași din colonie au plecat pe front ca agenți de legătură între unități, mulți lucrau la triajul din Bacău și prin diverse spitale.

Un lot de 70 cercetași din Colonia de la Sculeni¹⁹ a fost trimis la serviciile auxiliare ale Diviziei a XIII-a de sub comanda gen. Popescu – Sanitaru. Făcând parte din rezerva Marelui Cartier General, Divizia a XII-a a intrat în luptă în momentele cele mai dramatice ale bătăliei de la Mărășești. Generalul Popescu recunoștea apoi printr-un ordin de zi dat în februarie 1918 serviciile și devotamentul cercetașilor.

O altă colonie de tip cercetășesc se constituie în iunie 1918 la Bâlca – Coțofenești unde sunt școlarizați toți foștii elevi ai școlilor normale de învățători. Aici se adună un număr de 460 tineri care urmau să înlocuiască în curând la sate, pe învățătorii căzuți pe câmpul de luptă²⁰.

Întoarcerea cercetașilor plecați în Moldova, s-a petrecut de-abia pe la jumătatea lunii iulie 1918. În drum spre București, unul din cercetași se oprește la

Mărășești. Orașul se înfățișa ca o lume fantastică ca într-o așezare antică unde toate s-au păstrat neatinse, case, străzi, fântâni, dar unde nu mai vezi un chip omenesc.

„...Tranșeele și adăposturile par neatinse, dar păstrează ceva din sufletul celor care l-au locuit și apărât...”.

Între fostele poziții germane și cele românești crescuseră flori. Era o impresie răscolitoare. O mână de flori galbene ca niște făclii de ceară sunt puse pe un mormânt pe care se putea citi doar două cuvinte: Erau români... Nici un nume. Nici o dată, nici o altă însemnare. Neidentificat. Necunoscut.²¹

La 1 decembrie 1918, câteva sute de cercetași luau parte la intrarea triumfală a armatelor românești și aliate în București. Regele Ferdinand apreciind sacrificiul copiilor cercetași din timpul războiului le-a dat locul de onoare în fruntea cortegiului triumfal și i-a răsplătit apoi cu Cucea Comemorativă 1916 – 1918 și Medalia Victoria²².

„Era o dimineață rece, cețoasă Sunt de față aci, spre a lua parte la paradă toți acei tineri cercetași care în iarna de pomină 1916, plecați din București ... au lucrat cu dăruire desăvârșită alături de ostașii care apăraseră ultima bucățică a țării lor, în marile înclăștări din vara lui 1917”²³

În memoria lor, orașul Tecuci ridică în 1925 Statuia Cercetașului, unicul moment de acest fel din lume.

NOTE:

1. Enciclopedia României, vol. I, p. 482
2. Asociația tradițională „Cercetașii României” Cohorte „Alexandru Daia”, București, p. 1
3. Ibidem.
4. Enciclopedia României, vol. I, p. 482
5. Asociația tradițională „Cercetașii României”, p.1
6. Alexandru Daia, *Eroi la 16 ani. Însemnările unui fost cercetaș. Jurnalul de război 1916 – 1918*, București.
7. Carnetul cercetașului, p.7
8. Ibidem
9. M.N.I.R., inv. 31360
10. M.N.I.R., inv. 74996
11. Alexandru Daia, op. cit., p.8
12. Ibidem
13. Dan Alecu, *O școală în aer liber. Solești și Sculeni, 1916 – 1918*, Constanța 1928, p.10
14. Ibidem, p. 11
15. Alexandru Daia, op. cit., p.44
16. Dan Alecu, op. cit., p.16
17. Ibidem
18. Alexandru Daia, op. cit., p.45
19. Dan Alecu, op. cit., p.75
20. Alexandru Daia, op. cit., p.103
21. Ibidem
22. Enciclopedia României, vol. I, p. 484
23. Alexandru Daia, op. cit., p.114

GENERALUL CONSTANTIN PREZAN ȘI BĂTĂLIA DE PE ARGEȘ ȘI NEAJLOV SAU BĂTĂLIA BUCUREȘTILOR

Viorica Zgutta

*Motto: „Dar morți sunt bravii pentru
libertate; Sângele lor sfânt e mir
întru eternitate!”*

Leconte de Lisle

La trei luni după izbucnirea Războiului Sfânt pentru eliberarea fraților oprimați, armata română se afla pe propriul teritoriu invadat și în fața inamicului neîndurător, setos de răzbunare și lacom de pradă.

Situația armatei române era disperată; dușmanul își concentrase toate puterile pe o singură linie de foc care pornea acum impetuoasă și irezistibilă spre ținta supremă: București.

În fața acestui foc concentric românii nu mai puteau opune decât trupe în retragere decimate, prăpădite și cu moralul scăzut, cu capul plecat în fața fatalității inexorabile.

De o rezistență a Bucureștilor propriu-zisă nu putea fi vorba, deși pe hărțile militare cetatea Bucureștilor figura cu o impunătoare centură de 18 forturi mari și 18 baterii intermediare. Fortificarea capitalei României se făcuse după modelul belgian al generalului Henri A. Brialmont, cel care construisese și fortificațiile Anvers-ului. Forturile Bucureștilor au fost construite din zidărie de beton și lucrări de terasament, armate cu tunuri lungi de 150 mm, cu obuziere de 120 mm, 210 și 240 mm, protejate cu turele cuirasate și erau considerate printre cele mai reușite lucrări de acest tip. Apărat de această formidabilă centură, Bucureștii, păreau o cetate de necucerit

Constantin Prezan și-a început cariera didactică ca profesor ajutor de fortificații la Școala de aplicații de artilerie și geniu în 1886 unde a susținut un foarte documentat „Curs de fortificații”. A fost șef de sector la „Cetatea București” între anii 1881-1894 și în Comandamentul Cetății București în anul 1896.

Primii doi ani de război (1914-1916) au distrus însă mitul cetăților inexpugnabile, în fața artileriei moderne fortificațiile similare de la Liege, Namur și Anvers căzuseră ca niște castele de nisip. Linia de fortificații a Bucureștilor se afla la 10 km de oraș, de aceea tunurile cu bătaie lungă puteau bombarda capitala pe deasupra. De asemenea era de ajuns ca centura de forturi să fie spartă într-un singur loc și soarta orașului era pecetluită. De aceea, încă din perioada neutralității Cetatea Bucureștilor fusese dezafectată, armamentul și artileria fiind folosite în prima parte a campaniei de către armata română, în condițiile înfrângerilor din a doua parte a anului 1916, după eșuarea rezistenței generalilor Ion Dragalina (pe Jiu) și David Praporgescu (pe Olt), comandantul suprem al Armatei Române, Regele Ferdinand a hotărât să nu considere războiul pierdut și să se organizeze o supremă efortare pentru înfrângerea inamicului și salvarea Bucureștilor. Salvarea capitalei se impunea din considerente morale și materiale, aici era inima și creierul țării, căderea Bucureștilor fără rezistență

ar fi avut un imens răsunet și ar fi demoralizat atât pe români cât și pe aliați. Țara ar fi fost abandonată dușmanului.

Hotărârea țării, a armatei și a Regelui Ferdinand era luată: trebuia să se dea bătălia Bucureștilor. Inițiatorul a fost generalul Constantin Prezan; „Fiind luat de la Armata de Nord și însărcinat cu comanda Armatei I în Oltenia și apoi, câteva zile după aceea cu a Grupului de armate: Armata I și Armata de Dunăre, m-am prezentat la Marele Cartier General după darea acestei din urmă comande și am expus Regelui intențiunea mea: ofensiva de pe Neajlov” (Dosarul secret).

Singura linie de sprijin pentru bătălia ce avea ca miză capitala, era linia Argeșului care însă din punct de vedere militar era inferioară liniei Oltului și mai ales trebuia luat în considerare și un fapt deloc lipsit de importanță: inamicul era deja stăpân pe sectorul răsăritean al Argeșului pe aliniamentul Pitești Câmpulung. Conducerea operațiilor marii bătălii a fost încredințată generalului Constantin Prezan, la dispoziția lui s-au pus toate unitățile militare aflate în rezervă sau în refacere. Strategic planul bătăliei de pe Neajlov și Argeș a fost excelent. Generalul a studiat cu atenție pozițiile inamicului, a corelat informațiile personale cu cele ale Marelui Cartier Român. Trebuie spus că între planul bătăliei Bucureștilor și planul bătăliei de pe Marna "existau similitudini care îl îndreptăteau pe generalul Prezan să spere în așa numitul miracol de la Marna".

Pentru înfăptuirea planului operațional trebuia realizată clasică manevră pe liniile interioare cu un grup de mari unități, încercând să lovească și să nimicească pe rând forțele de la aripa dreaptă a Armatei 9 germane și de la aripa stângă a Grupului de Armată germano-bulgare de la Dunăre, înainte de joncțiunea acestora cu grupul Kosch. Pentru înfăptuirea în bune condiții s-au luat măsuri excepționale:

- în Moldova frontul carpatic până în munții Vrancei a trecut sub comandament rusesc;
- Armata a II-a a generalului Averescu a primit ordin de rezistență pe aliniamentul munții Vrancei - Câmpulung;
- Armata I aflată în subordinea generalului Prezan pe aliniamentul Pitești Costești a primit însărcinarea, „să se mențină cu orice preț pe pozițiile sale”;

Rezistența Armatei I trebuia să dea răgazul necesar pentru executarea manevrei îndreptată împotriva Armatei Kosch.

Această misiune îi revenea Grupului Armatei de Sud aflate sub conducerea directă a generalului Prezan. Ele au căpătat denumirea de Grupul de armate General Constantin Prezan. Întrebarea ce se punea era dacă Prezan putea învinge dușmanul ce înainta spre Dunăre înainte de a fi ajuns de cel ce venea dinspre Olt.

Planul bătăliei comporta mari riscuri. Se conta pe secretul desăvârșit a operațiilor care trebuiau să fie mascate de mișcările trupelor de cavalerie și de repeziciunea atacului, fără ca inamicul să poată descifra sensul manevrelor trupelor române. Conștient de gravitatea situației și îngrijorat pentru îndeplinirea punctuală a misiunii încredințate diferitelor unități reiese din ordinul de operații pe care generalul Prezan l-a adresat trupelor: „De soarta bătăliei care se va da în ziua de 29 noiembrie depinde soarta neamului. Așa fiind, trupele atacă, ori înving, ori trebuie să moară” (Ordin de zi - 27 noiembrie 1916).

Pe 29 noiembrie Prezan lămurește încă o dată trupelor ceasul de grea cumpănă în care se găseau și ce se aștepta de la ele: „Lupta care începe mâine, fiind singura de care depinde soarta neamului, nu admit retragerea. De la soldat la general, trebuie să moară atacând”.

Tragicul momentului dădea cuvintelor comandantului Grupului de armate General Constantin Prezan valențele gravității excepționale în care se afla țara.

În șesurile Neajlovului și Argeșului se desfășura drama României, de acolo glasul tunurilor urma să aducă vestea mântuirii sau căderea în robie. „Ultima mare bătălie de întâlnire a primului război mondial” sau „Marna românească” confruntarea desfășurată între 25 noiembrie și 3 decembrie 1916 s-a desfășurat pe un front de 120 km de la Golești până aproape de Dunăre. Analogia cu bătălia de pe Marna se impunea: linia principală de luptă a fost în ambele cazuri valea unui râu; în bătălie au fost angajate totalitatea forțelor disponibile ale celor doi adversari, bătălia era hotărâtoare pentru soarta capitalei.

Teatrul operațiunilor s-a desfășurat pe trei sectoare:

1. Sectorul Argeșului superior având ca axă șoseaua și linia ferată Golești - Titu.
2. Sectorul Argeșului și Neajlovului mijlociu având ca axă șoseaua Alexandria - București.
3. Sectorul Neajlovului și Argeșului inferior cu centrul tactic la Călugăreni și având ca axă șoseaua Giurgiu - București.

Centrul geometric și tactic al câmpului de bătălie îl reprezenta sectorul II unde se vor da și cele mai crâncene lupte, în zilele de 29 și 30 noiembrie ca și în ziua de 1 decembrie luptele se desfășoară conform planurilor tactice cu unele imperfecțiuni, dar în ansamblu ele sunt favorabile românilor. Un incident aparent minor are loc pe aripa dreaptă a frontului românesc. La Golești armata română este atacată și obligată să se replieze. Un automobil cu doi ofițeri de stat major, căpitanii: Epure și Barcan cad în mâinile nemților la Râtești unde este descoperită o casetă de fier cu ordinele operative ale Diviziei VIII. Astfel Falkenhain află secretul mării operațiuni românești. Cursa pe care generalul Prezan o pregătise germanilor se întorcea acum împotriva armatei române. Fatala neprevădere a celor doi ofițeri a schimbat nu numai cursul bătăliei Bucureștilor, ci a influențat și desfășurarea ulterioară a primului război mondial cu precădere în privința sortii României.

Descoperirea planului operațiunii, refuzul rușilor de a intra în luptă la Sud și retragerea generalului Socec pe aripa de vest a frontului a însemnat începutul sfârșitului. Ziua de duminică 3 decembrie este ziua fatală ce marchează deznodământul bătăliei de la Argeș. Bătălia Bucureștilor se sfârșește cu înfrângerea. Jertfa de sânge și rezistența românească au fost mai presus de orice laudă. Falkenhain este obligat să recunoască energia și iscusința cu care au luptat românii. Scopul inamicului, nimicirea și desființarea armatei române nu s-a îndeplinit. Ținta generalului Prezan în condițiile înfrângerii a fost salvarea resturilor armatei române prin rezistență pe poziții succesive pentru a întârzia cât mai mult armata germană.

Concepția bătăliei Bucureștilor a fost foarte bună, defecțiunile au apărut în executarea ei. Cauza fundamentală a constituit-o insuficiența forțelor, atât numeric, material și moral.

Cauzele incidentale se pot considera: surprinderea planului de operații român, unități care nu și-au îndeplinit misiunea și refuzul rușilor de a se asocia la ofensiva românească.

În ce-l privește pe generalul Socec, acesta își părăsise postul de comandă. Ofițer de salon ce-și făcuse cariera la București, la Comenduirea Pieței și la Escorta

Regală nu avea pregătirea necesară pentru a exercita comandamentul efectiv în timp de război. La prima încercare și-a pierdut capul și conștiința. Trebuia dat un exemplu și generalul Prezan „a adus un mare serviciu armatei, disciplinei și moralului ei prin această condamnare”.

„8 februarie 1917 - Iași. Locuitorii lașului au fost prezenți pe platoul de la Copou ca să asiste la scena oribilă a degradării acestui nevrednic general”, cum îl numește I. G. Duca, iar regina Maria notează:

„Am primit azi o grozavă lovitură... bietul general S. a fost degradat în public. S. a trebuit să îndure degradarea publică, când tot lașul sta și privea cum i se smulgeau galoanele și cum îl îmbrăcau în haine de ocnaș. A fost osândit la 5 ani muncă silnică. Mi se păru că ziua se prefăce în noapte, că viața este ceva de neîndurat și că lumea era un loc prea îngrozitor ca să putem viețui în ea. Cum putea un om supraviețui unui ceas de asemenea umilire? Lumea spunea că fusese laș, că întorsese spatele și fugise trăgând după el brigada lui. Da, e drept că așa ceva nu se poate ierta, e o crimă, dar pedeapsa e și mai monstruoasă decât crima. Mult mai bine ar fi să-l împuște, de o mie de ori mai bine să-l împuște decât o asemenea degradare. Să fii scos din temniță ca să stai neputincios sub cerul lui Dumnezeu, să-ți vezi smulse galoanele, să rămâi în picioare, să nu mori... îmi închipui, totuși că în timp de război e nevoie să se dea astfel de pilde”. Generalul Socec a fost achitat în timpul guvernării Marghiloman.

Modul cum a fost susținută bătălia Bucureștilor de către ruși este sintetizată astfel de generalul Berthelot: „Opinia publică e foarte surescitată împotriva rușilor, a căror ofensivă fusese întârziată și care păstrează în fața dezastrului o liniște și nepăsare ce contrastează cu gravitatea timpului”, iar Maurice Muret nota: „Marele vinovat în această nenorocită problemă este Rusia. Istoria universală a cunoscut vreodată o mai mârșavă trădare?” Chiar generalii germani nu-și pot explica atitudinea aliaților ruși. Astfel Ludendorff nota: „Nu se pot explica motivele care făceau pe ruși să lase pe români să fie bătuți, lăsându-i singuri în toate luptele, rușii ar fi putut să ia parte la luptele din Muntenia. Numai acest fapt ne-a putut da victoria”

Bătălia de pe Neajlov și Argeș a fost cea mai mare bătălie care s-a dat în prima perioadă a războiului nostru. Am fost înfrânți, dar n-am fost distruși, Neajlovul și Argeșul n-au putut fi pentru România ce au fost Ourcq și Marna pentru Franța. Prea a fost mare disproporția de forțe și prea ne-au fost împotriva împrejurările. Avem însă dreptul să ne mândrim cu această nenorocoasă dar glorioasă pagină a istoriei noastre.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Constantin Chirițescu, *Istoria războiului pentru reîntregirea României*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1989.

Nicolae Iorga, *O viață de om așa cum a fost*, Editura Minerva, București, 1984.

Maria, *Regina României, Povestea vieții mele*, Editura Moldova-Iași, 1991.

Șerban Rădulescu Zoner, Beatrice Marinescu, *Bucureștii în anii primului război mondial*, Editura Albatros, 1993.

INCURSIUNE ÎN INSTITUȚIA MAREȘALATULUI. CARTEA DE MAREȘAL A LUI CONSTANTIN PREZAN

Viorica Neagu

Cercetarea lingvistică a noțiunii de mareșal identifică în vechea germană forma *marascalh* (compusă din *marah*, *marh*=cal și *scalh*, *scale*=cel ce îngrijește), având sensul de servitor însărcinat cu grija cailor, rândaș la cai; lucrător ce potcovea caii sau îi trata, dacă erau bolnavi.

Cum instituția mareșalatului a fost influențată în România de cea franceză, o scurtă investigare a contextelor în care apare respectiva noțiune în istoria Franței ne poate revela modul în care s-a constituit în timp această demnitate.

Enciclopediile de autoritate citează pentru limbajul comun *maréchal ferrant* (potcovarul) sau *maréchal vétérinaire* (cel se ocupă de îngrijirea cailor bolnavi).

În evul de mijloc, inițial, mareșalul veghea asupra cailor prințului.

Maréchal de la lice era ofițerul ce prezida turnirurile, se asigura că luptătorii foloseau doar arme permise și dădea semnalul de deschiderea competiției rostind cuvintele: "Laissez aller!"

În absența Marelui Maestru de Malta *grand maréchal* deținea, în calitate de mare demnitar, conducerea militară a tuturor trupelor.

Sub Filip August, mareșalul comanda avangarda.

Carol al VIII-lea a creat *maréchal d'armes*, ofițerul însărcinat să țină cataloagele armoriilor și să le verifice autenticitatea.

În 1614 *maréchal de bataille* era ofițerul ale cărui funcții constau în dispunerea armatei, în alegerea terenului conform planului generalului, în suprayegherea deplasării trupelor.

La un moment dat, *maréchal du roi* a devenit ajutorul conetabilului în armata regală.

În fine, ofițerul superior cu titlul de *grand marechal du palais* avea conducerea supremă în palatul unui suveran.

Informațiile referitoare la *maréchal de camp* vorbesc despre existența sa în secolul al XV-lea. La început, atribuțiile ofițerului erau de instalare a trupelor și de distribuire a locului pe care trebuiau să-l ocupe în ordinea de bătaie. Până la Henric al IV-lea nu era un titlu permanent, ci o simplă însărcinare pe care regele sau generalul o dădeau într-o campanie. Cu timpul numărul acestor ofițeri a crescut, iar disputele stârnite de exercitarea autorității au dus la nașterea unui *maréchal de camp général*, care era șeful. și atribuțiile lui și-au pierdut din precizie treptat, ajungând să se confunde cu cele ale mareșalului Franței.

Maréchaux de camp au fost o perioadă lungă ofițeri de stat-major, însărcinați cu instalarea provizorie a taberelor, cu furajele și chiar comanda provinciilor. De la Ludovic al XIV-lea au început, de fapt, să aibă sarcini de comandă, o seamă din vechile atribuții trecând asupra mareșalilor taberelor (*maréchaux des logis*). *Maréchal de camp* a fost înlocuit de Revoluția franceză cu acela de general de brigadă, restabilit în 1814 și suprimat în 1848.

Maréchal des logis, ofițerul însărcinat, în sens larg, să aleagă locul de campare, să vegheze asupra marșurilor și asupra hranei, nu mai desemnează în timpurile recente, în cavalerie, decât un subofițer al cărui grad corespunde celui de sergent în infanterie.

Instituția clasică a marelui mareșal al Franței s-a construit pe maréchal de l'Empire din timpul lui Napoleon (pentru a obține demnitatea, un comandant trebuia să fi cucerit două locuri fortificate sau să fi ieșit învingător dintr-o luptă având adversarul în față) și pe statutul rangului din timpul Restaurației, care a și introdus formula maréchal de France.

Din perioada Francisc I s-a păstrat ca însemn de putere bastonul de mareșal. De formă cilindrică, acoperit de catifea "bleu de roi" brodată cu flori de crin, apoi cu albine și flori de crin, iar mai târziu cu stele, avea la capete două cercuri de aur. Pe unul era imprimat numele mareșalului, pe celălalt inscripția: "Terror belli, decus pacis" Bastonul era înmănat la ceremonia de investire, iar demnitatea de mareșal dura întreaga viață.

2. Mareșalii României. Cartea de mareșal a lui Constantin Prezan

Generalul Miltiade relatează în Buletinul Muzeului Militar Național (nr.1, 1937, p. 41-42) contextul în care s-au născut rangul și prima carte de mareșal în România.

În toamna anului 1918, guvernul generalului Coandă pregătea revenirea triumfală în capitală a suveranului și a demnitarilor. Pe acest fond s-a decis ca, o dată cu întoarcerea în București, regele Ferdinand, în calitate de comandat al armatei acoperite de glorie, să fie înălțat la rangul de mareșal. Gestul exprima respectul față de sacrificiile pe care acesta le făcuse prin prezența sa pe front alături de combatanți, dar traducea, nu mai puțin considerația față de noblețea cu care suportase radierea din rândul membrilor familiei de Hohenzolern, dat fiind că interesele naționale presupuseseră alianța cu Franța.

În febra ultimelor "zile petrecute la Iași, generalul Eremia Grigorescu i-a ordonat șefului său de cabinet să pregătească, ajutat de Raclu Cosmin și Tăslăoanu, conținutul decretului de înălțare în rang a regelui. Sarcina era dintre cele mai ingrate. Nu exista un precedent, nu existau sugestii, răzgul era de o după-amiază și o noapte. Actul conceput trebuia să fie gata înainte de plecarea din Iași, căci investirea făcea parte din ceremonialul de la Patriarhie, la București.

Cei trei s-au întâlnit, seara, în casa profesorului ieșan Ursu, unde, de altfel, locuia și maiorul Traian Grigorescu, fiul ministrului de război și ajutorul generalului Miltiade. Având la dispoziție bogata bibliotecă istorică a gazdei, s-au decis să consulte un volum conținând textul unor cărți de boierie și de răzeșie, pe care domnii le acordau luptătorilor distinși în împrejurări similare. Gestul a fost cu adevărat inspirat, pentru că se va afla la originea înlocuirii titlaturii actului - se va renunța la "Decret de mareșal" și se va opta pentru "Carte de mareșal", formulă apoi consacrată. În același timp, hrisoavele consultate vor sugera modelul argumentației ideilor noului document. Au hotărât ca frazele de început să menționeze marile bătălii și după aceea să se facă referire la faptele mari.

Febrili, autorii au arătat a doua zi, proiectul "cărții de mareșal" ministrului de război carc, la rândul său, l-a prezentat primului ministru. Generalul Coandă a obiectat

doar în privința arhaismelor preluate după modelul înscrisurilor medievale, pe care le-a substituit cu exprimarea contemporană, ca “un acord între fapte și epocă”.

Actul avea să fie transcris pe pergament la Institutul Geografic, instalat atunci în Palatul domnesc. Un cartograf cu studii la München a ales caracterele și chenarul, folosind niște modele copiate de principesa Elisabeta de pe o veche evanghelie. Rulată ca un volum, prima carte de mareșal român, cea a regelui Ferdinand, a fost introdusă într-un tub de aluminiu, de forma bastonului de mareșal. Așa a ajuns la București.

La 1 decembrie 1918, familia regală, oficialitățile militare și civile, generalul Berthelot au ajuns în gara Mogoșoaia. Cortegiul s-a îndreptat spre Arcul de Triumf, a trecut pe Calea Victoriei, iar la Patriarhie a avut loc serviciul religios, oficiat de Pimen, mitropolitul Moldovei. După slujbă, comandanții oștirii, avându-l în frunte pe generalul C. Prezan, șeful Marelui Stat Major, s-au așezat lângă ministrul de război, generalul Eremia Grigorescu, în fața regelui. Generalul Gheorghian, secretarul general al ministerului, și generalul Miltiade, șeful de cabinet al ministrului, au derulat cartea de mareșal, pe care a citit-o generalul E. Grigorescu. Doar regina Maria, se pare, aflase ceva despre acest moment. Surprins și emoționat, regele Ferdinand a adăugat, adresându-se generalilor prezenți: “Se cuvine și dumneavoastră celor ce ați comandat armate în războiul nostru să fiți înălțați la rangul de mareșal”

Devenit element constitutiv al realității militare românești (o dată cu Ferdinand I Întregitorul), rangul de mareșal va fi supus unei legiferări abia în 1930. Voturile Senatului și ale Camerei Deputaților din 19 și 21 iunie aprobau decretul lege nr. 2541, prin care, de la 14 iunie 1930, era creată “demnitatea” de mareșal. Ea era onorifică și putea fi conferită generalilor de corp de armată, cu funcția de șef al Marelui Cartier General sau de comandant titular al unei armate, care conduseseră cu succes operațiunile în războiul de întregire.

Pornind de la această lege a devenit mareșal regele Carol al II-lea, în calitate de cap al oștirii. În toamna anului 1930 (septembrie-octombrie) au avut loc la Sighișoara primele manevre militare la care a participat proaspăt instalatul rege Carol al II-lea (8 iunie 1930). Acestea au fost, totodată, și primele manevre desfășurate pe teritoriul Transilvaniei după Unire. Contextul militar special devenea un context adecvat pentru un ceremonial special. Regele a fost înălțat la rangul de mareșal, generalul Condeescu, ministrul de război, înmânându-i bastonul și cartea de mareșal. La rândul său, Carol al II-lea i-a investit mareșali pe marii comandanți ai “războiului cel mare”: generalul Alexandru Averescu și generalul Constantin Prezan.

Cu ocazia instituirii acestei serii de mareșali s-a produs o modificare a unuia dintre însemnele demnității - cartea de mareșal. Spre deosebire de cea dintâi, a regelui Ferdinand, ea a devenit sub aspectul formatului, ceea ce exprima denumirea - o carte.

Muzeul Militar Național are în patrimoniu originalul cărții de mareșal a lui Constantin Prezan (colecția Documente, nr. inv. 111).

Executată la SOCEC & co S.A. (dimensiuni 41x31 cm) aceasta are o copertă de piele verde închis. Chenăruită de dungi aurii, prezintă în centru inițialele posesorului, decupate în metal galben și așezate deasupra unei ramuri cu frunze de laur, din metal patinat. Cotorul e marcat de un șnur cu fir metalic, de asemenea, auriu. Coperta interioară, căptușită cu mătase verde de nuanță mai deschisă, e delimitată de cadrane

imprimate cu bronz galben. Firul de pe cotor se prelungește printr-un orificiu și fixează pergamentul pe care e scris textul. Pe frontispiciul pergamentului e menționat numele mareșalului - Prezan Constantin, și sunt desenate două bastoane de mareșal încrucișate (așa cum apar și pe epolet), puse peste o crenguță de laur. Primul rând începe cu o letrină. Caracterele folosite de copist, care a alternat tușul negru și roșu în transcrierea frazelor, au tentă arhaică. Este datată și localizată (14 iunie 1930, București) în stânga, jos, iar în dreapta are semnătura olografă cu tuș negru a regelui Carol al II-lea. Numele executantului - G. Chiriac, apare în colțul din dreapta, la 5 mm de marginea paginii.

Conținutul notifică, succesiv. Vocația de căpetenie militară demnă de pomenire în cronicile vremii. Apoi campaniile. Cea din 1913 și "marele război" La comanda Armatei IV a ajuns până în inima Ardealului" Sub urgia retragerii a transformat hotarul Moldovei în zăgaz al vrăjmașului.

Grupul de armate din Muntenia, susținut de forța sa morală, a obținut victoriile de pe Argeș și Neajlov. În calitate de șef de stat major general al armatei și de prim sfetnic al regelui Ferdinand a ținut sub stăpânire împrejurările tragice din iarna anului 1916 și primăvara anului 1917". În sfârșit, a venit clipa izbânzilor de la Mărăști și Mărășești, "epopeea neamului" încheindu-se "prin victoria de la Tisa" (1919). Toate aceste rațiuni au condus la acordul final. "Pentru marile însușiri ostășești și faptele mărețe cu care ai împodobit izbânda noastră națională", se acordă rangul de mareșal.

Tonul sugerează noblețea formulărilor străvechi.

În 1933 a fost făcut mareșal al României regele Alexandru al Iugoslaviei, ginerele reginei Maria (soțul prințesei Mărioara), pentru participarea la "războiul cel mare" contribuind, ne spune decretul regat (nr.2764 din 11 noiembrie 1933), la: "cimentarea frăției de arme a celor două armate, sârbă și română, manifestată pe Pământul Românesc prin remarcabila acțiune a Diviziei Sârbe în Dobrogea (toamna anului 1916)".

Ultimii doi mareșali ai României au primit rangul în împrejurări dramatice. Anul 1940 adusese grave pierderi teritoriale, practic prăbușirea granițelor României întregite. La 10 mai 1941, generalul Ion Antonescu, conducătorul statului, l-a investit pe regele Mihai cu demnitatea de mareșal. De la urcarea pe tron (6 septembrie 1940), regele era comandantul suprem al armatei. În mod cert, gestul făcea parte din vastul program de preparative pentru intrarea noastră în război, având drept scop refacerea integrității României mari. Cuvântarea rostită de Ion Antonescu cu această ocazie poate fi considerată un fel de "declarație de război" menită să redreseze inimile unui popor umilit de cedările de teritorii strămoșești succesive: "... Români, 10 mai este ziua bucuriilor naționale; 10 mai este sărbătoarea dinastiei și a statului; 10 mai ne-a dat Domnia, Regatul și atâtea biruințe; (...) Nu deznădăjduiți, Români! (...) În noi, în onoarea fidelității față de prieteni și în disprețuirea dușmanilor - în aceasta ne stă puterea" (apud M. Agapie, J. Rotaru, Ion Antonescu. Cariera militară, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 1993, p.165).

La 22 iunie 1941 se trecea Prutul, deci se declanșa campania din Est. Până la 26 iulie vor fi eliberate Basarabia și Bucovina de Nord, iar la 22 august generalul Ion Antonescu era înălțat la rangul de mareșal:

"Pentru servicii aduse Patriei și Tronului... în conducerea războiului nostru pentru

desrobirea hotarelor de răsărit (decret regal nr. 2353 din 21 august 1941).

Cariera ambilor mareșali Mihai I și Ion Antonescu a sfârșit tragic: prin detronare sau execuție.

Suverani sau mari comandanți militari, mareșalii noștri au avut existența legată de ideea de Românie Întregită. Demnitatea le-a fost conferită pe viață. Totodată, făceau parte din Consiliul Suprem al Apărării Țării.

Nu putem să nu semnalăm și faptul că toți au fost cavaleri ai Ordinului “Mihai Viteazul”, distincție militară ce se acorda numai în cazul unor ofițeri cu succese remarcabile pe câmpul de luptă.

~~~~~ MAREȘAL PREZAN CONSTANTIN

CARTE DE MAREȘAL.

ASTEIA ROMÂNESCĂ, PORȚITĂ PE CĂILE ISBÂNDEI DE CĂTRE REGELE ÎNTREGITOR DE NEAM, FERDINAND I-UL, A FOST CĂLĂUZITĂ PE CÂMPURILE DE BĂTĂLIE, ÎN GRELE ȘI HOTĂRĂTOARE MOMENTE, DE CĂPETENII CARI, PRIN BĂRBĂȚIA ȘI VIRTUTILE LOR, AU ADUS LA ÎNDEPLINIRE PORUNCA NESTRĂMUTATĂ A POPORULUI ROMÂNESC.

PRINTRE ACESTIA, CRONICILE VREMII, A ÎNSCRIS, ÎNTR'U GLORIOASĂ ȘI NEPERITOARE POMENIRE, NUMELE DOMNIEI-TALE, - CARE SIMBOLIZEAZĂ ÎNCHINAREA UNEI VIETI PENTRU BINELE ȘI PROPĂȘIREA OȘTIREI, PRIN ÎNDEPLINIREA PÂNĂ LA CAPĂT A DATORIEI.

ÎN CAMPAANIA ANULUI 1913, TRUPELE DE SUB COMANDA DUMITALE, AU AJUNS PÂNĂ ÎN POALELE BALCANILOR, IAR ÎN MARELE RĂSBOIU, ARMATA IV-A, ÎN CAPUL CĂREIA TE GĂSIAI ÎN MOMENTUL ÎNTRĂREI NOASTRE ÎN ACȚIUNE, A FOST CONDUSĂ, CU BĂRBĂȚIE ȘI HOTĂRĂRE, DIN VICTORIE ÎN VICTORIE, PÂNĂ ÎN INIMA ARDEALULUI.

MAI APOI, SUB URGIA NESFĂRȘITELOR STRĂDUINȚI DE COTROPÎRE ALE VRĂJMAȘULUI, AI RĂDICAT, ZĂGAZ NEÎNVINS, PE VĂCHILUL HOTAR AL MOLDOVEI.

COMANDANT AL GRUPULUI DE ARMATĂ DIN MUNTENIA, GRATIE MINUNATEI FORȚEI MORALE A DOMNIEI-TALE, S'A PUTUT ÎNSCRI GLORIOS ÎN ISTORIA NOASTRĂ, MARELE BĂTĂLIE DE PE ARGEȘ ȘI NEAJLOV, - PILDĂ DE SUPRAOMENEASCĂ ÎNCORDARE, ÎN PRIMA RETRAGEREI.

CA ȘEF DE STAT MAJOR GENERAL AL ARMATEI ȘI PRIM SFETNIC AL GLORIOSULUI MEU PĂRINTE, PRIN PRICEPEREA ȘI HOTĂRĂREA DOMNIEI-TALE S'A PUTUT STĂ PÂNĂ ȘI ÎNVINDE ÎMPREJURĂRILE TRĂGICE DIN IARNA ANULUI 1916 ȘI PRIMĂVARA ANULUI 1917, IAR DIN ÎNCERCĂTELE ARMATE ROMÂNE A RĂSĂRIT ACEA MINUNATĂ OASTE, CARE A CĂȘTIGAT VICTORIA DELA MĂRĂȘTI ȘI MEMORABILĂ ISBÂNDĂ DELA MĂRĂȘESTI, - ÎNCHETĂND, MAI APOI, EPOPEA NEAMULUI PRIN VICTORIA DELA TISA.

PENTRU MARILE ÎNSUȘIRI OȘTĂȘEȘTI ȘI FAPECTE MĂREȚE CU CARI AI ÎMPODOBÎT ISBÂNDĂ NOASTRĂ NAȚIONALĂ, TE ÎNALȚ LA

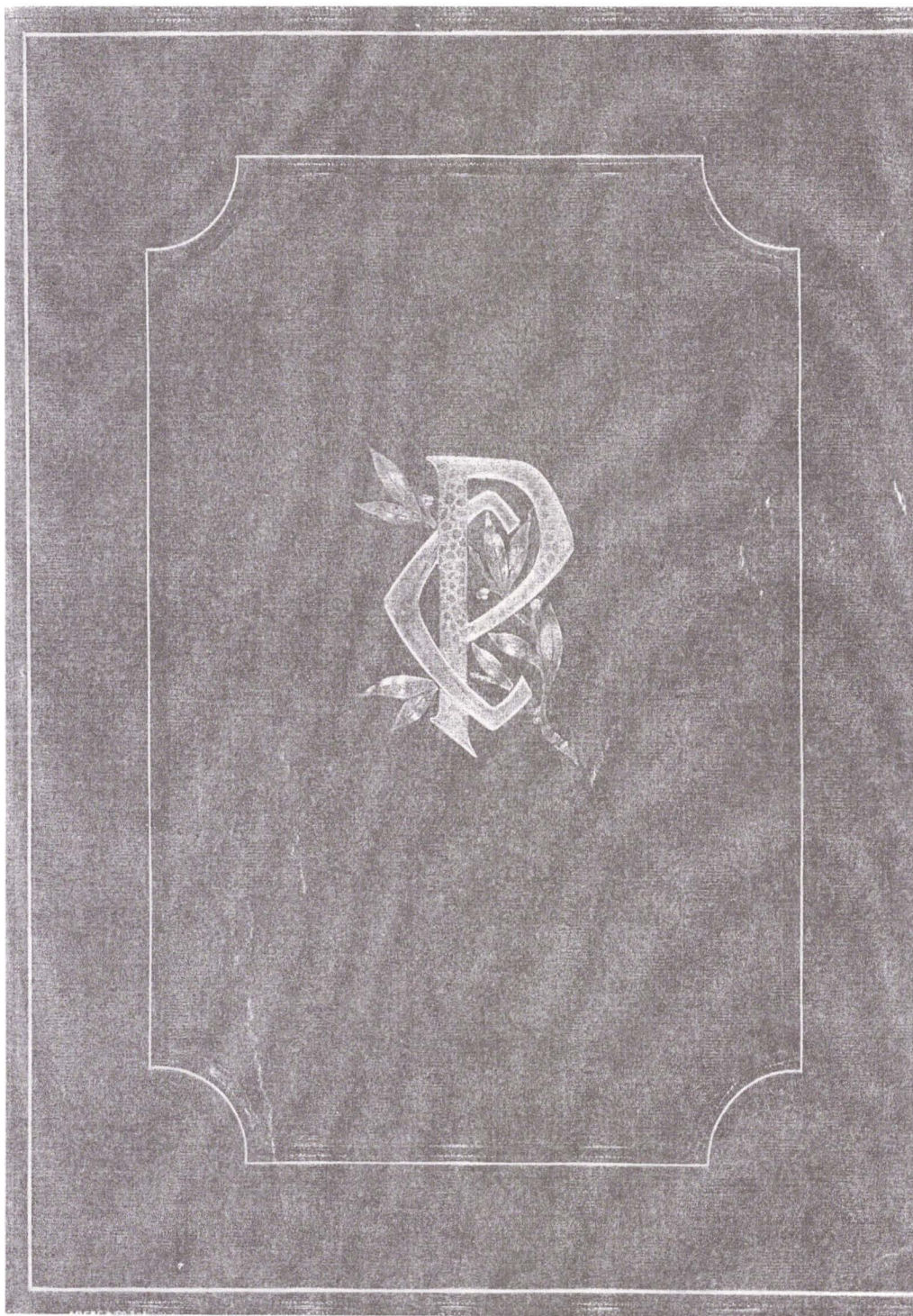
RANGUL DE MAREȘAL

DREPT CARE ÎTI ÎNMĂNEZ ACUM - SPRE CINSTEA OȘTIREI ȘI RĂSPLATĂ PERSONALĂ - ÎNSEMELE ACESTEI ÎNALTE DEMNITĂȚI.

BUCUREȘTI, 14 Iunie 1930

Carol

PUBLICATIA "ROMÂNIA MARE"(1917) ȘI PROBLEMA VOLUNTARILOR ROMÂNI DIN AUSTRO-UNGARIA

Dr. Mioara Ioniță

În efortul său de refacere și reorganizare după înfrângerile suferite în toamna și iarna anului 1916, dar mai ales pentru acoperirea deficitului numeric de care suferea, armata română primește un nesperat și de neprețuit sprijin prin crearea Corpului Voluntarilor Români format din foștii ofițeri și soldați români ce luptaseră în armata austro-ungară și care se aflau prizonieri în Rusia. Numărul acestora se ridica la 120.000 de oameni încă înainte de intrarea României în război având ca principal scop declarat eliberarea și apoi unirea tuturor românilor din teritoriile ocupate cu patria mama.

Dorința românilor transilvăneni și bucovineni aflați prizonieri în Rusia de a se înscrie voluntari în armata română a fost inițial privită cu neîncredere și suspiciune de autoritățile rusești, ca și de proprietarii de fabrici și moșii din Imperiul rus, care se vedeau constrânși să renunțe la o forță de muncă sigură, viguroasă și ieftină. În cele din urmă însă, în ciuda greutăților și piedicilor întâmpinate, la sfârșitul lunii decembrie 1916 se constituie la Darnița, lângă Kiev "un mare lagăr, în care au fost aduși 250 de ofițeri și 1200 gradați, dintre prizonierii români"². Începutul era făcut și treptat, guvernul rus care limitase numărul voluntarilor ce puteau fi recrutați la 5.000, manifestă o atitudine mai binevoitoare, permițând recrutarea a 30.000 de voluntari. Astfel, declanșată în iarna 1916 — 1917 și finalizată prin plecarea la Iași, în iunie 1917, a primului batalion de voluntari ardeleni, acțiunea de recrutare și instrucție, sprijinită chiar și de Marele Stat Major al armatei ruse, nemaivorbind de implicarea guvernului român și a Marelui Stat Major al armatei române prin numirea colonelului Pietraru în funcția de comandant al lagărului, devine, de la 22 august 1917, una permanentă și sistematică.

Odată cu transferarea lagărului românesc chiar în Kiev, rata înscrierii de voluntari în armata română ajunge de până la 200 persoane/zi, ceea ce face posibilă ca "de la 3 iunie la 14 noiembrie 1917, cât a durat perioada activă de recrutare și instrucție", să fie "trimise în Moldova 11 batalioane, cu un efectiv total de 374 ofițeri și 8.261 soldați"³. Se explică astfel procentul mare de voluntari pe care l-au dat prizonierii români din Rusia — 8,43%⁴, față de cehi — 8% sau iugoslavi 7,5%. În acest sens, într-un articol intitulat "Voluntarii români" apărut în ziarul "Kievleanin" din Kiev se remarcă faptul că "transilvănenii, foști supuși ai Austriei, s-au dovedit ca partea cea mai patriotică a poporului românesc. Ei sunt un popor cu sentimente curat democratice... Visul transilvănenilor e de a se desface pentru totdeauna de monarhia austro-ungară și de a se uni cu România"⁵

De altfel presa a avut un rol extrem de important în menținerea legăturilor între prizonierii români risipiți pe toată întinderea Rusiei și în recrutarea și organizarea lor ca voluntari ai armatei Vechiului Regat. Meritul principal în atingerea scopului menționat revine publicației săptămânale editată de intelectualii Corpului de Voluntari Români din Rusia, începând cu data de 20 iulie 1917, botezată, semnificativ,

“România Mare” cu subtitlul “foaia voluntarilor români din Austro-Ungaria”. Sub conducerea lui Sever Bocu, redactor șef, avându-i drept colaboratori pe Gh.Popp și Filaret Doboș, redactori, gazeta va apărea, în limba română, mai întâi la Kiev, până în ianuarie 1918, iar din 7 ianuarie și până în 8 aprilie 1919, în aceleași condiții și sub aceeași conducere, la Paris, cu subtitlul schimbat în “foaia voluntarilor și soldaților români în Franța și Italia”

Încă din primul său număr pe frontispiciul căruia se făcea specificația că “exemplarele trimise lagărelor de prizonieri sunt gratuite”, gazeta “România Mare” adresându-se prizonierilor își asumă un rol militant și nu contemplativ. “Camarazi, risipiți prin toată nemărginirea Rusiei! Armata Voluntarilor Români, Transilvăneni și Bucovineni, face apel la voi. Cei cărora vă va cădea acest ziar în mâini, considerați-l drept un ordin de mobilizare... Veniți izolați, veniți în grupuri, veniți care cum apucați de veste”⁷ Aproape în fiecare număr al său într-un ștreif care să-l scoată în evidență, aplicat de obicei pe prima sau a doua pagină era tipărit un apel mobilizator: “Cine își iubește neamul și țara se înscrie în Corpul Voluntarilor Români”⁸.

Adresând asemenea repetate apeluri “către prizonierii de origine română” redacția “României Mari” oferea și motivația principală a demersului său, care era, în același timp și motivația celor ce-i vor fi urmat îndemnul. “Armata română a avut mari pierderi în oameni (era în perioada marilor bătălii de la Mărăști, Mărășești și Oituz — n.n.). De aceea este nevoie de mai mulți voluntari... Ochii tuturor se îndreaptă spre noi, românii din Transilvania, din Banat, din Bucovina. Ei ne cheamă la datorie, la apărarea ultimului colț de pământ românesc... Nu uitați, frați Români, că pentru... ca să ne scape de urgia de veacuri a dușmanilor noștri, Românii din România liberă au lăsat totul și au suferit și au murit pentru libertatea noastră, pentru mântuirea noastră. Veniți cu toții aici la Kiev, unde prin îngrijirea Corpului de Voluntari Români veți fi echipați și porniți repede în România.

În același timp publicația “România Mare” își încunoștința cititorii — prizonierii români, ca și pe cei deveniți deja voluntari, asupra mecanismului de funcționare a celor două servicii înființate de guvernul român în Rusia — “Corpul Voluntarilor Români” având ca atribuție principală “de a aduna prizonierii de origine română ce vor să lupte ca voluntari în armata română și a-i pregăti și echipa” și “Serviciul prizonierilor români în Rusia” prin care s-a “organizat un întreg sistem de cercetare și ajutor pentru toți românii risipiți pe teritoriul Rusiei”¹⁰. Pentru ca acest din urmă serviciu să-și poată desfășura în condiții cât mai bune activitatea, gazeta publica începând chiar din primul număr, un model de chestionar care putea ușura strângerea de date despre prizonieri, rugând ca el să circule fie și numai prin viu grai și apoi, informațiile strânse să fie trimise pe adresa din Kiev a serviciului respectiv. Cele 12 întrebări cuprinse în numitul chestionar erau: „ 1. Numele și prenumele celor ce se află la un loc; 2. Locul exact unde se află; 3. De când sunt acolo; 4. Dacă au informații că vor fi mutați iarna de acolo; 5. La ce muncă sunt folosiți; 6. Cât sunt plătiți; 7. Dacă li se asigură hrană și locuință bună; 8. Dacă au vreo plângere de făcut; 9. Cu ce neamuri de prizonieri stau și câți sunt aceștia numeric; 10. Dacă sunt români bolnavi și în ce spital; 11. În ce locuri apropiate știu că mai sunt români; 12. Câți din ei vor să intre voluntari în armata română”¹¹ Periodic, publicația anunța trimiterea în lagărele unde erau prizonieri de origine română a “noi conferențieri pentru ușurarea soartei

prizonierilor români și pentru înlesnirea înscrierii de voluntari”¹².

Redacția săptămânalului “România Mare” este inițiatoarea, în numărul său din 28 septembrie 1917 a “fondului de ajutorare a prizonierilor romani”¹³ și tot ea face popularizarea și subscrie cea dintâi în favoarea altor două fonduri — cel destinat prizonierilor români bolnavi, răniți sau invalizi¹⁴ și “fondul de propagandă în străinătate urmărind distrugerea Austro-Ungariei”¹⁵ Primii care contribuie cu sume apreciabile la constituirea “fondului de ajutorare a prizonierilor români” considerând că “cine dă la vreme, dă de două ori” sunt comandantul lagărului Corpului Voluntarilor Români din Kiev, colonelul Pietraru — 500 ruble, dr. G. Creangă, subdirectorul Creditului Funciar — 400 ruble, locotenentul Emil Montia — 20 ruble, Filaret Doboș - 20 ruble, Sever Bocu — 40 ruble, ca și câțiva studenți basarabeni cu sume modeste — 2-3 ruble, dar al căror gest era simbolic. În decembrie 1917 “fondul de ajutorare a prizonierilor români” ajunsese să însumeze 25.202,12 ruble¹⁶ la care se adaugă cei 25.000 lei dăruți de guvernul român în octombrie 1917 și cei 20.000 lei trimiși de Societatea “Dacia Traiană”¹⁷ La sporirea fondului contribuie în decembrie 1917 și Banca Națională a României cu suma de 5.000 de ruble și Banca de asigurare “Dacia România” cu suma de 7.000 ruble¹⁸.

Nu putem ignora un alt fel de apel pe care redacția “României Mari” îl face către cititorii săi, contribuind de data aceasta la sprijinirea pe plan moral a prizonierilor români. La 26 octombrie 1917 ea cerea ajutorul celor care aveau posibilitatea să participe la constituirea unui fond de cărți “pentru acești bieți nenorociți, dați uitării atâta amar de vreme. De trei ani de zile trăesc acești oameni fără nici o știre de la ai lor de-acasă, departe de cunoscuți și prieteni, izolați de neamul lor”¹⁹

În sfârșit, prin relatarea detaliată mai întâi a plecării primului batalion de voluntari ardeleni și a festivităților prilejuite de sosirea lor la Iași și depunerea jurământului lor în fața Regelui Ferdinand I, a I.P.s. Mitropolitul Moldovei Pimen, a primului ministru, Ionel I.C.Brătianu și a celorlalți membri ai guvernului, urmată de prezentarea pe larg a manifestărilor de entuziasm care însoțeau de fiecare dată plecarea unui nou batalion de voluntari în România, publicația “România Mare” a contribuit substanțial la creșterea numărului celor ce se înscriau ca voluntari în armata română.

Ce puteau să trezească în sufletul prizonierilor români care citeau gazeta, cuvintele rostite, de pildă, de către colonelul Pietraru la plecarea din Kiev către România, la 2 octombrie 1917, a celui de-al optulea batalion de voluntari format din 900 ardeleni și bucovineni, decât dorința de a le urma exemplul. “Mergeți cu bine și luptați ca și frații voștri. Acolo veți găsi un Rege mare și viteaz, generali și ofițeri iscusiți în conducerea luptelor și soldați viteji oțeliți în luptă cu cel mai aprig dușman. Veți găsi o Regină bună, care îngrijește de cei răniți cu o duioșie de adevărată mamă. Mergeți fără grijă! Vă așteaptă cinstea și onorurile țării românești, care salută în voi pe fiii teritoriilor subjugate de veacuri și cari dorește să le unească cu ea”²⁰.

Într-adevăr impactul pe care l-a avut publicația “România Mare” asupra cititorilor ei a fost imens, depășind toate așteptările, mai ales că ajungerea gazetei la destinație era în greunată de distanțele mari între localitățile unde trăiau și munceau prizonierii români. Din acest motiv rubrica destinată a publica scrisorile sosite pe

adresa redacției gazetei și intitulată “<<România Mare>> printre prizonieri”, va deveni curând neîncăpătoare. Ioan Marcu “român din comitatul Brașov” prizonier în gubernia Eroslov mulțumea redacției pentru ziarul trimis relatând: “O bucurie nemaipomenită a fost între noi când am primit jurnalul. L-am cetit cu voce voioasă cuvântul nostru românesc, pe care dorim să nu-l pierdem niciodată, pentru aceea suntem datori să ni-l apărăm și cu iubire unul de altul să ni-l câștigăm”²¹. Menționând că din 1916 a cerut să fie înscris voluntar, el roagă redacția să-l sprijine în realizarea acestei dorințe. Aceeași cerere este adresată redacției și de Ioan Bota din Câmpeni²², prizonier în gubernia Kiev, de “Toader Matei și soții”²³, de Iulian Flămându, “fost învățător din Transilvania”²⁴, de Ludae Ion, prizonier în gubernia Perm, care vorbind în numele altor 23 de români aflați în același lagăr, menționează “noi încă așteptăm cu căldură să fim chemați sub steagul național al dumneavoastră”²⁵. Șapte români aflați prizonieri la Alpaievsk și Verhoturi scriu redacției că s-au înscris voluntari chiar de la începutul războiului și “am și început a lucra un drapel care ne-a costat 30 ruble”²⁶. Mai mult, pentru a-și pune în aplicare intenția de a intra în armata română au fugit de două ori din lagăr, au fost prinși și bătuți, iar drapelul le-a fost luat de ruși. Și exemplele ar putea continua la nesfârșit pentru că paginile gazetei și mai ales rubrica menționată abundă în asemenea știri și întâmplări uneori de-a dreptul incredibile și impresionante.

Concluzionând, putem afirma cu certitudine că dincolo de scăderile inerente unei asemenea întreprinderi - o publicație apărută pe teritoriu străin, în condiții deosebit de vitrege și nedispunând întotdeauna de fondurile necesare, “România Mare” se constituie nu numai într-o tribună de luptă, dar și într-o cronică fidelă a problemelor cu care se confruntau prizonierii români din Rusia în dorința lor de a deveni voluntari în armata română.

NOTE.

1. Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României. 1916 — 1919*, vol.II, București, 1989, p.36.
2. Ibidem.
3. Ibidem, p.37.
4. Ibidem.
5. România Mare, anul I, nr.12 din 5 octombrie 1917, p.4.
6. Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *Dicționarul presei românești*, București, 1995, p.367.
7. România Mare, anul I, nr.1 din 20 iulie 1917, p.1.
8. Ibidem, nr.1 din 28 septembrie 1917, p.2.
9. Ibidem, nr.6 din 24 august 1917, p.1.
10. Ibidem, nr.14 din 19 octombrie 1917, p.3.
11. Ibidem, nr.1 din 20 iulie 1917, p.4.
12. Ibidem, nr.7 din 31 august 1917, p.4.
13. Ibidem, nr.11 din 28 septembrie 1917, p.1.
14. Ibidem, nr.12 din 5 octombrie 1917, p.1.
15. Ibidem, nr.20 din 5 decembrie 1917, p.3.

16. Ibidem, nr.22 din 22 decembrie 1917, p.3.
17. Ibidem, nr.15 din 26 octombrie 1917, p.3.
18. Ibidem, nr.20 din 5 decembrie 1917, p.4.
19. Ibidem, nr.15 din 26 octombrie 1917, p.4.
20. Ibidem, nr.12 din 5 octombrie 1917, p.1.
21. Ibidem, nr.4 din 10 august 1917, p.3.
22. Ibidem, nr.5 din 17 august 1917, p.3.
23. Ibidem.
24. Ibidem, nr.6 din 24 august 1917, p.4.
25. Ibidem.
26. Ibidem, nr.8 din 7 septembrie 1917, p.2.

MAREA UNIRE ȘI JUDEȚUL NEAMȚ

Gheorghe Radu

Acum când prăznuim 82 de ani de la marea și dreapta Unire a tuturor românilor, se cuvine să rememorăm și cinstim, după dreptate și bunăvoință, faptele înaintașilor: ai fiecărei familii, ai fiecărei așezări românești, ai fiecărui ținut sau provincie istorică în parte, tocmai pentru a desluși unitatea din diversitate, comuniunea originară și perenă a neamului românesc, păstrate cu eroism jefelnic, neabătut de-a lungul întregii lui istorii.

Vom încerca să reluăm aici câteva elemente care atestă contribuția “ținutașilor neamțului”, la făurirea și menținerea unității de neam, la înfăptuirea Marii Uniri.

Precizăm că Marea Unire este fructul normal și necesar al întregii deveniri istorice în spațiul carpato-danubiano-pontic al tuturor luptelor duse cu mintea și cu brațele de locuitorii statornici ai acestui pământ miraculos, Marea și Sfânta Unire s-a săvârșit ca un proces eroic în cursul anului 1918, în trei etape: Unirea Basarabiei, la 9 aprilie, Unirea Bucovinei, la 28 noiembrie, Unirea Transilvaniei, Banatului și a Țării Maramureșului, la 1 decembrie 1918. Toate aceste etape s-au împlinit prin voința plebiscitară a locuitorilor acelor regiuni istorice, întărită de sprijinul românilor aflați în Vechiul Regat, fie în America, Australia, Siberia sau în oricare alt punct al planetei Pământ. Descoperiri arheologice ca “Gânditorul de la Târpești”, “Sanctuarul de la Bâta Doamnei”, urme romane, atestă că locuitorii acestor meleaguri au contribuit activ la făurirea unității etno-culturale în spațiul carpatin, din preistorie la epoca și la procesul etno-genezei românești.

Documentele istorice clare despre “Câmpul lui Dragoș” sau “Casa lui Crăciun”, atestă contribuția acestor locuitori la făurirea independenței poporului român – lupta de la Codrîi Hindăului – 1335 (astăzi Ghindăoani – n.n.), de la Războieni – 1476, de la Valea Viei – 1538, etc.

Activitatea mănăstirilor întemeiate pe teritoriul județului Neamț, în special al mănăstirii Neamț și al mănăstirii Bistrița, prin răspândirea creațiilor religioase și istorice de aici, în tot spațiul românesc și chiar european, confirmă contribuția acestui județ, la menținerea și întărirea unității de neam, la afirmarea poporului în lume. Circulația monarhilor de la aceste mănăstiri la alte așezăminte monahale din Transilvania, Muntenia și Maramureș, sau invers, au constituit un puternic factor de unitate spirituală românească monolitică. Un exemplu: în 1863, un grup de călugări de la mănăstirea Neamț, în frunte cu călugărul Andronic, a plecat în Rusia și au întemeiat mănăstirea Chițcani, lângă Tighina, în Basarabia, partea Moldovei răpită de ruși în 1812. Această fiică duhovnicească a mănăstirii Neamț a constituit un puternic factor de rezistență spirituală românească, dar și un resort spiritual al Unirii Basarabiei cu România, la 9 aprilie 1918; prima etapă a Marii Uniri Românești.

Rezistența spirituală a românilor basarabeni a fost susținută și de episcopul Melchisedec Ștefănescu (1823-1892) născut la Gârcina, care a devenit episcop al Dunării de Jos cu sediul la Ismail (astăzi în Ucraina-n.n.), cuprinzând și cele trei județe din sudul Basarabiei: Bolgrad, Cahul, și Ismail, care între 1856-1878,

reveniseră la patria mamă. Este de remarcat faptul că în 1918, Nicodim Munteanu, născut la Pipirig, viitor patriarh al României, între anii 1939-1948, a devenit episcop al Basarabiei, atunci unite, păstorind până în 1920.

Unitatea, comuniunea românească, s-a menținut și a înflorit în sufletele românilor, datorită unei nobile forțe interioare a lor, dar a fost mereu potențată de marile personalități create și ele de geniul românesc.

Au fost numeroase aceste personalități, în toate timpurile. Între ele strălucește cu o lumină aparte, personalitatea lui V.A. Urechia (1834-1901), născut la Piatra Neamț. De numele acestui savant patriot din Neamț, istoric, pedagog, literat, etnolog, om politic, se leagă introducerea alfabetului latin, în locul celui slavon – 1860, Legea Învățământului – 1864, a Politehnicii din București – 1881, a Ateneului Român – 1860 la Iași și 1865 la București, a Academiei Române – 1867, precum și a multor alte instituții moderne, a unor asociații și societăți culturale, toate menite să contribuie la unirea tuturor românilor. Cea mai de seamă creație a lui în această direcție, cu filiale în toată țara și în multe localități ale Europei. Pe teritoriul județului Neamț de astăzi au fost create filiale la Piatra Neamț, (protagonist Ion Negre) și la Roman (Costin Brăilescu). Au mai existat secții ale Ligii Culturale la Târgu Neamț, Rosnov, Tazlău, Hangu și Călugăreni. În perioada Memorandului (1892-1895), ofițerii din garnizoana Roman au contribuit lunar cu o cotă parte din salariul lor pentru ajutorarea familiilor memorandiștilor închiși.

Acțiuni ferme și eficiente a întreprins și savantul medic și chimist C. I. Istrate (1850-1919), născut la Roman și mort la Paris, unde se dusesse să influențeze oamenii politici ai marilor puteri, întruniți în Congresul de Pace de la Paris, să nu nedreptățească pe români.

De asemenea Vasile Pârvan (1882-1897), savantul istoric, cel care a inaugurat Universitatea Românească de la Cluj, la 3 noiembrie 1919, ai cărui bunici materi erau din Dobreni – ca și actorul Petre Liciu (1871-1912) – ai cărui părinți erau din Dușești – sunt protagoniști ai luptei pentru Marea Unire.

Când, spre sfârșitul anului 1917, s-a declanșat asaltul final pentru Unirea Basarabiei, învățătorii nemțeni ca Leon Mrejeriu, Simion T. Chirileanu, Petru Gheorghe, ș.a., au plecat în Basarabia, unde împreună cu alții, sub conducerea marelui pedagog ardelean Onisifor Ghibu, au pregătit învățători basarabeni să predea în limba română, au tipărit manuale, cărți, reviste și ziare în limba română cu alfabet latin. Condiția, nu cauza, înfăptuirii Marii Uniri Românești a constituit-o eroismul și jertfele din timpul primului război mondial. Locuitorii județului Neamț au demonstrat acte de omenie românească, de binefacere creștină, în jertfele patriotice, primind și găzduind un număr mare de refugiați, contribuind cu hrană și îmbrăcăminte pentru oștire, privând de strictul necesar pe proprii copii. La Piatra Neamț a funcționat unul dintre cele mai importante spitale de campanie, unde doctor D. Ernici s-a stins eroic de oboseală, pentru îngrijirea răniților. Școala normală din Piatra Neamț – ai cărui elevi din clasele mari erau pe front – au organizat cursuri pentru normaliști și normaliste în refugiu. fiind astfel prima școală normală mixtă din România.

Eroismul ostașilor nemțeni pe front a fost remarcat și recunoscut și de ai noștri și de străini. Miracolul din vara lui 1917, "momentul Eremia Grigorescu" – cum s-a mai numit – a depins la un moment dat de eroismul, supraeroismul bateriei

comandate, de căpitanul Nicolae Dăscălescu (născut la Căciulești, devenit ulterior marele general, comandant al Armatei a IV-a, care a luptat în Cehoslovacia 1944-1945).

Legendar a rămas eroismul plutonului comandat de învățătorul din Farcașa, Gabriel Danielescu, decorat cu cea mai mare decorație franceză "Legiunea de Onoare", cu gradul de cavaler. Alte nume de luptători ca Gheorghe Anta, decorat cu ordinul Mihai Viteazul, care a întemeiat și actualul corp al veteranilor din Piatra Neamț, strălucesc în panteonul eroismului românesc. Fie ca pilda înaintașilor noștri nemțeni să ne însuflețească pe noi cei de astăzi și de mâine și să ne determine să depunem tot efortul pentru ca să crească contribuția județului Neamț la propășirea neamului.

După cum se știe, intrarea României în iureșul primului război mondial a fost dictată de obiective juste, naționale, ca alăturându-se Antantei, care-i promitea satisfacerea dezinteresului unității naționale, România a intrat în război după doi ani de neutralitate, în august 1916, după ce puterile Antantei acceptaseră dreptele cereri ale guvernului român privind Marea Unire. În marele bătălie de la Mărăști, Mărășești și Oituz, armata română și întregul popor a demonstrat eroism și devotament pentru cauza patriei, libertății, unității și independenței sale. Și de această dată, oamenii acestor locuri pline de istorie și legendă au fost la înălțime. Locuitorii au luat parte la recuzițiile cerute de guvernul țării, privind strângerea de alimente și alte produse necesare armatei române, precum și donații în alimente, harnașamente și îmbrăcăminte. În orașele și satele fostelor județe Neamț și Roman – aproximativ, actualul teritoriu al județului Neamț – populația neînrolată a participat pe listele de subscripție pentru strângerea de fonduri în vederea comemorării, sărbătoririi celor căzuți "în lupta pentru închegarea visului de ani al românilor". Concomitent, în anii 1916, 1917 și 1918, s-a sărbătorit în școli, instituții și organizații culturale ziua de 24 ianuarie ca "ziua cea mai mare din timpul nostru: Unirea Principatelor", locuitorii fiind plini de speranța "unor noi împliniri în viitor". Astfel de serbări și comemorări au avut loc cu deosebire în orașele Piatra Neamț, Roman și Târgu Neamț, dar și în satele Borlești, Buhalnița, Secu, Pipirig, Hangu, Bâra, Dulcești, Ruginoasa, Girov, Săbăoani, Vânători, etc. Cu aceste ocazii au fost comemorați ostașii căzuți în luptele din Transilvania, Valea Jiului, Mărășești, Mărăști, Oituz, Cireșoia și Măgura, din Regimentele 15 și 55 Infanterie, Batalionul de Vânători de Munte de la Târgu Neamț. În cuvântările rostite s-a remarcat vitejia ostașilor acestor unități militare constituite pe meleagurile noastre, al căror "piept de oțel a ținut pe loc invazia dușmană".

Printre eroii acestor locuri nemțene (pierderile armatei române în primul război mondial au fost de 2.330 de ofițeri și 70.335 de soldați – n.n.), care s-au ridicat pe treptele cele mai de sus ale eroismului și demnității pentru un viitor fericit al urmașilor, amintim pe maiorul Mihăilescu, pe căpitani Neagu, Năstase, Nistor Florescu Ion, Adămoaie Constantin, pe locotenenții Gotcu, Diamandescu, Hurjui, Panait, Ciurcă Constantin, Lefter Constantin, Chițescu Haralambie, subofițerii și soldații Bârliba Vasile, Cojocar Gheorghe, Dușu Ioan, Ștefănescu Ion, Timișescu Neculai și mulți alții. Eroismul lor va rămâne o pildă vie pentru generațiile de astăzi, o minunată lecție de patriotism.

MORMÂNTUL SOLDATULUI NECUNOSCUȚ

Alexandru Donovici

*MOTTO: „Când cea mai mare slavă ca umbra a trecut
Să vin spre mângâiere, să plâng pe-acest mormânt”*
Vasile Cârlova

Încheierea primei conflagrații mondiale și semnarea tratatelor de pace, a însemnat și omagierea sutelor de mii de oșteni, victime ale câmpurilor de luptă ale Europei.

Marile Puteri combatante au căutat și au găsit modalitatea cinstirii și comemorării jertfelor celor care prin supremul sacrificiu au adus pacea lumii. Țările cu cele mai numeroase pierderi umane și materiale: Franța, Anglia, Germania, Italia ca și România au instituit omagierea < soldatului necunoscut > printr-un < mormânt-monument > accesibil atât personalităților cât și marelui public.

În Franța, ceremonia alegerii soldatului necunoscut s-a făcut în octombrie 1920, un soldat recrut, în fața autorităților militare și civile, alege dintre rămășițele a opt soldați rămași neidentificați, sicriul celui care, va fi înhumat la 11 noiembrie 1920, sub Arcul de Triumf din Paris. Astfel în ziua armistițiului cu Germania, apare în Europa primul < mormânt al soldatului necunoscut >.

În aceeași zi, 11 noiembrie a anului 1920, la Londra, în Catedrala Westminster, acolo unde de 900 de ani sunt îngropate cele mai mari personalități britanice, au fost înhurate rămășițele unui soldat englez necunoscut de pe frontul franco-belgian.

La 27 octombrie 1921, în Italia, în fața a 11 sicrie, o văduvă de război desemnează rămășițele < soldatului necunoscut italian >, care va fi înhumat la Roma, lângă monumentul „Altare della Patria” dedicat împăratului Emanuel al III-lea, considerat reformatorul modern al Italiei.

Ceremonii similare s-au organizat în multe alte țări europene ca și în S.U.A.. La 4 octombrie 1921, un sergent în fața autorităților militare și civile franceze a desemnat în numele autorităților americane rămășițele < soldatului necunoscut american >. Alegerea a fost făcută dintre patru soldați americani necunoscuți, căzuți pe fronturile din Franța. Sicriul a fost transportat în America, la bordul crucișătorului “Olympia” iar înhumarea a avut loc în Cimitirul Național Arlington. Pe placa de marmură se află următoarea inscripție: „Aici se odihnește, cu glorie, un soldat american necunoscut de toți, afară de Dumnezeu”.

Am dorit să fac aceste precizări pentru a dovedi că România s-a aliniat ca omagiu și respect datorat victimelor războiului de reîntregire aliaților săi europeni. Trebuie precizat că atât modalitatea cât și realizarea < mormântului soldatului necunoscut român > a fost foarte apropiat de evenimentul petrecut în marile capitale europene cu acest obiectiv.

Astfel, în lunile aprilie și mai ale anului 1923 s-au făcut demersurile și pregătirile necesare pentru realizarea < mormântului soldatului necunoscut >, în

capitala României Mari, București. Acest ceremonial a fost sprijinit de instituțiile de bază ale statului - Familia Regală în frunte cu Regele Ferdinand, Armata și Guvernul României la care s-a adăugat cu mare susținere morală și financiară, Așezământul Național "Cultul Eroilor", patronat de Regina Maria.

Ceremonia a început prin deshumarea de pe principalele câmpuri de bătălie: Mărășești, Mărăști, Oituz, Tg. Ocna, Valea Prahovei, Valea Jiului, Valea Oltului a zece cadavre de eroi necunoscuți care au fost depuse în biserica din localitatea martir Mărășești. La 14 mai 1923 a avut loc solemnitatea alegerii < Soldatului Necunoscut >. Rămășițele soldaților anonimi, simbol al celor 800.000 de viteji români căzuți la datorie pe frontul Reântregirii, au fost depuse în zece sicrie de stejar, căptușite cu tablă de zinc, au fost aranjate pe un catafalc imens, pe două rânduri, în naosul Bisericii „Adormirea Maicii Domnului” din Mărășești.

Pentru decizia finală a alegerii < Soldatului Necunoscut > a fost desemnat, de către ministrul de război - generalul Gheorghe Mărdărescu, eminentul elev al liceului Militar „Dimitrie Sturdza”, Amilcar Săndulescu, orfan de război, „cel mai silitor și cu cea mai bună purtare dintre elevii liceelor militare din România”.

În prezența Mitropolitului Pimen al Moldovei, a Ministrului de război, a Episcopului armatei, micuțul orfan, a înconjurat cele zece sicrie și, în final, s-a oprit în fața celui de al 4-lea, a îngenunchat și a izbucnit „acesta este tatăl meu”. Fusese desemnat “Soldatul Necunoscut Român”

A urmat slujba prohodului oficiată în biserica din Mărășești de P.S.S. Justinian Teculescu din Alba Iulia, cele nouă sicrie rămase au fost înhumate în Mausoleul de la Mărășești care începuse a se construi.

În dimineața zilei de 15 mai „Sicriul Soldatului Necunoscut”, învelit într-un giulgiu roșu și înfășurat în tricolorul românesc a fost așezat în vagonul trenului mortuar cu destinația București.

În toate gărilor prin care a trecut Focșani, Rm. Sărat, Buzău, Ploiești, trenul funerar a fost primit cu flori și lacrimi de un număr impresionant de oameni și peste tot s-au făcut rugăciuni pentru odihna celor pe care „Soldatul Necunoscut” îi reprezenta.

La București, în Gara de Nord, sicriul, simbol al recunoștinței neamului pentru cei care s-au jertfit de-a lungul secolelor pentru pământul românesc, a fost întâmpinat de Regele Ferdinand, Regina Maria, membrii familiei regale, comandanții armatei, ai înaltului cler, de membrii Guvernului și ai misiunilor străine din București. Ridicat pe umeri de ofițeri. Cavaleri ai Ordinului „Mihai Viteazul”, sicriul a fost așezat pe un afet de tun și transportat în triumf la Biserica „Mihai Vodă”, unde străjuit de Cavalerii Ordinului „Mihai Viteazul” a primit două zile omagiul locuitorilor Capitalei.

Înhumarea de onoare s-a făcut la 17 mai 1923, Ziua Înălțării Domnului, zi devenită Ziua Eroilor Neamului când în prezența Regelui Ferdinand, a Primului Ministru, a reprezentanților diplomatiei străine, Soldatul Necunoscut este coborât în lăcașul său spre odihnă veșnică în Parcul Carol în fața Muzeului Militar:

Îată cum este consemnat evenimentul în Istoricul Muzeului Militar:

17 mai 1923 Ziua Înălțării Domnului, se așează rămășițele Soldatului Necunoscut într-un mormânt de piatră în fața muzeului. Cu această ocaziune se ține de Regele Ferdinand și de Primul Ministru I.C. Brătianu următoarele cuvântări:

<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

„Cu cununi de lauri erau întâmpinați în vechime biruitorii, sub Arcul de Triumf și tot cu cununi de lauri se cinsteau mucenicii credinței mântuitoare. Cununa de lauri ce-ți aduce Întâiul Rege al României Mari, ție ostașului, fără nume, care întrupezi de acum și până în veci jerfa sutelor de mii de vieți închinată pe altarul Patriei pentru mărirea și unitatea națională, este și cununa muceniciei și cununa biruitorului.

Toată suflarea românească în clipa aceasta își îndreaptă gândurile patriotice spre Tine, simbolul jertfei și al vitejiei; toți ochii lacrămează, toate inimile bat acum pentru cei iubiți ai lor, care singuri, sub cerul lui Dumnezeu sau în vijelia luptelor au închis ochii departe de orice mângâiere.

Iar înaintea locașului tău de veci se închină azi cu adâncă recunoștință Țara întreagă, căci fără nume fiind, ești al neamului întreg.

Dea Domnul ca fiorul acestor momente înălțătoare, care în fața ta ne cuprinde deopotrivă pe cei mici și pe cei mari să fie un sfânt și poruncitor îndemn la unirea tuturor sufletelor românești în jertfe și iubire și cu gândul măririi și tăriei Țării să le înalte spre o muncă rodnică și frățească.

Iar generațiile viitoare, binecuvântând jertfele noastre, să le aibă de-a pururea drept pildă virtuților, a uitării de sine în fața binelui obștesc și jertfei depline pentru mărirea și înălțarea neamului“.

Urmează cuvântarea lui I.C. Brătianu, Primul Ministru din care vom însera doar fragmentul final:

„Pe acest Deal al Filaretului, Câmpie a Libertății, unde în 1848 s-au proclamat principiile Renașterii românești, unde 58 de ani mai târziu au serbat roadele Domniei Regelui Întemeietor, în tine, într-un al cărui nume necunoscut se aprinde întreaga jertfă adusă desăvârșirii Unității Naționale, urmașii fără sfârșit vor slăvi toată energia creatoare a României, în tine ei vor cinsti pe toți acei care cu cugetul și trupul au trudit fără preget și azi izbutit în seculara și dramatica epopee a neamului“.

Onorurile militare date Soldatului Necunoscut s-au dorit a fi “Monumentul Glorie României Mari” și cele 101 salve de tun au voit a arăta lumii prinosul de dragoste a unui popor întreg “datorit viitoarei și scumpei noastre oștiri, fala neamului și cheazășie a viitorului său”

Soldatul necunoscut a fost decorat cu:

- Virtutea Românească de Război clasa I
- Medalia de Onoare a Congresului S.U.A.
- Crucea de Război cu panglică franceză
- Crucea de război belgiană
- Virtutea Mititară cu panglică poloneză
- Virtutea Militară cehoslovacă

În prezența Regelui Ferdinand, a Primului Ministru I.C. Brătianu, a Mitropolitului Primat Miron Cristea la ora 12, sicriul soldatului Necunoscut a fost coborât în mormânt. Pe placa de marmoră se află săpată inscripția: „Aici doarme ostașul necunoscut, săvârșit din viață în jertfă pentru unitatea neamului românesc. Pe oasele lui, odihnește pământul României Întregite”

Pe proaspătul mormânt prima coroană a fost cea de lauri depusă de Suveranul României Întregite, Regele Ferdinand I.

În 1927 la 30 octombrie, generalul Constantin Prezan aprindea Flacăra eternă la mormântul Soldatului Necunoscut.

Odiha somnului de veci a fost tulburată și sicriul Soldatului Necunoscut a fost strămutat și ostracizat la Mărășești într-o noapte de decembrie 1958.

Revine în București, în Parcul Carol la 25 octombrie 1991 pe un alt amplasament, unde a fost reaprinsă flacăra veșnică pentru a-i conferi nemurirea.

BIBLIOGRAFIE COLECTIVĂ

Mircea N. Popa, *Primul război mondial 1914-1918*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979

Ion Mamina, Ion Scurtu, *Guverne și guvernanți, 1916-1938*, Editura Silex, București, 1996

*** Ilustrația, Anul XII, nr.5-6, mai-iunie 1923

*** Istoricul Muzeului Național Militar, nr.inv.2856

Fig. 1. 1.

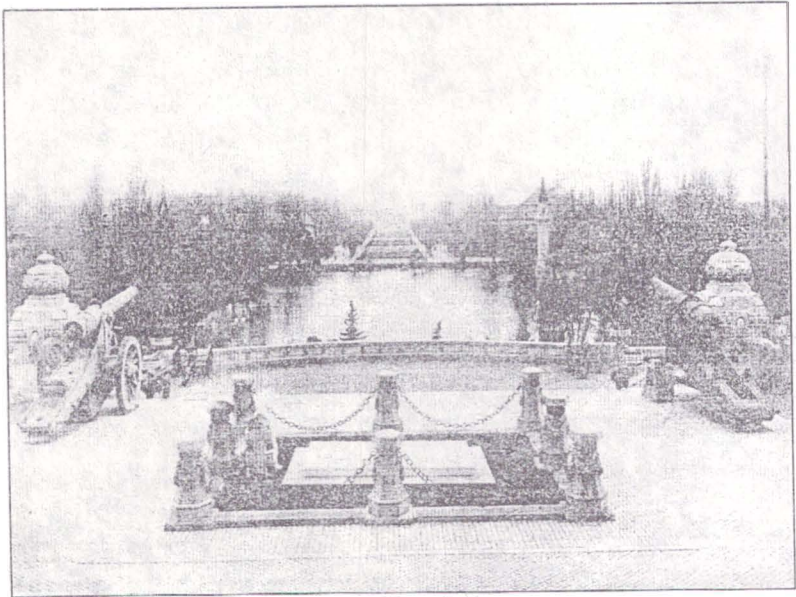

Fig. 1.2

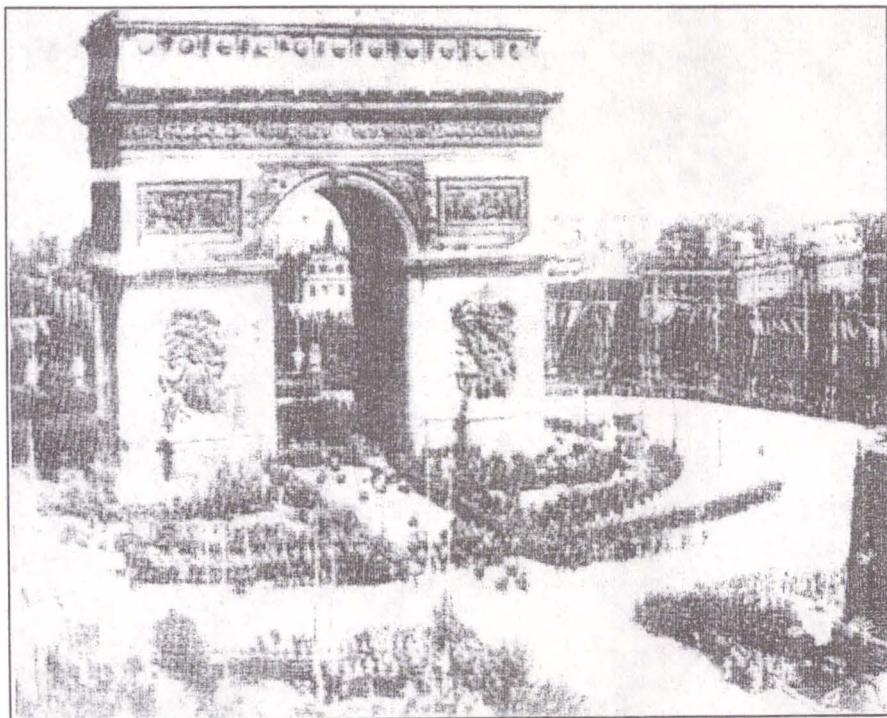

Fig. 2.1.

Fig. 3.1.

Fig. 3.2

Fig. 3.3

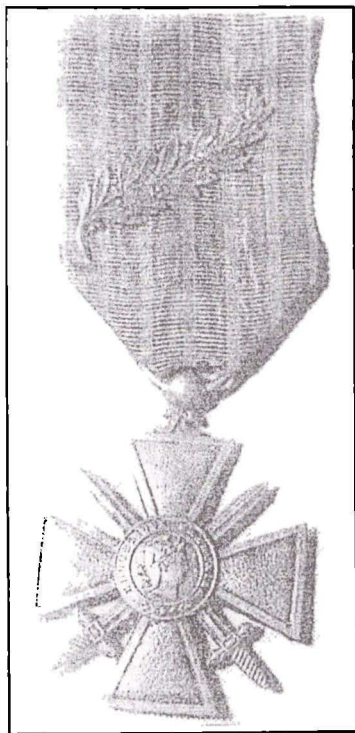

Fig. 4.1

Fig. 4.2

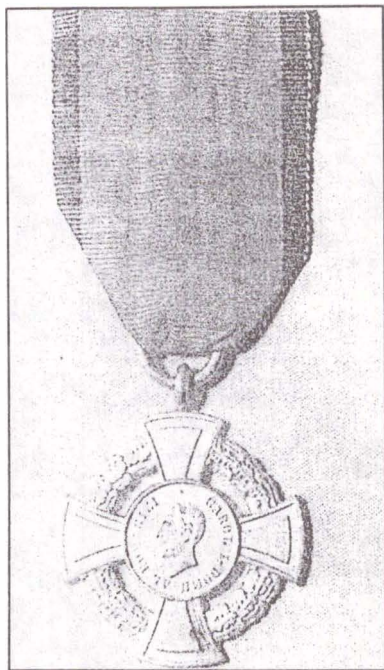

Fig. 4.3

Fig. 4.4

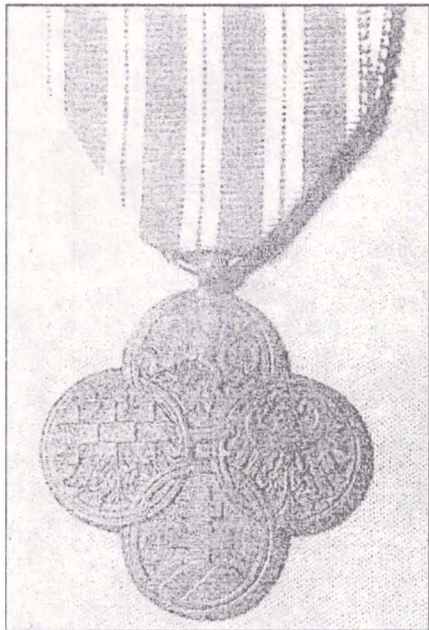

Fig. 4.5

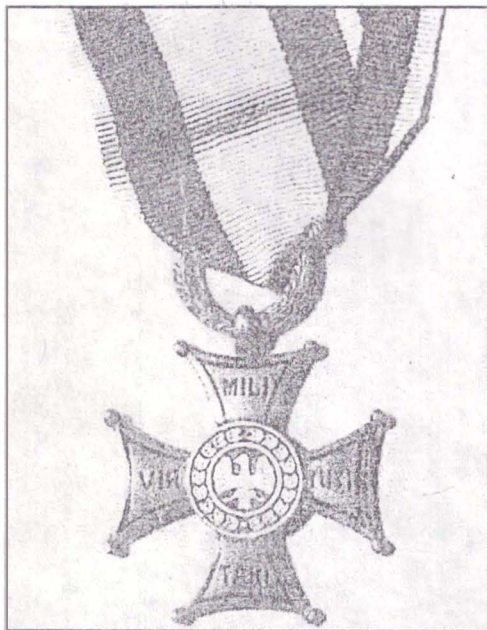

Fig. 4.6

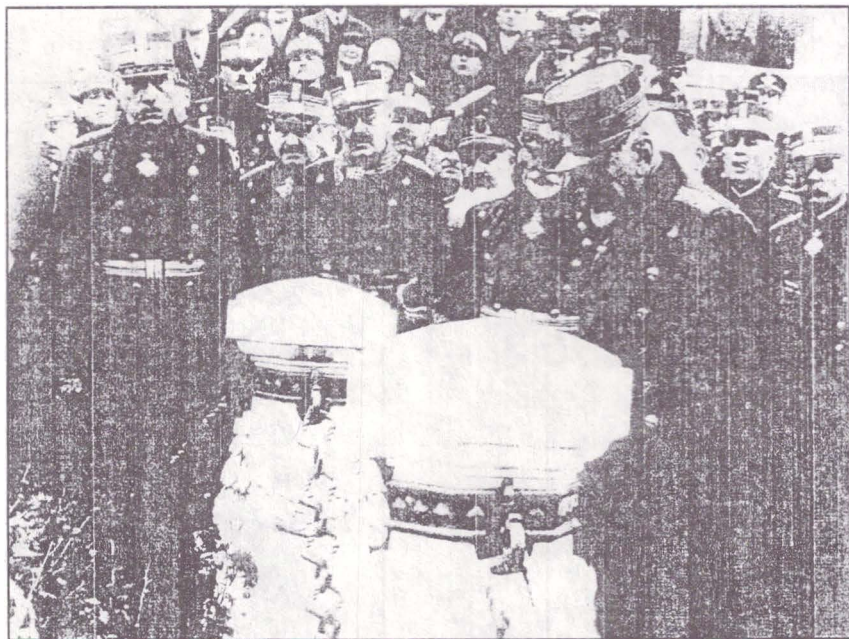

Fig. 5.1

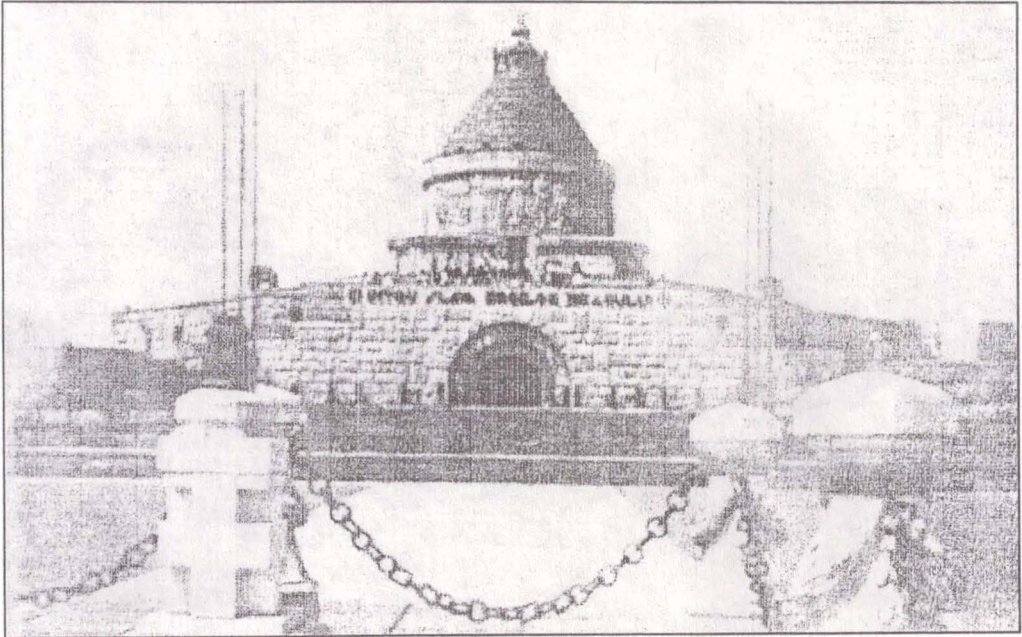

Fig. 6.1

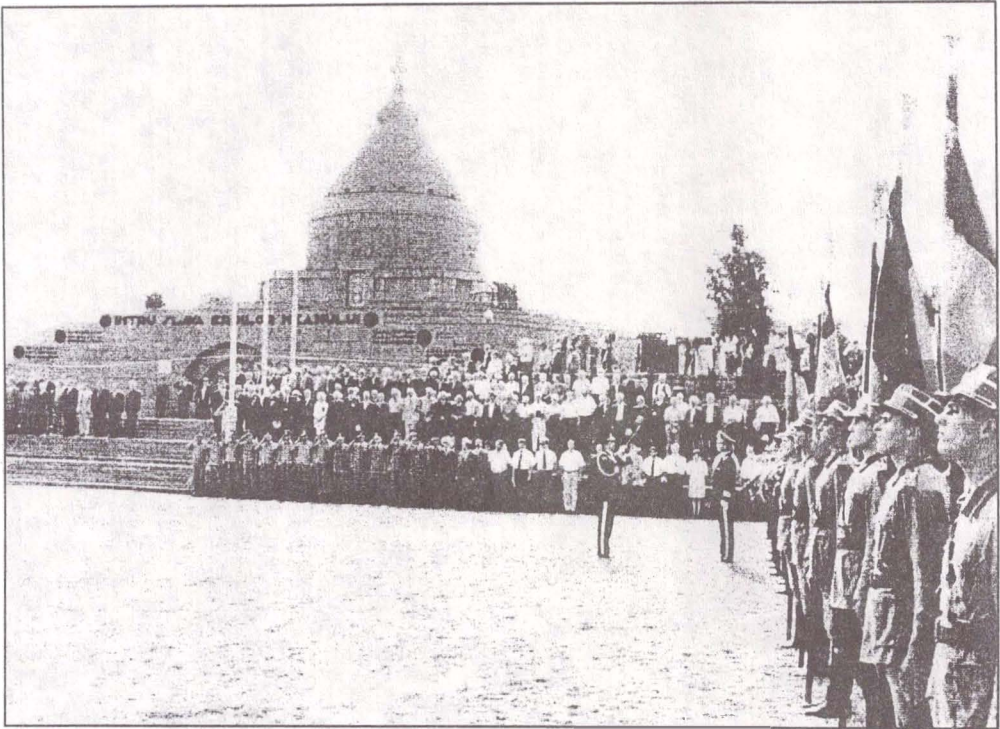

Fig. 7.1

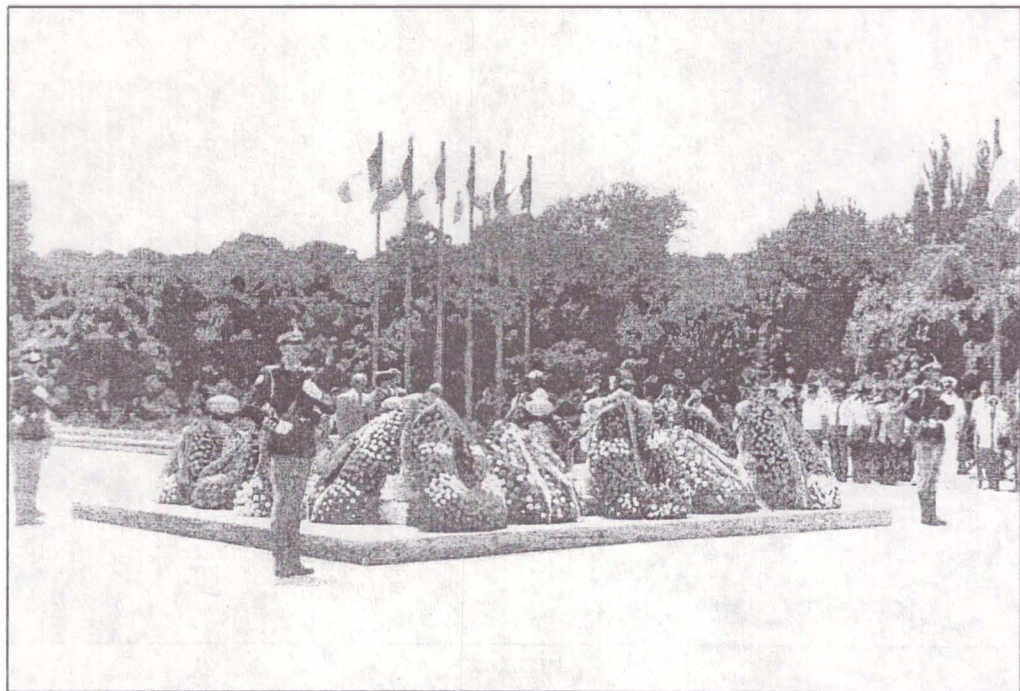

Fig. 8.1

LISTA ILUSTRAȚIILOR

1. 1. Arcul de Triumf din Paris
1. 2. Mormântul Soldatului Necunoscut București
2. 1. Arcul de Triumf din București
3. 1. Generalul Gheorghe Mărdărescu și Amilcar Săndulescu sosind la Mărășești 14 mai 1923
3. 2. Generalul Gheorghe Mărdărescu
3. 3. Elevul Amilcar Săndulescu
4. 1. Virtutea românească de război
4. 2. Medalia de onoare a Congresului S.U.A.
4. 3. Crucea de război cu panglică franceză
4. 4. Crucea de război belgiană
4. 5. Crucea mititară cu panglică poloneză
4. 6. Virtutea militară cehoslovacă
5. 1. Generalul Constantin Prezan aprinzând flacăra eternă la mormântul Soldatului Necunoscut
6. 1. Mausoleul Eroilor Neamului de la Mărășești
7. 1. Momentul deshumării Soldatului Necunoscut la Mărășești în 1991
8. 1. Reînhumarea Soldatului Necunoscut în Parcul Carol din București.

CAPITALUL STRĂIN ÎN INDUSTRIA ROMÂNEASCĂ INTERBELICĂ

Florin Georgescu

Condițiile economice și social-politice și-au pus amprenta asupra gândirii economice din epocă, care, printr-o literatură relativ bogată, și-a spus cuvântul asupra procesului de creștere a economiei și asupra măsurilor care au stat la baza orientării politicii economice din acei ani. Propunerile pentru rezolvarea problemelor ridicate de evoluția viitoare a economiei au fost mai mult decât oricând legate de poziția categoriilor sociale, ale căror interese erau reprezentate de partidele politice. Aceasta iese în evidență atunci când se discută despre capital, respectiv dacă România dispunea sau nu de capital suficient pentru a face față necesităților ridicate de dezvoltarea economică și dacă trebuia sau nu să se apeleze la capitalul străin dispus să vină și să utilizeze eficient resursele țării.

Părerile erau împărțite. Cei legați - într-un fel sau altul - de marea burghezie financiară și industrială considerau că "numai pesimiștii cred că în România lipsesc capitalurile"¹, care în realitate există, dar sunt ținute deoparte din lipsă de încredere. Pentru a le determina să apară pe piață, statul trebuia să intervină prin legi speciale care "să le protejeze și să le dea încrederea de care au nevoie"².

Toți cei care credeau în existența capitalului autohton erau - cel puțin teoretic - contra colaborării cu capitalul străin. Ei recomandau, în consecință, renunțarea la utilizarea acestuia și dezvoltarea capitalului național prin mărirea producției și investirea beneficiilor, ca și prin înființarea unui institut național de credit. "Formarea capitalului mobilier național, armă de luptă fără de care riscăm să ne pierdem definitiv independența economică - scria Al. Topliceanu - este pentru o țară ca a noastră poate prima preocupare ce trebuie să fie veșnic punct de plecare în toate acțiunile hotărâtoare în domeniul economic și financiar. În special în acele întreprinderi importante, cu caracter vital, de care depinde în mare măsură viața economică a țării și apărarea națională - și cine poate contesta că în fruntea acesteia își are loc petrolul - capitalul național trebuie să aibă un loc preponderent"³. „Dacă totuși capitalul străin dorește să lucreze în România - subliniau alții - statul trebuie să ia măsuri de apărare și să pună condiții de colaborare”⁴. După I. N. Angelescu, România trebuie să accepte numai capitalul străin venit sub forma utilajului și a materiilor prime, și nu cel care "vrea să devină proprietar și conducător"⁵, întrucât, scria el, "nu există exemplul unei economii naționale care să se fi dezvoltat prin ajutorul capitalului străin adus cu sacrificii și concesi care răpeau proprietății autohtone tocmai izvoarele cele mai de seamă de venit"⁶. El recunoaște însă că evoluția economică a unei țări "este mai lentă fără capitalurile străine"⁷, dar - adaugă că - "libertatea este de preferat unei dezvoltări rapide"⁸.

Majoritatea economiștilor din epocă erau însă de părere că România nu dispunea de suficient capital pentru dezvoltare economică prin valorificarea bogățiilor țării și ca urmare trebuia să se apeleze la capitalul străin. Ei considerau că problema care se ridica nu era dacă trebuie sau nu să existe o colaborare cu capitalul străin, ci

condițiile în care să se facă această colaborare. Propunând aducerea capitalului străin sub forma împrumuturilor sau a capitalului mobilier - ei solicitau luarea unor măsuri de ordin fiscal care să "atragă capitalul din afară și o politică binevoitoare din partea cercurilor conducătoare ale țării, care să le dea încredere" ⁹. Constantin Bușilă, Octav Constantinescu și C. Hălăceanu considerau că era foarte utilă colaborarea cu capitalul străin atâta timp cât aceasta era cinstită, adică își încasa "beneficiul ce i se cuvine" ¹⁰. și nu se amesteca în "problemele politicii interne și externe ale țării" ¹¹.

Rolul de a veghea ca economia țării să se dezvolte fără să fie aservită capitalului străin, în concepția multor gânditori din epocă, revenea statului. C. Gane, de exemplu, arăta că după război, când accentul s-a pus pe organizarea producției la nivel național, statul a trebuit să-și lărgască atribuțiile economice și să se ocupe, înainte de toate, de exploatarea bogățiilor țării, de apărarea și de protejarea inițiativelor particulare, prin legi. Politica sa nu trebuia să mai fie pasivă, ci "intervenționistă" ¹². De aceeași părere era și Mihail Constantinescu care propunea chiar înființarea de către stat a unor mari întreprinderi, în special în metalurgie și energie electrică, ramuri considerate de el ca fiind "baza progresului economiei naționale" ¹³.

Politica economică promovată, măsurile economice și fiscale luate - de-a lungul perioadei interbelice - au dovedit autoritatea unor astfel de păreri sau mai bine zis, modul în care partidele politice din România își puneau în practică - când erau la putere - convingerile în legătură cu atragerea capitalului extern.

Partidul liberal, de pildă, reprezentant al mării burghezii grupate în jurul Băncii Naționale și a Băncii Românești, în perioada de guvernare (1921 - 1928), a promovat așa-numita politică "prin noi înșine" cu scopul de a realiza - prin măsuri legislative - întărirea pozițiilor capitalului financiar și industrial autohton, ca urmare a lărgirii participării sale la exploatarea avuțiilor țării și a îngrădirii tendinței capitalului străin de a exploata aceste bogății. Constituția din 1923 a stabilit regimul proprietății subsolului, prevăzând, la articolul 19 că "Zăcămintele miniere precum și bogățiile de orice natură ale subsolului sunt proprietatea Statului" ¹⁴, care le poate valorifica în mod direct sau prin concesiune. În 1924 legea minelor a reglementat modul de valorificare a zăcămintelor ținând seama de "drepturile câștigate" ¹⁵. În același sens au acționat legea energiei și legea comercializării bunurilor statului care, împreună cu legea minelor au condiționat acordarea de concesiuni capitalului extern, de participarea la exploatarea a capitalului autohton (51% din capital să fie românesc și 2/3 din membrii Consiliului de administrație să fie români).

Ca urmare a acestei politici, marea burghezie autohtonă a reușit să-și întărească pozițiile, forțând acumularea și preluând unele întreprinderi - până atunci deținute de străini - pe calea naționalizărilor.

În 1928, Partidul Liberal este înlocuit la conducerea țării de către Partidul Național Țărănesc care a schimbat complet politica dusă de predecesori săi cu privire la capitalul străin. Acest partid inaugurează politica "porților deschise" pentru capitalul din afară, susținând că România pentru a-și valorifica bogățiile trebuie să apeleze la finanța internațională. Pentru aceasta noul guvern propunea instaurarea unui regim egal de tratament pentru capitalul străin și autohton și în general un regim care să atragă capitalul extern. În consecință, în legile economice, ilustrând politica din 1924, au fost suprimate toate restricțiile cu privire la relațiile cu capitalul străin, atât în

ceea ce privește aportul de capital, cât și administrarea întreprinderilor. A fost modificată și legea pentru regimul contribuțiilor directe și a impozitului global, în sensul degrevării impozitului elementar asupra veniturilor din depozitele în numerar făcute la băncile din țară de către străini, de la 10% la 6%, cu începere de la 1 Ianuarie 1930.

Măsurile legislative erau însoțite de insistente invitații făcute capitalului străin "să vină și să fructifice în România"¹⁶. Virgil Madgearu, de pildă, în calitate de ministru al industriei și comerțului, într-un interviu acordat agenției străine de presă "Wolffsbureau", spunea: "... politica de naționalism economic agresiv, urmată de Partidul Liberal, a împiedicat aflusul capitalului extern în cursul perioadei de după război. Guvernul Maniu a decis a înlocui acest naționalism agresiv printr-o colaborare internațională, modificând complet toată legislația economică xenofobă din 1924, adică legea comercializării bunurilor statului, legea minelor, legea energiei... Noua legislație economică va crea astfel capitalurilor externe posibilități vaste de activitate și randament."¹⁷.

Criza economică din 1929 - 1933 și măsurile de reglementare a comerțului cu devalize care i-au urmat au făcut însă ca marile intrări de capital, invitate cu insistență și așteptate cu interes, să nu apară decât în mică măsură. Totuși, ducând o politică de investire a profiturilor obținute în România, capitalul străin și-a întărit influența în economie.

După Primul Război Mondial, România a continuat să reprezinte pentru marile puteri un important domeniu în care-și puteau plasa - rentabil și garantat - surplusul de capital. Ea întrunea condiții de atragere a capitalului, abundență și varietate de bogății naturale, reprezentate prin materii prime și surse de energie, forță de muncă suficientă și ieftină, piață de desfacere avantajoasă și sigură pentru produsele lor industriale, insuficiența capitalului autohton, accentuată de necesitatea refacerii aparatului de producție distrus în timpul războiului, solicitările de credite ale întreprinderilor bancare și industriale din Transilvania și Banat, până acum alimentate cu capital de la Budapesta și Viena, căi ferate care legau centrul Europei cu Peninsula Balcanică, posibilitatea unor transporturi pe Dunăre și Marea Neagră. La aceasta s-a adăugat atitudinea binevoitoare a conducătorilor, atitudine concretizată într-o serie de legi și regulamente prin care se acordau tratament egal și deplină libertate de acțiune capitalului autohton și străin, fapt care a favorizat capitalul străin, mai puternic. Chiar legislația fiscală avantaja capitalul extern care până în 1923 a fost scutit de plata oricărui impozit asupra venitului mobilier, iar până în 1936 de impozitul asupra dobânzilor încasate la împrumuturi.

În aceste condiții, plasamentele făcute de străini în economia românească erau atât de rentabile încât suma absolută a profiturilor depășea, în numai câțiva ani, volumul capitalului investit. În special capitaliștii străini au folosit calea investițiilor directe, respectiv a plasamentelor de capital în întreprinderi economice și dintre acestea în societățile anonime. Aceasta a fost în perioada interbelică calea preferată și cea mai practică de capitalul străin în România. Această cale a îmbrăcat diverse forme dintre care se remarcă - prin importanță și frecvență - următoarele:

a). înființarea de societăți în care capitalul era deținut integral sau majoritar de către străini

b). crearea de sucursale, agenții sau societăți cu sediul principal în afara granițelor țării, dar care activau în România

c). participarea capitaliștilor străini la formarea unor întreprinderi economice cu capital mixt, particular și de stat.

Sucursalele, agențiile și societățile cu sediul în străinătate erau create atunci când întreprinderea “mamă” găsea în România condiții avantajoase pentru continuarea activității sale sau pentru dezvoltarea unei producții complementare.

Societățile mixte au rezultat ca urmare a:

1. preluării parțiale de către străini a unor întreprinderi existente.
2. cooptării în calitate de coacționari, la societățile create de monopolurile occidentale, a unor personalități, oameni cu influență în guvernul român sau care se spera că vor ajunge la conducerea țării
3. crearea unor societăți la care străinii aduceau capitalul - sub formă de mașini și utilaje -, iar capitaliștii autohtoni, terenuri în subsolul cărora existau bogății neexploatare sau concesiuni primite de la stat.

Însă caracteristica pătrunderii capitalului străin în economia românească a constituit-o preluarea întreprinderilor existente sau participarea la extinderea activității unor societăți în funcțiune prin majorarea capitalului social. Aceasta cel puțin din trei cauze:

a). cele mai rentabile surse de materii prime și cele mai importante ramuri industriale erau deja acaparate sau dominate de capitalul străin încă dinaintea Primului Război Mondial.

b). societățile nou create, de regulă, în primii ani de activitate nu distribuiau dividende, profiturile realizate fiind trecute ca o măsură generală de prevedere - la fondurile de rezervă și la amortizări.

c). noile întreprinderi presupuneau un anumit risc, determinat de un eventual eșec al activității inițiate.

Informațiile privitoare la înființarea societăților cu capital străin și la majorarea capitalului societăților existente confirmă afirmația anterioară. Pe ansamblul economiei, între 1921 și 1938, creșterea volumului capitalului străin s-a datorat în proporție de 58,22% majorărilor de capital și de 41,78% înființării de societăți.

Tendința capitalului străin de a-și mări influența în economie, prin dezvoltarea întreprinderilor deja create, reiese din analiza modului în care a crescut volumul acestui capital, pe subperioade. Din totalul capitalului străin plasat în economia României între 1921 și 1938, sub forma de acțiuni ale societăților anonime nou înființate, 55,65% a fost investit între 1921 și 1927 și suma corespunde cu aducerea efectivă în țară a unor capitaluri externe. Între 1928 și 1934 interesul pentru înființarea de societăți a scăzut, ponderea capitalului străin plasat în noi întreprinderi reprezentând acum 26,62%, iar între 1935 și 1938 numai 17,73%. Simultan însă, ponderea capitalului străin mărit datorită noilor emisiuni de acțiuni, respectiv a majorării capitalului la societățile existente, a crescut de la 14,65% între 1928 și 1934 la 43,52% între 1935 și 1938.

Sporurile de capital străin, indiferent de forma sub care au avut loc - noi creații sau majorări, - nu au fost egale cu volumul capitalului străin venit efectiv din exterior. Între 1921 și 1938 circa 2/3 din aceste capitaluri au provenit din capitalizarea

beneficiilor obținute în România. Este semnificativ - pentru modul în care au lucrat capitalurile străine în România de a analiza proveniența acestor capitaluri, pe subperioade. De exemplu, între 1921 și 1927, capitalul străin venit din afară și plasat în întreprinderi atunci înființate, s-a ridicat la 4367 milioane lei.

Pe măsură ce societățile cu capital străin și-au consolidat pozițiile în economia României, obținând profituri tot mai mari, volumul capitalurilor străine aduse din exterior s-a redus, ajungând între 1928 și 1934 la 2742 milioane lei, iar între 1935 și 1938 la 1552 milioane lei. Aceasta înseamnă că din totalul de 8661 milioane lei cât se apreciază că s-a adus capital efectiv de peste graniță, între 1921 și 1938, 50,42% s-a înregistrat între 1921 și 1927, 31,66% între 1928 și 1934 și numai 17,92% în perioada 1935 - 1938. În același interval de timp, ponderea capitalurilor străine, provenite din capitalizarea beneficiilor, a crescut de la 39,51% între 1921 și 1927 la 44,58% între 1935 și 1938. Saltul înregistrat între 1935 și 1938 față de anii 1928 - 1934, când emisiunile de capital au reprezentat numai 15,91% din volumul capitalului străin înregistrat în perioada interbelică, datorită majorării capitalului societăților existente, se explică, pe de o parte prin restricțiile impuse transferului de profit, ca urmare a măsurilor de reglementare a comerțului de devalua și, pe de altă parte, prin urmările legii din aprilie 1935 care permitea utilizarea leilor blocați la investiții mobile și imobile.

În privința volumului capitalului societăților create de capitaliștii străini, se remarcă tendința spre întreprinderi de dimensiuni relativ modeste, cu capitaluri proprii destul de mici, care variau între 2 și 10, maximum 20 de întreprinderi de dimensiuni modeste. Societățile gigant apăreau în mod excepțional, numărul lor, pe întreaga economie, fiind destul de redus. Aceasta se datora, pe de o parte, faptului că România fiind o țară slab dezvoltată din punct de vedere economic, în care nivelul de trai era scăzut, iar forța de muncă ieftină, capitaliștii străini nu erau forțați să facă investiții costisitoare, în întreprinderile pe care le dețineau, putând realiza profituri importante prin utilizarea unor utilaje tradiționale, cu nivel tehnic mai scăzut, uzate moral în țările dezvoltate și deci ieftine.

Pe de altă parte, monopolurile străine preferau din rațiuni fiscale întreprinderi mici, cărora le alocau - pentru a-și desfășura activitatea - credite foarte mari. Înlocuirea fondurilor proprii cu fonduri împrumutate, respectiv credite, avea drept scop sustragerea de la plata impozitului a profiturilor realizate, întrucât dobânzile plătite la credite erau scutite de orice taxă fiscală.

O altă caracteristică a plasamentelor de capital străin a constituit-o faptul că, atât la înființarea noilor societăți, cât și la majorarea capitalului societăților existente, au participat masiv aceleași grupuri financiare întâlnite în întreprinderile deja create.

Prin preluarea unor pachete de acțiuni, prin deschiderea unor relații de credit sau prin stabilirea între întreprinderile din diverse ramuri a unor legături de producție, marile monopoluri internaționale și-au întărit pozițiile în economie, mărindu-și aria de influență și în afara sferei de activitate a întreprinderilor pe care le dețineau efectiv. În acest fel, au ajuns să domine ramuri întregi de producție și să influențeze chiar evoluția economică a țării. Aceasta a fost de altfel și una din cauzele care au determinat dezvoltarea unilaterală a economiei României, economie în care

unele ramuri importante lipseau sau erau dezvoltate foarte puțin, iar sursele de materii prime, bogățiile țării erau exploatate irațional.

Referitor la volumul capitalului străin din societățile anonime din economie, se poate spune că acesta a crescut de la 10,8 miliarde lei în 1921 la 38,3 miliarde lei în 1938, mărindu-se cu 27,5 miliarde lei. Cu toate acestea, în totalul capitalului social al societăților anonime din economie, comparativ cu capitalul autohton, ponderea celui străin deși a prevalat întotdeauna a înregistrat ușoare oscilații, concretizate în reducerea procentului de la 67,14% în 1921 la 62,06% în 1938.

Pătrunzând în economia României, capitalul străin s-a orientat spre diferitele ramuri de activitate, în funcție de condițiile pe care acestea le ofereau, pentru obținerea unor profituri cât mai mari.

Analiza datelor privitoare la profiturile obținute de capitalul străin în societățile anonime din economia României ca urmare a plasamentelor în acțiuni demonstrează că, între 1934 și 1938, profiturile nete declarate de acest capital au cunoscut o tendință de creștere continuă, ajungând de la 1659 milioane lei 1938 în 1934, la 4890 milioane lei 1938 în 1938, adică au crescut de trei ori. Pe totalul economiei, între 1934 și 1938, volumul profiturilor nete declarate de capitalul străin s-a ridicat la 16.637 milioane lei 1938, adică la o sumă egală cu totalul veniturilor bugetare ale statului provenind din impozite directe, pe anii 1936 1938, sau reprezentând peste 43% din totalul capitalului străin plasat în societățile anonime din economia României în 1938.

Acest profit provenea în proporție de 80% din industrie, 9% din transporturi și comunicații, 7% din bănci, 2,43% din comerț, 1,45% din societățile de asigurare și 0,12% din societăți ale altor ramuri economice.

După terminarea Primului Război Mondial, industria de țitei din România a intrat în perioada refacerii. A fost o perioadă de înlăturare în primul rând a distrugerilor provocate în 1916 și care numai în parte fuseseră reparate de germani. După aceea s-a urmărit vindecarea rănilor cauzate acestei industrii de către autoritățile de ocupație între 1916 și 1918, care au urmărit exploatarea rezervelor de țitei până la completa lor secătuire. În sfârșit era necesară restabilirea industriei petroliere pe alte baze, prin dotarea ei cu mijloace noi de exploatare și prelucrare, pentru a putea face față cu succes cererilor crescânde de combustibil lichid de după război ca și concurenței produselor străine.

Perioada refacerii industriei petroliere s-a prelungit – ca și în restul ramurilor economiei naționale – până în 1924. Cauzele s-au datorat situației generale a țării după război, precum și numeroaselor dificultăți proprii industriei petroliere în perioada respectivă: inexistența lucrărilor de explorare, slabul foraj, lipsa materialelor și a uneltelor de lucru, a curentului electric.

În ciuda acestor dificultăți pe care le-a traversat industria de țitei din România între 1918 și 1924, aceasta a continuat să constituie un punct de atracție pentru capitalurile străine sau autohtone. În perioada interbelică, profund dominată de o adevărată “febră mondială a petrolului”¹⁸, a fost natural ca rezervele românești de “aur negru” să atragă în mod deosebit atenția companiilor internaționale, mai ales că prin anii 1924 1925 nicăieri în lume nu se descoperiseră zăcăminte importante. Capitalurile străine dețineau în România încă dinainte de Primul Război Mondial

<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

poziții solide, iar după 1918 au urmărit să și le consolideze și dezvolte. Sporurile de capital s-au realizat atât prin crearea de noi societăți, cât și prin mărirea capitalurilor societăților existente. Ultima cale a fost preferată în special de către întreprinderile străine, iar cea dintâi de către capitalul autohton care a pus după 1918 bazele a numeroase societăți petroliere mai puternice sau mai slabe. Investițiile autohtone, încurajate și de stat după război, au dus la modificarea ponderii capitalului național în ansamblul industriei petroliere din România. Astfel, după unele surse, ponderea capitalului național investit în petrol ar fi crescut de la 8,10% în 1914 la circa 20% în 1921. În același timp, societăților cu capital național le-a revenit un rol mai însemnat în extragerea țițeiului. Dacă în 1914 acestea produceau doar 2%, în 1928 au ajuns să furnizeze 28% din producția totală de țiței brut a României.

Întărirea pozițiilor capitalului național în industria de țiței nu s-a făcut în detrimentul celor deținute de către capitaliștii străini. E adevărat că statisticile interbelice consemnează o scădere ușoară a ponderii capitalurilor străine investite în petrol în favoarea capitalului autohton, dar acest fapt nu indică în mod obligatoriu și o slăbire a situației lor în industria petrolieră românească. Între 1918 și 1924 capitaliștii străini au procedat la însemnate sporiri de capitaluri ale întreprinderilor lor din țară, astfel că ponderea capitalurilor străine în petrol – semnalată de statistici – nu a scăzut decât în mod relativ. O succintă analiză a pozițiilor și rolului diverselor capitaluri – străine și autohton – în afacerile de petrol din România, întărește concluzia că cele dintâi continuau și după război să controleze în mare măsură destinul industriei de țiței din țară.

După Primul Război Mondial capitalurile germane și austro-ungare își vor pierde pozițiile anterior deținute în industria petrolieră a României în folosul capitalurilor așa-zis “antantiste” ori al celui național. În perioada respectivă, capitalul anglo-olandez deținea primul loc în privința investițiilor în industria petrolieră din țară. Principalul punct de sprijin al intereselor anglo-olandeze în România a continuat să-l reprezinte societatea **Astra Română**, filiala puternicului trust **Royal Dutch-Shell**. La fel ca și înainte de război, după 1918 întreprinderea se număra printre cele mai puternice din țară. În 1922 aceasta a extras 330 000 tone țiței brut, adică 10,1% din producția globală a țării. Societatea poseda rafinării proprii și avea instalate sonde în unele din cele mai bogate regiuni petrolifere: **Băicoi, Poiana, Câmpina, Moreni, Ochiuri și Ceptura**. **Astra Română** și-a sporit considerabil capitalul prin mai multe emisiuni succesive. Astfel, în 1920, la prima emisiune postbelică, societatea și-a mărit capitalul de la 67,5 milioane lei hârtie la 135 milioane lei hârtie, în 1921 la 225 milioane lei hârtie, în 1923 la 450 milioane lei hârtie iar în 1924 la 675 milioane lei hârtie. Afacerile întreprinderii au fost foarte rentabile, lucru dovedit de beneficiile mari revenite acționarilor acesteia. În 1921, de pildă, societatea a obținut la un capital de 225 milioane lei hârtie un beneficiu net în valoare de 237,5 milioane lei hârtie, ceea ce însemna că beneficiul a depășit cuantumul capitalului investit.

În 1920 capitalul englez a reușit ca, prin intermediul societății **Anglo-Persian Oil**, să intre în posesia unei părți însemnate din acțiunile celei mai mari societăți foste germane din țară – **Steaua Română**. O parte egală a revenit capitaliștilor francezi iar majoritatea unui grup românesc.

O altă societate petrolieră din România în care englezii dețineau interese speciale era **Sospiro**. Creată în 1920 de către **Sospiro Oilfields** din Londra, această întreprindere a ajuns să se numere curând printre cele mai mari din țară în privința capitalului investit. Astfel, la 31 decembrie 1922 aceasta poseda un capital în valoare de 350 milioane lei hârtie. În această societate era cointereseată și familia Cantacuzino, M.G. Cantacuzino fiind primul președinte al Consiliului de Administrație.

În perioada interbelică deosebit de activ s-a dovedit a fi în România un alt grup petrolier britanic – **Phoenix Oil and Transport Co. Ltd.** Constituit la Londra în 1920, acest grup a ajuns în 2 ani la un capital de 2 milioane lire sterline. Acesta deținea controlul unor firme din Anglia (**Anglo Continental Oil Co.** și **Masterson Oil Syndicate, Anglo-Romanian Petroleum Co. Ltd., Trajan Romanian Oil Co. Ltd., The Beciu (Romania) Oilfields Ltd.**) care activau în industria petrolieră a României. **Phoenix Oil and Transport Co. Ltd.** a intrat de asemenea în posesia unui pachet important de acțiuni la societatea **Orion**. Acest concern și-a creat în țară întreprinderi proprii precum **Unirea** sau **Uniunea Petroliferă Română**.

Alături de acestea, în România mai existau după Primul Război Mondial o serie întreagă de firme petroliere cu capitaluri engleze sau olandeze de mai mică însemnătate.

După 1918 o activitate intensă a desfășurat capitalul franco-belgian în industria petrolului din România. Acum acesta a trecut pe locul al II-lea în privința cuantumului investițiilor în industria petrolieră. Interesele franco-belgiene erau reprezentate, în primul rând, prin **Omnium International des Pétroles** (Paris), care reunea interesele unor cunoscute firme apusene (**Banque de Paris et des Pays Bas, Banque Mirabaud et Co., Louis Hirsch et Co., Pétroles des Roumanie – Anvers**). Această companie controla în România societatea **Colombia** și o parte importantă a întreprinderii **Union**. Societatea **Colombia**, principala creație a grupului **Omnium** în România, a fost înființată în 1920 cu un capital de 100 milioane lei hârtie. În anii următori aceasta și-a sporit capitalul la 138 milioane lei hârtie și a devenit curând una dintre cele mai importante firme petroliere din țară. În 1922, extrăgând 27.350 tone țiței, s-a situat pe locul opt între societățile producătoare de combustibil lichid din România. Întreprinderea număra printre membrii Consilului de Administrație, alături de străini, cunoscuți politicieni români (Victor Antonescu, Constantin Argetoianu). În 1928, **Colombia** a fuzionat cu **Aquila Franco-Română**. Producția anuală a acesteia a atins atunci 229.864 tone.

În privința **Aquilei Franco-Române**, trebuie remarcat că, imediat după război, situația acesteia era destul de bună. Creată în 1904 de un grup de rafinori francezi, societatea avea în 1922 un capital de 72 milioane lei hârtie și se situa pe locul zece între societățile producătoare de țiței din țară.

Interese speciale în industria de țiței din România deținea după război **Compagnie Financière Belge des Pétroles (Petrofina)** din Angers. În urma preluării bunurilor inamice din România, acest grup a ajuns, împreună cu **Banca Marmorosch Blank et Co.** din București, în posesia majorității acțiunilor **Concordiei** care, înainte de război fusese controlată exclusiv de către grupul german **Deutsche Erdöl A.G. (D.E.A.)**. După 1920, când a trecut sub controlul noului grup, întreprinderea și-a sporit regulat capitalul până la 245 milioane lei hârtie în 1923. În 1922 producția societății a

fost de 70.000 tone. Prin intermediul **Concordiei, Petrofina** a reușit să-și instaleze controlul asupra altor societăți petroliere din România de mai mică importanță: **Vega, Internaționala, Creditul Petrolifer**.

O altă societate puternică, dependentă de capitalul franco-belgian, era firma petrolieră **Petrol Block**. Înființată la sfârșitul războiului prin fuziunea a șase societăți mai mici, firma, la care erau reprezentate și interese românești, a ajuns în 1922 în posesia unui capital de 200 milioane lei hârtie. În același an întreprinderea s-a aflat pe locul 12 între societățile producătoare de țiței din România și a obținut participării la unele firme petroliere cu sediul în străinătate, precum **Société Industrielle des Pétroles Roumains (S.I.P.E.R.)** și **Société Petrol Block Français** din Paris ori **Petrol Block** din Berlin.

Capitalul franco-belgian mai deținea după război importante pachete de acțiuni la **Foraky, Societatea Româno-Belgiană de Petrol, Foraj-Lemoine**. Francezii dețineau o parte din acțiunile **Stelei Române**.

După 1918, capitalul american nu a reușit să intre în posesia intereselor deținute de vreo mare societate fostă inamică din România. Acesta nu a participat nici la "împărțirea" efectuată în cadrul **Stelei Române** între grupurile britanic, francez și român. Capitalul american nu s-a angajat în crearea de noi firme petroliere dar a procedat la sporirea capitalului **Societății Româno-Americane**, dependentă integral de trustul **Standard Oil**. Prin sporirea succesivă a capitalului, această întreprindere a dispus în decembrie 1922 de un capital de 500 milioane lei hârtie. În acest fel filiala lui **Standard Oil** ajunsese "în posesia celui mai mare capital efectiv vărsat dintre toate societățile din România"¹⁹. Aceasta dispunea de întinse concesiuni petrolifere în regiunile cele mai bogate precum și de rafinării proprii. În 1922 s-a situat pe locul 2, după **Astra Română**, între societățile producătoare de țiței din țară.

Comparativ cu situația capitalurilor anglo-olandeze, franco-belgiene sau americane, pozițiile deținute în primul deceniu interbelic în industria petrolului din România de către capitalurile străine de alte proveniențe, erau neînsemnate. Astfel au ajuns în posesia unor pachete de acțiuni la diverse societăți din țară capitalurile italiene (**Uniunea Petroliferă Prahova, Carpatina Petroliferă**), german (**Sulfbioxid, Deutsche-Rumänische Petroleum A.G.**), austriac, elvețian, cehoslovac. Societățile controlate de grupurile respective erau mici, fără o influență reală asupra destinului industriei petrolifere din România.

În industria extractivă, alta decât cea petroliferă, evoluția capitalului străin arată că, în perioada interbelică, volumul său a crescut continuu, ajungând în 1938 să fie de 2518 milioane lei față de 255 milioane lei în 1921. În același interval de timp, capitalul românesc a sporit de la 209 milioane lei la 1649 milioane lei, fapt care a determinat dominarea ramurii de către monopolurile străine. Ponderea capitalului străin în cadrul capitalului social al ramurii a crescut de la 255 milioane lei hârtie în 1921 (54,96%) la 2518 milioane lei în 1938 (60,43%).

Creșterea volumului capitalului străin s-a realizat, între 1921 și 1927, în principal prin crearea de noi întreprinderi iar după criză prin sporirea capitalului societăților existente datorită utilizării unei părți a profiturilor care nu puteau fi transferate.

Criza economică din 1929 – 1933 a determinat reducerea temporară a volumului capitalului străin din ramură mai ales datorită închiderii unor exploatari carbonifere nerentabile. Criza a favorizat centralizarea capitalului, întreprinderile mici și mijlocii fiind asimilate de către marile societăți, în fruntea cărora se situa **S.A.R. Petroșani**.

Aflată, până în 1932, în mâna capitalului maghiar, reprezentat prin **Salgôtarján și Pester Ungarische Kommerzialbank**, iar după această dată în mâna capitalului englez care deținea majoritatea capitalului social, **S.A.R. Petroșani** monopolizase practic industria noastră carboniferă. Pe lângă propriile mine, aceasta mai deținea importante participații la **Lonea**, la **Valea Jiului de Sus** și la alte exploatați miniere. În 1934 și 1938 societatea deținea 77% și respectiv 56% din totalul capitalului străin din industria carboniferă și furniza în medie pe an între 65% și 70% din totalul producției anuale de cărbune a României.

Dintre celelalte întreprinderi cu capital străin din industria carboniferă se mai pot menționa: **S.A. Lupeni**, înființată în 1924 de grupul maghiar **Charbonnages Hongrois d'Uricani Vallée du Jiu** și de un grup românesc (în 1931 **S.A. Lupeni** a fuzionat cu **S.A.R. Petroșani**), **Minele de Cărbuni din Ardeal**, fondată tot de capitalul maghiar în 1920, **Lignitul, Creditul Carbonifer și S.A.R Valea Agrișului**, toate trei aparținând capitalului belgian, **Industriile Miniere din Banat**, controlată de capitalurile belgian și italian, **Minele de Cărbuni Surduc-Sălaj** cu capital francez, **Industria Mineră Română**, fondată în 1927 de un grup german. Toate erau însă departe de importanța și de poziția avută de **S.A.R. Petroșani**.

În industria aurului o poziție puternică avea societatea **Mica**. Aparent societate cu capital românesc, în realitate cu capital multinațional, această întreprindere dispunea în 1938 de un capital social al industriei extractive, fără petrol, și deținea 64% din producția de aur a României.

În industria aurului un rol important avea și capitalul francez, reprezentat prin **Minele de Aur Breaza-Zlatna, Mines d'or de Stănița, Minele de Aur din Transilvania și S.A.R. Pyrit**, pe care le deținea integral sau majoritar și care extrăgeau mai bine de 30% din cantitatea de aur produsă de România între 1934 și 1938.

Extracția altor minereuri neferoase (bauxită, plumb, cositor, zinc) a cunoscut o dezvoltare foarte slabă. Se constată și aici prezența unor întreprinderi controlate de capitalul străin cum ar fi **Alumina, Bauxita, Minele de Plumb și Zinc**, întreprinderi care aveau însă o importanță secundară în ansamblul industriei extractive din România anilor 1921 – 1938.

Reprezentând o ramură industrială – cu perspectiva obținerii unor profituri mari – metalurgia a atras importante capitaluri autohtone și străine.

Referitor la capitalurile străine, acestea au pătruns masiv în ramură. Capitalul englez a preluat vechi întreprinderi sau a constituit altele noi. În 1919 se crează – prin fuziunea mai multor societăți – **Societatea Anglo-Română pentru Industrie**, la Galați, iar în 1922, prin trustul **Vickers**, trust care în numai câțiva ani a reușit să controleze principalele întreprinderi metalurgice din România, pătrunde la **Uzinele Reșița** unde deținea în 1925 1/3 din capital. Împreună cu statul român, înființează –

prin fuziunea societăților **Titan** – Galați, **Nădrag** – Viena, **Călan** – Budapesta – uzinele **Titan** – **Nădrag** – **Călan** și **Uzinele Copșa Mică-Cugir**.

Capitalul francez preia o parte din acțiunile **Uzinelor Reșița**, care la sfârșitul Primului Război Mondial aparținuseră Imperiului Austro-Ungar și care le concesionase societății **K.K. Österreichische Staats Eisenbahn Gesellschaft** – Viena, pe scurt **STEG**.

Capitalul cehoslovac apare în 1929 prin **Brünn Königsfelder Maschnefabrik** din Brno, iar după criza economică prin **Cehoslovenska Zbrojovka** – Brno, trust controlat de **Skoda**. Acesta pătrunde la 8 societăți metalurgice, la unele preluând capital englez (**Copșa Mică** – Cugir), la altele acțiuni franceze (la **Farola** – prima uzină de zinc și metale neferoase).

În metalurgie capitalul străin a cunoscut, în perioada interbelică, o tendință de creștere continuă a volumului, paralel cu scăderea ponderii sale în cadrul capitalului social al ramurii. Astfel, acesta ajunge să fie în 1938 de 3916 milioane lei față de 350 milioane lei în 1921.

Fiind o ramură a cărei producție era în mare parte destinată înzestrării armatei și a căilor ferate, industria metalurgică își avea desfacerea producției asigurată prin comenzi primite de la stat pe bază de contracte ferme pe termen lung. Astfel, colaborarea dintre stat și marile uzine metalurgice, toate cu capital străin, era atât de strânsă încât, conform unui raport de control înaintat de **Societatea Națională de Credit Industrial**, “programul de fabricație era fixat de Ministerul Apărării Naționale care era și principalul cumpărător al producției fabricii”.²⁰

În industria metalurgică peste 70% din capitalul societăților industriale era capital străin. Cele mai mari uzine din țară, între care **Reșița**, erau sub controlul capitalului englez. **Douglas Vickers** – proprietarul concernului ce-i purta numele – era și vicepreședintele Consiliului de administrație al respectivei societăți. Uzinele **Copșa Mică** și **Cugir**, constituite în 1925 prin participarea statului, a **Reșiței** și a lui **Donald Vickers**, se aflau, de asemenea, sub controlul capitalului englez.

O pondere mare în industria metalurgică o avea capitalul francez, ocupând de fapt locul 2, după capitalul englez. Pe lângă întreprinderile mai vechi pe care le controla, capitalul francez înființează câteva întreprinderi metalurgice, între care, în 1925 **Industria Aeronautică Română (I.A.R.)** iar în 1927 **Fabrica română de munițiuni**.

Capitalul italian își extinde și el pozițiile, deținând capitaluri însemnate la mari întreprinderi metalurgice, cum ar fi **Astra Arad**, **Romloc**, **Vulcan**.

Capitalul austriac participa la societatea **Titan**, **Nădrag**, **Călan** și altele.

O ramură de mare importanță pentru economia țării, dominată de capitalul străin, a fost industria chimică. În această ramură numai 10 societăți cu capital străin dețineau 76% din întregul capital al industriei chimice. Cele mai puternice poziții le aveau capitalurile belgiene și franceze (peste 50% din capitalul societăților pe acțiuni), după care urmau capitalurile cehoslovace și maghiare.

În industria energiei electrice și electrotehnice penetrația capitalului străin a avut loc prin crearea – în principalele orașe – a unor societăți de energie electrică, la care capitalul străin participa singur sau în combinație cu statul sau cu municipalitatea

orașului respectiv, prin transformarea societăților existente și prin majorarea capitalului societăților pe care le preluau.

În cadrul societăților mixte capitalul străin avea grijă să-și asigure conducerea prin sistemul emiterii de acțiuni de preferință dar și cea mai mare parte a profiturilor. În acest fel, între 1930 și 1934, capitalul străin a reușit să-și impună punctul de vedere. Ponderea sa în cadrul capitalului social s-a modificat fundamental, ajungând de la 30% în 1927 la aproape 78% în 1934.

În industria textilă, 63% din totalul capitalului plasat în această ramură era capital străin.

Puterea capitalului străin era însă mult mai mare decât o arată această cifră cu privire la ponderea capitalului străin. Fiind plasat în întreprinderi mari, cu o arie largă de producție și desfacere, acesta a dus în toată perioada interbelică o asiduă activitate de monopolizare a producției, de concentrare și centralizare a capitalului. Existența unui număr de întreprinderi mici, în general cu capital autohton, a favorizat procesul, înlesnind străinilor să devină – prin câteva întreprinderi “gigant” – adevărații stăpâni ai ramurii respective.

În industria lânii, de exemplu, 12 întreprinderi, din care 10 cu capital străin, utilizau 79% din totalul muncitorilor din subramură, dețineau 69% din numărul războaielor de țesut și fabricau 81% din producția de lână. Concernul **Buhuși**, în cadrul căruia funcționau principalele fabrici de postav din țară (**Azuga, Prejmer, Dorobanți, Saturn, Textila** – Ploiești), domina în 1938 ramura, controlând peste 57% din capitalul investit în industria firelor și țesăturilor de lână. În industria bumbacului situația era similară: 11 întreprinderi, toate cu capital străin, utilizau 54,9% din totalul muncitorilor, 64,4% din totalul războaielor de țesut și realizau 78,8% din valoarea producției. **Industria Textilă Arădeană**, de exemplu, întreprindere cu capital multinațional, controla producția din subramura țesăturilor imprimate.

În industria alimentară perspectiva obținerii unor profituri mari, ca urmare a abundenței și varietății materiilor prime, a existenței unei forțe de muncă suficiente și ieftine și a unei piețe interne care asigura desfacerea produselor, au atras surplusul de capital din Occident, care după Primul Război Mondial și-a sporit interesul față de industria alimentară din România, interes ilustrat, printre altele, și de ponderea pe care o reprezentau plasamentele din această ramură în totalul investițiilor străine din industrie, pondere care a ajuns de la 1,83% în 1921 la 10,61% în 1938.

În celelalte ramuri industriale, capitalul străin ocupa poziții importante. În industria forestieră, de exemplu, 45% din capitalul societăților din această ramură, aparținea capitalului străin și în special celui italian.

Poziția puternică a capitalului italian era determinată nu atât de capitalul investit în acțiuni, cât de creditele imense cu care lucrau societățile pe care le deținea. În 1928, de pildă, capitalul de împrumut folosit de toate societățile forestiere era de 5922 milioane lei, sumă de aproape trei ori mai mare decât volumul capitalului social total. Din acesta creditele utilizate de societățile cu capital străin depășeau 5000 milioane lei, adică erau de aproape șase ori mai mari decât totalul capitalului străin plasat în acțiuni în ramură. Capitalului italian îi reveneau circa 3280 milioane lei, adică o sumă de cincisprezece ori superioară volumului total al acestui capital. La **Societatea Forestieră Bistrița-Năsăud**, societate cu capital italian, creditele erau de

<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

unsprezece ori mai mari decât capitalul social. La societatea **Moroeni**, raportul era de 17 la 1 iar la **Rostoșnea**, capitalul de împrumut era de 48 de ori mai mare decât capitalul social.

Alte capitaluri străine care dețineau poziții importante în industria lemnului proveneau din Elveția, Ungaria, Marea Britanie, Austria precum și din Cehoslovacia, Belgia dar ponderea capitalului provenit din aceste ultime două țări în capitalul social al ramurii, era mai puțin semnificativă.

În industria construcțiilor de mașini și a materialelor de construcții, o pondere deosebită o avea capitalul francez care deținea majoritatea acțiunilor la **Societatea Franco-Română**. Alături de acest capital, mai existau și investiții străine provenite din Belgia care era reprezentată prin **Societatea de Cimenturi din Europa Orientală**, cu sediul principal la Anvers, prin fabrica de ciment de la Cernavodă, prin **Societatea de Ciment I.G. Cantacuzino** și prin societatea **Calcarul**. La **Societatea de Ciment I.G. Cantacuzino**, de exemplu, capitalul belgian deținea în 1938, 60% din totalul capitalului social. Ponderi importante avea și în celelalte întreprinderi menționate.

Capitalul elvețian dispunea de 32% din acțiunile de la **Fabrica de Ciment Portland** din Azuga și era interesat și de **Fabrica de Ciment** de la Turda, iar capitalul italian se remarcă prin participațiile de la carierele de marmură și de la cele mai importante fabrici de var.

O altă industrie care nu a fost neglijată de capitalul străin a fost cea a transporturilor.

În mod deosebit s-a remarcat capitalul englez care a încercat să acapareze navigația pe Dunăre și să obțină unele concesiuni în domeniul transporturilor feroviare. În acest scop, a înființat **Societatea Anglo-Română de Navigație pe Dunăre**, prin intermediul societății **The Danube Navigation Company Ltd.** din Londra; a preluat majoritatea acțiunilor la **Societatea Anonimă de Transport Internațional Schenker & Co.**, prin intermediul **Băncii de Credit Român**. A reușit să preia importante pachete de acțiuni de la vechile societăți fluviale austro-ungare.

Capitalul francez deținea o serie de societăți mai mici decât cele cu capital englez-dar numărul lor era mai mare iar zona de activitate mai întinsă, fiind răspândite în orașele din întreaga țară. Dintre acestea, se remarcă **Societatea de Transport Internațional Noël**, **Compagnie Franco-Roumaine de Navigation Aérienne**, **M. de Brouse**, **Terestra Maritima**, toate cu sediul central la Paris și agenții în principalele orașe ale României.

În industria transporturilor s-a remarcat și capitalul elvețian care a creat **Oficiul român de transport internațional**, iar spre sfârșitul perioadei a preluat acțiuni la **Waston & Youell S.A.** Capitalul austriac a preluat sucursalele din România ale societății **Intercontinentala** din Triest și, unindu-se cu capitalul belgian, a format o nouă societate **Intercontinentala** cu sediul la București.

În 1930 apare și capitalul american care este însă atras de comunicații. Reprezentat de **International Telephone and Telegraph Corporation** din New York, capitalul american primește – drept recompensă pentru un împrumut de 8 milioane dolari – concesiunea telefoanelor și înființează **Societatea anonimă de telefoane** cu un capital social de 1 miliard de lei din care 940 milioane lei subscris de **International Telephone and Telegraph Corporation** și 60 milioane lei, în părți

egale de către trei mari bănci din România cu capital străin: **Banca de Credit Român, Banca Marmorosch Blank și Banca Chrissoveloni.**

Apariția acestui "gigant" a dus la modificarea volumului și ponderii capitalului străin în cadrul capitalului social din transporturi și comunicații, de la 50,49% în 1921 la 74,09% în 1930, ajungând în 1938 la 79,56%.

Dezvoltarea luată de transporturi și comunicații a făcut ca, în cadrul ramurii economice, având în vedere volumul capitalului social, transporturile să treacă de pe penultimul loc, ocupat în 1921, pe locul al treilea, după industrie și bănci, în 1938, deținând 4,2% din totalul capitalului social al întreprinderilor economice, față de numai 1,2% în 1921.

În concluzie, din cele prezentate reiese faptul că au existat și o serie de avantaje determinate de pătrunderea capitalului străin în industria românească. Acesta a pus în valoare unele dintre bogățiile economiei naționale, în condițiile în care țara noastră nu dispunea de capacitățile necesare, a contribuit la dezvoltarea mai rapidă a relațiilor de producție capitaliste, la un anumit progres economic. Dar este la fel de adevărat că investițiile străine din economia românească interbelică și-au păstrat caracteristicile capitalului de export, influențând dinamica, nivelul și structura economiei României. Transferarea peste graniță a unei însemnate părți din venitul național a frânat ritmul creșterii economice a țării. Concomitent, existența capitalului străin a constituit una din principalele cauze care au determinat dezvoltarea unilaterală a economiei României. Rezultatul s-a concretizat în perpetuarea statutului României în cadrul diviziunii internaționale a muncii, respectiv de țară agricolă slab dezvoltată și în adâncirea decalajelor economice față de țările capitaliste dezvoltate. Fenomenul este specific exportului de capital care dirijează, în funcție de propriile interese, evoluția economică a țării în care pătrunde, reducând independența economică a țării respective, în acest caz a României.

Le capital étranger dans l'industrie roumaine entre les deux guerres mondiales

- Résumé -

La période de l'entre deux guerres a représenté pour l'économie roumaine en général et pour l'industrie en particulier une étape caractérisée par un progrès extraordinaire dû tant au capital autochtone qui a connu une augmentation importante par rapport à la période précédant la première guerre mondiale qu'aux investissements étrangers dans les plus importantes branches économiques pétrolière, d'extraction, textile, des communications et des transports.

Les investissements étrangers, en particulier anglais, hollandais, français, italiens et américains, ont permis un développement de l'économie roumaine mais d'autres branches industrielles ont été subordonnées à ces capitaux qui ont contrôlé la majorité des secteurs de l'activité industrielle.

En conclusion, les investissements étrangers ont contribué à l'introduction dans l'économie roumaine de cette période des technologies et des outillages les plus modernes existants dans l'espace euro-atlantique.

NOTE:

1. C. Bogdan - *Capitalul străin în societățile anonime din România în perioada interbelică*, p. 27.
2. *Ibidem.*
3. *Ibidem.*
4. *Ibidem.*
5. *Ibidem.*
6. *Ibidem.*
7. *Ibidem.*
8. *Ibidem.*
9. C. Bogdan - *Capitalul străin în societățile anonime din România în perioada interbelică*, p. 28
10. *Ibidem.*
11. *Ibidem.*
12. *Ibidem.*
13. *Ibidem.*
14. Ioan Muraru, Gheorghe Iancu – *Constituțiile române*, p. 65.
15. *Ibidem.*
16. C. Bogdan – *Capitalul străin în societățile anonime din România în perioada interbelică*, p. 30
17. *Ibidem.*
18. Gh. Buzatu – *România și trusturile petroliere internaționale până la 1929*, p. 71.
19. *Idem*, p. 81.
20. C. Bogdan - *Capitalul străin în societățile anonime din România în perioada interbelică*, p. 62.

Bibliografie:

1. C. Bogdan – “Capitalul străin în societățile anonime din România în perioada interbelică”, p. 26 – 209.
2. Gh. Buzatu – “România și trusturile petroliere internaționale până la 1929”, Editura Junimea, Iași, 1981, p. 71 – 81.
3. N. Marcu – “Istoria economică”, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1979, p. 285 – 286.
4. Ioan Muraru, Gheorghe Iancu – “Constituțiile române”, Regia Autonomă “Monitorul Oficial”, București, 1995, p. 65.

UN NEDREPTĂȚIT AL ISTORIEI – MITROPOLITUL VISARION PUIU

Florin Țuscanu

In memoriam...

Istoria Bisericii noastre cunoaște nenumărați ierarhi care s-au distins prin atitudinea lor de mărturisitori și apărători ai dreptei credințe, meritând recunoștința posterității. Este adevărat că mulți dintre aceștia au fost nedreptățiți cât au trăit, chiar persecutați, dați uitării sau reabilitați abia după ce s-au săvârșit din viață. Una din perioadele care a cunoscut cele mai tragice întâmplări de acest gen, afectând Biserica „*de la vlădică până la opincă*”, este perioada dictaturii comuniste. Printre ierarhii care s-au „împărtășit” din plin de persecuția celor fără Dumnezeu se numără mitropolitul Visarion Puiu. Astăzi, când cei mai mulți dintre români nici măcar nu au auzit de dânsul, considerăm, ca un act de prețuire și recunoștință, readucerea sa în „lumina făcliiilor de pomenire”

Anii tinereții

Născut la Pașcani, în partea de jos a orașului (Pașcanii Gării), la 27 februarie 1879, VISARION PUIU, pe numele de botez VICTOR, a fost primul din cei trei copii ai lui IOAN și ELENA PUIU. Tatăl său era fiul preotului Ioan Puiu dîii Girov-Neamț, iar mama sa era din Roman, fiica negustorului Neculai Miron. Tatăl său era conductor de tren la Compania Lemberg și locuiau într-un imobil din preajma gării din Pașcani.

Primele trei clase primare le-a făcut la Pașcani (1886-1889), la Școala mixtă a căilor ferate. Clasa a IV-a și Seminarul Teologic inferior le va urma la Roman, unde se mutase cu serviciul tatăl său.

În toamna anului 1891, cu sprijinul arhierelui Ioanichie Flor Băcăuanul se va înscrie în clasa I-a a Seminarului „Sf.Gheorghe” din Roman. Printre profesori l-a avut la limba română pe Calistrat Hogaș, despre care mitropolitul își va nota în însemnările sale următoarele: „*sever și exigent, dar drept. Lui îi datorez primele compuneri stilistice bunișoare și primele îndemnări de a citi literatură română și străină*”. După trei ani petrecuți la Roman, unde a participat și la înmormântarea episcopului Melchisedec (mai 1892), se va înscrie la cursul superior al Seminarului „Veniamin Costachi” din Iași, unde își va dezvolta gustul pentru literatură, luând cărți cu împrumut de la librarul Șaraga sau de la anticarul Kupperman. Aici va colabora cu câteva articole locale, iar cu ajutorul bănesc al unui coleg ierodiaconul Varlaam Arghirescu de la M-rea Neamț, cel „*care-și împărțea agonisea/a elevilor sârmani*” - participa la concertele și spectacolele de la Teatrul Național din Iași.

După absolvirea Seminarului în 1899, se va înscrie la Facultatea de Teologie din București, unde va întâlni marile personalități ale vremii, asistând la conferințele lui Titu Maiorescu, Rădulescu Motru, Coco Dumitrescu-Iași etc. Din anul 1902, la propunerea lui Petre Gârboviceanu, directorul Casei Bisericii, tânărul Visarion, fiind pe atunci student în anul II, va lucra ca funcționar la această instituție, care se va numi ulterior Ministerul Cultelor.

L-a cunoscut acum și pe ministrul instrucțiunilor publice, Spiru Haret, care își avea biroul în același local.

În slujba Bisericii

În anul 1905 va reveni la Roman, unde, într-o zi geroasă de iarnă, pe 22 decembrie, se va călugări. A fost tuns în monahism la Catedrala Episcopală de către episcopul Gherasim Safirin, care peste câteva zile îl va hirotoni **diacon** în cadrul Catedralei. Despre anii petrecuți la Roman își va aminti mai târziu mitropolitul Visarion, spunând că *“aceștia au fost cei mai frumoși ani ai călugăriei mele”* În ianuarie 1907 a plecat să-și desăvârșească studiile teologice la cea mai înaltă școală a vremii - Academia duhovnicească de la Kiev, ca bursier. La întoarcerea în țară, în iulie 1908, a fost trimis la Galați. Acolo, după o scurtă perioadă de slujire ca diacon la Catedrala Episcopală a Dunării de Jos (august-septembrie), a fost hirotonisit ca **ieromonah** la 7 octombrie, la propunerea episcopului Pimen Georgescu. La 6 decembrie 1908, a fost hirotonisit ca **protosinghel**, iar la 1 ianuarie 1909 ca **arhimandrit**, primind și responsabilitatea de vicar al acestei Episcopii și funcția de director al Seminarului “Sf. Andrei” din Galați (1909-1918).

“În timpul războiului (1916-1918) - nota în jurnalul său Visarion - pe care l-am îndurat sub bombardamente de artilerie vrăjmașă, am prefăcut Școala în spital pentru militarii răniți, în a cărei administrare /ucram împreună cu mama.” Experiența și realizările obținute la Seminarul din Galați au făcut ca, după Unirea Basarabiei cu România, să fie numit director al Seminarului teologic din Chișinău (1 decembrie 1918).

După ce a refăcut localul școlii, afectat de staționarea trupelor rusești, a organizat programa școlară, fiind numit și inspector al mănăstirilor din Basarabia. Concomitent, a condus Societatea Istórico-Arheologică din Chișinău, precum și Societatea Culturală a Clerului și cea de binefacere a orașului, unde se împărțea hrana zilnică la patru până la cinci sute de sărmani.

Slujirea arhierească

La 17 martie 1921, Visarion a fost ales episcop **al Argeșului**, fiind hirotonit ca arhieru, în ziua de “Buna Vestire”, la Catedrala Patriarhală din București.

A străbătut timp de doi ani toate parohiile din cele două județe ale Eparhiei sale (Argeș și Olt), *“cercetând satele cu prea multe biserici sărace și slab îngrijite, cu zugrăveli cumplite și preoți necăjiți”*. Cu mari eforturi, având și sprijinul lui N. Iorga, Visarion a reușit să redobândească vechea reședință episcopală, devenită între timp palat regal. În anul 1923 s-au înființat două episcopii noi în Basarabia, a Hotinului și a Cetății Albe, prilej cu care Visarion Puiu va fi transferat episcop la Hotin, având reședința la Bălți și fiind instalat la 13 mai 1923. Ca și la Argeș, va lucra la început în condiții improprii, locuind în gazdă la un evreu, apoi la un neamț din orașul Bălți.

În discursul pe care l-a rostit la instalarea sa aici, Visarion a spus între altele: *“Doamne, fă ca toiagul acesta păstoresc să nu-mi fie a-l purta cu greutate, iar turma la care sunt trimis să o pot cu îndestulare hrăni din ogorul Evangheliei Tale și mă învredniceșie a spune cândva ca Apostolul: “Nu eu, ci harul Tău, care a fost în mine, a săvârșit aceasta”*.

La Bălți, episcopul Visarion a avut o fructuoasă și complexă activitate. A ctitorit catedrala Episcopală "Constantin și Elena", a ridicat un măreț palat episcopal în preajma cărui a amenajat un parc cu arbori aduși din întreaga lume. De asemenea, a organizat școli teologice, tipografii, Casa de Ajutor a clerului, Ateliere bisericești pe lângă mănăstiri, a restaurat 397 biserici și 40 de case parohiale, a construit o fabrică de lumânări, un Sanatoriu și multe altele.

"Sprijinit de un popor cu drag de biserică - își va aminti mai apoi Visarion în jurnalul său oameni buni și ascultători, cum e ramura românească a moldovenilor dintre Prut și Nistru, cei 12 ani de păstorie la Episcopia Hotinului au trecut, producându-mi bucurii sufletești pe care numai bunul Dumnezeu mi le-a dat poate ca răsplată a muncii puse în slujba Sa..."

Tot la Bălți, episcopul va publica mai bine de jumătate din cele 40 de lucrări ale sale. Visarion a fost prețuit de regele Carol al II-lea și de Nicolae Iorga, cei care în mai multe rânduri au venit să vadă cele realizate de el în Basarabia.

La Bălți, episcopul s-a implicat și în acțiuni de ordin obștesc, cu scopul îmbunătățirii vieții locuitorilor orașului - alimentarea cu apă și cu curent electric, dezvoltarea transportului feroviar, refacerea canalizării, precum și construirea unui aerodrom, a unui abator, a unei băi publice și a unei maternități.

În anul 1935, Visarion va fi ales **Mitropolit al Bucovinei**, având reședința la Cernăuți. A fost instalat pe 10 noiembrie, prilej cu care a rostit un emoționant discurs, arătându-și nemulțumirea față de răceala și amorțeala în care se afla Biserica de acolo, în acele momente grele. Experiența dobândită la conducerea celorlalte eparhii, la care se adaugă spiritul gospodăresc înăscut, cultul pentru disciplină și ordine au avut efecte pozitive prin prosperitatea acțiunilor întreprinse, dar au stârnit și reacții negative din partea acelor care își vedeau amenințate afacerile. Între realizările acestei perioade, amintim: construirea a zeci de biserici de zid în locul celor de lemn și repararea a câtorva sute de lăcașe vechi; construirea la Cernăuți a așa-zisului "Palat Cultural"- edificiu muiestuos, cu multe săli de conferință și bibliotecă; înființarea a șase cantine pentru muncitorii forestieri; refacerea stațiunii Vatra Dornei, aflată în proprietatea Mitropoliei (a fost construit Cazinoul și a fost amenajat parcul de aici).

La 14 septembrie 1939, mitropolitul Visarion va expedia o scrisoare din Cernăuți, adresată lui Stalin, încercând să-l determine pe acesta să mediteze asupra faptului că Biserica este o instituție fără frontiere, iar sentimentul religios nu poate fi distrus de persecuții, care n-au încetat de-a lungul veacurilor. Această atitudine s-a finalizat, din păcate, prin înscenarea pensionării mitropolitului și înlăturarea sa din scaun la 1 iunie 1940.

Nu este exclus ca un rol important în pensionarea forțată a mitropolitului să-l fi avut și atitudinea lui tranșantă din septembrie 1939, când a primit și găzduit cu ospitalitate, la Cernăuți, grupul de refugiați polonezi, în frunte cu președintele Poloniei-Ignacy Moscicki.

În aceste împrejurări, mitropolitul se retrace la Mănăstirea Neamț, unde își ridicase în 1937 o casă de odihnă, lângă Schitul Vovidenia. Nu va rămâne prea mult aici, căci la 16 noiembrie 1942, Visarion Puiu va conduce Misiunea Ortodoxă Română din Transnistria. A fost o perioadă plină de realizări: s-au redeschis locașuri de cult care vreme de decenii au avut altă destinație (grajduri, depozite de cereale etc.), a

sprijinit învățământul și instituțiile filantropice, presa, publicațiile etc. Pe 14 decembrie 1943 Misiunea a luat sfârșit, iar Visarion a revenit la Mănăstirea Neamț, pentru ca în 1944 să se mute la București. În timpul bombardamentelor a plecat la mănăstirea Cernica, de unde în august 1944 va pleca la Zagreb, în Croația, ca delegat al Patriarhiei Române la sfințirea unui episcop ortodox. Nu se va mai întoarce niciodată în țara sa, presimțind parcă ce va urma..

Lungul drum al exilului

La Zagreb, pe lângă slujba de sfințire, a avut loc și o întâlnire cu presa. Mitropolitul Visarion a fost unul din primii ierarhi ortodocși care au sesizat rolul presei și a folosit-o ca o tribună. Cu acel prilej, el a condamnat ororile războiului, aluziile făcute vizând și atrocitățile comise împotriva sârbilor. Fiind aproape de Viena, după hirotonia de la Zagreb, Visarion a dorit să meargă la un control medical de specialitate, iar pilotul a acceptat. Pe 23 august 1944 mitropolitul se afla la Viena. Vlădica se hotărăște să nu se mai întoarcă în țară. La fel va face și pilotul, punând avionul la dispoziția autorităților austriece. La început, a fost închis într-un lagăr din zona Tirol, la Salzburg. Istoricul C.N.Tomescu - apropiat al mitropolitului - combate afirmațiile conform cărora Visarion ar fi făcut parte efectiv din Guvernul de la Viena sau că acesta s-ar fi atașat legionarilor români fugiți din țară și aflați sub conducerea lui Horia Sima.

A rămas în Austria până în toamna anului 1945, după care a plecat în Italia, fiind găzduit de Institutul Don Calabria la Mănăstirea Maguzzano, până în iunie 1947. A fost ajutat de papa PIUS al XII-lea și de cardinalul Tisserand, pe care i-a vizitat deseori. Din Italia a plecat în Elveția, locuind temporar la Sonvico-Lugano, până în prima parte a anului 1949. De aici este convins de unii reprezentanți ai comunității române din Paris să se mute în Franța. Ajuns la Paris, mitropolitul va înființa prima Episcopie Ortodoxă Română din Occident, pe care el însuși o va conduce. Între timp, în țară, noul regim a început cercetările pentru trimiterea în judecată a celor vinovați de dezastrul țării. În luna mai 1945, la așa-zisul Tribunal al Poporului din București, se afla un tabel cu 302 persoane cercetate ca fiind "*crimina/i de război*"

La numărul 293 figura Visarion Puiu, mitropolit al Bucovinei, șef al Misiunii Ortodoxe din Transnistria. La 20 februarie 1946 a avut loc ședința publică de judecată, iar a doua zi s-a pronunțat sentința: **condamnat la moarte**. Mitropolitul Visarion a făcut recurs, demontând toate capetele de acuzare, dar acest recurs a fost respins. Mai mult, au fost făcute demersuri pentru extrădare. Partea mult mai regretabilă a constituit-o apoi hotărârea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române (B.O.R.) din 28 februarie 1950, prin care Visarion era caterisit, ca unul ce era considerat "trădător al intereselor poporului" După 40 de ani, la 25 septembrie 1990, Sinodul B.O.R., același care odinioară l-a condamnat, a anulat nedreapta hotărâre din 1950, ridicând pedeapsa caterisirii și reabilitându-l pe mitropolit.

Greutățile și suferințele de tot felul ale vieții în pribegie au afectat starea de sănătate a mitropolitului Visarion. În 1959, răspunzând cu umor scrisorii unui prieten din Germania, scria: "*Dar poate ai vrea să afli care mi-i sănătatea...ca într-o casă veche spre ruinare, geamuri sparte, bucătăria sîrîcată, iar pereții pe jos plini de igrasie*" Ultimii ani ai vieții i-a petrecut în nordul Franței, într-un sat, Viels Maison. În

ziua de 10 august 1964, Visarion Puiu s-a stins din viață, la vârsta de 86 de ani. În odăița lui nu s-au găsit nici măcar banii necesari pentru îngropare, dar locuitorii de acolo și vecinii au acoperit trebuințele necesare înmormântării sale. L-au prohodit doi preoți ruși ortodocși, fiind înmormântat în cimitirul catolic al satului. Ulterior, în 1992, a fost reînhumat în cimitirul Montparnasse din Paris, alături de alți patru slujitori bisericești români. Pe lespede de marmură a frumosului său mormânt, poșteritatea a săpat un vers dintr-un psalm: *"La râul Vavilonului, acolo am șezut și am plâns"*, arătând parcă neliniștea și tristețea lui, departe de pământul natal.

Acesta a fost Visarion Puiu, un curajos luptător pe care l-a dat rezistența anticomunistă, o personalitate copleșitoare din toate punctele de vedere. De la el putem învăța că omul, deși este atât de efemer, se poate înveșnici prin faptele sale ...

AN INJUSTICE OF HISTORY - BISHOP VISARION PUIU

- Summary -

Visarion Puiu was a priest of Romanian Orthodox Church, persecuted at began of communist regime. After he suffered the horrors of war (during that time, he was invested with many functions until he become bishop of Bucovina), he died terrible far of fatherland.

In these pages, we want to put in his moral rights, to make him a place in Romanian history. It is a raison, because he built and participated to a lot of rising churches.

That's for, we give him our gratitude and our respects.

UN DOCUMENT INEDIT PRIVIND ACTIVITATEA DIN EPARHIA HUȘILOR (1925 – 1943)¹

Costin Clit

O sarcină prioritară a istoricului contemporan o reprezintă depistarea documentelor inedite din arhivele locale și publicarea lor pentru o mai bună cunoaștere. Diverse aspecte privind activitatea ierarhilor hușeni au fost surprinse în articole publicate în „Cronica Episcopiei Hușilor”, în numeroase publicații și lucrări. Documentul pe care îl prezentăm este o „Dare de seamă asupra activității generale eparhiale cerută de Onor Minister cu adresa nr. 875/943” realizată de către Episcopul Grigorie Leu.

Prima parte surprinde perioada 1918 – 1925: reînființarea Seminarului Teologic (1919), redarea unor moșii din Basarabia după realizarea unirii din 27 martie 1918, pregătirea clerului și activitatea culturală.

A doua parte a materialului pune în evidență perioada 1925 – 1940: numărul preoților, situația învățământului religios, pregătirea clerului, conferințele generale preotești, cercurile pastorale, circumscripțiile misionare, situația publicațiilor, instituții culturale și de caritate ce aparțin Episcopiei și situația bisericilor până în 1939.

A treia parte, cea mai interesantă, este legată de perioada de după 6 septembrie 1940: instituții culturale, tipografia eparhială, publicații și cărți, activitatea misionară, situația sectanților, parohiilor, opera gospodărească. De un interes deosebit este evocarea participării preoților din eparhie la războiul sfânt declanșat la 22 iunie 1941. Documentul l-am depistat în Arhivele Episcopiei Hușilor².

Dare de seamă asupra activității generale Eparhiale **Ceruta de Onor Minister cu adresa nr.875/943.** **De la 1918 - 1925.**

Așezată în partea de jos a Moldovei, Episcopia Hușilor, care a luat ființă în ultimii ani ai secolului al XVI-lea a avut foarte mult de suferit. Nu de puține ori a fost pârjolită de tătari și adesea luptele s-au dat chiar pe teritoriul ei.

Centru episcopal a fost mai greu lovit în vremea războiului de la Stănilești, din 1711, purtat în imediata apropiere a cetății de scaun.

Jurisdicția eparhiei Hușilor s-a întins aproape peste toată Basarabia. În veacul al XVIII-lea episcopul de Huși trimetea protopopi la Soroca. Și au fost neînțelegeri cu mitropolia Proilaviei în privința stăpânirii Benderului și Achermanului. După pierderea Basarabiei - 1812 - i s-a dat spre conducere ținutul Covurluiului; iar de la mijlocul veacului trecut, eparhia Hușilor are în grija sa județele Falcui, Tutova și Vaslui.

În 1918 acestea erau împărțite în 276 de parohii, și erau conduse de trei protoierei. În slujba administrației eparhiale se afla revizorul eparhial, consistorul spiritual eparhial. Cancelaria era condusa de un director.

Războiul de întregirea neamului a găsit pe scaunul episcopal al Hușilor pe actualul Patriarh, I. P. S. Nicodim, care s-a interesat în chip deosebit de întreg bunul mers al eparhiei.

Prin grija sa s-a reînființat Seminarul teologic în anul 1919. Și toți, prin strădania I.P.S. Sale s-a plantat cu vie americană ceairul de lângă curtea episcopiei și s-a redat episcopiei o mica parte din moșiile ce le-a avut în Basarabia, pierdute odată cu rășluirea acestei provincii. Astfel, curând după 1919 episcopia Hușilor a intrat în stăpânirea unui teritoriu de 50 Ha. În jud. Lapușna, a unei bălți de 250 Ha. În jud. Cahul și a unor titluri de rentă, pentru moșiile expropriate acolo, în valoare de 5.419.200 lei.

Preoții erau în cea mai mare parte cu Seminarul gradul I și II, prea puțini având teologia. Au început însă în mare parte să-și completeze studiile. Remarcăm lipsa de preoți, în această vreme, din care pricină au trebuit date foarte multe parohii pe seama călugărilor, adesea mulți lipsiți de experiență și de tactul necesar unei păstoriri în lume.

Întreținerea episcopiei se făcea din subvenția acordată de Stat. Realizările din acest timp pe tărâmul cultural și misionar, în mod explicativ sunt acestea:

1. Susținerea și întreținerea unei scoli de cântăreți, extrabugetară, dăinuia aci la Huși încă din 1892. Această școală a completat an de an cazurile provocate de pierderile din războiul în rândul cântărețimii, ridicând pe acești colaboratori ai preotului la un nivel cultural potrivit cu unele cerințe:

2. Înființarea unui seminar teologic, cu 8 clase, în anul 1919, care a primit elemente noi și mai bine pregătite, pentru conducerea oficiilor parohiale. Până în anul 1931 seminarul a fost adăpostit în chiliile Sf. Episcopii iar de aci și-a ridicat local propriu pe terenul Sf. Episcopii. În anul 1933 este însă desființat, iar localul ocupat de armată.

3. Îndemnul și sprijinul bănesc al multor seminariști de a urma mai departe la facultatea de teologie, pentru ca preoțimea se fie ridicată astfel la un nivel cultural cerut de necesitățile timpului.

4. Intensificarea activității parohiale, celula de baza în combaterea sectanților, prin concursul dat de la centru și prin acela al organelor de control.

5. Crearea bibliotecilor parohiale, care iau ființă în cele mai multe parohii, cu cărți potrivite pentru popor și cu broșuri antisectare.

6. Înființarea cercurilor parohiale, în acelaș scop al susținerii și intensificării vieții religioase.

7. Ținerea regulată a conferențelor generale preoțești, odată în fiecare an, conferințe inaugurate pentru prima dată în Biserica Ortodoxă Română, aci la Huși, sub păstoria marelui ierarh Silvestru Bălănescu (1886 -1900).

Toate aceste manifestări erau o acomodare la noile reforme de viață socială și de curente noi de după războiul mondial si ele s-au intensificat an de an, tot mai mult, până când în 1925 odată cu noua lege de organizare bisericească, sunt date în grija unei conduceri centrale cu denumirea: „Secția culturală a Consiliului Eparhial”

Date statistice până la 1925 și chiar și câțiva ani după această dată nu putem da, căci toate aceste manifestări menționate mai sus, erau la început mai mult în

nucleu și apoi s-au făcut în deosebi sub îndrumarea directă a P.S. Chiriarihi, fără un aparat funcțional central.

În anii 1922 și 1923 s-au organizat secțiile județene ale Asociației generale a clerului.

De la 1925 – 1940

Avântul preoțimii spre desăvârșirea studiilor a început de prin anul 1924. Din ce în ce mai mulți teologi intrau în cler și tot mai mulți preoți seminariști au urmat cursurile facultăților de teologie. Numărul lor a crescut odată cu înființarea facultății de la Chișinău.

Din 329 preoți slujitori; 1 doctor în teologie 115 erau licențiați în religie 194 seminariști și studenți și 19 călugări.

Odată cu punerea în aplicare a Legii de organizare bisericească, s-au înființat multe posturi noi: trei de consilieri refrenți și 14 funcționari.

Noua lege de organizare bisericească din 1925 pune deci la îndemâna P.S. Episcopi, colaboratori noi, cum și oameni de specialitate, anume pregătiți pentru crearea mai cu seamă a unei opere culturale și misionare.

a. Învățământul religios, în genere, își găsește de aici înainte organe centrale care să se îngrijească de buna lui funcționare, de editarea și controlul manualelor didactice, de perfecționarea programei analitice și în cele din urmă chiar și de un control direct la școala respectivă.

b. Învățământul religios în școala primară este trecut prin lege specială, direct în mâna preoțimii și sub controlul Sf. Episcopiei, dându-se astfel posibilitatea bisericii de a-și pregăti spiritual și religios pe viitorii credincioși. Începând cu anul 1934 -35 se creează în întreaga Eparhie 31 revizorate: 8 în Fălciu, 12 în Tutova și 11 în Vaslui, pentru o cât mai bună îndrumare și pentru controlul acestui învățământ.

c. Pregătirea clerului devine mai aleasă. La această pregătire Episcopia colaborează de aci înainte prin secția culturală, atât direct prin punerea la îndemâna a clerului a mijloacelor didactice, cât și indirect prin concedii de studii și subvenții și ajutoare în scop cultural.

d. Conferințele generale preoțești sunt organizate pe serii, în fiecare județ, cu subiecte date de secția culturală și pregătite de toți clericii, mai înainte de data ținerii lor, iar atunci expuse în mod academic de către referenți anume desemnați.

e. Cercurile pastorale sunt organizate în așa fel, ca să corespundă noilor cerințe, fiind formate din 4-5 parohii, sub conducerea unui președinte, cu subiecte dinainte pregătite, atât pentru serviciul religios de dimineață, cât și ședința publică de după amiază. Ele sunt apoi controlate la fața locului, aproape regulat de delegați eparhiali, ca și organele centrale, iar președintele obligat a încheia proces verbal de rezultatul cercului, pe care să-l trimită Sf. Episcopiei, împreună cu subiectele tratate; cele mai bune predici sau conferințe urmând a se publica. Numărul lor pe județe începând cu 1935 este: în jud. Fălciu 15, în jud. Tutova 18 și în județul Vaslui 19.

f. Circumscripțiile misionare, mai mari ca întindere decât cercurile pastorale iau ființă tot în 1935: 10 în jud. Fălciu, 5 în jud. Tutova și 9 în jud. Vaslui, în frunte cu un misionar de fiecare județ.

Lucrarea misionară capătă astfel organisme vii în diferite puncte ale eparhiei, pentru o mai bună desfășurare a lucrului și o mai puternică ofensivă contra sectelor. Totuși readucerile la dreapta credință se fac cu mari eforturi și în număr mic, statul neparticipând în nici un fel la această mișcare, ba dimpotrivă legalizând funcționarea sectelor prin diferite decizii ministeriale.

g. Colportajul. Procurarea și împărțirea broșurilor religioase, iconițelor, cărților de rugăciuni etc. obiceii intrat cu mulți ani din urmă în tradiția Sf. Episcopiei, ia o atitudine tot mai mare, an de an, cu sprijinul - material propriu al Sf. Episcopiei. Colportajul satisface astfel în bună măsură setea de religiozitate în întreaga eparhie și de multe ori trecând și granițele ei.

h. Biblioteca Sf. Episcopiei, una dintre bibliotecile religioase cele mai vechi, este mărită an de an cu cărți noi cumpărate de Sf. Episcopie, având astăzi un număr de 3800 volume.

i. Publicația „Cartea Creștină”, editată de Sf. Episcopie, până în 1940 da la lumina 5 lucrări: 1. Carte de rugăciuni (de P.S. Nifon Criveanu) 2. Viața Sf. Nifon (de pr. A. Popescu) 3. Minunea Apei (de pr. C. Brânzei) 4. Duminica și Sâmbăta (de pr. T. Drăgulescu) și 5. Vieța Sf. Nicolae (de D. Munteanu).

j. Anuarele. Începând cu anul 1934/35 se editează de Sf. Episcopie „Anuarul” care apare în fiecare an până în 1939 când din cauza Impasurilor grele nu s-a mai putut continua. Este în curs de pregătire un anuar la curent.

l. Revistele eparhiale „Cronica Husilor” și „Credința Strămoșească”, iau ființă în 1934, fiind editate și în prezent.

m. Mila creștină, desfășurată în toate parohiile, cum și la centrul eparhial prin diferite danii și ajutoare bănești, se manifestă îndeosebi începând cu anul 1934/35 prin înființarea a trei cantine pentru copii mici și săraci de la școlile primare: „Mila creștină” din Huși „Iubirea aproapelui” din Bârlad și „Lasați copiii să vină la mine” în Vaslui.

n. Muzeul Eparhial înființat sub arhipăstoria episcopului Iacov Antonovici în anul 1926, se îmbunătățește an de an. Este format din obiecte de artă veche bisericească, scoase în majoritate din întrebuințare, din care unele prezintă o deosebită importanță istorică.

o. Azilul de bătrâni ia ființa în anul 1938 sub păstoria P.S. Episcop Nifon Criveanu, fiind o mândrie a bisericii și a orașului.

De la 1931 s-au redus posturile de director, de trei șefi de birou, econom, administrator, viticultor, om de serviciu, dactilograf, rămânând numai trei consilieri și cinci funcționari.

S-au desființat și posturile de revizor eparhial și cel de misionar.

S-au înființat în acest timp 28 de parohii noi și la 1 Ian. 1935 s-a reînființat câte un post nou de protoiereu de fiecare județ.

Au luat ființă deasemenea, în fiecare județ, bănci populare ale clerului.

În 1933 s-a desființat seminarul teologic, cu toate ca-și ridicase un impunător local, la care a contribuit și Episcopia cu 2.000.000 lei și cu terenul în întindere de 37.000 m.p.

În timpul păstoriei la Huși I. P. S. Mitropolit Nifon al Olteniei, s-a dat prin lege specială, din partea Ministerului Armatei suma de 4.259.000 lei drept despăgubire pentru suma și terenul dat Seminarului.

Din acești bani s-au construit clopotnița dela intrarea în curte a episcopiei, Schitul Vovidenia din Huși și o parte din locuințele personalului de serviciu al episcopiei, alte locuințe fiind refăcute toate inaugurate la 27 Octomb. 1939.

Situația bisericilor în 1939

De zid 216

" vălătuci.....74

" lemn 25

" lemn si valat.39

Total 454 din care 240 sunt declarate monumente istorice.

Case parohiale, la aceeași data 115.

Este necesar sa amintim ca din Mai 1935 Episcopia a înființat și o mica fabrică de lumânări pentru trebuințele eparhiei.

Bugetul ei pe anul 1940/41 a fost de ....

Lucrările de cancelarie au mers bine numai prin zelul și eforturile funcționarilor, prea puțini la număr, față de multiplele cerințe.

III

Opera culturală și până în prezent

Cu venirea regimului național și creștin la conducerea Statului se produce o înviorare în toate domeniile de activitate.

Instituțiile de cultură sunt sprijinite cu toata căldura de Stat. În Eparhia Hușilor, singura școală bisericească, de cântăreți, ce ființa de multa vreme ca extrabugetară, în 1942 este luată în bugetul Statului.

Caminurile Culturale, care până aici era create din inițiativa particularilor și sprijinite prin contribuția publică, sunt de aici înainte luate în grija Statului și alimentate prin diferite subvențiuni.

Tipografia Eparhială, înființată în anul 1942, n-ar fi putut lua ființă daca Statul n-ar fi venit cu ajutorul sau material la repararea imobilelor bisericești distruse de cutremur, ușurând astfel sarcinile materiale ale Sf. Episcopii și dând astfel posibilitatea creierii unui fond cultural, cu care s-a cumpărat aceasta tipografie

Opera culturală, prin înființarea acestei tipografii, ia astfel un avânt mai mare.

Publicațiile eparhiale: „Cronica Hușilor” și „Credința Stramoșească” Calendarul, Cartea de Rugăciuni, apar de aici înainte în condițiuni tehnice superioare în tipografie proprie.

„Cronica Hușilor” revistă eparhială lunară, apare astăzi în 550 exemplare, care se distribuie în primul loc parohiilor (circa 360) iar, restul de 250 la diferite instituțiuni și particulari.

„Credința strămoșească” foie religioasă pentru popor, apare în 9200 exemplare sprijinind opera culturală și misionară a eparhiei: întâi și distribuindu-se și în alte părți din țară.

„Calendarul” tipărit anual 70 – 75.000 exemplare s-a distribuit mai mult în cuprinsul eparhiei.

„Cartea de rugăciuni” editată de P. S. Episcop Grigorie Leu în 12.000 exemplare, s-a împărțit în întreaga eparhie trecând și granițele ei, până în Transnistria, unde P. S. Episcop Grigorie s-a deplasat în misiune în doua rânduri.

„Colportajul și Misionarismul”, cu cărți, iconițe, broșuri pentru popor, reviste etc. este îmbogățit formând un mijloc de seamă în culturalizarea maselor și în propaganda religioasă și misionară. S-au procurat în 1940 1600 exemplare cărți în valoare de 35.750 - în 1941

3549 exemplare în valoare de 127.476

5300 bucăți cruciulițe și iconițe în valoare de 49.000

În 1942

18.446 exemplare cruciulițe iconițe în valoare 547.972

12.059 " cărți și broșuri 126.940

Deci în cei trei ani 1940/43 s-au procurat 17.268 exemplare cărți și broșuri, în valoare de 290.166 lei și 23.746 bucăți cruciulițe și iconițe în valoare de 596.972 lei.

Procurarea și împărțirea broșurilor religioase, iconițelor, cruciulițelor, cărților de rugăciuni, cum și a celor din editura proprie, au satisfăcut în primul loc setea de religiozitate, dar ea a constituit bazele unei opere culturale și misionare nu numai în eparhia noastră, dar și dincolo de hotarele țării, în Transnistria, prin cele doua misiuni făcute de conducerea eparhiei noastre, în frunte cu P. S. Episcopul Grigorie, când s-a mers la fața locului și s-au răspândit și credincioșilor acestor laturi creștine Cuvântul Domnului și cu care prilej s-a constatat o puternică vieță creștină, asemănătoare în multe privinți vieții creștine din veacurile primare.

Odată cu oștile Mareșalului desrobitor era necesar ca și oastea creștină să-și facă datoria - Eparhia Hușilor e printre cea dintâi care nu numai că a întreprins două misiuni la fața locului, dar a desemnat preoți misionari, care să îngrijească în permanență de trebuințele religioase ale credincioșilor acelor laturi.

Dar opera misionară ia un avânt deosebit în eparhie. Mai întâi Prea Sfințitul Episcop organizează temeinic preoțimea formând nuclee puternice culturale și misionare, denumite Cercurile Proistoșești după pilda marelui apostol și misionar Pavel, care în același chip fixa centre puternice culturale și misionare dela care apoi radia învățătura cea dreaptă.

Prin aceste cercuri se urmărea întărirea preoției întru cele sfinte fixarea mijloacelor de propagandă culturală și misionară și găsirea mijloacelor celor mai potrivite pentru combaterea sectelor și a curentelor vătămătoare.

Cercurile de studii, orânduite cu preoțimea dela orașe și care pentru prima dată în eparhie sunt orânduite pe P.S. Grigorie, a se ține din doua în doua săptămâni, urmăresc pe deoparte ferirea preoției de-a risipi energiile în alte laturi nefolositoare, iar pe de alta parte întărirea ei în lucrul evanghelic.

Retragerile duhovnicești. sunt deasemenea o orientare nouă a clericilor, create sub imboldul vremurilor noi și epocale prin care trece Țara și Biserica. Ele

sunt organizate odată în an la mănăstirea. Dobrovăt, una din cele mai mari mănăstiri, ctitorie a Marelui Ștefan Voevod. Aici preoțimea adunată trăește clipe de reculegere în lucrul misionar și evanghelic.

Convertirea Sectanților la dreapta credință a fost grija de totdeauna și munca asiduă a preoției dela 1918 în coace. Progrese prea mari însa n-au fost până, în ultima vreme, când și Statul, prin masurile sale, s-a raliat la aceasta munca grea a bisericii.

Eparhia Hușilor, ca și alte eparhii din țară a fost ținta acestor atacuri vrăjmașe.

Sectanții și-au fixat în întreaga eparhie centre de prozeliți alimentate cu subvențiuni, cele mai adesea venite de peste graniță, începând acea mișcare distructivă și de învrăjbire a spiritelor. Au fost astfel contaminate următoarele parohii:

În Județul Vaslui

a. În Protopopiatul Vaslui de sus 14 parohii, având în total, în ultima vreme 13 familii adventiste cu 117 suflete și 63 familii evangheliste cu un număr de 239 suflete.

b. Protopopiatul Vaslui de jos, 11 parohii contaminate, având în total 33 familii adventiste cu 112 suflete și 88 familii evangheliste cu 297 suflete, sau la un loc 121 familii sectante, cu 309 suflete.

În Județul Tutova

c. În Protopopiatul Tutova de sus, 18 parohii contaminate, având în total 82 familii de sectanți cu 205 suflete. Cele 82 familii sectante sunt formate din 19 familii adventiste cu 50 suflete și 63 familii evangheliste cu 155 suflete.

d. În Protopopiatul Tutova de jos, 8 Parohii contaminate; 13 familii adventiste cu 57 suflete și 15 familii evangheliste cu 42 suflete. Total 28 familii cu 99 suflete.

În jud. Fălciu

e. În Protopopiatul Fălciu de sus, 6 Parohii contaminate (numai adventiste) în total 35 familii cu 120 suflete.

f. În Protopopiatul Fălciu de jos, 13 parohii contaminate, având în total 18 familii adventiste, cu 67 suflete și 65 familii evangheliste cu 276 suflete.

Situația rezumativă este aceasta

		Familii		Suflete		Total	
	Adv.		Evangh.	Adv.	Evangh	Fam.	Suflete
Vaslui	I	43	62	164	239	105	403
	II	33	88	112	297	121	409
Tutova	I	19	63	50	155	82	205
	II	13	15	57	42	28	99
Fălciu	I	35		120		35	120
	II	18	65	67	276	83	343
		161	293	570	1009	454	1579

Către sfârșitul anului 1942 și începutul acestui nou an intensificându-se mișcarea misionară, revenirile la dreapta credință se observă mai în toate centrele sectare și în număr din ce în ce mai mare. Deosebit de situația arătată mai sus, revin în acest interval de timp la dreapta credință.

Din județul Tutova 37 Adventiști

" " Vaslui 82 "

Fălcu 21

140 "

Anul 1943 aduce însă anarhiei Hușilor și tuturor eparhiilor din țară cea mai îmbucurătoare veste: Decretul lege nr.927, cu modificarea și abrogarea unor dispozițiuni din legea pentru regimul general al Cultelor.

Prin art.III al acestei legi, se specifică expres că: „Asociațiile religioase (sectele) existente, de drept sau de fapt, sunt și rămân desființate”.

Mareșalul conducător, prin această decizie epocală, curmă cu un ceas mai devreme „Una din racilele ce săpau temeliiile așezării noastre de Stat”

Parohiile: La 6 Sept.1940 298

" 6 " 1941 299

1 Febr 1943 319

Numerele date ne dau o adevărată imagine ajutorului dat guvernul Domnului

Mareșal Antonescu.

Familii 97.000

Suflete 420.000

Protopopiate: Faciu de Sus si Falciu de Jos

Tutova de Sus si Tutova de jos

Vaslui de sus si Vaslui de jos Ființează toate de la 1 Ianuarie 1935.

Funcționari: Dela 1 Aprilie 1941 ni s-au dat doua posturi în plus; unul de subșef de birou prin transferare dela Episcopia Argeșului și 1 altul de impiegat prin încadrarea unui refugiat.

Opera gospodărească

Prin zelul și dragostea preoților aproape toate bisericile erau în buna stare. Sub îngrijirea lor și prin daniile și înțelegerea credincioșilor, ele erau înpodobite și îmbogățite.

Alte erau în curs de construcție. Asemenea se lucra de zor la construirea multor case parohiale.

Cutremurul din 10 Noembrie 1940 însa a lovit dezastruos eparhia Hușilor. 76 de biserici au fost dărâmate, 123 au suferit stricăciuni grave si alte zeci de biserici au fost atinse ceva mai ușor.

În orașul de reședință, din 9 biserici, abia în una s-a putut sluji în ziua de 10 Noemb. La toate celelalte le-au căzut turlele.

Și de atunci strădania preoțimii s-a îndreptat spre refacerea. Până la 3 Ianuarie 1943, 86 de biserici au fost deschise din cele cu stricăciuni mai rele. Altele care au avut nevoie de reparații numai în exterior, au fost redade toate cultului.

Ne facem o plăcută datorie însemnând, aci frumoasele danii ale guvernului, care a ajutat foarte multe biserici; sumele însă fiind trimise direct parohiilor nu le putem da aici.

La centru episcopal n-a suferit numai catedrala, care se reface prin dania de 3.000.000 a Domnului Mareșal Antonescu, ci și reședința episcopala și celelalte locuințe. Acestea au putut fi refăcute și reparate imediat din fondurile eparhiei cheltuindu-se.

Între achizițiile făcute de Episcopie în ultimul timp trebuie să însemnăm Tipografia eparhială, cumpărată din Iași, cu multă trudă. Instalata la Huși a costat 800.000 lei (în care intra și motorul care poartă mașinele, procurat din Huși). Instalările au fost gata la 12 Mai 1942.

Moara

Prin revenirea Basarabiei, Episcopia și-a reluat stăpânirea asupra micilor sale proprietăți de peste Prut. Între acestea este și moara țărănească din comuna Cărpineni jud. Lăpușna, pe care a găsit-o stricăță de bolșevici iar casele în mare parte dărâmate.

Cum încă lipseau piesele necesare repunerii morii în funcțiune Episcopia a fost nevoită să facă tovărășie cu alt morar din vecinătate. Astfel în 1941 instalația a fost gata și cum se simțea mare nevoie, i sa adăugat și o presă de ulei.

Toate acestea au costat totuși 300.000 lei.

După exproprierea bunurilor evreiești, s-a cerut C.N.R.-ului să cedeze doua vii evreiești situate în imediata vecinătate a Azilului și a Schitului Vovidenia din Huși, pentru buna întreținerea acestor instituții. Aceste vii, în întindere de 10 ha, au fost deocamdată date cu arenda. Ele sunt lucrate pe contul Episcopiei și venitul lor se întrebunițează pentru cele doua instituții arătate.

Participarea preoției la războiul sfânt

Participare directă la războiul sfânt au dat puținii preoți din eparhia noastră, pentru că au fost mobilizați numai, următorii preoți ca confesori militari:

La regimente: Preotul Vasile Cehan, dela Biserica Sf. Ioan din Huși, la Regimentul 35 Infanterie. S-a înapoiat după cucerirea Odesei cu înalte decorații între care „Coroana” și „Steaua României” în gradul de Cavaler.

Pr. Spiru Apostol, consilier referent, mobilizat după două luni la Regimentul 10 Vânători și Garnizoana Huși.

Pr. Vasile Manea, dela Catedrala episcopală, fost mobilizat până la 1 Februarie cr. la Regimentul 25 Artilerie.

Pr. Vasile Nacu, mobilizat și în prezent la un spital de campanie.

Pr. Emil Stoica dela parohia Cuza Vodă Vaslui, mobilizat la o unitate militară.

Dar preoțimea noastră a adus o alta însemnată contribuție, în al doilea front.

Eparhia este întinsă de-a lungul Prutului și toate satele din valea accasta au fost evacuate. Preoții au rămas în mijlocul poporului încurajând și îmbărbătând. Rolul

acesta a fost de o foarte mare importanță, populația având pe păstori în mijlocul său. În fruntea lor a stat P.S. Episcop care a cercetat populația evacuată.

Deasemenea preoții au fost și sunt cei dintâi sprijinitori ai nevoilor populației și ai măsurilor luate de înaltele autorități.

Toate colectele rânduite au fost împlinite de preoți. Împărți-rea ajutoarelor familiilor celor mobilizați, ajutorarea săracilor și a văduvelor, sprijinirea operelor Consiliului de patronaj au găsit în preoții noștri cei dintâi pioneri.

Daruri pentru ostașii răniți din spitale, cum și pentru Crucea Roșie, îngrijirea mormintelor de eroi, risipite de-a lungul acestei mari tranșee care a fost Prutul, au fost și sunt preocupări de samă a preoțimei acestei eparhii.

Suntem în culegerea datelor și vom publica în curând un tablou al tuturor acestor laturi de activitate preuțească.

Adăugăm sprijinirea ofensivelor agricole a diferitelor rechiziții și corvezi, cum și menținerea moralului populației prin predici și conferințe la ședințele Căminelor Culturale.

Și adăugăm iarăși vizitarea deasă a spitalelor din Eparhie: Huși, Bârlad, Vaslui de către P.S. Episcop.

La aceste spitale au fost rânduiți preoți din orașele respective, pentru serviciile religioase necesare și mângâierea ostașilor răniți.

Participarea preoților la opera misionară, din Transnistria

Îndată după ocuparea acestei provincii episcopia Hușilor a fost prima care a trimis misionari peste Nistru.

Cea dintâi cercetare duhovnicească a Chișinăului a făcut-o P.S. Grigorie al Hușilor, în ziua de 21 Iulie 1941. Orașul încă ardea, din biserica Soborului se scotea cenușă și jar, iar autoritățile încă nu se instalaseră.

Au fost atunci trăite clipe emoționante. La o săptămână, o alta vizită, a adăugat întărire sufletească față de populația atât de greu încercată. Despre toate acestea s-a comunicat Onor. Minister.

La 18 Septembrie același an, a plecat prima echipa de preoți peste Nistru. Echipa a avut în frunte pe P.S. Episcop Grigorie și a fost alcătuită astfel:

Episcop Grigorie Leu

Pr. Anton Popescu cons. ref. Huși

Protoiereu P. Alexandru - Huși

Pr. Al. Ardeleanu paroh. Dobrina Huși

Pr. V. Spânu " Șchiopeni - Falcui

Pr. N. Balan Jigoreni - Vaslui

Pr. M. Hogaș Schitul Vovidenia Huși

Pr. C. Cartaș paroh. Zorleni Tutova

Pr. Nicolae Isăilă " Dobrovăț Vaslui

Diac. Gr. Lungulescu Episcopia Husilor

Ier d. Chiprina Tambur "

" Timotei Chiosa

La începutul lunii Octombrie același an, Episcopia a trimis o noua echipa de preoți alcătuită din:

Pr. Gh. Popescu	dela biserica	Înălțarea din Huși
Pr. Arhidiade Teodorescu	dela bis.	Sf. Dumitru Huși
Pr. M. Raicu	dela parohia	Pogănești – Fălciu
" Gr. Lupașcu	" "	Vinețești – Făciu
M. Males		Averești
T. Alexandrescu		Tătărani
V. Popa		Gugești
I. Pârțac		Sălăgeni
M. Gheorghiu		Bunești
Gh. Giurcanu		Unțești Tutova
Gh. Spătaru		Băsești Fălciu

Pr. Gh. Ionașcu	dela parohia	Lunca Banului - Fălciu
" V. Ruxanda		Cozmesti Fălciu
Gh. Pârțac		Vetrisoaia II
M. Gaiță		Tăbălăești
A. Budașu		Ciorăști Tutova
M. Raicu		Pogănești Fălciu
N. Hâncu		Negrești Vaslui
C. Radu		Drăgești Vaslui
D. Găbureac		Poenești Vaslui
Hr. Angheluță		Tăbăcești Tutova
T. Alexandrescu		Tătărani Fălciu.

Despre munca depusa de acești primi pioneri ai creștinismului și românismului în laturile de peste Nistru a vorbit și postul de radio București. Și poate mărturisii mai ales Misiunea Ortodoxă în grija căreia sunt date sufletele din partea locului. Însemnam totuși aici: doua copii de pe adresele Onor. Minister al Culturii Naționale și al Cultelor:

Ministerul Culturii Naționale și Cultelor
nr.54.054 15.X.941

Referindu-ne la adresa P.S. Voastre nr. 5633/941 facem onoare a vă aduce la cunoștință că Ministerul a luat act cu mulțumire de opera de misionarism efectuată de P.S. Voastră în pământul românesc de dincolo de Nistru, fiind încredintat că sămânța evangheliei aruncată în ogrorul duhovnicesc al fraților noștri desrobiți, va da rod bogat în fapte creștinești și românești.

(ss) Ministru I. Sandu
nr.62674 din 22 XI 1941

Ministerul voind a cunoaște numele clericilor care au făcut parte din misiunea religioasă ce a activat în Basarabia reocupată și Transnistria cu onoare va rugăm să binevoiți a dispunc trimiterea unui asemenea tablou.

S-a trimis cu adresa nr.6889 din 27 Nov. 1941.

Pentru sf. slujbe din Săptămâna Patimelor și a Sf. Învieri din anul 1942 a plecat o a treia echipă, care a slujit în Tiraspol și Odesa compusa din:

1. Episcop Grigorie Leu
2. Pr. Anton Popescu cons. ref. episcopie Huși
3. S. Protoieru P. Alexandru Huși
4. Pr. A. Ardeleanu paroh Dobrina Huși
5. Diac. Clement Gheorghiu dela catedrala episcopală Huși
6. Diac. Chiprian Tambur " " " "

Despre lucrarea acestor echipe s-a comunicat Onor. Minister și I.P.S. Patriarh, care ne-au adus mulțumiri.

Dar conducerea eparhială nu s-a mulțumit numai cu aceste echipe care au activat câteva săptămâni și luni, săvârșind după preoții militari cele dintâi botezuri, cununii, pomeniri de morți etc. ci a trimis și preoți cu ședere mai îndelungată, unii chiar de peste un an.

Astfel următorii preoți sunt încă în Transnistria:

Pr. Ioan Apostol dela	parohia Dumesti II Vaslui.
" A. Budașu	Ciorasti Vaslui
M. Raicu	Poganesti Falciu
N. Hâncu	Negresti II Vaslui
C. Radu	Dragesti Vaslui

Organizarea economica financiară

Salarizarea personalului: Dela 1 August 1940 și până la 1 Ian. 1941 s-au ordonat salariile personalului clerical și administrativ precum și accesoriile conf. Codului Funcționarilor Publici Regele Mihai I majorate față de trecut potrivit tabelelor Onor. Minister al Culturii Naționale și Cultelor înaintate noua cu adresa nr.46.334 din 4 Octomb. 1940.

Dela 1 Ian. 1941 s-au majorat și ordonat până la 1 Sept. 1942 cu o cota destul de însemnată. Dela 1 Sept. și până în prezent s-a acordat și indemnitatea de scumpete, iar dela 1 Noembrie 1942 s-a majorat ajutorul de familie dela lei 500 la 1000 pentru un copil.

Bugetul anului financiar 1940/41 a fost votat de adunarea eparhială atât la venituri cât și la cheltueli la suma de lei 2.221.070.

Bugetul pe exercițiu 1941/42 la suma de lei 7.317.487

1942/43 " " " " 15.928.601

Bunuri imobiliare

Rentele provizorii ale Sf. Episcopiei de lei 6.223.700. Episcopia mai administrează și rentele Azilului de bătrâni în valoare de lei 192.400.

Sesia episcopală este cea fixată de Legea de Organizare Bis. art.44 - în întindere de 100 Ha, situată în Com. Tg. Falciu satul Odaia Bogdana, administrându-se potrivit art.125 din Statut.

Livada Brădicești de 14 Ha, este situată în com. Brădicești - Falciu - produce ceva fructe, fan în valoare de 70.000 lei anual.

Terenul Ciorăști - Ciolpani jud. Lăpușna rămas de pe urma exproprierilor moșiiilor Sf. Episcopii ce a avut în Basarabia, da un venit anual de lei 10.000.

Terenul Bizinic de 3^{1/2} Ha tot în Basarabia se dă în arendă cu 6000 lei anual.

Pădurea Rusca - Fălciu de 300 Ha, dată de către Stat în folosința Sf. Episcopii, din care se exploatează anual 10Ha; produce anual un venit brutto între 500 - 600.000 lei. În anul 1941 a fost luată de către Stat, pentru exploatare, tot în folosul instituției, însă venitul a fost diminuat simțitor prin înscrierea în bugetul Statului a numai 150.000 lei.

Această nedreptate a fost reparată în luna Ianuarie 1943 prin grija deosebită a D-lui Mareșal Ioan Antonescu, retrocedându-se pădurea în administrarea directă a Episcopiei.

Balta Gura Lăpușnei de circa 230 Ha.

În anul 1940/41 a adus un venit de lei 25.915

" " 1941/42 240.998

În bugetul exercițiului curent ar fi putut aduce un venit de trei ori mai mare, dacă zăpada căzută din prea mare abundență n-ar fi compromis complet recolta de stuf.

Moara Topor - Lăpușna a fost pusă iarăși în funcțiune după invazia bolșevică o distrusese. În exerc. 1941/42 venitul de lei 515.174 a fost alocat reparațiilor.

În exercițiu curent sperăm ca pe lângă satisfacerea, nevoilor satelor învecinate, să realizăm un venit de circa un milion lei, din care să acoperim complet toate reparațiunile și amenajările făcute.

Moșia Topor de 50 Ha situată pe teritoriul com. Cărpineni Lăpușna în apropierea morii Topor. În exerc. 1940/41 a dat un venit de lei 38.824, iar în exerc.1941/42 un venit de lei 32.132.

Via Sf. Episcopii situată în jurul Episcopiei în suprafață de 7 Ha, dă un venit anual de circa 800.000 lei.

Viile arendate prin C.N.R în suprafață de 10 Ha ne dau anual un venit brutto de lei 700.000.

Fabrica de lumânări înființată din anul 1935 pe lângă că satisface nevoile credincioșilor din întreaga Eparhie, confecționând lumânări de ceara curată; ajută mult bugetul general prin venituri anuale între 500 - 800.000 lei. La imobile s-au adus mari îmbunătățiri. Viei din curte întreținută în cele mai bune condițiuni i s-au reînnoit o mare parte din spalieri. La pădure s-au executat în parte curățiturile prevăzute de aranjament. În curte s-a făcut o fântână mare, s-au făcut reparațiile interioare la palat și cancelarii s-a dărâmat turnul de la catedrala ce amenința cu căderea, în urma cutremurului.

Iar astăzi cu spiritul dat de Domnul Mareșal Antonescu se lucrează la întreaga restaurare a catedralei.

S-au făcut diferite reparații și îmbunătățiri la întregul inventar. S-au dat ajutoare bisericilor, la cantine, azil.

S-a împrejmuț localul școalei de cântăreți. Toate bunurile s-au gospodărit cu toată chibzuința, potrivit cu vremurile prin care trecem.

Evenimente mai de seamă în viața eparhiei

Vom însemna aci trei evenimente mai de seamă din viața eparhiei.

Cutremurul din 10 noembrie 1940

Este al treilea mare cutremur, care a bântuit în părțile noastre unul la 1692, altul la începutul sec al XIX-lea și acesta din 1940.

Îl trecem în rândul marilor întâmplări din viața eparhiei, pentru că nicăieri nu a făcut mai mari stricăciuni ca în laturile Eparhiei hușene. Numărul bisericilor stricate poate da o imagine a desastrului, dar el poate fi văzut în adevărata lui durere numai de cine a privit orașele Bârlad și Huși, în cea mai mare parte dărâmate.

2. Al doilea eveniment este războiul sfânt. Nici o eparhie nu a avut tranșee mai lungă cum a avut a Hușilor valea Prutului întinsă pe toată marginea a doua din județele sale.

Pe lângă suferințele credincioșilor din satele evacuate, două biserici au fost cu desăvârșire arse: una în Tg. Falcu, alta în paroh. Sălăgeni jud. Fălciu; altele trei au fost greu lovite de obuze, o biserică din Tg. Fălciu, alta din Ghermănești Falcu și alta din Cârja - Tutova.

Multe bombardamente cu tunul și cu avioanele, au atins greu orașul Huși; 40 de case au fost atinse sau arse, 47 de persoane ucise. O bombă incendiară a căzut în biserică Sf. Gheorghe din Huși, alta a aprins casa parohială, multe obuze au căzut în curtea și în via episcopiei iar două bombe au atins serios biserică Sf. Ioan și trei Ierarhi din Bârlad.

3. În sfârșit, un alt eveniment numai al eparhiei Hușilor este instalarea tipografiei.

E un gând mai vechiu al episcopilor cărturari de odinioară. Nu l-a putut înfrupta Dosoftei, Stamatii, nici Mitrofan tipăritorul Bibliei lui Șerban, nici Inochentie, ctitorul Catedralei, nici Veniamin Costachi, nici Melchisedec foști episcopi de Huși. Dumnezeu a hărăzit aceasta atât de veche și frumoasă preocupare a episcopilor de odinioară să se întâmple în timpul celui al patruzecilea episcop titular P.S. Grigorie Leu, prin a cărui osârdie și trudă personală, s-a cumpărat și instalat tipografia.

Relațiunile cu celelalte Confesiuni creștine, au fost bune cu toate că nu rareori catolicii din Huși trec la ortodoxie. Deasfel în toată eparhia sunt numai două centre romano-catolice vechi cu preoți și biserici: unul este în Huși, altul în Răducăneni – Falcu.

Relațiunile cu autoritățile laice din Eparhie sunt dintre cele mai bune. Șefii acestor autorități iau parte la toate festivitățile dela Episcopie și de foarte multe ori domnii prefecți întovărășesc pe P.S. Episcop în cercetarea ce face județelor respective.

Din inițiativa P.S. Grigorie toți slujbașii satelor, în frunte cu preoții, sunt strânși pentru îndrumări pe centre. La aceste consfătuiri iau parte toți șefii de autorități ai județului respectiv. Bineînțeles că nu lipsește Chiriarhul. Cu autoritățile școlare, ca și cu toate celelalte deasemenea raporturile sunt foarte bune.

Observații cu privire la colaborarea dintre Biserică și Stat nu avem de făcut. Colaborarea aceasta este vie. Statul a ajutat sub guvernarea Domnului Mareșal Ioan Antonescu, cu foarte multe sume refacerea bisericilor și a înființat multe parohii noi. Deasemenea trebuie să relevăm legea prin care s-au desființat sectele. S-a recunoscut în sfârșit, că sectele prezintă un pericol nu numai pentru biserica strămoșească, ci și pentru unitatea neamului.

O singură rugămintă avem de făcut: Noua lege care reglementează apelul la contribuțiile publice, îngreuiază mult strângerea de ofrande pentru reparațiile și întreținerile Sf. Lăcașuri.

Pentru ușurința strângerii fondurilor necesare și în spiritul și litera legii de organizare a Bisericii, e nevoie ca colectarea de fonduri și daruri în natură, de către parohie pe teritoriul sau numai să fie lăsată liberă.

NOTE:

¹ a se vedea Pr. Dr. Nicolae Hurjui, **Omul și fapta Episcop Grigorie Leu**, Episcopia Hușilor, 2000, pp 146-150 (deși autorul a efectuat cercetări în Arhiva Episcopie nu a depistat documentul de față); vezi și Costin Clit, **Preoți misionari din Eparhia Hușilor în Transnistria (1941 – 1944)**, în „Părerii tutovene” nr. 512 (13-16 octombrie 2000) și nr. 513 (17-19 octombrie 2000), p.3.

² Dosar 11/1942, Pachet 316, Fond Episcopia Hușilor, Arhiva Episcopiei Hușilor.

ACTIVITATEA PARTIDULUI NAȚIONAL AGRAR (1932 — 1935)

Adolf Minuț

Partidul Național Agrar a fost întemeiat de poetul Octavian Goga și a activat de sine stătător până în 1935 când s-a unit cu Liga Apărării Național Creștine, condusă de A.C. Cuza (profesor la Universitatea din Iași), formându-se Partidul Național Creștin.

Născut ca un partid mic, adoptând doctrina național-agrară, la modă atunci, beneficiind și de prestigiul președintelui său, Partidul Național Agrar a desfășurat o largă și bogată activitate, atacând în presă, întruniri publice și mai ales în Parlament, principalele probleme de care se lovea țara și în același timp, încercând să respecte ideile enunțate în programul partidului la înființarea sa, pentru a nu-și înșela alegătorii de care avea nevoie în viitoarele confruntări electorale.

După cum este știut, încă din timpul guvernării lui Iuliu Maniu, care formează guvernul după căderea liberalilor, în 1928, s-a încheiat un contract cu firma Skoda din Cehoslovacia, pentru înzestrarea armatei cu echipament militar. Firma era reprezentată la noi de Bruno Seletzky, austriac de origine, care-și instalase birourile în strada Batiștei. Seletzky s-a datat la acțiuni de spionaj, intrând în legătură personală chiar cu primul ministru de atunci, care a refuzat o serie de oferte, mult mai avantajoase, ale unor firme britanice, germane, franceze, etc.

Guvernul s-a oferit să plătească firmei amintite, sume fabuloase pentru înarmare, Skoda plătind, la rândul ei, comisioane substanțiale celor care o sprijineau. Așadar, "Afacerea Skoda" ajunge în discuția Parlamentului. Discuțiile au fost destul de aprinse, cerându-se nu numai condamnarea lui Seletzky, principalul agent de spionaj industrial și militar, ci și a celor care l-au ajutat în această acțiune îndreptată împotriva statului. În fapt se încerca demascarea poziției pro-Skoda a lui Maniu, care, în 1932 nemaifiind la putere, însemna o grea lovitură dată Partidului Național Țărănesc.

Arestarea lui Seletzky s-a produs în urma descinderii la birourile firmei a generalului Uică, comandantul Corpului I Armată, care a descoperit dosare conținând date secrete cu privire la armata țării, date culese în special, de la Ministerul de Război.

La intervenția lui Vaida, care se temea ca nu cumva cazul să dea naștere la unele complicații externe, operațiunile de sechestrare au fost sistate. Această greșeală politică, l-a determinat pe Seletzky să rupă sigiliile și să facă dispărute unele dosare care ar fi interesat justiția.

Partidele de opoziție s-au manifestat interesate în anchetarea cazului, anchetă care începe prin arestarea lui Seletzky, după ce se obținuse avizul lui Nicolae Titulescu, care, în calitatea sa de ministru de externe, sondase pozițiile unor țări occidentale.

Nu este mai puțin adevărat că arestarea lui Bruno Seletzky s-a făcut la insistențele opoziției, ceea ce l-a determinat pe Goga să declare că Seletzky a fost arestat "de către noi, opoziția, expresia opiniei publice"¹. Oricum, privind retrospectiv, <http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

putem spune că această afacere a aruncat o umbră de neîncredere asupra Partidului Național Țărănesc. Este neîndoielnic că nepriceperea sau prea marea încredere a unor funcționari de la Ministerul de Război, sau căldășia lor cu reprezentanții filialei Skoda, au dus la găsierea în seifurile acestora a unor dosare cu rapoarte secrete ale ministerului către Consiliul de Miniștri, diverse rapoarte ale aceluiași minister, copii după jurnale ale Guvernului, corespondența firmelor concurente, printre care Wickers, Reșița, etc. De asemenea Seletzky avea cunoștință despre toate persoanele care au încasat comisioane și valoarea acestora. Așa se explică de ce acesta a "umflat" comisioane oferite tuturor celor care au sprijinit firma Skoda. El a susținut în timpul procesului că nu trebuia să știe de aceste chestiuni care, de fapt, priveau contabilitatea uzinelor din Plsen, cea care stabilea comisioane pentru fiecare contract.²

Interesant e faptul că în același timp cu "Afacerea Skoda", în finanțele țării era un haos explicat prin nepriceperea în alcătuirea bugetului anual, buget ce reprezenta 23 miliarde lei, raportat la cele 78 miliarde averi naționale și care dădea un raport de 40%³

Atitudinea lui Octavian Goga în "Afacerea Skoda" era determinată nu numai de gravele prejudicii și nedreptăți financiare pricinuite țării, dar și de poziția sa referitoare la amestecul străinilor în afacerile interne. Referitor la acest aspect, trebuie să scoatem în evidență poziția total greșită a lui Goga, care, în virtutea ideii de unitate națională, era împotriva prezenței unor străini pătrunși în țară în interese economice, dar și împotriva minorităților naționale care ocupau anumite funcții în structura economică statală sau particulară. Când conciliant, când brutal împotriva prezenței străinilor în afacerile interne, Goga s-a dovedit un nepriceput politician sau un om politic care mergea după "bătaia vântului", fiind un pro-german și un pro-italian.

Contrazicându-se, parcă, era de acord că minoritățile se pot "integra în procesul general de dezvoltare a societății românești, iar partidele minoritarilor se pot apropia de cele reprezentând populația românească și că ele pot fi încadrate în ideea de stat român și, încadrate în această idee, să li se satisfacă aspirațiile legitime la care au dreptul"⁴.

În altă ordine de idei, e de semnalat faptul că Partidul Național Agrar se împotriva tendințelor revizioniste ale acelor care voiau să reîmpartă granițele naționale pentru respectarea principiului etnic ca parte integrantă a civilizației universale⁵

Se exprima, de asemenea, punctul de vedere în privința achitării datoriilor externe prin intermediul unui moratoriu care să dea răgaz punerii în valoare a bogățiilor țării⁶

Cum era de așteptat, în centrul politicii sale Partidul Național Agrar avea în vedere problema țărănească. Nu degeaba se numea național-agrar, considerând că "osatura poporului o reprezintă țărâtimea", ea fiind singura să păstreze "o unitate de suflet, o unitate de simțire".

Țărâtimea este singura temelie serioasă pentru o existență de stat și o unitate de civilizație, mai ales dacă se are în vedere că agricultura formează principala bază economică a țării⁷.

Goga considera că îndrumarea acestei țărâtime "vînc de la oameni care au rădăcinile adânc înfipite în sufletul plugarului, a aceluia care trudește pe ogor"⁸.

Mergând pe aceeași linie de desconsiderare a altor partide care aveau ca principală preocupare problema țărănească, agrarienii, lăudându-se că au știut să alcătuiască un program agrar bine gândit, total "deosebit de al lui Averescu și Mihalache", susțineau că "imediat după desăvârșirea Unirii, diferitele formațiuni politice nu au avut un program agrar bine stabilit"⁹

La Congresul de la Buzău al partidului, care a avut loc în decembrie 1932, Goga a declarat că fiind un susținător al ideii agrare, nu este împotriva industriei, dar se opune „pătrunderii capitalului străin în industrie”¹⁰ (?). Iar Valjean, lider marcant al partidului, arăta că "suntem o țară agricolă. Dar ce s-a făcut pentru agricultură ? În România ar fi fost normal să se înființeze un credit agricol"¹¹ Important era, în viziunea agrarienilor, ca să fie discutată în Parlament problema conversiunii datoriilor agricole, care nu făcea deosebire între proprietatea mare, mijlocie și mică¹²

În septembrie 1932, guvernul a prezentat Parlamentului un nou proiect de modificare a datoriilor agricole și în acest sens se constituie o Comisie care să susțină legal proiectul. Fiind solicitat să facă parte din Comisie, Partidul Național Agrar a declarat că nu ia parte la lucrările acesteia și va cere Parlamentului să extindă principiile de bază ale Conversiunii și la datoriile orășenești¹³. În principiu, noua lege echivala cu desființarea proprietăți mijlocii, ceea ce ar fi dus la privarea unei categorii însemnate de producători de beneficiile vechii legi a asanării datoriilor agricole.

Legea se legitimează într-o perioadă în care situația financiară a României e dezastruoasă. Statul este asaltat din toate părțile de revendicări îndreptățite. Să nu uităm că suntem în plină criză economică și financiară mondială. În aceste condiții Guvernul Vaida a făcut apel la asistență financiară din partea Societății Națiunilor și, nefiind în stare să-și precizeze un punct de vedere al său, a renunțat la orice inițiativă proprie. Așadar, guvernul a invitat în România o delegație a experților străini, de la care, într-o completă pasivitate, a așteptat rețeta mântuitoare pentru înlăturarea crizei.

În lumina acestei constatări a situației economico-financiare din România, Partidul Național Agrar se situa pe poziția unei noi examinări a situației noastre de plată către străinătate prin micșorarea dobânzilor pe care statul le plătea și o altă eșalonare a anuităților, precum și o indulgență în ceea ce privește rambursările, până când se va ieși din situația critică în care se afla țara.¹⁴

O altă problemă asupra căreia și-a concentrat atenția Partidul Național Agrar, a fost Legea asanării datoriilor urbane. Aceasta "trebuia realizată nu numai pentru considerațiuni de ordine socială, ca să se poată păstra liniștea în stat, ci și din considerațiune de ordin economic și fiscal"¹⁵

După lungi dezbateri în parlament, proiectul de modificare a datoriilor agricole a fost supus la vot în ziua de 6 octombrie 1932.

Octavian Goga, împreună cu ceilalți deputați ai Partidului Național Agrar au votat împotriva, dar proiectul a fost adoptat cu 201 voturi, contra 116.¹⁶

După cum este cunoscut, în 1933 a avut loc la Londra semnarea Tratatului de defînire a agresiunii. Față de acest Tratat, Partidul Național Agrar nu a luat nici a poziție. Oficiosul partidului limitându-se doar la a înregistra evenimentul, redând și cuvântările lui Litvinov și Titulescu, așa cum au procedat și celelalte ziare centrale. A doua zi (5 iulie) se semnează, tot la Londra, Convenția de neagresiune dintre Mica Înțelegere și Uniunea Sovietică, considerată, la vremea respectivă unul din cele mai

importante evenimente, mai ales prin perspectiva ce o deschidea relațiilor dintre părțile semnatare.

Cunoscând rezervele noului partid față de Uniunea Sovietică, știut fiind că noua Convenție nu afecta cu nimic relațiile externe ale României, ziarul partidului consemnează evenimentul, deocamdată fără nici un comentariu. În timp, pozițiile se vor schimba. Politica dusă de Nicolae Titulescu în vederea încheierii unui Pact cu Uniunea Sovietică îl determină pe Octavian Goga să ia o atitudine mai puțin amicală față de ministrul nostru de externe. De altfel, era vorba de o atitudine oscilantă. Admirându-i talentul de diplomat iscusit, care a ridicat prestigiul României, imediat după semnarea Pactului între Mica Înțelegere și Uniunea Sovietică, pe care l-a aprobat, lucru foarte curios, în momentul când se pune problema semnării unui Pact cu Uniunea Sovietică, Octavian Goga, nu numai că se opune acestui Pact dar este și împotriva menținerii lui Titulescu la externe. De altfel, el este unul din fervenții susținători ai ideii de îndepărtare a marelui diplomat, înscriindu-se în jocul regizat de Berlin și Roma. Încă un exemplu al inconsecvenței în materie de politică a lui Goga, omul care, în 1932, la aflarea veștii că Titulescu, ministrul României la Londra, desolidarizându-se de politica guvernului și-a prezentat demisia, a cerut primului ministru explicații în fața Parlamentului. "Desărcinându-se din funcția de ministru al României la Londra - spunea Goga - Nicolae Titulescu a întrerupt, spre surprinderea și părerea de rău a tuturor, o continuitate de acțiune, pe care strălucitul diplomat și om politic a urmărit-o cu o incontestabilă autoritate personală și cu un talent recunoscut, aducând prin aceasta reale servicii țării sale"¹⁷

După retragerea țărăniștilor se încredințează formarea guvernului lui I.Gh. Duca, liderul național-liberalilor. Acesta a luat contact cu mai mulți politicieni, printre care și Goga, pentru a forma un guvern cu largă reprezentare. Poetul a refuzat, pentru că Duca i-a cerut să retracteze discursul de la Craiova, din același an, în care reafirma teza sa naționalistă cu privire la "România a românilor"¹⁸. Este foarte adevărat că Octavian Goga a militat constant pentru unirea poporului român într-o singură țară, opunându-se imixtiunii străinilor în treburile interne ale statului. Dar tot la fel de adevărat este că nu a știut să facă diferență între străinii care se amestecau în problemele economice și naționalitățile conlocuitoare. Pentru el toți erau "străini". Mai mult a fost și împotriva acelor ardeleni, care, români fiind, nu au luptat consecvent pentru unire.

Deși declarase deseori că nu este antisemit, admirația față de Germania lui Hitler și Italia lui Mussolini îl va face să alunece tot mai mult pe panta antisemitismului, apropiindu-l tot mai accentuat de cei mai înverșunați antisemiți, precum A.C. Cuza.

Revenind la guvernarea liberală, guvernul lui Duca avea misiunea de a organiza noi alegeri generale. La aproximativ un an și jumătate de la înființarea sa, Partidul Național Agrar se prezenta din nou în fața alegătorilor.

Ziarul "Țara Noastră" din 1 decembrie 1933 publica platforma partidului pentru campania electorală.

După arhicunoscutele atacuri la adresa celor două mari partide, liberal și țărănesc "programul" își reafirma încrederea în monarhie, ca "fiind singura formă de stat care ar putea asigura o consolidare națională". Aceeași idee că „unitatea națională

se poate înfăptui printr-o Românie a românilor” cerând, totodată “să se supravegheze contactul minorităților cu țările vecine¹⁹. Există teama ca nu cumva să se facă “import de ideologie”

Partidul Național Agrar propunea modificarea Constituției, pentru a transforma Corpurile legiuitoare într-un “instrument ordonat și util, prin reducerea numărului deputaților și senatorilor, prin noi atribuții și o nouă organizare având la bază o reală reprezentare a tuturor categoriilor de muncă și producție din țară”²⁰

În problemele economice, se insista asupra achitării imediate a datoriilor agricole și orășenești prin reducerea creanțelor la limita posibilității de plată a debitorilor.

Se mai avea în vedere îmbunătățirea Conversiunii agricole și a Creditului pentru țărani, pentru a-i scăpa de, așa zisa, robie a băncilor și a cămătarilor; înființarea asigurărilor sociale pentru agricultori și, lucru foarte interesant, dreptul la asigurarea vieții acestora, a familiilor și bunurilor lor.

În program se mai prevedea: ieftinirea mărfurilor de care aveau nevoie țărani, iertarea datoriei pe care țăranul nu mai este în stare să o plătească, îndestularea cu porumb a satelor unde recolta a fost rea²¹

Propunerile erau îndrăznețe și numărul lor relativ mare, încerca să prezinte alegătorilor un partid interesat în toate fibrele societății românești.

Cu ocazia alegerilor partidul își depune liste în 69 de județe. Nu depusese în județele Alba și Cluj, ulterior revenind și depunând și aici. Principalii candidați ai partidului erau:

1. Arad - Vasile Goldiș
2. Argeș – Ion Constantinescu Pion
3. Baia - Demetrescu Agraru
4. Brașov – Ioan Lațiu
5. Buzău – Vasile Antonescu
6. Caraș - Octavian Goga
7. Constanța - Aurel Buttu
8. Dâmbovița - Ștefan Popescu.
9. Făgăraș - I. Al. Vasilescu-Valjean
10. Hunedoara - Silviu Dragomir
11. Ialomița - Gheorghe Banu
12. Iași - Ioan Petrovic
13. Ilfov – I. Al. Vasilescu-Valjean
14. Mehedinți - Tilică Ioanid
15. Mureș – Octavian Goga
16. Năsăud - Leon Scridon
17. Neamț - Șt. Soimescu
18. Romanați - Octavian Goga
19. Severin – Petre Nemoianu
20. Sibiu - Ioan Lupaș
21. Vlașca – Stan Ghițescu

În fiecare județ erau cel puțin doi candidați, noi prezentându-i pe cei mai importanți²² Alegerile s-au desfășurat la 20 decembrie 1933, Partidul Național

Agrar obținând voturi mai importante în județele:

1. Ilfov-3883voturi
2. Argeș-2300
3. Iași-1245
4. Ialomița-1246
5. Mehedinți-2247
6. Prahova-3003
7. Roman-1744
8. Romanați-2520
9. Teleorman-6660
10. Bihor-2754
11. Mureș-5226
12. Năsăud-2817
13. Sibiu-2250
14. Târnava Mare-1607
15. Tighina-4327
16. Timiș - 3331

În restul județelor cifrele sunt sub o mie sau foarte puțin peste²³

În urma alegerilor, Partidul Național Liberal a obținut majoritatea voturilor, având 107 mandate, la care s-au adăugat încă 194 ca primă majoritară, totalizând 301 mandate.

Partidul Național Țărănesc a câștigat doar 29 mandate. Alte partide au obținut următoarele mandate:

1. Partidul țăărănesc (Lupu) - 11 mandate
2. Partidul liberal (Brătianu) - 10 mandate
3. L.A.N.C. - 9 mandate
4. Partidul Național Agrar - 9 mandate
5. Partidul maghiar - 8 mandate
6. Uniunea agrară - 5 mandate

Pentru Partidul Național Agrar au votat 121.748 alegători, reprezentând 4,40% din numărul total. Mandatele obținute au aparținut următoarelor județe²⁴.

1. Mureș - Octavian Goga
2. Tighina - Dumitru Topciu
3. Năsăud - Leon Scridon
4. Satu Mare - nenominalizat
5. Teleorman - Stan Ghițescu
6. Ialomița - Gheorghe Banu
7. Caraș - I. Al. Vasilescu-Valjean
8. Romanați - Ioan Petrovici
9. Mehedinți - Tilică Ioanid

În urma acestor alegeri se constată că Partidul Național Agrar a obținut cu aproximativ 13.000 voturi mai mult decât în 1932, ceea ce i-a adus și un mandat în plus în Parlament.

Deși ar fi vrut un număr mai mare de voturi, Goga este, totuși, mulțumit că, a

depășit în procentaj Partidul Poporului, condus de Al. Averescu, demonstrându-și lui că desprinderea sa din acest partid nu a fost o întâmplare, iar partidul averescan era, deja, cunoscut ca fiind un „partid istoric”

Referindu-ne la poziția față de noul guvern liberal, agrarienii au adoptat o poziție mult mai conciliantă față de „țărăniști, pe care continuă să-i considere ca „nepricepuți” în ale politicii. În mod sigur această ostilitate se datora faptului că ambele partide se bazeau pe țărănime, clasa majoritară în România. Și apoi să nu uităm că atitudinea de înțelegere față de liberali se datora și faptului că Octavian Goga a sperat odinioară să unească Partidul Național din Ardeal cu liberalii din vechiul regat.

În plan politic mai constatăm actualizarea vechilor idei cu privire la revizuirea Constituției, renunțarea la arestarea persoanelor, fără motive întemeiate (aluzie la arestarea mai multor persoane bănuite că ar fi participat, direct sau indirect la asasinarea primului ministru I.Gh. Duca), modificarea legii administrative, care avea, printre altele, trei principii greșite: primul consta în descentralizarea excesivă, care ar fi fost primejdioasă pentru interesele statului (aluzie directă la Ardeal, față de care trebuie să se manifeste mai multă grijă); al doilea principiu de bază îl constituie alegerile excesive care ar fi avut darul, ca prin alegeri repetate masele populare să fie derutate. În sfârșit, al treilea principiu greșit avea în vedere concepția municipalității. Acordarea unei autonomii exagerate provinciilor și orașelor, reducea responsabilitatea Centrului.

O altă lege importantă aflată în discuția Parlamentului, era cea referitoare la bugetul pentru anul 1934. În vederea rezolvării situației economico-financiare se propunea: reducerea miniștrilor la șapte, a subsecretarilor de stat la 3; reducerea numărului deputaților și senatorilor; micșorarea diurnelor; reducerea legățiilor din străinătate și, în consecință, reducerea personalului diplomatic; desființarea camerelor de industrie și agricultură și, în sfârșit, introducerea timbrului fiscal, pentru a se crea un nou sistem de percepere a impozitelor²⁵

Cea mai mare parte a acestor propuneri erau juste, în condițiile în care bugetul exercițiului financiar 1934-1935 continua politica de întreținere a unui personal suplimentar și împovăraător, cu atât mai mult cu cât evaluările încasărilor erau de-a dreptul fanteziste. Singura reducere de care a beneficiat bugetul a fost aceea acordată de creditorii străini la datoria publică, lucru privit cu satisfacție de Partidul Național Agrar care prevedea schimbarea balanței comerciale și mai ales financiare printr-o reducere a cuponului extern.

Bugetul neglijă agricultura, ramura economică bântuită de secetă, iar situația defavorabilă a acestei „instituții economice” pe plan mondial, ducea la o urcare vertiginoasă a prețurilor.

Pentru anul 1934-1935 bugetul se cifra la suma de 21.251.961.534 lei, agriculturii revenindu-i 2,4 % din total, ceea ce era prea puțin, dacă se are în vedere că impozitul pe venitul proprietăților agricole s-a mărit de la 390 milioane la 550 milioane lei, adică 41 % mai mult²⁶.

O altă preocupare a agrarienilor a fost problema sanitară, cerând în Parlament chiar o reformă în acest domeniu. După război, mortalitatea în special cea infantilă, nu s-a diminuat pe parcursul anilor, iar tuberculoza era în creștere. Ca urmare a construirii

unor școli, s-a repartizat câte un medic la 2-3000 de copii, cu un salariu cuprins între 1000 și 1500 lei, lipsindu-l astfel de cointeresare profesională.

În ceea ce privește asigurările sociale, golurile existente în sistem trebuiau umplute cu legi eficiente, bine gândite. După război s-a recurs la o unificare a tuturor asigurărilor din cele trei provincii. Veniturile caselor de asigurări proveneau din contribuțiile, în parte egale, ale patronilor și angajaților. Patronii mai participau cu o contribuție suplimentară.

În linii mari am văzut care erau relațiile cu Partidul Național Țărănesc și Partidul Național Liberal, mai ales că amândouă au fost la guvernare în scurta existență a național-agrarienilor.

Referitor la poziția acestora față de celelalte partide, vom arăta că Octavian Goga și al său partid se aflau în raporturi bune cu aripa disidentă a liberalilor, condusă de istoricul Gheorghe Brătianu, fiind de acord cu acesta de a se asocia la orice propunere, ori de unde ar veni ea, în vederea creării unui front comun de apărare a pozițiilor în alegeri.

Aceleași relații, dar mai puțin amicale, le aveau gogiștii cu Partidul Țărănesc condus de dr. Nicolae Lupu. De fapt, amândouă formațiunile aveau înscris în programul lor apărarea intereselor agriculturii, iar în chestiunile de politică externă, între cele două partide nu era nici o deosebire de vedere²⁷.

Față de Partidul Poporului, Goga a luat o poziție de respect, având în vedere trecutul mareșalului Alexandru Averescu. Încetul cu încetul acest partid se stinge, pierzând, mai întâi furtunoasa popularitate a mareșalului și apoi locurile în Parlament, în urma alegerilor din decembrie 1933.

Având vederi de dreapta, poziție semnalată și de politicienii timpului, Octavian Goga, în calitate de președinte al Partidului Național Agrar, a căutat să aibă raporturi bune cu Garda de Fier.

Când în 1933 I.Gh. Duca a dizolvat, printr-un Jurnal al Consiliului de Miniștri această formațiune politică, Goga a declarat că „cea dintâi, cea mai gravă și cea mai plină de consecințe pentru starea de spirit a țării, a fost dizolvarea Gărzii de Fier”²⁸. Unii politicieni s-au grăbit să afirme că această poziție a lui Goga se datora temerii acestuia ca nu cumva, tot printr-un Jurnal să fie desființat și propriul său partid. În realitate era vorba de convingeri politice adânc implementate în crezul său.

O ultimă manifestare politică a Partidului Național Agrar a fost cel de-al doilea și ultimul Congres al său, ale cărui lucrări s-au desfășurat în ziua de 7 aprilie 1935, în sala cinematografului Rio din București.

În timpul lucrărilor Congresului s-au reafirmat vechile principii politice, vechile atacuri la adresa celor două mari partide, liberal și țărănesc.

La 14 iulie 1935 se semnează actul de întemeiere a unei noi formațiuni politice, Partidul Național Creștin, prin contopirea Partidului Național Agrar cu Liga Apărării Național Creștine. Cu noul partid, Goga va forma un guvern în decembrie 1937, supranumit și guvernul celor 44 de zile.

Am putea spune că “strălucirea” Partidului Național Agrar în rândul celor aproximativ 120.000 de cetățeni care își dădeau votul pentru el, se datora personalității lui Octavian Goga, care aducea după el un frumos trecut istoric.

Ca și alte formațiuni politice și Partidul Național Agrar și-a dus existența în

umbra celor două mari partide – național-liberal și național-țăranesc, care-și împărțeau scena politică a țării.

Partidul făurit de Octavian Goga se va pierde în umbra amintită, lăsându-ne nouă amintirea unui mic partid care a jucat un rol la fel de mic într-o piesă scurtă.

THE ACTIVITY OF THE AGRARIAN NATIONAL PARTY FROM ROMANIA, 1932- 1935

SUMMARY

The Agrarian National Party was founded by the poet Octavian Goga and acted independently until 1935 when it united with the Christian National Defense League, ruled by A. C. Cuza (a professor at the University from Iași), and built the Christian National Party. As a result of the victory in election, on the 12th August 1932, the Peasant National Party built the new government foremost of who was Alexandru Vaida Voevod, who owned also the portfolio of the Foreign Ministry. From the beginning of the rule, Goga attacks the peasant leadership and implicitly the government, in the so-called „Skoda Business”, a Czechoslovak firm with which Maniu government concluded, in 1928, a contract for the equipment of the army. The representative of the firm in Bucharest indulged, yet, in espionage actions, having personal connections with the prime minister himself who refuses a series of more convenient offers of some British, German, French etc. firms. The Czecho-austrian is arrested as a result of a raid at the buro of the firm, where they found files containing military and state secrets.

Octavian Goga gave his opinion for the existence of an agrarian credit well organized which should support the middle class of the peasantry. He asked the endorsement of a law of edification of the urban debts. He involved in the parliamentary debates regarding the administrative law, the law of the state budget which should support the solving of the economic-financial situation, the sanitary reform law, the law of the social insurance's etc. Goga presented his position regarding the non-interference of the foreigners in the internal affairs. He declared himself the supporter of the policy from Germany and Italy, militating for Romania's approach them. The new party wanted the payment of the external debts by means of a moratorium which should give leisure to the valorification of the country wealth.

If the Peasant National Party was characterized as a party with a low political level, towards the Liberal National Party the position was more conciliatory. We could say that „the glow of this party” among the appreciatively 120.000 citizens who gave their vote for him, owed more to Octavian Goga's personality, who brought after him a beautiful historical past.

Goga's party will be lost in the shadow of the great parties, leaving us the memory of a small political party, which played a role that is as small as in a short play.

NOTE:

1. Universul, L, nr. 85 din 29 martie 1933, p. 9.
2. Țara Noastră, XII, nr. 404 din 12 septembrie 1933, p. 4
3. Universul, L, nr. 78 din 22 martie 1933, p. 9.
4. Octavian Goga, Discurs rostit în Cameră la 7 iulie 1926, broșură, Cluj, 1926, p. 16.
5. Universul, XLIX, nr. 308 din 8 noiembrie 1932, p. 5.
6. Țara Noastră, XI, nr. 190 din 30 noiembrie 1932, p. 1.
7. Octavian Goga, Mustul care fierbe, București, 1927, p. 182-183.
8. Ibidem
9. Țara Noastră, XI, nr. 13, din 27 aprilie 1932, p. 2.
10. Țara Noastră, Buzău, I, nr. 3 din 6 decembrie 1932, p. 3.
11. Ibidem
12. Țara Noastră, XI, nr. 190 din 30 noiembrie 1932, p. 1.
13. Idem, nr. 133 din 21 septembrie 1932, p. 4.
14. Dezbaterile Adunării Deputaților, nr. 43 din 13 octombrie 1952, p. 1701.
15. Idem, p. 1391.
16. Idem, p. 1804.
17. Idem, nr. 38 din 7 octombrie 1952, p. 1465.
18. Țara Noastră, XII, nr. 466 din 26 noiembrie 1933, p. 3.
19. Idem, nr. 470 din 1 decembrie 1933, p. 1.
20. Ibidem
21. Idem, nr. 477 din 10 decembrie 1933, p. 3.
22. Universul, II, nr. 350 din 22 decembrie 1933, p. 3.
23. Ibidem
24. Idem, nr. 356 din 30 decembrie 1933, p. 9.
25. Țara Noastră, XIII, nr. 561 din 31 martie 1934, p. 1.
26. Idem, nr. 629 din 3 iulie 1934, p. 1.
27. Dezbaterile Adunării Deputaților, nr. 58 din 7 octombrie 1932, p. 1465.
28. Octavian Goga, Primejdia străinilor în România, București, 1934, p. 13.

MAREȘALUL ANTONESCU ȘI PROBLEMA TRANSILVANIE

Constantin Focșa

Este de netăgăduit că mareșalul Ion Antonescu (2/14 iunie 1882, Pitești – 1 iunie 1946, Jilava) apare astăzi ca personalitatea cea mai controversată a istoriei românești. Până la un punct, fenomenul pare paradoxal: la peste un deceniu de la căderea regimului comunist, era poate, mai degrabă de așteptat ca în discuțiile dintre istorici și din afara cercului lor profesionist să se axeze pe probleme sau pe reprezentanți ai defunctei orânduiri. Nu a fost însă așa și faptul se explică, în primul rând, prin imixtiunea politicului.

“Redescoperit” de istorici - și faptul era întru totul firesc - Ion Antonescu devenit încă din 1990 o miză a confruntărilor politice, mai exact, cazul său a fost instrumentat de forțele politice. Mai întâi, el a fost opus regelui Mihai: într-o vreme când monarhia părea să suscite un puternic și durabil curent de opinii, favorabil revenirii pe tron a regelui Mihai, Ion Antonescu a fost prezentat de adversarii suveranului ca victima “trădării” perfide a monarhului, care-se susținea - l-ar fi livrat comuniștilor. Mareșalul, în schimb era înfățișat ca un “Făt Frumos” al României, răpus de „balaurul” comunist. Actul de la 23 august 1944 a fost interpretat în funcția de antinomia rege-mareșal.

Când popularitatea fostului suveran s-a dovedit a nu fi o primejdie pentru republica postdecembristă și când s-ar fi putut dezbate fără contaminări politice - cazul Ion Antonescu a devenit obiectul unei alte instrumentalizări politice: între partizanii integrării euroatlantice și cei ai “autohtonismului” Confruntarea a devenit atât de acută și cu implicații atât de grave, încât nu cu mult timp în urmă, Puterea a emis o controversată “ordonanță de urgență”(nr. 31, publicată în “Monitorul Oficial” nr. 214 din 28 martie 2002) pentru a fixa cadrul de reevaluare a lui Ion Antonescu - nume de altfel, absent ca atare din textul cu pricina - și a politicii sale.

În condițiile degradării condițiilor de existență a majorității populației în perioada de tranziție și a compromiterii - prin incapacitate și corupție - a democrației parlamantare, pentru mulți români mareșalul Ion Antonescu apare ca un model de conducere eficientă și cinstită. Mâna de fier a militarului este considerată, într-un important segment al opiniei publice din România, de azi, drept soluția tuturor relelor din țară.

Adversarii cultului antonescian aduc însă argumente de greutate mareșalul a fost un adversar al regimului democratic, a dus o politică de purificare etnică, trimițând la moarte mii de evrei și țigani, s-a aliat cu Hitler și a dus astfel țara în pragul catastrofei. Oricare i-ar fi fost intențiile “Conducătorul” României de atunci (din anii 1940-1944) a jucat un rol nefast în istoria românească. Ar fi greșit, după opinia istoricului Mircea Suciul¹, la care subscriem și noi cu toată convingerea, ca Ion Antonescu să fie un subiect interzis. Comunicarea noastră, se vrea o modestă contribuție la o dezbateră științifică, informată, argumentată și de se poate - senină, adică liberă de orice fel de pasiune, poate asigura progresul investigației istorice. ION ANTONESCU NU ESTE PENTRU NOI O PROBLEMĂ POLITICĂ CI UNA DE

ISTORIE. Și în spiritul exigențelor - anchetei istorice, dorim să-i deslușim, măcar în parte, din aspectele esențiale pentru a atinge obiectivul oricărui urmaș al lui Herodot: adevărul istoric.

Spunând toate acestea, credem însă că nu se poate ignora un aspect esențial al politicii lui Ion Antonescu: mareșalul a fost singurul om politic din țara noastră care a încercat, prin fapte, să refacă România Mare, așa cum ea se întrupase prin actele de autodeterminare de la Chișinău, Cernăuți și Alba-Iulia din 1918. În același timp, el a dus o campanie de eradicare a corupției, a hoției, - marele rău național - având chiar intenția de a scrie cu fierul roșu pe frunțile vinovaților cuvântul "hoț" Și apoi, într-o țară în care oamenii politici sunt stăpâniți de gândul căpătuielii (n-am avut un ministru cu nouă clase?) el a rămas, într-adevăr, până la capăt "cinstit și sărac". Dacă vrem să scriem istoria "așa cum a fost", aceste fapte nu pot fi trecute sub tăcere².

Majoritatea istoricilor apreciază că mareșalul Ion Antonescu a considerat că are o egală datorie față de toate teritoriile pierdute de România în 1940, de a le readuce în trupul Țării³. Chiar din primele zile ale guvernării sale, a exprimat cu fermitate acest țel al reîntregirii. În comunicatul nr. 16 publicat pe 7 septembrie 1940, cerea ca a doua zi să se facă slujbe religioase în toate bisericile: "Să cerem iertare nefericiților noștri frați, care prin, vitregia vremurilor și din propria noastră vină, au fost ruși din trupul nostru îndurerat, să aruncăm blestemul nostru asupra marilor vinovați (...), să ne luăm solemn angajamentul că de azi ne unim în muncă, în frăție, în gândire și în simțire (...), ca prin muncă să ne întărim, să prosperăm și să fim gata".

Era exprimată, pentru prima dată, în timpul guvernării sale, hotărârea de a reface România Mare. Pentru Ion Antonescu, toate teritoriile pierdute în 1940 aveau aceeași valoare sentimentală pentru români, asupra tuturoră poporul român avea egale drepturi istorice. De aceea, reluarea tuturoră era țelul final. Luptând în Răsărit, alături de Germania împotriva U.R.S.S. pentru eliberarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord, nu a uitat nici un moment nordul Transilvaniei.

Faptul este cu atât mai demn de subliniat, cu atât este evident că o asemenea poziție irita profund pe stăpânii Europei de atunci: Germania și Italia.

Acțiunile lui Ion Antonescu și ale guvernului condus de el (prin diplomații care s-au aflat la conducerea diplomației Bucureștilor, ca titulari ai Ministerului Regal al Afacerilor Străine ale României, aceștia fiind următorii: Mihail Sturdza, septembrie-decembrie 1940, Ion Antonescu însuși, ianuarie-iunie 1941, Mihai Antonescu iunie 1941-august 1944), având ca obiectiv, reluarea Transilvaniei de Nord era întreprinse pe două planuri. Cel intern, care viza două posibilități. Un eventual război cu Ungaria era o posibilitate. Pentru o asemenea perspectivă, s-a acționat ca să se mențină speranța românilor în recăștigarea regiunii, să se mențină credința acestora, că dreptatea este de partea lor factorul moral fiind adesea determinant în cazul unui război; totodată nu a fost neglijată pregătirea militară. A doua posibilitate era rezolvarea problemei - indiferent, dacă avea loc sau nu un război cu Ungaria - în cadrul Conferinței de Pace de la sfârșitul războiului mondial. Pentru ca la Conferința de Pace, România să aibă câștig de cauză, Antonescu a ordonat, încă din septembrie 1940, alcătuirea unor materiale documentare prezentând drepturile istorice ale românilor asupra Transilvaniei de Nord, configurația etnică a regiunii, atitudinea Marilor Puteri occidentale după primul război mondial; se adăugau materiale

prezentând comportamentul ocupantului maghiar față de populația românească după dictatul de la Viena, comportament care-l descalifică în fața omenirii. În plan extern, Ion Antonescu și guvernul condus de el a întreprins demersuri repetate pe lângă guvernele Germaniei și Italiei, pentru ca acestea să impună Ungariei stoparea atrocităților pe care aceasta le patrona în Transilvania de Nord. Totodată, era permanent subliniată ideea că România nu considera definitivă granița trasată la Viena. Antonescu a sperat că Hitler își va da seama de dreptatea românilor și-și va îndrepta greșeala impunerii „arbitrajului”. În martie 1944, Antonescu s-a lămurit definitiv că nu are ce aștepta de la germani, care chiar în condițiile când au ocupat Ungaria nu au dat curs, cererii guvernului de la București de retrocedare a nordului Transilvaniei. Ca urmare, va ordona lui Eugen Cristescu să intensifice acțiunea de pregătire a materialelor documentare pentru viitoarea Conferință de Pace⁴

Câteva constatări generale, credem că se impun:

1. Pentru diplomații guvernului Antonescu problema anulării dictatului de la Viena, s-a impus ca un obiectiv primordial și constant al activității lor; și aceasta începând cu M. Manoilescu, care a semnat așa-zisul „arbitraj”, dar pe care l-a atacat și constatat instantaneu, și până la Tătărescu, care și-a încununat poziția cu expozeul susținut în fața Conferinței de la Paris, la 13 august 1946, ori cu discursul rostit în Adunarea Deputaților la 23 august 1947, cu prilejul ratificării Tratatului de Pace de la Paris.

2. Pentru fiecare dintre diplomații menționați s-au aflat în deosebită atenție și s-au constituit în exemplu, acțiunile lui Titulescu în apărarea Transilvaniei românești, deci ale maestrului diplomației Bucureștilor, care pentru a dovedi trăinicia idealului suprem al unității României Mari, a stabilit, prin testament să fie (și este) înmormântat în inima Transilvaniei! De ce Transilvania? Pentru că, așa cum opinase Titulescu într-un faimos discurs rostit la Ploiești, în mai 1915, pentru intrarea României în războiul unității naționale România nu poate fi întreagă fără Ardeal (....). Ardealul e leagănul care i-a ocrotit copilăria, e școala care i-a făurit neamul, e farmecul care i-a susținut viața. Ardealul e scânteia care aprinde energia (....). Ne trebuie Ardealul . Nu putem fără el ! (.) Pentru Ardeal nu-i viață care să nu se stingă cu plăcere; pentru Ardeal nu-i forțare care să nu se ofere de la sine; pentru Ardeal totul se schimbă, totul se înfrumusețează, până și moartea se schimbă, încetează de a fi hidoasă, devine atrăgătoare! Ardealul nu e numai inima României politice; priviți harta: Ardealul e inima României geografice!

3. Fiind de acord cu decizia impusă la Viena de către Germania și Italia, cedarea nord-vestului Transilvaniei Ungariei, regimul regelui Carol al II-lea și-a semnat, se cunoaște, sfârșitul lamentabil, după ce acceptase nenorocita evacuare a Basarabiei și a nordului Bucovinei și inițiasse negocieri cu Bulgaria relative la Cadrilater. Noul regim legionaro-antonescian, cu generalul Ion Antonescu în calitate de premier și de Conducător al statului român, ca să nu-și lege numele în nici un fel de ultimele cedări teritoriale, nu s-a format până la 14 septembrie 1940, lăsând în seama cabinetului demisionar, a oamenilor săi, să efectueze operația cosmetizării noilor granițe ale fostei României Mari⁵.

Informat asupra atrocităților comise de armata ungară și de civilii maghiari asupra românilor din Transilvania de Nord, Ion Antonescu scria pe un raport al

Marelui Stat Major, la 18 septembrie 1940: "Țineți la zi atrocitățile și încălcările de angajamente făcute de unguri în teritoriile ocupate".

Din ordinul său mai multe ministere Externe, Justiție, Război, Interne, Președinția Consiliului de Miniștri încep să-și facă arhive speciale pe această problemă. Se adăugau documentele acumulate de Serviciul Special de Informații, și de Comisariatul General al Refugiaților din nordul Transilvaniei, organism înființat prin Decretul lege semnat de Ion Antonescu, la 14 septembrie 1940. La Ministerul de Externe se întocmeau anual volume documentare masive cuprinzând prezentarea situației din regiunea ocupată vizată. Totodată, erau informate puterile garante Germania și Italia asupra evenimentelor din nordul Transilvaniei. La 24 septembrie 1940, în timpul unei întrevederi cu ministrul ungar la Roma, Ciano recunoștea postura celor două puteri: Italia și Germania au luat asupra lor traiul liniștit al românilor din Ungaria și se vor ține de cuvânt.

Germania și Italia au încercat să rezolve situația impunând tratative directe româno-maghiare, pentru a nu fi constrânse să ia o atitudine favorabilă uneia sau alteia dintre părți. Comisia mixtă întrunită la Budapesta, în septembrie 1940, nu a rezolvat nimic, așa cum era de așteptat. În cadrul lucrărilor ei, se definea un element de constanță, în raporturile româno-ungare pentru întreaga activitate diplomatică a României în timpul guvernării Antonescu cu privire la Dictatul de la Viena: răspunzând lui Vörmlé, președintele delegației maghiare, Valer Pop preciză că România regretă faptul că "Ungaria a stăruit și s-a ajuns la o soluție teritorială între cele două țări, soluție care nu este potrivită de a curma tensiunea dintre ele", în locul soluției schimbului de populație, care ar fi dus la o „immediată colaborare prietenească”. Așadar, România nu recunoștea justetea, dar nici oportunitatea Dictatului de la Viena. Guvernul Ungariei nu numai că nu a luat măsuri pentru stoparea atrocităților din Transilvania de Nord, dar a trecut la o campanie de învinuire nefondată la adresa românilor și a României⁶

Problema Transilvaniei nu s-a aflat constant pe agenda raporturilor româno-germane în anii 1940-1944. În guvernul legionar-antonescian de la 14 septembrie 1940, Mihail Sturdza, membru marcant al mișcării legionare, a fost desemnat la conducerea Ministerului Afacerilor Străine din București. În ciuda legăturilor strânse cu Berlinul, Mișcarea Legionară n-a fost de acord cu cedarea Transilvaniei. Punctul de vedere respectiv a fost susținut de reprezentantul Mișcării în Consiliul de Coroană din noaptea de 30/31 august 1940⁷, iar Mihail Sturdza - în memoriile sale - relatează că plecând din Berlin la începutul lui septembrie 1940 și având o discuție cu Ioachim von Ribbentrop, ministrul de Externe al Reichului, iar fi spus acestuia că, dacă legionarii ajungeau la putere, "nu vom mai permite nici o violare a granițelor noastre", după cum opinează și istoricul Gheorghe Buzatu⁸. Într-o lucrare, Mihail Sturdza a consacrat un capitol special atitudinii Mișcării Legionare față de dictatul de la Viena pe care-l considera stupid și în privința căruia, având în vedere rolul Germaniei la semnare, pretindea că ar fi comunicat unuia dintre colaboratorii Legației Reichului la București: "Cu aceasta (cu decizia de la Viena) ați pierdut probabil războiul"⁹.

Pentru a stopa deteriorarea, în continuare a relațiilor româno-maghiare, Germania și Italia au acceptat formarea unei Comisii de anchetă italo-germană, - Comisia Roggeri-Altenburg, a cărei, - obiectivitate a fost pusă la îndoială de la început

de către guvernul Antonescu. De aceea, generalul Ion Antonescu a dat ordin ca în vederea vizitei sale la Roma și Berlin să-i fie pregătite o serie de documente pe care să le arate în susținerea cererilor sale: "Statistici și grafice. Pierderi teritorii, pe regiuni prezentare pe categorii, cultură și valoare economică. Pierderi populație, pe categorii, școli, biserici, instituții culturale, economice, bancare etc. Situația creată statului român. Condițiile economice și politice ale actualelor frontiere (...). Expulzările ungurești-comparative, grafice pe categorii de populație. Grafice comparative, școli, biserici înainte de Unire, până la cedare, după cedare. Problema expulzărilor". Antonescu mai cerea să aibă cu el un istoric sintetic al Dobrogei, Transilvaniei, Banatului, Basarabiei și al Bucovinei incluzând și hărți. Așadar vizita la Roma și Berlin nu avea ca scop numai aderarea României la Axă, ci și prezentarea directă în fața lui Hitler și Mussolini a doleanțelor românești privind, în special, Transilvania de Nord.

Înainte de a merge la Berlin în zilele de 14-16 noiembrie 1940, Antonescu, însoțit de ministrul de externe Mihail Sturdza, Constantin Papanace și alți frunțași legionari, a vizitat Roma, unde fusese invitat de Benito Mussolini, prin intermediul lui Pellegrino Ghigi. Problema care a stat în centrul discuției dintre cei doi dictatori - Mussolini și Antonescu - a constituit-o chestiunea Dictatului de la Viena. Dictatorul român urmărind să-și câștige popularitatea în rândul maselor, și pentru a nu se izola de forțele politice din țară, a atacat sentința arbitrară de la Viena, din 30 august 1940¹⁰, arătând că poporul român e hotărât să lupte pentru recâștigarea drepturilor lui milenare. Considerând, că, din motive tactice, nu era momentul pentru a cere imediată anulare a Dictatului de la Viena, el insista ca în etapa respectivă să fie luate măsuri pentru garantarea „vieții și avutului populației românești, din partea de nord a Transilvaniei, urmând ca la sfârșitul războiului, la pacea generală, România să-și susțină cu fermitate drepturile“. „Dacă nu li se va face dreptate - preciza Antonescu - românii se vor bate pe viață și pe moarte și pacea nu va fi în Europa cât aceste drepturi nu vor fi satisfăcute.“

Absorbit de problemele interne foarte urgente, Generalul nu neglija nici un moment preocupările externe. A pus să fie întocmită harta Transilvaniei, inversând culorile localităților: verdele pentru cele ungurești și roșu pentru cele românești. Efectul era diametrul opus hărților găsite la Hitler (întocmite de unguri). Populația românească din Nordul Ardealului constituia o masă compactă și majoritară. Aceste hărți intenționa să le prezinte lui Hitler, dar și Ducei Mussolini. Generalul Ion Antonescu a luat calea Romei, pentru a exprima revendicările teritoriale românești, dar avea de reparat și legăturile tradiționale deteriorate pe timpul lui Nicolae Titulescu, care propusese sancțiuni agresorului care atacase Etiopia. Orgoliosul Duce n-a scăpat prilejul să se răzbune pe România, consfințind prin ministrul său Dictatul de la Viena. Împotriva acestui Dictat se ducea Generalul Antonescu să depună protestul la Roma¹¹. Convorbirile cu Mussolini și Ciano nu au lăsat nici o speranță privind anularea, la sfârșitul războiului a Dictatului de la Viena. "Mussolini arăta unul dintre foștii colaboratori apropiați ai generalului asculta, fără să întrerupă protestările lui Antonescu contra arbitrajului de la Viena și se mărginea să ia act de nemulțumirile României. Singura chestiune care părea să-l intereseze cu adevărat pe Duce erau livrările de petrol și de cereale¹² Mai mult încă, unul dintre autorii actului de la

Viena, contele Ciano, prin care se făcea o profundă nedreptate poporului român, a intervenit de mai multe ori în discuție, întrerupându-l pe Antonescu pentru a-și apăra „opera”. ceea ce a determinat reacția violentă, deloc protocolară, a generalului. Potrivit relatărilor lui Sturdza, prezent la convorbire la un moment dat, Antonescu s-a adresat interlocutorilor săi italieni cu următoarele cuvinte: ”Și credeți dumneavoastră că astfel de granițe (granițele Dictatului de la Viena), vor putea fi menținute?”. Vizibil iritat, contele Ciano a răspuns ”da”, precizând că ”nu numai că noi (italienii) le-am recunoscut, dar chiar le-am garantat”. La această afirmație a ministrului de externe italian, Antonescu a replicat furios: ”Garantate sau nu, ele vor sări în aer”¹³. La rândul său, ginerele Ducei, contele Ciano, consemnează în felul următor intervențiile lui Antonescu cu ocazia convorbirilor purtate la Roma: „Antonescu atacă violent arbitrajul de la Viena și spune că judecata a fost făcută, sub influența unei hărți geografice colorate, imprimată de unguri. Dacă culorile ar inversate, verdictul ar fi fost favorabil românilor. Eu n-am vrut să discut. Trebuie să mărturisesc totuși că n-a fost deloc prea amabil, pentru că vorbea cu unul dintre cei doi arbitri” Singurul ”succes” obținut de Antonescu la Roma a fost .... o, ”aprobare verbală din partea lui Mussolini ca problemele abordate de dictatorul român în discuția cu el și cu Ciano să poată fi ridicate și la întrevvedereea cu Hitler ce urma să aibă loc în foarte scurtă vreme. În expozeul făcut la ședința Consiliului de Miniștri din 18 noiembrie 1940 cu privire la vizita sa în Italia, Antonescu arăta: „Știți că Axa ne-a garantat la Viena, în primul rând, siguranța frontierelor și, în cel de-al doilea rând, liniștea, averea și libertățile populației românești, rămasă în teritoriul cedat. Eu am prezentat chestiunea ca un act de ofensă adusă Axei, prin faptul că ungurii, a doua zi după arbitraj, au rupt acest angajament și, dacă noi suferim din punct de vedere material și brutal, puterile Axei suferă din punct de vedere moral, pentru că ungurii pe ele le-au desconsiderat, pe binefăcătorii lor. Am pus problema și din punct de vedere omenesc și al justiției pure. Am cerut ca ungurii să înceteze persecuțiunile și maltratările și ca să avem o garanție pentru încetarea acestei acțiuni, am cerut stabilirea unei comisuni mixte în teritoriile cedate ceea ce Ducele Mussolini a găsit necesar, și a fost de acord. În al doilea rând, am cerut să se acorde un statut populației românești, similar cu statutul impus la Viena pentru populația minoritară germană, care este mult mai puțin numeroasă decât populația noastră și nu este grupată în masă compactă ca populația noastră din Ardealul cedat. În al treilea rând, în cadrul aceleiași ordine de idei, de satisfacții politice imediate pentru România, am cerut ca ungurii să fie forțați să-i primească înapoi pe toți românii expulzați și să le dea posibilitatea să-și recapete bunurile lor și să le stăpânească în liniște acolo”.

O săptămână mai târziu, Antonescu, însoțit, de data aceasta de majoritatea șefilor Gărzii de Fier, a plecat spre Germania unde în zilele de 23, 24 noiembrie 1940 a avut convorbiri cu Ribbentrop, Hitler și mareșalul Keitel și a semnat documentele de aderare a României la Pactul tripartit. În calitatea-i de lider al diplomației române, Mihail Sturdza, l-a însoțit pe Antonescu și la Berlin, asistându-l pe general la întrevederile sale cu Hitler și cu unii dintre colaboratorii săi, inclusiv cu von Ribbentrop. Din motive lene de înțeles, memorialistul nu-l simpatizează defel pe Antonescu, dar a apreciat poziția sa clară, indubitală, exprimată în fața liderilor naziști de la Berlin: acolo a reținut Sturdza Antonescu a prestat o „elocventă și bine

documentată protestare privitoare la Arbitrajul de la Viena¹⁴

O situație cu totul curioasă, chiar anormală a existat de-a lungul anilor 1941-1944, când România s-a angajat în războiul drept al eliberării Basarabiei și nordului Bucovinei și al distrugerii comunismului, alături de Germania, care fusese inițiatoarea dictatului vienez împreună cu Italia și de Ungaria, care era beneficiara nefastei decizii. Dar, ceea ce trebuie bine reținut, Ion Antonescu n-a acceptat dictatul vienez, l-a declarat caduc cu începere de la 15 septembrie 1941, l-a atacat pe cele mai diverse căi, inclusiv, dacă nu chiar, în primul rând, la Adolf Hitler, autorul „soluției” din 30 august 1940. Cei care au condus „ostilitățile” diplomatice, cei care s-au impus incontestabil au fost Ion Antonescu, el însuși ministru de Externe în prima jumătate a anului 1941 și Mihai Antonescu, titularul M.A.S. dintre 29 iunie 1941 și 23 august 1944, care a pregătit în fruntea unei echipe de excelenți specialiști și patrioți - toată documentația pentru Mareșal în întâlnirile sale cu Hitler, a condus „războiul nervilor” cu Budapesta, a adunat și a sistematizat, în cadrul cunoscutului Birou al Păcii de după 16 iunie 1942, toate materialele trebuincioase pentru viitoarea Conferință de pace¹⁵ ori a pregătit și editat monumetala lucrare, în două volume „Siebenbürgen” (1943), sub conducerea reputatului istoric C.C. Giurescu și cu colaborarea unor condeie de primă mărime ale științei și culturii naționale. Revenim, subliniind că ceea ce trebuie bine reținut, de asemenea, constă în faptul că, în anii conflagrației dintre 1939 și 1945, dintre toți vizitatorii lui Adolf Hitler (regi și șefi de state și de guverne, diplomați, ș. a.) nici unul, dar absolut nici unul nu s-a bucurat de statutul pe care Ion Antonescu și l-a impus singur și anume de a discuta deschis cu Fuhrerul orice problemă, oricât de gravă și în contradictoriu. Această situație a fost recunoscută chiar de Hitler, iar interpretul Fuhrerului, Paul Schmidt (“figurant pe arena diplomatică”, cum se auto-caracterizează) a recunoscut-o fără reticențe, atât în memoriile¹⁶ sale cât, mai ales, în cursul interogatoriului luat de învingători, după război¹⁷. La un moment dat, Schmidt a declarat anchetatorilor săi americani: „... Toate conferințele (lui Hitler) cu ungurii și românii au atins și problema Transilvaniei (...). În special, Mareșalul Antonescu nu obosea niciodată, afirmând că românii erau de origine romană, că România era o țară europeană, o insulă europeană în marea slavă și că Transilvania era stânca cea mai mare a insulei.” În abordarea problemei, rolul lui Paul Schmidt este foarte important, dat fiind că, în afara cazurilor în care Ion Antonescu și-a dictat notele asupra întâlnirilor sale cu Hitler - traducătorul Fuhrerului, a fost acela care a întocmit toate stenogramele întrevederilor, care s-au păstrat și editat după război în diverse colecții de documente, iar, în primul rând, de către Andreas Hillgruber în două volume speciale, menționate deja. În acest loc se impune, desigur, să stăruim asupra faptelor în discuție. Astfel, în anii 1940-1944 Hitler și Antonescu s-au întâlnit de 20 de ori, mai precis la: 1. Berlin la 22 noiembrie 1940 ; 2. Berlin la 23 noiembrie 1940 ; 3. Oberzalzburg, la 14 ianuarie 1941; München, la 12 iunie 1941; 5. Berdicev (Ucraina) la 7 august 1942; 6. Rastenburg, la 11 februarie 1942; 7. Rastenburg, în aceeași zi; 8. Rastenburg, la 10 ianuarie 1943; 9. Rastenburg, în aceeași zi; 10. Castelul Klessheim (Salzburg), la 12 aprilie 1943; 11. Klessheim, la 13 aprilie 1943; 12. Rastenburg, la 2 septembrie 1943; 13. Rastenburg, la 3 septembrie 1943; 14. Klessheim, la 26 februarie 1944; 15. Klessheim la 27 februarie 1944; 16. Klessheim, în aceeași zi; 17. Klessheim, la 23 martie 1944; 18. tot la Klessheim, la 24 martie 1944; 19.

Rastenburg, la 5 august 1944; 20. Rastenburg, în aceeași zi.

Din examinarea stenogramelor celor 20 de întrevederi, desprindem că Ion Antonescu a supus atenției lui Hitler problema Transilvaniei, în general chestiunile desprinse din impunerea și aplicarea dictatului de la Viena, anularea lui imediată sau după terminarea ostilităților, în cadrul reuniunilor: 1, 2, 3, 6, 7, 8, 9, 16, 17, 18, și 19. Vom reține câteva exemple:

Chiar la prima întâlnire cu Adolf Hitler, Ion Antonescu a declarat fără echivoc Fuhrerului, blamând soluția impusă la Viena, că pământul Transilvaniei” a aparținut în istoria lui și n-a fost niciodată divizat. El a susținut teza aceasta cu unele date istorice și a dezmințit, de asemenea, în această ordine de idei, că secuii ar putea fi considerați unguri. El a subliniat că, desigur, România va sta acum liniștită, dar la încheierea păcii generale ea își va ridica imediat din nou glasul pentru a obține dreptate și, a făcut o aluzie la faptul că consideră posibilă o soluționare corespunzătoare pe baza unui schimb de populații între Ungaria și România. Față de precizările lui Antonescu, Hitler a replicat finalmente că istoria nu se va opri în anul 1940”.

La întrevederea din ziua următoare Antonescu a revenit asupra problemei Transilvaniei, deschisă prin dictatul vienez, reamintindu-i lui Hitler că “România va avea un cuvânt greu de spus la stabilirea păcii generale”

La întrevederea din 11 februarie 1942 Mareșalul a solicitat Fuhrerului ca să impună Ungariei din momentul în care a fost satisfăcută la Viena să-și angajeze forțele pe frontul de Est.

La reuniunea din 23-24 martie 1944, deci la numai câteva zile după ocuparea Ungariei (inclusiv a nordului Transilvaniei) de către armata germană, Antonescu află prilejul cel mai nimerit pentru a contesta dictatul, ceea ce a făcut într-una după ce guvernul său l-a declarat caduc la 15 septembrie 1941. În contextul precizat, însuși Hitler a deschis problema, observând că “nu mai poate rămâne singurul susținător al Arbitrajului de la Viena”, ceea ce i-a îngăduit Mareșalului, după cum desprindem din notele lui Radu Davidescu, șeful Cabinetului Militar al Conducătorului Statului - să facă o expunere sintetică a trecutului românilor”.

“Poporul românesc este o unică națiune cu trecut îndelungat de multe, sacrificii și suferințe și (...) singur a continuat lupta timp de o mie de ani cu toți barbarii. Desi nu avem documente, nu este posibil ca timp de o mie de ani să fi rămas cu brațele încrucișate pentru a privi hoardele barbare trecând în sus și în jos. De la anul 900, poporul românesc a început lupta contra ungarilor. Această luptă a durat o mie de ani și când la 1918 credeam că s-a terminat, acest proces istoric a fost redeschis prin Arbitrajul de la Viena”¹⁸.

În ciuda demersurilor sale, Mareșalul n-a provocat, până în august 1944, o intervenție a Fuhrerului - nici nu putea impune ca însuși făuritorul Axei s-o demoleze din interior! - pentru anularea concretă a dictatului vienez, ci doar promisiuni, apoi asigurări în acest sens. În definitiv, a fost exact ceea ce Hitler i-a declarat la a doua întrevedere, din 23 noiembrie 1940, în direcția menționată - și anume, că istoria nu avea să se oprească la acel moment - cu recunoașterea deschisă a faptului că arbitrajul nu reprezenta nicicum „soluția”. A fost motivul fundamental, pentru care la ultima sa întrevedere cu Hitler din 5 august 1944, Mareșalul, pretindea că el căutând să exprime condițiile în care România ar mai putea rămâne alături de Germania a dorit să afle o

sumă de asigurări drept care, după problemele concrete spuse liderului nazist (sprijinul Reichului pentru apărarea terestră a nord-estului României, pentru apărarea aeriană și consecințele unei schimbări de atitudine a Turciei în război), cea de a patra a fost „chestiunea privitoare la atitudinea viitoare a Ungariei și ce se va petrece în spațiul ungar în viitorul apropiat. Schmidt, în stenograma sa confirmă pe Antonescu.

Stăpân atunci pe destinele Ungariei, Hitler a dat „o garanție absolută că nu se va întâmpla nimic”, că va interveni decisiv „în cazul celui mai mic pericol”. Era vorba evident, de desfășurarea ostilităților și Mareșalul putea pleca liniștit de la Rastenburg, convins că Fuhrerul va reveni și asupra arbitrajului vienez. Oricum, Antonescu n-o declară, dar de acum se putea dispensa de o asemenea “asigurare” de vreme ce Germania nemaifiind capabilă să asiste România, el credea că l-a alertat pe Hitler în privința posibilei detașări a Bucureștilor de Axă, deși stenograma Schmidt îl contrazice¹⁹

Revenim și reamintim, subliniind că, dacă, cu adevărat, Mareșalul optase, din acel moment, pentru părăsirea Axei, fapt pe care l-a comunicat precis lui Clodius în seara zilei de 22 august 1944 la București, el avea promisiuni de la inamici - cu care tratase prin delegații proprii și intermediari cu începere din martie 1944 - că, în cazul unui armistițiu, dictatul vienez, avea să fie repudiat.

Abandonându-l pe Mareșal, în discuția noastră, credem că se impune să atragem atenția asupra inițiativei sale de a edita temeinicul album indicând fruntariile României (în mai multe limbi de circulație internațională, care a slujit delegației române la Paris în 1946 și recent, a fost reeditat²⁰).

Tot astfel, se impune să reținem aceste rânduri din memorandumul redactat de Mihai Antonescu, predat de Mareșal lui Hitler cu prilejul vizitei sale la “M.C.G. al WEHRMAHTULUI, din 11 februarie 1942:

“Poporul român îndeplinește azi în lupta de la Răsărit o misiune anonimă și colectivă în prăbușirea slavismului, care este marea misiune a poporului german. Dar, poporul român are o misiune și față de el însuși: Transilvania. Poporul român s-a născut în Carpații Daciei, a trăit în unitatea geopolitică a Daciei, pe care nici imperiul Roman unificator nu a înlăturat-o și nici invaziile nu l-au putut îndepărta. Singur, lovit de veacuri, invazii și imperialisme, el a înfruntat. aici toate primejdiile și aci va muri. Transilvania nu este un pământ, un teritoriu, este leagănul românilor, este sufletul nostru²¹. Cum nu poți scoate pe Niebelungi și pe luptătorii lui Adolf Hitler din Valea Rinului (Era o comparație pentru liniștea Fuhrerului, obișnuită între aliați!), nici o forță de pe lume nu ne va scoate din Podișul Transilvaniei. Poporul român luptă azi în contra slavismului și a comunismului, dar mâine, el va trebui să lupte contra acelora care i-au luat pământul fără luptă. Transilvania este datoria noastră față de noi înșine și nu va fi un singur român care să nu moară pentru ea. Mai bine să ne prăbușim într-o luptă dreaptă, decât să trăim veacuri în rușinea nedreptății (...) Poporul român (...) are, dreptatea cu el, trebuie să aibă forța pentru a o obține și de a o păstra. Pentru zidirea acestor drepturi, poporul român are datoria să nu-și distrugă toate forțele (pe frontul de est, în acel moment) ca să se expună la invazia ungară și umilința românească, sau la cerșirea unor drepturi pe care trebuie să le treacă prin sabie, dacă aceia care i le-au răpit nu i le restituie...”

La rândul său, Mihai Antonescu a fost permanent alături sau pe urmele

Mareșalului, susținând drepturile României asupra nordului Transilvaniei în întrevederile cu Adolf Hitler (din 28 noiembrie 1941 sau 23 septembrie 1942), cât, mai ales cu Joachim von Ribbentrop, al cărui invitat a fost la Berlin și căruia la 26 noiembrie 1941 i-a făcut o declarație de principiu de la care nu s-a abătut până la 23 august 1944.

“Consider o datorie elementară, d-le ministru, acum când mă primiți la Berlin în vizită oficială și când discut cu Dv. problemele neamului românesc să vă afirm simplu și lămurit, că actul de la Viena din 1940 este un act născut mort (...). Că acest act nu va putea să rămână niciodată în picioare, că poporul român îl va călca în picioare, dacă nu se va putea altfel.”²²

În ianuarie 1943, Mihai Antonescu l-a însoțit pe Mareșal la Rastenburg, la cea de a doua întrevedere cu Hitler pe 10 ale lunii respective, ori având discuții separate cu Joachim von Ribbentrop. Acestuia i-a anunțat, ca subiect special al discuțiilor, tot problema Transilvaniei, astfel că, atunci când Fuhrerul a primit delegația română, a avut loc - după cum a relatat însuși liderul diplomației române colegilor din guvern - următorul dialog pașnic, dar insinuant:

“În timpul mesei, diferite convorbiri.

Cel dintâi lucru care m-a întrebat Fuhrerul, imediat, a fost: câte ceasuri i-ai vorbit lui Ribbentrop de chestia Transilvaniei?

Spun: Nu încă, mi-o rezerv pentru diseară.

La care Fuhrerul mi-a răspuns : Nu mai este nevoie, că mi-a vorbit Mareșalul destul.

I-am răspuns : Totuși, va trebui s-o reiau, afară dacă Excelența Voastră, îmi dă un răspuns care să facă inutilă convorbirea ....”

După 23 august 1944, România, drep recunoștință pentru cotitura efectuată în război și pentru a se atenua (rapturile sovietice) asupra Basarabiei, nordului Bucovinei și Ținuturile Herței, a fost susținută de Aliați să obțină anularea sentinței de la Viena. Începutul datează din vremea discuțiilor de la Moscova pentru Convenția de Armistițiu²³ După cum se știe, în Convenție s-a înscris un articol cu prevederi condiționate (restituirea Transilvaniei ori a celei mai mari părți a provinciei, României), pentru ca în anii 1945-1946, să câștige teren clauza anulării integrale a dictatului de la Viena. Tratatul de Pace s-a semnat la 10 februarie 1947 la Paris, iar la, 23 august 1947, Parlamentul României, l-a ratificat în unanimitate și tot în termenul intervenției lui Gh. Tătărescu, care a prezentat necesară expunere de motive, din care reținem aceste precizări pline de semnificație:

“Tratatul ce veți ratifica constituie nota de plată a unui război pierdut, dar el constituie, în același timp, și actul reparator al unei cauze câștigate. El abundă în clauze purtătoare de griji și de poveri, dar el cuprinde și câteva clauze purtătoare de lumină și de nădejdi: pacea, independența, colaborarea internațională, Transilvania”²⁴.

În finalul comunicării, conchidem că nimic nu a fost acordat României pe gratis. Totul s-a obținut în baza efortului de război al României, îndeosebi după 23 august 1944, dar cu armata pregătită și gata de acțiune din timpul guvernării mareșalului Ion Antonescu. Așadar, anularea Dictatului de la Viena, din 30 august 1940, a fost rezultatul lucrării unei întregi generații (cu unele excepții, Ion Antonescu), prin efortul sârmă, în bună parte, respectivul act internațional devenise posibil, la

momentul și în condițiile cunoscute!

Pacea, așadar, s-a întronat în anul de grație 1947, odiosul dictat fiind anulat, prin litera Tratatului de la Paris, dar cele petrecute la 30 august 1940 și întreg lanțul de grozăvii ce au urmat, deciziile de la Viena încă nu puteau fi uitate. Retras și hăituit, căci, în curând avea să fie arestat și să moară în gulagul comunist Mihai Manoilescu, economistul de faimă mondială, în febra specifică presimțirii propriului sfârșit, și-a elaborat memoriile, în care, ca unul dintre foștii principali „actori” ai dramei vieneze, insera următoarea judecată și previziune în privința destinului celor care îi forțaseră mâna în problema sacrificării Transilvaniei: “(...) Ca într-o zi melodramă de gust învechit, dar plină de deznodăminte drepte, toți cei vinovați de mutilarea Transilvaniei, și-au primit o cumplită pedeapsă. Hitler s-a prăbușit sub ruinele Reichului său, Mussolini a fost împușcat ca un fugăr, la o margine de drum, Ribbentrop a sfârșit prin spânzurătoare, Ciano, la stâlp sub gloanețele poruncite de bunicul copiilor lui, Ţeleki s-a sinucis când nemții l-au descoperit că îi trăda, Csaky a murit în condiții stranie, la două luni după funestul arbitraj, iar Bardossi, ministrul ungur de la București, devenit în urmă prim-ministru, a fost executat în 1946. Transilvania noastră e vrăjită!”

Mihail Manoilescu, nu mai puțin ca “actorii” menționați de el, avea să-și afle el însuși curând sfârșitul în vâlmășagul holocaustului roșu. S-ar fi putut afla o altă confirmare a cuvenitelor sale profetice: ”Transilvania noastră e vrăjită ?”

Le Maréchal Antonescu et les problèmes de la Transylvanie **Résumé**

L'auteur opine que c'est indubitable le fait que le Maréchal Ion Antonescu apparaît aujourd'hui comme la personnalité la plus controversée de l'histoire de la Roumanie et qu'Antonescu n'est pas pour nous un problème politique, mais plutôt historique.

Le Maréchal, selon l'auteur a été le seul homme politique de notre pays qui a essayé, par ses faits, de refaire la Grande Roumaine telle qu'elle s'était concrétisée par les actes d'autodétermination de Chișinău, Cernăuți et Alba-Iulia de 1918 et qui a mené une campagne d'extermination de la corruption et de la fraude - le grand mal national - ayant même l'intention de „stigmatiser le front des coupables par le mot voleur”

L'auteur, comme la plupart des historiens, apprécie que le Maréchal Ion Antonescu a considéré qu'il est également redevable à tous les territoires perdus par la Roumanie en 1940 de les ramener dans le corps du Pays. De cette manière, les actions d'Ion Antonescu et son gouvernement, ayant comme objectif de reprendre la Transylvanie de Nord, étaient menées sur plusieurs plans.

En conclusion, l'auteur considère que ce qu'il faut retenir c'est qu'Ion Antonescu n'a pas accepté le Diktat de Vienne, il l'a déclaré caduc à partir du 15 septembre 1941, l'a attaqué sur plusieurs voies, même auprès d'Adolphe Hitler, l'auteur de la „solution” du 30 août 1940, qu'il a rencontré plus de vingt fois dans l'intervalle 1940-1944.

NOTE:

¹ Mircea Suciu, De ce Antonescu?, în revista "Dosarele Istoriei", anul VII, nr. 6 (70), 2002, p. 1.

² Florin Constantiniu, Așa nu se mai poate, în revista "Dosarele Istoriei", anul VIII, nr.9 (85), 2003, p. 3.

³ Istoricul Teodor Wexler, opinează, însă, că poziția mareșalului Antonescu, față de dezmembrarea teritorială a României din vara de tristă memorie a anului 1940 s-a manifestat în mod diferențiat. Astfel, față de cedarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord, el are o poziție fermă și constantă, alternând între protestul exprimat în scrisoarea adresată regelui Carol al II-lea la 3 iulie 1940 și ordinul de zi din 22 iunie 1941, când le cere ostașilor: "Reîmpliniți în trupul țării glia străbună a Basarabilor și codrii mândri ai Bucovinei". În ceea ce privește Transilvania, nu putem nega că în cercuri mai mult sau mai puțin restrânse, Antonescu și-a exprimat dezacordul cu Dictatul de la Viena. Dar acest dezacord era timid și nunțat. Astfel, în ședința Consiliului de miniștri din 27 septembrie 1940, Antonescu declara: "Eu vreau să răstorn arbitrajul de la Viena, fără s-o spun". Puțini dintre contemporanii noștri cunosc finalul tragediei dezmembrării teritoriale a României din vara anului 1940. Mă refer la cedarea Cadrilaterului și la rolul jucat de conducătorul statului în pierderea teritorială a sudului Dobrogei.

⁴ Petre Turlea, Antonescu și Transilvania răpită, în revista "Dosarele Istoriei", anul VII, nr. 6 (70), 2002, p. 27-28.

⁵ Gheorghe Buzatu, România între dictat și tratat, în revista "Dosarele Istoriei", anul V nr. 6 (46), 2000, p. 61.

⁶ Vezi. Petre Turlea, Ip și Trăzne, Atrocități maghiare și acțiune diplomatică românească. Studii și documente, București, Editura Enciclopedică, 1996, p. 594.

⁷ Cf. Ion Meamina, Consilii de Coroană, p. 269-270 (intervenția dr. Vasile Noveanu).

⁸ Ion Scurtu, Gheorghe Buzatu, Istoria Românilor în secolul XX, Editura Paideia, București, 1999, p. 414.

⁹ Mihail Sturdza, România și sfârșitul Europei. Amintiri din țara pierdută, Editura a II-a în Limba română, Alba Iulia - Paris, Fronde, 1994.

¹⁰ Aurică Simion, Regimul politic din România interbelică, septembrie 1940 – ianuarie 1941, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1976, p. 144.

¹¹ Josif Constantin Drăgan, Antonescu, Mareșalul României și războaiele de reîntregire, Fundația Europeană Drăgan, 1991, p. 204.

¹² Gheorghe Barbul, Memorial Antonescu. Al treilea om al Axei, ediție de V. Fl. Dobrinescu, Iași, Institutul European, 1992, p. 40.

¹³ Mihai Surdza, op.cit., p. 209.

¹⁴ Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, op. cit., p. 414.

¹⁵ Vezi Ion Ardeleanu, "Biroul Păcii", "Proiecte privind soluționarea problemei frontierelor României și realizarea unor bune relații în Balcani (1942-1943)", în Europa XXI, vol. I-II/1992-1993, p. 128 și urm.

¹⁶ A se cf. cu amintirile lui Gh. Barbul, care-l însoțea pe Mareșal la Hitler, pentru a asigura traducerea în limbile germană-franceză (vezi Memorialul Antonescu. Al treilea om al Axei, Editura I în limba română, completă, Iași, Editura Institutului European, 1992).

¹⁷ Vezi N. Dascălu, Politica nazistă, în sud-estul Europei în ajunul și în timpul celui de-al doilea război mondial în relațiile interpretului personal al lui Hitler, I-II în "Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie <<A.D.Xenopol>>", Iași, t.XXIII/2 și XXIV/2 din 1986 și 1987.

¹⁸ Cunoașterea în detaliu a problemelor, îl indică pe autorul unei inspirate istorii concise a românilor, întocmită și publicată de Ion Antonescu imediat după terminarea primului război mondial (cf. Românii. Originea, trecutul, sacrificiile și drepturile lor, ediția a II-a, București,

Editura Clio, 1990, ed. orig.- București 1919).

¹⁹ Cf. Vasile Arimia și colab., eds, Antonescu-Hitler, p. 194. Cităm din document: "Nici un aliat al Germaniei nu este atât de loial ca România. Ea va rămâne de partea Germaniei și va fi ultima țară care va părăsi Reichul pentru că știe că sfârșitul Germaniei înseamnă sfârșitul României"

²⁰ Vezi Mircea Cociu, ed. Spațiul istoric și etnic românesc, I-III, București, Editura Militară, 1992-1993.

²¹ A se observa similitudinile cu exprimările lui Titulescu din 1915! (într-un faimos discurs rostit la Ploiești, în mai 1915, pentru intrarea României în războiul unității naționale).

²² Vasile Arimia și colab. eds. Antonescu- Hitler, I, p. 143.

²³ Cf. V.F. Dobrinescu, Problema Transilvaniei în Convenția de Armistitiu (12/13 septembrie 1944), în "Europa XXI", t.III-IV/1994-1995, p. 187 și urm.

²⁴ Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, op. cit., p. 418.

MAREȘALUL ANTONESCU ȘI EVREII

Constantin Focșa

Moto: „Cât timp lumea care se revendică de la civilizația creștină nu se va vindeca de antisemitism, va perpetua un păcat ce-i va împiedica propășirea.” (diplomatul francez și gânditorul catolic Jaques Mariain).

Asumarea istoriei înseamnă să afli că acele fapte s-au petrecut, să accepți că a fost posibil și să încerci să nu se mai repete. Asumarea istoriei nu este și nici nu trebuie să devină cap de acuzare.

Pentru a evita disputele cu iz politic în legătură cu activitatea Conducătorului statului român din perioada 6 septembrie 1940 - 23 august 1944, precum și a altor personalități interzise potrivit *Instrucțiunilor* dintre 1945 și 1948, mai mulți politicieni și istorici, în primul rând, au cerut Procurorului General al României să declanșeze procedura recursului în anulare pentru cea mai importantă personalitate politică și militară a românilor din secolul al XX-lea (care a fost Mareșalul Ion Antonescu), aceasta nu s-a produs, ba, mai mult, Mareșalul a fost „executat a doua oară” prin adoptarea Ordonanței de urgență din 2001 privind interzicerea organizațiilor și simbolurilor cu caracter fascist, rasist sau xenofob și a promovării cultului persoanelor vinovate de săvârșirea unor infracțiuni contra păcii și omenirii” Opinăm că prezenta comunicare nu constituie nici infracțiune, nici contravenție, fiind săvârșită în interesul științei, cercetării sau educației în cadrul unei dezbateri generale, mai ales că istoriografia română, din nefericire, din 1990 și până în prezent nu are un punct de vedere unitar asupra Mareșalului Ion Antonescu, care este fie contestat și considerat o figură funestă a trecutului național sau, din contra, un erou de dimensiuni legendare, fiind - așa cum a subliniat Gheorghe Barbul, apropiatul colaborator al Mareșalului din perioada 1940 - 1944 - mai presus de „lucrarea istoricilor”.

România a fost, în secolul al XIX-lea, apoi, în perioada interbelică, una din țările cu cea mai mare populație evreiască (pe locul trei, în cifre absolute, printre statele Europei interbelice, după Polonia și U.R.S.S.; și tot pe locul trei în ce privește procentul evreilor raportat la întreaga populație, după Polonia și Ungaria).

În 1930, numărul evreilor se ridica la 728. 115, socotiți după naționalitate, și 756.930 după religie, ceea ce înseamnă 4%, respectiv 4,2% din locuitorii României. Astăzi, au rămas vreo 9.000. Se poate spune că istoria evreilor din România aproape s-a terminat. Este însă o istorie care mai agită pasiuni și resentimente.¹

Interpretările extreme prezintă două fețe complet opuse ale României. Unii autori evrei (dar nu toți), consideră că România ar fi fost o societate fundamental antisemită, cu răbufniri de acest gen încă din Evul Mediu; dovadă și faptul că nicăieri în Europa evreilor nu li s-a recunoscut cetățenia atât de târziu (abia după primul război mondial).² Ostilitatea aceasta a atins paroxismul în antisemitismul violent al legionarilor și al guvernării Antonescu; după Hitler, mareșalul Antonescu este cel care a dirijat cea mai impresionantă campanie de exterminare împotriva evreilor (chiar dacă mai ezitantă decât „soluția finală” nazistă și rămasă incompletă). Până astăzi, într-o

România aproape fără evrei, antisemitismul s-ar menține la cote îngrijorătoare, fie prin izbucniri explicite, fie în stare latentă. Cu alte cuvinte, românii nu s-ar fi vindecat încă pe deplin.

De cealaltă parte, românii nici nu vor să audă de asemenea acuzații. Ei nu au fost nicicând antisemiți! Românul este de felul lui, foarte înțelegător cu străinii, inclusiv cu evreii. Aceștia nu se pot plânge că n-ar fi dus-o bine în România; nu fiindcă le era rău s-au stabilit și au rămas aici vreme de generații. În ceea ce-l privește pe Antonescu, el nu numai că nu a exterminat evreii, ci i-a salvat pe cei mai mulți dintre ei, refuzând soluția finală preconizată de Hitler. Dimpotrivă, evreii nu s-au purtat prea frumos cu românii, atunci când au dat mâna cu invadatorul sovietic și s-au așezat în funcții înalte în faza cea mai represivă a comunismului.

Lucrurile, ca întotdeauna, sunt mai complexe. Faptul că românii au avut o înclinare antisemită nu credem că poate fi negat. Au avut-o însă, mai întâi de toate, în cadrul unei civilizații creștin europene, care a imprimat în imaginarul colectiv tratarea evreului ca străin. Evreul a fost, timp de secole, figura cea mai pronunțată a alterității, a „celuilalt” în spațiul european. Antisemitismul a fost o maladie europeană, nu specific românească.

În cazul României, pot fi identificate unele trăsături particulare, eventual agravante. În secolul al XIX-lea, numărul evreilor a crescut foarte repede, cei mai mulți venind din nord, din Galiția, apoi și din Rusia. Mai puțin numeroși au fost cei veniți de la sud de Dunăre, din Imperiul Otoman (descendenți ai evreilor alungați din Spania în secolul al XV-lea). Ei s-au așezat mai ales în orașe, și, în primul rând, în orașele din Moldova (în unele devenind chiar majoritari); în ansamblu, la 1930, evreii reprezentau 14,3% din populația orașelor României (și numai 1,6% din populația rurală). Majoritatea erau concentrați în nordul și nord-estul țării; peste două treimi trăiau în Basarabia, Moldova, Bucovina și Maramureș. Un asemenea aflux naște, de regulă, tensiuni.

În plus, naționalismul românesc, inclusiv antisemitismul, au avut și o puternică motivație de ordin economic. Românii, în marea lor majoritate - oameni legați de pământ - țărani sau boieri și de activități tradiționale nu prea au excelat în îndeletniciri economice și comerciale. Numeroși străini, nu numai evrei, dar și germani, greci și armeni au ocupat aceste sectoare, imprimând românilor un complex de inferioritate. Ponderea evreilor a fost mare, îndeosebi în comerț. În fapt, societatea evreiască era ea însăși puternic polarizată: pe de o parte evrei bogați, bancheri, comercianți sau industriași, pe de altă parte, numeroși evrei trăind în condiții precare, în cartiere sărace. În privința științei de carte, stăteau, în medie, mai bine decât românii; erau mulți evrei în profesiunile liberale: medici, avocați, jurnaliști.

Incontestabil este și faptul că legionarii au ucis evrei, ca și regimul mareșalului Antonescu. Negarea sau minimalizarea acestor crime este incorectă și nu folosește la nimic României (folosește poate doar, ca și astăzi, ca România să fie taxată de antisemitism). Unele disocieri sunt, totuși, necesare, ceea ce își propune și prezenta comunicare. De asemenea, respingem opinia ce se încearcă a se acredita, în sensul că orice discuție despre Mareșalul Antonescu ar tinde obligatoriu la reabilitarea sa. În primul rând, pentru că Antonescu nu are nevoie de așa ceva. El a fost un om al timpului său, iar el astfel trebuie cunoscut, cât mai în profunzime³.

Apărătorii lui Antonescu și analiștii care, după 1989, militează pentru reabilitarea personajului fac din campania din iunie - iulie 1941 un război aproape sfânt. Ei încearcă să minimalizeze și, în același timp, să justifice atrocitățile petrecute împotriva populației evreiești.

Când trupele române trebuie să se retragă, în iulie 1940, ele sunt obiectul insultelor populației evreiești, numeroasă în Basarabia care îi priveau pe sovietici drept eliberatori. Unele localități în care populația evreiască era majoritară, se ridică molestând trupele române în retragere. O altă istoriografie susține că dimpotrivă, evreii n-au fost asasini, ci victime: „Trebuie să recunoaștem că nu au avut loc represalii, explică aghiotantul lui Antonescu. Nu știu cum pot fi interpretate aceste comportamente dar eu cred că trebuie să le atribuim unei psihologii de război, împotriva căreia conducătorii ,nu au mare lucru de spus. Este instinctul de moment care acționează. [...]. Acest instinct de revanșă a intrat în acțiune la Iași. În acest sector acționau trupele germane din armata a IX-a. Cum Iașii se găsesc în imediata apropiere a frontului, germanii au evacuat străzi întregi, i-au dus pe acești evrei la gară și i-au trimis spre interior în trenuri de marfă pentru a asigura sectorul și pentru că aveau o fobie față de evrei, dar și pentru că populația din mahalalele orașului le părea suspectă din rațiuni de securitate - pretextând că fuseseră atacați soldați izolați. Aghiotantul mai precizează că generalul intervenise pe lângă comandamentul german pentru ca persoanele arestate să fie tratate omenește...”⁴

În literatura istorică actuală, se acreditează tot mai des ideea că antisemitismul antonescian a fost conjunctural: dictat sub presiune externă sau de necesitățile strategice ale războiului. Cercetătorul Lya Benjamin opinează că o astfel de interpretare se datorează fie necunoașterii documentelor cheie, emaneate de la conducătorul statului sau de membri ai guvernului, fie unor tendințe de minimalizare a dimensiunilor reale ale politicii antisemite promovate de regimul antonescian.

De exemplu, în viziunea istoricului Keith Hitchins, factorii care au determinat încercările lui Antonescu de a „rezolva” problema evreiască - așa cum a fost ea numită în a doua jumătate a secolului al XIX-lea (era cea mai serioasă problemă a minorităților cu care se confrunta regimul Antonescu), au fost de natură național sentimentală sau călăuzite de scopuri tactice, de politica externă, fără să se bazeze pe un antisemitism doctrinar.⁵ Astfel de aprecieri au fost exprimate și de reputatul istoric german Andreas Hillgruber, cel dintâi care) încă din 1954, a evidențiat cu obiectivitate calitățile și defectele Mareșalului și ale politicii sale în raporturile cu Berlinul. Astfel, în cartea sa, Hitler, regele Carol al II-lea și mareșalul Antonescu, istoricul avansează ipoteza că politica mareșalului Antonescu în problema evreiască s-a bazat pe considerente tactice și comerciale; nu s-a inspirat din doctrina antisemită. A urmat liniile mari ale politicii externe. Politica evreiască a coincis cu schimbările politicii externe, dar nu era doctrinar.

Pentru Alex Mihai Stoenescu, foarte mediatizat, „coordonatele antisemitismului lui Antonescu nu depășeau primitivismul conceptual!”. Stoenescu reproșează mareșalului generalizarea, printr-un antisemitism illogic, a imaginii evreului comunist, fapt ce a condus la moartea multor oameni nevinovați.

Totuși, mareșalul a fost un factor ponderator - conchide acest autor, el s-a simțit responsabil pentru evreii pământeni⁶. Același autor afirmă că Ion Antonescu a

fost, fără îndoială, antisemit. Atitudinea sa provenea, în primul rând, din faptul că era xenofob și, în al doilea rând, din coordonatele temperamentului său. Antisemitismul din rândul ofițerilor se dezvolta de la simpla imitare, fără substanță a modei, până la ura manifest. Actele de agresiune fizică s-au produs, însă, exclusiv, în cadrul unor situații distincte, fiind concentrate, în majoritate, la momentul recuceririi provinciilor estice, pe fondul imaginii generalizatoare de suprapunere a inamicului comunist peste comunitatea evreiască de acolo. A fost, fără discuție, o eroare cu consecințe nefaste. Totuși, în permanență, de la conducătorul statului și până la comandanții de unități, documentele militare preconizează deportarea sau izolarea în lagăre improvizate. Crimele au existat - este ceea ce putem dimensiona cel mai greu, deși multe surse estimează 70 - 80.000 pentru tot spațiul estic⁷ - dar ele au avut loc în afara ordinelor militare superioare. Dr. Oliver Lustig, fiu al plaiurilor transilvane, cetățean român de naționalitate evreu, supraviețuitor al holocaustului din nordul Transilvaniei, fără a minimaliza cu nimic răspunderea lui Antonescu pentru moartea în Transnistria a 70 - 80.000 de evrei din Basarabia și Bucovina, arată că, în România, sub autoritatea guvernului antonescian, în cadrul granițelor stabilite în vara lui 1940, în ciuda marilor și repetatelor presiuni ale Berlinului, „soluția finală” nu s-a aplicat.

Profesorul universitar dr. Israel Gutman, din Israel, într-un referat intitulat: Situația evreilor din România pe fondul Europei cucerite de naziști, arată că planurile naziste de a-i deporta pe evrei din România în lagărele de exterminare din Polonia au întâmpinat „o poziție energetică din partea poporului român și autorităților românești, inclusiv a guvernului și a dictatorului Ion Antonescu... Refuzul lor de a-i preda pe evrei a crescut cu timpul și această rezistență este factorul care a salvat majoritatea evreilor români de „soluția finală” de concepție nazistă. Mi se pare că acesta nu a fost doar consecința unor poziții oportuniste și a schimbărilor de pe front, ci, în mare măsură, și, în parte, în mod decisiv, rezultatul deosebirilor de poziții și concepții care existau între Germania nazistă și România sub dictatura lui Antonescu în privința evreilor”⁸

Într-un studiu intitulat „Regimul antonescian și salvarea evreilor din Transilvania de sud”, dr. Jean Angel din Israel apreciază că: „Problema deportării evreilor din Transilvania de sud și Banat poate fi considerată ca o primă ciocnire serioasă între planurile guvernului nazist și dârzenia unui popor mic. Dacă considerăm Stalingradul ca eveniment hotărâtor în istoria celui de-al doilea război mondial, moment care marchează începutul sfârșitului dominației naziste în Europa, atunci, refuzul guvernului român de a-și preda evreii poate fi considerat unul din marile acte de rezistență din Europa, într-un moment când Germania se afla în culmea puterii sale.

Deși nu există nici un ordin de execuție, cu excepția celor de represalii, dată fiind răspunderea politică militară pe care o avea, mareșalul Antonescu se face vinovat de asasinatelor amintite scăpate de sub control și, contrar spiritului românesc, cu toate că nu le-a recunoscut, rămâne indiscutabil, în categoria criminalilor de război, salvarea a 400.000 de evrei sub regimul său fiind o circumstanță atenuantă pe care numai istoricii evrei și români o pot cântări.

În ce constă antisemitismul lui Antonescu?

Într-o concepție - sinteză acumulată de ani de politică antisemită practică de partide, într-o imagine proiectată insistent de anumite ziare populare, în atitudinea

unor personalități pe care le respecta el, iar, după 1921, și în asocierea fără nuanțe a evreilor cu comunismul.

Tratamentul de tip exterminator a fost rezervat evreilor din Basarabia și Bucovina; aceștia au fost acuzați de regimul Antonescu că pactizaseră în 1940 cu ocupantul sovietic (generalizându-se atitudinea unor evrei prosovietici prin culpabilizarea tuturor). În consecință, aproape toți au fost deportați dincolo de Nistru, în Transnistria, teritoriu controlat între 1941 și 1944 de armata română. S-au petrecut și execuții sumare, dar majoritatea au pierit datorită lipsurilor îndurate în lagăre. Cu aproximație, numărul morților poate fi apreciat la 110.000 - 120.000 (se presupune că vreo sută de mii apucaseră să plece în Uniunea Sovietică, o dată cu retragerea armatei roșii); autorităților române le revine, în plus, și vina dispariției unui mare număr de evrei „neromâni” locuitori ai Transnistriei (masacrați sau morți în lagăre).

În România (minus Basarabia și Bucovina), a fost un singur episod de mare amploare (după crimele legionare din ianuarie 1941, soldate la București cu 120 de morți dintre evrei), și anume pogromul de la Iași, de la sfârșitul lunii iunie 1941; cifra minimă, atestată documentar, a evreilor morți atunci este de circa 3.000. În rest, autoritățile românești, poate după unele ezitări, au refuzat să le aplice „soluția finală” la care îndemneau germanii⁹ Evreii au fost supuși la tot felul de persecuții, în cadrul unei ample politici de „românizare”: li s-au confiscat proprietățile, au fost excluși din școli și universități... N-au fost trimiși pe front (nu meritau să moară pentru România!), dar li s-au impus munci obligatorii, mai mult umiltoare decât utile (predarea unor obiecte de îmbrăcăminte...). Cumplit, pentru ei a fost, însă, faptul că au trăit ani de zile cu frica în sân: orice li se putea întâmpla. Publicat recent, Jurnalul scriitorului Mihail Sebastian (1907 - 1945), excepțional document pentru acei ani, pune în evidența drama unor oameni care, până atunci, se socotiseră integrați în societatea românească și se vedeau, deodată, părăsiți sau tratați cu condescendență chiar de vechii lor prieteni, români; și peste toate, frica.¹⁰ Cert este că acești evrei au supraviețuit. Și, în sfârșit, în Transilvania de Nord, cedată Ungariei în 1940, evreii au fost deportați la Auschwitz în 1944; majoritatea au pierit, în total vreo 100.000 de oameni. Sunt victime care nu pot fi puse pe seama României; în cazul lor, responsabilitatea revine autorităților maghiare și germane.

În comparație cu tot ce s-a întâmplat în Europa, salvarea evreilor din România rămâne, într-adevăr, un miracol. Condamnând pierderile de vieți evreiești în teritoriile controlate de guvernul antonescian, dr. Wilhelm Filderman, liderul comunităților evreiești din România, într-o declarație făcută în 1946 evidenția și faptul că „în nici o țară dominată de naziști n-a supraviețuit o atât de mare proporție a populației evreiești.”¹¹

Și, totuși, de ce rămâne mareșalul Antonescu un criminal de război? Pentru că, sub acoperirea ordinului său, au murit evrei nevinovați în Basarabia și Transnistria, pentru că sub acoperirea ordinului său au fost executați nediscriminatoriu unii ostatici ai represaliilor de la Odessa, pentru masacrul de la Iași pe care nu l-a putut împiedeca, dar mai ales, pentru războiul iresponsabil dincolo de Nistru, fără nici o garanție, fără nici o înțelegere, război în care a omorât zeci de mii de oameni. (În cei trei ani de luptă, 1941 - 1944, armata română a pierdut aproape 625.000 de ostași, morți și dispăruți).

Recent, reputatul istoric Florin Constantiniu, afirma: Ne place sau nu, în cultura noastră a existat un curent antisemit de la Eminescu la Nae Ionescu; ne place sau nu, Antonescu a dus în anii 1941 - 1942 o politică de purificare etnică, în urma căreia au murit circa 200.000 de evrei (cifra poate fi discutată); ne place sau nu, în anii 1943 - 1944, când Antonescu a înțeles că poate folosi pe evrei ca pe un capital politic în înțelegerile cu anglo-americanii, el a atenuat politica față de evrei, ceea ce explică de ce comunitatea evreiască din România a avut cel mai mare număr de supraviețuitori; ne place sau nu, Antonescu rămâne singurul om politic din 1940 și până astăzi care și-a propus să restaureze frontierele firești ale României mari.¹²

Acestea sunt faptele și datele. Regimul Antonescu a exterminat ceva mai mult de o sută de mii de evrei români (ceea ce anulează tentativele unor specialiști de a descoperi un holocaust în România anilor 1940 - 1944 cu cifre aberante de victime) și a „salvat” vreo 300.000. Strict aritmetic, meritul ar fi de trei ori mai mare decât vina! Doar că nu este un merit să nu ucizi și este o crimă să ucizi. Pe de altă parte, Antonescu nu poate fi izolat de contextul tulbure al unei epoci dominate de discriminări, de ură și de violență. Nici Dresda și Hiroshima nu au fost acte nobile! (ca să nu mai vorbim de milioanele de victime ale lui Hitler și Stalin).

Este neîndoios că românii îl văd pe Antonescu altfel de cum îl văd evreii. Mareșalul a condus războiul pentru reîntregirea României și a căzut victima comunismului. De aceea, nu orice vorbă favorabilă despre el denotă azi antisemitism sau antidemocratism, asemenea atitudinii caracterizându-i doar pe aceia (relativ puțin numeroși) care întrețin un adevărat cult al mareșalului.

Resume

Le Maréchal Antonescu et les Juifs

L'auteur justifie le sujet de son exposé par l'assertion qu'assulmer l'histoire signifie découvrir que les faits relatés sont réels, accepter qu'ils sont possibles et essayer qu'ils ne soient plus répétés. Assumer l'histoire, ce n'est pas et il ne faut pas devenir un acte d'accusation.

Selon l'auteur, l'exposé est réalisé à l'intérêt de la science, de la recherche ou de l'éducation, dans un débat général, notamment car l'historiographie roumaine, malheureusement, n'a pas un point de vue unitaire sur le Maréchal Ion Antonescu qui est, d'une part, contesté et considère une figure funeste du passé national, et d'autre part, considère comme un héros à dimension légendaires, au — dessus du „travail des historiens” — comme le voyait Gheorghe Barbu, son proche collaborateur entre 1940-1944.

L'auteur fait preuve du fait que les roumains ont eu un penchant pour l'antisémitisme, mais intègre dans le cadre d'une civilisation chrétien européenne qui a imprimé dans l'imaginaire collectif le traitement du juif comme un étranger. L'antisémitisme a été une maladie européenne, et non pas une spécifiquement roumaine.

En plus, le nationalisme roumain, y inclus l'antisémitisme, a eu aussi une motivation d'ordre économique et l'auteur affirme et démontre, avec arguments, que les légionnaires ont tué des juifs, tout comme le régime du Maréchal Antonescu et la

negație on la minimalisation de ces crimes ne sert à rien pour la Roumaine.

A la fin de l'exposé, l'auteur soutient qu'il est indubitable que les roumains aperçoivent Antonescu tout autrement que les juifs et c'est pourquoi toute position favorable auprès de la personnalité du Maréchal ne peut pas, aujourd'hui, être considérée comme antisémite ou antidémocratique.

NOTE :

¹ Lucian Boia, București, România: țară de frontieră a Europei, București, Editura Humanitas, 2002, p. 191-196.

² Vezi, de exemplu. Carol Tancu, L'émancipation des juifs de Roumaine, Montpellier. 1992 - autorul consideră România una dintre țările care au practicat un antisemitism de stat

³ Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu. Istoria românilor în secolul al XX-lea, București. Editura Paideea. 1999, p. 426

⁴ Catherine Durandine, Istoria românilor, Iași, Institutul european. 1998. p. 245

⁵ Keith Hitchins, România, 1866 - 1947, București. Editura Humanitas. P.514 -517.

⁶ Alex Mihai Stoenescu, Armata, mareșalul și evreii, București. RAO Internațional Publishing Company. p. 491-499

⁷ De exemplu: Oliver Lustig (70 — 80.000) - Denaturări și falsificări care jignesc și profanează victimele terorii horthyste - în. Magazin Istoric, nr. 511 1987, p. 79

⁸ Simpozion științific româno - israelian, în Anale de istorie, nr. 6/ 1984. p. 88

⁹ Cu privire la soarta evreilor din România în anii 1940 - 1944. istoricul Lucian Boia face trimitere și menționează, în primul rând, lucrarea foarte bine informată a lui Radu Ioanid. Evreii sub regimul Antonescu. București. 1997, despre care istoricul Gheorghe Buzatu consideră exagerat numărul de 400.000 de victime în Transnistria, fiind anulată de rezultatele investigațiilor lui Alex Mihai Stoenescu. Armata. mareșalul și evreii, București. Editura RAO. 1998 (op. cit.).

¹⁰ Mihail Sebastian, Jurnal, 1935 - 1944. București 1996

¹¹ Vezi și Magazin Istoric, nr. 10. 11/1997, studiul acad. Dinu C. Giurescu

¹² Florin Constantiniu. Primitivism, lăutarism, impresionism, în în revista „Dosarele istoriei”. nr. 7/2002. p. 60

ARMATA ROMÂNĂ ÎNTRE EST ȘI VEST

Alexandru Donovici

De ce mi-am intitulat comunicarea așa - Armata română între Est și Vest? Doresc să răspund acestei întrebări întrucât mi-a fost pusă de mai multe ori.

Răspunsul ar fi simplu, în câteva cuvinte: Este groaznic, ca militar, comandant sau chiar o mulțime de soldați, echipată de război, cu glonțul pe țeavă, să nu știe încotro să-și îndrepte arma și să tragă. Mai tragic este faptul că armata română, armata NOASTRĂ s-a aflat de mai multe ori în această dilemă!

Criza economică mondială de la sfârșitul deceniului patru al sec. XX, determină perturbări profunde în viața social-politică a țărilor întregii Europe.

Convulsiile politice interne, coroborate cu evoluția marilor puteri europene, propulsate de avântul economic-militar au avut drept consecință situația României, calificată drept dezastruasă în perioada la care ne referim. Cercurile conducătoare românești iau decizii paradoxale, controversate și uneori argumentate prin chiar contraargumente.

Gl. Antonescu, cunoscut pentru capacitatea sa deosebită, este exilat tocmai pentru că a avut curajul să afirme niște realități crude dar totuși realități:

N. Titulescu, este blamat și îndepărtat tocmai pentru că, apăra cu Vehemență interesele României:

Armata română se prezenta la un nivel scăzut de organizare și înzestrare chiar dacă, la comanda ei găsim personalități recunoscute în domeniul militar pe plan european:

-diplomația română pierde oamenii de valoare și teren, astfel că, în perioada 1939-1940, vechile provincii românești: Basarabia, Bucovina, Transilvania de nord-vest și Cadrilaterul, sunt predate pur și simplu vechilor hrăpăreți. O treime din trupul țării plânge sub dominație străină. În acele zile, poate, armata română a suferit cea mai mare dezonoare, fiind nevoită primind ordin - de fapt să se retragă și să predea fără luptă dușmanilor săi, casele și pământurile părinților, fraților și rudelor de același neam și aceeași limbă. „Am văzut ofițeri și ostași plângând” afirma un martor ocular al acelei triste retrageri.

Dar se pare că acestea sunt semnele cumplitei confruntări ale celor două moline care cuprinseră Europa: nazismul și comunismul.

România, ciuntită teritorial și înfrântă diplomatic, încearcă să se salveze. Trecutul ne-a dovedit că alianțele cu marele popor rus, aproape întotdeauna au fost în defavoarea românilor.

Totodată Germania se arăta foarte interesată de România pentru că, numai această țară bogată - prin grâнарul și țițeiul său putea să ofere lui Hitler, capul de pod logistic necesar diabolice ascensiuni spre Asia și imperiul sovietic.

În aceste condiții din frământările cercurilor politice conducătoare, în acei ani zbuciumați: 1939-1940, se iau hotărâri majore pentru țară. Regele Carol al II-lea este obligat să abdice coroana României fiind încredințată fiului său Mihai I, pe atunci în vârstă de 19 ani.

Este căutat un om cu experiență politică și militară, integru, ferm și hotărât, bun patriot, mare iubitor al străvechii gлии românești, care nu poate fi altul decât generalul pe atunci, Ion Antonescu. Cel care-l surghiunise la mănăstirea Bistrița - regele abdicat - l-a desemnat pe general drept singurul care ar mai putea îndrepta ceva din situația delicată a țării. Celebra afirmație făcută de E. Cioran în 1937 „România este geografie și nu istorie” își dovedește pe deplin valabilitatea.

Toate cercurile progresiste, oamenii politici cu vederi largi, strategii militari, însuși conducătorul executiv al statului, generalul pus în fața unei situații disperate, se aflau într-o mare dilemă: Armata română, popor român, ÎNCOTRO?

Spre Vest, ne așteaptă Ardealul, dar rămân înlăcrimați frații Basarabia și Bucovina, spre est, se bucură ceilalți și suferă ardelenii. Care ar fi soluția optimă pentru binele țării?

Încep, sau se continuă relații politice, militare, investigații diplomatice. Dilema persistă dar surprizele pactelor încheiate sunt uimitoare. Buni parteneri, devin peste noapte dușmani de moarte, inamici.

Precizia și rigurozitatea germană își dovedesc avantajele calitative față de colosul slav, la care cantitatea nu era încă în măsură să suplinească necesarul calitativ. Prima întâlnire Hitler-Antonescu, din toamna anului 1940, pare să consfințească opțiunea spre Est armatei române. Fermitatea germană, promisiunile teritoriale care anulau inclusiv raptul teritorial de la Viena, deși la acesta Hitler și-a dat poate intenționat acordul, au determinat legăturile mai strânse cu coaliția dominată de Germania cu toate că, eforturile diplomatice ale României nu au încetat să mențină cu Franța și chiar cu Anglia, raporturi ce nu clarificau, cel puțin deocamdată, intențiile românești.

Istoria a confirmat că, întotdeauna, țările mai mici și-au disputat în conflicte mărunte fel de fel de interese religioase, etnice și teritoriale dar, în final, decizia a fost luată de marile puteri. Tot istoria ne confirmă că, orice modificări de granițe au constituit premise ori consecințe directe ale unor conflagrații de amploare, de regulă cu caracter continental sau chiar mondial. Ezităările și dilemele românești din perioada 1940-1941 se opreau la o concretizare foarte clară: care va fi direcția de luptă a armatei române? Est sau Vest?

Contextul politico-militar național și internațional, binecunoscut a determinat un ordin de luptă clar și răspicat, dat de un profesionist desăvârșit, generalul Ion Antonescu: „Ostași vă ordon: Treceți Prutul!”. Acest ordin, a răsunat în toată armata română în noaptea 21-22 Iunie 1941, cu semnificații deosebite, atât pentru români cât și pentru contextul european al conflictului, având următoarele consecințe:

- România și-a precizat opțiunea politică și militară

- Ostașii români aveau direcția clară de luptă: EST

- Armata română reocupa teritoriul pe care l-a părăsit cu lacrimi în ochi și durere în suflet, eliberând totodată, pe frații care, timp de un an, s-au confruntat cu ororile bolșevismului.

Pe plan european, s-a declanșat o teribilă confruntare între două forțe totalitare, mari și puternice, dar prevestitoare ale dezastrului civilizației-nazismul și comunismul.

Ordinul executat face ca în circa o lună cântecul de doină românească să răsună cu bucurie din nou în provinciile cu glesia străbună a Basarabilor și codrii voievodali ai

Bucovinei, pe ogoarele și plaiurile redevenite românești - precum încheia cu nostalgie generalul, ordinul său de luptă.

Pentru readucerea în trupul țării a teritoriilor vremelnic ocupate, regele și țara, conferă celui care a condus celebra operație, generalului Ion Antonescu, recunoașterea supremă prin acordarea titlului de Mareșal al României!

Stimat auditoriu,

Ororile, dificultățile și desfășurarea celor peste 3 ani de război în Est, alături de armata germană, contra armatei sovietice, încep în sfârșit să devină din nou cunoscute. Nu putem uita că timp de 50 de ani, nu am avut permisiunea să pomenim operații, bătălii - unele câștigate cu mult profesionalism de generalii români și mai trist, nu am putut plânge pe cei peste 600.000 de militari pierduți pe teritoriul sovietic, ci ne mângâiam sufletele cu faptele săvârșite în campania de vest, petrecută în cele 9 luni care s-au scurs până la terminarea definitivă a războiului.

Mă voi opri acum doar asupra celui de-al doilea moment de mare dilemă al armatei române care luase o nouă direcție, spre vest, dar nu eliberând, ci, în retragere, deci cedând și pierzând teritorii. Însuși conducătorul statului, loial alianței cu Germania, aflată în declin total afirma în diverse ocazii:

-nici o brazdă românească nu se uită: nici o umilire nu rămâne nerăzbunată. Jertfele de la Odesa nu sunt numai granita răsăriteană pentru împlinirea tuturor drepturilor și năzuințelor neamului său - „poporul român nu poate să trădeze vreodată dreptul lui asupra Transilvaniei de nord de care sunt legate toate scopurile vieții românești și pe care oricine le va părăsi, dar oricine, oricât de sus, oricât de jos, n-ar fi decât un trădător”

-și tot mareșalul îi explica lui Hitler - „Transilvania nu este un pământ, un teritoriu, ci este leagănul românilor, este sufletul nostru. Transilvania este datoria noastră față de noi înșine și nu va fi nici un român care să nu moară pentru ea!”

Iată că, din nou, cercurile conducătoare din România se află în mare dilemă! Vara anului 1944 fusese dezastruoasă pentru Germania și aliații săi. Opincile mujicilor trecuseră Nistrul, atinseseră Prutul și se părea nu se mai opresc până la Berlin. Deschiderea frontului din Normandia a dat o puternică lovitură mașinii de război naziste, căreia i s-au spulberat toate speranțele de a stăvili tăvălugul sovietic pornit spre vest.

De la bucuria recuceririi Basarabiei și Bucovinei, s-a ajuns nu numai la pierderea acestora, ci mai mult, la întrevederea sfârtecării teritoriale a României fiind deja clar că promisiunile Germaniei privind Transilvania de nord-vest erau în totală imposibilitate de a fi onorate. Și iată din nou România, respectiv armata română, în fața vechii dileme: să rămână în continuare alături de aliații Germaniei, luptând spre est, dar retrăgându-se spre dezastrul din vest, sau, pentru că perspectiva războiului era deja clar conturată, să rupă alianța cu germanii și să semneze un armistițiu cu Uniunea Sovietică - în speranța de a mai salva ce s-ar mai putea salva din teritoriile românești în discuție. Vara anului 1944 intensifică contactele diplomatice, tatonările și încercările de a alege varianta optimă. Diplomații români ciocneau cupele de sampanie în încercările lor, fără a ști în care din ele este otrava, timp în care, pe câmpul de luptă mureau zilnic sute de mii de fii ai țării. Verticalitatea morală a mareșalului Antonescu îl face din erou național-trădător și criminal de război. Deși arestat, el declară că nu

dorește altceva decât să citească ziarele și ca românii să fie uniți pentru a dobândi ce și-au propus în momentul crucial al actului de schimbare a alianței și a direcției de înaintare a armatei. Să nu uităm însă, că, de data aceasta, direcția de marș nu s-a schimbat – armata română se deplasa spre vest, doar că, din învinși, au devenit eliberatori. Doar așa au putut ostașii deveni eliberatorii celui mai scump pământ românesc: Transilvania. Noii aliați au uitat însă că, și Bucovina și Basarabia și Cadrilaterul, au fost provincii românești și au rămas și acum trei lacrimi în vecinătatea țării..

Oare cei ce au avut în mână soarta acestei țări, au greșit sau au făcut bine ceea ce au făcut în aceste momente de cumpănă? Poate, doar istoria, ne va da răspunsul la această mioritică întrebare!

ADMINISTRAȚIA DIN NORDUL MOLDOVEI ÎN PERIOADA MARTIE-AUGUST 1944

Nicolae Ionescu

Partea de nord a Moldovei, respectiv județele Botoșani, Suceava, Dorohoi, precum și teritoriile apreciabile ale unor județe limitrofe ca Rădăuți, Baia, Iași și Roman, timp de aproape 6 luni de zile, începând, din martie 1944, după retragerea trupelor germane, aici s-au instalat trupele sovietice care au continuat să opereze pentru înfrângerea definitivă a adversarului. Drept urmare, în această zonă a țării s-a creat o situație specială prin faptul că teritoriul Moldovei, a fost divizat din punct de vedere militar-administrativ. În timp ce în zona de mijloc și de sud populația trăia într-o tensiune deosebită cauzată de neprevăzutul evoluției Frontului de Răsărit (pătruns deja pe teritoriul României), de intensificare a abuzurilor, armatei germane, precum și de alte nenorociri ce păreau că nu se mai sfârșesc (evacuările, bombardamentele, munca forțată) în zona de nord unde pătrunsese Armata Roșie, cetățenii ce rămăseseră pe loc trăiau drama unei noi ocupații.

Populația românească din județele ocupate de armata sovietică era cuprinsă de teama privind "extinderea" Uniunii Sovietice și dincoace de granița impusă la 26 iunie 1940 între cele două state. În ziua de 2 aprilie 1944¹ Molotov a declarat presei sovietice și străine că guvernul țării sale nu urmărea anexiunea teritorială vreunei părți din România, nici schimbări în situația internă și că înaintarea trupelor sovietice "dictată de necesități strategice", câtă vreme continua rezistența inamicului. Pentru, a ridica moralul scăzut, al populației, comandanții armatei sovietice staționate în județele Botoșani, Dorohoi, Rădăuți și Suceava, au reamintit prefectilor conținutul declarației lui Molotov și le-au cerut să transmită locuitorilor, prin viu grai, prin manifeste, comunicate, etc., "mai ales pasajul din declarație care prevedea că U.R.S.S. nu avea nici un fel de revendicări teritoriale față de România", "nu se va amesteca în, administrația internă a teritoriului ocupat" și nu avea intenția să influențeze viața economică, financiară, culturală, socială, etc., a acestor teritorii².

Considerând temporară Staționarea ostașilor Sovietici pe teritoriul acestor județe, autoritățile românești au reușit cu amabilitate și calm, să depășească unele faze critice și să acționeze în raporturile cu armatele sovietice ca organe reprezentative ale poporului român. Condițiile excepționale ale staționării frontului timp de 5 luni au determinat izolarea temporară a celor 4 județe de restul țării.

Linia politică a guvernului sovietic față de România a fost formulată prin Hotărârea Comitetului de Stat al Apărării, din 10 aprilie 1944, adresată Consiliului Militar al Frontului 2 Ucrainean. În regiunile ocupate de Roșie vor fi menținute, fără nici o schimbare, toate ocupate Armata Roșie vor fi menținute, fără nici o schimbare, toate organele puterii românești și sistemul organizării economice și politice existente în România ce avea la bază Declarația dată de guvernul Sovietic după trecerea trupelor sale a granițelor României³.

Potrivit amintitei hotărâri, sarcina aplicării în practică a indicațiilor guvernului U.R.S.S. Cu privire la staționarea trupelor sovietice în România revenea consiliilor militare ale fronturilor și armatelor care erau organisme reprezentative la nivelul

marilor unități în armata sovietică. Comandamentele militare locale erau subordonate acestora. Șefii marilor unități de infanterie aveau obligația să numească comandanți de plasă, județ și centre intens populate. Prin activitatea lor comandanții nu aveau voie să se substituie organelor puterii locale preciza hotărârea respectivă.

Aceste prevederi trebuie puse în legătură cu tratativele secrete între România și puterile aliate (S.U.A., Anglia și U.R.S.S.), în cadrul cărora se avea în vedere importanța strategică a României în evoluția evenimentelor militare din cursul anului 1944. România constituia, în acele condiții, placă turnată a sud-estului european. Fapt dovedit după lovitură de stat de la București din 23 august 1944, în urma căreia România a întors armele împotriva Germaniei naziste, alăturându-se cu tot potențialul militar și economic Coaliției antifasciste. S-a creat, astfel, posibilitatea înaintării foarte rapide a armatelor sovietice pe teritoriul patriei noastre până în Balcani și la granița cu Iugoslavia, continuând, apoi, ofensiva la care au participat și trupele române, până la victoria finală asupra fascismului.

Deși se spera într-o depășire a stării de război, ca urmare a instalării sovieticilor în zonă, lucrurile n-au intrat într-un tot pe tărâmul unei vieți liniștite, neputându-se în aceste condiții dificile. Existența, în Continuare, a liniei frontului pe o întindere mare nu îndepărta pericolul privind desfășurarea luptelor, afectând astfel un număr considerabil de așezări omenești recolte. Acest fapt a determinat menținerea măsurilor de austeritate militară, a restricțiilor și a eforturilor asupra populației civile.

Izolate de restul țării, județele din N. Moldovei au trecut să-și reorganizeze viața economică, politică și administrativă, atât cât războiul o permitea, în condițiile prezenței armatei sovietice. Între măsurile impuse de noua situație a fost și aceea mobilizării tuturor forțelor cetățenești pentru înlăturarea dezastrului lăsat de desfășurarea luptelor, ca și pentru reorganizarea administrativă, reorganizare determinată în primul rând de faptul că autoritățile au părăsit posturile lor, evacuându-se în interiorul țării.

Interesul pentru reșezarea grabnică a vieții economice și administrative era o manifestare firească a populației rămase pe loc, dar și de către armata sovietică. Autoritățile militare sovietice au urmărit și sprijinit îndeaproape acest lucru, fiind preocupate, în cel mai înalt grad, de organizare temeinică a teritoriului în care ele acționau, întrucât de aceasta depindea siguranța "spatelui" și succesul operațiunilor militare. Totodată, se avea în vedere și conlucrarea cu populația autohtonă într-un mod organizat și eficient pentru satisfacerea unor cerințe ale Armatei Roșii, impuse de mersul acțiunilor de luptă.

Cu privire la reorganizarea administrativă pe teritoriul din N Moldovei, rezultă faptul că în unele județe alegerea sau desemnarea noilor prefecți s-a făcut de populația românească rămasă pe loc, înainte ca trupele sovietice să se instaleze în zonă. Din datele de care dispunem rezultă că asemenea situații s-au petrecut în județele Botoșani și Rădăuți, iar istoricul ieșean Gh. Tănăsă consideră că desemnarea de populația locală a noilor prefecți până la sosirea sovieticilor a avut loc și în județele Dorohoi și Suceavă⁴. Spre exemplu, cu 3 săptămâni înainte de intrarea armatei sovietice în orașul Botoșani, locuitorii acestei așezări au constituit un comitet cetățesc provizoriu din rândul căruia a fost ales prefectul Dimitrie Russu. Dintr-un memoriu de activitate aparținând lui Ion Popovici, fost șef de serviciu al prefecturii, remarcăm că la 8 aprilie

1944 când au intrat trupele sovietice în orașul Botoșani noul prefect Dimitrie Russu era deja în exercițiu în momentul sosirii armatei sovietice⁵

În ziua de 30 martie 1944, locuitorii orașului Rădăuți și delegați din comunele județului s-au adunat în acest oraș, alegând ca prefect pe inginerul agronom I. Larionescu și ca prim-pretor pe Mihăilescu Leonida. Trupele sovietice sosise în oraș la 8 aprilie și peste două zile comandantul armatei sovietice din zonă primește noile autorități locale. După ce noul prefect a prezentat în detaliu situația economică, administrativă și politică a județului Rădăuți "a fost rugat" de generalul sovietic să conducă mai departe treburile județului asigurându-l, totodată de tot ajutorul armatei sovietice. Este probabil ca în aceeași manieră să se fi petrecut lucrurile și în cadrul județului Botoșani⁶.

În ceea ce privește celelalte județe din Nord noile autorități nu au fost instalate la fel ca la Rădăuți și Botoșani. De exemplu, așa cum rezultă dintr-un proces-verbal întomit la 28 aprilie la Suceava alegerea prefectului și subprefectului s-a făcut în prezența reprezentanților comandamentului militar sovietic.

În județul și orașul Dorohoi, trupele sovietice au pătruns în zilele de 7 și 8 aprilie, iar, două zile mai târziu, se afla deja în funcție noul prefect, D. Chiriac și tot atunci s-a format Consiliul Județean alcătuit din 8 membri. La acest moment important ca și în alte cazuri nu s-au aflat reprezentanții Comandamentului sovietic.

În ce privește județul Baia în condițiile stabilirii frontului pe teritoriul acestuia și a ocupării de către trupele sovietice se cunosc și mai puține detalii despre instalarea noului prefect. Se știe doar că, la un moment, se afla în funcție Vasile Lovinescu⁷. Deși județul Baia a fost afectat puternic de front, impunându-se o evacuare aproape totală, îl regăsim totuși organizat din punct de vedere administrativ. Referirile sporadice la județul Baia și autoritățile acestuia constituie o dovadă că intensă desfășurare a luptelor a lovit crunt acest județ.

Apropierea operațiunilor militare de granițele țării și pătrunderea trupelor sovietice în Nordul țării au provocat o acută criză regimului antonescian⁸. În ziua de 15 martie 1944 din ordinul lui Antonescu, a început operația de evacuare a autorităților românești civile și militare din nordul și centrul Moldovei, la care s-a atașat majoritatea proprietariilor de moșii și întreprinderi industriale. Trupele române s-au instalat la 1 aprilie 1944 pe un aliniament de apărare jalonat de râul Jijia și localitățile Botoșani-Rădăuți-Marginea. La 2 aprilie 1944, U.R.S.S. a propus României încheierea armistițiului. Ion Antonescu a refuzat această propunere.

În lipsa unui aparat de conducere și de ordine, în condițiile jafurilor săvârșite de armatele germane în retragere, de hoți și răufăcători, reorganizarea administrației locale de stat în județele Botoșani, Dorohoi, Rădăuți și Suceava, fiind problema cea mai importantă și cea mai urgentă, a precedat, de regulă, pătrunderea armatelor sovietice, s-a desfășurat conform structurii aparatului de stat românesc și prin aplicarea regulilor administrative românești⁹. În toate cazurile, prefectii și primarii au fost instalați de comandamentele militare sovietice sau au funcționat cu aprobarea acestora acolo unde fuseseră deja aleși de către adunările cetățenilor.¹⁰ Prefectul județului Suceava, după ce a făcut o vizită în partea țării ocupată de trupele sovietice, preciza că prefectii județelor Botoșani, Dorohoi și Rădăuți "au fost instruiți la fel cu și în județul nostru de comandamentele militare locale" (subl. ns.) sovietice¹¹.

În același timp, acordând o atenție deosebită frontului din sectorul Straja-nord-Iași-Marea Neagră, autoritățile militare sovietice erau direct interesate în reorganizarea administrației cu elemente de încredere, capabile să restabilească ordinea, să refacă viața economică a județelor Botoșani, Dorohoi, Rădăuți și Suceava pentru a aproviziona numărul mare de trupe concentrate aici, însumând 920.000 de oameni, gata să înceapă ofensiva pe frontul din Moldova¹²

Participarea reprezentanților comandamentelor militare sovietice la instalarea autorităților locale românești, la adunările cetățenești, la ședințele consiliilor de colaborare, emiterea unor ordonanțe și formularea unor dispoziții, obligația noilor autorități de a îndeplini infracțiunile și ordinele comandamentelor militare sovietice și de a raporta măsurile luate privind reglementarea vieții administrative și înviorarea economică-socială a județelor, orașelor și comunelor din nordul Moldovei, toate acestea reprezentau câteva dintre modalitățile de exercitare a controlului și observație asupra întregii activități desfășurate în această parte a țării. Au fost instalați primari, ajutori de primari dintre cetățenii cu autoritate, buni organizatori, unii provenind, din rândul nevoiașilor. Încadrarea instituțiilor s-au făcut cu o parte din funcționarii, care dintr-un motiv sau altul, au rămas pe loc, dar și cu elementele noi, fără deosebire etnică, printre care unii dintre elevii care au fost desemnați în conducerea administrației și a diferitelor instituții, mai ales în județul Botoșani, iar după 23 august și în celelalte județe ale Moldovei.

Au fost înființate poliția rurală și poliția populară pentru menținerea ordinei și siguranței publice, cât și din dispozițiile comandamentului militar sovietic, preocupat în cel mai înalt grad de finalizare a preparativelor vastei operații de la Iași-Chișinău. Prefectul județului Botoșani relatează "greutățile impuse de prezența unei armate de aproape un milion militari care au ocupat "acest județ până la sfârșitul lunii august 1944"¹⁴

Economia județelor din nordul Moldovei a fost o sursă de aprovizionare, un șantier de lucru pentru sprijinirea Armatei Roșii în pregătirea ofensivei împotriva trupelor hitleriste¹⁵

Având în vedere marile eforturi de aprovizionare și de muncă ale locuitorilor acestei părți românești, considerăm că se impune ca, la sacrificiile umane și materiale ale României la Războiul hitlerist, să se adauge contribuția economică a județelor Botoșani, Dorohoi, Rădăuți și Suceava chiar din momentul pătrunderii trupelor sovietice în această parte a țării.

Organizarea și reluarea activității prefecturilor și a celorlalte organisme subordonate acestora a însemnat înviorarea, atât cât s-a putut în condiții de război, a întregirii vieții economico-sociale, continuarea activității sub auspiciile unicei autorități – Prefectura a întreprinderilor, comerțului, transportului și a tuturor instituțiilor din județ (justiție, poliție, sănătate școli, etc.), atent supravegheate de către comandamentele militare Sovietice.

În lunile aprilie-mai 1944 s-au desfășurat acțiuni intense de organizare a comunelor și prefeturilor din N. Moldovei având loc ședințe pentru numirea Funcționarilor publici. La data de 23 mai județul Botoșani era organizat pe plase și, fără îndoială, pe comune, existând și funcționând la acea dată preturile Botoșani, Sulița, Ștefănești și Bucecea.

Reorganizarea administrativă în această parte a țării a avut loc în condițiile unor greutăți deosebit de mari, generate de retragerea trupelor germane. Pe lângă prefecturile județelor Botoșani, Rădăuți și Suceava au funcționat consilii de colaborare, organe consultative, constituite în scopul de a reorganiza diferitele servicii și în instituții și apoi de a coordona și armoniza activitatea acestora la nivelul județului, în raport cu nevoile gospodărești locale. Din decizia Prefecturii Suceava (20 iunie 1944) rezultau următoarele în această privință: Pentru coordonarea atribuțiilor unor servicii și soluționarea problemelor de importanță mare, se înființează pe lângă Prefectura județului Suceava Consiliul de Colaborare și Coordonare care se va compune din: prefect sau subprefect, copreședinte, inspectorul județean, cosecretar, și din toți șefii de Servicii, plus primarul orașului¹⁶ și în județul Drohoi, prefectul era ajutat de un Consiliu de Cetățeni. De regulă, la nivelul județelor s-au constituit consilii de colaborare, iar pentru orașe, prețuri și comune, consilii cetățenești¹⁷ Alcătuirea noilor organisme administrative cerea, în primul rând, oameni care să cunoască treburile de administrație și conducere, ceea ce s-a dovedit extrem de dificil din cauza refugiului celor care lucrează în domeniu sau care ar fi putut îndeplini condițiile cerute. Pe de altă parte, populația refugiată era dispersată din cauza desfășurării în continuare a luptelor din zonă și nu se putea reîntoarce în locurile de unde fusese evacuată. Încetarea activității în cele mai diverse domenii și reluarea treburilor de la capăt ridicau tot atâtea probleme dificile în aducerea la normal a vieții social-economice.

Așadar, noile autorități s-au confruntat cu dificultăți neînchipuit de mari. Dovada o face și un raport al Prefecturii județului Botoșani în care se sublinia necesitatea unor măsuri urgente și competente pentru aprovizionarea populației de la orașe și sate, ceea ce în condițiile avute în vedere părea de nerezolvat. În cele mai multe cazuri predomina deruta, lipsa de norme organizatorice, lipsa de experiență a celor investiți în funcții etc. "Vechile autorități au luat cu ele banii și actele primăriilor"¹⁸ în evacuare. În asemenea cazuri se impunea găsirea de mijloace și modalități eficiente prin punerea în "funcțiune" a întregului angrenaj administrativ economic. Spre meritul celor implicați în aceste eforturi, au fost găsite soluții adecvate și responsabilitățile în care subliniem: "Numai munca titanică, buna credință, perseverența, curajul și mai ales dragostea pentru o populație de aproape 200.000 de suflete lăsate în voia soartei de autorități, a făcut ca în mai puțin de două luni să se normalizeze viața județului..."¹⁹

Stimulați de prezența armatei sovietice, comuniștii din județul Botoșani își intensifică activitatea în lunile și anii următori. În cuvântul la Conferința Națională a P.C.R. "Moldova" din august 1945, delegatul județului Botoșani, arăta următoarele, referitor la perioada în discuție: "Izolați de restul țării, după fuga autorităților (referitoare la evacuări ns.) grele sarcini au fost puse în fața organizației noastre de partid. Mobilizând întreaga populație, am reușit a da un prim ajutor victimelor de război. Apoi am trecut la organizarea aparatului administrativ, punând în funcție toate autoritățile."²⁰

Se pare că alte organizații politice nu au acționat fie pentru că se refugiaseră, fie erau timorate de ocupant și de "curajul" comuniștilor. În orice caz, organizațiile comuniste erau constituite din puține elemente, folosindu-se și de cetățeni dezorientați

sau derutați, precum și oportuniști. Faptul că elementele respective, comuniști ori nu, s-au implicat în restabilirea vieții social-economice după trecerea frontului, nu poate fi de condamnat; în asemenea situații spiritul de inițiativă și de acțiune sunt vitale.

Instalarea noilor autorități locale au avut loc la date diferite activitatea de reorganizare cunoscând ritmuri neuniforme, de la un județ la altul, de la o localitate la alta. Acest proces, deși anevoios, poate fi socotit încheiat cel puțin într-o primă formă, la sfârșitul lunii mai (pe parcursul perioadei, după această dată, au mai avut loc modificări). Subliniem că o caracteristică a acestor județe din Nord izolate de restul țării și ocupate de armata sovietică în condițiile reorganizării lor, prefectul devenea singura autoritate publică din județ, fără să fie subordonat unor organe centrale naționale. El se îngrijea de toate instituțiile de stat de pe cuprinsul județului. Forul Superior nelegal, dar impus de împrejurări, căruia trebuia să i se supună era Comandamentul militar sovietic, ca organism de coordonare generală a teritoriului în care acționa.

Se impune să se sublinieze faptul că Botoșanii s-au aflat în aceste momente drept centru al întregii zone: aici se afla Comandamentul superior aliat sovietic, spre deosebire de celelalte județe unde acționau comadamente locale. Tot la Botoșani se afla și misiunea militară română constituită din componenți ai Diviziei de voluntari români "Tudor Vladimirescu"²¹, deși grosul acesteia a pătruns în țară odată cu ofensiva sovietică din august 1944, de pe frontul Iași-Chișinău. Însă, prezența unor reprezentanți ai acestora pe teritoriul patriei cu 5 luni mai devreme este importantă; sprijinul lor moral la reorganizarea părții de nord a Moldovei, în condițiile date, nu poate fi neglijat în misiunea de sovietizare a autorităților.

Voluntarii Diviziei "Tudor Vladimirescu" au avut propriul lor organ de presă intitulat "Înainte" (fost "Graiul liber"), din care rezultă unele date asupra pregătirii pentru front a acestora. În numărul 16 aprilie 1944, spre exemplu, este inserată știrea că voluntarii români se îndreptau spre front "pentru a da piept cu hitleriștii..." Cadrele politice ale marii unități și comuniștii care acționau în emigrație au continuat activitatea de propagandă, inclusiv pe teritoriul românesc ocupat de sovietici din NE țării. Între ei s-a aflat și Ana Pauker, colonelul Mihai Maltopol și maiorul V. Luca, reveniți în divizie la 9 noiembrie²².

După declanșarea ofensivei sovietice "Iași-Chișinău", generalul I.R. Malinovski, comandantul Frontului 2 ucrainean, a ordonat la 21 august, ca divizia să intre în orașul Iași. Trecerea României de partea Națiunilor Unite, la 23 august, a rezolvat o situație extrem de delicată, pentru că Divizia "Tudor Vladimirescu" se putea înfrunta direct cu marile unități române aflate pe direcția sa de acțiune. În noua situație politică militară, generalul Burenin, sosit la 28 august 1944 la podul de la Sculeni, a transmis ordinul generalului Malinovski ca divizia să nu mai intre în luptă și să continue marșul spre București, punându-i-se la dispoziție 150 de mașini. Ajunsă la 28 august în Iași, a fost fracționată pe două eșaloane. Primul s-a deplasat rapid spre București, înregistrând la Bulboacă, comuna Deleni, lângă Vaslui, o primă ciocnire cu un detașament german izolat. Al doilea a pornit pe același itinerar, angajând și el, la 31 august - o luptă cu trupele germane pe dealul Ciunta - tot în apropierea de Deleni = Vaslui²³.

În ce privește raporturile stabilite în procesul reorganizării administrative,

între armata sovietică și populația autohtonă se impun câteva considerații, pornind de la ceea ce s-a scris și de la conținutul real al acestor raporturi. Literatura politică și de specialitate a folosit o vreme termeni ca: “eliberare”, “Armata Roșie eliberatoare”, “teritoriul eliberat” etc. După câțva timp, asemenea termeni au fost înlocuiți cu alții mai adecvați și anume “prezența trupelor sovietice”, “ocupație sovietică”, “zonă ocupată de Armata Roșie” În unele mărturii documentare din acea perioadă se socotește momentul pătrunderii trupelor sovietice pe teritoriul României ca “eliberator” altele nu conțin asemenea aprecieri, consemnând doar întâmplările așa cum ele s-au succedat. Este un adevăr incontestabil că respingerea trupelor hitleriste din partea de nord-est a patriei noastre de către armata sovietică, în primăvara anului 1944, a concis cu dorința și lupta poporului român pentru eliberarea de sub apăsătoarea dominație hitleristă. Sovieticii au găsit aici o populație animată de dorința de a conlucra cu ei pentru atingerea unui țel comun – victoria și eliberarea de sub dominația germană. La vremea respectivă era greu de prevăzut că va urma ocupația rusească de mai târziu.

Situația creată, aduce în discuție și unele ipoteze. Spre exemplu, sovieticii n-au recurs la introducerea administrației militare. Recurgerea la ocupația armată, ar fi sustras în, anume măsură comandamentele militare din zonă de la activitățile strigente legate de operațiunile de luptă și pregătirea acțiunilor ulterioare. Verosimilă poate fi și ipoteza potrivit căreia sovieticii, au consimțit la păstrarea legislației românești și a unor libertăți neobișnuite în astfel de situații (nerecurgerea la soluția introducerii propriei lor administrații) întrucât aceștia se aflau la începutul pătrunderii pe teritoriul țării noastre, când încă nu se întrezărea posibilitatea ieșirii României din război, cu atât mai puțin perspectiva victoriei finale asupra fascismului.

Sursele documentare consultate reliefează aspecte de atitudini binevoitoare a trupelor sovietice în ceea ce privea respectarea legislației și administrației românești în zonă. Trebuie avut în considerare faptul că autoritățile militare sovietice, în cele mai multe cazuri în bună înțelegere, au fost recunoscute sau instalate sub supravegherea directă a comandamentelor Armatei Roșii. În acest caz rezultă raporturi de subordonare ale autorităților române față de trupele străine.

Însuși guvernul sovietic, prin Declarația din 2 aprilie 1944, nu atribuie armatelor sale un caracter eliberator; scopul pătrunderii Armatei Roșii pe teritoriul României era de a urmări trupele germane în retragere, până la distrugerea sau capitularea lor²⁴, această declarație e făcută și pentru a satisface hotărârile de la Teheran și pentru a nu trezi susceptibilitate în rândul Marilor Puteri occidentale)²⁵. În Hotărârea Comitetului de Stat al Apărării al U.R.S.S., din 10 aprilie 1944, se făcea următoarea apreciere: “Consiliile militare vor exercita pe teritoriul românesc, intrat în subordinea trupelor sovietice, doar conducerea generală a administrației civile, nu efective, precum și controalele asupra acesteia prin administrația militară a Armatei Roșii. Comandanții militari de plasă sau județe - precizează hotărârea - nu trebuie să se substituie organelor locale ale puterii. În timp, însă, chiar sovieticii au folosit termenul de “ocupant”. Astfel, “În regiunile Ocupate de Armata Roșie se menționează în hotărârea amintită - vor fi menținute, fără nici o schimbare, toate organele puterii românești și sistemul organizării economice și politice.”²⁶

În același timp, trebuie avut în vedere și faptul că în istorie astfel de situații au

<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

fost soluționate prin introducerea imediată a administrației militare a ocupantului, ceea ce sovieticii nu au făcut. Organizarea din nordul Moldovei în perioada aprilie-august 1944, nu poate fi asemuită, spre exemplu, cu aceea a părții de nord a Transilvaniei, din iarna anului 1944-1945, unde a fost introdusă administrația militară sovietică. Totuși, prezența armată, măsurile întreprinse, conduita în anumite împrejurări a comandamentelor și trupelor sovietice, au făcut din această parte a Moldovei un teritoriu ocupat. Chiar dacă guvernul sovietic dăduse dispoziții ca trupele sale să nu se amestece în administrație și să nu schimbe ordinea existentă, să nu comită imixtiuni în viața localnicilor, etc., astfel de recomandări nu s-au respectat, imixtiunea practicându-se sub diferite forme.

Pretextând starea de război și existența frontului în spațiu respectiv, armata sovietică a exercitat controlul general asupra teritoriului în care pătrunseseră și în care opera din punct de vedere militar. Autoritățile militare sovietice au ținut sub observație strictă teritoriul și populația intervenind ori de câte ori considerau necesar, direct sau prin intermediul organelor administrative românești. În cele mai multe cazuri, autoritatea locală nu întreprindea nici o acțiune fără să consulte sau să aibă avizul Comandamentului sovietic local. În numeroase rânduri anumite activități se desfășurau în prezența organului militar sovietic. La Suceava, de exemplu, a fost schimbat prefectul instalat, după pătrunderea trupelor ruse. Această înlocuire s-a făcut "conform dispozițiilor primite de la Comandamentul militar local..."²⁷ Rezultă, așadar că regimul impus de trupele sovietice îngrădea în mod evident posibilitatea competențelor în cadrul administrației locale, încălcându-și astfel în mare parte promisiunile de a respecta legislația și autoritatea românească.

Ocupația sovietică s-a făcut resimțită cu deosebire în acțiunea de instalare a noilor organisme locale, județene, municipale, de plasă și comună.

Semnificativ este și faptul că toate deciziile elaborate de către autoritățile locale erau însoțite de text în limba rusă. Adesea, în actele autorităților românești nou instalate se întâlnește formularea: "Având în vedere dispozițiunile Comandamentului militar" sau "Potrivit instrucțiunilor primite de la Comandamentul militar local"²⁸. Menționăm și aspectul că în inspecțiile pe care le făceau în plase și comune, reprezentanții autorităților județene erau însoțiți de militari sovietici de la comandament.

Mărturiile vremii nu sunt unitare în definirea acestor raporturi; unele elogiază prezența Armatei Roșii pe teritoriul din nordul Moldovei, altele dimpotrivă semnalează abuzuri ale militarilor sovietici. Prin urmare, se poate aprecia că raporturile la care ne referim nu au contat exclusiv în situarea pe poziții ocupant supus, ci adesea au existat elemente de reală conlucrare între părți, de înțelegere. Acest fapt a contribuit în cea mai mare parte la stabilirea unui climat pașnic de colaborare și întrajutorare în unele momente grele, cum ar fi acelea ce au decurs din restabilirea relativ repede a vieții economice și administrative. Astfel, a fost ușurată lupta pentru înfruntarea numeroaselor greutăți generate de evoluția frontului, precum și a celor care încă persistau.

Conlucrarea a constat și în aceea că, în general, autoritățile militare sovietice purtau discuții cu factorii administrativi locali, atunci când urma să se ia hotărâri în probleme ce vizau populația sau chestiuni organizatorice ale autorităților civile

românești. Din documentarea întreprinsă nu rezultă că în cadrul acestor discuții să fi existat divergențe de neînălăturat. S-au ivit și situații când autoritățile locale n-au putut răspunde cerințelor sporite ale armatei sovietice în unele probleme de contribuție a populației la executarea de lucrări cu caracter militar și la întreținerea trupelor, dar nu s-a ajuns la animozități grave, ele fiind soluționate cu calm și răbdare de ambele părți. Nu se poate ocoli faptul că, în unele situații armata sovietică s-a dovedit a fi un aliat, ajutând la înlăturarea daunelor de război.

Desigur acestea sunt realități dovedite și înregistrate în anumite condiții ale războiului. În primul rând nu trebuie să pornim de la prejudecăți. În al doilea rând trebuie avut în vedere și faptul că primăvara și vara anului 1944 armata sovietică nu era stăpână pe situație, urmărind atragerea populației locale de partea sa. Însă ocupația militară nu era sinonimă cu libertatea, cu lipsa abuzurilor și cu frățietatea, despre care s-a scris atât de mult, în flagrantă contradicție cu adevărul. Vom evidenția noi aspecte de așa-zise "colaborări" în baza cărora se pot trage unele concluzii edificatoare.

Numeroase mărturii se referă la jafuri și abuzuri ale soldaților sovietici: necinstirea lăcașurilor de cult, furturi, omoruri, vătămarea corporală a cetățenilor români, devastări, incendii siluiri de femei și fete... arătând adevărata față a "eliberatorilor". Dintr-un document al Prefecturii Suceava rezultă o seamă de plângeri ale localnicilor: 1) căruțele cu cai sunt luate zilnic la lucru fără nici o idemizație și fără să se asigure hrana la cai; 2) luarea cu violență și fără ordin de vite de către soldații ruși; 3) caii armatei ruse pasc recoltele; soldații ruși iau prin forță de la oameni hainele și lucrurile din casă.²⁹ Și exemplele ar putea continua și în alte localități din Nordul Moldovei în care sunt relevate jafurile, abuzurile și "tratamentul aplicat de sovietici populației românești". Spre exemplu satele până la linia Bivolari-Andrieșeni sunt evacuate; casele din aceste localități sunt distruse, iar materialul lemnos provenit din distrugerii este trimis pe front, iar tabla în interiorul Rusiei³⁰. Se mai arată că premilitarii și soldații români surprinși de ruși în timpul ocupației au fost arestați și trimiși în U.R.S.S., fiind suspectați ca partizani în spatele frontului bolșevic. Un astfel de grup acționează în regiunea muntoasă: Șipotele pe Siret, Nilcea, Crasna Putnei, Straja, din nordul Moldovei³¹.

Desigur, exemplele ar putea continua, considerăm însă necesar să concluzionăm că excese au existat, așa cum s-au înregistrat și manifestări pozitive din partea armatei sovietice. În asemenea condiții relațiile autohton-străin sunt complexe și ele trebuie descifrate cu discernământ. Dificultatea abordării unei asemenea stări de lucruri constă în aceea că în perioada de după cel de-al doilea război mondial, până în 1989, istoriografia românească a scos în evidență doar acele date care încercau să pună armata sovietică într-o lumină exclusiv favorabilă. În altă ordine de idei această scurtă dar zbuciumată perioadă din vara anului 1944 a fost ocolită sau neluată în seamă de către cercetarea istorică doar sporadic. Rămâne o îndatorire pe mai departe de a se investiga arhivele și prin judecăți echilibrate și pertinente (sine ira et studio), de relevat adevărul cu părțile lui bune sau rele.

Trebuie subliniat și faptul că prezența trupelor sovietice pe teritoriul României, în partea de N-E aflate în luptă cu armatele germane, crea un statut nou, special zonei în care acționa. În acest context se impune a se evidenția și eforturile deosebite făcute de cetățenii patriei noastre din nordul Moldovei, în perioada aprilie-

august 1944, care cu voie sau fără voie, au răspuns cum au putut cererilor trupelor sovietice, ușurându-le, astfel, mult eforturile de război.

Un fapt important trebuie relevat de la început și acela că armata sovietică, pătrunzând pe teritoriul României, a găsit poporul român angajat deja în lupta pentru scoaterea țării din războiul hitlerist. În aceste luni se înregistrează numeroase acțiuni de mobilizare a cetățenilor în scopul sprijinirii frontului sovietic prin lucrări de interes militar: tranșee, aeroporturi, fortificații, reparații de poduri și șosele, etc. Destinată lucrărilor militare, pentru susținerea frontului sovietic, munca obștească a localnicilor a constituit prin dimensiune și oportunitate o contribuție a localnicilor a constituit prin dimensiune și oportunitate o contribuție ce se impune a fi rezervată tot mai mult de istoriografie.

Procedeul scoaterii la lucru a populației nu era reglementat, sau dacă era, în multe cazuri aceasta nu se putea respecta. Avem în vedere faptul că, pe o parte, comandamentele militare sovietice apelau, cum era și firesc, la autoritățile românești din zona cu care conlucrau, urmând ca acestea să procedeze la o mobilizare corectă, în raport cu posibilitățile fiecărei localități. Pe de altă parte, unitățile militare ale armatei sovietice, independent de comandamentul județean recurgeau din proprie inițiativă la scoaterea cetățenilor la lucrările de care aveau nevoie. În unele cazuri persoanele mobilizate erau folosite la lucru de armata sovietică, iar în urmă veneau autoritățile românești pentru a apela la acești oameni.

Valoarea acestor munci grele depuse de zecile de mii de oameni din N-E țării este greu de evaluat. Eforturile lor au fost de ordin fizic și moral. Ei au înfruntat foamea, arșița soarelui, vântul sau ploaia, au străbătut distanțe apreciabile până la locurile de muncă, adesea pe jos³².

Un adevărat calvar pentru populația din zona ocupată de trupele sovietice l-a constituit asigurarea acestora cu diferite materiale și produse, îndeosebi alimentare. Sacrificiile impuse au fost cu atât mai mari, îndeosebi alimente. Sacrificiile impuse au fost cu atât mai mari, cu cât aceeași populație suferise de pe urma abuzurilor comise de trupele germane în retragere.

Acțiunea de colectare a bunurilor cerute de armata sovietică a fost organizată de autoritățile locale românești la cererea Comandamentului Sovietic. În același timp, s-au întreprins măsuri de rechiziționare direct de către unități ale Armatei Roșii.

Și în acest caz este dificil de evaluat cu exactitate valoarea contribuției aduse de populația locală la întreținerea trupelor sovietice în perioada aprilie-august 1944. Datele oferite de arhive sunt incomplete și parțiale din cauza neîntocmirii la timp a actelor, a pierderii unor mărturii și chiar a neînregistrării multora dintre rechiziții.

În privința predării de către populația din această zonă a diferitelor produse existau anumite reglementări. Spre exemplu cetățenilor li se explica de autoritățile civile românești că pentru întreținerea armatei ruse trebuie să se predea o cotă de 80% din toate produsele³³. Dintr-un alt document din 17 septembrie 1944 reieșea precizarea potrivit căreia cetățenii aveau obligația ca o parte din produse să fie predate armatei sovietice cu plată, iar altă parte fără plată, formele prin care populația din Nord răspunde cerințelor sovietice, fiind numeroase și variate³⁴. Dotarea nu trebuia să ducă în eroare, întrucât se are în vedere faptul că județele din această zonă au avut același regim și după 23 august 1944. Abia în a doua jumătate a lunii octombrie au fost

restabilite legăturile cu restul țării, reintegrându-se administrației românești.

Făcând parte din Coaliția antifascistă, alături de S.U.A. și Anglia, U.R.S.S. a profitat în sensul larg pe care-l avea acea alianță de state, care în perioada respectivă ne era înțeles decât dacă sprijinind pe una dintre ele, concursul dat se adresa celor trei. Așa se explică unele manifestări de solitudine la românii din zonă, în afara câtorva zeci de zeloși contaminați de comunism și care făceau din convingere eforturi pentru "cauza socialismului".

De aceea rezultă că județele Botoșani, Suceava și Dorohoi au fost cele mai expuse eforturilor de război, ca urmare a poziției lor geografice; situate la o distanță apreciabilă în spatele frontului. În cazul județelor Rădăuți și Baia, menționate ca unități administrative cu statut asemănător celor dintâi, trebuie subliniat faptul că teritoriul acestora era afectat de linia ostilităților militare, motiv pentru care și referirile documentare au fost mai puține.

Concluzionând, trebuie relevat faptul că numeroasele și marile eforturi ale românilor din Nordul Moldovei s-a făcut pe fondul unei situații precare determinată de război, însă, în ciuda tuturor greutăților ce păreau de neînălțurat, nevoile Armatei Roșii au fost pe "deplin satisfăcute" - după cum reiese din documentele vremii.

Pornind de la astfel de relități evidente, trebuie consemnat adevărul neîndoielnic, că poporul român și-a înscris efortul său alături de puterile Aliate, în lupta împotriva Germaniei hitleriste, cu 5 luni mai devreme, față de august 1944, printr-o apreciabilă contribuție materială și umană a populației din această zonă de Nord a Moldovei. Faptul trebuie relevat cu atât mai mult, cu cât, pe nedrept la Conferința de Pace de la Paris de după cel de-al doilea război mondial nu a luat în considerație faptul (momentul), la fel de evident, potrivit căreia România a intrat în război împotriva Germaniei, cu toate forțele sale militare și economice începând cu data de 24 august 1944 și nu 12 septembrie așa cum eronat au consemnat documentele Conferinței din capitala Franței.

Concluzii

Populația României, în vara anului 1944 se afla în ipostaze diferite din punct de vedere administrativ-politic și al gradului de tensiune psihică. În timp ce în zona de nord a țării populația neevacuată trăia un experiment nou, inedit după retragerea trupelor germane, cărora le-a luat locul cele sovietice, în restul țării se menținea prezența armatei Wehrmahului, împotriva căreia se conturase un puternic curent ostil al românilor.

Pe de altă parte, trebuie avută în vedere continuarea războiului pe teritoriul țării noastre timp de mai multe luni de zile, distrugerile și panica creată de această situație. Îngrijorarea devenise, în acea vară fierbinte, foarte mare, aflându-se la un moment dat despre eventualitatea ruperii frontului în Moldova, înaintarea armatei sovietice urmând a fi oprită pe aliniamentul Focșani-Nămoloasa-Galați, ceea ce ar fi dus la extinderea distrugerilor și la un adevărat dezastru pentru România.

Asemenea stări de lucruri au dat naștere la un freamăt aproape general, antirăzboinic, pentru ieșirea României din conflagrație, fie și cu prețul îndepărtării lui Ion Antonescu.

În spatele frontului, adică în zona Botoșani, Dorohoi, Suceava se puneau la cale un guvern comunist pregătit la Moscova în care se afla Ana Pauker și Vasile Luca,
<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

cetățeni români exilați sau autoexilați în ex. U.R.S.S. și care făceau parte din Internaționala Comunistă. Aceștia urmau să vină în țară împreună cu trupele sovietice și să preia puterea politică, cu ajutorul acestora și a Diviziei de voluntari "Tudor Vladimirescu".

Pe măsura pregătirilor ce se făceau la București în vara anului 1944 și a tratativelor ce se purtau de către români cu Marile Puteri Aliate, rezistența armatei române de pe frontul din Moldova slăbea, datorită faptului că unele cadre militare cu responsabilități înalte fuseseră atrase de partea ieșirii din războiul împotriva U.R.S.S.

Pentru scoaterea țării din război s-a desfășurat și o propagandă mai mult sau mai puțin susținută, de către organizații politice și obștești sau cultural-științifice. Vom face câteva referiri succinte ale P.C.R., care deși scos în afara legilor țării încă din anul 1924, a activat totuși în mod ilegal sau semilegal, dispărând unele organizații teritoriale (regionale și locale).

Restrâns din punct de vedere numeric (circa 1000 membri) și cu conducători aflați în lagăre și închisori, P.C.R. nu avea cum să acționeze eficient, așa cum s-a susținut multă vreme. Între planurile concepute de comuniști se număra și organizarea unui aparat de război care să acționeze pentru îndepărtarea guvernului antonescian și alungarea trupelor hitieriste din țară. A fost constituit un comandament operativ și mai multe grupe regionale și locale, potrivit structurii sale organizatorice.

Unele din măsurile preconizate de conducerea acestei organizații politice s-au regăsit în acțiuni concrete, cele mai multe, însă, nu. În cazul Moldovei asemenea intenții s-au dovedit irealizabile din mai multe motive, între care și acela că în a doua jumătate a anului 1943 și vara anului 1944, mai mulți comuniști aflați în libertate, acționând clandestin și subversiv, au fost arestați, astfel că 'forța' și așa redusă a acestora era și mai mult diminuată. Asemenea măsuri ale organelor de siguranță au fost însoțite de reglarea legăturilor (clandestine) dintre conducerea P.C.R. și organizațiile sale teritoriale.

Au fost întemnițați, în acele împrejurări, membrii Comitetului Județean P.C.R. Neamț, precum și secretarul regionalei "Moldova" Leonte Dumitru din Iași. Din documentele Siguranței Statului mai rezultă că la Vaslui au fost efectuate operațiuni de arestare pentru 5 comuniști și 38 de simpatizanți, în timp ce 16 persoane au fost internate în lagăre³⁵.

În vara anului 1944, ca sarcină centrală și urgentă a conducerii comuniste de la București era refacerea și consolidarea legăturilor centrului cu Iașul, Bacăul și Piatra Neamț. Au avut loc reorganizări zonale și locale potrivit schimbărilor survenite de la București prin înlocuirea lui Șt. Foris și a colaboratorilor săi printr-o conducere operativă, formată din 3 persoane. În Moldova, însă, numărul comuniștilor și al social-democraților lor era extrem de redus, întrucât majoritatea întreprinderilor erau evacuate și aici se desfășurau operațiuni militare.

Potrivit manifestărilor din întreaga țară, în Moldova au acționat în vara anului 1944, și alte organizații politice și obștești, care s-au situat pe poziția scoaterii României din război și scurtarea suferințelor. Între acestea se situează Apărarea Patriotică și Uniunea Patrioților. Despre cele două organizații s-a scris că a fost rodul activității P.C.R. că erau conduse de aceasta.³⁶ Sunt însă și unele îndoeli în această privință, cert este, însă, că ele au constituit realități ale timpului, înscriindu-se cu

inițiative în perioada respectivă.

S-a susținut cu ardoare că în Moldova au avut loc sabotaje în momentul demontării utilajelor la întreprinderile ce urmau a se evacua în care muncitorii refuzau să participe la lucrările de dezafectare și pregătire pentru refugiu. Prea multe acțiuni antirăzboinice împotriva lui Antonescu în această regiune nu putea avea loc deoarece frontul determinase evacuarea aproape completă a principalelor unități industriale.

Documentele vremii (puține și needificatoare) memorii și unele lucrări de specialitate apărute până în 1990 fac referiri la faptul că în România ar fi activat în această perioadă grupări de partizani ca nuclee de luptă împotriva fascismului german, precizându-se că în munții țării noastre formațiuni de partizani au organizat unele acțiuni contra naziștilor. În legătură cu acest fapt trebuie subliniat că atât în România precum și în celelalte țări care nu s-au aflat sub ocupație hitleristă ca urmare a unor acțiuni militare, această formă de luptă nu a cunoscut amploare.

În partea de nord a Moldovei, ca urmare a alungării trupelor hitleriste și a instaurării unei administrații mixte, în condițiile ocupației trupelor sovietice, obligațiile imediate ale locuitorilor din județele Botoșani, Suceava, Dorohoi și localitățile din județele limitrofe Iași, Roman, Baia, Rădăuți au fost acela de a da un prim ajutor victimelor războiului, de a organiza administrația locală. În cazul județului Botoșani asemenea acțiuni au fost influențate și de comuniști, care, deși în număr foarte mic, au preluat inițiativa, profitând de ocupația sovietică, favorabilă și conlucrând cu aceasta. În acest județ s-au constituit comitete țărănești ce au funcționat ca organizații "revoluționare", dar și oportune, pentru strângerea recoltei și îngrijirea culturilor de toamnă, combaterea epidemiilor de tifos exantematic etc. Aceleași comitete, însă, au depus zel în a ajuta frontul sovietic, înțelegând prin aceasta sprijinirea aliaților.

Documentele consultate atestă faptul că în restul județelor din zona în care acționau trupele sovietice nu au existat, în vara anului 1944, organisme sau organizații ale P.C.R. Ca atare nu au existat nici acțiuni ale acestora. Faptul nu înseamnă că spiritul comunist nu s-a resimțit și în județele Dorohoi, Suceava, Rădăuți, Baia etc. Dat fiind prezența trupelor sovietice, a comandamentelor militare teritoriale, aceștia s-au "îngrijit" îndeaproape de reorganizarea administrativ-economică, dând "sfaturi" și "îndrumând" cu grijă "părintească" ca orice măsură luată să fie luată în spiritul pe care ei îl promovau deja de peste 25 de ani în U.R.S.S.

Pentru Moldova ca și pentru țară după 23 august 1944 începea o nouă etapă istorică, marcată pentru început de urmările dezastruoase lăsate de război, de foamete și epidemii, dar mai ales de pătrunderea în această zonă a unei noi stăpâniri, care atunci nu a fost luată în considerație, dar care mai târziu se va concretiza, cu bunăvoința marilor puteri apusene într-un regim de ocupație comunistă sovietică.

Asupra acestei zone, atât de crunt lovită de urgia războiului, s-au abătut, după sfârșitul lui, ani grei de secetă și epidemii, cu care avea să lupte populația Moldovei în continuare. Aceeași populație, înfometată și ruinată economic s-a angajat în efortul general de depășire a greutăților uriașe ale perioadei de refacere a satelor și orașelor distruse, reluarea muncii în fabrici și pe ogoare, după întoarcerea din refugiu. Trebuie subliniat faptul că sprijinul acordat de stat a fost insuficient față de marile suferințe la care a fost supusă populația acestor locuri.

În conștiința oamenilor, Moldova în acei ani rămâne întruchiparea durerilor ce le pot provoca războaiele. Dârzenia locuitorilor ei, ca și a întregii țări, în fața greutăților de tot felul au prefațat actul de la 23 august, marcând ieșirea din războiul dus alături de Germania și intrarea, totodată a românilor dintr-o etapă a experimentelor social-politice comuniste timp de o jumătate de secol.

L'administration en le Nord de la Moldavie dans la période mars - aout 1944 -Résumé-

Au Nord de la Moldavie, une situation spéciale s'est maintenue pendant six mois quand la zone est sortie de l'état d'isolement et on a repris les liaisons avec les autorités centrales de Bucarest.

Dans la situation où les autorités du régime d'Antonescu étaient évacuées lorsque la panique et la désorientation des habitants étaient assez puissantes, les nouvelles autorités locales formées des préfets, maires se sont formées pour trouver les meilleures solutions pour la normalisation de la vie économique et pour prendre de mesures dans les problèmes d'approvisionnement. L'installation des nouvelles autorités locales s'est réalisée petit à petit pendant les mois avril mai, l'activité de réorganisation connaissant des rythmes différents d'un département à l'autre et d'une localité à l'autre.

Il faut souligner comme une caractéristique de la zone du nord que dans les nouvelles conditions le préfet devenait la seule autorité publique du département qui n'était pas subordonnée aux organes centraux. C'est lui qui coordonnait toutes les institutions administratives du département.

Le forum supérieur auquel il devait se soumettre était le Commandement Militaire Soviétique comme organisme de coordination générale du territoire occupé. Il est nécessaire de se rappeler aussi le fait qu'à Botoșani se trouvait le centre de la zone du Nord de la Moldavie du Commandement supérieur soviétique. Dans les autres départements se trouvaient des commandements locaux.

Les nouveaux dirigeants des institutions locales, installés par les soviétiques étaient en général des personnes qui ne se réjouissaient pas de confiance de la part de la population. Il est vrai qu'ils ont organisé des actions dont le but était d'assurer la continuité de la vie socio-économique mais il est vrai en même temps qu'ils ont voulu négliger les intérêts primaires de la communauté en faveur des occupants.

NOTE:

1. xxx 23 August 1944. Documente, 1944, vol.II, Editura Științifică, București, 1984.
2. Ibidem.
3. Ibidem.
4. Cf. Gh. Tănăsă, Teză de doctorat, Democratizarea aparatului de stat în Moldova în anii 1944-1947, Facultatea de Istorie și Filozofie a Universității "Al. I. Cuza" Iași, 1979, p. 31.
5. Ibidem.
6. C. Cioșcă, România în infernul marii conflagrații (Frontul Iași-Chișinău).

- Editura, Iași 1997, p. 135.
7. Ibidem.
  8. Aurel Loghin, Moldova în preajma insurecției din august 1944, în *Analele Științifice ale Universității "Al. I. Cuza" din Iași, Istorie*, tomul XXV, 1970
  9. Gh. Tănăsă, Transformări revoluționare petrecute în aparatul local de stat între 23 August 1944 și 30 Decembrie 1947, în volumul *Republica în România de la ideea de faptă* (coordonator Dumitru D. Rusu), Editura Junimea, Iași, 1988, p. 119.
  10. Idem, Lupta maselor populare, conduse de P.C.R., pentru organizarea aparatului de stat în județele din estul țării (1944-1947), în *Analele Științifice ale Universității "Al. I. Cuza" din Iași, Istorie*, tomul XXVII, 1981, p. 93-107.
  11. Ibidem.
  12. Gh. Buzatu, Dosarele războiului mondial 1939-1945, Editura Junimea, Iași, 1978, p. 198.
  13. Gh. Tănăsă, op. cit., p. 97
  14. Ibidem, p. 191
  15. Arh. St. Suceava, fond Prefectura Jud. Rădăuți, ds. nr. 34/1945, f. 19.
  16. Arh. St. Suceava, fond Prefectura Suceava, ds. nr. 45/1944, f. 79.
  17. Cf. C. Cloșcă, op.cit., p.140.
  18. Arh. St. Botoșani, fond Prefectura Botoșani, ds. nr. 83/1944, f.204.
  19. Ibidem.
  20. Arh. St. Iași, fond P.C.R. Iași, fond 1, ds. nr. 32/1945, f. 32.
  21. C. Cloșcă, op. cit. P. 144.
  22. Alexandru Dușu, Florica Dobre și Leonida Loghin, op. cit., p.198.
  23. Ibidem, p. 1999.
  24. 23 August 1944. Documente. 1944, vol. II, p. 129-193.
  25. Grigore Nandriș, 8 ani din viața României (1940-1948), pagini de jurnal, Ediție îngrijită și prefată de I. Oprea, Editura Saeculum, București, 1999, p. 187.
  26. Apud D. Tușu, Tratatative și contacte ale guvernului și burgheziei române, în "Acta Nausei Napocensis", XV, Cluj Napoca, 1978, p. 605.
  27. Apud, C. Cloșcă, op.cit., p. 148.
  28. Arh. St. Suceava, fond Prefectura Suceava, ds. nr. 22/1945, f. 10.
  29. Ibidem, ds. nr. 156/1944, f. 1 și Flori Stănescu, Dragoș Zamfirescu: Ocupația sovietică în România. Documente 1944-1946, Editura Vremea Nouă, București, 1946, p. 219-226.
  30. C. Cloșcă, op.cit., p.153.
  31. Andrei Brișcă, O zi din viața unui partizan. Documente privind viața cotidiană a partizanilor anticomuniști din Bucovina 1944-1958, III, p. 93-117, în "Arhivele Totalitarismului", nr. 4/1994; Gh. Ștefan, Încadrarea prizonierilor de război români de pe frontul de răzăr în armata română, în "Xenopoliana", VII, 1999-1-2, p. 67-79.
  32. C. Cloșcă, op.cit., p.180.
  33. Ar. St. Botoșani, ds. nr. 47/1994, f. 106.
  34. Ibidem, f. 111.
  35. Ar. St. Vaslui, fond P.C.R.,unit, 1 ds. nr. 294/1943, f. 13.
  36. P. Țurlea, op. cit., p. 26.
  37. Xxx Marea conflagrație a secolului XX, Editura Politică, București, 1974, p. 379.

MAREȘALUL ION ANTONESCU CONȘTIINȚA ÎNTREAGĂ A UNUI NEAM

Constantin Focșa

Motto: *Istoric sunt, n-am frate,
N-am rudă, n-am vecini,
Stăpân am pre adevărul,
Lui caut să mă închin.*

(Zilot Românul - Ștefan Fănuță, Istoricul)

Dedicăm această evocare memoriei:

OMULUI, care a fost ales de către DESTIN, să răspundă chemării și să vină în fruntea Neamului său spre a-i salva existența, în vremurile cruciale prin care a trecut și, a-i călăuzi pașii, prin vitregia evenimentelor către liman, și

OȘTIRII care l-a urmat însuflețită de cel mai înalt patriotism, devotament, înscriind în Cartea de Aur a neamului, cele mai grandioase file de epopee și care îi dau dreptul să fie așezată la rând cu cele mai mari oștiri ale istoriei.¹

Mareșalul Ion Antonescu, această tragică figură a istoriei românilor, apare astăzi, după triumful Marii Revoluții de eliberare din decembrie 1989, pe ecranul conștiinței neamului, după aproape o jumătate de veac de prigoană, de necunoaștere, oprobriu și exilare, ca un reper moral și patriotic, ca o emblemă de supremă noblete a neamului românesc. Mai mult, în confuzia inerentă consecutivă oricărei revoluții, în absența conturării unei mari personalități, el apare ca o coloană de granit, ca un pilon ideologic, care să slujească drept reazem moral al înjgheburii noii societăți, oferindu-ne exemplu viața sa, idealul său, opera sa și sacrificiul său suprem.

Acest om care pe timpul vieții sale închinat patriei a fost socotit ca o „haină de vreme rea”, vine acum din eternitatea românească, în care a intrat purtând cununa martirajului tot în vremuri grele, să ni se ofere generos și mai dezinteresat ca întodeauna drept îndrumător și sprijinitor al drepturilor noastre, al libertăților noastre, al prestigiului nostru peste hotare.

La această ofertă etică pornită din potențialul eroic al cerului românesc, el are o singură dorință și anume, neamul să-i cunoască viața, opera și jertfa sa. Și aceasta deoarece nu este cunoscut de neamul său, de care a fost rupt cu forța de puteri dușmane și de oameni neidentificați cu marele și eternele interese ale poporului român.

Referitor la declanșarea pretensei campanii de reabilitare a Mareșalului, apreciem că, deși pare straniu, dar ea coincide cu însăși înfăptuirea loviturii de stat de la 23 august 1944. Specificăm că nu-i avem în vedere numaimcât pe unii dintre foștii colaboratori militari, diplomatici, economici, etc. ai Mareșalului (generalii Ion Gheorghe și Platon Ghirmoagă, colonelul Ion V. Emilian sau diplomatul G. Barbul, neimplicați defel în evenimentele din august 1944, ci chiar pe cei mai mulți dintre

autorii puciului care, imediat după aceea, confrunțați cu realitățile decurgând din ocuparea României de către U.R.S.S. deveniră ei înșiși „nostalgici” ai vechiului regim: Grigore Niculescu Buzești², se pare, cel dintâi, Regele Mihai I, după el, iar Iuliu Maniu, mai apoi, într-o ședință de guvern din septembrie 1944, când a declarat că, dacă ar fi cunoscut condițiile armistițiului impus de Aliați României la Moscova în zilele precedente, nu l-ar mai fi încurajat pe Suveran să se decidă pentru acțiune, dictând arestarea Mareșalului și a colaboratorilor săi³. Tot Iuliu Maniu a fost acela care la „procesul” înscenat lui Antonescu și echipei sale ministeriale, după încheierea depoziției sale ca martor, s-a apropiat de boxa acuzaților și a strâns mâna Mareșalului, în huiduielile publicului select adunat de comuniști pentru a reclama neîncetat moartea trădătorilor⁴. În atmosfera creată, puțin a lipsit ca Iuliu Maniu să nu fie el însuși cuprins în echipa antonesciană, judecat și condamnat în consecință, iar faptul că previzibilul pe atunci, avea să fie posibil chiar în 1947. Ceea ce este interesant este că așa-zisa reabilitare a Mareșalului începuse deja, iar aceasta și printr-un gest al lui Iuliu Maniu, care, desigur, nu ar fi acționat necugetat în condițiile existente în 1946, dacă el, liderul P.N.Ț. ar fi fost convins că avea în fața sa un criminal și un trădător de țară, iar nu un militar și un fost șef de guvern, pe care l-a trădat - după cum s-a și exprimat⁵ - drept un mare patriot, deși, personal, îi era un adversar politic și nu un dușman care trebuia eliminat!

Mareșalul Ion Antonescu a fost cea mai mare personalitate politică și militară a românilor în secolul al XX-lea de la asasinarea căruia s-au împlinit, la 1 iunie 2001, 55 de ani. A fost omul care a pregătit din umbră victoriile românești din primul război mondial, victorii care vor face posibilă Unirea cea Mare din 1918 (în timpul primului război mondial a fost colaborator de bază al generalului Prezan, contribuind la elaborarea planurilor de operații militare). A fost omul de care România avea nevoie în anii celui de-al doilea război mondial, cel care a încercat refacerea hotarelor țării.⁶

Putem spune că guvernarea Mareșalului Antonescu (septembrie 1940 - august 1944), „calvarul vieții lui” —cum o numea el adeseori a avut durata unei sesiuni parlamentare, într-un stat democrat, și durata unui mandat de președinte al Statelor Unite ale Americii. Dar ce guvernare? Ea nu era altceva decât reeditarea pe plan politic a problemei insolubile din geometria plană: „cadratura cercului”.

Patru ani de guvernare, patru probleme distincte, toate esențiale, vitale și urgente; una în contradicție cu alta și cu implicațiuni paradoxale în structura lor.

1. — asanarea monarhiei;
2. —instaurarea ordinii interne și refacerea economiei;
3. —reîntregirea în est și nord;
4. —reîntregirea în vest.⁷

România Mare rănită de moarte, lovită mișelește din toate părțile, deși era legată de Franța și Anglia prin „tratate de oțel”, rămâne singură, plângându-și frații pierduți și nenorocul și făcând eforturi desnădăjduite pentru a păstra un echilibru intern. rupt și el de domnia unui rege autoritar, corupt și vicios - Carol al II-lea.

România privea cu groază spre Răsărit, fiindcă știa că pericolul nu trecuse. Răpirea Basarabiei și Bucovinei nu era decât începutul. O știa prea bine, fiindcă invazia rusească de la 26 iunie 1940 reprezintă a douăsprezecea invazie și ocupație suferită de România din partea Rusiei.

România își amintea cutremurată de ocupațiile rusești din anii 1711, 1739, 1769-1774, 1778-1798; din anii 1806-1812, 1828-1834, 1848-1851; din 1853-1854, 1877-1878, din 1916, în total douăsprezece invazii, douăsprezece ocupații cu cea din 1940. A treisprezecea invazie și cea mai cumplită abia acum urma să se producă, la 23 august 1944.

Iată de ce poporul român privea încremenit înspre Răsărit. România, țară creștină, latină, democratică și occidentală, ea știa că Întinericul vine de la Răsărit.⁸

Regelui Mihai, revenit după zece ani pe tron, „conducătorul” îi anunța astfel obiectivele sale strategice: „Două scopuri voi urmări în zilele ce mi-au mai rămas să le trăiesc: Întâi, ridicarea morală a acestui popor din mocirla în care s-a zbatut atâția ani, cum și unirea tuturor românilor împrejurul ideii de cinste, muncă și dreptate. Vă asigur că acest rezultat îl voi obține. În al doilea rând, repunerea țării în drepturile ei vecinice” (aici nu mai urma afirmarea unei certitudini!)⁹ Și, în această tentativă patriotică a fost sprijinit de partidele istorice (Ion Mihalache s-a înrolat chiar ca voluntar, deși avea o vârstă înaintată) și de rege, care i-a telegrafiat la 22 iunie 1941: „În clipele când trupele noastre trec Prutul și codrii Bucovinei pentru a reîntregi sfânta țară a Moldovei lui Ștefan cel Mare, gândul meu se îndreaptă către domnia voastră, domnule general...”, general căruia i se arăta „recunoscător” În momentul când înfrângerea Germaniei a devenit evidentă, atât partidele istorice, cât și regele s-au desolidarizat de Antonescu și împreună cu comuniștii, l-au înlăturat brutal; mai mult, l-au predat sovieticilor. Se știe ce a urmat după lovitura de stat de la 23 august 1944: înrobirea treptată a României de către U.R.S.S., impunerea comunismului, ruperea de Occident, nenumărate suferințe pentru poporul român timp de 50 de ani. De aceea rămâne de demonstrat că soarta țării ar fi fost mai rea dacă ieșea din război sub conducerea mareșalului, doar în cazul unei asemenea demonstrații, înlăturarea lui brutală s-ar justifica.

Prezentăm în continuare, un tulburător document, ce conține un paragraf, ce exprimă exemplar atitudinea lui Ion Antonescu în cursul controversatelor momente înregistrate la 23 august 1944. Acest document descoperit și publicat de dr. I. Ardeleanu (vezi „Românul” nr.53, iulie 1993) poartă semnătura Mareșalului și este adresat Mariei Antonescu, fiind întocmit la numai câteva ceasuri după lovitura de stat din 23 august 1944. Pe atunci, Mareșalul se afla, împreună cu Mihai Antonescu în camera - seif la Casa Nouă a Palatului Regal din București. În ceasurile care s-au scurs între arestarea sa și predarea în paza echipei comuniste a lui Emil Bodnăraș, Mareșalul, ca și adjunctul său, a avut răgazul pentru a lăsa pentru Istorie mai multe documente, precum, în rândul întâi, cunoscuta relatare privind propria-i demitere și încarcerare, testamentul și, desigur această scrisoare destinată soției. La ultima audiență la regele Mihai I nu a fost posibil ca Ion Antonescu să aibă o altă comportare acceptând deci, oferta Suveranului de a încheia el armistițiul cu Aliații, căci pur și simplu, spune el, „o altă cale n-ar fi fost a mea”.

„Scumpa mea,

Acum, când țara trece prin vremi cumplite, în curând vei ajunge văduvă. Te-am părăsit lăsându-te într-o situație foarte grea pe care tu, iubita mea soție, n-ai meritat-o: iartă-mă - o altă cale n-ar fi fost a mea! Știi că te vei purta demnă de rolul mare în soarta vitregă ce ne-au fost hărăzite (sic!) ca să fim mândrii unul de altul până

la sfârșit. Aș fi fericit să știu că te-ai retras la mănăstirea pe care ți-ai ales-o pentru acest caz. Tot ce posed rămâne ție, vila de la Predeal, casa din București și rentele de Stat. De mama să aibi grijă până la urmă; știi că nu țin decât la tine și la ea. Cât despre judecata lumii asupra noastră, ne va păstra un loc de cinste în memoria neamului; de aceasta să rămâi convinsă, cum sunt sigur jertfindu-mă pentru cauza cea dreaptă! Mă rog ca Domnul să vă păzească și alineze suferințele; rămâi în plata lui cu toată dragostea și recunoștința mea, la bine și la rău, al tău Ionel.”¹⁰

Odată cu arestarea Mareșalului Ion Antonescu, la 23 august 1944 a început numărătoarea inversă a zilelor ultimilor aproape doi ani ai vieții sale petrecuți în detenție. În fața tribunalului numit pompos „al poporului” iar procesul, „al marii trădări naționale”, mareșalul Ion Antonescu și echipa sa au fost judecați potrivit Actului de acuzare nr. 1 din 29 aprilie 1946 - pentru dezastrul țării și crime de război. S-a apreciat că mareșalul și ceilalți 23 de inculpați, dintre care șapte absenți, „au trădat interesele poporului român, punând țara în slujba dușmanului fascist și hitlerist”.

Judecat de Tribunalul Poporului din București între 6 și 17 mai 1946 și condamnat la moarte, actul final al existenței lui și a altor trei colaboratori (Mihai Antonescu, C. Piky Vasiliu și Gh. Alexianu) s-a consumat în după amiaza zilei de 1 iunie 1946, în valea Piersicilor din închisoarea Jilava sub gloanțele plutonului de execuție pe care n-a fost în stare se realizeze, înfăptuind pur și simplu un asasinat.

Asasinarea mareșalului Ion Antonescu - ca urmare a unui proces condus cu o rea credință flagrantă, prin magistrați aleși părtinitor sau improvizați ca atare, pe temeiul unor documente selectate cu mefiență trunchiate sau citate în ignorarea contextului care le-a generat - a marcat în istoria românilor un moment de rușine,¹¹ când, în numele dreptului, însăși ideea de drept a fost batjocorită și terfelită.

Este neîndoielnic că, reliefând personalitatea Mareșalului Ion Antonescu, nimeni nu-și propune să ignore nici deficiențele de caracter ale eroului, nici erorile sale din vremea războiului mondial. A le discuta pe acestea, nu înseamnă nicidecum a umbri ori a minimaliza în vreun fel meritele personalității accentuate care a fost Ion Antonescu, ci a înțelege și explica mai bine acțiunile acestuia pe scena istoriei. Este calea ce ne apropie cel mai mult de adevărul istoric. Astfel, în momentul în care generalului Antonescu i s-a încredințat mandatul de premier, în cercurile politice din București erau bine știute, stârnind chiar temeri și rezerve trăsăturile sale de caracter - spirit vindicativ, comportament arogant, exigențe de militar ce se confundau adesea cu norme cazone frizând absurdul, încăpățănare în aplicarea programelor afirmate ce se confundă cu imobilismul politic, comportament și tendințe autoritare indubitabile etc.

Ar fi dificil să se ignore faptul că Mareșalul Antonescu a devenit un caz, nu atât pentru istorici, ci pentru politicieni. Trebuie respinsă opinia ce se încearcă a se acredita în sensul că orice discuție despre Mareșal ar tinde obligatoriu la reabilitarea sa, în primul rând pentru că Antonescu nu are nevoie de așa ceva. El a fost un om al timpului său, iar el astfel trebuie cunoscut, cât mai în profunzime.¹²

În prezent Mareșalul nu are cum să fie „reabilitat”, ci, înainte de toate descoperit. În primul deceniu postbelic, adevăratul Antonescu a fost descoperit doar în exil, în vreme ce în România a fost hulit printr-o campanie politico-științifică bine orchestrată.

Primul omagiu adus mareșalului Antonescu a fost acela al guvernului
<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

comunist imediat după împușcarea lui la 1 iunie 1946. Rămășițele sale pământești au fost arse. Cenușa a fost răpândită pe câmpie, nu departe de Jilava. Din ce motiv? De frică. Celor de la putere le era teamă de un mort. Teamă ca groapa lui să nu devină un loc de pelerinaj. De atunci a trecut mai bine de o jumătate de veac. Teamă de Antonescu continuă să existe. Mai ales la acei care și-au clădit cariera politică pe lovitura de la Palat, de la 23 august 1944. Dacă Antonescu ar fi repus în istorie la locul care i se cuvine, ce devin ei? De aceea, asistăm la o nouă campanie împotriva mareșalului inspirată de acești oameni și de asemenea, de cei cu rude la New York și la Tel Aviv. Reabilitarea lui Ion Antonescu ar însemna un prim pas pentru desatanizarea multor altora și pentru scrierea istoriei, așa cum a fost și nu cum au dictat-o învingătorii.

Faptul că mulți oameni politici sau scriitori duc o luptă aprigă împotriva mareșalului nu face decât să crească imaginea sa. Iată de pildă reacția domnului Pippidi, într-un număr recent al revistei la care colaborează, privitoare la hotărârea Consiliului municipal din Cluj-Napoca de a ridica o statuie mareșalului Ion Antonescu. Domnia sa consideră că unui învins nu trebuie să i se ridice statui. Întrebarea pe care ar trebui să și-o pună este care va fi mâine imaginea României. În cele două conflagrații mondiale, ea și-a abandonat aliații. Tripla Alianță în 1916, pe aliații occidentali în 1917, cu pacea de la Buftea. A întors armele împotriva aliatului nostru Germania la 23 august 1944.

Aceasta din urmă a redevenit prima putere a Europei și va fi, probabil, și mâine. Își va asuma într-un viitor apropiat nu numai negativ, dar și pozitiv istoria, și satanizarea învinșilor nu va mai fi obligatorie. Cine va mai avea atunci încredere într-o țară a cărei concepție politică pare să fie dictată de zicala „Capul ce se pleacă sabia nu-l taie?”

Urmașii noștri din secolul care a început vor fi probabil încântați de existența statuiilor lui Ion Antonescu și îi vor ridica altele pentru a dovedi lumii întregi că ei se identifică cu omul a cărui cap nu s-a plecat, așa cum nu s-au plecat acelea ale altor învinși de la Decebal încoace, acelea ale lui Horea, Cloșca și Crișan și al lui Mihai Viteazul. Popoarele mici își cultivă martirii.

Lucian Blaga afirma: „Faptele care nu pot fi uitate trec în legendă, cele care se uită cad în seama istoricilor”. Un lucru este însă cert: legenda lui Ion Antonescu există. Ea a pătruns adânc în conștiința populației. Or, dacă stăpânirea poate ucide un om, nici o putere din lume nu este în stare să omoare o legendă.¹³

Aflăm, mai în fiecare zi, nu fără surprindere, că mareșalul Ion Antonescu ar constitui un caz. Prin intervenții obscure și prin voințe interne și externe. Ceea ce este la fel de surprinzător astăzi ca și prin anii 40, „cazul Antonescu” se discută și se „rezolvă” nu la București ori Berlin, ci la Washington și Tel Aviv, la Londra, la Moscova ori la Bruaxelles! În numele falsei integrări europene, se propune, în fond, rescrierea istoriei românilor. Faptul ar deveni o condiție a revenirii noastre în Europa. Citim, în context, că un anume senator american, recidivează în debitarea de false incriminări la adresa lui Antonescu. El, sârmanul, care nu știe însă că Bucureștii și nu Budapesta încă a rămas capitala României, dar cunoaște în detaliu biografia lui Antonescu!

România a pierdut o dată al doilea război mondial fiind penalizată pentru
<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

aceasta, în 1947, de către trioul învingătorilor de atunci (U.R.S.S., S.U.A. și Marea Britanie) și în chip concret secătuită de U.R.S.S., iar acum după ce Imperiul roșu s-a prăbușit și Washingtonul a câștigat războiul rece, S.U.A. solicită să fie repuse în drepturi” la București. Intervin, între altele, în problema Antonescu, sub pretextul că în 1946 un tribunal l-a condamnat pe mareșal ca „criminal de război”. Lăsăm deoparte faptul că „tribunalul” respectiv a fost constituit de comuniști și dirijat complet de Moscova, lăsăm deoparte faptul că pentru „crime de război” inventate, mareșalul a fost executat la 1 iunie 1946, în dezacord cu voința poporului român, care susținuse, fără a fi fost silit, cruciada eliberatoare și anticomunistă din Est din 1941-1944. Dar, ceea ce neglijează senatorul din Washington și neocomuniștii setoși de democrație, răspândiți de-acum în toate zărilor, este faptul că „tribunalul” din 1946 a uitat (pentru că pur și simplu nu a putut) să condamne și memoria mareșalului Antonescu... Acesta este un element care oriunde și oricând în lume, a scăpat și scapă forței oricărui tribunal, indiferent de mărime și de prestigiu. Căci, în adevăr cine, dacă nu este absurd, se poate lupta cu Istoria? Așa, de exemplu, cine a protestat, mai acum vreo zece ani, când noul Parlament din Ulan Bator l-a proclamat erou național pe însuși Genghis Han? Cât privește calificarea de criminal de război atribuită lui Antonescu în condiții blamate de istorie; nu înțelegem care a fost culpa lui majoră în raport cu ceea ce S.U.A. și Marii Britanii, care, tot pe atunci, au tranzacționat cu U.R.S.S. trimiterea în robie pentru aproape 50 de ani a unei bune părți din Europa, cu popoare cu tot, iar acum reclamă uitare? Nu am auzit să fi prezentat cineva undeva scuze popoarelor în suferință. De ce și până când se va amâna acest moment?

Revenind asupra „cazului Antonescu”, în privința căruia ar trebui să fie clar un lucru: cât am fi de slabi, de netrebnici, de nepregătiți pentru democrație, pentru integrare europeană sau atlantică ș.a.m.d. , numai poporul român va decide finalmente soarta mareșalului. Nu mai insistăm, în context, asupra chestiunii dacă ar trebui purtat un război pentru instalarea unei statui a mareșalului. Nu la Washington ori la Londra, la Paris ori la Berlin (cine mai știe?), ci în Cluj-Napoca ori la Iași, în Brașov (de ce nu?) la București se vor decide lucrurile... Așa cum este și firesc!

Căci, vrem, nu vrem, mareșalul Ion Antonescu s-a confundat cu destinul însuși al poporului român. El a intrat deja în legendă așa cum a subliniat Gheorghe Barbul, apropiatul colaborator al mareșalului, din perioada 1940- 1944 - mai presus de „lucrarea” istoricilor. De ar auzi cine trebuie să audă!¹⁴

Cercetările istoricilor, descoperirile unor noi documente în arhive, intervenția factorului timp în amiaza și aprecierea evenimentelor din 1939-1945, precum și, cel mai recent, războiul din Iugoslavia, îndeamnă astăzi pe specialiști și nu numai la regândirea și rediscutarea cazului mareșalului Ion Antonescu. Acest nou „proces” fiind în curs, ne îngăduim să subliniem, în baza documentelor și în perspectiva distanței în timp ce ne separă de evenimentele studiate, temeinicia profețiilor mareșalului cuprinse în „Testamentul politic” expus la ultima ședință a „Tribunalului” din 1946:

„Scump popor român,

(..) Am luptat în două războaie (din 1914-1918 și 1939-1945) pentru gloria ta!

(..) Las Țării tot ce a fost mai bun în guvernarea mea. Tot ce a fost rău iau asupra mea în afară de crimă! Acest război, care s-a sfârșit cu înfrângerea Germaniei

hitleriste nu va pune capăt conflictului mondial deschis în 1914. Prevăd un al treilea război mondial care va pune omenirea pe adevăratele ei temelii sociale. Ca atare, dv. și urmașii dv. veți face mâine ceea ce eu am încercat să fac astăzi, dar am fost înfrânt! Dacă aș fi fost învingător aș fi avut statui în fiecare oraș al României. Cer să fiu condamnat la moarte și refuz dinainte orice grațiere (...) Am terminat!...”¹⁵

În concluzie, evocând personalitatea mareșalului Ion Antonescu, veteranul de război Paul Everac subliniază că acesta „a fost un model românesc la care nici un intelectual român nu poate rămâne indiferent. Am fi vrut să preluăm câte ceva din acest model (cu toate rigorile și poate excesele lui), dar timpurile ne-au abuzat (...) Acum, la post-maturitate, modelul Antonescu se îmbogățește nespus. E un model de erou tragic care a încercat concilierii imposibile, cum orice erou încearcă munci imposibile.”

LE MARECHAL ION ANTONESCU- LA CONSCIENCE DE TOUT UN PEUPLE

L'auteur dèdie la présente evocation á la mèmorie de l'HOMME qui a ètè choisi par le DESTIN pour rèpondre á la nècessitè de salut de son peuple et de l'ARMEE qui l'a suivi, animèe par le plus haut patriotisme, dans une pèriode essentielle pour l'existence du peuple; apprèciè pendant sa vie comme une “protection par mauvais temps”, il vient maintenant de l'ètèrnitè roumaine pour s'offrir á nous, gènèreux et dèsin tèssè en mèmè temps, comme conseiller et soutien de nos droits et de nos libèrtès.

Le seul dèsir de l'HOMME Antonescu est que sa nation connaisse sa vie, son oeuvre et son sacrifice; quand á la prètendue campagne de rèhabilitation du Marèchal, l'auteur apprèciè que, si ètrange que, cela puisse paraître, le coup d'Etat du 23 Août 1944 coïncide avec cette campagne, parce que, confrontès aux réalitès provoquèes par l'occupation de la Roumanie par l'Union Soviètique, la plupart des agents et des auteurs du putch sont devenus eux-mèmes “des nostalgiques de l'ancien règime.”

L'auteur conclut ensuite; le Marèchal Ion Antonescu a ètè la plus grande personnalitè politique et militaire des Roumains, pendant le XXe siècle; le 1 juin 2001, on compte 55 ans depuis son assassinat. Le Marèchal a ètè celui qui a prèparè, en cachet, les victoires roumaines de la première guerre mondiale, cella qui a essayè de refaire les frontièrès du pays.

Sur le gouvernement du Marèchal Antonescu (septembre 1940 - août 1944), pèriode qu'il appelait souvent “le calvaire de sa vie”, l'auteur, ayant comme support les plus rècentes apparitions historiographiques roumaines, souligne que ce gouvernement a eu la durèe d'une session parlementaire dans un Etat dèmocratique ou la durèe d'un mandat prèsidèntiel aux Etats-Unis; le gouvernement symbolisait la reprise, dans un plan politique, du problèmè de gèometrie plane considèrè insoluble: la quadrature du cercle (assainissement de la monarchie, instauration de l'ordre intèrieur, rècupèration èconomique, rèintègration du territoire roumain á l'èst et au nord de la Roumanie).

En ce qui concerne le drame vècu par la Roumanie Grande pendant la

deuxième guerre mondiale, l'opinion de l'auteur est que la patrie est restée seule, blessée à mort et frappée trahitusement de tous parts, en regardant affolée vers l'est; la patrie se rappelait, torturée, les douze invasions et occupations, celle de 23 Août 1944 étant la treizième et la plus atroce, invasion suivie par la soumission graduelle à l'Union Soviétique, par l'apparition du communisme, par l'isolement de l'Occident; le peuple roumain en a subi pendant cinquante ans toutes les souffrances possibles. L'auteur avance l'idée suivante qui reste à démontrer: la situation du Pays aurait été pire s'il était sorti de la guerre, sous le pouvoir du Maréchal? Alors, pourquoi l'avoir éliminé si brutalement? Comment justifier cette action?

L'auteur continue sa présentation avec un document troublant découvert et publié par le dr. Ion Ardeleanu (voir Românu, nr. 53, juillet 1993): ce document est signé par le Maréchal Ion Antonescu et il est adressé à Maria Antonescu, quelques heures après le coup d'Etat du 23 Août 1944; il contient un paragraphe qui exprime d'une manière exemplaire l'attitude d'Ion Antonescu pendant les moments controversés enregistrés ce jour-là.

Suivant le déroulement des événements d'une manière objective, l'auteur présente (sans insister sur le fait historique) l'arrestation et l'assassinat du Maréchal, après un procès déroulé avec de mauvaises intentions flagrantes qui marque honteusement l'histoire des Roumains; au nom du droit, l'idée-même de justice a été insultée et offensée; tout en mettant en relief la personnalité du Maréchal Ion Antonescu, l'auteur ne se propose pas d'ignorer les faiblesses de caractère du héros, ni ses erreurs de la première guerre mondiale; l'auteur se propose de comprendre et d'expliquer mieux les actions de celui-ci sur la scène de l'histoire, la personnalité accentuée de celui-ci.

L'auteur continue par le fait que le Maréchal Ion Antonescu est devenu un cas, non seulement pour l'histoire, mais aussi pour les politiciens; l'auteur refuse l'opinion selon laquelle toute discussion sur le Maréchal voudrait obligatoirement sa réhabilitation; au présent, le Maréchal ne peut pas être réhabilité, mais découvert le fait aujourd'hui, beaucoup d'hommes politiques ou d'écrivains mènent une lutte acharnée contre le Maréchal ne fait qu'agrandir et embellir son image.

Revenant au "cas Antonescu", l'auteur insiste et tire des conclusions: c'est au peuple roumain seul de décider finalement le sort du Maréchal car, qu'on le veuille ou non, le Maréchal s'est identifié à la destinée-même du peuple roumain.

En conclusions: en évoquant la personnalité du Maréchal Ion Antonescu, l'auteur cite l'appréciation du vétéran de guerre Paul Everac qui souligne que celui-ci a été un modèle roumain auquel aucun intellectuel roumain ne peut rester indifférent.

NOTE:

¹ George Magherescu, Adevărul despre Mareșalul Ion Antonescu, vol.I, Editura Păunescu, 1991, p.6

Vezi telegramele nr.44 și 45 ale lui Grigore Niculescu-Buzești expediate la 31 august și respectiv, 1 septembrie 1944 lui Al. Cretzianu la Ankara pe tema comportamentului rușilor în România precum într-o țară ocupată (Gh. Buzatu și <http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

- colab, eds. Mareșalul Antonescu în fața istoriei, vol. II, p.336-340)
- ³ Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Mircea Mușat și colab. eds 23 August 1944. Documente III, 1944-1945, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985, p.32 („... Constat că Aliații nu și-au respectat înțelegerile de la Cairo. La Cairo s-au făcut înțelegeri precise [...] Condițiunile care le-am stabilit noi atunci erau neasemuit mai favorabile decât cele de acum și fiindcă eu am cутezat să recomand partidului și Majestății sale să facă acest armistițiu, ne doare foarte mult la ce s-a ajuns...”
- ⁴ Cf. Procesul Mareșalului Antonescu, Documente III, București, Editura Saeculum I.O./Editura Europa Nova, 1995, p. 11 și urm.; Zaharia Stancu, Secolul omului de jos, București, Editura Eminescu, 1946 (Depoziția d-lui Maniu, din 28 mai 1946)”
- ⁵ Vezi Gh. Zane, Memorii (1939-1947), ediție A1. Bârlădeanu și colab., București, Editura Expert, 1997
- ⁶ Petre Țurlea, Recurs în anulare pentru mareșalul Ion Antonescu, în revista „Dosarele istoriei”, anul VI, nr.6 (58), 2001, p.62-63
- ⁷ George Magherescu, Adevărul despre Mareșalul Antonescu, vol.III, Editura Păunescu, p.389
- ⁸ Nicolae Băciu, Ya lta și crucificarea României, Roma, Editura Europa, 1983, p.17-22
- ⁹ Florin Constantiniu, O istorie sinceră a poporului român, Univers enciclopedic, București, 1999, p. 358
- ¹⁰ Gh. Buzatu, Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial, vol.I, Editura Enciclopedică, București, 1995, p. 275
- ¹¹ Iosif Constantin Drăgan, Cuvânt înainte la Procesul Mareșalului Antonescu” documente, vol.I, Ediția prefată și îngrijită de Marcel Dumitru Ciucă, Editurile Saeculum I.O. și Europa Nova București, 1997, p.5
- ¹² Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, Istoria românilor în secolul al XX-lea (1918-1948), Editura Paideia, București, 1999, p. 428
- ¹³ Gheorghe Barbul, Paris, Un prim pas spre desatanizare, în revista „Dosarele istoriei”, anul VI, nr.6 (58), 2001, p.63
- ¹⁴ Gh. Buzatu, O legendă care nu mai are nevoie de statui, ibid. p. 64
- ¹⁵ apud. Gh. Buzatu, ed., România cu și fără Antonescu. ed. a II-a. Iași, 1998, p.336.

CONSECINȚELE APLICĂRII CONVENȚIEI DE ARMISTIȚIU DIN 12 SEPTEMBRIE 1944 ASUPRA MOLDOVEI

Nicolae Ionescu

La sfârșitul anului 1944 și începutul anului 1945, Moldova prezenta tabloul dezolant al unor mari distrugerii provocate de război. Desigur, agravarea situației economice a județelor Moldovei s-a datorat desfășurării operațiunilor militare în zonă prin pătrunderea trupelor sovietice, în primăvara anului 1944, în nordul regiunii și izolarea acesteia de restul țării. Situația gravă este accentuată de înapoierea economică, de caracterul preponderent agrar al acestei părți a țării, cât și de uriașele obligații impuse prin Convenția de Armistițiu semnată la Moscova, la 12 septembrie 1944. Într-adevăr, impactul Convenției a fost dezastruos pentru România, ce a decurs, oricum am privi-o, într-un singur sens: un mare stat, lua, și altul, mic și ruinat, era obligat să dea, fără a interesa pe cineva, și dacă era de unde. În acest sens, cunoscutul om politic Constantin I.C. Brătianu exprima plastic esența regimului de exploatare a resurselor economice românești de către Armata Roșie: „Germanii ne luau ouăle și ne lăsaus găina, pe când sovieticii ne furau găina și ne cereau și ouăle.”¹ Țara noastră va traversa o perioadă de o mare dificultate care o obliga să lupte cu toate resursele umane și materiale împotriva unui “cotropitor” și să fie în același timp, ocupată și jefuită până la secătuire de către altul de același tip, militarist. Așa s-a ajuns la situația, paradoxală, când deși armata română lupta pe frontul de vest obținând victorii (apreciate pozitiv și în comunicatele militare sovietice de pe câmpul de luptă), comandamentele Armatei Roșii, instalate în România, prin măsurile impuse în diferite situații dovedesc puternica lor imixtiune în viața social-politică și militară a țării, având ca rezumat și distrugerea potențialului economic al statului. De remarcat că la discutarea Convenției de Armistițiu cu România reprezentanții S. U.A. și Angliei s-au declarat întrutotul, de acord cu pretențiile U.R.S.S.; ei nu au scos nici un cuvânt față de obligațiile impuse, România intrând în sfera de influență sovietică, potrivit înțelegerilor dintre marile puteri.²

După semnarea Convenției de Armistițiu și, mai ales, după constituirea organismelor speciale care aveau să impună și să urmărească îndeaproape aplicarea prevederilor sale începe, pentru țara noastră, inclusiv pentru Moldova - zona cea mai afectată de război - o perioadă foarte grea: autoritățile române erau deseori amenințate cu sancțiuni aspre “pentru cei vinovați de sabotarea Convenției de Armistițiu”³.

Documentele de arhivă, din diferite județe ale Moldovei, evidențiază greutățile cu care s-au confruntat autoritățile locale, ca și cele din alte regiuni ale țării, pentru îndeplinirea obligațiilor economice stipulate în Convenție. Ele cuprind diferite situații și rapoarte lunare ale Comisiilor Române Județene de Aplicare a Armistițiului cu privire la sarcinile ce le-au fost stabilite de la nivel central. La acestea se adaugă un număr mare de cereri și plângeri ale cetățenilor din diferite județe ale Moldovei referitoare la îndeplinirea obligațiilor.

Atât de mare a fost atenția acordată de autoritățile românești și de Comandamentele Armatei Roșii prezente în țară, în îndeplinirea sarcinilor, încât

Comitetul Român pentru Aplicarea Armistițiului (C.R.P.A.A.) era foarte bine organizat pentru spolierea țării. Ei avea trei secții devenite adevărate secretariate de stat (secretariatul general politico-juridic, cel economico-financiar-administrativ și secția militară) cu reprezentanți din fiecare județ și ai Comisiei Aliate de Control subordonate Înalțului Comandament Aliat (Sovietic)⁴.

Documentele cuprind rapoarte lunare despre livrările de produse alimentare, cereale, zarzavaturi și animale vii (conf. art. 10), ca și numeroase materii prime și mijloace de transport (art. 11)⁵. La toate aceste sarcini, care reveneau în general județelor, se mai adaugă și două obligații pentru județele de graniță cu U.R.S.S.: restituirea de bunuri preluate de pe teritoriul sovietic (art. 12) și repatrierea refugiaților din Basarabia și Bucovina de Nord, aflați aici în număr foarte mare. În ceea ce privește bunurile preluate de sovietici (art.5), într-o dare de seamă din iunie 1945 se specifica faptul că județul Botoșani a expediat 5632 tone de cereale, 49 animale, 75 tone de furaje. Această situație era completată cu expedierile pe luna iulie 1945 ce cuprindeau noi livrări, îndeosebi de animale: 295 bovine și 4121 ovine livrate prin punctul de expediție Iași⁶. O lună mai târziu se arăta că în centrul Ștefănești mai sunt colectate 338 de bovine, dar care nu se pot expedia din cauza febrei aftoase⁷. Documentele menționează că materialele de război de proveniență germană: șenile, caroserii, chereștea, mașini, care, potrivit art. 7 din Convenție trebuiau remise U.R.S.S., erau depozitate pe rampa gării Botoșani, pregătite de livrare⁸.

Fiecare din aceste rapoarte au specificații de genul "bunuri preluate de armata sovietică cu forme și fără forme" și de foarte multe ori cantitățile din a doua categorie sunt mult mai mari în comparație cu cele din prima. În multe din aceste dosare din județele Moldovei, cu privire la aplicarea Convenției de Armistițiu, sunt numeroase procese verbale, rapoarte, dări de seamă, adeverințe ale comandanților sau delegaților armatei sovietice. Toate aceste dovezi au fost eliberate la preluarea de diferite bunuri, dar au rămas fără valoare, ele nefiind vizate de Împuternicitul Comisiei Aliate de Control din județe.

În ce privește livrările de animale din județe, au fost organizate centre de staționare și iernare a animalelor, cu hrana necesară și îngrijirea corespunzătoare, pentru ca ele să primească viza "bun de expediat"; aceasta numai când animalele erau "sănătoase și în putere". Lunar se înlocuiau cele decedate. Astfel, în județul Botoșani, asemenea centre s-au înființat în localitățile Trușești, Ștefănești, Ripiceni, Ipotești, Dumbrăveni, Mândrești și la Regimentul 8 Botoșani⁹. Pentru întreținerea animalelor din centrul Ștefănești erau necesare, în martie 1945, 20 de vagoane de porumb, întrucât lipsa furajelor în această regiune impunea această cantitate. "Populația județului nostru, cât și locuitorii județelor Baia, Rădăuți Câmpulung și Suceava erau amenințate de foamete, pentru că porumbul se găsește în cantități foarte mici care abia ajunge pentru hrana populației până la noua recoltă, iar cheltuielile pentru Aplicarea Armistițiului în județ se ridicau pe fiecare lună la 55.048.189 lei"¹⁰.

În ceea ce privește cantitatea de cereale ridicate de Armata Roșie fără forme din județul Botoșani, la 10 iulie 1945, cuprindea 36745 kg porumb, orz 6920 kg, 368820 kg furaje, 18500 grâu, la care se mai adaugă animale și cantități de alimente ridicate cu forța cetățenilor din județ¹¹. Multe dosare cuprind declarațiile făcute de locuitori în prezența autorităților locale pentru bunurile ridicate de armata

sovietică și pentru care n-au fost despăgubite. Menționăm în acest sens plângerea locuitorului Dumitru C. Ion Hăisuc din comuna Uricani, județul Botoșani adresată Prefecturii prin care se arată: "Armata sovietică în timpul cât a trecut prin sat mi-a luat următoarele bunuri: 2 boi, îmbrăcămintea personală a familiei, după care ne-au somat și ne-au scos afară din casă; a doua zi după plecarea armatei am intrat în casă și am găsit pereții goi, fără nici un lucru în casă sau în pod. Totodată, mi-a fost distrus 1 ha de grâu și 2 ha de păpușoi în întregime. La fel de semnificativă este și plângerea celor 18 cetățeni din comuna Blândești, județul Botoșani, prin care declarau că Armata Roșie le-a luat animalele din curți și nu au primit despăgubiri încât "noi am rămas complet săraci și nu putem cumpăra vite de muncă pentru hrana copiilor noștri"¹³. Aceeași situație se semnalează și în alte județe. Din diferite sate și orașe s-au luat inclusiv bunuri de mobilier, ridicate și expediate în Uniunea Sovietică, deși nu se încadrau în nici un articol al Convenției de Armistițiu.

Aceste situații statistice ne relevă jaful sistematic declanșat în întreaga Moldovă, odată cu intrarea Armatei Roșii, chiar, în mai mare măsură, după semnarea Convenției de Armistițiu. De multe ori rapoartele Comisiei Române pentru Aplicarea Armistițiului, privitoare la colectarea animalelor, atestă greutatea întâmpinate în această acțiune. Astfel, în județul Tutova, până la data de 15 iunie 1945, fuseseră colectate numai 200 de vite din totalul de 600 fixate județului, la articolele 10 și 12, cerându-se luarea de măsuri energice pentru îndeplinirea obligațiilor. „Colectarea vitelor conform ordinelor primite, trebuia terminată irevocabil până la sfârșitul lunii curente. Cum într-o lună și jumătate s-au colectat numai 200 de vite, urmează ca restul de 400 de vite, dublu cât s-a colectat până în prezent, să se strângă în numai 15 zile, adică într-un termen de trei ori mai scurt. Cauza pentru care mersul colectărilor nu a fost cel dorit, se datorește faptului arătat deja Prefecturii în repetate rânduri, de către Centrul de Exploatare și anume: o parte din organele administrative nu înțeleg și neglijează a activa conform ordinelor date. De asemenea, activitatea comisiilor constituite pe baza dispozițiilor D.M. Nr. 404, este redusă și nu a dat rezultatul scontat. Față de această situație destul de delicată, vă rog să binevoiți a lua măsuri imediate și energice, pentru accelerarea la maxim a colectărilor, astfel ca până la sfârșitul lunii iunie 1945 să se colecteze restul de 400 de vite, până la atingerea numărului de 600 prevăzut”¹⁴

Aceleași greutate pentru îndeplinirea obligațiilor privind strângerea a 20.000 de cai, ce trebuiau predați până la 30 iunie 1945, sunt semnalate și la nivel național¹⁵. Se înființează astfel diferite organisme birocratice care nu fac decât să secătuiască o economie vlăguită de război și, pe termen lung, să paraziteze instituțiile legale ale statului. De altfel, prevederile Armistițiului au fost aplicate în pofida oricăror norme, orice abuz dorindu-se a fi justificat printr-o interpretare laxă a acestora. Economia va fi orientată spre satisfacerea necesităților Uniunii Sovietice, iar schimburile comerciale cu alte state vor fi reduse la limită. Înaltul Comandament Aliat (Sovietic) având o rază mare de control în domeniile economic și politic¹⁶. Desigur, acesta și Comisia Aliată de Control (Sovietică) devin două instrumente oficiale, eficiente, de spoliere a economiei, iar introducerea termenului Sovietic(ă) în denumirea celor două instituții denotă sensul și conținutul politico-ideologic al aplicării Convenției¹⁷

Războiul și prevederile Convenției de Armistițiu au afectat grav principală ramură economică a zonei, agricultura. În majoritatea județelor acestei provincii, producția de cereale a scăzut la un 1/4, iar rezervele de grâu din anul precedent au fost ridicate de către armatele sovietice în trecere”, în timp ce cartofii și zarzavaturile au fost consumate de acestea¹⁸. Trupele sovietice au colectat și achiziționat mari cantități de produse agricole de pe teritoriul Moldovei. Frontul 2 ucrainean, de pildă, a primit, în septembrie 1944, circa 400 de vagoane de cereale de la locuitorii din județul Covurlui¹⁹.

Septelul a suferit pierderi care s-au răsfrânt dureros asupra agriculturii Moldovei, îndeosebi asupra gospodăriilor mici și mijlocii. Cele mai greu lovite au fost județele Suceava, Iași, Dorohoi, Neamț, Roman. Județul Neamț trebuia să livreze în 1945 1200 de vite și 12000 de oi în contul Armistițiului²⁰. Printr-o greșită, și uneori, arbitrară apreciere a posibilităților județelor Moldovei, unele departamente au ordonat să se predea un număr mare de vite ce depășeau cu mult disponibilitățile locale. Astfel, serviciul pentru aplicarea armistițiului a dispus ca județul Covurlui să predea în contul obligațiilor prevăzute 800 de tauri, în timp ce, în total, județul nu dispunea decât de 199 de tauri²¹. De remarcat este și faptul că Subcomisia pentru aplicarea articolului 12 din Convenția de Armistițiu a stabilit instrucțiuni speciale, cum ar fi cea cu numărul 751000/26-XI-1944, cu privire la organizarea deplasării animalelor care trebuiau trimise în U.R.S.S. pe itinerarii bine precizate²². Erau stabilite trei itinerarii principale, iar centrele de predare erau în estul Moldovei la: Ismail-Galați, Leova și Ștefănești²³. Instrucțiunile prevedeau următoarele:

„Având în vedere lipsa mijloacelor de transport, animalele urmează a executa deplasarea pe jos. Întrucât aceste animale, sunt răspândite pe întreg teritoriul Țării, atât instituțiile cât și deținătorii particulari, le vor aduna în Centre mari după dispozițiile Domnilor Prefecți ai județelor, de acord cu Comandanții Corpurilor Teritoriale, le vor constitui în coloane și deplasa pe următoarele itinerarii:

a) itinerariul nr. 1 Teregovă – Orșova - Turnu-Severin – Strehaia -Craiova – Caracal - Roșiori de Vede – Alexandria – Drăgănești - București (pe linia de centură pe la Jilava) – Urziceni – Slobozia – Brăila - Galați.

b) itinerariul nr. 2 Râmnicu-Vâlcea – Pitești – Găești - Târgoviște-Ploiești – Mizil – Buzău - Râmnicu Sărat - Galați.

c) itinerariul nr. 3 Timișoara- Lugoj- Făget- Deva- Sebeș- Sibiu-Făgăraș- Brașov- Tg. Secuiesc- Onești- Bacău- Vaslui- Leova.

d) Animalele care se află la nord de linia Bacău- Vaslui- Huși-Leova, vor fi dirijate la Ștefănești.

e) Cele aflate pe itinerarii secundare, vor fi dirijate prin grija autorităților civile deținătoare pe itinerariile principale Nr. 1, 2 și 3, în care scop vor ține legătura cu Centrele importante de pe axele principale de mișcare pentru a fi anunțate din vreme, atunci când trece o coloană principală și a aduce animalele la punctele de întâlnire pentru a le încolona în coloana principală.

f) Cele aflate la Tulcea vor fi dirijate la Ismail.²⁴

Documentele vremii pun în lumină uriașele sacrificii ale locuitorilor din județele Moldovei pentru “a executa pe deplin, cu corectitudine, toate îndatoririle asumate prin Convenția de Armistițiu”²⁵. Cu toate acestea au fost numeroase cazuri

când armata sovietică a ridicat însemnate cantități de bunuri fără justificare, ceea ce a stârnit nemulțumirea locuitorilor. Astfel, în județul Tutova, delegații sovietici au ridicat "toate tractoarele fără a ține seama de actele ce se prezintă"²⁶. În județul Bacău, ostașii sovietici nu permiteau a se face arături cu tractoarele. În unele județe ale Moldovei, armata sovietică a ridicat bărbați între 15-40 de ani pe care i-au dus la munci în U.R.S.S.

Insuficiența inventarului agricol, a semințelor, a carburanților și a fondurilor bănești au creat greutăți enorme în executarea la timp a lucrărilor de însămânțare. La aceasta s-a adăugat și teama agricultorilor din zona apropiată frontului, sau în cea de trecere a trupelor, că vitele sau sămânța vor fi rechiziționate. În pragul iernii anului 1945 în județele Bacău, Baia, Botoșani, Câmpulung, Covurlui, Dorohoi, Iași, Neamț, Putna, Rădăuți, Vaslui și Tutova a rămas neînsămânțată o suprafață de 1469943 ha²⁷. Terenul agricol al județului Iași a rămas complet neînsămânțat²⁸.

Căile de comunicație sector important al economiei Moldovei, au fost în mare parte distruse datorită bombardamentelor și operațiunilor militare. Au fost afectate de război sute de kilometri de linie ferată, stații CFR, gări, poduri, tuneluri, instalații, locomotive, clădiri administrative. În Regionala Iași, stațiile CFR Pașcani, triajul CFR Galați nu funcționau la întreaga capacitate, iar liniile ferate Piatra Neamț-Bacău, Bacău-Tg. Ocna, au fost grav deteriorate în timpul operațiunilor militare. Podul metalic de peste Bistrița, lângă Bacău și podul de cale ferată peste Siret, de lângă Pașcani, au fost aruncate în aer. Germanii au distrus tunelul de la Mestecăniș, întrerupând astfel transporturile pe linia ferată cu sudul Bucovinei²⁹. De pe urma acestor distrugerii a suferit exploatarea minelor de la Iacobenii³⁰.

Materialul rulant, fiind pus, aproape în întregime, la dispoziția frontului, a fost exploatat la maxim, fără întreținerea și reînnoirea normală, ceea ce a contribuit la reducerea capacității CFR. Căile ferate din Moldova au asigurat transportul de trupe, armament, muniție, evacuarea răniților etc. O parte din rețeaua existentă în regiune a fost transformată în linii cu ecartament lărgit în folosința U.R.S.S. Existența simultană a unor linii cu ecartament normal și larg a creat mari greutăți în transporturile feroviare din Moldova. Într-un Memoriu asupra aplicării Convenției de Armistițiu din 1 octombrie 1944, întocmit de Comisia Română pentru Aplicarea Armistițiului, privind pretențiile și ilegalitățile părții sovietice se sublinia, de către președintele acestei Comisii, Ion Cristu, că lărgirea liniei Cernăuți-Adjud și a altor linii principale din Moldova oprea orice posibilitate de aprovizionare a provinciilor din nordul țării" Astfel, distrugându-se întregul plan de producție și revitalizare agricolă și industrială" a zonei³¹. Pentru Moldova, atât problema transporturilor, cât și aceea a transbordărilor la Adjud și Bacău, au constituit grele obstacole în normalizarea vieții economice. Calea ferată de la Mărășești spre Iași era întreruptă la Vaslui, iar cea de pe valea Siretului, la Adjud³². De aceea, refacerea economică a Moldovei depindea de normalizarea transporturilor. Orașele Bacău, Piatra Neamț, Roman, Pașcani, Iași, Hârlău, Botoșani, Fălticeni, Dorohoi, Câmpulung, Rădăuți, Gura Humorului au rămas mai multe luni izolate de restul țării, fiind lipsite de legături feroviare, telegrafice și poștale. Într-o dare de seamă a legiunii de jandarmi din Roman, din ianuarie 1945, se arăta că scumpirea articolelor de primă necesitate se datora, în mare parte, și lipsei

mijloacelor de transport, "calea ferată până la Roman nefiind în exploatare românească"³³. Sarea și petrolul lipseau, cu toate că orașele Tg. Ocna și Moinești puteau aproviziona întreaga Moldovă cu aceste produse³⁴.

O problemă importantă a Moldovei, de care depindea și soluționarea altor urgențe la ordinea zilei în anii 1945-1946, era problema refacerii transporturilor și îndeosebi, a căilor ferate. Pentru a veni în ajutorul Moldovei, guvernul Nicolae Rădescu a dispus, în ianuarie 1945, începerea imediată a lucrărilor pentru repunerea în funcție a liniei ferate care străbătea această regiune, punând la dispoziție o garnitură specială, compusă din mai multe locomotive, 20 de vagoane marfă și cinci cisterne. Au fost redatate circulației liniile ferate Iași-Hârlău și Bacău-Piatra Neamț până la sfârșitul lunii februarie 1945³⁵ și guvernul Petru Groza s-a confruntat cu aceeași situație gravă privind transporturile dezorganizate în Moldova. În iulie 1945, existau 350 km de linie ferată cu ecartament rusesc în care erau cuprinse liniile din sudul Moldovei, îndeosebi în jurul orașului Galați, cu ramificația din Galați-mărfuri, Brateș și Brăila³⁶. Existența simultană a unor linii cu ecartament diferit a creat mari dificultăți în transporturile feroviare din această zonă.

Pe măsura refacerii lor, toate atelierele CFR au fost puse la dispoziția Înalțului Comandament Sovietic. În vara anului 1945 atelierele Iași și Galați lucrau încă exclusiv pentru comandamentul arătat, iar restul atelierelor, în proporție de 80% din capacitatea lor, ceea ce făcea ca în continuare transporturile să fie paralizate în Moldova și, implicit, întreaga economie a zonei³⁷.

Pentru exploatarea mijloacelor de transport, Căile Ferate Române au fost nevoite să pună la dispoziția Înalțului Comandament Sovietic întreaga rețea telegrafică a țării în lungime de circa 20000 km. În vara anului 1945 se mai aflau în folosința aceluiași comandament 450 km (23% din lungimea totală), în cea mai mare parte în Moldova³⁸.

În ceea ce privește transporturile rutiere și acestea au fost afectate de război, mai ales cele din Moldova, datorită faptului că zona a fost teatru de luptă. Distrugerile suferite de rețeaua rutieră în urma bombardamentelor, rechizițiile de mașini pentru front, micșorarea parcului auto, lipsa carburanților și a pieselor de schimb făceau ca ponderea acestora să fie redusă în ansamblul transporturilor românești. Pe multe porțiuni, șoselele naționale erau impracticabile în majoritatea județelor Moldovei. Astfel, drumul național nr. 18, Iași-Vaslui-Buhăiești-Băcești-Roman și nr. 91 Vaslui-Dragomirești-Bacău, se aflau într-o "stare rea", ceea ce a determinat Comisia Aliată de Control să stăruie pentru repararea lor, căci, altfel, se aduceau mai multe pagube transporturilor armatelor române și sovietice³⁹. În stare necorespunzătoare erau și podurile, slăbite foarte mult din cauza circulației intense. Datorită războiului a fost dezorganizat complet și transportul lemnului pe râurile Bistrita și Siret. Din cauza rămășițelor podurilor aruncate în aer, acestea au devenit impracticabile plutăritului⁴⁰.

Greutăți mari s-au înregistrat și în domeniul transporturilor navale. În urma distrugerii podului de peste Siret, Galațiul a rămas izolat. În regiunea Galați-Brăila-Măcin-Tulcea-Sulina singurul mijloc de transport pentru populație era vaporul. Însă, după 23 august 1944 "întregul parc de vase românești de pe Dunăre cu materiale, personal și inventar, de la bord sau magazii" a fost luat "fără nici o formă de către

marina U.R.S.S.”⁴¹

Producția industrială a Moldovei a fost și ea grav afectată de război și ocupația sovietică, deoarece întreprinderile fuseseră evacuate în diferite județe ale țării. În unele întreprinderi neevacuate au suferit distrugerii din cauza bombardamentelor iar altele, ca fabricile de zahăr din Ițcani și Vama au fost aruncate în aer. În retragere, trupele germane au deteriorat rezervoarele de petrol de la Moinești și Lucăcești⁴². În timpul operațiunii Iași-Chișinău, vechea capitală a Moldovei, Iașul, a fost pe jumătate distrus, iar conducta de apă potabilă de la Timișești care alimenta orașul a fost avariata.⁴³ În oraș activitatea industrială încetase aproape complet datorită faptului că întreprinderile fuseseră evacuate sau distruse. Combustibilul lipsea și alimentele de strictă necesitate se epuizaseră. Peste 1800 de clădiri au fost complet distruse, iar peste 500 grav avariate⁴⁴.

Datorită faptului că cea mai mare parte a fabricilor din Moldova erau evacuate în diferite localități din țară, activitatea industrială cu mare greutate a fost reluată. O parte a materiilor prime pentru industrie se procura din sudul țării, din Transilvania sau din străinătate. Reîntoarcerea întreprinderilor, aprovizionarea lor cu materii prime și a populației din județul Neamț cu 2500 de vagoane de porumb pentru asigurarea existenței constituia o problemă dificilă la începutul anului 1945, deoarece transporturile se realizau pe cale ferată cu ecartament normal numai până la Adjud, unde trebuia să se facă transbordarea în vagoane sovietice, pe linia lărgită până la Bacău; aici urma o altă transbordare pe linia românească spre Piatra Neamț⁴⁵.

Întreprinderile neevacuate din Moldova n-au putut reîncepe procesul de producție datorită lipsei de materie primă și de combustibil. Astfel, pentru fabrica de postav de la Buhuși, motorina și păcura, erau aduse cu căruțele de la Moinești, operație foarte anevoioasă și costisitoare⁴⁶.

Cauzele menționate, ca și lipsa unor măsuri urgente pentru reîntoarcerea întreprinderilor industriale evacuate, au generat și șomaj. Din cele 64 ateliere și fabrici cât existau în Iași la începutul anului 1945, numai 8 unități își reluaseră activitatea de producție⁴⁷. Greutăți s-au întâmpinat în readucerea instalațiilor atelierele CFR “Nicolina”, evacuate în alte localități din țară. Când această importantă întreprindere ieșeană și-a reluat activitatea, producția era destinată U.R.S.S.⁴⁸ La sfârșitul anului 1944 și începutul anului următor și-au reluat activitatea, parțial numai 10 fabrici din cele aproape 50 ale județului Neamț; 10000 de muncitori din cei aproximativ 12000, erau fără de lucru⁴⁹. În județul Bacău, din cei aproape 20000 de muncitori, jumătate erau șomeri⁵⁰. În orașul Roman nu funcționau decât două mori de măcinat grâu. Fabrica de zahăr “Danubiana”, una din cele mai mari din țară, n-a funcționat în prima parte a anului 1945, având multe piese evacuate la Giurgiu⁵¹. În urma bombardării întreprinderilor industriale și comerciale din orașul Galați, mulți muncitori au fost concediați.⁵²

Totodată, războiul adusese pagube însemnate și în privința fondului locativ. În urma operațiunilor militare în județele Fălciu, Tutova și Vaslui au fost distruse 667 de case în mediul rural din care 120 în județul Vaslui, 567 în județul Fălciu și 17 în județul Tutova⁵³. Mai ales orașele Bârlad și Huși au avut de suferit. Cu centrul orașului distrus de bombardamente și incendii, cu legătura ferată întreruptă și satele din jur pârjolite, orașul Huși a fost grav avariata, în timp ce trupele militare

sovietice impuneau populației obligații tot mai mari⁵⁴.

Din localitățile traversate în zona Hușilor, sovieticii vor ridica numeroase produse: cereale, fân, struguri, păsări, oi, porci, vite. La 5 iulie 1945 prefectul informa delegatul militar al Comisiei Române pentru Aplicarea Armistițiului despre obligativitatea corectării în județul Fălciu a 2000 kg unt pentru armata sovietică din care s-a reușit abia 400 kg fără a se preda nimic. Urmău să fie colectate 5000 oi și 200 porci pentru lunile iunie - iulie (3270-iunie și 1730-iulie). Între 12 iunie -1 iulie 1945 s-au colectat 1300 oi⁵⁵. Mai mulți locuitori din comuna Bogdănești, județul Bacău sunt nemulțumiți de faptul că Armata Roșie a luat vite „fără să le plătească”⁵⁶.

Unii săteni ascundeau vitele, păsările, vinul pentru că se luau cu forța de către trupele sovietice și erau distruse culturile de porumb și orz folosite pentru cai. Soldații sovietici erau puși pe furturi și jafuri, fiind oamenii dezordinelor, lipsei de educație și cultură “mănâncă și beau ca sălbaticii, fiind oameni fără frică de Dumnezeu”⁵⁷ “Pe câmpul de luptă, rusul poate să fure, să omoare, să se îmbete în voie. ceea ce nu putea face ca lucrător în fabrică”- conchidea marele filozof C. Rădulescu Motru în amintirile sale⁵⁸.

La toate aceste obligații, care reveneau întregului teritoriu românesc, județul Fălciu ca județ de graniță cu Uniunea Sovietică mai avea de îndeplinit și repatrierea refugiaților din Basarabia și Bucovina de Nord (conf. art. 5 din Convenția de Armistițiu) aflați în număr mai mare decât în alte județe din interiorul țării.

Pe raza orașului Huși și pe întregul județ Fălciu se așezaseră, mai ales, în perioada 26-28 iunie 1940 și după 22 iunie 1941 numeroși basarabeni. Sovieticii iau măsuri pentru repatrierea acestora după august 1944. În 1944 existau 230 declarații ale acelor care nu doreau să se repatrieze în U.R.S.S., urmate apoi de un tabel în care apar numai 191 de declarații ale celor în cauză, Prefectura județului Fălciu fiind implicată în această acțiune⁵⁹. Se păstrează și un tabel cu 82 de tineri evrei aflați în carantină și care s-au repatriat în U.R.S.S., conform dispozițiilor comandamentului sovietic din Huși, toți posedând adeverințe individuale de identitate eliberate de comunitatea israelită din Huși. Acestora li s-au acordat 5005000 lei pentru îmbrăcăminte și hrană necesară pe 10 zile. La 6 martie 1945 subprefectul I. Harnagea, căpitan Gh. Diaconescu (comandantul Legiunii de Jandarmi), Gh. Gherman (șeful Poliției Huși) s-au întrunit în comisie pentru extrădarea cetățenilor considerați sovietici care nu se evacuasera în anii 1940-1941 și se aflau în carantină. Comisia va cerceta 53 de persoane. La 8 aprilie 1945 un convoi de 42 români basarabeni pleacă de la Huși la Iași-Ungheni pentru a fi transportați în U.R.S.S. Un nou convoi pleacă la 10 mai 1945⁶⁰.

În condițiile unei economii de război, cum continua să fie cea a României, la sfârșitul anului 1944 și în prima jumătate a anului 1945, caracterizată prin orientarea întregii activități economice spre satisfacerea nevoilor frontului, populația era lipsită de bunuri de consum, iar statul era în imposibilitatea unei aprovizionări eficiente. Stocul de cereale s-a epuizat rapid fără puțința unui control, de aici rezultând o repartizare nerațională pe regiuni și, implicit, apariția unor zone cu un însemnat deficit de cereale, îndeosebi în Moldova. Marile centre urbane ale regiunii au avut și ele de suferit datorită creșterii necontenite a prețurilor la produsele de primă necesitate⁶¹. Astfel, prețul unui litru de ulei ajungea la 220 de lei în aprilie 1944 la 4500 de lei în

ulie 1945 (pentru județul Baia), în timp ce 1 kg de zahăr cotate la 60 de lei în aprilie 1944 valora 6000 de lei în iulie 1945 (pentru județul Bacău).⁶² Inflația era galopantă, iar leul se devalorizase în limite greu de imaginat. Totul se calcula în milioane de lei. O cutie de chibrituri costa zeci de mii de lei, iar o pâine în Tecuci costa un milion de lei.⁶³

Conform informațiilor de care dispunea Regionala Moldova a P.C.R., coeficientul de creștere a prețurilor, în perioada aprilie 1944-iulie 1945, a atins în județul Bacău 600%⁶⁴. O contribuție substanțială la creșterea galopantă a inflației a avut-o și introducerea pe piață a rublei (o rublă pentru 100 lei) și a leului comandamentului militar al trupelor sovietice, care echivala cu cinci lei românești⁶⁵.

Încercările autorităților române de a controla situația economică erau puternic grevate de obligațiile impuse prin Convenția de Armistițiu din 12 septembrie 1944. La 9 noiembrie 1944, „Monitorul Oficial” publica un decret-lege privind restituirea bunurilor luate de pe teritoriul Uniunii Sovietice în termen de cinci zile⁶⁶, în condițiile în care traficul feroviar în Moldova era grav afectat datorită lărgirii ecartamentului pe liniile principale.

De altminteri, situația Moldovei preocupa guvernul de la București, motiv pentru care a luat ființă o Comisie interministerială prezidată de primul-ministru Nicolae Rădescu. La 25 decembrie 1944 se adoptă primele decizii în vederea depășirii crizei hotărând, în primul rând, reglementarea situației prefecților, primarilor și funcționarilor publici instalați prin forță de comuniști sub protecția directă a trupelor sovietice, mulți dintre ei neavând studiile corespunzătoare posturilor ocupate abuziv. De asemenea, Comisia guvernamentală avea în vedere aprovizionarea populației din această provincie cu cereale, material lemnos și semințe pentru însămânțările de primăvară.

Situația gravă din Moldova este relatată și de raportul întocmit de locotenent-colonelul Masterson, membru al Misiunii militare britanice din Comisia Aliată de Control, după o călătorie de trei zile întreprinsă la mijlocul lunii decembrie 1944. “Prima noapte a fost petrecută la Râmnicu-Sărat, unde atmosfera era apăsătoare. După ora 18,30 totul era închis, iar orașul cufundat în întuneric complet, străzile fiind practic goale. În mare, situația s-a repetat la Focșani, capitala județului Putna. Ziua, orașul părea animat, cu magazinele bine aprovizionate și o mulțime de ruși pe străzi. Noaptea în schimb, totul era pustiu și nimeni nu îndrăznește să iasă pe străzi după 19,30. Ultima zi a călătoriei, a însemnat eșecul de a ajunge la Bacău, punctul final al expediției fiind satul Făurei, de pe drumul Focșani-Mărășești. Localitatea cu circa o sută de case, era complet părăsită, întrucât locuitorii fugiseră în munți de teama jafurilor sovietice”⁶⁸. La conferința prefecților din Moldova și Bucovina de Sud, din 15-16 februarie 1945, s-a subliniat faptul că devastările, foametea, tifosul exantematic, lipsa cerealelor, uneltelor, vitelor și pământului erau cauzele dezastrului. Prefecții instalați la intervenția sovieticilor, solicitau, prin telegrama trimisă Regelui, reforma agrară imediată și un guvern F.N.D⁶⁹. Însă, sosirea primăverii anului 1945 și instalarea cabinetului Groza au găsit aceeași situație economică gravă în această parte de țară. .... Câmpiile sunt minate. Zilnic sunt victime. iar spitalele sunt pline de răniți. Foametea seceră în fiecare zi sute de oameni. Tifosul face ravagii și nu există nici un fel de medicamente, nu există medici la sate, care ar putea să le vină în ajutor.... La

<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

Suceava țăranii au refuzat să primească pământul confiscat pentru că nu au putere să-l muncească, n-au nici un fel de unelte” se arată într-un raport al Regionalei Moldova a Partidului Comunist din 24 martie 1945⁷⁰.

Dificultățile autorităților românești, în sfera economică, erau amplificate, așa cum s-a mai arătat, de solicitările sporite ale Moscovei. Pe de altă parte, politica brutală a Kremlinului continua prin sprijinirea ascensiunii la putere a comuniștilor români, cu prețul destabilizării situației. Impactul asupra populației s-a dovedit semnificativ. În Buletinul Inspectoratului General al Jandarmeriei nr 791/15 decembrie 1944 se menționează că primarul orașului Tecuci nu distribuise rațiile de ulei decât locuitorilor care se înscriseră în Uniunea Patrioților, organizație controlată de comuniști. Din cauza lipsurilor, se ajunsese la specula cu chibrituri, sare, petrol, și sodă⁷¹.

Într-un raport al Cercului Teritorial Tutova, din februarie 1945, se consemnase că 19 comune din acest județ erau contaminate de tifos exantematic, 63 cazuri de febră tifoidă scarlatină, iar în județul Fălciu se aflau alte asemenea cazuri grave. Pentru combaterea maladiilor infecțioase s-a constituit, în iunie 1945 uri sanitare pe itinerariile Bârlad-Crasna-Vaslui, așa încât cei peste 100 de medici și personal auxiliar să aibă posibilitatea să se deplaseze cu căruțele pentru dezinfecții și asistentă sanitară în comunele depărtate de cale ferată⁷³.

Așadar, se poate aprecia, pe baza celor prezentate că starea generală țării se degrada continuu, îndeosebi în Moldova ca urmare a faptului că această regiune fusese teatru de război, dar și înapoierii economice, a profilului agrar al zonei, a dezorganizării teritoriului. La aceasta se adaugă ingerința sovieticilor și asaltul comuniștilor asupra autorităților ce s-a înlăptuit mai devreme, accentuând procesul de ruinare a zonei.

Les conséquences de l'application de la Convention de l'Armistice dans le 12 septembre 1944 vers Moldavie Résumé

Après la signature de la Convention de l'Armistice et surtout après la constitution des organismes spéciaux qui se sont imposés et ont suivi la mise en œuvre des prévoyances, commence pour la Roumanie et pour la Moldavie surtout une période très difficile parce que les autorités roumaines étaient menacées avec des sanctions très sévères pour coupables du sabotage de la Convention d'Armistice.

Les documents montrent les difficultés des autorités locales pour l'accomplissement des obligations. Voilà pourquoi on a constitué le Comité Roumain pour la mise en œuvre de l'Armistice qui était très bien organisé ayant 3 sections devenues secrétariat d'état (politique juridique, économique –financier, administratif et militaire).

A ces tâches et abus qui étaient au-dessus des pouvoirs de la population, on peut ajouter deux tâches pour les départements de frontière avec l'Union Soviétique la remise des biens pris du territoire soviétique et la rapatriement des réfugiés de la Bessarabie et la Bucovine du Nord trouvés ici en grand nombre.

Le dossier des archives out des rapports informations, des comptes-rendus situations statistiques, des procès-verbaux des rapports, des attestations, qui out des spécifications, bien pris par l'armée soviétique avec des formes et sans formes et certainement les quantités des biens pris sans formes étaient plus grandes.

NOTE:

1. Apud Mihai Irimiea, 23 August 1944. Consecințe economice, Ploiești, 2002, p. 27.
2. Romulus Cordescu, în vol. Liviu Vălenaș, În culisele negocierilor cu Uniunea Sovietică, 1934-1947. Convorbiri cu Alexandru Danielopol, București, 2001, p. 40-41.
3. Marin Radu Mocanu (coord.), România și Armistițiul cu Națiunile Unite. Documente, vol II, Arhivele Naționale București, 1995, p.9 Pentru a verifica modul și proporția în care sunt respectate prevederile Convenției de Armistițiu au fost înființate mai multe organisme aferente: "Convenția Română pentru Aplicarea Armistițiului", "Secretariatul General pentru Restituirea bunurilor U.R.S.S.", "Intendența Generală a Armatelor Roșii", "Comisia Interdepartamentală pentru controlul cerealelor", "Casa de Administrare și Supraveghere 'a Bunurilor Inamice' (C.A.S.B.I.) ș.a. (Flori Stănescu, Dragoș Zamfirescu, Ocupația sovietică în România. Documente 1944-1946, București, 1998, p 6).
4. D.J.A.N. Botoșani, Fond Prefectura Județului Botoșani-Biroul Armistițiu, dosar nr. 1/1945, f. 32.
5. Marin Radu Mocanu, op. cit., p. 312.
6. D.J.A.N. Botoșani, Fond Prefectura Județului Botoșani,- Biroul Armistițiu, dosar nr. 3/1945, f. 190
7. Ibidem, dosar nr. 49/1945. f. 42.
8. Ibidem, f. 33.
9. Ibidem, dosar nr. 4/1944, f. 151, 179 și 191.
10. Ibidem, dosar nr. 51/1945, f. 27 și dosar nr. 82/1945, f.34.
11. Ibidem, dosar nr. 41/1945, f. 58-60.
12. Ibidem, dosar nr. 46/1945, f. 368.
13. Ibidem, f. 31.
14. D.J.A.N. Vaslui, Fond Prefectura Județului Tutova, dosar nr. 2/1945, f. 266.
15. De altfel, la nivel național, se constituise un organism specializat pentru colectarea cailor intitulat Comisia Centrală de colectare a cailor pentru U.R.S.S.. Totodată pentru eficientizarea colectoarelor și predărilor de animale, responsabilitățile pentru eficientizarea colectărilor și predărilor de animale, responsabilitățile au fost împărțite între Ministerul de Război, Secretariatul General pentru Aplicarea Armistițiului, Direcția Colectelor – ca organisme de direcție; Uniunea Sindicatelor pentru Exportul de Animale și Carne Proaspătă – ca organism de execuție, format din ofițeri, inspectori și controlori ai Secretariatului General pentru Aplicarea Armistițiului, Comandamentele teritoriale prin ofițerii speciali delegați și organele Administrației Livrărilor ca organisme de control; Marin Radu Mocanu (coord.), op. cit. p. 275.
16. Flori Stănescu Dragoș Zamfirescu, op. cit., p. 275.

17. Ibidem, p. 9.
18. D.J.A.N. Neamț, Fond Prefectura Județului Neamț, dosar nr. 29/1945, f. 5.
19. D.J.A.N. Galați, Fond Prefectura Județului Covurlui, dosar nr. 767/1944, f. 8.
20. D.J.A.N. Bacău, Fond Comitetul Județean al P.C.R. Bacău, dosar nr. 2/1944, f. 26.
21. D.J.A.N. Galați, Fond Prefectura Județului Covurlui, dosar nr. 767/1945, f. 5.
22. D.J.A.N. Vaslui, Fond Prefectura Județului Tutova, dosar nr. 3/1944, f. 367.
23. La 6 ianuarie 1945 existau în județul Fălciu două centre de cazare a animaleor, la Răducăneni și Fălciu. Punctul de trecere a vitelor era la Fălciu-Leova, schimbat ulterior la Albița-Leușeni. Un centru de iernat al animalelor destinate U.R.S.S. funcționa la Pogănești, iar altul la Dric Huși. În martie 1945, primarul comunei Pogănești se plângea de imposibilitatea colectării, de inexistența unui ajutor din partea primarilor și jandarmilor din comune (Constin Clit, Unele aspecte privind orașul Huși în anii 1944-1946, în revista "Est", nr. 1/2000, p. 80.)
24. D.J.A.N. Vaslui, Fond Prefectura Județului Tutova, dosar nr. 3/1944, f. 367.
25. D.J.A.N. Galați, Fond Prefectura Județului Covurlui, dosar nr. 713/1945, f. 25.
26. D.J.A.N. Vaslui, Fond Prefectura Județului Tutova, dosar nr. 3/1944, f. 367.
27. D.J.A.N. Iași, Fond Prefectura Județului Iași, dosar nr. 82/1944, f. 91, 119.
28. Ibidem.
29. Valeriu Florin Dobrinescu, Transporturile în etapa revoluției democrat-populare (Aspecte din Moldova), în "Carpica", VII, p. 192 și urm..
30. "Lupta Moldovei", din 23 august 1945.
31. Marin Radu Mocanu, op. cit., p. 65.
32. Valeriu Florin Dobrinescu, op. cit., p. 192-194.
33. D.J.A.N. Neamț, Fond Legiunea de Jandarmi, dosar nr. 25/1944, f. 112.
34. Gh. Tănăsă, Economia Moldovei în anul 1944 și sprijinirea războiului antihitlerist, în "Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie "A.D. Xenopoi", XIX, Iași, 1982, p. 450.
35. "Moldova Liberă" din 20 ianuarie 1945. "Înainte" din 27 martie și 6 mai 1945. Încă de la mijlocul lunii septembrie 1944 Întăul Comandament Sovietic lărgise liniile ferate principale din Moldova, Iași-Ploiești și Cernăuți-Focșani, fapt ce a avut ca urmare paralizarea traficului feroviar în vestul Moldovei și închiderea, totodată, a liniilor secundare din zona muntoasă a acestei provincii.
36. Valeriu Fiorin Dobrinescu, Transporturile..., p. 197.
37. Ion Alexandrescu, Economia României în primii ani postbelici (1945-1947, București, 1986, p. 56. Pentru nevoile de transport ale Comandamentului Sovietic au fost aduse la ecartament lărgit însemnate tronsoane de cale ferată din Moldova. Încă din septembrie 1944, așa cum s-a arătat mai sus, și continua construirea a 35 de km de cale ferată cu același ecartament în vara anului 1945. Circa 400 km au fost transformate la ecartament larg pentru uzul garniturilor sovietice. În decembrie 1944, o delegație română a discutat la Moscova situația grea a transporturilor feroviare. Partea sovietică a consimțit, printre altele, reducerea la ecartament normal a căilor ferate din Moldova în schimbul lărgirii traseului căii ferate Ploiești-Urziceni-Galați-Reni pentru asigurarea transporturilor sovietice (XXX România în anii revoluției democrat-populare 1944-1947), București, 1971.

38. Ion Alexandrescu, op. cit., p. 57.
39. D.J.A.N. Vaslui, Fond Prefectura Județului Vaslui, dosar nr. 107/1944, f. 110, 121, dosar nr. 108/1944, f. 5, 18.
40. "Lupta Moldovei", din 23 august 1945.
41. D.J.A.N. Galați, Fond Inspectoratul General de Poliție Galați, dosar nr. 98/1944, f. 4.
42. Valeriu Florin Dobrinescu, Cu privire la industria extractivă din Moldova în anii 1944-1946, în "AIIAI", XII, 1975, p. 220 și urm.
43. Aurel Loghin, Ion Agrigoroaiei, Emilian Bold, Iașul contemporan, Iași, 1969, p. 110.
44. Ibidem, p. 114.
45. DJAN Neamț, Fond Camera de Comerț și Industrie Piatra Neamț, dosar 318/1945.
46. Gheorghe Tanasă, Ion Diaconu, Contribuții la cunoașterea istoriei mișcării sindicale din județul Neamț, Piatra Neamț, 1973, p. 229-231.
47. D.J.A.N. Iași, Fond Prefectura Județului Iași, dosar nr. 33/1944, f. 412.
48. C. Botez, Dem Urmă, L. Eșanu, Istoria unei citadele muncitorești: Nicolina-Iași, Iași, 1972, p. 201.
49. D.J.A.N. Neamț, Fond Prefectura Județului Neamț, dosar nr. 1944, f. 3.
50. Gheorghe Tanasă, op. cit., p. 451.
51. D.J.A.N. Neamț, Fond Prefectura Județului Neamț, dosar nr. 10/1945, f. 6.
52. D.J.A.N. Galați, Fond Inspectoratul General de Poliție Galați, dosar nr. 98/1944, f. 4.
53. "Moldova Liberă" 18 mai 1945. Acest ziar aprecia că orașul Bârlad a cunoscut o "pustiire grozavă"
54. D.J.A.N. Vaslui, Fond Prefectura Județului Fălciu, dosar nr. 109/1944, f. 11.
55. D.J.A.N. Vaslui, Fond Prefectura Județului Fălciu, dosar nr. 109/1944, f. 10.
56. D.J.A.N. Bacău, Fond Prefectura Județului Bacău, dosar nr. 26/1944, f. 5.
57. Constantin Rădulescu Motru, Revizuire și adăugiri, 1945, vol. I, București, 1999, p. 19.
58. Ibidem. Cunoscutul om politic și memorialist Ion Hudiță releva în Jurnalul său că odată cu intrarea rușilor în Capitală a apărut teama "că dacă pe vremea nemților, când întâlneai noaptea un soldat german, mergeai în siguranță lângă el, astăzi, când întâlnești un soldat rus, trebuie s-o iei la fugă să nu te dezbrace" (Dosarele istoriei" nr. 7, 2002, p. 51).
59. D.J.A.N. Vaslui, Fond Prefectura Județului Fălciu, dosar nr. 108/1944, f. 15.
60. Ibidem, dosar nr. 109/1944, f. 47.
61. XXX Problema aprovizionării în România. 23 august 1944 – 23 august 1945, București, 1945, p. 5.
62. D.J.A.N. Iași, Fondul Comitetul Regional P.C.R. Iași, dosar nr. 3/1944-1945, f. 12.
63. Dan Mihăilescu, Tecuciul în memoria documentelor și a oamenilor. Amintirile unui absolvent al Liceului "D. A. Sturdza", Tecuci, 1998, p. 122.
64. Ibidem.
65. "Viitorul", 2 septembrie 1944.

66. "Monitorul Oficial", Partea I, nr. 260 din 9 noiembrie 1944, p. 7238-7239.
67. Vezi Dumitru Șandru, Instaurarea administrației comuniste în Moldova, în 6 martie 1945. Începuturile comunizării României, București 1995, p. 59-77.
68. Apud Gheorghe Onișoru, România în anii 1944-1948. Transformări economice și realități sociale, București, 1998, p. 24.
69. Ibidem
70. D.J.A.N.Iași, Fond Comitetul Regional P.C.R. Moldova, dosar nr. 4/1944-1945, f. 5-6
71. Arhivele Naționale București, Fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, dosar nr. 26/1944, f.18.
72. C. Toderășcu, Contribuția militarilor la refacerea economică, la combaterea urmărilor războiului, a secetei și a epidemiilor în zona localităților actualului județ Vaslui (1945-1947) în "Acta Moldavia Meridionalis", Vaslui, III-IV 1981-1982, p. 176.
73. Ibidem.

MUZEUL JUDEȚEAN “ȘTEFAN CEL MARE” VASLUI oferă posibilitatea vizitării și cercetării colecțiilor sale din expozițiile de bază, structurate pe șase secții:

- istorie veche și arheologie;
- istorie medie;
- istorie modernă;
- personalități vasluiene;
- etnografie și artă populară;
- artă

și prin expozițiile speciale organizate temporar în sala “ARTA”, casele memoriale din județ: Casa memorială “Emil Racoviță”, Muzeele satești Cantemir, Tăcuta și Vutcani, precum și la principalele monumente istorice de arhitectură și artă: Curțile Domnești Vaslui, Casa Elena Cuza, Solești, Casele Mavrocordat și Ghica; Statuia ecvestră Ștefan cel Mare, Podul Înalt ș.a.

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS – Anuarul Muzeului județean „Ștefan cel Mare” Vaslui publică studii, comunicări, note, documente, recenzii din domeniul arheologiei, istoriei, etnografiei, arhivisticii, muzeologiei.

Materialele trimise spre publicare vor fi dactilografiate în două exemplare, la două rânduri cu trimiterile notate în continuare la sfârșitul textului, la care se vor adăuga lista abrevierilor folosite.

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor.

Manuscrisele nepublicate nu se restituie.

Tipar executat de Tipografia ADC srl Vaslui
Str. Donici, bl 21
Tel/fax 0235 314572

Coperta I – „Ștefan cel Mare” de Iftimie Bârleanu

Coperta IV – Statuia ecvestră „Podul Înalt” de Minea Ștefănescu

